V-25944

Eeslünil

39478
Tagastage raamat õigeaegselt!
Возвратите книгу вовремя!

EESLIINIL

50 AASTAT «PRAVDA» JÄLGEDES

ARTIKLEID JA MÄLESTUSI

XIII
A-594
V-25944

EKP KESKKOMITEE PARTEI AJALOO INSTITUUT
NLKP KESKKOMITEE MARKSISMI-LENINISMI INSTITUUDI FILIAAL

EESLIINIL

50 aastat „PRAVDA" jälgedes

ARTIKLEID JA MÄLESTUSI

1962

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS • TALLINN

3KP(E)
E19

KOOSTAJAD L. RANDMETS JA U. VÄHKJAS
KAANE KUJUNDANUD H. KERSNA

N
Tartu Riiklik Ülikool
69478

SISSEJUHATUSEKS

Paljude tähtpäevade hulgas, mida nõukogude rahvas igal aastal tähistab, nimetame me 5. maid pidulikult ajakirjanduse päevaks. Viiskümmend aastat tagasi ilmus sel kevadisel päeval ajalehe «Pravda» esimene number. See Peterburi tööliste initsiatiivil rajatud ajaleht etendas tähtsat osa töötava rahva laiade hulkade koondamisel Kommunistliku Partei ümber, oli partei tähtsamaks ideoloogiliseks relvaks võitluses Venemaa rahvaste vabaduse ja õnne eest. Juba esimestest ajalehenumbritest alates nägid töölised, et «Pravda» seisab tõepoolest töötava rahva huvide kaitsel, et tal pole teisi huve kui rahva huvid.

Käesoleval aastal saab «Pravda» viiekümne aastaseks. See on tähtis sündmus Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ja kogu nõukogude rahva elus, mida tähistatakse meie ajakirjanduse osatähtsuse edasise tõusu olukorras. Kommunistlik Partei teeb kõik, et veelgi kasvaks meie ajakirjanduse osa kommunistlikus ülesehitustöös, et tõuseks ajakirjanduse alal töötajate, kõigi töölis- ja maakirjasaatjate loominguline aktiivsus, et nad koos kõigi töötajatega, kogu meie rahvaga võitleksid NLKP XXII kongressi ajalooliste otsuste eduka elluviimise eest.

Kui me kõneleme oma ajakirjanduse poolesaja aasta pikkustest võitlustraditsioonidest, tuletame alati meelde «Pravdat» ja tema kuulsusrikast minevikku.

Kuidas siis sündis «Pravda»?

Oli 1912. aasta aprill... Koos kevadega saabusid Venemaale ärevad sündmused. 4. (17.) aprillil tulistasid tsaari soldatid Leena kullakaevanduste töölisi. Ja Leena püssipaugud osutusid streikide ja meeleavalduste signaaliks. Teade Leena veresaunast levis kulutulena üle kogu Venemaa ja äratas töölisi arvukatele väljaastumistele. Kõikjal tõusis protestistreikide äge laine, millest võtsid osa sajad tuhanded töölised.

Sellises kasvavas töölisliikumise olukorras oli vaja iga päev ilmuvat töölisajalehte. Niisuguse ajalehe väljaandmise küsimust arutati juba 1912. aasta algul Keskkomitee ja sotsiaaldemokraatliku duumafraktsiooni esindajate ühisel koosolekul. Ka Peterburi töölised ise olid oma ajalehest huvitatud. Nad teatasid oma valmisolekust koguda ajalehe ülalpidamiseks vabatahtlikke annetusi. See pealinna tööliste algatus leidis palavat toetust kogu Venemaa tööliste hulgas.

10. (23.) aprillil anti Riigiduuma liikmele bolševik N. Poletajevile luba uue ajalehe väljaandmiseks. Sellele ajalehele otsustati nimeks panna «Pravda». Ajalehe esimene number ilmus Karl Marxi sünni-aastapäeval, 22. aprillil (5. mail) 1912.

Töölisajalehe väljaandmist iseloomustades ütles V. I. Lenin, et see on «suur üritus, mille Peterburi töölised läbi viisid».

Tsaari-Venemaal sai «Pravda» ilmuda muidugi vaid repressioonide ja tagakiusamiste tingimustes. Ajalehele määrati suuri rahatrahve. Ainuüksi oma olemasolu esimese aasta jooksul algatati «Pravda» vastu 36 korral kohtulikku süüdistust, mitmel korral ajaleht suleti, 41 ajalehenumbrit konfiskeeriti, toimetajaid pandi vanglasse. Kuid tööliste toetusel ja nende majandusliku abiga ilmus «Pravda», ehkki teiste nimetuste all, ikka edasi.

«Pravda» oli uut tüüpi, võitleva revolutsioonilise sisuga legaalne töölisajaleht. Revolutsioonieelseil aastail ilmus «Pravdas» rohkem kui 250 artiklit V. I. Lenini sulest. «Pravda» toimetuse liikmeteks ja kaastöölisteks olid eri aegadel N. Baturin, K. Jeremejev, N. Krupskaja, M. Olminski, N. Podvoiski, N. Poletajev, J. Pridvorov (D. Bednõi), K. Samoilova, N. Skrõpnik, J. Sverdlov jt. «Pravdas» avaldas oma teoseid M. Gorki.

Töölised pidasid «Pravdat» alati oma ajaleheks. Nad nägid temas oma huvide vankumatut kaitsjat ja abimeest klassilahingutes mõisnike ja kapitalistide vastu. «Pravda» liitis ja ühendas meie maa kõige erinevamate paikade töölisi, kasvatas neid proletaarse internatsionalismi vaimus, õhutas nende solidaarsustunnet ja innustas neid võitlema töölisklassi ürituse eest.

Nii nagu kõikjal Venemaal, koondusid ka eesti teadlikud töölised revolutsiooni uue tõusu aastail «Pravda» ümber. Ajaleht oli tihedalt seotud revolutsioonilise liikumisega Eestis. «Pravdal» olid sidemed eesti tööliskeskustega, kust toimetus sai rohkesti kirju ja kaastööd. «Dvigatelis» oli koguni toimetuskomisjon, kes kogus «Pravdale» materjale.

«Pravda» kirjutas tihti eesti töölisklassi olukorrast, tema töö- ja elutingimustest, ettevõtjate ja meistrite jõhkrusest ning omavolist, põllutööliste rängast ekspluateerimisest parunite ja kulakute poolt. Kahe aasta jooksul avaldati «Pravdas» rohkem

ПРАВДА

ЕЖЕДНЕВНАЯ РАБОЧАЯ ГАЗЕТА.

Годъ изданія первый.

№ 1. Воскресенье. 22 апрѣля 1912 г. ЦѢНА 2 коп.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА
НА ЕЖЕДНЕВНУЮ РАБОЧУЮ ГАЗЕТУ
„ПРАВДА“.

„ЗВѢЗДА“

От редакціи.

Наши цѣли.

На грани.

По независящимъ отъ издателя обстоятельствамъ объявленная продажа № 1 „Правды“ по повышенной цѣнѣ въ пользу семействъ убитыхъ ленскихъ рабочихъ не можетъ состояться.

Ajalehe «Pravda» esimene number.

kui 250 Eestile pühendatud artiklit, kirja ja muud teadet. Ühtlasi andis «Pravda» VSDTP Keskkomitee korraldusel välja erilisa «Baltimaad», milles avaldati artikleid ja kirjutisi eesti tööliste olukorrast ja eesti bolševike tegevusest. Kõige tagasihoidlikumate arvestuste järgi oli Eestis üle 100 «Pravda» tellija ning veelgi rohkem üksiknumbrite lugejaid.

«Pravda» õpetas eesti töölisi, kuidas õigesti võidelda tsarismi ja teiste ekspluateerijate vastu, koondas eesti töörahvast Kommunistliku Partei võitlusloosungite alla, kasvatas teda proletaarse internatsionalismi vaimus. «Pravda» elav sõna näitas eesti töötavale rahvale teed võidule ja aitas eesti töölisajakirjandusel saada tõeliselt bolševistlikuks.

Tähistades «Pravda» viiekümnendat aastapäeva, võime me uhkusega ütelda, et «Pravda» kasvatas üles terve põlvkonna revolutsioonilisi töölisi, sadu tuhandeid eesrindlikke ja ennastsalgavaid revolutsioonivõitlejaid, töölisklassi huvide, rahva huvide eest võitlejaid. Olles kollektiivne agitaator, propagandist ja organisaator, etendas «Pravda» silmapaistvat osa tsarismi ja kapitalismi kukutamisel, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidu sepistamisel, maailma esimese sotsialistliku riigi loomisel ja kindlustamisel, sotsialismi ehitamise leninliku plaani elluviimisel. «Pravda» oli alati Kommunistliku Partei võitlusrelvaks kõikide fraktsionääride ja lõhestajate alatu tegevuse paljastamisel.

«Pravda» on kogu oma ajaloo vältel olnud meie ajakirjanduse suureks eeskujuks. «Pravda» eeskujul ja tema otsesel innustusel hakati üle kogu maa asutama bolševistlikke ajalehti. «Pravda» eeskujul hakkas ilmuma ka eesti töölisajaleht «Kiir». 15. (28.) juunil 1912 ilmus Narvas esimene laiadele töörahva hulkadele määratud eestikeelne ajaleht «Kiir». Juba oma esimeses numbris kirjutas «Kiir»: «Meie lehe ülesanne on sihikindlalt tõeasju paljastada, õiglast rahulolematust äratada ja laiadele hulkadele ühiskonna arenemise sihtisid näidata, nii palju kui «seaduslised võimalused lubavad».»

Nii nagu «Pravda» sai ka «Kiir» ilmuda üksnes tänu tööliste laialdasele ja aktiivsele toetusele. Nimelt loodi «Kiire» materiaalseks abistamiseks kirjastusühing «Rahva Sõna», mille osanike rühmad tegutsesid Tallinnas, Tartus, Pärnus, Peterburis, Riias, Helsingis ja välismaal. Nende rühmade kaudu toetasidki töölised oma ajalehte.

«Kiire» tegelikuks toimetajaks oli eesti töölisliikumise väljapaistev tegelane Jaan Anvelt. Toimetuse tööst võtsid aktiivselt osa V. Kingissepp, H. Pöögelmann, V. Buk, E. Bökler, J. Lilienbach, O. Rästas, H. Suuder, J. Käspert, A. Arm, S. Arro, G. Tikerpuu, A. Koni jt. Peale selle oli «Kiire» toime-

tusel arvukas kirjasaatjate võrk kõigis Eesti tööstuskeskustes ja maal. Need kirjasaatjad kirjutasid ajalehele pidevalt tööliste ja põllutööliste elust-olust.

Hoolimata mõningatest puudustest oli «Kiir» bolševistlik ajaleht, mis propageeris revolutsioonilise marksismi ideid. «Kiir» paljastas tsaarivalitsust ja eesti kodanlust, jutustas tööliste metsikust kurnamisest kapitalistide poolt ja külakehvikute kiratsemisest mõisnike ja hallparunite küüsis. Ajaleht organiseeris eesti töölisklassi võitlust oma vabaduse eest, näitas, et seda on võimalik saavutada vaid ühises võitluses vene proletariaadiga, kõigi Venemaa rahvastega. «Kiire» levitamine ja korjanduste organiseerimine tõstis eesti töölisklassi ja maatööliste revolutsioonilist aktiivsust, kasvatas neid vennaliku solidaarsuse ja proletaarse internatsionalismi vaimus ning valmistas ette otsustavateks klassilahinguteks 1917. aasta oktoobris. Kõrge hinnangu andis «Kiirele» V. I. Lenin, nimetades «Kiirt» «pravdistlikuks ajaleheks».

Ajalehed «Pravda» ja «Kiir» kasvatasid Eestis üles terve põlvkonna aktiivseid parteitöötajaid, kes 1917. aastal moodustasid parteiorganisatsiooni põhikaadri. J. Käspert, O. Rästas, H. Suuder, R. Vakmann, E. Strauch ja teised bolševikud kujunesid revolutsiooni uue tõusu ajajärgul väljapaistvateks parteitöötajateks. Koos juba varem esilekerkinud revolutsioonitegelaste J. Anveldi, V. Kingissepa, H. Pöögelmanni, J. Sihveri ja teistega juhtisid nad võitlust nõukogude võimu eest Eestis Oktoobrirevolutsiooni perioodil ja sellele järgnevatel aastatel.

Lääne imperialistide abiga õnnestus eesti kodanlusel Oktoobrirevolutsiooni saavutused likvideerida ja kehtestada oma diktatuur. Nendes tingimustes seisis eesti kommunistide ees ülesanne luua Eesti Kommunistlik Partei ning töötada välja selle programm, põhikiri, strateegia ja taktika. Koos sellega tuli organiseerida ka oma ajakirjanduse väljaandmine. Eestimaa Kommunistliku Partei illegaalne häälekandja «Kommunist» täitis auga kõiki neid ülesandeid, mis tuleb täita kollektiivsel propagandistil ja agitaatoril ning kollektiivsel organisaatoril. «Kommunist» oli partei lähimaks abiliseks võitluses kodanluse vastu, nõukogude võimu taaskehtestamise eest Eestis.

V. I. Lenin nimetas «Pravdat» selle kevade esimeseks pääsukeseks, millal kogu Venemaa kattub töölisorganisatsioonide ja töölisajalehtede võrguga. Ja praegu ilmubki meie maal tuhandeid ajalehti rohkem kui sajas erinevas keeles. Üksnes viimase viie aasta jooksul kasvas ajalehtede ühekordne tiraaž 20 miljoni eksemplari võrra, ajakirjade ja teiste perioodiliste väljaannete aastatiraaž aga 417 miljoni eksemplari võrra. Nõu-

kogude Eestis ilmub praegu 16 vabariiklikku ajalehte ühekordse tiraažiga 470 000 eksemplari, 5 linna-, 20 rajooniajalehte ja 5 ehitusorganisatsioonide ning õppeasutuste ajalehte, 23 ajakirja ja 33 muud perioodilist väljaannet. Kogu meie vabariigis ilmuva perioodika ühekordne tiraaž on ligikaudu 1 200 000 eksemplari.

Kõik meie ajalehed järgivad oma töös «Pravda» kuulsaid võitlustraditsioone, tema suurt eeskuju. «Pravdast» õpivad kõik ajalehed kõrget parteilisust ja printsipiaalsust võitluses rahva eluliste huvide eest, sotsialismi ja kommunismi võidu eest. Kogu meie ajakirjandus abistab parteid tema leninliku pealiini elluviimisel kõigil sotsialistliku ja kommunistliku ülesehitustöö etappidel. «Pravda» on alati olnud eeskujuks kogu meie ajakirjandusele selles, kuidas propageerida proletaarse internatsionalismi üllaid ideid, kuidas kasvatada nõukogude inimesi rahvaste sõpruse ja vennaliku koostöö vaimus, kuidas jutustada Nõukogude Liidu sotsialistlike rahvuste järjekindlast omavahelisest lähenemisest ja vastastikusest abist, sotsialistliku leeri maade sõpruse ja koostöö tugevnemise seaduspärasusest.

Tunduvalt on kasvanud meie ajakirjanduse tähtsus kaasaja tingimustes, millal Nõukogude Liit astus kommunismi laiahaardelise ehitamise perioodi. Stalini isiku kultuse tagajärgede likvideerimisega, parteielu leninlike normide ja kollektiivse juhtimisprintsiipide taastamisega muutus meie ajakirjandus veelgi massilisemaks, kujunes rahva tõeliseks tribüüniks ning omandas väärilise koha meie maa ühiskondlik-poliitilises elus, partei ja riigi tegevuses. Tugevnesid ja laienesid ajakirjanduse sidemed laiade rahvahulkadega, ikka laiemaks muutuvad ühiskondlikud alused ajakirjanduse töös, kasvavad töölis- ja maakirjasaatjate read. Viimasel ajal on tunduvalt kasvanud meie vabariigi ajalehtede ja ajakirjade juures töötav ühiskondlik aktiiv. Ühiskondlikel alustel võtab meie ajakirjanduse tööst vahetult osa mitu tuhat töötajat. Muidugi aitab see kaasa ajalehtede ja ajakirjade sisu mitmekesistamisele. Vabariigi ajakirjandus on märgatavalt edasi arenenud sisulise sügavuse, küsimuste hoolikama valiku, läbimõelduma käsitluse, žanrilise mitmekesisuse ning osavamate ja värskemate esitusvormide kasutamise suunas. Vähem on meie väljaannetes nüüd hallust ja monotoonsust.

Ajakirjandus on saanud meie maal rahva vaimsete vajaduste lahutamatuks osaks, nõukogude ajakirjandus aga partei ja ühiskondliku tegevuse tähtsaks alaks. Meie ajakirjanikud on partei ustavad abilised, tema käealused, aktiivsed võitlejad partei ürituse eest. Kommunistlik Partei hindab kõrgelt aja-

Eesti NSV-s ilmuvad vabariiklikud ajalehed.

kirjanduse alal töötajate tegevust, nende tööd, annab neile ülisuure tähtsuse kommunismi ehitamisel, uue inimese kasvatamisel, võitluses rahu kindlustamise eest kogu maailmas.

See kõrge hinnang meie ajakirjandusele kohustab kõiki ajakirjanduse alal töötajaid andma kogu oma jõu, kõik oskused ja teadmised kommunismi ehitamise üritusele. Kommunistlik Partei nõuab ajakirjanduse osatähtsuse edasist tõstmist rahva kommunistlikul kasvatamisel. Selleks tuleb julgemini püstitada, käsitleda ja propageerida poliitilisi, majanduslikke, ideoloogilisi, moraalseid ja eetilisi probleeme, partei organisatsioonilise ja poliitilise töö uusi vorme ja meetodeid.

Kommunistlik Partei nõuab ühiskondlike aluste edasiarendamist meie ajakirjanduses, nõuab partei- ja nõukogude töötajate, teadlaste, majanduse ja kultuuri kõigi alade spetsialistide, tööstuse ja põllumajanduse novaatorite, kirjanduse ja kunsti alal töötajate kaasatõmbamist ajakirjanduse töösse. Partei nõuab ka ajakirjanike ja autorite kaadri järjekindlat kasvatamist inimestest, kes tunnevad elu ja omavad partei-, riikliku ja majandustöö kogemusi, aga samuti ka töölis- ja maakirjasaatjate hulgast.

«Ideoloogiline töö,» öeldakse NLKP XXII kongressi resolutsioonis, «on kommunismi ehitamise ülesannete lahendamise tähtsamaid vahendeid. Ta peab aitama suurendada nõukogude inimeste poliitilist ja tööalast aktiivsust ning tõsta nende kommunistlikku teadlikkust.» Kogu partei ideoloogilises töös, töötajate kommunistlikul kasvatamisel, kommunismiehitamise ürituses kasvab aga järjest ajakirjanduse tähtsus. Meie ajakirjandus on seisnud ja seisab alati kogu ideoloogilise töö eesliinil, aitab kaasa marksistlik-leninliku õpetuse propagandale, kõigi meie ühiskonna liikmete teadusliku maailmavaate väljakujundamisele. Ajakirjandus peab kõige ägedamat võitlust kapitalismi igandite vastu inimeste teadvuses, võitleb vaenuliku kodanliku ideoloogia vastu. Meie ajalehed ja ajakirjad tegelevad päevast päeva töötajate kasvatamisega kommunismiehitaja moraalikoodeksis fikseeritud üllate moraaliprintsiipide vaimus, valmistavad inimesi ette tööks ning kasvatavad neis lugupidamist ja armastust töö kui esmase elulise vajaduse vastu. See on kogu kommunistliku kasvatustöö tuum. Täita see ülesanne hästi, tähendab pälvida Kommunistliku Partei suurt usaldust, tähendab seista kommunistliku ühiskonna ehitamise eesliinil.

Käesolev kogumik «Eesliinil» (50 aastat «Pravda» jälgedes) on grupi ajaloolaste ja ajakirjanike katse anda ka omapoolne panus meie ajakirjanduse suurpäeva tähistamiseks. Teatavasti pole meie ajakirjanduse ajalugu veel küllaldaselt uuritud ega

vastavasisulisi uurimusi ja artikleid kuigi palju avaldatud. Käesolev artiklite ja mälestuste kogumik ei taotle olla veel kaugeltki süstematiseeritud, igakülgne ja ulatuslik ülevaade kommunistliku ajakirjanduse ajaloost ja tänapäevast. Kogumik on esialgne katse anda meie lugejale mõningane ülevaade Eestis ilmunud revolutsioonilisest töölisajakirjandusest, sellest, kuidas see oma aja rasketes tingimustes ja väga piiratud võimaluste juures levitas töötava rahva hulkadesse tõesõna, julgustas ning õpetas proletariaati ja maatöölisi võitlema oma õiguste eest, parema tuleviku eest. Eesti ajakirjanduse ajaloo uurimises seisab ees avar tööpõld paljude lahtiajamata vagudega ja söötijäänud lappidega, kus iga uus päev võib tuua uusi väärtuslikke leide.

Ääretult rikas on meie tänapäev, mitmekesine tema kajastamine ajakirjanduse veergudel. Seepärast on loomulik, et üksikutest artiklitest koosnevas kogumikus pole suudetud haarata kaugeltki kõiki küsimusi ning juttu teha kaasaja ajakirjanduse kõikidest probleemidest. On võetud vaid mõningaid kõige aktuaalsemaid küsimusi ja püütud anda ülevaade nende käsitlemisest meie ajakirjanduses.

Kogumiku artiklite arutamisest ja retsenseerimisest võtsid osa sm-d H. Haug, O. Kuuli, A. Lebbin, A. Liebman, R. Majak, A. Panksejev, M. Pesti ja H. Villemson.

Loodame, et käesolev artiklite ja mälestuste kogumik elustab lugeja silme ees pildikesi meie rahva kangelaslikust minevikust, tema revolutsioonilisest võitlusteest ja suurest tänapäevast.

ESIMESED VAOD . . .

Revolutsioonilise töölisajakirjanduse tekke- ja arenguküsimusi Eestis käesoleva sajandi algul (1901—1911)

E. KAUP,

EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi vanem teaduslik töötaja

1905. aasta 18. novembril pöördus Trükiasjade Peavalitsusse Peterburi üliõpilane, Tartumaalt pärit talupoja poeg Julius-Eduard Sõrmus, et eestikeelse töölisajalehe asutamiseks luba taotleda.

Vastus äratas tähelepanu.

«Kõrgestisündinud» peavalitsuse ülem A. Bellegarde — toosama mees, kes veel kuus kuud tagasi Eestimaa kuberneriks oli olnud ja seal töölisliikumise mahasurumisel ülesnäidatud «aktiivsuse» eest Venemaa revolutsioonilise trükisõna kõrgemaks kägistajaks nimetatud — andis jaatava vastuse. Muidugi ei unustanud Bellegarde ka seekord oma «lahkust» alla kriipsutamast, vähemalt pidid seda meelde tuletama mustvalgel kirja pandud read, et nüüdsest peale ajalehte ka «ilma eeltsensuuri lubata välja anda võib».

Tegelikult olenes asja selline käik mitte võimukandjate «tahtmisest», vaid sellest, kuidas arenes revolutsioon, kui hoogsalt ta enesele teed vabadusse murdis . . .

Kaks nädalat hiljem, 3. detsembri varahommikul kanti ühest Peterburi trükikojast välja värsked eestikeelsed ajalehed, mille pealkirjaks oli: ««Edasi» Nr. 1. Kõigi maade proletaarlased, ühinege! Venemaa Sotsiaaldemokraatline Tööliste Partei.»

«Edasi» oli esimeseks eestikeelseks bolševistlikuks ajaleheks. Tema ilmumine tähistas ühtlasi tõsist võitu, mille Eesti revolutsioonilised sotsiaaldemokraadid koos kogu Venemaa proletariaadiga raskes võitluses saavutasid. Lähemalt «Edasist» allpool. Enne aga pöördume revolutsioonilise trükisõna tekkeküsimuste selgitamiseks eelnevasse võitlusajajärku.

Venemaa töölisajakirjanduse ajalugu käsitledes märkis V. I. Lenin, et «avalik sotsiaaldemokraatlik ajakirjandus ei oleks võinud tekkida kohe viienda aasta sügisel, kui eesrind-

like tööliste tegevus, mis oli tihedalt seotud rahvahulkadega, ei oleks niisugusele ajakirjandusele pinda ette valmistanud».[1]

Milline oli see protsess Eesti alal? Kuidas valmistati pinda kohaliku sotsiaaldemokraatliku ajakirjanduse rajamiseks? Need küsimused moodustavad omaette lõigu Eesti revolutsioonilise töölisajakirjanduse ajaloos.

*

Töölisajakirjanduse tekkimine on lahutamatult seotud massilise töölisliikumise kasvuga. Venemaal algas massiline töölisliikumine sotsiaaldemokraatia osavõtul kuulsate Peterburi streikide ajal aastail 1895—1896. «Just see aeg,» kirjutas V. I. Lenin, «on sõna tõelises mõttes aeg, kus tekkis töölisajakirjandus Venemaal. Töölisajakirjanduse peamisteks toodeteks olid siis tsensuurivabad, enamikus mitte trükitud, vaid hektograafeeritud lendlehed . . .»[2]

Esimesed sammud töölisajakirjanduse rajamisel Eestis, eeskätt Tallinnas, tehti mõned aastad hiljem, põhiliselt leninliku «Iskra» ajajärgul (aastad 1901—1903), kui siin hakkasid laiemalt levima revolutsioonilised ideed ning tekkisid esimesed sotsiaaldemokraatlikud organisatsioonid.

Tallinnas tegi sel ajal revolutsioonilist tööd endine Peterburi «Töölisklassi Vabastusvõitluse Liidu» kasvandik M. I. Kalinin, kelle otsesel juhtimisel asutati siin VSDTP organisatsioon. See organisatsioon astus nüüd areneva töölisliikumise etteotsa.

Selgitades sotsiaaldemokraatide ülesandeid võitluses töölisklassi vabastamise eest, kirjutas V. I. Lenin, et esimeseks vahendiks selle programmi elluviimisel sai olla ja oli igakülgne ning «kõige ulatuslikum suuline ja trükisõnaline agitatsioon».[3] Nendest leninlikest juhtnööridest lähtusid oma töös ka Tallinna sotsiaaldemokraadid. Nad lõid ühenduse Venemaa suuremate keskustega ning hakkasid sealt muretsema revolutsioonilist kirjandust, mida kohapealt polnud saada. Selles osas osutasid Tallinna organisatsioonile peamist abi Peterburi sotsiaaldemokraadid. Viimaste kaudu läks M. I. Kalininil korda astuda ühendusse leninliku «Iskra» toimetusega ning rajada ajalehele kindel tee ka Eesti töölishulkadesse.

«Iskra» kaudu tutvusid sotsiaaldemokraadid konkreetsete ülesannetega võitluses töölisklassi ridade koondamise eest. Esialgu toodi «Iskrat» Tallinna Peterburi kaudu, hiljem ka otse

---

[1] V. I. Lenin. Teosed, 20. kd., lk. 224.
[2] V. I. Lenin. Teosed, 20. kd., lk. 221.
[3] V. I. Lenin. Teosed, 7. kd., lk. 410.

välismaalt. Oma mälestustes kirjutab selle kohta M. I. Kalinin, et «meil oli juba alaline ühendus väljamaa seltsilistega, saime korralikult «Sädet» (Искра), «Revolutsioonilist Venemaad» (Революционная Россия) ja teisi väljaandeid».[4] Viimaste hulgas äratab tähelepanu fakt, et sel teel sattus Tallinna tööliste põrandaalustesse ringidesse 1901. aasta lõpul Stuttgardis «Iskra» toimetuse väljaandel ilmunud teaduslik-poliitilise ajakirja «Zarja» 1. ja 2. number. Selles väljaandes olid avaldatud V. I. Lenini teosed «Semstvo tagakiusajad ja liberalismi Hannibalid», teose «Agraarküsimus ja «Marxi arvustajad»» neli esimest peatükki (pealkirja all «Härrased «arvustajad» agraarküsimuses») ja «Sisepoliitiline ringvaade».[5]

Leninlikud materjalid olid tähtsaks vahendiks nii suusõnaliseks kui ka trükisõnaliseks agitatsiooniks. Kuid nende kohaletoomine oli seotud suurte raskustega ja neist tunti puudust, pealegi ei osanud osa töölisi sellisel määral vene keelt, et lendlehti ning muid materjale iseseisvalt lugeda. Sellest lähtudes otsustasid Tallinna sotsiaaldemokraadid tõlkida üksikuid materjale eesti, läti ja teistesse keeltesse ning levitada neid lendlehtedena. Sel otstarbel organiseeris M. I. Kalinin põrandaaluse trükikoja, kus tõlkematerjalide kõrval hakati varsti välja andma ka kohalikke lendlehti. «Trükkimine õnnestus hästi,» kirjutab oma mälestustes M. I. Kalinin esimeste lendlehtede väljaandmise kohta, «ning mõne päeva pärast ilmusid eestikeelsed proklamatsioonid. Neid levitati esialgu ettevaatlikult neis tehaseis, kus meie liikmed ei töötanud.»[6]

M. I. Kalinini Tallinnas töötamise aastail anti kohalike sotsiaaldemokraatide poolt välja rida lendlehti, milledes räägiti töölistele nende ülesannetest võitluses tsarismi ja kapitalistide vastu, tehti selgitustööd tööliste internatsionaalseks ühendamiseks ja sotsiaaldemokraatlikku organisatsiooni astumiseks.

Koos revolutsioonilise trükisõna arenguga hakkas kujunema samuti kohalik töölisajakirjanduse kaader. Hiljem töötasid sel alal edukalt J. Lilienbach, M. Blumberg, A. Tiirvelt. Viimane tõlkis eesti keelde ka «Iskra» artikleid, mida seejärel lendlehtedena vabrikutes levitati. Seni pole aga korda läinud täpselt kindlaks teha, milliseid materjale ja ajalehenumbreid tõlgiti ning millisel hulgal neid levitati. Olemasolevate mälestuste kõrval pakuvad konkreetsemat materjali «Iskra» leviku kohta mõned arhiividokumendid. Ühes neist teatatakse, et

[4] Sm. Kalinini Tallinna mälestustest, «Klassivõitlus» nr. 12, 1919, lk. 14.

[5] Eestimaa Kommunistliku Partei Arhiiv (EKPA), f. 27, nim. 1, s.-ü. 84, l. 7—26. (Ajakiri ilmus aastail 1901—1902. Selle tegelikuks toimetajaks oli V. I. Lenin.)

[6] М. И. Калинин, Пребывание в Ревеле, «Пролетарская революция», nr. 3, 1921, lk. 243.

15. jaanuaril 1903 pandi A. Tiirveldi ja M. Blumbergi[7] juures toime läbiotsimine, kusjuures politseinike küüsi sattus üle 20 eksemplari mitmesugust revolutsioonilist kirjandust. Sealhulgas olid mitmed ajalehe «Iskra» numbrid ning peale selle mõned Peterburi «Töölisklassi Vabastusvõitluse Liidu» lendlehed.[8]

Tallinna kõrval levitati ajalehe «Iskra» üksikuid numbreid ning lendlehti ka Narvas, Kuressaares, Pärnus.

Sajandi algul hakkasid leninlikud ideed levima samuti Tartu revolutsioonilistes üliõpilasringkondades. See avaldas mõju ka Tartus levitatava trükisõnalise agitatsiooni sisule ja suunale.

Varsti pärast leninliku «Iskra» asutamist välismaal tekkis Tartus rühm üliõpilasi-iskralasi, kelledest mitmed olid hiljem (1903. aastal) VSDTP Tartu grupi rajajateks. Selles rühmas etendasid juhtivat osa sotsiaaldemokraadid P. I. Poljanski ja D. I. Uljanov.

V. I. Lenini noorem vend D. I. Uljanov astus pärast Moskva ülikoolist väljaheitmist 1901. aastal Tartu ülikooli arstiteaduskonda. Tal oli side tol ajal välismaal viibiva V. I. Leniniga, samuti rajas ta ka kontakti Tartu üliõpilaste ja «Iskra» toimetuse vahel ning korraldas ajalehe saamist. Leninliku «Iskra» kohaletoomise ja levitamise kohta Tartus on säilinud teisigi andmeid.

1901. aasta sügisel said politseivõimud teada, et mitmed Tartu üliõpilased ja ka kohalikud elanikud, viimaste hulgas näiteks majateenija J. Karro, pidasid ühendust Bukaresti ja Kišinjovi revolutsiooniliste organisatsioonidega, kes transportisid Venemaa mitmesugustesse paikadesse ajalehte «Iskra». Nende organisatsioonide vahendusel toimetati ajalehte ka Tartusse.[9]

Peale «Iskra» levisid sotsiaaldemokraatide kaudu Tartu üliõpilaste seas ka mitmed V. I. Lenini tööd, sealhulgas «Mis teha?», «Kapitalismi arenemine Venemaal» ja «Kehvtalurahvale». «Nendel töödel, eriti tööl «Mis teha?»,» kirjutab oma mälestustes endine Tartu üliõpilane-marksist N. Tšudovski, «oli üliõpilastele erakordselt suur mõju, neid loeti suure huvi ja tähelepanuga.»[10]

---

[7] M. Blumbergi kaudu pidas M. I. Kalinin kirjavahetust «Iskra» toimetusega.

[8] «Proletaarne Revolutsioon Eestis», nr. 2 (3), 1927, lk. 4.

[9] Moskva Riiklik Ajaloo Keskarhiiv (RAKA), f. 102, 1898. a., s.-ü. 3, osa 215, lehed 15—19, 23, 25, 31, 33, 52.

[10] N. Tšudovski mälestused EKP KK Partei Ajaloo Instituudi käsikirjafondis.

On täiesti seaduspärane, et just sellel ajajärgul, kui üliõpilaskonnas hakkasid levima leninlikud ideed ning asutati sotsiaaldemokraatlik grupp, hakatakse ka Tartus esimesi töölistele määratud lendlehti välja andma. Lendlehtedega hakati regulaarselt tähistama samuti rahvusvahelist tööliste solidaarsuse päeva 1. maid. 1903. aastal ilmus selle kohta «Iskra» veergudel järgmine teadaanne: «T a r t u — 1. mai eel levitati eestikeelseid lendlehti. Sellele järgnesid läbiotsimised ja areteerimised.»[11]

1904. aasta 1. mai puhul levitati Tallinnas hulgaliselt eesti- ja venekeelseid lendlehti loosungiga «Maha isevalitsus! Elagu VSDTP!». Ühes nendest, mida 30. aprillil «Dvigateli» tehases levitati, selgitati töölistele VSDTP võitluseesmärke ja räägiti, miks kodanlus sotsiaaldemokraatide vastu sõjakäiku alustas.

1903. aastal toimus VSDTP II kongress, kus loodi marksistlik töölispartei. Kongressi otsustega tutvusid ka eesti sotsiaaldemokraadid, mis võimaldas neil revolutsioonilist agitatsiooni süvendada ning seda kindlamale alusele rajada. See töö ei vaibunud ka pärast M. I. Kalinini järjekordset areteerimist 1904. aasta algul. Tallinna sotsiaaldemokraadid arendasid edasi sidemeid VSDTP juhtivate keskasutustega. VSDTP Riia Komitee liikme, silmapaistva bolševiku M. M. Litvinovi kaudu lõid nad ühenduse VSDTP Keskkomitee Välismaabürooga ning rajasid sidemed uue bolševike keskhäälekandja «Vperjod» toimetusega. Toimetuse liikmele, V. I. Lenini vanemale õele A. I. Jelizarova-Uljanovale hakkasid Tallinna töölised saatma sõnumeid kohapeal areneva revolutsioonilise võitluse kohta.[12]

1904. aastal viidi lõpule Tallinna sotsiaaldemokraatliku organisatsiooni kujunemisprotsess ning moodustati VSDTP Tallinna Komitee. Ühes sellega avanesid paremad võimalused revolutsioonilise trükisõna väljaandmiseks. Sel ajal ilmus mitmeid lendlehti, milles paljastati Vene-Jaapani sõja kiskjalikku, imperialistlikku iseloomu ning kutsuti töölisi võitlema kapitalistide ja tsarismi isevalitsuse vägivalla vastu.

Need olid esimesed tagasihoidlikud sammud Eesti töölisajakirjanduse rajamise teel, mis järgnevail revolutsiooniaastail saavutasid suure hoo ja ulatuse.

Kui seda kasvu arvudes väljendada, mis töölisajakirjanduse areng esimese Vene revolutsiooni ajal Eestis üle elas, siis tuleks öelda, et alati paarikümne lendlehe ja käsitsi kirjutatud üleskutsega ning lõpetati rohkem kui 250 lendlehe, brošüüri ja aja-

---

[11] «Искра» nr. 41, 1903.

[12] NLKP Keskkomitee Marksismi-leninismi Instituudi Partei Keskarhiiv (MLI PKA), f. 25—26, nim. 5-N, s.-ü. 37203, lehed 1—2.

lehega, millede kogutiraaž ulatus juba 100 000 piiresse. Veelgi suurema ulatuse saavutas trükisõnaline agitatsioon Lätis. Selliste arvude juures võib kujutleda parunite ahastust ühel suuremal koosolekul Leipzigis 1906. aasta kevadel, kus ettekantud loengus sotsiaaldemokraatide agitatsioonitööd järgmiselt kirjeldati: «Algul ühekaupa, seejärel tervete rühmadena sõitsid vankritel, jalgratastel ja autodel mööda maad ringi agitaatorid, puistates pilvedena ässitavaid proklamatsioone. Kõikjal teedel ja põldudel, tasandikel ja heinamaadel lebasid laialipillatud punased lendlehed, mis valitseva korra kukutamist ning mõisnike äraajamist nõudsid.»[13] Balti-saksa parunid, kes revolutsiooni igati mustata püüdsid ja oma «vahvust» rõhutasid, ei liialdanud seekord nimetamisväärselt, vahest ainult selles, et kõik lendlehed ei olnud siiski punased, ei oma värvilt ega ka sisult. Aga et neid revolutsiooni tõusu olukorras hulgaliselt levitati, sellega tuleb nõustuda.

Revolutsiooniliste sündmuste arenguga kerkisid sotsiaaldemokraatlike organisatsioonide ette üha suuremad ülesanded. Nende ülesannete hulgas omistati erilist tähtsust VSDTP III kongressi seisukohtadele bolševistliku trükisõna tõhustamiseks.

Partei III kongressi otsused revolutsiooniliste jõudude koondamise ja relvastatud ülestõusu ettevalmistamise kohta, milledega lähemalt tutvuti kongressi delegaadi M. M. Litvinovi ettekande põhjal, nõudsid ka Eesti bolševikelt oma töö ümberkorraldamist vastavalt uutele, revolutsiooniaja tingimustele.

Kaks kuud pärast kongressi ilmunud töös «Sotsiaaldemokraatia kaks taktikat demokraatlikus revolutsioonis», mida ka Tallinna tööliste seas levitati, võis V. I. Lenin kindlalt öelda, et «Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei kogu töö on juba täielikult valatud kindlaisse, muutumatuisse raamidesse, mis tingimata tagavad raskuspunkti koondamise propagandale ja agitatsioonile, miitingutele ja koosolekutele, lendlehtede ja brošüüride levitamisele . . .»[14]

Need sõnad olid maksvad ka VSDTP Eesti organisatsioonide tegevuse kohta kongressijärgsel perioodil. Edukamalt arenes revolutsioonilise trükisõna väljaandmine ning levitamine VSDTP Tallinna organisatsioonis. Olulisel määral aitasid sellele kaasa 1905. aasta kevadel organiseeritud vabrikukomiteede ja uue linnakomitee valimised. VSDTP Tallinna Komitee juurde moodustati propagandistide grupp. Ühtlasi moodustati komitee juurde veel niinimetatud tehniline grupp, kelle ülesandeks oli parteilise trükisõna väljaandmine ning selle levitamine. Tal-

[13] Lätimaa KP arhiiv, f. 35, nim. 10, s.-ü. 25, l. 26.
[14] V. I. Lenin. Teosed, 9. kd., lk. 83.

linna ja Tartu kõrval hakkasid hektografeeritud või käsitsi paljundatud lendlehti välja andma Pärnu, Narva, Valga organisatsioonid, aga samuti revolutsiooni käigus tekkinud mõned väiksemad sotsiaaldemokraatlikud grupid alevites. Teadaolevail andmeil anti Eestis 1905. aasta jooksul välja üldse umbes 120 lendlehte, üleskutset ja brošüüri.

Revolutsiooniliste lendlehtede väljaandmine kasvas vaadeldaval perioodil mitte üksnes arvuliselt, ilmunud nimetuste ja eksemplaride hulga poolest, vaid avardus ka nendes käsitletud küsimuste ulatus ja sügavus. Ühes sellega kasvas ka lendlehtede võitlusvõime ning osatähtsus tööliste streigivõitluse, poliitiliste väljaastumiste ja talurahvaliikumise juhtimisel. Kui jaotada 1905. aastal ilmunud lendlehed ja brošüürid oma sisu ning ülesannete järgi, siis võib esile tuua järgmised põhilised küsimuste grupid: 1) konkreetselt majandusliku ja poliitilise streigivõitluse ning relvastatud ülestõusu ettevalmistamisega seotud küsimused, 2) võitlus kodanliku natsionalismi vastu ning töölisklassi solidaarsustunde kasvatamise ja internatsionaalse ühtekuuluvuse eest, 3) partei programmiliste, organisatsiooniliste ning taktikaliste seisukohtade valgustamine (eeskätt mitmesuguste bolševistlike väljaannete tõlked).

Peale nimetatute valgustati lendlehtedes vastavalt revolutsioonilise liikumise vajadustele ka mitmesuguseid teisi küsimusi. Lühikeses ülevaates ei ole otstarbekohane neil kõigil peatuda. Esitaksime vaid näite selle kohta, kuidas suurima organisatsiooni, VSDTP Tallinna organisatsiooni poolt väljaantavad lendlehed võitlesid tööliste poliitilise teadlikkuse tõstmise eest, kuna see oli parteiorganisatsioonide üheks tähtsamaks ülesandeks. Suurem osa lendlehtedest käsitles just töölisliikumise küsimusi.

Esimesed lendlehed anti Tallinnas välja kohe revolutsiooni algul, sest osa töölisi ei saanud veel aru, mispärast on tarvis majanduslikke nõudmisi siduda poliitilise võitlusega. Nii kirjutas bolševike keskhäälekandja «Vperjod» Tallinna tööliste jaanuarikuu üldstreigi kohta, et «... palju töölisi oli poliitilise iseloomuga nõudmiste vastu, kuigi sellised olid esitatud (samasugused nagu Peterburis ja paljudes teistes linnades)».[15] Tekkinud olukorras toimus jaanuari keskel VSDTP Tallinna Komitee ja tööliste esindajate laiendatud nõupidamine, kus otsustati tugevdada tööliste seas tehtavat poliitilist selgitustööd ning avaldada selleks lendlehti. Ühes nendest kirjutasid bolševikud tööliste poole pöördudes: «Meie ridadest oli kuulda nõudmisi, millede täitmine võib meid ainult petta. Meie nõudsime natuke

[15] «Вперед» nr. 6, 14. (1.) veebr. 1905.

lühemat tööpäeva, veidi palgalisa, trahvide kaotamist ja mõnede meistrite vallandamist. Seda on aga vähe, väga vähe... Kui me tahame kindlustada omale tulevikku, siis astudes välja vabrikantide vastu peame samal ajal astuma välja ka isevalitsuse vastu. Meie peame kõigepealt nõudma sõna-, koosolekuja trükivabadust... Asutava kogu kokkukutsumist, 8-tunnist tööpäeva ja streigivabadust. Elagu Venemaa Tööliste Partei!»[16]

Mitmeid lendlehti ilmus seoses tööliste poliitiliste koosolekute ja rahvusvahelise töölisklassi võitluspüha 1. maiga. 22. mail 1905 toimus Nõmmel Valdeku metsas Tallinna tööliste suurem poliitiline miiting, kus tutvuti põhjalikumalt VSDTP programmiga. Koosoleku puhuks lasti välja lendleht «Kõigile Tallinna töölistele», milles anti ülevaade revolutsioonilisest liikumisest Venemaal ning esitati konkreetsed poliitilise võitluse nõudmised. Lendleht lõppes loosungitega: «Maha isevalitsus!», «Elagu rahvasaadikute kogu!», «Elagu demokraatlik vabariik!»[17]

Ühes teises lendlehes, mis ilmus seoses Balti Manufaktuuri streigiga 1905. aasta suvel, selgitasid Tallinna bolševikud, et töölised peavad ühiselt välja astuma, kuna «... nende vastu mitte üks vabrikant ei seisa, vaid terve Venemaa, isegi terve maailma kapitalistide klass. See tähendab, et terve Venemaa kapitalistide ühenduse vastu ka ainult *üle terve Venemaa ühte tugevasse Venemaa Sotsiaaldemokraatlisesse Tööliste Parteisse ühendatud organiseeritud töölised peavad võitlema.*»[18]

Selliseid lendlehti võib esitada veelgi, ja mitte ainult Tallinnast, vaid ka teistest organisatsioonidest. Et sotsiaaldemokraatide revolutsiooniline agitatsioon, milles tähtsal kohal oli just trükisõna väljaandmine ja levitamine, head vilja kandis, sellest annab tunnistust tööliste poliitilise aktiivsuse kiire tõus, sellest kõnelevad ka andmed, et revolutsiooni käigus eesrindlikud töölised üha otsustavamalt kodanluse kokkuleppepoliitika vastu välja astusid.

VSDTP organisatsioonide ees seisvatest ülesannetest ja revolutsioonilise liikumisega esilekerkinud konkreetsetest vajadustest lähtudes hakati 1905. aastal korrapärasemalt ja suuremal hulgal välja andma lendlehti selgitustöö tegemiseks ka talurahva hulgas, sõjaväeosades, ametnike ja õppiva noorsoo seas. Üksikuid maatöölistele määratud lendlehti levitati juba 1905. aasta jaanuaris. Rohkesti anti maaproletariaadi

[16] NLKP Keskkomitee MLI PKA, f. 15—26, nim. 40, s.-ü. 37582, lehed 3—4.
[17] Moskva RAKA, f. 1741, nr. 12239.
[18] Samas, nr. 12238.

võitluse suunamiseks lendlehti välja Tallinna, Tartu ja Võru organisatsioonide poolt põllutööliste kevadiste streikide ajal ja talurahvaliikumise tõusu järgnevatel kuudel.

Lendlehtede levitamine maal oli suure tähtsusega ja sageli olid need ainukeseks poliitilise selgitustöö vahendiks maatööliste hulgas.

1905. aasta sügiskuudel elavnes Eestis lendlehtede väljaandmine veelgi. Üha sagedamini hakati neis käsitlema relvastatud ülestõusu küsimusi. Lendlehtedes valgustati relvastatud võitlust Venemaa linnades ja sõjaväeosades ning kutsuti ka Eesti proletariaati relvastatud ülestõusuks ette valmistuma. 1905. aasta oktoobris tööliste poole pöördudes kirjutasid Tartu bolševikud: «... Sõjariistad kätte! Võitlusrinda! Tungige sõjariistade ladudesse ja poodidesse, muretsege endale väevõimuga sõjariistu, kui teile neid heaga ei anta... Elagu sõjariistus ülestõus!»[19] Lendlehtede ja üleskutsete kõrval hakati sel ajal suurtes tiraažides välja andma mitmesuguseid tõlkebrošüüre ning revolutsioonilise sisuga laulikuid. Kõik see näitas, et M. I. Kalinini juhtimisel alustatud töö arenes revolutsiooni käigus üha edasi.

*

Lendlehed olid areneva revolutsiooni tingimustes Eesti bolševikele tähtsaks poliitilise agitatsiooni vahendiks. Kuid need ei suutnud asendada ajalehte. Sellepärast arutati VSDTP Eesti organisatsioonides korduvalt kohaliku häälekandja väljaandmise küsimusi. Avaramad võimalused avanesid selleks 1905. aasta oktoobrikuu poliitilise üldstreigi päevil, kui revolutsioonilised rahvahulgad hakkasid selliseid võimalusi ise võtma. Revolutsiooni enneolematu tõusu ees jõuetust tundes avaldas tsaarivõim 17. oktoobril manifesti, milles muude poliitiliste õiguste kõrval lubati anda ka trükivabadus. Bolševikud paljastasid nende järeleandmiste demagoogilist olemust, kuid kutsusid ka neid ajutisi õigusi revolutsiooni edasiarendamise huvides ära kasutama, kasutama selleks, et muuta nii suusõnaline kui ka trükisõnaline agitatsioon veelgi ulatuslikumaks.

Jälgides revolutsiooniliste sündmuste arengut Venemaal, osutas V. I. Lenin nendele küsimustele suurt tähelepanu. Astudes nende vastu, kes saadud vabadusi üle hindama kaldusid ning seoses sellega põrandaaluse trükisõna ja isegi keskhäälekandja «Proletari» likvideerimist nõudsid, kirjutas V. I. Lenin, et ««Proletarit» ei heida me muidugi mingil juhul kõrvale, kuni

[19] Революция 1905—1907 гг. в Эстонии. Сборник документов и материалов, Таллин, 1955, lk. 273—274.

ei avane võimalust trükkida seda Piiteris, Nevskil. Kuid ka legaalsele ajalehele tuleb nüüd suurt tähelepanu pöörata.»[20]

Bolševike esimeseks legaalseks keskhäälekandjaks Venemaal oli ajaleht «Novaja Žizn», mis hakkas ilmuma Peterburis 1905. aasta 27. oktoobril. Novembri algul saabus V. I. Lenin välismaalt Peterburisse ja asus kohe ajalehe tööst osa võtma. Sellest alates ilmuski «Novaja Žizn» tegelikult V. I. Lenini juhtimisel. «Novaja Žizn» omas suurt tähtsust revolutsiooniliste jõudude mobiliseerimisel otsustavateks lahinguteks tsarismiga. Selle ajalehe veergudel avaldati V. I. Lenini suunavad artiklid.

«Novaja Žizn» levis ka Eestis, kus ajalehel olid kohalikud kirjasaatjad. Ühtekokku avaldas «Novaja Žizn» 15 mitmesugust artiklit, sõnumit ja teadet revolutsiooniliste sündmuste arengu kohta Tallinnas, Tartus, Pärnus ning mitmetes Eesti maakondades. Ajalehel oli suur mõju ka Eesti bolševike legaalse häälekandja «Edasi» asutamisele.

1905. aasta oktoobri lõpul, kui Tallinna tuli Saksamaalt õpingutelt tagasijõudnud revolutsiooniline sotsiaaldemokraat, publitsist H. Pöögelmann, hakati töölisajalehe väljaandmisega otseselt tegelema.

Esialgu kavatseti ajalehte välja anda Tallinnas. Et aga Tallinnas ei õnnestunud kiires korras trükikoda asutada, pöörduti selles küsimuses VSDTP Peterburi Eesti rajoonikomitee poole. Nii hakkaski 1905. aasta detsembri algul Peterburis ilmuma VSDTP Eesti organisatsioonide ühine häälekandja, legaalne töölisajaleht «Edasi». Ajalehe tööga tutvumiseks ning selleks vajalike oskuste omandamiseks saatsid Peterburis asuvad eesti bolševikud oma esindaja «Novaja Žizni» toimetusse tööga tutvuma.[21]

«Edasi» hakkas ilmuma VSDTP Peterburi Komitee juhtimisel ning V. I. Lenini aktiivsel toetusel.[22] Ajalehe toimetajaks sai bolševik J. E. Sõrmus. Oma tähtsamaks kaastööliseks nimetas «Edasi» revolutsiooni suurt juhti V. I. Leninit. Ajalehe toimetuse üheks liikmeks oli ka «Novaja Žizni» kaastööline M. Reisner, kes võttis osa Narva sotsiaaldemokraatliku organisatsiooni tööst. Algusest peale omandas «Edasi» kindla bolševistliku suuna. 1905. aasta lõpul levitati «Edasit» paljudes kohtades Eestis.

«Edasi» tähtsamaks ülesandeks oli kohalike VSDTP organisatsioonide tegevuse suunamine ning agitatsiooni tegemine relvastatud ülestõusu ettevalmistamiseks. Seda võis tolleaegse

---

[20] V. I. Lenin. Teosed, 34. kd., lk. 322.

[21] EKPA, f. 27, nim. 1, s.-ü. 673, l. 7.

[22] И. Портянкин. Большевистская печать в годы первой Русской революции, Москва, 1956, lk. 121.

«vabaduse» tingimustes teha muidugi ainult kaudseid teid mööda, sest iga vähemgi otsene väljaastumine tõi kaasa repressioone. Ja sellegi poolest langesid «Edasi» neljast ilmunud numbrist 2 numbrit aresti alla.[23]

Esimese numbri sissejuhatavas artiklis pealkirja all «Edasi!» kirjutas ajaleht: «Edasi, töölised! Edasi, proletariaat! Suur Vene revolutsioon kutsub meid.

Ta hüüded lähevad ikka valjemaks, ta jõud kangemaks. Meie kõige suurem vaenlane, kahe peaga elukas, lamab surmavalt haavatuna meie ees maas. Tamm, mis rahva elu laineid aastasadasid kinni pidanud on, on purustatud ja need lained löövad ikka kõrgemalt kokku, nende tõuked lähevad ikka tugevamaks. Ei ole enam jõudu, mis neid laineid tagasi suruda jõuaks, maru lähenemist takistada suudaks.

Mühise vägevamalt, maru! Tõuka tugevamalt, torm!»[24] Nende sõnade taga peitus üleskutse otsustavale võitlusele.

Ajaleht innustas relvastatud võitlusele oma ulatuslike materjalidega, mis käsitlesid revolutsiooniliste sündmuste arenemist Venemaa mitmesugustes paikades. Siinjuures tuleb märkida, et suur osa materjale, mis «Edasis» ilmus, oli võetud ajalehest «Novaja Žizn». Nende ülevaadete ning artiklite kaudu sisendati Eesti töölistele ja talupoegadele otsustavust, anti eeskuju relvastatud ülestõusu ettevalmistamiseks ja näidati selleks parteiorganisatsioonidele konkreetsed ülesanded.

Revolutsiooniliste sündmuste arenemise kohta Eestis tõi «Edasi» nr. 1 ära pikema ülevaate, milles öeldi: «Üle terve maa peetakse iga päev kümnete kaupa koosolekuid. Iseäranis tormiline oli miiting Võrus 19. novembril, kus kohaliste konstitutsioonilis-demokraatliste parteide asemikud kõnesid püüdsid pidada. «Maha» — oli koosoleku vastus. Koosolekul tehti otsuseks, et isevalitsuse lõpuliseks kukutamiseks tingimata on tarvis endid ajaviitmata sõjariistu seadida. Seesama otsus võeti ka Valgas vastu ... Pea pool Eesti ja Läti valdade koosolekutest on otsuse vastu võtnud, et ainult ajaviitmata sõjariistus vastuhakkamise läbi rahvas vabadust kätte saada võib.»[25]

Ühtlasi astus «Edasi» teravalt välja pärast oktoobrimanifesti Eestis avalikult tegutsema hakanud föderalistide vastu, kes oma lõhestava tegevusega püüdsid revolutsiooniliste jõudude ühendamist takistada. Üheks selliseks sammuks oli föderalistide häälekandja «Vabadus» asutamine Tallinnas, mille esimene ja

[23] «Edasi» kägistamine algas 9. detsembril 1905 ajalehe esimese numbri konfiskeerimisega Jamburgi kreisis ja lõppes 8 aastat hiljem, jaanuaris 1914.

[24] «Edasi» nr. 1, 3. dets. 1905.

[25] «Edasi» nr. 1, 3. dets. 1905. (See ülevaade ilmus eelmisel päeval ka «Novaja Žiznis».)

EDASI

№ 1. Laupäev, 3 detsi 1906 a. I. aastakäik.

ILMUB IGA PÄEV.

Kõigu maade proletarlased, ühinegat!

VENEMAA SOTSIALDEMOKRATLINE TÖÖLISTE PARTEI

Sotsialdemokratline päevaleht

EDASI.

Manifest.

Kolmandamal Jõulu pühal

St. Peterburi Eesti kus. tööliste vast. stiku abiandmise seltsis

Suur Eesti pidu-õhtu

I. Kontsert

II. Kaitemängud

III. Tantu

Julius Lehovi

Suur Väljavalik

Peterburi Kõnlaga pudi

Tööliste Suurlinna Ühinegu võeti vangi.

Edasi

VSDTP legaalse häälekandja «Edasi» esimene number.

ka viimane number ilmus 23. novembril 1905. Paljastades föderalistide tegevust selgitas «Edasi», et sotsiaaldemokraatide ülesandeks on võidelda töölisklassi ridade ühendamise eest. Seda saab aga teha siis, kui on olemas ka vastav keskus, mille ümber ühendamine toimuks. «Niisugune kindel keskkoht on meile, Venemaa elanikkudele, Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Tööliste Partei kesktoimkond või tsentraalkomitee, millel igas linnas omad osakonnad, kohalised komiteed on. Nii on terve Venemaa kohaliste komiteedega üle külvatud, mis kõige suuremas ühenduses üksteisega on.» «Vabadus» aga, kirjutas «Edasi», töötab oma «rahvusliku ühendamisega» otse sellele vastu. «Ta tahab, et eestlastel ka oma iseseisev partei oleks. See tähendab, et Venemaal mõni 150 iseseisvat parteid oleks . . .

Kas niisuguste iseseisvate parteide asutamine tööliste ühendamine on? Ei, meie nimetame seda tööliste lahutamiseks.»[26]

Peale selle sisaldas esimene number veel andmeid relvastatud ülestõusu kohta Lätis, tõi ära revolutsioonilise üleskutse, nn. «Manifesti», ning Moskva Tööliste Nõukogu ja VSDTP Moskva Komitee ühise resolutsiooni seoses revolutsioonilise liikumisega sõjaväes. Resolutsioonis kutsuti töölisi organiseeruma ja valmistuma «viimase väljaastumise vastu, mis, peale sõjariistus vastuhakkamise õnnetuma rahvale täieliku vabaduse toob».[27]

Oma järgmises numbris avaldas «Edasi» artikli «Mässaja valitsus», mis oli kirjutatud seoses Peterburi Tööliste Saadikute Nõukogu liikmete areteerimisega. Selles märkis «Edasi» tsaarivõimude poole pöördudes, et veel tihedamini kui enne «. . . ühineb teie vastu meie sõjavägi, kes ühes teie sõjaväega ja kõige Venemaa rahvaga revolutsioonilise sotsiaaldemokraatia punase lipu all oma polgud teie vastu välja saadab.

Jumalaga siis niikauaks; jällenägemiseni — sõjaväljal . . .»[28]

«Edasi» neljas number ilmus reedel, 16. detsembril 1905. Pärast selle konfiskeerimist ajaleht enam ilmuda ei saanud. «Edasi» viimases numbris pühendati tervelt üks kolmandik ruumist kangelasliku Moskva proletariaadi relvastatud ülestõusu valgustamisele. Moskva proletariaadi võitlusest innustatuna pöördus ajaleht Eesti tööliste poole üleskutsega: «. . . Meie tõuseme kui üks mees üles, meie võtame kõik sõjariistad . . ., meie ei jää enne seisma, kui viimane tirann maalt kadunud on.»[29]

---

[26] «Edasi» nr. 1, 3. dets. 1905.
[27] Samas.
[28] «Edasi» nr. 2, 7. dets. 1905.
[29] «Edasi» nr. 4, 16. dets. 1905.

Pärast detsembrikuu relvastatud ülestõusu lüüasaamist algas revolutsiooni järkjärguline mõõn. Paljud VSDTP Eesti organisatsioonid said tõsiselt kannatada.

1906. aasta kevadel toimus sotsiaaldemokraatlike organisatsioonide tegevuse ühendamise ja ka revolutsioonilise töölisajakirjanduse väljaandmise organiseerimise eesmärgil Riia bolševike algatusel Riias VSDTP Balti organisatsioonide konverents. Selle ülesandeks oli teha eeltöid VSDTP Balti piirkonna ühendatud organisatsiooni loomiseks. Konverentsi tööst võtsid osa ka Tallinna, Tartu ja Narva esindajad. Vastuvõetud resolutsioonis rõhutati vajadust moodustada ühendatud kirjastus, mis annaks välja kõigis kohalikes keeltes keskajalehte ja muud revolutsioonilist kirjandust.[30] Praktiliselt aga ei saadud tekkinud olukorras selle vajaliku ürituse elluviimiseks kuigi palju ära teha.

Töölisajalehe väljaandmisele saadi Eestis asuda alles 1906. aasta sügisel, kui VSDTP organisatsioonide tegevus uuesti elavnes. Nii hakkaski 20. septembrist 1906 VSDTP Tallinna Komitee väljaandel ilmuma illegaalne ajaleht «Sotsiaaldemokraat».

Tähtsat osa ajalehe väljaandmisel etendas bolševik H. Pöögelmann, kelle sulest ilmus ajalehes rida suunavaid artikleid revolutsioonilise võitluse jätkamiseks. Iseloomulik selles suhtes oli «Sotsiaaldemokraadis» nr. 1 avaldatud toimetuseartikkel, milles rõhutati, et revolutsioon ei ole lõppenud, vaid ta kestab edasi. Et see võitlus edukas oleks, selleks nõutakse artiklis kõigi revolutsiooniliste rahvakihtide ühinemist ja isevalitsuse kukutamist. «Ainult selle läbi jõuame vabale klassivõitlusele, mis meid meie eesmärgi, sotsialismuse juurde viib.

Üles võitlusele, üles revolutsioonile!»[31]

Ajalehes valgustati sotsiaaldemokraatlike organisatsioonide tegevust, toodi artikleid talurahvaliikumise kohta ning käsitleti eelseisva II Riigiduuma valimistega seotud küsimusi. 1906. aastal ilmus üldse viis numbrit «Sotsiaaldemokraati». Ajalehe kuues ja seitsmes number (mõningail andmeil ka 8. ja 9. number) ilmusid 1907. aastal.

«Sotsiaaldemokraadi» kui põrandaaluse ajalehe väljaandmine oli aga seotud tõsiste raskustega. Seda suurendas veelgi menševike lõhestav tegevus. Nimelt õnnestus menševikel pärast 1906. aasta kevadel toimunud suuremaid areteerimisi VSDTP Tallinna Komitees enamus saada. Alles 1906. aasta lõpuks, pika ning raske võitluse tulemusena ja eelkõige just

[30] Lätimaa KP arhiiv, f. 35, nim. 26, s.-ü. 455, lehed 1—9.

[31] «Sotsialdemokrat» nr. 1, 20. sept. 1906.

tänu Peterburi bolševike abile, suutsid Tallinna revolutsioonilised sotsiaaldemokraadid oma positsioone linnakomitees uuesti kindlustada. Kuid «Sotsiaaldemokraadi» trükikoja asukoht oli teada ainult menševike juhtidele, kes korduvate nõudmiste peale vaatamata seda komitee liikmetele-bolševikele välja ei andnud. Selline olukord võimaldas menševikel takistamatult avaldada ajalehes oma artikleid ning moonutada ja vassida ka teisi avaldatavaid materjale. Eelkõige ilmnes see Riigiduumasse suhtumise küsimuses, mis tol ajal tõusis teravalt päevakorda. Lõpuks arenes asi nii kaugele, et VSDTP Tallinna Komitee liikmed-bolševikud otsustasid asutada uue häälekandja. Praktiliselt ei saadud seda aga niipea teha.

Sel ajal kui Tallinnas «Sotsiaaldemokraati» välja anti, rikastus Eesti töölisajakirjandus veel kolme ajalehega, mis aga ei suutnud siiski olukorda nimetamisväärselt kergendada. Esimene nendest oli legaalne töölisajaleht «Hommik», mis hakkas ilmuma Tartus 1906. aasta novembris. Ajaleht ei kujunenud järjekindlalt revolutsiooniliseks, kuna üks selle tähtsamaid tegelasi H. Pöögelmann ei saanud oma eemaloleku tõttu ajalehe tööst täie jõuga osa võtta. Seetõttu avaldasid ajalehe suunale mõju väikekodanlastest toimetuseliikmed. Viimane «Hommiku» number ilmus märtsis 1907.

Pool kuud pärast «Hommiku» 1. numbri ilmumist, s. o. detsembris 1906 hakati Peterburis välja andma eestikeelset legaalset ajalehte «Kiir». Ajalehe väljaandjate ja osanike pere kujunes algusest peale üsnagi kirjuks. Sinna kuulusid nii eesti kodanlikud tegelased kui ka mitmed kodumaalt terrori küüsist pääsenud revolutsionäärid. Viimased moodustasid ka «Kiire» toimetuse ja ajalehte hakati välja andma sotsiaaldemokraatlikus vaimus. See oli aga härradele tõusikutele liig mis liig. Ega neil sobinud «punastega» ühes lauas istuda. Ja koos oma kapitaliga astusid nad osanike hulgast välja. Ajaleht sattus rahalistesse raskustesse. Lisaks sellele saatis üks endisi peaosanikke K. Hellat veel võimumehed kaela, kes ajalehe väljaandmisele veebruaris 1907 punkti panid. Aastaid hiljem sai tema vend A. Hellat, samuti üks «Kiire» jalgalasknud osanikke, tuntuks sellega, et ta kodanliku siseministrina mõrvas 1919. aasta septembris 25 Eesti ametiühingute aktivisti.

Veebruaris 1907 tehti Peterburis veel katse välja anda väikeseformaadilist ajalehte «Põrandaalune». Selle kohta aga lähemad andmed puuduvad. Igatahes kujunes 1907. aasta algul olukord Eesti töölisajakirjanduse põllul väga raskeks. See tõotas paraneda 1907. aasta aprillis, kui Peterburis ilmus uus legaalne sotsiaaldemokraatlik ajaleht «Tööline».

«Tööline» hakkas ilmuma 1907. aasta veebruaris Terijoel

TÖÖLINE

Kõigi maade proletarlased, ühenege!

WENEMAA SOTSIALDEMOKRAATLISE TÖÖLISTE PARTEI PETERBURI EESTI GRUPE AJALEHT.

Nr. 1 | 1907 a. | Hind 5 kop.

W. S-D. T. P. Peterburi Eesti Grupe Rõukogu otsus.

Et ajalehe „Ilue Wõrnikale" tarjutajana ringkonnakogus, Karl Hellat, hoolitse praki maatamata „Sõnumeste" l. a. 65 nr-is ilmunud kirjas Hans Põdgelmanni, kes temini ajalehe brjotajanjana ringkonnakogus ei ja teha politsei ilmumistunnistu taga otsis, õige minnega ametlikult ülea endis ja kõlega Ü. P. politseile õitse pakkus, l. a. provokatori ja anarhisti nõuk eest, ajendab W. S-D. T. P. Eesti Grupe Rõukogu oma koosolekul 1 aprillil 1907 a.

1) sõnetu K. Hellati ametkuri tõstt ringkonnitoega sõjakohtu ajakonnale, mannutatud abuvõimide rõukogule ja ajakirjanikkude kirjale teada anda ning ringkonnakogu ehmase ajakirjanikkude kirjalt nõuda, et ka ese tuuest provokatori K. Hellati nõiga leidaks ta.

2) „Ilue Wõrnikale" toimetajale nõudmine ette panna, et ta selle ajalehe õitse juurde õiesti nõudi jooksul oma „Kirjatuppe" K. Hellatili ametlikult lehes lahti ütleks.

Ühtlasi otsustas „Ilue Wõrnikale" toimetus jeha nõudmisele, kus peab ennema, et ta oma kaastöölise K. Hellati provokatsioonilise eeltaja tegevusega ühel nõel on, ning selleparel on õige organiseeritud Eesti rõõlisel kodunaal ja wõõrapeel kohunaab kahustatud ajalehe „Ilue Wõrnikale" wastu õige wõimuad abinõud tarwitsele wõtma.

W. S-D. T. P. Peterburi Eesti Grupe Rõukogu.

Kaks woolu Wenemaa sotsialdemokratias.

Wõrest nõel Wenemaa Sotsialdemokratlise Tööliste Partei kongrele. See on esimene kongress, millest meie partei ratsmuslehed ehk Bund (rahvi l. partei). Poola ja Leti sotsialdemokratia ole wõtnunud. Selle pärast, aga et mõnigaste lõimupiiga rahvaste pärast on eelkõrge kongrele lõigle W. S-D. T. P. kaitsmiele õiekuulo nõõlepanemise wõõrt.

Wenemaa kaitsialdemokratias wõõtlemad juba aastas, kaks aastat kaudel, kaks woolu mõõdumisvõimad „wõõrmad" ehk parem paremad ning ja ees „esimad" ehk parem paremad ning. Eesti kõrimaelt arwab nõõlepanemise kõõrmad kaasa tarwitsenda, mis nõõrmad kaasad wõõlad kaasalemad ehk wõõrmad ja mis ka wõõrkõrge kongressi wõõlemad kaasad nõõrmad ees õige wõõl kõõlad wõõ õõõõõõõõ õõõõõõõõ

kuid hoolimata sellest levis «Töölise» esimene number siiski mitmel pool Eestis.

«Tööline» nr. 1 avaldas ülevaate Terijoe konverentsist ning tõi ära seal vastuvõetud resolutsioonid ja VSDTP Eestimaa Ühenduse põhikirja.

Suure tähtsusega oli konverentsil vastuvõetud resolutsioon Riigiduumasse suhtumise küsimuses, millega ajalehe kaudu ka töölisringkonnad tutvusid. Teatavasti esitati konverentsile duumaküsimuses menševike resolutsiooniprojekt. Selle arutamise käigus aga viisid revolutsioonilised sotsiaaldemokraadid kõigis tähtsamates küsimustes sisse omapoolsed parandused. V. I. Lenin andis sellele kõrge hinnangu ja rõhutas, et «eesti sotsiaaldemokraadid tegid selle resolutsiooni kõik võitlevad kohad ümber selgelt bolševistlikus vaimus (eriti kadettidest ja «vastutavast ministrite kabinetist»). Hea eeskuju menševike resolutsioonidesse «paranduste» tegemiseks!»[32]

Peale resolutsioonide ja põhikirja avaldas ajaleht artikli «Kaks voolu Venemaa sotsiaaldemokraatias». Selles anti seoses eelseisva partei kongressiga ülevaade bolševismi ja menševismi tekkimisest ning näidati ära nende peamised lahkuminekud. Paljastades menševike lõhestavat tegevust ja selle kahjulikkust töölisliikumisele, andis kirjutise autor «Vene seltsimees» kõrge hinnangu Eesti bolševike võitlusele 1907. aasta veebruarikuul Terijoel toimunud konverentsil.

Lõpuks avaldati «Töölises» V. I. Lenini poolt koostatud eelseisva VSDTP V kongressi resolutsioonide projektid.

Ajaleht «Tööline» oli esimese Vene revolutsiooni aastate viimane legaalne sotsiaaldemokraatlik häälekandja Eestis.

1907. aasta juulis, kui Venemaal algasid rasked reaktsiooniaastad, toimus uue VSDTP Tallinna Komitee koosolek, kus bolševikud otsustasid hakata välja andma uut revolutsioonilist töölisajalehte «Võitleja». Ühtlasi moodustati ka ajalehe toimetuse kolleegium. Menševike liidrid, kes linnakomiteest välja tõrjuti, asutasid samuti uue ajalehe «Punane Lipp», millest 1907. ja 1908. aastal ilmus kokku 4 numbrit. Iseseisvate ajalehtede väljaandmine ja fraktsiooniliste keskuste asutamine näitas selgelt, et seniste, peamiselt taktikaliste lahkhelide kõrval, mis bolševike ja menševike vahel VSDTP Eesti organisatsioonides valitsesid, hakkasid sel ajal üha teravamalt esile kerkima ka organisatsioonilised lahkuminekud, mis hiljem viisid ka Eestis bolševike ja menševike iseseisvate organisatsioonide rajamisele.

Põrandaalune bolševike häälekandja «Võitleja» hakkas ilmuma 1907. aasta suvel. On teada, et seda ajalehte anti välja

---

[32] V. I. Lenin. Teosed, 12. kd., lk. 214.

kaks numbrit, kuid lähemad andmed nende kohta puuduvad. «Võitleja» kolmanda numbri trükkimisel 1908. aasta jaanuaris sattus trükikotta politsei ja konfiskeeris kõik ajalehenumbrid.

«Võitleja» kolmandas numbris räägiti sellest, et III Riigiduuma valimisseadus näitab veel kord, et rahulikul teel ei ole võimalik revolutsiooni lõpuni viia. Selleks on vaja laiu rahvahulki organiseerida ja nende poliitilist teadlikkust kasvatada.[33]

Samal korral konfiskeeris politsei trükikojast ka kõik 300 eksemplari venekeelset põrandaalust ajalehte «Revelski Vojennõi Listok» number kaks, mida andis välja VSDTP Tallinna Komitee juures asuv bolševike sõjaväeorganisatsioon. Viimane oli loodud 1905. aasta lõpul, kuid tegelikult alustas tegevust alles 1906. aasta kevadel, kui Tallinna saadeti põrandaalusele tööle mitmed kogenud bolševikud Peterburist ja Riiast. Tänu tihedatele sidemetele nimetatud linnade bolševikega suutis VSDTP Tallinna Komitee sõjaväeorganisatsioon teha 1907. aasta suvel sõjaväeosades juba järjekindlat revolutsioonilist tööd. Sel eesmärgil asutati ka ajaleht, mille esimene number ilmus 1907. aasta juulis 500 eksemplaris. «Ajalehe esimene number,» kirjutab oma mälestustes pensionär S. Glozman, kes sel ajal Peterburi organisatsiooni ülesandel Tallinna sõjaväeosades revolutsioonilist tööd tegi, «avaldas erakordset mõju sõjaväelastele, eriti soomuslaeva «Aleksander II» madrustele. Nad hakkasid seda levitama oma väeosas ning muretsema ka uusi materjale järgmise numbri väljaandmiseks.»[34] Ajaleht kutsus soldateid looma sõjaväeosades VSDTP organisatsioone. Pikem kirjutis pühendati «Revelski Vojennõi Listoki» esimeses numbris ristleja «Pamjat Azova» madruste ülestõusu aastapäevale.

1907. aasta lõpul sulgesid võimud Tallinnas ka ainukese tööliste legaalse häälekandja «Ametiühingute Teataja», mida üldse ilmus neli numbrit. Revolutsioonilise suuna tõttu oli ajalehel suur tähtsus tööliste võitluse organiseerijana.

Nii langesid Eesti revolutsioonilised töölisajalehed märatseva reaktsiooni tingimustes üksteise järel repressioonide ohvriks. Viimaseks revolutsiooniliseks trükisõnaks oli «Kiire»-eelsel ajajärgul Eestis 1908. aasta detsembris ilmuma hakanud ametiühingute ajakiri «Töö», mida hiljem anti välja nädalalehena.

Vastavalt VSDTP V ülevenemaalise konverentsi otsustele hakkasid Eesti bolševikud «Töö» kaudu võitlema legaalse ja

[33] Moskva Riiklik Sõja-Ajaloo Keskarhiiv, f. 9, nim. 6/67, 5. osak. 1909. a., s.-ü. 10/20, lehed 190—203.

[34] S. Glozmani mälestused EKP KK Partei Ajaloo Instituudi raamatukogu käsikirjafondis.

illegaalse töö seostamise eest ning ette valmistama töölishulki uueks revolutsiooniks.

Bolševike aktiivne osavõtt ajakirja väljaandmisest muutis selle tegelikult VSDTP kohalike organisatsioonide häälekandjaks. 1909. aasta oktoobris läks ajakirja väljaandmine selleks loodud kirjastusühisuse kätte, milles juhtivat osa etendasid VSDTP Tallinna Komitee liikmed J. Saks ja J. Elbe. «Töö» viimane, 20. number ilmus 1909. aasta detsembris.

Ajakirja «Töö» põhisuund oli revolutsiooniline, bolševistlik. Ajakirjale tegid kaastööd mitmed aktiivsed bolševikud, nagu H. Pöögelmann, J. Anvelt, V. Buk jt.

Esimeses numbris iseloomustati ajakirja tegevuse suunda järgmiselt: meie ülesanne seisab nüüd selles, et «kutsuda, koguda, äratada ja valgustada» töölishulki uueks revolutsiooniks. «Töö» tõi oma veergudel pidevalt artikleid ja teateid töölisliikumise kohta ning kutsus töölisi organiseeruma. Palju tähelepanu omistas ajakiri marksistlike ideede propageerimisele.

Alates viiendast numbrist, kus ilmus revolutsiooniline luuletus 1. mai puhul, langes «Töö» sagedaste repressioonide ohvriks.

1909. aasta lõpul teatas kohalik tsensor Peterburi, et «... ma 14. oktoobril eestikeelse nädalalehe «Töö» nr. 11 ja 6. novembril nr. 13 peale aresti panin, sest sel lehel sihiks on Eesti töörahva peale sotsiaaldemokraatlises sihis mõjuda».[35] Selles tsensorihärra tõepoolest ei eksinud, sest «Töö» nr. 11 tõi väljavõtte artiklist «Likvidaatorluse likvideerimine», milles V. I. Lenin kirjutas: «Meie õppisime revolutsiooni ajal «rääkima prantsuse keelt», s. o. tooma liikumisse maksimaalselt edasitõukavaid loosungeid, tõstma otsese massivõitluse energiat ja hoogu. Nüüd seisaku, reaktsiooni, lagunemise ajal peame me õppima «rääkima saksa keelt», s. o. tegutsema pikkamööda (kuni pole uut tõusu, ei saa teisiti), süstemaatiliselt, visalt, liikudes edasi sammsammult, vallutades verssok verssoki järel.»[36]

Ajakirja «Töö» toetasid kohalikud töölisorganisatsioonid, eeskätt ametiühingud, aga samuti Peterburis, Helsingis ning välismaal olevad eesti revolutsionäärid. «Töö» levis Eestis laialdaselt ning etendas neil aastail tähtsat osa proletariaadi organiseerimisel ning tema ettevalmistamisel revolutsiooni uueks tõusuks.

Esimese Vene revolutsiooni aastail jõudsid avalikkuse ette

---

[35] J. Depman. Tagakiusamise aastatel 1907—1916, Leningrad, 1927, lk. 5.

[36] V. I. Lenin. Teosed, 15. kd., lk. 421.

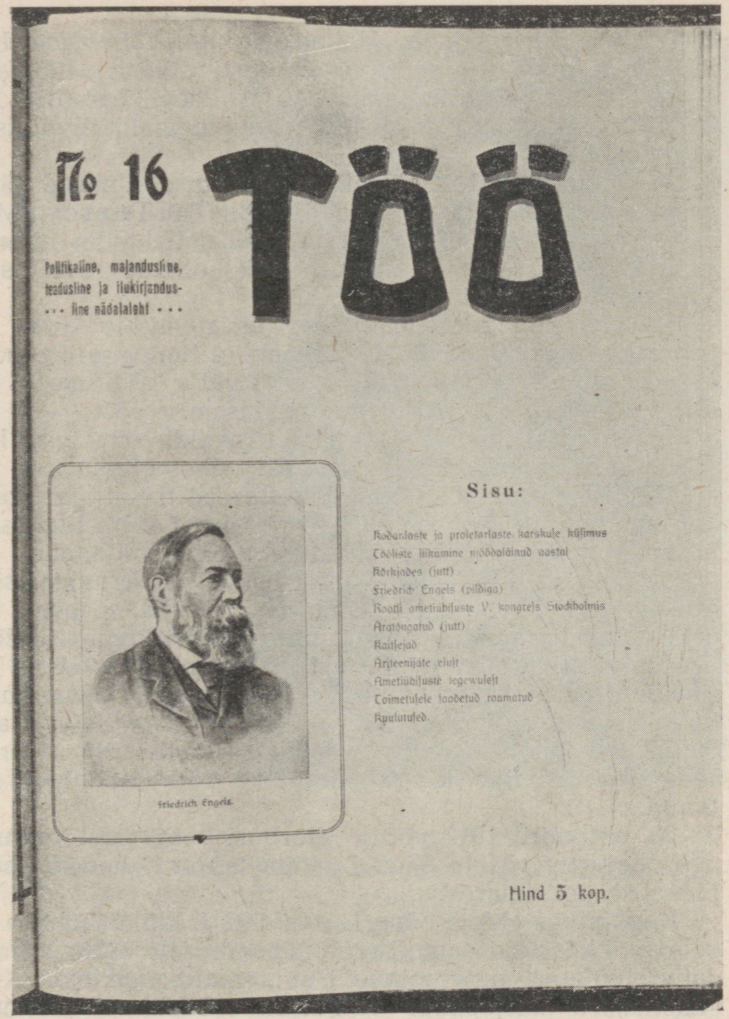

Ajakiri «Töö».

veel mitmesugused töölisliikumise küsimusi ning muid revolutsioonilisi materjale sisaldavad kogumikud. Nendest esimene nägi ilmavalgust 1905. aasta detsembris. See oli J. Lilienbachi toimetusel ilmunud tööliste album «Edasi». Tuleb märkida, et J. Lilienbachil oli neil aastail suuri teeneid revolutsioonilise

kirjanduse kirjastajana. Kogumikus anti ülevaade K. Marxi elust ja tegevusest ning tutvustati eesti töölistele lühidalt marksismi teooriat. «Edasi» avaldas ka H. Pöögelmanni ja J. Lilienbachi luuletusi ning teiste autorite lühemaid revolutsioonilisi satiiripalu.

J. Lilienbachi toimetusel ja kirjastusel ilmusid järgnevail aastail veel sellised väljaanded, nagu «Tiiu Tasane», «Mõtted I», «Tapper», «Edasi II», «Tagasi», sari «Lendlehtede» nimetuse all, millede eesmärgiks oli samuti töölishulkade revolutsioonilise võitlusvõime tõstmine.

Proletariaadi klassiteadvuse kasvatamisele aitas suuresti kaasa ka kirjanik Ed. Vilde väljaandel ilmuv satiiriline ajakiri «Kaak». Ajakirja neli numbrit anti välja 1906. aastal Soomes, kus Vilde varjas end politsei tagakiusamise eest.

1911. aastal ilmus Tallinnas J. Anveldi toimetusel kogumik «Meie sõna I». Selle kohta teatatakse ühes ettekandes, et 1. aprillil kell 4 pärast lõunat tõi Ehrenpreisi trükikoja jooksupoiss Tallinna tsensori kohusetäitja H. Jannseni kätte seaduses kindlaksmääratud arvu nimetatud eestikeelset väljaannet. Kohusetäitja vilunud silm leidis kohe, et selles «kriminaalseadustes ettenähtud kuritegude tundemärkisid leidub», mispeale ta väljaande jalamaid aresti alla pani ning nõudis kogu tiraaži konfiskeerimist. Kuid nendes karmides tingimustes olid ka revolutsionäärid üht-teist õppinud. Kui kohusetäitja asemikud trükikotta ilmusid, selgus, et väljaandja üliõpilane Jaan Jaani poeg Anvelt oli jõudnud kogu tiraaži — 2035 eksemplari ära viia.[37] Seda «aprilli nalja» kõrge ametimees küll vist niipea ei unustanud.

26. oktoobril 1912 võttis Peterburi kohtupalat vastu otsuse, mis nägi ette «Meie Sõna I» toimetajale kahenädalase kinnipidamise politseiarestis.

Kogumikus «Meie Sõna I» avaldati J. Lilienbachi ja H. Pöögelmanni kaastöid, samuti revolutsioonilisele liikumisele pühendatud luuletusi ning mitmeid suuremaid artikleid. Kirjutises «Edenemise sihtjooned» valgustati töölisklassi arenemisteed, mida mööda ta jõuab maksva korra kukutamiseni ning oma riigivõimu loomiseni.

Sel ajal kui kodumaal märatsev reaktsioon järjest valjemalt peale tungis, hakati eesti revolutsiooniliste emigrantide poolt välismaal oma kirjandust välja andma. Suurt tähtsust omas Ameerika Ühendriikides 1909. aastal ilmuma hakanud ajaleht «Uus Ilm». Ajalehe esimene number ilmus 20. juulil 1909. aas-

[37] J. Depman. Tagakiusamise aastatel 1907—1916, Leningrad, 1927, lk. 11.

Ajalehe «Uus Ilm» toimetaja H. Pöögelmann.

tal New Yorgis, kus ta ka praegu 53. aastat järjest ilmub ning aktiivselt demokraatia ja rahu eest võitleb.

1911. aastast, kui ajalehte hakkas toimetama H. Pöögelmann, asus «Uus Ilm» kindlalt proletaarse võitluse pinnale. Ajalehe ümber koondus rida aktiivseid proletaarseid kirjasaatjaid, nagu N. Janson (avaldas artikleid ning luuletusi N. Vasara nime all), P. Alp ning mitmed teised Ühendriikides elavad eesti klassiteadlikud töölised.

«Uue Ilma» veergudel ilmus neil aastail ülevaateid kodumaal võitlevate organisatsioonide tegevusest, ajalehe kaudu pandi toime korjandusi asumisele saadetud ja vanglais viibivate revolutsionääride abistamiseks ning propageeriti revolutsioonilist kirjandust, sealhulgas V. I. Lenini kuulsat tööd «Materialism ja empiriokrititsism».

Vaatamata takistustele levis «Uus Ilm» ka Eesti tööliste ja talupoegade hulgas ning sisendas neisse jõudu võitluseks tsa-

rismi, mõisnike ja kapitalistide vastu. Selles, et uus revolutsioon tuleb, et töölisklassi võitlus edukalt lõpeb, «Uus Ilm» ei kahelnud. «... Võib olla on ligemal kui meie arvatagi võime see päev, kus Venemaa klassiteadlik proletariaat, kõiki revolutsioonilisi jõudusi oma lipu alla kogudes, tirannilise tsaarivalitsusega otsustavale võitlusele astub. Sest kõigest veresse uputamisest, kõigest surmakella helistamisest hoolimata elab ja kasvab ta ometi — Venemaa suur revolutsioon!» kirjutas ajaleht «Uus Ilm» veendunult juba 1914. aasta suvel. Ajalugu ise kinnitas nende sõnade õigsust.

Nii tekkis ja hakkas raske võitluse tules arenema Eesti revolutsiooniline töölisajakirjandus. Ja koos sellega kasvas ka proletaarsete ajakirjanike kaader. Paljud nendest bolševikest, kes tollal töölisajakirjanduse põllul esimesi vagusid ajasid, nagu H. Pöögelmann, J. Anvelt, N. Janson ja mitmed teised andekad klassiteadlikud publitsistid, jätkasid ka hiljem ajakirjanduse veergudel edukalt võitlust töölisklassi poliitilise teadlikkuse tõstmise ja tema ridade koondamise eest.

J. ANVELT „KIIRE" TOIMETAJANA

(1912—1914)

E. LAUL,

ENSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituudi teaduslik töötaja

Pärast sünget Stolõpini reaktsiooni algas uus revolutsiooni tõusu ajajärk. Esimesed revolutsioonilise liikumise elavnemise tunnused ilmnesid 1910. aastal. Aja jooksul muutusid revolutsioonilised väljaastumised sagedasemaks ja laiaulatuslikumaks. 1911. aastal olid streigid Eestis oma iseloomult juba visamad kui varem. Streikide ja revolutsiooniliste tähtpäevade puhul levitati lendlehti. Kogu Venemaal ja sealhulgas Eestis olid valminud tingimused massilise revolutsioonilise liikumise uueks tõusuks. Vahetu tõuke selleks andis Leena kullakaevanduse töölistе tulistamine 4. aprillil 1912.

Seoses Leena veresaunaga toimusid protestistreigid ka paljudes Eesti tehastes ja vabrikutes. Nendele järgnesid peagi 1. mai streigid.

Revolutsioonilise liikumise uue tõusu tingimustes tekkis bolševike parteil vajadus oma agitatsioonirelvade täiustamiseks. Partei asutas esimese laiadele hulkadele määratud päevalehe «Pravda», mis hakkas ilmuma 22. aprillil (5. mail) 1912.

«Pravda» ilmumisel oli suur tähtsus ka revolutsioonilise liikumise arengule Eestis. Kahe aasta jooksul avaldati «Pravdas» üle 250 sõnumi, artikli, kirja ja muu materjali Eesti kohta. Ülevenemaalise ajalehena ei saanud «Pravda» aga tegelda revolutsioonilise liikumise kohalike üksikasjadega. Ka VSDTP Eesti organisatsioonide poolt väljaantavate lendlehtede ja muu revolutsioonilise ajakirjanduse kaudu tehtavast revolutsioonilisest agitatsioonist ei piisanud alanud massilise liikumise tingimustes. Seepärast otsustasid eesti bolševikud asutada emakeelse töölisajalehe.

Eesti töölisajalehe rajamiseks oli organisatsioonilisi samme astutud juba enne «Pravda» asutamist. Kuid «Pravda» ilmumine oli ajalehe asutamise initsiatiivgruppi kuuluvatele seltsimees-

tele (J. Anvelt, J. Käspert ja V. Buk) suureks stiimuliks. Nende osavõtul hakati Narvas 15. (28.) juunil 1912 välja andma esimest massilises tiraažis ilmuvat töölisajalehte «Kiir». «Kiir» ilmus algul (kuni 1912. aasta detsembrikuuni) üks kord nädalas, hiljem kolm korda nädalas. Korduvate sulgemiste tõttu ilmus ta «Narva Kiire», «Rahvalehe», «Töö Hääle» ja lõpuks «Töö Kiire» nime all kuni 12. (25.) juulini 1914. a. Ühtekokku ilmus «Kiir» üle kahe aasta.

Tööliste ja töötava talurahva teadlikumate esindajate hulgas sooja vastuvõtu osaliseks saanud «Kiir» levis kuni 4000 eksemplaris. Kuigi «Kiir» ei valgustanud alguses mitte kõiki küsimusi bolševistlikult, muutus ta hiljem järjekindlalt bolševistlikuks ajaleheks. Sellisena hindas teda tunnustavalt ka V. I. Lenin, kui ta nimetas eesti töölisajalehte pravdistlikuks.[1]

Jaan Anvelt oli koos V. Kingissepa jt. eesti bolševikega üks pravdistliku ajakirjanduse rajajaid Eestis. Ta võttis juhtivalt osa 1912.—1914. aastal ilmunud «Kiire» asutamisest ning oli nendel aastatel ajalehe tegelikuks toimetajaks. Kuid seni teatakse siiski J. Anveldi selleaegsest ajakirjanduslikust tegevusest ja publitsistlikust pärandist veel suhteliselt vähe. Käesoleva ülevaatega püütakse seda lünka mõnevõrra täita.

Antud teema kohta on allikmaterjali vägagi napilt. Kuna toimetamistöö saladuste kõige otsesematest «tunnistajatest» — käsikirjadest, kirjavahetusest ja muust toimetuse materjalist on säilinud väga vähe, siis jääb kõige olulisemaks allikaks ajaleht ise, kus avaldati toimetaja artiklid, kirjasaatjate sõnumid ja kaastööd, peale selle veel kirjasaatjatele ja kaastöölistele määratud vastused. Hinnatavaks bibliograafiliseks allikaks on aga A. Anvelt-Steini koostatud J. Anveldi bibliograafia, kus on registreeritud 126 J. Anveldi artiklit 1912.—1914. aastate «Kiires»[2]. Eelkõige pakuvad nende hulgas huvi J. Anveldi need artiklid, milledes käsitletakse kaastöö, toimetamise ja töölis-

[1] V. I. Lenin. Teosed, 20. kd., lk. 353.

[2] Jaan Anveldi bibliograafia. Koostanud A. Stein, J. Anveldi abikaasa (Tallinnas, 1960). Bibliograafia masinakirjas 23 lk. Selles on registreeritud J. Anveldi kohta 22 artiklit ja J. Anveldi enda töid 276. Esimese maailmasõja eelse «Kiire» osas tuleb bibliograafiat pidada küllalt täielikuks ja usaldatavaks, kuna mitmesugused teised tähelepanekud ja andmed enamasti kinnitavad bibliograafias J. Anveldile omistatud artiklite kuulumist temale. Bibliograafias esineb eksimusi. Näiteks *-rk-* all kirjutas tõenäoliselt «Kiire» kaastööline J. Kirkmann. Samuti ei kuulu kirjanduslikud katsetused *Ed. Lumi* pseudonüümi all J. Anveldile, vaid Eduard Böklerile (E. Bökleri kiri käesoleva ülevaate autorile 2. detsembrist 1952). Esineb ka mõnesuguseid bibliograafilisi ebatäpsusi. Sellistele puudustele vaatamata tuleb A. Steini poolt koostatud bibliograafiat hinnata kui asendamatu väärtusega abivahendit, mis võimaldab peale registreeritud artiklite mõnel juhul kindlaks teha veel teisigi ja mujal avaldatud J. Anveldi artikleid.

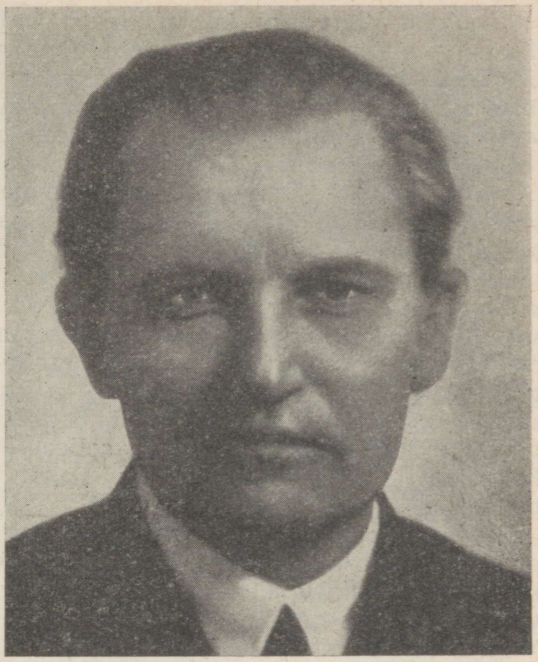

J. Anvelt.

ajalehe väljaandmise küsimusi ja printsiipe. Üheks niisuguseks J. Anveldi artikliks on 1912. aasta septembris avaldatud «Mida meie töörahva ajalehelt nõuda tuleb?»[3].

J. Anveldilt ilmus juba «Kiire» esimeses numbris samu küsimusi puudutav artikkel «Aeg, kus meie lehe esimene nummer ilmub . . .»[4]. Selles iseloomustati ajastut, millal ajaleht astus lugeja ette. Ühtlasi oli see kirjutus «Kiire» saateartikliks. J. Anvelt rõhutas artiklis, et kättejõudnud revolutsioonilise võitluse etapil vajab eesti töörahvas ajakirjandust, mis «lihtsas ja arusaadavas keeles laiade hulkade elust kõneleks ja küsimusi arutaks, mis suuri hulkasid kõige enam puudutab».[5] Teadagi, et need «seaduslised võimalused» tsensuurisuukorvi ning igal ajal tagavaraks olevate vangiraudadega ei olnud kuigi avarad. Kuid kartmata ähvardavaid ohte ja raskusi, asus J. Anvelt oma organisatsioonilise tegevuse ja publitsistliku sõnaga julgelt võitlema eesti töölisajakirjanduse eest.

[3] «Kiir» nr. 15, 21. sept. 1912. Artikkel kannab allkirja J. A-lt. Siin ja edaspidi on kasutatud J. Anveldi artiklite kindlakstegemisel A. Steini bibliograafiat.

[4] «Kiir» nr. 1, 15. juun. 1912.

[5] Samas.

Ajalehe platvormi kohta kirjutas toimetaja: «Meie lehe ülesanne on... sihikindlalt tõeasju paljastada, õiglast rahulolematust äratada ja laiadele rahvahulkadele ühiskonna arenemise sihtisid näidata, nii palju kui «seaduslised võimud» lubavad.»[6] Nende näiliselt tagasihoidlikult püstitatud ülesannete teenistusse rakenduski «Kiir» algusest peale.

Kohe pärast esimese numbri ilmumist hakkas toimetusele saabuma lugejate kirju. Nad teatasid sellest, kuidas töölised kuskil oma häälekandja vastu võtsid. Kirjutati oma soovidest, tehti ettepanekuid ajalehe sisu ja väljaandmise korralduse kohta.[7] «Töörahva ajalehe asjus kõneleb iga kiri, mis toimetusele tuleb,» kirjutas J. Anvelt, «ühesugust selget keelt. Meile on tarvis sihikindlat töörahva ajakirjandust, mis ajanõuete kõrgusel seisaks ja laialiste hulkade sellekohast tarvidust täita suudaks.» Edasi märgib ajalehe toimetaja, et «kõik näivad selle poolt olevat, et töörahvas i s e sellest ettevõttest peab kinni hakkama ja asja toetamiseks väsimata korraldusetöö käima panema».[8]

Üldistades «Pravda» väljaandmisel saadud poole aasta kogemusi, kirjutas V. I. Lenin, et «ainult sel tingimusel, kui tööliste keskel teostatakse pidevaid ja massilisi korjandusi, on võimalik visa tööga saavutada töölislehtede rahuldavat väljaandmist Venemaal».[9] See tõsiasi oli teada ka «Kiire» toimetusele ja lugejatele. Eespool tsiteeritud artiklit («Pool aastat kestnud töö tulemused») tutvustas «Kiir» üksikasjaliselt oma lugejatele ajalehe 8. numbris.[10] «Kiire» toimetuse-talituse töö oli algusest peale rajatud põhimõttele, et töölisajaleht peab ilmuma töörahva poolt kogutud summade ja töörahva enda kaastöö najal. Seda põhimõtet, nagu näitab «Kiire» enam kui kaheaastane ajalugu, rakendati ka edaspidi.

Peale eespool märgitud leninliku põhimõtte kerkis toimetuse ette teisigi lahendamist vajavaid küsimusi. «Kiire» toimetus tundis muret selle üle, «missugune peab töörahva ajaleht õieti olema? Mis on meil pandiks, et ta tarvilise arvu lugejate poolt toetust leiab? Kuhu temale ilmumise koht valida?»[11] J. Anvelt võttis nendest küsimustest ajalehe veergudel vaatluse alla esimese, s. o. kõige tähtsama küsimuse. Selgitades, mida peab töö-

---

[6] «Kiir» nr. 1, 15. juun. 1912.

[7] «Kiir» nr. 11, 24. aug. 1912; nr. 12, 31. aug. 1912, nr. 13, 7. sept. 1912.

[8] J. A-lt [J. Anvelt]. Mida meie töörahva lehelt nõuda tuleb? «Kiir» nr. 15, 21. sept. 1912.

[9] V. I. L e n i n. Teosed, 18. kd., lk. 178.

[10] «Kiir» nr. 8, 3. aug. 1912.

[11] J. A-lt [J. Anvelt]. Mida meie töörahva lehelt nõuda tuleb? «Kiir» nr. 15, 21. sept. 1912.

Viis korda suletud ja uuesti ilmuma hakanud «Kiir» 1912—1914.

rahva ajaleht oma lugejatele pakkuma, kirjutas ta: «Loomulikult on meil esimesel kohal töörahva teadvuse kasvatamine. Mitte ainult politikalise sisuga juhtkirjad ja teaduslised kirjutused ei pea töörahva-klassi teaduslise ilmavaate seisukohalt meie ümbrust vaatlema: kogu lehe sisu peab töörahvahulkadele õpetust pakkuma.»[12]

Kas niisugune põhieesmärk oli õigesti valitud? Selles küsimuses ei saa olla kaksipidi arvamust. Arvestades legaalse töölisajalehe väljaandmise tingimusi, senise töölisajakirjanduse (ajakirja «Töö», lendlehed jne.) agitatsioonilise töö tulemusi ja töölishulkade teadlikkuse taset «Kiire» ilmumise ajaks, võime öelda, et Eestis tehtava ajakirjandusliku parteipropaganda ees polnud sel ajal tõepoolest ühtegi esmasemat bolševike partei

[12] J. A-lt [J. Anvelt]. Mida meie töörahva lehelt nõuda tuleb? «Kiir» nr. 15, 21. sept. 1912.

selleaegsest programmist tulenevat ülesannet kui töörahva klassiteadlikkuse kasvatamine.

Tööliste klassiteadlikkuse kasvatamise eesmärgist lähtudes pidas J. Anvelt vajalikuks «kõiki tähtsamaid päevasündmusi [ajalehes] selgitava arvustuse alt läbi lasta». Ta rõhutas, et «iga nähtus, mil töörahva-klassi arenemisekäigu kohta tähtsust on, peab ajalehes vastukõla ja tähelepanekut leidma».[13] Sisepoliitiliste sündmuste kõrval, nagu märkis J. Anvelt, «peab ajaleht väljamaa töölisteliikumist teravalt silmas pidama».[14] Seejuures oli talle täiesti selge, et töölisajaleht ei võinud muutuda mingiks «teadusliseks ajakirjaks», mille ilmumist ta pidas veel liialt varaseks.

Töölisajalehe temaatikat lugejaile selgitades ütles J. Anvelt, et sellest kaugeltki ei piisa, kui töölistele ajalehe veergudel ainult «klassiteadvuslisi artiklisi ja streigisõnumeid» pakkuda. Selles mõttes ta kirjutaski: «Meie ümber kihab elu oma igavese mitmekesidusega; kõige selle sisse peab töölisel võimalus olema pilku heita, et enesele oma ümbrusest aru anda.»[15] Edasi näitab J. Anvelt, kui lai peab olema hea töölisajalehe teemade ring, mida tahetakse ka «Kiire» väljaandmisel silmas pidada. Allakriipsutatult rõhutas ta: «Mitte ainult teaduslised uudised ja ülesleidused, kunsti ja kirjanduse ülevaade ei pea lehes ruumi leidma. Ajaleht ei tohi kuritöösid, enesetapmisi ega teisi ühiskonna mädapaiseid surnuks vaikida. Tema kohus on ainult neid õiges valguses paista lasta ja tarbekorral neid lähema vaatlemise alla võtta.»[16]

Seega nõudis toimetaja õige laia küsimuste ringi valgustamist. J. Anvelt rõhutas, et niisugune mitmekülgse ilmega töölisajaleht on täiesti mõeldav ka piiratud mahu juures. Tuleb ainult osata sulge ja ajalehe ruumi hästi kasutada. Ta oli kindlal arvamusel, et kuigi Eesti töölisklassi häälekandja on poliitiline ajaleht, peab seal kõiki ülalnimetatud küsimusi käsitlema. On ju töölisajalehe lugejat tarvis mitmekülgselt kasvatada, kuna nad veel «hiljuti ainult lauluraamatut ja piibelt kätte võtsivad».[17]

«Kiire» ajalugu näitab, et neid J. Anveldi seisukohti püüti ajalehetöös kogu aeg arvestada. Ühtlasi näeme, et mida kindlamale alusele hakkas «Kiire» väljaandmine toetuma, mida enam

---

[13] J. A-lt [J. Anvelt]. Mida meie töörahva lehelt nõuda tuleb? «Kiir» nr. 15, 21. sept. 1912.

[14] Samas.

[15] Samas.

[16] Samas.

[17] Samas.

kasvas ajalehe lugejate, tellijate ning toetajate hulk, mida laialdasemaks ja püsivamaks muutus kaastööliste ja kirjasaatjate kaader, seda edukamalt realiseeriti neid põhimõtteid.

«Kiires» olid erirubriigid «Teaduslised uudised» ja «Tehnika ilmast». Nendes rubriikides ilmusid sellised artiklid, nagu «Uued Aafrika loomad»[18], «Arstikunsti uutest imedest»[19], «Traadita telegrahvi (s. o. raadio) edusammud»[20], «Elementide moondumine»[21] jt. Üks selle rubriigi autoreid, tookordne Peterburi ülikooli üliõpilane J. Depman (nüüd matemaatika professor Leningradis) märgib, et ta ei mäleta enam täpselt, millest ta nendes rubriikides kirjutas, kuid tal on meeles, et J. Anvelt pöördus mõnelgi korral tema poole kaastöö saamiseks teaduse ja tehnika uudiste kohta. Et «Kiirt» huvitavamaks muuta, sai talle niisugust kaastööd tehtud.[22]

Kuigi teaduse ja tehnika uudiseid ei suudetud avaldada süstemaatiliselt, aitasid need siiski kaasa töölisajalehe loetavuse tõstmisele. Seda aga taotles J. Anvelt täiesti teadlikult ja see läks tal toimetustöös teatud määral ka korda.

Õnnetustest ja kuritöödest rääkis kodanlik ajakirjandus laialdaselt. Kuid seda tehti sensatsiooni huvides, oma lugejate uudishimu rahuldamiseks. «Kiires» aga rakendati selline materjal võimalust mööda töörahva klassiteadlikkuse kasvatamiseks. Niisugust materjali esitati rubriikides «Õnnetused ja kuritööd», «Töökohtadest» ning rubriigis «Tööohvrid». Üheks iseloomulikuks näiteks on sõnum «Vastseliinast», mis ilmus ajalehes 1913. aasta veebruaris. Kirjasaatja teatas Vastseliina mõisa moonamehe Albert Käpsoni õnnetust surmast ja sellest, et «teda jäid naene hulga alaealiste lastega leinama»[23]. Samas sõnumis kirjutati veel, et kohalik pastor korraldavat vana köstri heaks korjandust, kuna viimane olla 50 aastat kihelkonda orjanud. Sõnum lõpeb klassivahesid selgitava küsimusega: «Kas ei oleks korjandus palju tarvilikum moonamehe vaestelaste heaks, kelle isa õnnetut surma sai, sest nendele oleks seda hädaste tarvis, aga köster elab isegi külluses.»

Klassivahesid selgitas ka mõnerealine sõnum Koerust, mis kandis pealkirja «Sikkude lahutamine lammastest». Selles tea-

---

[18] «Kiir» nr. 24, 26. veebr. 1913.

[19] R. W., Arstikunsti uutest imedest, «Kiir» nr. 20 ja 21, 16. ja 19. veebr. 1913.

[20] J. D[e p m a n]. Traadita telegrahvi edusammud, «Kiir» nr. 25, 28. veebr. 1913.

[21] R. W., Elementide moondumine, «Kiir» nr. 30—34, 12., 14., 16., 19., 21. märts 1913.

[22] J. Depmani kiri käesoleva kirjutise autorile 5. nov. 1961.

[23] «Kiir» nr. 19, 14. veebr. 1913.

tati, kuidas ühe vaese naise matus pidi kirikuväravas mitu tundi ootama, kuni rikka linakaupmehe kasupoja matuserong kohale jõudis ja see kasupoeg ära maeti. Sõnum lõppes: «Eks rikkal ole ikka õigus ennem taeva saada.»[24]

Huvitava klassivahekordi paljastava sõnumi avaldas «Kiir» seoses ookeaniauriku «Titanic» hukkumisega. Sõnumis märgiti, et esimeses klassis reisinud naistest päästeti 97%, teise klassi naisreisijatest 84% ja kolmandast klassist ainult 45%. Esimeses ja teises klassis reisinute lapsed päästeti kõik, kuna kolmanda klassi reisijate lastest päästeti ainult 30%. Seda kommenteeriti nii: «Selle järele, kuidas inimese seisukord seltskonna-redelil alaneb, vajub ka ta elu väärtus seltskonna silmis... Niisugust nägu on meie «jumalikus» ilmakorras kuulsakskiidetud seltskondlik «õiglus».»[25]

Taoliste näidete rida võiks olla lõpmata pikk. Kõik nad kinnitavad, et «Kiir» püüdis kasutada iga sõnumit töörahva klassiteadlikkuse kasvatamiseks.

J. Anveldi arvates ei tohtinud töörahva ajalehes puududa ka följetonid «(Vestelood), ilukirjanduslikud palad (jutuosa), luuletused».[26] Toimetaja põhjendas seda asjaoluga, et tööinimene tunneb pärast rasket päevatööd vajadust niisuguse lugemismaterjali järele. Peale selle nägi ta täiesti paratamatu olevat, et iga ajaleht peab pakkuma kõike. Alles rahvahulkade üldise haridusliku taseme tõusmise järel, nagu rõhutas J. Anvelt, on mõeldav töölistele määratud ilukirjanduslike ja teaduslike eriajakirjade asutamine ning töölisajalehele võib siis anda täiesti selgelt puhtpoliitilise ajalehe ilme.

Esimesed följetonid ja vested ilmusid juba «Kiire» esimestes numbrites seoses Venemaale väljarännanute, nn. asunduste laulupeoga, mis korraldati Narvas 1912. aasta juunis. Nende autoriks oli Eessaare Aadu (J. Anvelt) ning G. Tikerpuu (M. Mõru).[27] Vestelugusid kirjutas «Kiirele» ka V. Buk. V. Buki kohta on mälestusliku iseloomuga materjalides märgitud, et «pärastpoole, kui leht 3 korda nädalas ilmuma hakkas, on tema osa vested. Peaasjalikult Narvast. Need «tõmbavad» Narva vähearenenud proletaarlast. Nende abil, muuseas, suutis «Kiir» kohe enesele teatud arvu lugejaid võita, mis talle võimaluse

---

[24] «Töö Kiir» nr. 6, 28. juun. 1914.

[25] «Kiir» nr. 4, 29. juun. 1912.

[26] J. A-lt [J. Anvelt]. Mida meie töörahva lehelt nõuda tuleb? «Kiir» nr. 15, 21. sept. 1912.

[27] Vt. näit. Maarjamaake. Al-De jutuke. Arabiak[eelest] Eessaare A[adu]. «Kiir» nr. 4, 29. juun. 1912; Kiri kodumaale. Arabia keelest E[essaare] A[adu], «Kiir» nr. 5 ja 6, 13. ja 20. juul. 1912; M. Mõ[-ru]. Kaks ajaloolist kõnet. «Kiir» nr. 4, 29. juun. 1912.

andis seni vee peal seista, kuni teiste linnade töölised 1913. aasta vältel appi jõudsid.»[28] «Kiir» avaldas ka vesteid, mille autoriks olid töölised. Esimesi kirjanduslikke katsetusi tegi näiteks tookordne Lutheri vabriku tööline T. Braks, kellelt ilmusid vested «Vabrikuarsti ootetoas» ja «Paar õnnelikku tundi».[29]

Kui vaadelda «Kiires» ilmunud ilukirjanduslikku, kirjandus- ja kunstikriitilist kaastööd, mille avaldamist J. Anvelt toimetajana sihikindlalt taotles, siis näeme, et see kujutab endast võrdlemisi ulatuslikku ja küllalt keerukat küsimuste kompleksi. Kirjandusteadlased on välja selgitanud, et «Kiires» ilmus ligi paarikümne autori sulest üle 100 ilukirjandusliku pala (luuletused, jutustused, vested), mida proletaarse teadlikkuse kasvatamise seisukohalt kõrgelt hinnatakse.[30] Real juhtudel karistati «Kiirt» just kirjanduslike palade avaldamise pärast. Näiteks karistati «Kiirt» kolme järjest ilmunud luuletuse «Tööline», «Naisorjadele» ja «Öö-tööl» (viimase autor Tõnis Braks) eest.[31] Luuletuste avaldamise eest saadud karistused juba ise kinnitavad, et luuletused teenisid proletaarse klassiteadlikkuse kasvatamise ülesannet. Tsaarivõimud olid nendest häiritud ja püüdsid revolutsiooniliste luuletuste rahva sekka levikut igati takistada.

Üks tähtsamaid lõike on toimetuses töö kirjasaatjatega. «Kiire» toimetus andis kirjasaatjatele kaastööks näpunäiteid alates oma ilmumisest. Kuni 1913. aasta alguseni tegi toimetus seda ajalehes avaldatud kirjavastuste kaudu. Ilmuma hakanud «Kiire» kirjasaatjad olid valdavas enamuses algajad, kes tegid ajalehele kaastööd esimest korda. Sellest tingitult esinesid algajatele kirjasaatjatele iseloomulikud puudused ka «Kiire» kirjasaatjate kaastöödes. Nimelt olid paljud sõnumid liialt pikad, kus olulise ja töölisajalehes kasutamiskõlbliku kõrval kirjutati ka paljust muust ebaolulisest. Sellepärast suunas toimetus kirjasaatjaid kirjavastustes sageli järgmiselt: «T. ja K. Riias... Tarvitasime, kuid palju lühendatult. A-m Peterb[uris]... Viimasest saadetusest osa läheb, osa ei»,[32] «A. K. Ambla-Heidemetsal. Kirjutate väikestest asjadest liig pikalt. Saime sealt ainult mõne rea»,[33] «K. Helsingis. Läks lühen-

[28] N. N. [J. Anvelt?]. Kes need olid? «Kiir—Tööline» 1922, lk. 4—5.

[29] «Kiir» nr. 56, 21. mail 1913, nr. 59, 28. mail 1913.

[30] E. Säärits. V. Kingissepa võitlus demokraatliku ja proletaarse kirjanduse eest, «Eesti Bolševik» nr. 2, 1952, lk. 30.

[31] «Kiir» nr. 78, 16. juul. 1913. Luuletus «Öö-tööl» kannab allkirja — Ko. Autori kohta vt. T. Braks. Tallinna tehastes a. 1912—1920. (Mälestused), Tallinn, 1958, lk. 29—30. Käsikiri Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituudis.

[32] «Kiir» nr. 9, 10. aug. 1912.

[33] «Kiir» nr. 11, 24. aug. 1912.

datult lehte, y — Zürichis. Palju lühendatult katsume tarvitada. Ei maksa heategelaste ja humanistide kongressidest nii pikalt rääkida.»[34]

Toimetuse tööd kirjasaatjatega, ühtlasi aga kirjasaatjate kaastööd iseloomustab mõnevõrra lähemalt üks pikemaid kirjavastuseid 1912. aasta septembrist, millest toimetus kirjutab: «Mitmed sõnumesaatjad küsivad kirjateel, mispärast nende kirjad ei ilmu ja nurisevad, et sõnumeid osalt liiga lühendatavat, osalt tähelepanemata jäetavat. Olgu nendele siin üleüldine vastus: Sõnumete pikkus oleneb asja tähtsusest ja lehe ruumist. Tähelepanemata ei ole midagi jäetud, sõnumed, mis ei vanane, ilmuvad edaspidi. Sissesaadetud kirjeldused on selleks liiga pikad, et selles nädalalehes ilmuda võiks.»[35]

Samal ajal näeme kirjavastustest, et toimetuse töö kirjasaatjatega hakkab kandma vilja. Näiteks ühele kirjasaatjale (K. Tartus) vastatakse: «Väga hea! Läksivad seekord peaaegu ilma lühendamata.»[36] Olgu seejuures märgitud, et siin on tõenäoliselt tegemist «Kiire» ühe aktiivsema kirjasaatja E. Kilteriga, kelle sõnumeid oli «Kiire» veergudel varemgi korduvalt avaldatud. Samas ajalehenumbris avaldatud kaks järgmist kirjavastust kõnelevad samuti kirjasaatjate vilumuste kasvust. Kirjasaatjale Rannust (A. T.) näiteks teatatakse: «Oleme nõus; ootame, mis lubasite. Nendest, nagu näete, jäi ainult üks ära.» Ühele teisele kirjasaatjale (-ni, asukoht märkimata) aga teatati, et tema saadetud sõnumid avaldatakse kõik. Ühtlasi märgiti: «Mõnda teravat peame vähe «parandama». «Kallilt ostetud» ja teised selle sarnased lähevad peaaegu tervelt.» Viimasest kirjavastusest näeme, et tsensuuri arvestades oli toimetus mõnikord sunnitud ka kirjasaatjate kaastöödes teravamaid väljendusi vältima.[37]

Kirjavastustega suunati kirjasaatjate tööd umbes poole aasta jooksul. Pärast seda tekkis toimetusel nähtavasti vajadus selgitada ajalehe üldisi põhimõtteid ja anda kirjasaatjatele konkreetsemaid juhtnööre. Selliseks suunavaks kirjutiseks oli J. Anveldi artikkel «Missugust kaastööd tarvitab Kiir oma sõnumesaatjatelt».[38] See ilmus «Kiire» 1913. aasta esimeses numbris ja sellest näeme konkreetsemalt, mida «Kiire» toimetus

[34] «Kiir» nr. 13, 7. sept. 1912.

[35] Samas.

[36] «Kiir» nr. 20, 27. okt. 1912.

[37] Vt. näit. veel kirjavastus: «L. R. Tarvitame, mis läbi läheb.» («Kiir» nr. 33, 20. dets. 1912); «M. J—n . . . arvasime paremaks kirjas vähe puhastuse tööd teha, et mitte teatud ettevõtet kiusatuse ja köie sisse saata.» («Kiir» nr. 45, 23. apr. 1913).

[38] [J. A n v e l t]. Missugust kaastööd tarvitab Kiir oma sõnumesaatjatelt, «Kiir» nr. 1, 3. jaan. 1913.

tähtis töölisajalehe sõnumite kaudu kajastada. Leides, et «ajalehe sõnumete-osa on see, mis lugejale peab tema ümbruse elust pilti pakkuma», püstitas J. Anvelt eesmärgi peegeldada ajalehes võimalust mööda «iga üleüldise tähtsusega nähtust» kaasaja ühiskonna elus.

Kirjasaatjate kaastööga taheti eelkõige avastada selliseid oma aja ühiskonnakorra nähtusi, mis selle «ilmakorra puudusid kõige teravamalt paljastavad». Püstitades kirjasaatjate ette ülesande kõik oma aja ühiskonna mädapaised halastamatult nähtavale tuua ja häbiposti naelutada, näitas J. Anvelt, et kõige selle eesmärgiks pole muidugi kaasaja ühiskonna kõlbeliseks muutmine. Ta rõhutas, et sellise ajalehematerjaliga tahetakse «inimesi harjutada ühiskonna puudusid tähele panema ja alatasa lugejatele meelde tuletada, et meie praeguse ühiskonnakorra puudusid ainult tema põhjaliku [tsensuurivabas keeles — revolutsioonilise] ümbermuutmisega suudame kõrvaldada».[39] Kõikidel muudel sõnumitel leidis toimetaja olevat vaid kõrvalisema tähtsuse.

«Kiire» toimetaja soovitas kirjasaatjatel analüüsida oma tööd just nendest aspektidest ja mitte saata sõnumeid, nagu olevat ette tulnud, ilma et kirjasaatja endalt küsiks, milleks seda sõnumit tarvis on. Ühtlasi tõi J. Anvelt humoorika näite ühest toimetusele saadetud n.-ö. laadaloost, mida ta ütleb «nagu külajutu keskkohast väljalõigatud» olevat. «Ei kõlba ka harilikud pidukirjeldused, niisama kaebtused, et vaimline elu siin või seal ei edene (ilma et edenemise-puuduse põhjused oleks ära tähendatud).»[40] Seda laadi puudustega kaastöö kõlbmatusele oli J. Anvelt juhtinud tähelepanu ka varem, kui ta kirjutas: «Kõiksugused pooleversta pikkused jorutused Iidamast ja Aadamast, tõuparandusest või mõnest kahtlase väärtusega «rahvapidust» tuleb Eesti «isamaalise» ajakirjanduse omanduseks jätta.»[41]

Käsitledes kirjasaatjate kaastööd, andis «Kiire» toimetaja temaatilise loetelu, mille kohta ta soovitas sõnumeid saata. See on niivõrd konkreetne ja kirjasaatjatega tehtavat tööd iseloomustav, et on otstarbekas esitada see ajalehes ilmunud kujul. «Kiire» kirjasaatjatel soovitati kirjutada järgmistel teemadel:

«1) Tööolud. Missugustes tingimustes töötab töörahvas vabrikutes ja teistes töökohtades, mõisades, taludes. (Töökohtade sisseseade, töölistega ümberkäimine, trahvimine j. m.).

---

[39] [J. Anvelt]. Missugust kaastööd tarvitab Kiir oma sõnumesaatjatelt, «Kiir» nr. 1, 3. jaan. 1913.

[40] Samas.

[41] J. A-lt [J. Anvelt]. Mida meie töörahva lehelt nõuda tuleb? «Kiir» nr. 15, 21. sept. 1912.

2) T ö ö p ä e v a pikkus linnas ja maal (millal algab tööpäev hommikul ja millal õhtul lõpeb, vaheajad jne.).

3) P a l g a o l u d vabrikutes, mõisades, taludes.

4) Töö seisma jätmine, nõudmised palga, tööpäeva ja muude tööolude paranduste ja muudatuste asjus, kätte saadud tagajärjed jne.

5) T ö ö r a h v a ü h i n e m i n e seltsidesse, nende ühisuste tegevus; niisama üksikute tööliste rühmade huvitus teaduse, kirjanduse ja kunsti vastu.»[42]

Peale selle pidas toimetaja soovitavaks informatsiooni rahvahariduse, seltside, kogukonna-omavalitsuste ja teiste ühiskondlike asutuste tegevuse kohta, samuti kuritööde, õnnetuste, loodusimede jt. sündmuste kohta, mis omaksid üldisemat huvi ja tähtsust.

Artikli lõpus julgustatakse tööliskirjasaatjaid, kellele teatatakse: «K e e g i s õ n u m e s a a t j a ä r g u k a r t k u, e t t a õ i e t i k i r j u t a d a e i o s k a: t o i m e t u s p a r a n d a b k i r j a v e a d!»[43] Kahtlemata olid kõik need juhtnöörid ja näpunäited töölisest ja talupojast kirjasaatjale vajalikud.

Pärast J. Anveldi artikli «Missugust kaastööd tarvitab Kiir oma sõnumesaatjatelt» ilmumist toimetus enam kirjavastustes kaastöö kohta näpunäiteid ei andnud, vaid viitas viimati märgitud artiklile.[44] Ka edaspidi märkis «Kiire» toimetus kirjavastustes, miks mõnda laekunud materjalidest ei saa kasutada, ning õhutas kaastööd jätkama, eriti saatma sõnumeid tööliste elust.[45]

«Kiire» toimetus (võib arvata, et just toimetaja J. Anvelt) andis üksikasjalisi näpunäiteid ka maakirjasaatjatele. Seda tehti artiklis «Teateid põllutööliste elust», kus avaldati sõnumite koostamiseks temaatiline loetelu ja maakirjasaatjate töö tõhusamaks muutmist põhjendati töölisklassi ja talurahva liidu tugevdamise vajadusega. («Et töölisteliikumist tugevaks teha, on tarvis neid hulkasid [maal], nii raske kui see ka on, rohkemarenenud vabrikutöölistega ühes edasi viia.»)[46]

Kas «Kiire» kirjasaatjad suutsid kindlustada ajalehele sellise kaastöö, nagu toimetaja seda soovis? Sellele leiame vastuse «Kiire» sõnumitest. Nende temaatika ja sisu olid just sellised, nagu näpunäidetes soovitati. See ei tähenda muidugi, et kõik «Kiire» sõnumid olid ühtemoodi õnnestunud ja olid kõigil ilmumisperioodidel ühevõrra mitmekesised. Siin tuleb rõhutada, et

---

[42] [J. A n v e l t]. Missugust kaastööd tarvitab Kiir oma sõnumesaatjatelt, «Kiir» nr. 1, 3. jaan. 1913.

[43] Samas.

[44] «Kiir» nr. 2 ja 3, 5. ja 8. jaan. 1913.

[45] Vt. näit. «Kiir» nr. 34 ja 35, 21. ja 28. märts 1913.

[46] [J. Anvelt?]. Teateid põllutööliste elust, «Kiir» nr. 88, 8. aug. 1913.

«Kiires» avaldatud sõnumid üldjoontes vastasid toimetamistöös püstitatud põhinõudmistele. V. Buk märgib «Kiire» kohta, et «sõnumete osas teeb ta peaaegu ainult «töökohtadega» tegemist. Peale mõne haritlase, kes lehele artikleid kirjutavad, täidavad lehte — töölised — oma käega sõnumeid kirjutades, ja oma kulul toimetusse saates».[47]

«Kiire» ilmumise esimese aasta jooksul avaldati ajalehes umbes 1000 kirjasaatjate sõnumit, kirja, teadet jne. Keskmiselt tuli iga ajalehenumbri kohta üle 10 sõnumi, kirjasaatja kirja ja teisi materjale. Järgmisel aastal kasvas ajalehes avaldatud sõnumite arv enam kui kahekordseks. Siis avaldati «Kiires» aasta jooksul ühtekokku üle 2000 sõnumi. Nagu uurijad on näidanud, kasvas enam-vähem samasuguses proportsioonis sel ajal ka «Pravda» korrespondents.[48]

«Kiires» avaldati kapitalistlikku ekspluateerimist paljastavaid sõnumeid. Ajalehes ilmusid sõnumid meistrite omavolist, nende häbematust käitumisest töölistega, tööliste sõimamisest, peksmisest, tööliste üle irvitamisest, madalatest palkadest ja pikast tööpäevast, palga kärpimisest trahvide süsteemi abil, ületundide pealesundimisest, tööliste vallandamisest, tööõnnetustest, naiste ja laste töö laialdasest kasutamisest jne. Kõik need olid kapitalistliku kurnamiskorra teravad paljastused. Niisugused kirjutised tegid «Kiire» töölishulkadele lähedaseks. Ühtlasi õpetasid sellised sõnumid töölisi mõistma, kes on süüdi nende hädades ja kannatustes.

Tulles veendumusele, et «Kiir» on ainukene tööliste huve kaitsev ajaleht Eestis, informeerisid töölised oma häälekandjat tööliselu kõikidest karjuvamatest nähtustest. Konkreetsete faktidega tööliste ebainimlikest töötingimustest Narva Kreenholmis ja Kalevivabrikus, Pärnu «Waldhofis», Tallinna «Dvigatelis», Lutheris, «Voltas», Wiegandi vabrikus, Vene-Balti laevaehitustehastes, Tartu käsitöökodades ja mujal kasvatas «Kiir» tööliste klassiteadvust, äratas viha ja protesti kurnajate vastu, valitseva režiimi vastu üldse. Sõnumites maata talurahvast — talusulastest ja teenijatüdrukutest, popsidest, rentnikest, mõisateenijatest ja nende olukorrast — õpetas «Kiir» töötavat talurahvast nägema oma vaenlasi — mõisnikke ja kulakuid —, kasvatas nende klassiteadlikkust, s. o. kasvatas töölisklassi liitlast.

1913. aasta oktoobris, kui «Kiir» oli ilmunud juba üle aasta, avaldati «Kiires» J. Anveldi poolt koostatud juhtkiri «Tööliste-

---

[47] - c k [V. B u k]. Tööliste ajakirjandus, «Tööliste Sõna» 1914, nr. 1, lk. 4.

[48] К. К. О м е л ь ч е н к о. Большевистская печать в период рабочего движения перед первой империалистической войной, Москва, 1952, lk. 12.

lehe suurendamise juurde».[49] Seda juhtkirja tuleb pidada 6.—8. oktoobrini 1913 toimunud tööliste kirjastusühingu «Rahva Sõna» osanike koosoleku kajastuseks. Teatavasti oli nimetatud koosolek sisuliselt VSDTP Eesti organisatsioonide esindajate illegaalne koosolek, kus ühe tähtsama küsimusena arutati partei ajakirjandusliku ja kirjandusliku tegevuse küsimusi.[50] Ühtlasi toob J. Anvelt selles kirjutises esile vajaduse muuta ajalehe sisu mitmekesisemaks, et sellega laiema lugejate ringi soove paremini rahuldada. Ühe vahendina selle saavutamiseks leiab ta olevat vajaliku ajalehele kaasa anda «ilukirjanduse (jutu) lisa».

Põhjendades lähemalt ajalehe huvitavamaks muutmise vajadust, leidis J. Anvelt, et «Kiir» peab senisest rohkem pakkuma huvitavat lugemist laiema silmaringiga töölistele, kes «tahab ka sellest ilmast kõiki tähtsamaid sündmusi kuulda, mis mitte otsekohe tööliste elusse ei puutu». Niisugusteks tööliste elusse mittepuutuvateks ja töölisajalehes kajastamist vajavateks sündmusteks pidas J. Anvelt kodanlikke kultuuriüritusi. Kodanlike seltside, kirjanduse ja kunstielu kajastamise arvas toimetaja vajaliku olevat kahel põhjusel: esiteks, et teadlikumad töölised saaksid «iga vastase tegevust tunda», ja teiseks sellepärast, et «kodanlaste kultuuripüüetes on alatasa ühte ja teist, mil ka töölisklassi kohta otsekohene kultuuriline tähtsus on».

Leides, et ajaleht ei suutnud ruumi ja vastavate võimetega kaastööliste puudumise tõttu neid ülesandeid vajalikul määral veel täita, pöördus J. Anvelt klassiteadlikumate tööliste poole üleskutsega kaasa aidata lugejate arvu suurendamisele ja toetussummade kogumisele. Sel teel taheti jõuda suurema ajaleheni, mis oleks sisukam, täidaks paremini oma ülesandeid ja ei vajaks enam materiaalset toetust peale tellimistest laekuvate summade. «Mis 4 tuhandel lugejal raske, see oleks 10 tuhandel hoopis kerge,» kirjutas J. Anvelt ja rõhutas vajadust võita töölisajalehele uusi lugejaid eelkõige Tallinna vabrikutööliste hulgast.

«Kiires» tehti kuni 1914. aasta alguseni laialdaselt propagandat loosungi all «10,000 lugejat eesti töölisajalehele» ning kavatseti uuest aastast alates muuta «Kiir» päevaleheks. Kui innukalt ka VSDTP Eesti organisatsiooni juhtivad liikmed «Kiire» veergudel tehtud propaganda ja organisatsioonilise tegevusega ei püüdnud päevalehe asutamise ideed ellu rakendada, siiski see tol korral ei õnnestunud. Kuid ekslik oleks

[49] «Narva Kiir» nr. 9, 12. okt. 1912.

[50] Koosolekust lähemalt vt. Ülevaade EKP ajaloost. I osa, Tallinn, 1961, lk. 103.

arvata, nagu oleksid päevalehe asutamiseks tehtud jõupingutused olnud asjatud. Nende jõupingutuste tulemusena Eestis tehtav revolutsiooniline parteipropaganda laienes ja muutus mitmekülgsemaks. Esiteks suurenes «Kiire» alaliste tellijate arv ja tõusis ajalehe tiraaž. Peale selle levitati tööliste kirjastusühingu «Rahva Sõna» kalendrit 1914. aastaks, mis ilmus suures tiraažis ja andis mitte ainult uusi summasid «Kiire» väljaandmiseks, vaid oli ka ise hinnatavaks ja laialt levinud propagandavahendiks. Samade eesmärkide teenistusse rakendati «Rahva Sõna» poolt käima pandud esimene eesti bolševistlik ajakiri «Tööliste Sõna», mida sel ajal ette valmistati ja millest 1914. aasta esimesel poolel ilmus kaks numbrit.[51]

J. Anveldi poolt artiklis «Töölistelehe suurendamise juurde» avaldatud uut juhtimisprintsiipi püüti jõudumööda kohe ellu rakendada. Selle kajastuseks tuleb lugeda «Päevalehe» järgi avaldatud teadet, et «Eduard Vilde on oma «Pisuhänna», 3-vaatuselise lõbumängu kirjutamisega lõpule jõudnud»[52], V. Buki kirjutust Juhan Liivist,[53] rubriigi «Teater» tekkimist «Kiires», milles muuseas avaldati näiteks sõnum, kus töölistele soovitati «Vanemuise» tookordsest repertuaarist vaadata E. Rosenovi näidendit «Kust varjud ei kao»[54] jne. Ajalehe jutulisana hakkas ilmuma A. Bogdanovi «Punane Täht».

«Kiire» toimetamise juhtmõtteid ja praktikat kajastavad veel mitmed J. Anveldi ja teiste «Kiire» kaastööliste artiklid seoses bolševike duumafraktsiooni asutamisega IV Riigiduumas.

Avaldades juhtkirja «Lõhe suurenemine sotsiaaldemokraatlises fraktsioonis», kahtles J. Anvelt, kas «6 saadiku taktika igapidi otstarbekohane on», kuna «fraktsioonilised tülid ja hõõrumised» võivad avaldada halba mõju töölisliikumisele.[55]

---

[51] Uus tee töörahva kirjanduse toetamiseks, «Narva Kiir» nr. 16, 5. nov. 1913; «Tööliste Sõna», mida ajaloolises kirjanduses on seni vaid möödaminnes märgitud, tuleb hinnata kui ajakirja, mis tõhusalt aitas kaasa bolševistliku suuna kindlustamisele. See oli eriti vajalik parteipropaganda vahend olukorras, kus eesti bolševikel tuli pidada võitlust A. Kastra oportunistliku ajakirja «Kinnituse Küsimused» desorienteeriva mõju vastu. Ajakirjale tegi kaastööd (ja võimalik, et isegi toimetas) J. Anvelt.

[52] «Narva Kiir» nr. 11, 19. okt. 1913.

[53] V. B [u k]. Juhan Liiv, «Narva Kiir» nr. 24, 23. nov. 1913.

[54] A [n t] - o n [S i s a s k?] Tartust, «Rahvaleht» nr. 3, 19. dets. 1913.

[55] N. A. [l t = J. A n v e l t]. Lõhe suurenemine sotsiaaldemokraatlises fraktsioonis, «Narva Kiir» nr. 12, 23. okt. 1913. Pseudonüümi N. A. on J. Anvelt kasutanud 1912.—1914. aasta «Kiires» sagedamini kui ühtegi teist pseudonüümi. See on tuletatud ilmselt tema pseudonüümist N. Alt. Selle kuulumine J. Anveldile on kindlaks tehtud autori eluajal. (Vt. «Правда» 1912 г. №№ 1—204. Полный текст под редакцией М. С. Ольминского, М. А. Савельева. Москва, 1933).

TRÜ Raamatukogu

Pärast seda, kui bolševike duumafraktsioon oli Riigiduuma juhatuse poolt registreeritud iseseisva fraktsioonina, avaldas «Kiir» artikli «Lahkuminek riigivolikogu sotsiaaldemokraatlises fraktsioonis».[56] Selles toimetuseartiklis märgiti, et eesti tööliste ajalehe toimetus «likvidaatorite taktikaga nõus ei ole», kuid ühtlasi arvati, et lõhenemine toob siiski töölisliikumisele kahju. «Seda voolu,» nagu kirjutati artiklis, «on meie arvates tarvis vaimlise üleolekuga ja taktiliste võitudega vähendada ning ära kaotada.»[57] Sellest vaatekohast lähtudes anti ajalehes edaspidi ruumi nii iseseisva bolševike fraktsiooni asutamise poolt kui ka lõhenemise vastu vaidlevatele artiklitele. Resolutsioone otsustas toimetus selles küsimuses mitte avaldada. Nii tehtigi. Näiteks samas numbris avaldatud artikkel selgitas bolševike iseseisva duumafraktsiooni asutamise põhjusi ja motiive bolševike partei taktika seisukohtadelt.[58] Kõrvuti J. Anveldi artikliga «Lõhe suurenemine sotsialdemokraatlises fraktsioonis» avaldati «Pravda» järgi kuue bolševike duumafraktsiooni liikme avaldus, mis oli koostatud V. I. Lenini poolt.[59] Iseseisva bolševike duumafraktsiooni asutamise vajadust propageeris «Kiir» ka teistes artiklites,[60] mis ilmusid enne toimetuse vastavat seisukohavõttu (enne 23. nov. 1913).

Pärast toimetuse seisukoha avaldamist jäid «Kiire» veerud samuti vabaks bolševike seisukohtade propageerimiseks, nagu nad olid seda olnud kogu aeg.[61]

Seega oli «Kiir» ühes duumataktika ellurakendamise küsimuses kõikuval seisukohal. Tunnistades likvidaatorite seisukohad võõraks, kahtles «Kiire» toimetus bolševike taktikalise sammu otstarbekuses ning trükkis ära ka artikleid, mis kutsusid üles koostööle likvidaatoritega IV Riigiduumas. Hiljem bolševistlik joon «Kiires» tugevnes ja võitis ka selles küsimuses. Selleks aitas kaasa eesti bolševike sidemete tugevnemine VSDTP Keskkomiteega ja bolševike duumafraktsiooniga. Üheks tähtsamaks sidepidajaks oli siin V. Kingissepp.

Üldse väärib siinkohal märkimist, et iseseisva bolševike duumafraktsiooni asutamine vajas selleks, et kõik partei liikmed ja laiemad töörahvahulgad seda mõistaksid, lähemalt põh-

[56] «Narva Kiir» nr. 24, 23. nov. 1913.

[57] Samas.

[58] -g i [V. K i n g i s s e p p]. Kaks s.-d. fraktsiooni, «Narva Kiir» nr. 24, 23. nov. 1913.

[59] Sotsialdemokratlises fraktsioonis, «Narva Kiir» nr. 12, 23. okt. 1913. Vrd. V. I. L e n i n. Teosed, 19. kd., lk. 407—409.

[60] Vt. näit. [V. K] i n g [i s s e p p]. Lõhe puhul sots.-dem. fraktsioonis, «Narva Kiir» nr. 16, 5. nov. 1913.

[61] Vt. näit. -g i [V. K i n g i s s e p p]. Seitse s.-d. saadikut ja «kaelakohtuliselt karistatavad teod», «Narva Kiir» nr. 26, 28. nov. 1913.

jendamist. Selles küsimuses võttis mitmel korral sõna V. I. Lenin ning «Pravda» tegi selle küsimusega tegemist veel mitu kuud pärast bolševike duumafraktsiooni asutamist.[62]

1913. aasta detsembris, seoses kodanliku ja töölisajakirjanduse erinevuste selgitamisega lugejatele, märgib J. Anvelt üht uut olulise tähtsusega põhimõtet, mis leidis rakendamist «Kiire» toimetamistöös. J. Anvelt rõhutas allakriipsutatult, et «ajaleht mitte a i n u l t s õ n u m e i d ei pea avaldama, vaid töölistemasse v a i m l i s e k s ühendajaks ja juhiks peab olema. Ainult siis on ta tõeline ajaleht, h ä ä l e k a n d j a».[63] Ajalehe mobiliseerivat ja organiseerivat osa on teatavasti korduvalt rõhutanud V. I. Lenin.[64] Kuigi «Kiire» organiseeriv ja mobiliseeriv osa eesti tolleaegses töölisliikumises on üldiselt teada, kinnitab see fakt, et J. Anvelt rakendas leninlikku põhimõtet toimetamistöös täiesti teadlikult.

Artiklis «Aasta täis võitlust . . .» tegi J. Anvelt kokkuvõtteid «Kiire» ilmumisest 1913. aastal. Kuna see on ühelt poolt toimetuse töö aruandeks ja teiselt poolt väljendab toimetamistöö põhimõtteid, siis tuleb sellel lühidalt peatuda.

Artikli autor näitas, et poliitiliste vabaduste puudumise ja töölisorganisatsioonide tagakiusamise tõttu on tööliste häälekandjal eriti suur tähtsus. Niisugusel äärmiselt piiratud poliitiliste vabadustega maal, nagu näitas J. Anvelt, peab töölisajaleht «ametiühisuse koosoleku, politilise erakonna kongressi aset täitma. Ajaleht on nende organisatsioonide kõnemehe ja kihutustöötegija asemel. Ajaleht peab siin töölistehulkade peale distsiplineerivat, korraspidavat mõju avaldama, üksikuid ekstsesside («välja hüpete») eest tagasi hoidma või jälle tegevusele kihutama.»[65]

J. Anvelt arvab, et «Kiir» on aasta jooksul tema ees seisnud ülesannetega tulnud «teatud mõõdul toime». Arvestasid ju teadlikumad töörahvahulgad alati oma häälekandja arvamusega, tema näpunäidetega, teiselt poolt polnud aga «ühelgi streigimurdjal, peremeeste palgapsel, ülejooksikul . . . lõbus ennast lasta töölistelehe abil häbivõllasse tõmmata. Nad tundsid, et nad laiade hulkade kontrolli all on ja et nende hulkade vastu avalikult üles astuda raske on.»[66] Töölishulkade distsip-

---

[62] Vt. näit. 1914. aasta märtsi lõpul «Pravdas» ilmunud V. I. Lenini artiklit «Läti töölised lõhest sotsiaaldemokraatlikus fraktsioonis» (V. I. L e n i n. Teosed, 20. kd., lk. 156—160).

[63] [J. A n v e l t]. Milles läheme meie lahku? «Rahvaleht» nr. 4, 10. dets. 1913.

[64] V. I. L e n i n. Teosed, 5. kd., lk. 455.

[65] [J. A n v e l t]. Aasta täis võitlust . . ., «Rahvaleht» nr. 11, 31. dets. 1913.

[66] Samas.

liini ja ühistunde kasvatamise seisukohalt oli see suur võit. Ühinedes J. Anveldi tagasihoidliku arvamusega võib kahtlemata ütelda, et eesti tööliste häälekandja on «oma jõudu mööda töölisteklassi kogujõu kasvatamisele abiks olnud. ... on töölisteklassi tema ajaloolise töö juures edasi aidanud».[67] Selles «Kiire» ajaloolises teenes on kätketud muidugi ka palju vaeva ja raskusi valmistanud toimetajatöö.

J. Anvelt on pööranud toimetajana suurt tähelepanu ka ajalehe kujunduslikule küljele. Esialgu nädalalehena ilmunud «Kiir» oli kujunduslikult hoopis ilmetum kui hiljem. Ka ilmus sel ajal küllalt pikki, asjatult venitatud artikleid ning sõnumeid, mida hiljem juhtus harva. «Kiire» esimestest numbritest leiame enamasti 3—4 rubriiki. Sel ajal kandsid rubriigid pealkirju «Tööliste elu», «Ajakirjandus» ja «Kohalikud sõnumed».[68] Varsti lisandusid eelmistele rubriigid «Ametiühisused», «Väljamaa» (ehk «Piiri tagant»), «Riigivolikogu» jt. Alates 1912. aasta detsembrist, kui «Kiir» hakkas ilmuma kolm korda nädalas, on ajalehe kõik alalised rubriigid juba välja kujunenud. Neid on «Kiires» 9—10 ümber. Kui võtta tüüpilise näitena «Kiire» number 1913. aasta 21. märtsist, siis leiame siit järgmised rubriigid: «Piiri tagant», «Riigivolikogu», «Seltsid ja ühisused», «Maalt», «Töölistekinnitamine», «Töörahvaliikumine», «Streigid», «Töökohtades», «Tööohvrid»[69]. Ajalehes leidus aeg-ajalt ka teisi rubriike, nagu «Kohus ja trahvimised», «Mitmesugused sõnumed», «Uuemad teated» (viimaste teadete tähenduses), «Õnnetused ja kuritööd», «Tillukesed killukesed» (huumori- ja satiirinurga tähenduses), «Lokaudid» jne.[70] Tähtpäevalistest rubriikidest ilmus «Tööliste ajakirjanduse päev» (1914. aasta aprillis) ja «Esimene mai» (ka «1. mai»).[71] Kõige tähtsamateks rubriikideks olid ajalehes need rubriigid, mille materjalid kajastasid töölisliikumist, tööliste ja talurahva olukorda. Niisugustele materjalidele andis ajaleht eelkõige ja kõige rohkem ruumi.

«Kiir» avaldas ka kuulutusi. Mõnigi kord oli neid terve lehekülg.[72] Muidugi tegid need reklaami töösturitele, ettevõtjatele, ärimeestele. Seepärast oli küsimus kuulutuste avaldamisest töölisajalehes põhimõttelise tähtsusega. Seda selgitas J. Anvelt lugejaile artiklis «Mis see on?». Ta kirjutas, et kuu-

---

[67] [J. Anvelt]. Aasta täis võitlust ..., «Rahvaleht» nr. 11, 31. dets. 1913.
[68] «Kiir» nr. 1, 15. juun. 1912, nr. 2, 21. juun. 1912.
[69] «Kiir» nr. 34, 21. märts 1913.
[70] «Kiir» nr. 28, 7. märts 1913; «Rahvaleht» nr. 1, 3. dets. 1913; «Rahvaleht» nr. 8, 19. dets. 1913; «Töö Hääl» nr. 38, 1. apr. 1914.
[71] Vt. näit. «Töö Hääl» nr. 45, 22. apr. 1914.
[72] Vt. näit. «Töö Hääl» nr. 2, 5. jaan. 1914.

lutuste avaldamine oli möödapääsmatu, kuna sel teel saadi oluline osa ajalehe sissetulekutest, ilma milleta polnud töölisajalehe ilmumine võimalik.[73]

Aastail 1912—1914 kirjutas J. Anvelt «Kiires» ka ise väga palju.[74] V. Kingissepa kõrval oli ta kahtlemata «Kiire» kõige produktiivsem kaastööline, kelle tööd väärivad eraldi uurimist. Siinkohal märgime vaid lühidalt, millistele küsimustele toimetaja oma artiklites kõige enam tähelepanu osutas.

Eelnevast nähtub, et J. Anvelt võttis ajaleheveergudel sõna eelkõige toimetamis- ja kaastööküsimuste käsitlemiseks. Kuid J. Anvelt on korduvalt võtnud sõna ka töölisajakirjanduse levitamise ja tähtsuse selgitamise küsimustes.[75]

Nii nagu V. Kingisseppki, on J. Anvelt sageli oma artiklites paljastanud kodanliku ajakirjanduse töölisvaenulikku propagandat.[76] Eraldi pööras J. Anvelt tähelepanu sellele, et proletaarne ajaleht leviks maatööliste hulgas, et maata talurahvast saaks töölisklassi liitlane.[77] Mitmel korral võttis ta sõna kultuuriküsimustes, paljastas kodanluse kultuuriürituste mõtet ja sisu ning selgitas töölistele, kuidas neid mõista ning nendesse suhtuda.[78] Suur osa J. Anveldi artiklitest kutsus töölisi üles kasutama tsaarikorra piiratud poliitilisi vabadusi selleks, et arendada revolutsioonilist liikumist, organiseerida ametiühinguid, haigekassasid jt. töölisorganisatsioone.[79] Tsaarivalitsuse reaktsioonilist poliitikat paljastasid J. Anveldi artiklid, nagu

---

[73] N. A. [J. Anvelt]. Mis see on? «Kiir» nr. 17, 9. veebr. 1913.

[74] A. Steini poolt koostatud bibliograafias on neid registreeritud 126, kuid seejuures on jäänud osa artikleid (näiteks ka pseudonüüm N. A. all avaldatud artikleid) arvele võtmata. Kui arvestada ka seda, et tagantjärele koostatud bibliograafiasse polnud tahes-tahtmata võimalik enam võtta kõiki kirjutisi, siis peaks nende arv olema registreeritutest tunduvalt suurem.

[75] Vt. näit. (J. Anvelt). Järjekorraline korraldustöö, «Kiir» nr. 85, 1. aug. 1913. [J. Anvelt]. Töölislehe suurendamise juurde, «Narva Kiir» nr. 9, 12. okt. 1913. N. A. [J. Anvelt]. Mis see on? «Kiir» nr. 17, 9. veebr. 1913.

[76] [J. Anvelt]. Milles läheme meie lahku, «Rahvaleht» nr. 4, 1. dets. 1913; Orthodo. Sotsialvabameelsuse õngesööt tööliste hingede püüdmiseks, «Rahvaleht» nr. 6, 14. dets. 1913.

[77] [J. Anvelt]. Missugust seisukohta põllutööliste suhtes vabrikutöölistel võtta? «Kiir» nr. 6, 20. juul. 1912; (J. Anvelt?). Ärgu unustatagu, «Rahvaleht» nr. 9, 21. dets. 1913.

[78] [J. Anvelt]. Isamaa on hädaohus, «Kiir» nr. 4, 29. juun. 1912; [J. Anvelt]. Töörahva hariduse püüded, «Kiir» nr. 5, 13. juun. 1912; N. A. [J. Anvelt]. Eesti võit, «Kiir» nr. 39, 4. apr. 1913; [J. Anvelt]. Eesti kultuura ja tema lõhkujad, «Narva Kiir» nr. 2 ja 4, 18. ja 25. sept. 1913.

[79] N. A. [J. Anvelt]. Kas on mõtet? «Kiir» nr. 14, 2. veebr. 1913; [J. Anvelt]. Käed külge! «Kiir» nr. 18, 12. veebr. 1913; [J. Anvelt]. Lähemad küsimused tööliste kinnitamiseks, «Kiir» nr. 28, 7. märts 1913.

«Theelusikatäite haaval», «Skorpionid uues mundris», «Uued skorpionid rühivad lähemale»[80] jt.

Nii oli J. Anveldi poolt «Kiires» avaldatud artiklite temaatika õige avar. Tema artiklid kutsusid üles revolutsioonilisele võitlusele ja teenisid parteipropaganda tookordseid ülesandeid. Ladusa sulemehena ja viljaka kaastöölisena aitas Anvelt igati kaasa «Kiire» huvitavamaks ja sisukamaks muutmisele. Ajalehe toimetajana jääb tema teeneks «Kiire» toimetamine küllalt huvitava töölisajalehena. Kõike seda tegi J. Anvelt oma igapäevase kutsetöö kõrval. Kartmata ohtusid, mida tekitas illegaalse ning legaalse töö nii laiaulatuslik ühendamine, nagu seda nõudis töölisajalehe toimetamine, suutis J. Anvelt jääda tsaarivõimude poolt tabamatuks. See näitab, et ta juba sel ajal osutus erakordselt osavaks konspiraatoriks.

«Kiire» toimetuses töötasid peale J. Anveldi V. Buk (välja arvatud jaanuarist oktoobrini 1913), A. Koni 1912. a. detsembrist 1913. a. jaanuarini, J. Elbe 1913. a. jaanuarist oktoobrini, E. Bökler 1913. a. maist kuni «Kiire» sulgemiseni juulis 1914, H. Suuder 1913. a. lõpul, O. Rästas jt.[81] Nende hulgas oli J. Anvelt juhtiv töötaja, mida näitab muuseas ka kogu tema ajakirjanduslik pärand «Kiire» veergudel, eriti aga toimetuse tööd kajastavad artiklid.

J. Anveldi ajalooline osa «Kiire» toimetajana saab seda mõistetavamaks, mida konkreetsemalt me endale ette kujutame «Kiirt», tema toimetajat ja kaastöölisi VSDTP Eesti organisatsioonide tolleaegse tegevuse taustal.

Bolševike partei, arvestades töölisliikumise uue tõusu tingimusi ja vajadusi, asutas esimese laiadele töörahva hulkadele määratud ülevenemaalise marksistliku legaalse ajalehe «Pravda». «Pravda»-tüüpi ajalehti asutati sel ajal ka rahvuslikes ääremaades, sealhulgas Eestis. «Kiire» asutamist tuleb pidada bolševike Praha konverentsi otsuste elluviimise kajastuseks Eestis.

«Kiire» revolutsiooniline agitatsioon, mille kaudu algusest peale laialdaselt propageeriti klassivõitluse ideid ja õhutati revolutsioonilisele võitlusele, teenis bolševike partei programmilisi eesmärke. Kuid tookordsetes põrandaaluse töö tingimustes ei jõudnud bolševike partei otsused alati otsekohe Eestisse ega kajastunud kohe kõigiti «Kiire» toimetuse töös ning ajalehes.

[80] [J. Anvelt]. Theelusikatäite haaval, «Kiir» nr. 37, 30. märts 1913; N. A. [J. Anvelt]. Skorpionid uues mundris, «Kiir» nr. 52, 11. mail 1913; N. A. [J. Anvelt]. Uued skorpionid rühivad lähemale, «Narva Kiir» nr. 17, 7. nov. 1913.

[81] J. Käspert. «Narva Kiir» 1912—1914, «Klassivõitlus» nr. 10, 1919, lk. 19.

Tihedam kontakt ja ideeline side tekkis «Kiire» toimetusel «Pravdaga», ühtlasi ka IV Riigiduuma bolševike fraktsiooniga pärast Poronini nõupidamist 1913. aasta sügisel. Taastades parteiorganisatsioone, oli VSDTP Keskkomiteel ja isiklikult V. I. Leninil võimalik senisest suuremat tähelepanu osutada siinse rahvusliku piirkonna parteiorganisatsiooni töö suunamisele. Kõige selle tulemusena hakkas parteitöö, sealhulgas partei ajakirjanduslik propaganda, Eestis tunduvalt paranema.

Suure tähtsusega sündmuseks VSDTP Eesti organisatsioonide ajaloos oli VSDTP Keskkomitee esindaja, bolševike duumasaadiku G. I. Petrovski käik Tallinna 1914. aasta märtsis. Ülesande Eestisse sõita sai G. I. Petrovski isiklikult V. I. Leninilt. G. I. Petrovski osavõtul toimunud VSDTP Eesti organisatsioonide esindajate nõupidamisel, mille ettevalmistamisest ning läbiviimisest võttis juhtivalt osa J. Anvelt,[82] oli ühtlasi suur tähtsus ka «Kiire» tööle. Mitmete olulise tähtsusega parteitöö küsimuste hulgas arutati ka «Kiire» tööd. «Kiir» tunnistati marksistlikuks töölisajaleheks. Selle kohta võeti vastu eraldi otsus.[83] J. Anvelt tunnistas nõupidamise otsused endale kui «Kiire» toimetajale kohustuslikuks. Nõupidamine näitab, et VSDTP Keskkomitee, suunates Eesti organisatsioonide tööd, võitles ühtlasi eesti töölisajalehe «Kiir» muutmise eest järjekindlalt pravdistlikuks ajaleheks.

Juba pärast Poronini nõupidamist ja VSDTP Eesti organisatsioonide esindajate nõupidamist (1913. aasta oktoobri algul) hakkas «Kiire» revolutsiooniline agitatsioon järjest konkreetsemalt lähtuma partei tolleaegsetest (Praha konverentsi, Krakovi ja Poronini nõupidamiste) otsustest.[84] VSDTP Keskkomitee suunamisel ja «Pravda» ideede mõjul muutus «Kiir» järjekindlalt pravdistlikuks ajaleheks ning kandis «Pravda» ideid Eesti töölishulkadesse nende emakeeles. «Kiir» oli eesti töölisajakirjanduse ajaloos esimene ajaleht, mis suutis pikema aja jooksul teha laialdast ja otseselt partei otsustest lähtuvat revolutsioonilist agitatsiooni Eestis. «Kiir» oli ka esimene eesti bolševike ajaleht, kus laialdasemalt tutvustati V. I. Lenini ideid eesti keeles.

---

[82] D. Rudnev. Lenini ülesandel, «Eesti Kommunist» nr. 10, 1961, lk. 48—58.

[83] «Исторический архив» 1957, № 1, lk. 29.

[84] Praha konverentsi, Krakovi ja Poronini nõupidamiste otsustest lähtumist «Kiire» revolutsioonilises agitatsioonis oli võimalik konstateerida juba V. Kingissepa «Kiires» avaldatud kaastöö alusel. (Vt. artiklit «Uusi andmeid V. Kingissepa 1912.—1914. a. publitsistikast», «Looming» nr. 5, 1954, lk. 608—622.)

Haarates oma kirjasaatjate võrguga ja suhteliselt laia levikuga kõiki tähtsamaid keskusi Eestis, etendas «Kiir» tähtsat osa töörahva klassiteadlikkuse ja revolutsioonilise võitlusvaimu kasvatamisel. «Pravda» ideede üha laialdasem levimine Eestis, millega Eesti lülitus «Kiire» vahendusel järjest tihedamalt ülevenemaalisse parteipropaganda võrku, on üks märkimisväärsemaid võite uue revolutsioonilise liikumise tõusu aastaist. Oma panuse sellesse andis koos V. Kingissepaga J. Anvelt «Kiire» toimetajana.

„KIIR" TALURAHVA ELUST EESTIS

H. EREB,
ajalookandidaat

Uue revolutsioonilise tõusu perioodil, millal ilmus ajaleht «Kiir», oli Eesti talurahva poliitiline teadlikkus väiksem kui töölisklassil. Talurahva killustatus raskendas selliste kasvatusvormide tarvituselevõtmist, mida kasutati töölisklassi juures. Samal ajal oli talurahvas 1905.—1907. aasta revolutsioonis näidanud oma revolutsioonilise võitleja võimeid. Sealjuures ilmnes ka tema poliitiline ebaküpsus, mistõttu võitluses oli veel palju stiihilisust, ebateadlikkust, järjekindlusetust. Osa talurahvast jäi revolutsioonilisest liikumisest kõrvale. Revolutsioon ei rahuldanud talurahva õigustatud nõudmisi. Talurahva raske olukord oli tingitud üheaegsest feodaalsest kui ka kapitalistlikust rõhumisest, mis väljendus maa ebaõiglases jaotamises, suurtes koormistes, poliitilises õigusetuses, talurahva harimatuses ja muus. Rahvuslikel ääremaadel lisandus sellele ka rahvuslik rõhumine.

Talurahva kasvatamine pidi tagama, et ta ei suhtuks oma raskesse olukorda kui paratamatusse, suudaks mõista, et selle põhjuseks on ekspluateerimine, näeks, kes on selles süüdi, kes on vaenlane ja otsiks väljapääsu revolutsioonilises võitluses liidus töölisklassiga.

Vastuolud talupoegade ja mõisnike vahel olid välja kujunenud juba feodalismi ajal ja seetõttu oli kergem paljastada mõisnike ekspluataatorlikku olemust. Seoses kapitalismi arenguga tekkinud külakodanluse — kulakluse — ekspluataatorinägu ei olnud nii selge. Eestis takistas kulakluse paljastamist veel see asjaolu, et kodanlus maskeeris end rahvusliku sildiga, jutlustades «rahvusühtsusest».

Klassivõitluse arendamine külas, külaproletariaadi ja kehvikute teadlikkuse tõstmine ning organiseerimine — see oli «Kiire» üks tähtsamaid ülesandeid. Võideldes kodanliku aja-

kirjanduse poolt klassivastuolude kinnimätsimise vastu, näitas «Kiir» ainukese tolleaegse ajalehena, et ekspluataatorid ei ole ainult sakslasest mõisnikud, vaid seda on ka eestlased-mõisarentnikud ja arenev külakodanlus — kulaklus. «Meie küla jaguneb viimasel ajal ikka rohkem kahesugusesse kujusse. Ühel pool seisavad taluomanikud — meie küla aristokraatia, teisel pool palgatöölised. Nendel kahel ühiskonnakihil on majanduslikult kui ka poliitiliselt õige vähe ühist.»[1]

«Kiir» tõestas faktilise materjaliga, et peremeeste ja põllutööliste huvid tõepoolest üksteisele risti vastu käivad. «... räägitakse, et peremehed töölistele rohkem palka maksvat kui töö väärt oleks. Aga kelle kulul ehitavad peremehed uhked hooned, annavad tütardele tuhandeid kaasavaraks, kelle kuluga koolitatakse pojad kesk- ja ülikoolides, et sellega neid põllutööst päästa! Kas ei tule see ülejäägist, mis «logard» tööline oma tööjõu läbi saatnud.»[2]

Et «Kiir» ilmus tsaristliku terrori tingimustes ja kannatas tagakiusamise all, siis pidi ta ekspluataatorliku korra paljastamises olema väga ettevaatlik. Selle asemel et talurahvast avalikult üles kutsuda tsarismi kukutamisele ja talle selgitada revolutsioonilise võitluse eesmärke, ülesandeid ja vahendeid, oli vaja õpetada talurahvast mõistma oma olukorra raskust, analüüsima selle põhjusi. Faktid talurahva organiseerumisest teistes maades, kirjutised nende protestiavaldustest ja tööliste võitlusest olid teednäitavaks eeskujuks ka meie talurahvale.

Ajalehes avaldatud faktilises materjalis maatööliste halva olukorra kohta näitas «Kiir» mõlemat ekspluataatorit — mõisnikku ja külakodanlust ning näitas nende ekspluateerimisvõtete sarnasust.

Põllutööliste tööpäev oli seadusega kindlaks määramata ja olenes ainult mõisniku või hallparuni tahtest, olles 15—18-tunniline, mõnikord aga isegi veel pikem. Samuti ei olnud põllutööliste palgad seadusandlusega reguleeritud. See olenes tööandja tahtest ja tööjõu hulgast.

Põllutööliste palgatingimusi käsitledes näitas «Kiir» artiklis «Põllutööliste palgad»[3], et Euroopa-Venemaa* põllutööliste nominaalpalk küll mõnevõrra tõusis, ja seda peamiselt 1905.—1907. aasta revolutsiooni mõjul. Peale selle avaldas siin

---

[1] «Töö Hääl» nr. 40, 10. apr. 1914.
[2] «Töö Hääl» nr. 41, 12. apr. 1914.
[3] «Töö Hääl» nr. 39, 3. apr. 1914.

* Kuigi ajalehes «Kiir» ei ole toodud andmeid Eesti põllutööliste palkade kohta, siis olid Euroopa-Venemaa põllutööliste palgaolud mõnevõrra analoogilised Eesti omadega.

teatavat mõju ka see, et kiiresti arenev tööstus vajas töölisi ja paljud maatöölised läksid linna paremaid töötingimusi otsima.

Sellest hoolimata jäid põllutööliste palgad väikseks. Võrreldes nominaalpalka viljahindadega näeme, et reaalpalk koguni vähenes. Lisaks sellele, nagu märkis «Kiir» kohalike olude kohta, mõisatöölistele ei makstud tavaliselt sedagi väikest palka rahas, vaid viljaga. Et aga mõisnik vilja koju toimetamiseks hobust ei andnud, pidi tööline veskilkäimiseks hobuse palkama ja kandma mitmeid teisi kulutusi, nii et tal tuli sellestki palgast $^1/_3$ maha arvata. «Tükitöö, vakamaa viisi viljalõikus, üks kõik, kas seda maarendiks või raha eest tehakse, on niisama odav, kui päevatöö. Lühidalt öelda, siinsetes mõisades valitseb teoorjus oma täieliku raskuse ja põhjaliku kurnamisega, s. o. ta on praegu raskem, kui ta enne pärisajal (s. o. pärisorjuse ajal — H. E.) oli, kui vitsad maha arvame.»[4]

Sageli esines pettust. Kaubeldes olid lubadused suuremad kui tegelikult maksti. Olid ju palgakokkulepped suusõnalised ja sageli sõlmitud kõrtsis ebakaines olekus.

Ajaleht «Kiir» kirjutas näiteks, et Raadi mõisas lubati kaubategemisel aastatöölisele 2 toopi sooja piima päevas, pärast anti ainult 1 toop ja seegi oli solgitud külm piim... Mujalt piima osta ka ei saanud, kuna piimaostuks raha ei antud. Puid lubati 6 sülda aastas, anti aga 3 sülda.[5] «Kiir» kutsus ettevaatusele ja õpetas: vaja nõuda, «...et administratsioon seaduse järgi käiks... Iga seaduserikkumise vastu protesteerime meie, iga meie õiguse vägivaldse kärpimise peale kaebame kuni kõige ülema instantsini».[6]

Ajaleht toonitas, et töölised ei tohi leppida puudustega, vaid peavad nende vastu võitlema. Ühtlasi näidati mitmetes sõnumites, et ühes või teises kohas oli selline protest andnud tulemusi.

Niisugune protest ei kaotanud muidugi ekspluateerimist, vaid võis ainult tööliste töötingimusi veidi parandada. Ent tähtis oli see, et tööline ei lepiks sellise olukorraga, vaid otsiks teed väljapääsuks.

Pettuste vältimiseks soovitas «Kiir» sõlmida tööandja ja töölise vahel kirjaliku lepingu ja see vallavalitsuses kinnitada, või siis muretseda palgaraamat.

Põllutööliste korteritingimused olid äärmiselt halvad. Ajaleht «Kiir» näitas, et mõisnike uued karjalaudad on paremad

---

[4] «Kiir» nr. 13, 7. sept. 1912.
[5] «Narva Kiir» nr. 19, 12. nov. 1913.
[6] «Töö Hääl» nr. 24, 25. veebr. 1914.

kui tööliste majad. Näiteks Vastseliina mõisamoonaka «tuba», kus 10—12 hinge sees elama peavad, oli kõigest 9 jalga pikk ja 7 või 8 jalga lai, umbes 7 jalga kõrge, sellest ruumist tuleb veel ahju ja pliidi ruum maha arvata. Kevade poole pannakse sinna veel kangakudumise teljed sisse».[7]

Sugugi paremad ei olnud teenijate ja sulaste korterid taludes. «Talu tagumised kambrid, kus peremees ja perenaine oma lastega elavad, saavad soojaks köetud, aga eestkammer..., kus tüdrukud-poisid magavad, on külm kui hundi laut. Sealt käiakse läbi, parandatakse talvel maja- ja põlluriistu, tehakse regesid, rattaid, lõhutakse puid. Külmaga tuuakse ka talled ja põrsad.»[8]

Eriti rasked olid niisugused korteritingimused perekondadega põllutöölistele.

Tööliste toitlustamine polnud samuti kiita. Pärast meiereide asutamist töölistele enam piima ei antud, vaid see realiseeriti meiereisse. Täispiima asemel anti põllutöölistele kooritud piima.

Mõisatöölise ja talusulase töötingimused olid rasked, kuid töövõime kaotuse korral kas haiguse või vanaduse tõttu nad toetust ei saanud ja isegi korterist visati nad välja.

Kus oli väljapääs? Kõigepealt hakkas talupoeg otsima paremaid töötingimusi lähemas ümbruses. Kui neid ei leitud, siis siirduti kaugemale — linna, vabrikutesse või juhuslikele töödele, Venemaa kaugematesse kubermangudesse või välismaale. Saaremaalt mindi mandrile kraavi- või turbatööle.

«Kiir» selgitas, et välismaale rändamine ei lõpeta ekspluateerimist, ka seal on samad probleemid. Pealegi raskendab keele mittetundmine töö leidmist.

Võimalust linna tööle minna kasutasid paljud ja maal tekkis sageli tööjõupuudus, mistõttu mõisnikud ja taluperemehed mõnikord tööliste töötingimusi teataval määral parandasid. Ent selle kõrval otsisid nad ka teisi võimalusi ja isegi surveabinõusid. Ajaleht «Kiir» teatas, et Karja mõisnik Saaremaal ajas teiste tööliste hirmutamiseks ühe noore töölise vanemad mõisast ära, kuna noormees oli Vologdasse läinud paremat tööd otsima.

Odava tööjõu saamiseks praktiseeriti talguid. Talgute sildi all lasti talupoegadel pühapäeviti mõisa töö mõne toobi viina eest tasuta ära teha.

Paljud mõisnikud tõid Pihkva jt. Venemaa kubermangudest töölisi, kellele kohalikest töölistest kõrgemat palka maksti.

---

[7] «Kiir» nr. 60, 30. mail 1913.
[8] «Kiir» nr. 15 (51), 5. veebr. 1913.

Näiteks maksis Palupera mõisnik sissetoodud naistöölistele 75 kop., kohalikele naistele 60 kop. päevas.[9]

Rohkesti rakendati naiste ja laste tööjõudu. «Kiir» kirjutab: Helmes kasutas mõisaomanik tööjõuna 8—10-aastasi lapsi, kes töötasid päikesetõusust loojakuni 3,5-tunnilise söögiajaga.[10]

Ilmjärve mõisa oli jäänud ainult kolm moonakat, alaealistega tehti kõik põllutööd ära.[11]

Laste ja naiste tööjõu kasutamine oli mõisnikule ja hallparunile kasulik, sest neile maksti tunduvalt madalamat töötasu kui meestele. Näiteks maksti Raadi mõisas Emajõe ääres töötavatele turbatöölistele päevas: meestele 1 rbl., naistele 60 kop., lastele 40—45 kop.[12]

Et maatöölisi maal kinni hoida ja kasutades arvamust, nagu päästaks oma maalapp viletsusest, hakkasid nii mõisnikud kui ka kulaklus andma maatöölistele väikesi maatükke, luues seega popside ja vabadike arvuka kihi.

Muidugi ei olnud need maatükid head, vaid sooservad, metsalagendikud jne., kus vaeva oli palju, kuid popsiperele elatust ikkagi mitte. Pops oli aga kohustatud peremehele tööpäevi tegema siis, kui see soovis. Kui aga tööjõudu vähem vaja oli, tuli minna mujalt tööd otsima. Seega kindlustas peremees endale odava tööjõu.

Bolševikud selgitasid, et oma väike maalapp ei päästa viletsusest. Lenin kirjutas, et «... räägib tõtt see, kes ütleb «töötavale» talupojale: sinu väikemajapidamine ei päästa sind kapitalismi ajal vaesusest ja puudusest, sinu pääs on *ainult* ühinemises palgatöölistega. See aga, kes ... hakkab kaitsma «tööle rajatud» *majapidamise* huvisid, kes kuulutab väikemajapidamise kapitalismi ajal elujõuliseks, see toetab kodanlikke püüdlusi, väikeomaniku pursuilikku, mitte aga proletaarset «vaimu», see räägib nagu kodanlane.»[13]

Samale võitlevale positsioonile asus ka ajaleht «Kiir».

«Klassiteadvuslised põllutöölised ei tohi m i t t e t a g a s i püüda, vaid neil tuleb e d a s i astuda. Ka põllutööline peab teenija kohustest vabaks saama ja t ö ö l i s e k s muutuma. Vaba aeg ei pea tal mitte oma põllulapi peal ära kuluma, vaid siis peab ta oma vaimlisi huvisid rahuldama. Seni makstakse põllutöölistele natural-palka ... mis vabrikutööstuses isegi meie seaduse poolest keelatud on. Ka sellest vanaaja jätisest,

---

[9] «Kiir» nr. 71, 29. juul. 1913.
[10] «Kiir» nr. 91 (127), 18. aug. 1913.
[11] «Kiir» nr. 70 (106), 27. juun. 1913.
[12] «Kiir» nr. 71, 29. juul. 1913.
[13] V. I. L e n i n. Teosed, 20. kd., lk. 155.

mis töölise peremehe meelevalla alla annab, tuleb põllutöölistel endid vabastada.»[14]

Ka maarentnike majanduslik olukord polnud põllutööliste omast parem. Maarent oli kõrge. Rentnikul puudus igasugune tagatis, et ta järgmisel aastal veel samal kohal töötada võib. Mõisnikud vältisid igati pikaajaliste lepingute sõlmimist ja tõstsid iga rentniku poolt tehtud uuenduse või maaparanduse järel renti.

Ajaleht «Kiir» kirjutas Tõstamaa rentnike olukorrast. Halbade töötingimuste tõttu oli palju talupoegi Vologdasse välja rännanud ja mõisal tuli töölistest puudus. Kohalikud maata talupojad ei tahtnud endistel tingimustel mõisa tööle minna. Sellepärast jagas mõisnik Kuldi karjamõisa tükkideks ja andis maata inimestele rendile. Rentnik pidi omal kulul hooned ehitama ja 5 rbl. 55 kop. dessatiini pealt renti maksma. Lepingut aga mõisnik ei sõlminud, sest ta kavatses aasta-aastalt renti tõsta. Rentnik-talupoeg oli asetatud raskesse olukorda — kas maksta iga aasta kõrgemat renti või minna ära ja jätta hooned tasuta mõisnikule.[15] «Kiir» soovitas nõuda pikaajaliste, kuni 25-aastase kestusega rendilepingute sõlmimist.

Sageli põimus kapitalistlik ekspluateerimine läbi feodaalsete iganditega ja talupojalt nõuti raharendi kõrval ka töökohustust.

Näiteks Ungru mõisa rentnikult, kellel oli 9 vakamaad põldu, 2 vakamaad heinamaad ja 3 vakamaad karjamaad, nõuti raharenti 21 rubla. Lisaks sellele pidi ta mõisale tegema 5 heinapäeva, lõikama 4 vakamaad vilja, võtma 5 päeva kartuleid, sillutama 30 sülda maanteed, kruusa laiali laotama jne.[16]

Varem, 10—15 aastat tagasi, valgustasid ka kodanlikud ajalehed rentnike halba olukorda. Kuid nüüd oli ka eesti kodanlus ise omandanud suuri maid ja rentis neid välja. «Kiir» selgitaski talupoegadele, et ekspluataatorid ei ole üksnes sakslasest mõisnikud, vaid samuti eestlased-suurmaaomanikud.

«Kiir» näitas töötavatele talupoegadele, et nende elu viletsuse ja majandite mahajäämuse põhjuseks on ekspluateerimine, õigusetus. Samuti andis ta vastulöögi eesti suurkodanluse ideoloogide väidetele, nagu oleks talurahva olukord hea ja viga seisnevat vaid selles, et talupoeg ei armastavat maad. Artiklis «Kui nad maad armastaksid!» kritiseerib «Kiir» A. Tõevälja kirjutist «Põllumehes» nr. 274 «Põllumehe päevamure-

[14] «Kiir» nr. 1 (37), 3. jaan. 1913.
[15] «Kiir» nr. 25, 26. nov. 1913.
[16] «Kiir» nr. 54, 16. mail 1913.

dest», kus tegelikku olukorda moonutades laimatakse töötavat talupoega. A. Tõevälja arvates ei saavat väikekohapidajad kevadiste põllutöödega õigeks ajaks valmis hooletuse tõttu, seepärast olevatki saak väike.

«Kiir» tõi ära vaesuse tõelise põhjuse: väikekoht ei võimaldanud küllaldasel määral hobuseid pidada ja ajakohast tehnikat muretseda. Ja lisas, et «kui kohapidaja oma koha eest nii kõrget renti ehk intressi peab maksma, et koha saak suuremalt osalt selle peale kulub, nagu meie maal lugu paraku enamiste on, siis ei ole ka eelnimetatud tingimiste täitmise juures võimalik põllumajandust õitsvale järjele tõsta . . .» ja et «kiratsemise põhjus ei ole armastusepuudus, vaid majanduslikud olud, mis põllumajanduse arenemist takistavad ja ka armastust tekkida ei lase».[17]

Mõisnik ei orjastanud talupoega üksnes otsese ekspluateerimise teel, vaid kasutas selleks ka kõrtsi ja kirikut. Mõisa kõrtside võrk oli tihe ja nööris talupoegadelt sageli viimase kopika. «Kiir» tõi pidevalt oma veergudel teateid talupoegade võitlusest kõrtside sulgemise eest ja rääkis reas kirjutistes alkoholi kahjulikust mõjust.

«Millega võiks tööstuse ettevõtjad, viinavabriku omanikud, mõisnikud ja teised, kes tööliste turjal elavad, oma tööliste meelesid segada ja arusaamist tumestada, kui alkoholi läbi? Alkohol on nende käes tööliste unerohuks saanud. Veel praegu juhtub seda, et meie õndsal Maarjamaal tööliste kurnajad mõisnikud, tööstuse ettevõtjad ja veel meie Eesti poolparunidki (suurte talude omanikud) jaaniöösel alkoholiga oma töölisi kostitavad. See sünnib pimestatud ja hariduses maha jäänud töölise arvates kurnaja «armust» . . . Orjastaja teeb seda just selles mõttes, et töölist tema rasket seisukorda unustama sundida ja tulevikus paremini orjama meelitada. Tööandja teab väga hästi, et mida rohkem ta oma orjade arusaamist alkoholi läbi tumestada jõuab, seda suuremad tema kasumid tulevikus on.»[18]

Mitmel pool olid talupojad aru saanud kõrtside laostavast mõjust ja esitasid nõudmisi nende sulgemiseks. Näiteks Miitavist kirjutati, et «mitmel pool kreisides laotatakse suurel arvul lendlehti, milles ähvardatakse mõisnike kõrtse põlema panna». Neid nõudmisi olid sunnitud arvestama ka võimud.

«Kiir» paljastas halastamatult teist talurahva orjastajat — kirikut — ja näitas, et ainult harimatud ja vaimupimedad kuulavad kirikumeeste jutlust. Ajaleht näitas, kuidas kirikuisan-

[17] «Kiir» nr. 36, 29. dets. 1912.
[18] «Kiir» nr. 9, 10. aug. 1912.

dad jutluste ajal rahvalt raha korjavad, rahva kulul elavad ja ka «jumalaarmu» andmisel rikka ja vaese vahel vahet teevad.

«Kiir» ei õpetanud oma lugejaid mitte üksnes mõtlema nende elu varjukülgede paljastamisele, vaid näitas kätte ka väljapääsu. Otsesele võitlusele tsaarivalitsuse kukutamiseks ei saanud ajaleht kutsuda, kuid sellest anti mõista kaudselt. «Kiir» suunas maatöölisi oma teadlikkust tõstma ja solidaarsust süvendama. «Kiir» pööras palju tähelepanu tööliste, sealhulgas ka maatööliste haridusliku taseme tõstmisele ja näitas, et teadlikkusest oleneb see, kuidas maatöölised suudavad lahendada oma võitluse põhiülesanded. «Kui töörahvas enesele paremat tulevikku tahab kätte võita, tuleb tal oma seisukorrast aru saada, et ühise vastase vastu kokku hoida. Selleks on aga tarvis, et igal tööinimesel haridust, teadmisi oleks. Ja see haridus peab õige töörahva haridus olema, mis tõsiasju aitaks selgitada, aga mitte ära segada.»[19] «Kiir» selgitas, et seni, kuni tööline ei oska oma ümbritsevaid nähtusi iseseisvalt analüüsida ja hinnata, on ta orjaga ühel tasemel. Ta kannatab nurinata ekspluateerimist ja ei oska vastupanu avaldada. «Hakkab aga tööline kord oma seisukorra üle järele mõtlema, neid põhjusi või algjuuri otsima, mis tema seisukorra niisuguseks raskeks teevad, siis saab ta ka kohe aru, et tööandja nõudmised tema vastu tihti täiesti ülekohtused on.»[20]

Kuni töölisklassil puudub võimalus nii enda kui ka oma laste haridusliku taseme eest ise hoolitseda, peab ta võimalust mööda riigi koolide peale mõju avaldama, et needki vähemalt vabameelsed oleksid.

«Kiir» kritiseeris kodanlust, et see küll kõneles suurte sõnadega haridusküsimuse lahendamise vajadusest, kuid tegelikult ei teinud midagi. «Aga keegi kõnemeestest ei kõhkagi loomulikust järeldusest, mis sellest teha tuleb, tarvis on meie töörahva seisukorda parandada, tarvis on karjapõlv koolipõlveks muuta, tarvis on jõukate eesõigus ära kaotada, mille tõttu ainult nemad oma lastele võivad haridust anda.»[21]

Täiskasvanute haridusliku taseme tõstmiseks ei saadud ametiühinguid kasutada, sest need olid keelatud. Kodanluse organisatsioonid aga töölisklassile ei sobinud. Ajaleht «Kiir» nõudis töörahva haridusseltside loomist: «Meil teeb töörahva hariduse seltside asutamise see veel enam tarvilikumaks, et ametiühisustel igasugune otsene haridustöö on keelatud. Raa-

[19] «Kiir» nr. 5, 13. juul. 1912.
[20] «Kiir» nr. 30, 13. dets. 1912.
[21] «Kiir» nr. 3, 29. juun. 1912.

matukogud, lugemistoad, kõned, ettelugemised, näitemängud, orkestrid ja laulukoorid tuleb luua haridusseltside juurde.»[22]

Kõige kergem oli aga korraldada enesetäiendamist kirjanduse ja ajakirjanduse lugemise kaudu. Kuna haridusseltside raamatukogudes proletariaadi klassiteadlikkust tõstvat kirjandust on vähe, siis soovitas «Kiir» lugemiseks pidevalt mitmesugust ilukirjandust. Et paljude raamatute ostmine käis põllutöölistel üle jõu, siis soovitas ta moodustada lugemisringe ja osta raamatuid ning tellida töölisajakirjandust mitme peale.

Kuid «Kiir» soovitas enamatki. «Meil läheks kõigepealt tarvis kirjandust lugeda, mis meid tutvustaks Marxi õpetusega, tööliste liikumisega, võitlemise abinõudega, põllutööliste seisukorra, välismaa maaproletariaadi liikumisega jne.»[23]

Töölisklassi edukaks võitluseks oli vaja organiseerumist, seda enam, et kodanlus üha enam koondus organisatsioonidesse. Seejuures oli oluline töötavatele talupoegadele selgitada, milline on kodanluse organisatsioonide iseloom, kelle huve need organisatsioonid teenivad. «Kiir» pööras sellele küsimusele suurt tähelepanu. «Töölised, te näete küll, kuidas kodanlased endid koondavad. Saame ka meie kord aru, kuhu püüdma peame. Meid on suur hulk. Asutame ise endile ühisused ja seltsid, nagu põllutöölised teisteski maades ühinenud on. Mis meile tarvis on, peame ise kõik tegema. Ka nn. rahvavalgustajatelt ei ole meil midagi loota. Need on peremeeste killas ja peale seda ka «suurte sakste» teenistuses.»[24]

Kodanlus püüdis näidata, nagu oleksid maal olemasolevad organisatsioonid — põllumeeste seltsid ja põllumajanduslik kooperatsioon — kogu eesti rahva huve kaitsvad organisatsioonid ja ainult nende tegevus kindlustavatki ühiskondlikku progressi. See oli külakodanluse ja -proletariaadi vaheliste klassivastuolude kinnimätsimine. V. I. Lenin selgitas, et see, nagu etendaksid «igasugused kooperatiivid» tänapäeva ühiskonnas revolutsioonilist osa ja valmistaksid ette kollektivismi, mitte aga maakodanluse tugevdamist, on täielik pettus ja et «nende ettekujutust sotsialismile viivast teest iseloomustab võrratult klassivõitluse asendamine kooperatiivide arendamisega».[25]

«Kiire» suureks teeneks on, et ta põhjalikult analüüsis põllumajandusliku kooperatsiooni olemust ja näitas, et need on kapitalistlikud ettevõtted. Eriti tuleb esile tõsta V. Kingis-

---

[22] «Kiir» nr. 5, 13. juul. 1912.
[23] «Töö Hääl» nr. 9, 21. jaan. 1914.
[24] «Töö Hääl» nr. 52, 8. mail 1914.
[25] V. I. Lenin. Teosed, 6. kd., lk. 181.

sepa artiklit «Kodanlik ühistegevus». Artikkel avaldati G. J. Vingi pseudonüümi all. «Vahe müügi-ühisuse ja kartelli vahel,» kirjutas V. Kingissepp, «seisab ainult selles, et esimene — põllumajandusline, teine aga — tööstusline ühisus on, et esimene — alles esimesi sammusid kapitalismuse poole tähendab, kuna kartell kapitali kõige kõrgema arenemisjärgu nähtus on. Majandusliselt on müügi-ühisus ja kartell seesama.»[26] Põllutööliste, rentnike ja popside huve külakodanluse organisatsioonid ei teeninud.

Niisuguste kooperatiivsete organisatsioonide suhtumist töölisliikumisse ja revolutsioonilisse ajakirjandusse näitas järgmine «Kiires» toodud fakt. Tavaliselt määrasid jõukamad kooperatiivid oma aastakoosolekul ühiskondlikele organisatsioonidele puhaskasust toetust. Kui Karksi majandusühisuse aastakoosolekul mõned ühisuse liikmeks olevad põllutöölised tegid ettepaneku määrata toetust «Kiirele», otsustati see eitavalt. Lisaks sellele esinesid mõned ühisuse liikmed laimuga «Kiire» kohta, lubades isegi kubernerile «Kiire» peale kaebama minna.[27] Sellega näitas külakodanlus ja temaga kaasa läinud küla haritlaskond oma vaenulikku suhtumist töölisklassi revolutsioonilisse liikumisse.

«Kiir» paljastas põllumeeste seltside ja kooperatsiooni nn. kogu eesti rahva kasude kaitsmist ning näitas hoopis nende tegevuse teist eesmärki. «Kui seal «ühise Eesti kasude» üle suu täis võetakse, siis võib iga kord selgesti märgata, et seda «ühist kasu» ainult töölisklassi kulul kodanlise klassi heaks kätte püütakse saada. Plaaniliselt töötatakse tähendatud seltsides selle kallal, kuidas palgatööliste käest võimalikult palju ja odavat tööjõudu välja pigistada võidakse. Seda loetakse esimese tähtsusega abinõuks «ühise Eesti kasu» kaitsmiseks.»[28]

Kodanlik ajakirjandus püüdis igati küla klassierinevusi kinni mätsida ja töölisklassi organisatsioonide loomise vajadust eitada. «Päevaleht» (nr. 6, 1912. a.) noomis taluperemehi ja külaharitlasi, et need ei vaataks üle õla nende peale, kes ilma krae ja lipsuta ning säärsaabastes käivad seltside koosolekutel. «Päevalehe» artikli autor nimetab end «sulane-Kusta», kuid «Kiir» naeris välja artikli autori, nimetades teda «härra sulane-Kusta». Ajaleht paljastas kodanluse katset eestlaste kui väikese rahvuse rahvusliku kokkukuuluvuse sildi all klassivastuolusid kinni mätsida. «Asjata manitsevad «Päevalehtede»

[26] «Töö Hääl» nr. 15, 4. veebr. 1914.
[27] «Kiir» nr. 47 (83), 27. apr. (10. mail) 1913.
[28] «Töö Hääl» nr. 40, 10. apr. 1914.

«sulased» peremehi ja põllutöölisi ühisele tööle. Põllutöölised ei sünni ometi peremeestega kokku. Neile on o m a seltsisid, o m a piduõhtuid, o m a koosolekuid tarvis.»[29] Eeskujuks toodi näiteid põllutööliste organisatsioonide tegevusest ja saavutustest välismaal (Soomes jm.).

Seni aga, kuni puudusid põllutööliste organisatsioonid, oli vaja taotleda kõigepealt tööliste üksmeelt, solidaarsust oma nõudmistes. Kuhu aga viib solidaarsuse puudumine, seda näitas «Kiir» konkreetsete faktide alusel. Sõnumis Kadrinast kirjutas «Töö Hääl», et tööpalga tõstmise ajavad nurja teised moonakad, kes on valmis odavalt tööle hakkama.

Valla omavalitsus oli taluperemeeste käes ja need kasutasid oma võimu võitluseks töölisklassi vastu. Paljud faktid «Kiires» näitasid, kui ebaõiglaselt olid jaotatud vallamaksud — karjapoiss ja peremees maksid võrdselt. Ja ainult vähestes kohtades arvestati ka maa suurust ja sissetulekut.

Vallavalitsustes asuvad peremehed nõudsid kohati ka töölistelt makse enne sisse kui peremeestelt ja sageli just siis, kui põllutöölistel oli kõige raskem aeg, näiteks märtsis. Oli ju talvel tööd vähe ja suvine teenistus lõppenud. «Töö Hääl» 13. märtsist 1914 annab sellele hinnangu kui «poolparunite» poliitilisele kättemaksule põllutöölistele.

Selleks et külakodanluse omavoli vähegi pidurdada ja põllutööliste olukorda kergendada, kutsus «Kiir» osa võtma vallavolikogu tööst.

Maatameestel, s. o. talusulastel ja mõisamoonakatel, oli võimalus valida iga kümne maatamehe kohta vallavolikogusse üks esindaja (samal ajal oli igal peremehel üks hääl). Teiseks oli maatameeste valimisõigust piiratud veel sellega, et neil oli hääleõigus ainult selles vallas, kus nad hingekirjas seisid. Et aga suur hulk maatamehi elas pahatihti paremate töökohtade otsimise eesmärgil väljaspool oma valda, siis vähenes nende esindusnorm veelgi. Pealegi oli maaproletariaadi teadlikkus veel madal, mistõttu kümnikuteks valiti harilikult veel peremeeste pojad, kes maatameeste huve muidugi ei kaitsnud. Asja parandamiseks kutsus «Kiir» maatöölisi üles end oma töökohas registreerima, et saada õigus valimistest osa võtta. Ajaleht kutsus üles kasutama seaduslikku võimalust vallavanema loal maatöölistel koosolekuid pidada, et seal ühiselt oma nõudmisi esitada ning tegevuskava välja töötada.

«Kiir» püstitas nõude: «ainult t õ e l i s i t ö ö r a h v a k a s u d e k a i t s j a i d t u l e b v a s t u t a v a t e l e k o h t a d e l e v a l i d a. Ainult siis on võimalik töörahval vallavalitsuse

[29] «Kiir» nr. 1, 15. juun. 1912.

tegevuse peale mõju avaldada.»[30] Ja edasi nõuti, et tööliste esindajad printsipiaalselt kaitseksid oma hüve ega satuks peremeeste mõju alla.

Maatöölistele võitlustee näitamiseks ei piirdunud «Kiir» üksnes eeltooduga. Rikkalik materjal valgustas linnaproletariaadi olukorda, võitlusvorme ja saavutusi, näitas talurahvale eeskuju, millist teed minna. Külaproletariaat «peab enesele linna proletariaadi eeskujuks võtma ja oma iseseisvat rada julgelt edasi astuma».[31] Samal ajal kutsus «Kiir» üles tugevdama proletariaadi liitu maatalurahvaga. Ajaleht kirjutas: «Arusaavatel töölistel, kelledel töörahva liikumise kõrge eesmärk kallis, oleks aga maa töörahva hulgas rohkelt valgustusetööd teha. Seal on mõisa-sulased («moonakad») kelledel nüüd muud elu eesmärki pole, kui et kusagil lapike maad saada. Just nagu päästaks see neid viletsusest! Seal on talusulaseid, kel igasugused vaimlised huvid puuduvad. Seal on pobulid, vabadikud, metsatöölised, mullatöölised, kes töörahva-liikumisest midagi kuulnudki pole.

Neid kõiki tuleb unest üles äratada, elusse kaasa kiskuda ja ühisele teele juhtida. Neile on tarvis töörahva-kirjandust muretseda, neid seltsidesse, koosolekutele, kõnedele osavõtjateks õhutada.»

Ja seda kõike eesmärgil, et «... neid tuhandeid ... teadvuslikeks töölisteks teha. Ja kui nad siis vabrikuväravasse tööd saama ilmuvad, siis ei lähe nad mitte enam töö hinna alandajate ja streigimurdjate hulka. Siis asuvad nad võitlusrinda!»[32] Sama mõtet korratakse veel teisal.

«Meie töölisklassi tegelaste järjekordseks ülesandeks on külade peale oma tähelepanu juhtida ja maaproletariaati vaimsest ükskõiksusest üles virgutada. Seda ei ole mitte üksi põllutööliste eneste seisukorra parandamise pärast tarvis, seda nõuavad niisama kogu meie töölisklassi kasud. Siin puhkab veel unes osa võitluseseltsimeestest, kellest üldisele asjale toetust peab saama.»[33]

«Kiire» teeneks tuleb lugeda seda, et tingimustes, kus maatööliste organisatsioonid puudusid, oli ajaleht maatööliste poliitilise teadlikkuse kasvatajaks, õpetas nägema vaenlast ja selle mitmesuguseid ekspluateerimisvõtteid, tegema järeldusi igapäevase elu nähtustest ja kutsus võitlema ekspluateerimise vastu.

---

[30] «Kiir» nr. 4 (40), 10. jaan. 1913.
[31] «Kiir» nr. 25 (61), 28. veebr. 1913.
[32] «Kiir» nr. 6, 20. juul. 1912.
[33] «Kiir» nr. 85, 1. aug. 1913.

Kohalike kirjasaatjate näol kasvatas «Kiir» revolutsioonilist kaadrit ärksamate maatööliste, kehvikute ja ka küla intelligentsi hulgast.

«Kiire» ühislugemise ringid olid omamoodi väikesteks organisatsioonideks, kus arutati poliitilisi küsimusi ja võitlusmeetodeid ekspluateerimise vastu võitlemiseks, tsaarimonarhia kukutamiseks.

„KIIR“ 1917. AASTAL

K. TARMISTO,
ajalookandidaat

Kui «Kiir» Esimese maailmasõja algul suleti, jäi Eesti tööliskiass ligi kolmeks aastaks ilma häälekandjata. Alles siis, kui 1917. aasta veebruaris kukutati Venemaal tsaari isevalitsus, said töölised uuesti võimaluse hakata välja andma oma legaalset ajalehte.

2. märtsil toimus Tallinnas bolševike organisatsiooni esimene legaalne koosolek, millest võttis osa ka arvukalt parteituid. Koosolekul otsustati üksmeelselt hakata välja andma töölisajalehte ja koguda tööliste hulgas ajalehe jaoks raha. 12. märtsil toimunud VSDT(b)P Tallinna, Narva ja Tartu organisatsiooni ning Petrogradi eesti organisatsiooni esindajate koosolekul otsustati lõplikult bolševike ajalehe väljaandmise küsimus. Kuna ajaleht «Kiir» omas suurt populaarsust sõjaeelsel perioodil, otsustati uuesti organiseeritavale töölisajalehele panna nimeks «Kiir». Ajalehe toimetajaks määrati 1912.—1914. aasta «Kiire» tegelik toimetaja Jaan Anvelt. Ja niisiis ilmuski laupäeval, 18. (31.) märtsil 1917 Tallinna tänavaile vana tuttav töölisajaleht «Kiir».

Oma esimese numbri juhtkirjas «Meie seisukoht» kirjutas ajaleht: «Lugege ka eesti ajalehti, vaadake kuidas kodanlus, kellel revolutsiooni ajal süda kukkus saapasäärde, püüab nüüd uuesti võimu oma kätte saada. Vaadake, kuidas mandunud vana korra esindajad, nagu politseinikud, tsensorid ja sandarmid, püüavad end näidata uue korra kaitsjatena, kuidas Tõnisson ja Poska toetavad neid selles. Selle kõige eesmärk on selge; seda mis on kätte saanud töölised ja soldatid jagame meie, ühiskonna koorekiht.»[1]

Kohe esimesest numbrist alates muutus «Kiir» Eesti revolutsiooniliste hulkade organiseerijaks.

[1] «Kiir» nr. 1, 18. (31.) märts. 1917.

«Pravda» tervitas eesti bolševistlikku ajalehte südamlikult. Pealkirja all «Meie kaasvend» kirjutas «Pravda», et ««Kiir» on Eesti revolutsioonilise proletariaadi häälekandja ja «Pravdaga» täielikult üksmeelne».[2]

Esialgu puudusid «Kiire» toimetusel oma ruumid ja kaastöölistel tuli artiklid ja sõnumid kirjutada «põlve otsas». Mõni aeg hiljem saadi toimetusele ruumid Suur-Karja tänavasse nr. 18, kus asusid ametiühingukomiteed, tööliste kultuuriorganisatsioonid jm. Toimetuse kasutada oli kolm tuba. Nende vastas oli väike saal, kus peeti tööliste koosolekuid, maja alumisel korral oli töölisajakirjanduse müügipunkt, kus levitati ajalehte «Kiir», J. Lilienbachi poolt väljaantud brošüüre jm.

«Kiir» kujunes peagi eesti bolševike ülemaaliseks häälekandjaks ja tema toimetusest sai Eesti revolutsioonilise liikumise staap. Ajalehe toimetuses töötasid erinevatel aegadel J. Anvelt, V. Kingissepp, H. Pöögelmann, J. Käspert, J. Lilienbach, J. Sihver, E. Bökler, J. Kippar jt., kellest paljudel oli eelnevalt suuri kogemusi töölisajakirjanduse väljaandmisel.

Kiir
Sotsiaaldemokraatline päevaleht
Kõige maailma rahwastele!
Tallinna trükitööliste ja raamatukõlfjate koosolek
Willanupud

«Kiir» 1917. aastal.

Töölised abistasid ajalehe väljaandmist. Korjanduste summad kasvasid pidevalt. «Kiire» majandusliku olukorra parandamiseks ja abistamiseks korraldati ka piduõhtuid. «Kiir» lõi tiheda kirjasaatjate võrgu üle kogu Eesti. See võimaldas tal

[2] «Правда» nr. 32, 14. apr. 1917.

õigesti kajastada ja kindlalt kaitsta tööliste, soldatite ning töötava talurahva huve. Eesti bolševikke ja nende poolehoidjaid nimetati endiselt «kiiremeesteks». Ajalehe tiraaž kasvas pidevalt. Juba 1917. aasta juunis ulatus see ligi 12 000-ni.

3. (16.) aprillil 1917, pärast kauaaegset maapaos olemist, jõudis V. I. Lenin tagasi Venemaale. «Kiir» pühendas sellele rõõmustavale sündmusele artikli, milles tervitati revolutsiooni juhti. Teisel päeval pärast saabumist avaldas V. I. Lenin oma kuulsad Aprilliteesid.

Eesti bolševike konverents 16.—17. (29.—30.) aprillil, mis on tuntud VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide I konverentsi nime all, kiitis Lenini teesid heaks ja võttis need oma edaspidise töö aluseks. Konverents tunnistas «Kiire» Eesti parteiorganisatsiooni häälekandjaks. Ühtlasi otsustati, et partei häälekandja juures võivad töötada ainult need, kes tunnustavad partei põhimõtteid ja taktikat. Toimetuse liikmetel ja kirjasaatjatel ei olnud kodanlikele ajalehtedele kaastöö tegemise õigust. Otsuses märgiti, et partei ajalehes ei tohi avaldada partei põhimõtetega vastuolus olevaid artikleid, et tähtsamad küsimused peab toimetus otsustama kollektiivselt. Toimetuse liikmed kutsub ametisse VSDT(b)P Põhja-Balti Komitee, toimetuse koosseisu kinnitab parteikonverents.

1917. aasta aprilli algul avaldati ajalehes V. I. Lenini artikkel «Kirjad kaugelt», kus analüüsiti Veebruarirevolutsiooni tulemusi ja räägiti revolutsiooni edasiarendamise perspektiividest. Ajaleht «Kiir» avaldas veel mitmed V. I. Lenini artiklid, nagu «Kaksikvõimust», «Proletariaadi ülesandeist praeguses revolutsioonis» (Aprilliteesid), «Kõne Izmailovski polgu soldatite miitingul» jm.

Kuid esimestes numbrites pärast VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide konverentsi teeb «Kiir» veel tõsiseid ideoloogilisi vigu. Kuni VSDT(b)P Aprillikonverentsini ei tõmmanud ajaleht kindlat piirjoont bolševike ja menševike-esseeride vahele. Pärast aprillikonverentsi mõistab aga «Kiir» teravalt hukka menševike ja esseeride poliitika.

V. I. Lenini artiklid aitasid eesti bolševikel vabaneda mõningatest neil veel esinevatest kõhklemistest ja kõikumistest revolutsiooni edasiarendamise küsimustes. Need kinnitasid lugejates veendumust, et ainult bolševikud võitlevad nõukogude vabariigi eest, proletariaadi diktatuuri eest, mis lahendaks ka ühe tähtsama küsimuse — maaküsimuse. Töölised veendusid, et bolševikud võitlevad kõigi Venemaa rahvaste täieliku enesemääramise õiguse ja rahu eest. Eesti bolševikud lülitusid koos töölisklassi ja talurahvaga Venemaa töölisklassi ühisesse võitlusse loosungi all «Kogu võim nõukogudele!». Ajaleht «Kiir»

propageeris pidevalt seda üleskutset. Nõukogude ümbervalimiste käigus valitigi neisse järjest rohkem bolševikke. Nagu kogu Venemaal, nii ka Eestis toimus nõukogude bolševiseerumine.

Ajaleht «Kiir» tegi suurt tööd ka rahvamiilitsa organiseerimisel ja paljastas kodanluse taktikat, kes püüdis organiseerida endale ihukaitseväge rahvuslike väeosade organiseerimise sildi all.

«Kiir» juhtis tööliste kõiki tähtsamaid üritusi, tõi informatsiooni sündmuste ja revolutsiooni edasiarenemise käigust.

Kaksikvõimu olemasolust tingitud omapära kajastus ka ideoloogilise võitluse küsimustes. Eesti kodanlus tahtis rahvale peale suruda natsionalistlikku ideoloogiat, varjata klassivastuolusid eesti rahvuses ja kasvatada töörahvast sõnakuulelikuks eesti kodanlusele ja valitsevale korrale. Eesti bolševikud ja ajaleht «Kiir» paljastasid järjekindlalt neid kodanluse taotlusi.

Kuna «Kiir» oli eesti töörahvahulkade tõeline propagandist, agitaator ja organisaator, liitus ajalehe ümber kogu revolutsiooniline eesti töötav rahvas.

««Kiiremehed» olid igal pool: Tallinna turuplatsil vaielusgruppides ja metsanurga rahvakoosolekutel; linna seltside «ülevõtmisel» ja maal, mõisates kihutust tegemas, et need töörahva kätte peavad minema; trammivagunites ja raudteerongides,»[3] kirjutatakse 1922. aastal töölisajakirjanduse juubeli ajalehes «Kiir-Tööline». Sama ajaleht iseloomustab «kiiremehi» ja nende tööd üksikasjaliselt. Seal märgitakse, et ajalehes tuli pidevalt selgitada bolševike üht või teist seisukohta töölistele ja maatöörahvale. Nädala lõpul seisis ajalehe toimetuses pikk ootajate rida, et kirjandust kaasa võtta ja pühapäeval linnast välja sõita ning maal selgitustööd teha.

Ajaleht «Kiir-Tööline» toob selle kohta järgmise kirjutise. Maal on suurem rahvakoosolek. «Kõnelevad tööerakondlased, vähemlased, sots.-revolutsionäärid, kive pildudes «kiiremeeste» aeda. Kuid asjata ootab koosolekul viibiv töörahvas, et nende seisukoha kaitsja ilmub. Koosolek on laialiminemas, Kerenski kaitsjad pühitsevad esialgset võitu. Aga siis tõuseb tagant pingilt madrus, astub kõnepuldi taha, pakk kaenlas ja teatab: «Mina olen «kiiremees»! Noh, mis teie siis mulle teete?» Ja vaatab ümber. Rakuskäed tõstavad valju kiiduplagina. Madrus teatab veel: «Kõike seda (eks ikka vist «kiiremeeste» kõnet) leiate siit!» Näitab paki peale, asub siis akna juurde ning hakkab «Töölist» ja muud kirjandust müüma.»[4]

---

[3] «Kiir-Tööline» 28. (15.) juuni 1912 — 28. juunini 1922.

[4] Samas.

Pärast Veebruarirevolutsiooni võitu elavnes töölisajakirjanduse väljaandmine kogu Eestis. Peale ajalehe «Kiir» alustasid tegevust «Utro Pravdõ» (vene keeles), Narva tööliste ja soldatite häälekandja — bolševistlik ajaleht «Teated», eesti- ja venekeelne «Tartu Õigus» («Jurjevskaja Pravda»). Viimast suudeti nappide materiaalsete vahendite tõttu välja anda vaid üks number. Sama aasta 1. (14.) juulil hakkasid bolševikud välja andma ajalehte «Maatamees», mis etendas suurt osa maatöörahva organiseerimisel ja aitas kaasa esseeride mõju väljajuurimisele talurahva hulgas. Toimetajaks oli H. Pöögelmann.

18. juunil 1917. aastal toimusid laiaulatuslikud tööliste ja soldatite sõjavastased demonstratsioonid kogu maal. Tallinnas, Narvas, Valgas ja Viljandis toimusid demonstratsioonid loosungite all «Kogu võim nõukogudele!», «Maha sõda!», «Maha kümme ministrit-kapitalisti!» jt. «Kiir» tegi eelnevalt Eestis suure töö kohalike demonstratsioonide edukaks läbiviimiseks, püstitas ajakohaseid loosungeid ja andis tegevusjuhiseid. Eestis toimunud juunidemonstratsioonid näitasid, et rahvahulgad hakkasid kodanlike ja väikekodanlike parteide mõju alt vabanema. «Kiir» kirjutas, et 18. juuni meeleavaldust võib nimetada revolutsioonilise armee võimsaks paraadiks.

Edaspidi kasvas ja süvenes rahvahulkade rahulolematus veelgi. Juulikuu algul toimusid üle kogu Venemaa, sealhulgas ka Eestis, uued sõjavastased demonstratsioonid, mille Ajutine Valitsus uputas verre.

Petrogradi sündmuste järel alustas kontrrevolutsioon pealetungi kogu Venemaal. «Kiir» ja «Utro Pravdõ» suleti, nende toimetused ja kontorid rüüstati. «Kiire» toimetaja J. Anvelt areteeriti. I. Rabtšinskil, «Utro Pravdõ» toimetajal, õnnestus areteerimisest pääseda. Kuid kontrrevolutsioon ei suutnud siiski pidurdada töölisklassi üha aktiivsemat liikumist. Suurtes tehastes algasid protestistreigid oma revolutsiooniliste organisatsioonide ja bolševistliku ajakirjanduse kaitseks. See taltsutas mõnevõrra kontrrevolutsionääre. Nad olid sunnitud J. Anveldi vabastama.

15. (28.) juulil 1917. aastal hakkas «Kiir» ilmuma «Töölise» nime all, ajaleht «Utro Pravdõ» aga «Zvezda» nime all. «Töölise» esimeses numbris märgiti, et «me jätkame oma tööd», ning kriipsutati alla mõtet, et Ajutise Valitsuse esindajad eksisid, kui nad lootsid «Kiire» sulgemisega anda bolševikele halvavat lööki, sest liikumine ei seisa ajalehes, vaid neis hulkades, keda need püüded ja see eesmärk elustavad ja ühendavad, mille kandjaks on ajaleht.[5]

[5] «Tööline» nr. 1, 15. (28.) juul. 1917.

«Tööline» iseloomustas tekkinud uut olukorda, märkides, et juulisündmused tähistasid põhjalikku murrangut revolutsiooni käigus. Pärast juulisündmusi ei olnud Venemaal enam kaksikvõimu. Kogu võim läks Ajutise Valitsuse, kodanluse kätte. Bolševikud võtsid ajutiselt maha loosungi «Kogu võim nõukogudele», mis ei tähendanud aga loobumist nõukogude vabariigist kui uut tüüpi riigist. «Tööline» selgitas uut olukorda, milles peavad tekkima uued nõukogud, kodanluse vastu revolutsioonilise võitlemise organid, ning paljastas kodanluse pettemanöövreid. «Tööline» püstitab küsimuse: «Kes on selles süüdi, et Venemaa hukatuse äärel seisab?» Ja annab samas vastuse: «Süüdi on kapitalistid ja mõisnikud, kes nõudsid, et peale tungima hakataks. Süüdi on vähemlased ja sotsialistid revolutsionäärid, kes seda pealetungimist toetasid.»[6]

Tööline

Nr. 87. Tallinnas, neljapäeval 26. oktobril (8. novembril) 1917. a. Nr. 87

Revolutsioni võit Peterburis. Walitsusewõim rewol. rahwa käes

«Kiire» järglane, ajaleht «Tööline» 1917. aastal.

Mitmetes ajalehe juhtkirjades — «Kuhu sammub Vene revolutsioon»[7], «Uus kokkuleppimine»[8] ja teistes antakse õiget informatsiooni maal kiiresti arenevatest poliitilistest sündmustest. Näiteks viimati mainitud artiklis öeldakse: «Nüüd, pärast viimast ministeeriumi pereheitmist, andis see tööliste ja S. S.

[6] «Tööline» nr. 38, 28. aug. (10. sept.) 1917.
[7] «Tööline» nr. 3, 18. (31.) juul. 1917.
[8] «Tööline» nr. 4, 19. juul. (1. aug.) 1917.

nõukogude keskkomitee «ühendatud» ministeeriumi jätistele «piiramata voli», ja see uus kokkuliidetud ajutine valitsus tarvitab seda vabadust ja voli kõige esiteks iseenese korraldamiseks...» Ajaleht rõhutab, et «need demokraatlised organid, kellede käsualused ministrid-sotsialistid ja isegi Kerenski peaksid olema, andsid oma õiguse läätseleeme eest ära ja peavad kõige sellega leppima, mis nende endised soovidetäitjad nüüd iseseisvalt teevad».

Pärast juulisündmusi tuli 1917. aasta juuli lõpul ja augusti algul kokku VSDT(b)P VI kongress. Kongress põhjendas igakülgselt partei taktikat sotsialistlikule revolutsioonile üleminekul, esitas kontrrevolutsioonilise kodanluse diktatuuri täieliku likvideerimise loosungi ja suunas partei relvastatud ülestõusule. «Tööline» kirjutas kongressist, selle päevakorrast ja avaldas kongressil vastuvõetud manifesti, põhikirja ja muid kongressi materjale.

Viies ellu partei VI kongressi otsuseid, tõhustasid bolševikud poliitilist selgitustööd laiades rahvahulkades, kasutades trükisõna, propageeriti maa, pankade ja suurtööstuse natsionaliseerimise ideid, räägiti mõisamaade konfiskeerimise ja tööliskontrolli kehtestamise vajadusest. Eesti bolševike mõju kasvas pidevalt ka tööliste massiorganisatsioonides, eriti ametiühingutes, ja eesti töölised asusid üha jäjekindlamalt revolutsioonilise võitluse teele, bolševike poolele.

Ajaleht «Tööline» selgitab, et tekkinud uutes tingimustes on võimalik võimu võtta ainult revolutsiooni teel. «Tööline» nr. 12, 28. juulist (10. aug.) 1917. a. püstitab üleskutse «Maha vägivaldlased!» Ja edasi märgib: «... kodanlus on ja jääb rahva kurnajaks, rahva vabaduse hävitajaks. Ja kui tal selle toimetamiseks enam tsarismuse naelutatud saapakanda tagaselja ei ole, siis teeb ta seda ise.

Ja teeb seda niikaua, kui r a h v a s, revolutsiooniline rahvas, kelle vereohvrite najal võim kodanluse kätte on läinud — kuni rahvas uue revolutsiooni tõusu läbi ka seda tirannismust ei hävita ja t õ s i s t r a h v a v a l i t s u s t maksama ei pane.»[9]

Ajaleht kutsub üles: «Üles, sellepärast revolutsioonilised rahvakihid, oma jõudusid ühendama ja koondama!

Maha vägivaldlased, kes veretöösid toimetavad ja rahva õigusi jalgadega tallavad!»

«Töölises» nr. 6, 21. juulist (3. aug.) 1917. aastal ilmunud artiklis «Ametiühisused ja poliitilised parteid» räägitakse ametiühingute osatähtsusest tööliste klassivõitluses ja kodanluse püüetest suunata proletariaadi võitlust majanduslikule

[9] «Tööline» nr. 12, 28. juul. (10. aug.) 1917.

teele. Ajaleht kirjutab: «Et valitsusevõimu täiesti oma käes hoida ja selle abil oma saagiahnitsemise kirgesid töörahva kulul takistamatult täita on kodanlus ikka püüdnud töölisklassi vaba omavahelist tegevust ja läbikäimist takistada, nende klassilist arusaamist tumestada ja selle arendamisele tõkkeid teha.»[10] Edasi märgib ajaleht, et tööliste klassivõitluse abinõuks on nende «ametiühisused». Samas aga kirjutab ajaleht, et kapitalistid mõistavad väga hästi, kui vägevaks sõjariistaks need arusaajate tööliste käes võivad olla. Et just sellepärast tarvitavad ka kapitalistid «kogu oma jõu selleks, et ametiühisuste tegevust puhtmajanduslist «ilma parteita» teed juhtida, s. o. nad tahavad et proletariaat rahulikult majanduslisel teel oma elu parandust katsuks läbi viia».[11]

Mitmetes teistes artiklites arendatakse edasi neid mõtteid ja kutsutakse üles organiseerima oma jõudusid võitluseks kapitalistliku vägivalla vastu. Ajalehes «Tööline» nr. 8, 24. juulist (6. aug.) 1917. a. kirjutatakse, et tööliste võitlus vajaliku tööpalga alammäära eest leiab vabrikute ja tehaste omanikkude poolt organiseeritud ja kangekaelset vastuseismist. Ajaleht märgib, et «... ametiühisuste keskbüroo ja metallitööliste ametiühisus kutsub seltsilisi lõpetama üksikuid väljaastumisi ja streikisid ... ja kutsub kõikide jõudude mobiliseerimisele ja koondumisele kõikide Tallinnas olevate ametiühisuste ümber».[12] Ajaleht toob ka andmeid ametiühingute kasvu kohta, märkides, et tol ajal oli juba üle 30 000 töölise ja teenistuja astunud ametiühingutesse ja mida enam töölised organiseeruvad, seda kergem on võidelda oma eesmärkide eest. «Võitlus peab olema organiseeritud, koonduge ühisuste ümber — ja meid ei kohuta ettevõtjate vastupanek ega kangekaelsus,»[13] kirjutab «Tööline».

Augusti algul toimusid pingelises olukorras linnaomavalitsuste valimised. Ajaleht pühendas suurt tähelepanu neile valimistele. Nii tuuakse «Töölises» nr. 8, 24. juulist (6. aug.) 1917 ära bolševike üksikasjalised nõudmised Tallinna linnavalimistel, mis olid välja töötatud järgmiste punktidena: «1. üleüldised nõudmised, 2. valimisõigus, 3. tarbeainete korraldus, 4. korteriküsimus, 5. töölisteküsimus ja töökaitse, 6. tervishoiuküsimus, 7. kool ja kasvatus, 8. mitmesugused nõuded, 9. linna rahaasjandus, 10. miilits.»[14] Ajalehe kuueteistkümnendas numbris avaldatakse valimiste nimekirjas olevad nimed[15] ja mõni päev hiljem

[10] «Tööline» nr. 6, 21. juul. (3. aug.) 1917.
[11] Samas.
[12] «Tööline» nr. 8, 24. juul. (6. aug.) 1917.
[13] Samas.
[14] Samas.
[15] «Tööline» nr. 16, 2. (15.) aug. 1917 ja nr. 22, 9. (22.) aug. 1917.

kutsus «Tööline» kõiki teadlikke töölisi ja teenistujaid, kõiki neid, kes oma «tööjõudu teistele (peremeestele) müüvad ja kes sellest aru saavad, et kogu palgatööliste klassil ühised huvid ja ühised vastased on»,[16] hääletama bolševike nimekirja nr. 1 järgi. Ajaleht märgib, et kõigil teiste nimekirjade poolehoidjatel on üks asi ühine: vaen, kirjeldamatu viha nimekirja nr. 1 vastu!

Laialdases valimiseelses selgitustöös põhjendati bolševike programmi ning paljastati oportunistlike parteide taktikat ja laimu bolševike nõudmiste suhtes. Selle lõpptulemusena said bolševikud Tallinnas ja Narvas rohkem kohti linnavolikogusse kui ükski teine partei. Valimiste tagajärjel läks Tallinna ja Narva linnavalitsus bolševike kätte. See näitas bolševike mõju tugevnemist rahvahulkades ja oli suure tähtsusega edaspidiste sündmuste käigus.

Ajalehe «Tööline» kaasabil saavutasid bolševikud üha suuremat poolehoidu ka talurahva ja sõjaväe hulgas ning valmistasid neid ette uueks otsustavaks lahinguks, võitluseks sotsialistliku revolutsiooni võidu eest. «Tööline» avaldas arvukaid sõnumeid vallaomavalitsuste ümbervalimiste kohta, jutustas koosolekutest sõjaväes, kus terved väeosad kiitsid heaks ja võtsid omaks bolševistlikud resolutsioonid.

Ajaleht tõi pidevalt teateid ka sõjarindelt, näitas, et töötavate hulkade verivaenlaseks on võimu juures olev sõjaväeline klikk, kadetid ja mustasajalised, keda toetasid väikekodanlikud menševike ja esseeride parteid. Ka andis ajaleht pidevalt informatsiooni arenevast streigiliikumisest, kutsudes üles streikivaid töölisi toetama.[17] «Tööline», seistes streigiliikumise eesotsas, toetas streikijate nõudmisi, esitas üleskutseid, häbimärgistas streigimurdjaid ning propageeris streigifondi organiseerimise ideed.[18]

Partei VI kongressi otsustest tulenevate uute ülesannete arutamiseks kutsusid bolševikud augusti keskpaiku kokku VSDT(b)P Põhja-Balti organisatsioonide II konverentsi ning Eesti maatameeste konverentsi. Nendel konverentsidel kiideti partei VI kongressi otsused heaks. Ajaleht «Tööline» toob ära kohalikel konverentsidel vastuvõetud otsused, mis olid suunatud partei VI kongressi otsuste elluviimiseks kohtadel. «Tööline» propageeris proletariaadi ja kehvtalurahva liidu tugevdamise vajadust, näitas nende ühiseid huvisid ja eesmärke arenevas klassivõitluses ekspluateerijate vastu.

---

[16] «Tööline» nr. 19, 5. (18.) aug. 1917.
[17] «Tööline» nr. 21, 8. (21. aug.) 1917.
[18] «Tööline» nr. 38, 28. aug. (10. sept.) 1917.

Samal ajal püüdis oma ainuvalitsuse kehtestanud kodanlus lõplikult purustada revolutsiooni jõud ja panna Venemaal maksma sõjaline diktatuur. Kodanlus kutsus 12. augustil Moskvas kokku niinimetatud «riikliku nõupidamise», mille ettevalmistamisest ja tööst võtsid osa ka Eesti kodanlike parteide ja esseeride liidrid. «Tööline» paljastas selle nõupidamise kontrrevolutsioonilise olemuse ja avaldas VSDT(b)P poolt nõupidamise kohta vastuvõetud resolutsiooni.

Augusti lõpul alustas imperialistliku kodanluse ja mõisnike käsilane kindral Kornilov pealetungi Petrogradile ja Moskvale, et likvideerida revolutsioonilised nõukogud ja hävitada revolutsiooniline liikumine.

Bolševistlik ajakirjandus etendas neil päevil ülisuurt osa tekkinud olukorra selgitamisel. Eesti töölisajaleht «Tööline» avaldas Eestimaa Kesktäidesaatva Komitee juhendi, kus märgitakse: «Käes on hädaoht, mida meie partei ammu ette ütles, mille eest sajad sots. dem., enamlased türmidesse topiti ja veel siiamaani kinni peetakse.» Ajaleht rõhutas, et kindral Kornilov, kes üks meie «revolutsiooni kaitsjatest» pidi olema, kes aga Moskva nõupidamisel kui avalik revolutsiooni vastane üles astus, on avaliku tormijooksu peale üle läinud: pimedad polgud, kus vana tsaariaegne sõnakuulmine maksab, liiguvad Peterburi poole, et võimu haarata.

Ajaleht «Tööline» paljastas oportunistlikke seisukohti, mida teatavad ringkonnad sel puhul levitasid. Ajaleht kirjutas: «Öeldakse, et see liikumine on ajutise valitsuse kukutamiseks sihitud. Missuguse ajutise valitsuse kukutamiseks? Meie teame, et kodanline pool ajutisest valitsusest, kadettidega eesotsas, Kornilovi laagrist on, kuna «sotsialistline» osa sellele järele sörkis.

Kuid me oleme kindlad, et see Kornilovi ja komp. katse revolutsioonilise sõjaväe ja tööliste üksmeele vastu puruneb.»[19]

Kornilovi mäss likvideeriti. Algas kiire nõukogude bolševiseerumine üle kogu maa. Neil päevil tõi «Tööline» pidevalt teateid bolševike uutest edusammudest rahvahulkade enda poole võitmises, teatas, et on valminud tingimused relvastatud ülestõusu alustamiseks. Kuid ajaleht hoiatas: «Kornilov on vangi võetud ... Kornilovi mässukatse on lõppenud, kuid endist viisi edasi kestab vasturevolutsioon.

Ja töölistel tuleb iga silmapilk valvel olla uute pealetungimiste vastu, uute provokatsioonide vastu. Kuni lõplikult otsustatud on küsimus, kumb Venemaal valitsejaks peab jääma, kas kodanline kontr-revolutsioon või revolutsiooniline rahvas.»[20]

[19] «Tööline» nr. 39, 29. aug. (11. sept.) 1917.

[20] «Tööline» nr. 45, 5. (18.) sept. 1917.

Ajaleht rõhutas, et need, kes tõsiselt kontrrevolutsiooni vastu võidelda tahavad, peavad purustama kõik sidemed kodanlusega, peavad lahti ütlema kokkulepetest nendega ja valmistama end avalikule võitlusele kodanlusega, et tema käest võim täielikult ära kiskuda.[21]

Revolutsioonist hirmutatud menševikud ja esseerid püüdsid aga järjest kasvavat rahvahulkade liikumist pidurdada. Selleks kutsusid nad 12. septembril 1917. aastal kokku ülevenemaalise Demokraatliku nõupidamise, kus moodustati Eelparlament. Menševikud ja esseerid tahtsid suunata revolutsioonilist võitlust parlamentarismi teele.

Bolševikud boikoteerisid Eelparlamenti ja jätkasid II nõukogude kongressi kokkukutsumise ettevalmistamist. VSDT(b)P Keskkomitee soovitas kohtadel läbi viia kubermangude ja piirkondade nõukogude kongressid. Lähtudes sellest paljastas «Tööline» järjekindlalt menševike taktikat. «Töölises» kritiseeritakse Demokraatliku nõupidamise otsuseid ja propageeritakse bolševike taktikalist üleskutset: «Kõik võim nõukogudele!» Ajaleht märgib, et nõukogude päralt on homne päev, aga mitte selle «demokraatlise nõupidamise päralt, mis Kerenskile käsi plaksutab ja kadettide agenti Tseretellit rõõmujoovastusega vastu võtab».[22]

Kutsudes rahvahulki valmistuma Ajutise Valitsuse ründamisele, rõhutas «Tööline» bolševistliku loosungi «Kõik võim nõukogudele!» aktuaalsust. Sellel loosungil oli nüüd uus sisu — see oli üleskutse relvastatud võitluseks. «Tööline» avaldas V. I. Lenini seisukohad riigivõimu küsimuses pealkirja all «Üks revolutsiooni põhiküsimustest».[23]

12.—14. oktoobrini toimus Tallinnas Eestimaa nõukogude II kongress. Kongress kiitis bolševike partei poliitika heaks ja otsustas toetada bolševike otsust relvastatud ülestõusuks. «Tööline» kutsus üles neid otsuseid ellu viima. Ajaleht kirjutas, et «viimane võitlus tagurlise kodanluse ja revolutsioonilise rahva vahel, viimane vastus, otsustav silmapilk Venemaa revolutsioonis, l i g i n e b l i n n u t i i v u l». Ajaleht rõhutas, et revolutsiooni võitu on ainult siis loota, kui rahvahulgad on võitluseks hästi ette valmistatud. Ajaleht kutsus üles veelgi tihedamalt koonduma nõukogude ümber ja «oma revolutsioonilisesse töölis-parteisse ühinema» ning märkis, et «ainult ühenduses võime võita».[24]

---

[21] «Tööline» nr. 50,11. (24.) sept. 1917.

[22] «Tööline» nr. 59, 21. sept. (4. okt.) 1917.

[23] «Tööline» nr. 64, 27. sept. (10 okt.) ja nr. 65, 28. sept. (11. okt.) 1917; V. I. L e n i n. Teosed, 25. kd., lk. 341—348.

[24] «Tööline» nr. 67, 30. sept. (13. okt.) 1917.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ajaloolistel päevadel kutsus «Tööline» rahvahulki revolutsiooni võitluslippude alla, innustas neid otsustavale võitlusele oma vabaduse eest. «Tööline» informeeris lugejaid pidevalt revolutsiooni arengust Petrogradis. 26. oktoobril (8. novembril) teatas «Tööline» revolutsiooni võidust Petrogradis. Ajaleht märkis: «Otsustav silmapilk on käes, kuid ta on alles alganud... Revolutsioon võib ainult siis võidu peale kindel olla, kui kõik ta väed ühiselt välja astuvad, kindlasti ühte hoiavad. Enam kui kunagi peab just nüüd iga jõudu, iga revolutsioonivõitlejat meid esituse keskkohtade — nõukogude — ümber koondama. Iga töölisorganisatsioon, iga revolutsiooniline tööline olgu valmis tegevusse astuma, kui seda võitlus nõuab.

Siis võidame!»[25]

Järgmistes numbrites tegi «Tööline» teatavaks revolutsioonilise võimu ülesanded. Ajaleht informeeris, et kõik võim on nõukogude kongressi käes, et peaaegu kogu endine valitsus on vangi võetud ja Peeter-Pauli kindlusse viidud, et Kerenski on põgenema pääsenud jne.[26]

«Töölise» lehekülgedelt leiame Nõukogude valitsuse ettepaneku kõigile sõdivatele riikidele alustada viibimata rahuläbirääkimisi[27] ja teisi ajaloolisi dokumente. Ajaleht jutustas lugejaile ülestõusu võidust Moskvas ja kogu Venemaal, teatas sotsialistliku revolutsiooni ja nõukogude võimu võidukäigust meie maal ning aitas kaasa uue ühiskonna, Nõukogude sotsialistliku riigi organiseerimisele.

1917. aastal hakkas peale ajalehe «Tööline» ilmuma ka teisi proletaarseid häälekandjaid. Tartus alustas ilmumist Tartu Nõukogu häälekandja «Edasi», Narvas «Rahvaleht», Võrus «Rahva Hääl», Viljandis «Töörahva Hääl».

Kohe pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu pühendasid Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus suurt tähelepanu nõukogude ajakirjanduse loomisele ja tugevdamisele nii keskuses kui ka kohtadel. Esmakordselt ajaloos kindlustati töötajatele tõeline trükivabadus. Nõukogude võimu üks esimesi dekreete oli «Dekreet ajakirjanduse kohta», mille järgi kõik vaenulikud kontrrevolutsioonilised häälekandjad suleti.

1917. aasta novembris otsustas Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee sulgeda kodanlikud ajalehed «Päevaleht», «Tallinna Teataja», «Revelskaja Mõsl» ja «Revelskaja Nabljudatel». Eesti töötajad kiitsid selle otsuse heaks.

Eesti bolševistlik ajakirjandus selgitas ulatuslikult Nõu-

[25] «Tööline» nr. 87, 26. okt. (8. nov.) 1917.
[26] «Tööline» nr. 88, 27. (9. nov.) 1917.
[27] «Tööline» nr. 89, 28. (10. nov.) 1917.

kogude valitsuse rahuarmastavat poliitikat, paljastas inglise-prantsuse imperialiste, kes väikerahvaste kaitsmise ettekäändel püüdsid teostada oma vallutusplaani, ja häbimärgistas eesti kodanlust, kes võitles Nõukogude valitsuse rahutaotluste vastu. Samuti paljastas ajakirjandus kodanluse ja esseeride-menševike sabotaažikatseid ja kontrrevolutsioonilisi sepitsusi, aitas kaasa kodanliku riigiaparaadi purustamisele ja uue, Nõukogude riigiaparaadi ehitamisele ja kindlustamisele.

Kokku võttes võib öelda, et Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamise ja läbiviimise perioodil ning samuti nõukogude võimu esimestel kuudel täitis Eesti bolševistlik ajakirjandus auga tema ette seatud keerukad ja vastutusrikkad ülesanded. Ajakirjandus oli bolševistliku partei käes kõige teravam ja tugevam relv võitluses proletariaadi diktatuuri eest.

OPTIMISTLIK VÕITLUSHÄÄL

Kommunistlik ajakirjandus välismaise interventsiooni ja kodusõja perioodil

E. MATTISEN,
ajalookandidaat

3. märts 1918...

Eesti punakaartlased, Balti mere laevastiku madruste üksus ja Tartu-Putilovi võitlussalk avaldasid Narva all veel viimaseid tunde kangelaslikku vastupanu hambuni relvastatud, surma ja hävingut külvavatele okupantidele. Partei Keskkomitee ettepanekul langetas Nõukogude valitsus raske südamega otsuse Bresti rahulepingu allakirjutamiseks saksa interventide poolt dikteeritud röövellike tingimuste alusel. Määratu suur osa Nõukogudemaalt vallutatud territooriumist, sealhulgas Eesti, langes verise Saksa okupatsiooni alla. Kuid Bresti rahu, nagu V. I. Lenin korduvalt märkis, oli möödapääsmatu, õige ja tohutu suure ajaloolise tähtsusega samm.

Mõistagi oli parteitöö okupatsiooni ajal kirjeldamatult raske. Põhiline osa partei ja nõukogude aktiivist ning tuhanded reakommunistid ja parteitud töötajad evakueerusid Nõukogude Venemaale. Kommunistid koondusid seal VK(b)P Eesti Osakondadesse (sektsioonidesse).

Eestis olid parteijõud väga nõrgad. Märtsis-aprillis oli siin kommuniste vaid paarisaja ümber ja neistki enamusel puudusid alles kindlad sidemed. Olukorda raskendas eriti see, et okupantide tulekul ei jäetud kohale partei illegaalset organisatsiooni. Seda kõike tuli alles hakata looma.

Tugeva ja rahvaga tihedais sidemeis oleva illegaalse parteiorganisatsiooni loomine ning töörahva okupatsioonivastase revolutsioonilise võitluse edukas juhtimine ei olnud mõeldav ilma parteilise trükisõnata. Seepärast alustati viivitamatult ettevalmistusi illegaalse trükikoja ja ajalehe asutamiseks. Kuid seni, kui need puudusid, aga ka hiljemgi, kleebiti majaseintele ja tänavatulpadele käsitsi kirjutatud, samuti tavalisel kirjutusmasinal paljundatud kommunistlikke lendlehti.

Aprilli lõpul organiseeris partei Tallinna Komitee Tallinnas Graniidi tänav 13 Helene Killi korteris oma põrandaaluse käsirullpressiga trükikoja. Trükipressi varjati voodi all ja hääle summutamiseks töötamisel pandi selle alla paksemalt riideid.[1] «Meie trükikoda on täielikult korda seatud,» teatab Tallinna Komitee büroo 2. maist 1918.[2] Maikuust alates trükiti seal eesti- ja saksakeelseid lendlehti eesti töörahvale ja saksa soldatitele. Tallinna Komitee lendlehed ilmusid massilises, 3—15-tuhandelises tiraažis ja neid levitati kõigis suuremates linnades ja mitmetes maakondades. Oktoobriks laskis Tallinna illegaalne trükikoda välja 3 eestikeelset partei linnakomitee üleskutset ja 6 saksakeelset lendlehte okupatsioonivägede sõdurite ja madruste jaoks.[3]

Oodatud abimeheks ja valgusallikaks olid eesti töörahvale Nõukogude Venemaal ilmuvad eesti- ja venekeelsed väljaanded — ajalehed, poliitilised brošüürid, lendlehed ja üleskutsed. Osa sellest sattus mitmesuguseid kanaleid kaudu ka okupeeritud Eestisse. Juba okupatsiooni esimestel kuudel levitati Eestis salaja ajalehte «E d a s i», mis ilmus Petrogradis alates 1917. aasta novembrist VK(b)P Petrogradi Eesti Osakonna häälekandjana (vastutav toimetaja V. Klein). Aprillis-juunis 1918 ilmus «Edasi» VK(b)P Eesti Osakondade Keskkomitee häälekandjana (vastutav toimetaja G. Vaino).

1918. aasta 1. juulist hakkas VK(b)P Eesti Osakondade Keskkomitee välja andma Petrogradis oma häälekandjana päevalehte «T ö ö l i n e» (vastutav toimetaja G. Vaino). «Edasi» aga muutus uuesti partei Petrogradi Eesti Osakonna häälekandjaks.

Kuni 1918. aasta lõpuni jätkus Tallinnas sama aasta jaanuaris ilmuma hakanud ajakirja «E e s t i K o o l»* väljaandmine Rahvusasjade Rahvakomissariaadi Eesti Osakonna poolt (vastutav toimetaja A. Vallner).

Peale eelmainitute ilmus Nõukogude Venemaal 1918. aastal eestikeelsest kommunistlikust perioodikast veel nädalaleht «Urali Kiir» ja mõningaid teisi väiksemaid väljaandeid. Ajalehte «Urali Kiir» andis välja augustis-oktoobris Permis VK(b)P Permi Eesti Osakond (vastutav toimetaja J. Liiv) ja selle mõned numbrid sattusid ka Eestisse. Muuhulgas räägiti neis 1. Eesti Tallinna kommunistliku pataljoni ja kütipolgu ennastsalgavast

---

[1] EKPA, Mälestused, 2, lk. 106. Ka A. Paasi mälestused autori kasutuses.
[2] NLKP Keskkomitee MLI PKA, f. 17, nim. 1, s.-ü. 98, l. 4.
[3] «Жизнь национальностей» № 1, 9 ноября 1918.
* Ajakirja «Eesti Kool» ilmus 13 numbrit, neist kolm Tallinnas ja üheksa järgmist Petrogradis.

Eesti bolševistlikku ajakirjandust kodusõja perioodil.

võitlusest Idarindel tšehhide ja vene valgekaartlaste vastu, kutsuti eestlasi rindel ja tagalas jõudu ja elu säästmata kaitsma Nõukogude Venemaad.

Silmapaistvaks sündmuseks eesti rahva okupatsioonivastase ja töölisklassi revolutsioonilise võitluse ajaloos kujunes Eesti parteiorganisatsiooni illegaalse häälekandja «Kommunist» ilmumahakkamine 1918. aasta aprilli lõpus. Ajalehe teine number ilmus 1. mail ja oli pühendatud selle tähistamisele. Ajalehes avaldatud artiklites «1. mai ja rahu» ja «1. maiks» anti ülevaade rahvusvahelise töölispüha tähistamise traditsioonidest, kommunistide suhtumisest sõja ja rahu ning isamaa küsimustesse. «Kommunist» kriipsutas alla 1918. aasta 1. mai erilist tähtsust kogu inimkonnale. Pühitseti seda ju esmakordselt tingimustes, mil ühel kuuendikul maakeral oli juba kehtestatud töörahva võim. Ajaleht kutsus okupatsiooniikkes ägavat eesti töörahvast võitlusele okupantide, balti parunite ja kodanlike natsionalistide vastu. Optimistlikult märgiti ajalehes, et peagi «jõuab aeg, kus Kalev — rahvusvaheline proletaarne Kalev — koju jõuab. Ta purustab orjaahelad jäädavalt ja ühendab rahvad — paneb nad üksteise kõrval vabalt, rahuliselt tööle.» Samas numbris tähistati (artikkel «5. maiks») ka K. Marxi 100-ndat sünniaastapäeva. Ajaleht «Kommunist» iseloomustas teda kui mõtlevat geeniust ja revolutsioonilist võitlejat, «kelle hiigelkuju jääb teetulbaks inimkonna vaimuvallas sellel suurel arenemise pöördepunktil, kus inimkond ühiskondlike jõudude mängukannist vabanedes oma saatust ise määrama hakkab».[4]

«Kommunisti» esimene ja teine, samuti juunis ilmunud kolmas number trükiti Petrogradis VK(b)P Eesti Osakondade Ajutise Büroo organiseerimisel.

Keeruline ja riskantne ülesanne oli «Kommunisti» ja ka teiste Petrogradis trükitud eestikeelsete väljaannete Eestisse toimetamine. Suurt abi andis selles VK(b)P Eesti Osakondade Keskkomitee juures töötav agitatsioonibüroo. Büroo varustas kirjandusega nii Nõukogude Venemaale evakueerunud ja seal varem elavaid eestlasi, kaasa arvatud eesti kütipolkude sõjamehed, kui ka Eesti illegaalset parteiorganisatsiooni. Büroo valmistas samuti ette ajakirjanduskaadrit ja agitaatoreid.

Mai eel tulid Nõukogude Venemaalt Eestisse illegaalsele tööle kogemustega parteitöötajad ja Eesti punakaardi ridades võidelnud seltsimehed R. Eige, M. Peterkopp, J. Mägi ja J. Kaasik. Mais saabus siia veel jääretkest osavõtnud K. Tiitsen, kogemustega trükitööline A. Krais ja teised kommunistid. Nad tõid hulgaliselt kaasa ka «Kommunisti» nr. 1. 1. mai puhul

[4] «Kommunist» nr. 2, 1. mail 1918.

levitati «Kommunisti» ja okupatsioonivastaseid üleskutseid Tallinnas, Narvas, Tartus, Rakveres, Valgas jm.

Samm-sammult tugevdasid eesti kommunistid selgitustööd saksa soldatite ja madruste hulgas. Nakatatuna sõjavastastest ja revolutsioonilistest meeleoludest tundsid nad järjest elavamat huvi kommunistlike trükiste vastu. Nii juhtus tihtilugu, et haaranguid ja läbiotsimisi teostama saadetud saksa soldatid, leides «Kommunisti» numbreid, peitsid neid hoolikalt ning avaldasid samas soovi vastava saksakeelse kirjanduse saamiseks.[5]

Kommunist

Üksik nummer 30 kop.

Kommunistlise (enamlaste) Partei Eesti Keskkomitee Häälekandja

Nr. 10. Laupäewal, 16. nowebril 1918. Nr. 10

Kõigi maade töölised, ühinege!

Kõigile Eesti töölistele!

Kommunistlise (enamlaste) partei Eesti keskkomitee.

Mete Ülesandeb.

Ajalehe «Kommunist» esimene legaalne number.

Illegaalne trükisõna soodustas oluliselt revolutsioonilise võitlusliidu kujundamist eesti töörahva ja saksa soldatite proletaarsete hulkade vahel võitluseks ühiste orjastajate vastu.

Illegaalse kirjanduse trükkimine ja levitamine oli äärmiselt ohtlik ja keeruline ettevõte. Sissekukkujaid ootas surmanuhtlus või paremal juhul sunnitöö ja koonduslaager. Okupatsioonivõimud rakendasid isegi karme repressioone selle linna, tänava või asula elanike suhtes, kust lendleht või «Kommunist» leiti.

---

[5] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 4, l. 3; s.-ü. 7, l. 5.

1918. aasta juulis tabasid okupandid J. Kaasiku «Kommunistiga» üle piiri tulekul. Ta heideti Ivangorodi kindlusse, kuid pääses tõenäolisest hukkamisest vaid julge ja kangelasliku põgenemisega, misjärel ta jätkas veelgi aktiivsemalt revolutsioonilist võitlust. Ennastohverdavalt tegelesid illegaalse kirjanduse levitamisega ka paljud naisaktivistid, nagu M. Krais, L. Maasik, H. Kill, M. Haak, P. Tasku, A. Paas, J. Vilbach, L. Säkk.

Alates «Kommunisti» 4. numbrist, mis ilmus 23. juulil 1918, hakati seda trükkima Tallinna põrandaaluses trükikojas. Ajaleht ilmus neljaleheküljelisena ja ühe numbri tiraaž oli 5000—10 000 eksemplari.

Sünge okupatsiooniaja tingimustes ei saanud «Kommunist» ilmuda alati regulaarselt. Paberi ja muude trükitehniliste materjalide hankimise raskuste tõttu nägi ajalehe 5. number päevavalgust alles oktoobris. Samal kuul ilmusid ka 6. ja 7. number. Suhteliselt sagedamini, nimelt 5 korral, ilmus «Kommunist» novembris. See oli aeg, mil varises kokku Saksa okupatsioon, intervendid upitasid võimule kodanliku Ajutise Valitsuse, algas eesti töörahva otsene võitlus nõukogude võimu taastamiseks ning samaaegselt ka Entente'i sõjaline interventsioon Eestis.

Kuni novembri keskpaigani ilmus «Kommunist» partei Tallinna Komitee illegaalse häälekandjana, kusjuures Tallinna Komitee juhtis sisuliselt parteitööd kogu Eestis. Selleks ajaks oli Eesti parteiorganisatsioon märgatavalt tugevnenud. Septembris pöördus Eestisse tagasi parteitööle M. Likemets, oktoobris R. Vakmann, novembri teisel poolel V. Kingissepp, J. Rästas, R. Vennikas, M. Koolmeister ja veel kümmekond seltsimeest. Nende energilisel osavõtul aktiviseerus ja laienes kiiresti Eestis kogu parteitöö, sealhulgas ka ajakirjanduse väljaandmine.

16. novembril Tallinnas toimunud Eesti parteiorganisatsiooni konverentsil valiti ülemaaline parteilise juhtimise keskus — Kommunistliku Partei Eesti Keskkomitee. «Kommunist» kinnitati Keskkomitee ametlikuks häälekandjaks. Ja veel samal päeval ilmus ka selle esimene legaalne number.[6]

«Kommunisti» trükiti nüüd Kalla trükikojas Müürivahe tänavas nr. 20. Ajalehe legaalne toimetus asus Rüütli tänavas nr. 16, korter 4. Ajalehe legaalseks vastutavaks toimetajaks oli J. Mikkal, tema asetäitjateks ja ühtlasi tegevtoimetajateks K. Sööt ja J. Linder. Toimetuse sisulist tööd aga juhtisid põranda alt V. Kingissepp ja R.Vakmann, kes olid ühtlasi ajalehe kõige aktiivsemaiks kirjasaatjaiks.

Kuid legaalselt sai «Kommunist» ilmuda ainult neljal korral

[6] «Kommunist» nr. 10, 16. nov. 1918; EKPA, f. 27, nim. 6, s.-ü. 1, l. 1—5.

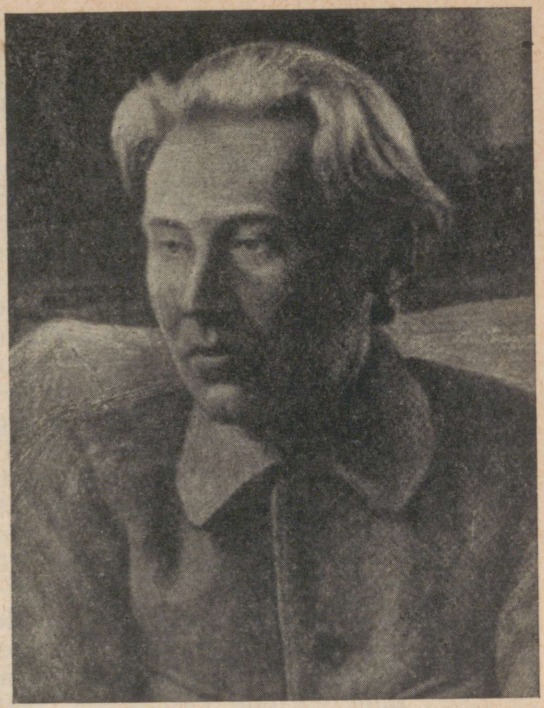

«Kommunisti» üks toimetajaid J. Linder

(nr. 10—13, 16.—29. nov. 1918) ning sedagi alaliste tagakiusamiste ja repressioonide olukorras. Neis tingimustes võis «Kommunist» ilmuda ainult töötajate laialdasel moraalsel ja ka majanduslikul toetusel (korjandused, annetused). Paljud tööliskollektiivid astusidki julgelt välja oma ajalehe kaitseks. Protestiks Ajutise Valitsuse poolt «Kommunisti» tagakiusamise ja kodanliku Maapäeva kokkutuleku vastu 20. novembril korraldasid Tallinna trükitöölised poliitilise streigi, mis kestis 19.—22. novembrini, mille tõttu neil päevil ei ilmunud mitmed kodanlikud ajalehed.

Ajutise Valitsuse poolt elementaarsete inimvabaduste jalge alla tallamise ja «Kommunisti» represseerimise vastu avaldas korduvalt ägedat protesti novembris valitud ja tollal veel legaalselt tegutsev Tallinna Tööliste Saadikute Nõukogu, kes 23. novembri istungil kuulutas «Kommunisti» ka oma häälekandjaks.

Kuid novembri lõpul asus eesti kodanlik valgekaart Ententi imperialistide mahitusel ja julgestatuna nende toetusest üha

verisemalt maha suruma töörahva revolutsioonilist võitlust nõukogude võimu taastamiseks. 29. novembril keelas kodanlik Ajutine Valitsus «Kommunisti» edasise ilmumise, Toimetus rüüstati ja kogu sisustus konfiskeeriti. Kolm päeva enne seda olid areteeritud tegevtoimetajad J. Linder ja K. Sööt.

Miks saksa okupandid ja kõik välisinterventide käsilased — kodanlikud natsionalistid, valgekaartlased, sotsid jt. — vihkasid nii metsikult «Kommunisti» ja Kommunistliku Partei lendlehti? Miks leidis kommunistide trükisõna samal ajal sooja kõlapinda ja üha suurenevat toetust töörahva laiades hulkades?

Neile küsimustele vastavad kõige paremini «Kommunisti» ja lendlehtede nüüd juba ajahambast tuhmunud leheküljed.

Vaatamata korrespondentide võrgu piiratusele, paberi puudumisele ja trükkimise raskustele valgustati neis objektiivselt, lausa hämmastama paneva lihtsuse ja selgusega ka kõige keerulisemaid sise- ja rahvusvahelise elu küsimusi. «Kommunist», partei lendlehed ja üleskutsed paljastasid järjekindlalt nii saksa okupantide kui ka ameerika-inglise-prantsuse-jaapani interventide kolonisaatorlikku röövpoliitikat, nende Nõukogude-vastase interventsiooni iseloomu ja eesmärke, sealhulgas kurikuulsa Balti hertsogiriigi loomise plaani. Terava tule alla võeti eesti kodanlike natsionalistide ning sotside rahvavastane poliitika. Ajendatuna kodanluse klassihuvidest ja isiklikust karjerismiihast tegutsesid kodanlikud natsionalistid nii saksa kui ka Ententе'i imperialistide käsilastena, reetes oma sünnimaa ja rahva.

Ajaleht ja lendlehed näitasid tõepäraselt töölisklassi ja töötava talurahva väljakannatamatult rasket olukorda, õhutasid proletariaati ja külakehvistut otsustavale võitlusele okupatsioonirežiimi kukutamiseks ja nõukogude võimu taastamiseks.

«Kommunist» oli võitlev, pravdistlikke traditsioone jätkav marksistlik ajaleht, mis ei piirdunud ühe või teise sündmuse lihtsa registreerimisega. Ajaleht püüdis tungida ka võimalikult sügavamale nende sündmuste dialektilisse olemusse, näha neis vastandlike külgede võitlust ja arengutendentse ning omalt poolt kirglikult ja kogu jõuga toetada progressiivse võitu vana üle. Ajalehte iseloomustab ühiskondliku elu dünaamika tunnetamine ja vaade edasi tulevikku. Marksistliku maailmatunnetuse relva abil suutis ajaleht valgustada ajaloolise arenguprotsessi peateid kaugele ette. Ka kõige süngemal okupatsiooni ja kodanluse diktatuuri päevil ei kaotanud «Kommunist» optimistlikku võitlusmeelt ja veendumust helgemasse homsesse, revolutsiooni ja kommunismiürituse võidusse. Selles vaimus kasvatas «Kommunist» alati oma lugejaid, kogu töörahvast.

Näiteks oma 1918. aasta juuli numbri juhtkirjas «Läheneb!» viitab ajaleht paljudele, ehkki kodanlike agentuuride puudulikele teadetele Kesk- ja Lääne-Euroopa riikidest, ning järeldab, et paljudes Euroopa riikides, eriti Saksamaal, Austria-Ungaris, Bulgaarias on kujunenud umbes analoogiline olukord, mis oli Venemaal 1917. aasta algul, enne tsaarivalitsuse kukutamist, et «kogu Euroopa seisab revolutsiooni lävel». «Kommunist» pöördus leegitseva võitlusüleskutsega okupantide poolt orjastatud ja aheldatud eesti töörahva poole: «Seltsimehed, mitte pead longu lasta! ... Kandke edasi julgusevaimu, mehisust ja revolutsioonilikkust oma tuttavate hulgas linnades, alevites, külades laiali. Ärge laske endisi kommuniste töörahva eluhuvide eest võitlemise vastu tuimaks jääda, võitke uusi seltsimehi juurde, äratage noori. Looge üle maa kommunistide ringid ... Revolutsioon läheneb, ta tabab ootamata töörahva vereimejaid. Ja selleks peame valmis olema, — paremini ettevalmistatud kui veebruari kuus 1917. aastal.»[7]

Eranditult kõiki «Kommunisti» numbreid iseloomustab kohalike, Eestis arenevate sündmuste seose mõistmine kogu Nõukogude vabariigi olukorraga ning revolutsiooniliste ja kontrrevolutsiooniliste jõudude vahekorraga rahvusvahelisel areenil. Ajaleht nimetab õigusega Nõukogude vabariiki «rahvusvahelise revolutsiooni tuletorniks» («Võitlus kahe ilma vahel», «Kommunist» nr. 4), mille hävitamine oleks määratu suureks löögiks Eesti ja kogu maailma töörahvale. «Punase sõjaväelase» ajalehe kandvas üleskutses «Kommunistlisesse sõjaväkke!» ja teistes artiklites selgitati Nõukogude-vastase interventsiooni ja kodusõja põhjusi, informeeriti regulaarse Punaarmee ja selle ridades Eesti kommunistlike kütipolkude loomisest, Tallinna kommunistliku pataljoni võitlustest Idarindel. Ajaleht kutsus töölisi minema okupeeritud Eestist üle Narva jõe ja astuma Punaarmeesse. Sellele üleskutsele ei jäänud eesti töötajad kurdiks. Nagu teatas «Tasuja» «Kommunistis» nr. 7, põgenesid paljud töölised ning maatamehed Eestist üle piiri ja astusid Punaväkke.[8]

Kõik 1918. aasta «Kommunisti» illegaalsed ja legaalsed numbrid tõid objektiivset informatsiooni olukorrast Nõukogude Venemaal, Lockardi, esseeride jt. kontrrevolutsiooniliste mässude mahasurumisest, uue elu ehitamise raskustest ja edusammudest, Punaarmee sunnitud taandumistest ja kangelaslikust võitlusest kodusõja tähtsamatel rinnetel (rubriik «Siin ja sealpool piiri»).

---

[7] «Kommunist» nr. 4, 23. juul. 1918.
[8] «Kommunist» nr. 7, 24. okt. 1918.

«Kommunisti» kaudu sai eesti töörahvas teateid ka VK(b)P Keskkomitee ja Nõukogude valitsuse poliitikast ning V. I. Lenini hinnangutest sise- ja rahvusvahelise olukorra põhiküsimustes. Nii avaldati «Kommunistis» nr. 7 ajalehe «Pravda» järgi V. I. Lenini programmilise tähtsusega «Kiri vabriku- ja tehasekomiteede ja ametiühingute esindajate osavõtul toimuvale Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee ja Moskva Nõukogu ühisele istungile 3. oktoobril 1918». Selles analüüsiti rahvusvahelist olukorda seoses Saksamaal puhkenud poliitilise kriisiga, püstitati ülesandeid saksa revolutsiooniliste tööliste abistamiseks ning kutsuti nõukogude rahvast kümnekordistama oma jõupingutusi vähemalt 3-miljonilise Punaarmee loomisel ning viljatagavarade varumisel.[9]

Rubriigis «Teated kodumaalt» tõi ajaleht lühisõnumeid Tartust, Narvast, Pärnu-, Võru-, Viru-, Valgamaalt jm. okupantide ja nende käsilaste terrorist kohtadel, rekvisitsioonidest, tööpuuduse ja elukalliduse kasvust ning töörahva revolutsioonilise meeleolu kasvust.

Kodanlike «iseseisvuslaste» poliitilise kahekeelsuse paljastamiseks kasutati iga fakti, sealhulgas neid, mis lipsasid läbi ka imperialistlike ringkondade, eesti kodanluse ja sotside häälekandjate veergudelt.

Näitena võiks viidata artiklile «Lõpu algus». «Lõikaja» pseudonüümi kandev autor iseloomustab artiklis rahvusvahelist olukorda ning näitab, et kõige lähemal ajal toimub Saksamaal revolutsioon ja saksa imperialismi vältimatu sõjaline krahh. Paljastades röövvallutajaid teeninud eesti kodanlust, kes õigustas okupantide masendavaid kuritegusid ja neist ka ise osa võttis, tõi ajaleht näitena kodanlikes ajalehtedes («Tallinna Teataja», «Postimees» jt.) ilmunud «Eesti iseseisvuslaste» K. Pätsi, J. Poska, J. Vilmsi poolt okupatsioonikindral Seckendorfile 1. märtsil tehtud avalduse. Selles rahvusliku reetmise musternäidises öeldi: «Meie oleme rõõmsad, et ülesanne, mille Teie Ekstsellents enesele seadnud olete — rahu ja korda meie maal jälle jalule seada — meie püüetele täielikult vastab, mispärast meie nende rahvakihtide nimel, keda esitame, selles suhtes igal võimalikul viisil sõjaväevalitsusele abiks olla tahame.» Artikkel lõppes revolutsioonilise üleskutsega: «Maha balti parun, papp ja pastor! Maha Päts, Tõnisson, Poska, Vilms ja ühes nendega hädasotsialistide kupatus! Elagu saksa revolutsiooniline soldat! Elagu Eesti tööline ja maatamees!»[10]

«Kommunisti» ja lendlehtede kaudu kutsus Kommunistlik

---

[9] V. I. Lenin. Teosed, 28. kd., lk. 83—85.

[10] «Kommunist» nr. 7, 24. okt. 1918.

Partei eesti töörahvast valmistuma relvastatud ülestõusuks ja nõukogude võimu taastamiseks. «Olge valmis igal silmapilgul meie purustatud kommunistlikku valitsust uuesti ülesse ehitama,» öeldi «Kommunistis» nr. 7, 24. okt. 1918 avaldatud partei Tallinna Komitee üleskutses «Eesti töörahvale». «Olge valmis igal silmapilgul sõjariistus meie seniste rõhujate vastu ühiselt ja organiseeritult välja astuma. Olge valmis avaliku kodusõja jaoks kui meie kodanlus katset teeb oma tagurlist valitsust, oma «iseseisvust», oma «enesemääramist» jälle uuesti pakkuma tulla.» Oktoobrirevolutsiooni 1. aastapäevaks avaldatud eesti- ja saksakeelses üleskutses «Eesti töölistele, saksa soldatitele ja madrustele» soovitati töörahva suurt püha tähistada üldstreigiga ning organiseerida saksa soldatite ja madrustega vennastumisi ning solidaarsusmeeleavaldusi.[11] Mainitud üleskutsed suunasid eesti töörahvast, saksa soldateid ja madruseid asuma viivitamatult tööliste ja soldatite saadikute nõukogude moodustamisele ning Eesti Nõukogude Vabariigi rajamisele.

Need sündmused ei lasknud end kaua oodata. Saksamaal puhkes revolutsioon.

13. novembril annulleeris Nõukogude Venemaa röövelliku Bresti rahu ja ulatas okupeeritud alade rahvastele oma abistava vennakäe.

Neid sündmusi valgustasid ja analüüsisid oma novembrikuu veergudel «Kommunist» ja partei lendlehed. Varem oli partei trükisõna tulipunktis saksa okupatsioon. Nüüd tõusis esiplaanile interventide poolt 11.—16. novembril pukki upitatud eesti kodanliku Ajutise Valitsuse ja kõigi kodanlik-natsionalistlike parteide, sealhulgas eriti sotside rahvavaenuliku olemuse, nende reaktsioonilise sise- ja välispoliitika paljastamine. Keskse koha omandas «Kommunistis» ja lendlehtedes võitlus Entente'i imperialistide sõjalise interventsiooni vastu Baltimaades. Partei ajakirjanduse ülesandeks oli Entente'i imperialistide poolt kodanlikule Eestile osutatava «abi» kolonisaatorliku ja Nõukogude-vastaste eesmärkide paljastamine, töötajate õhutamine Ajutise Valitsuse korralduste saboteerimisele. Ajakirjanduses tuli valgustada Tallinna Tööliste Nõukogu tegevust, kaasa aidata uute nõukogude loomisele, töörahva mobiliseerimisele kodanluse võimu kukutamiseks ja nõukogude võimu taastamiseks. Kommunistid korraldasidki partei trükisõna kiiresti ümber vastavalt uutele ülesannetele.

Eelöeldu iseloomustavaks näiteks on Kommunistliku Partei Tallinna Komitee lendleht «Eesti töörahvale», mis avaldati 12. novembril, s. o. samal päeval, kui rahvale sai teatavaks

[11] «Proletaarne Revolutsioon Eestis» nr. 3, 1927, lk. 19.

kodanliku Ajutise Valitsuse loomine. «See Seckendorfi, ... Lloyd George'i ja ... Wilsoni armust «ajutine valitsus» ... on otsekohene väljakutse Eesti töörahvale,» öeldi lendlehes. «Pätsi, Poska, Tõnissoni, Vilmsi ja Martna leer on üks balti parunite ja Seckendorfi ja Inglise-Ameerika imperialistide leeriga. Kapitalistlise eraomanduse veresidemed seovad neid. Ei saa parunite vastu võidelda ja Pätsi-Martna ... ja Inglise-Ameerika imperialistide vägistajate ja röövikute vastu mitte võidelda!» Üleskutse lõppes sõnadega: «Elagu Eesti nõukogude vabariik! Maha kapitalismus! Elagu sotsialismus!»[12]

«Kommunisti» lehekülgedelt loeme, et vastuseks partei üleskutsele tulidki Tallinna töölised juba 12. novembril punaste lippude all tänavaile kindla revolutsioonilise nõudmisega: «Maha kodanlik valitsus!» Töölised nõudsid okupatsioonivõimude vahelesegamist ja teatasid, et töörahvas määrab ise oma saatuse, taastades nõukogude võimu. Klassijõudude tookordse vahekorra juures aga ei olnud töörahval võimalik võimu haarata.

«Kommunist» näitas, et 12. november kujunes eesti töörahvale tähtsaks õppetunniks võitluses oma võimu taaskehtestamise eest. Seda fakti kasutas ajaleht kohe ka selleks, et paljastada kodanlike natsionalistide ja eriti sotside demagoogiat, justkui polevatki eesti rahva kui väikerahvuse hulgas klassivahesid olnud. Kuid «miks siis», küsis «Kommunist», «ei ühinenud 12. novembril Eesti kodanlus töölistega, kui viimased Eesti nõukogude vabariigi kasuks meeleavaldust toime panid, vaid Preisi junkrute ja Balti parunitega, et tööliste meeleavaldus vere ja rauaga maha suruda».[13]

Osutades parteiorganisatsioonide peamistele ülesannetele neil päevil, mil Tallinnas juba toimusid Tööliste Nõukogude valimised, rõhutas «Kommunist», et «Nõukogude organiseerimine on meie käesoleva silmapilgu võitluse keskkoht ja raskuspunkt».

Vastavalt sellele, kuidas laienes «Kommunisti» kirjasaatjate võrk, muutus sisukamaks ja mitmekesisemaks ka rubriik «Kodumaalt». Selles avaldatud lühiartiklis «Kuidas Eesti maatamees elab?» öeldi, et «surnud ta täitsa ei ole, aga õigemini on see varjusurm kui elu». Teatatakse, et raskest olukorrast tingituna kasvab maakehvistu revolutsiooniline meelsus. Ajaleht tõi andmeid «Dvigateli», Tselluloosi, Tallinna trükikodade jt. tööliskollektiivide elust ja võitlusest, nende protestiresolut-

---

[12] Eesti Töörahva Kommuun. Dokumentide ja materjalide kogumik, Tallinn, 1958, lk. 21—22.

[13] «Kommunist» nr. 10, 16. nov. 1918.

sioone kodanliku Ajutise Valitsuse vastu seoses 12. novembri veretööga, «Kommunisti» tagakiusamisega jt. repressioonidega. Pärnumaalt teatati ühe «enamlaseks» peetud töölise surnukspeksmisest kulakute poolt. Samas leiame informatsiooni kitsarööpmelise raudtee madalama kategooriaga teenistujate palkade kärpimisest Pärnus ligi poole võrra, Narvas tööliste raskest majanduslikust olukorrast ja nende liikumisest, sellest, et «Aseris valitseb peaaegu täitsa okupatsiooniaegne kord», «et Tallinnas areteeriti 26. novembri öösel kodanlike võimude poolt ilmsüütult 2 «Kommunisti» toimetuse töötajat». Palju teateid toodi ametiühingute taastamisest ja nende koosolekutest. Igas numbris räägiti karskusseltsi «Valvaja» revolutsioonilisest tegevusest.

Mitmed artiklid pühendas «Kommunist» Tallinna tööliste poolt juba 15. novembril 1917. aastal laialiaetud kodanliku Maapäeva uuesti kokkukutsumise kui kontrrevolutsioonilise sammu paljastamisele («Küllalt pimesikumängu!», nr. 11, 23. nov.).

Originaalsete ja mahlakate võrdluste, analoogia ja publitsistliku satiiri abil rebis «Kommunist» eesti kodanluse näolt nende pseudopatriootlikke näokatteid ja näitas, mida tõeliselt tähendab Entente'i imperialistidelt mangutav «abi» eesti rahvale. «Leiba päevavarastele, tina töölistele — seda toob Inglise laevastik, mida nuumikud ära oodata ei jõua!» («Kas Inglise tina või Inglise leib?», nr. 11, 23. nov.). «Kommunist» kirjutas, et kodanlus valmistub inglasi vastu võtma lillepärgade ja pasunakooridega, töörahvas aga — tinaga. Paljastades kodanlike natsionalistide «iseseisvuse» loosungi kontrrevolutsioonilist ja ekspluataatorlikku sisu, märkis ajaleht, et «Eesti kodanlus on «iseseisev» ainult teiste «vägevate» kaitse all nii kaua, kuni need talle rahva kurnamise õiguse kindlustavad». Hoolikalt jälgides kodanliku Ajutise Valitsuse iga tähtsamat sammu, näitas «Kommunist» (nr. 13, 29. nov. 1918), et «iga päevaga saab käegakatsutavamaks, et iseseisvuse operett unelauluks on töörahvahulkadele», kuna tegelikult paneb kodanlus oma pealootused antud olukorras Eesti okupeerimisele inglaste poolt («Armurikkad neitsid»). Täpselt 28 päeva pärast palusidki kõik kodanlikus Maanõukogus esindatud parteid Maanõukogu nimel inglise ja ameerika imperialiste Eesti viivitamatult okupeerida!

«Kommunisti» 1918. aasta viimane number ilmus tähendusrikkal päeval, s. o. 29. novembril, mil Punaarmee Eesti kütipolkude poolt vabastatud Narvas kuulutati välja Eesti Töörahva Kommuun ning moodustati Eesti Nõukogude valitsus eesotsas eesti töölisliikumise ühe vanima ja silmapaistvama tegelase Jaan Anveldiga.

Kodanlik Ajutine Valitsus sulges küll «Kommunisti» suu, kuid oma viimases numbris sai ta lugejaile siiski edasi anda partei kõige tähtsama juhtnööri, mis väljendus selgelt esileheküljel toodud artiklis «Meie seisukoht». Selles rõhutati: «Meie ülesanne on toetada Punaarmee pealetungi tagalast.»[14] Punaarmee vabastuslahingute toetamine revolutsiooniliste väljaastumistega valgete ja interventide tagalast — see sai nüüd illegaalse parteiorganisatsiooni ja kogu kodanluse võimu all oleva eesti töörahva peamiseks ülesandeks.

EESTI TÖÖRAHVA KOMMUUNI AJAKIRJANDUS

Eesti Töörahva Kommuuni loomisega hakkasid taas täituma eesti töörahva ammused unistused. Kuid uue elu ehitamine kulges nüüd palju raskemates tingimustes kui enne Saksa okupatsiooni. Maa oli interventide ja valgekaartlaste poolt viimse võimaluseni välja kurnatud ja laastatud, tööstusproletariaat laiali pillatud, jätkus verine kodusõda.

Selles olukorras muutusid kommunistliku ajakirjanduse ülesanded üha komplitseeritumaks. Partei abimehena ja töörahva ustava sõbrana tuli ajakirjandusel seista nüüd kahel võitlusrindel — vabastatud territooriumi sotsialistliku ehitustöö ja üha ägedamaks muutuva kodusõja rindejoonel. Eesti Töörahva Kommuuni perioodi ajakirjandus, vaatamata noorusele, paljudele loomisraskustele ning töös esinenud mõnedele puudustele ja vigadele, püüdis alati võimalikult paremini täita oma ülesandeid üheaegselt mõlemal võitluspostil.

Eesti Töörahva Kommuuni eksisteerimise periood koosneb kahest erineva iseloomuga etapist. Esimene neist hõlmab kaks kuud — 29. novembrist 1918 kuni jaanuari lõpuni 1919, mil Eesti Töörahva Kommuun haldas suurt osa, 1919. aasta jaanuari algul ligi $^2/_3$ Eesti territooriumist. Teisel etapil, mis algab esimesest veebruarist, suudab Eesti Töörahva Kommuun säilitada vaid väikese osa Lõuna-Eesti territooriumist, kus lahingud toimuvad mitme kuu jooksul vahelduva eduga, lõppedes siiski Punaarmee osade taandumisega Eesti piiridest mai lõpul.

Vaatamata Eesti Töörahva Kommuuni lühiajalisele eksisteerimisele ja suurtele trükitehnilistele raskustele, on selle perioodi eestikeelne ajakirjandus, mis trükiti vabastatud Eesti territooriumil ja Nõukogude Venemaal, vägagi ulatuslik, mitmekesine ja sisukas. See koosneb kümnest eri nimetusega perioodilisest

[14] «Kommunist» nr. 13, 29. nov. 1918.

Eesti Töörahva Kommuuni väljaandeid.

väljaandest, neist 6 ajalehte, 3 ajakirja ja üks riigiteataja. Neile lisanduvad ühekordsed lendlehed ja üleskutsed.

Eesti Töörahva Kommuuni esimeseks väljaandeks ja ühtlasi ametlikuks häälekandjaks oli ajaleht «Eesti Kütiväe Teataja», mille esimene number ilmus juba 28. novembril 1918 Jamburgis. Alates 1. detsembrist 1918, s. o. teisest numbrist kuni 14. jaanuarini 1919 ilmus «Eesti Kütiväe Teataja» Narvas. Ajaleht oli neljaleheküljeline, ilmus kolm korda nädalas — ühtekokku 20 numbrit.

Partei Eesti Osakondade Keskkomitee (pärast Narva vabastamist juhtis ta Eesti Töörahva Kommuuni parteiorganisatsiooni) häälekandjana trükiti endiselt Petrogradis kuni 25. detsembrini 1918 ajalehte «Tööline». Keskkomitee otsusega lõpetati selle väljaandmine Petrogradis ja ka Partei Eesti Osakondade Keskkomitee häälekandjaks tunnistati «Eesti Kütiväe Teataja».

Seoses kavatsusega muuta Eesti Töörahva Kommuuni pealinnaks Tartu, teatas «Eesti Kütiväe Teataja» oma viimases, 20. numbris, et edaspidi hakkab Kommuuni Nõukogu häälekandjana ilmuma Tartus ajaleht «Tööline». Ent see mõte ei saanud teoks, kuna samal päeval, s. o. 14. jaanuaril vallutasid interventide ja valgete ülekaalukad jõud Tartu. Viis päeva hiljem langes ka Narva. Eesti Töörahva Kommuuni ajutiseks keskuseks sai nüüd Võru. Võrus hakati 20. jaanuarist 1919 välja andma ajalehte «Tööline», mis oli Partei Eesti Osakondade Keskkomitee ja Eesti Töörahva Kommuuni Nõukogu häälekandja. Võrus ilmus ajaleht samuti neljaleheküljelisena regulaarselt kolm korda nädalas. Pärast Võru ja ka Valga langemist valgete kätte 1. veebruaril jätkas «Tööline» ilmumist Nõukogude Venemaal — Luugas (aprillikuuni) ja seejärel Staraja Russas, kuhu olid evakueerunud ka Eesti Töörahva Kommuuni valitsusasutused. Ajalehe viimane number ilmus seal 20. mail 1919.

Kohalikest ajalehtedest ilmusid Eesti Töörahva Kommuuni ajal Kommunistliku Partei Tartu organisatsiooni häälekandja «Edasi» (ajalehte anti välja neljaleheküljelisena 6 korda nädalas 21. detsembrist 1918 kuni 13. jaanuarini 1919) ja «Võru linna ja kreisi töörahva Täidesaatva Komitee Teataja». Viimast anti välja neli numbrit ajavahemikul 19. detsembrist 1918 kuni 11. jaanuarini 1919. Tehti ettevalmistusi kohalike ajalehtede väljaandmiseks ka teistes vabastatud maakondades ja suuremates linnades.

Ametliku perioodilise riigiteatajana jõudsid juba ilmuda ka kaks esimest numbrit «Eesti Töörahva Kommuuna Nõukogu dekreedid, määrused ja teadaan-

d e d», mis trükiti Petrogradis.[15] Neis avaldatud dokumendid ja eelmainitud ajalehtede veerud peegeldavad eredalt kogu selle elu ja surma peale peetud võitluse ning mitmepalgelise loova töö tohutut ulatust, mida eesti töörahvas tegi mõne kuuga riiklikul, sõjalisel, majanduslikul, kultuuri-, hariduse ja ideoloogilise kasvatustöö alal.

Arvestades V. I. Lenini juhendeid ajakirjandusele uue elu ehitamisel ja kodusõjas[16], pühendas Kommuuni perioodiline ajakirjandus suurt tähelepanu nõukogude, majanduse, partei ja teiste asutuste tööstiili parandamisele, võitlusele bürokratismi, lohakuse, asjaajamise venitamise vastu. Keskkomitee ja Kommuuni Nõukogu häälekandjas «Tööline» ilmusid eri rubriigid «Meie vead» ja «Must tahvel», kus töötajad paljastasid puudusi, vigu ja bürokratismi avaldusi üksikute nõukogude ja majandusorganite töös. Levitati eesrindlikke kogemusi ning kutsuti töötajaid aktiivsele osavõtule riigi juhtimisest. «Eesti Kütiväe Teatajas» 19. detsembril 1918 avaldatud valitsuse spetsiaalses «Üleskutses korra loomisele» öeldi: «Kõik vabariigi ametnikud on kohustatud selles teadmises töötama, et ametnikud on rahva jaoks, aga mitte rahvas ametnike jaoks. Kõigis ametiasutustes valitsegu eeskujulik puhtus, kord ja viisakus ning võimalikult kiire asjatalitus.»

Kesksel kohal olid Kommuuni ajakirjanduses partei ridade ühtsuse ja puhtuse, poliitilise teadlikkuse, revolutsioonilise valvsuse ja sotsialistlikust seaduslikkusest kinnipidamise küsimused.

Tartus ilmuv ajaleht «Edasi» andis regulaarselt ülevaateid nõukogude ja kodanlikust ajakirjandusest. Ajaleht valgustas pidevalt ka noorsooliikumist, kahe suuna — revolutsioonilise ja oportunistliku — võitlust selles liikumises ning näitas, kuidas võitluse käigus sündis 5. jaanuaril 1919 Tartu Kommunistlik Noorte Ühendus eesotsas energilise noorkommunisti, trükitöölise Karl Johansoniga. See oli ka esimene ja ainukene komsomoliorganisatsioon Eesti Töörahva Kommuuni perioodil.

1919. a. jaanuarist-veebruarist hakkas Eesti Töörahva Kommuuni Kultuuri- ja Hariduse Valitsus välja andma kommunistlikku kuukirja «K l a s s i v õ i t l u s». Seda trükiti Petrogradis pärast Eesti Töörahva Kommuuni likvideerimist. Alates 8. numbrist ilmus «Klassivõitlus» Kommunistliku Partei Eesti Keskkomitee Venemaa Büroo häälekandjana. Ajakirjas avaldati

---

[15] «Eesti Töörahva Kommuuna Nõukogu dekreedid, määrused ja teadaanded» nr. 1 ja nr. 2, Petrograd, 1919.

[16] Programmilise tähtsusega juhtnööriks oli partei ja nõukogude ajakirjandusele V. I. Lenini artikkel «Meie ajalehtede iseloomust», mis avaldati «Pravdas» 20. sept. 1918. Vt. V. I. L e n i n. Teosed, 28. kd., lk. 79—81.

№ 5/6

Kõigi maade töölised, ühinegem!

Klassiwõitlus

Peterburis, 1. juunil 1919. a.
Fontanka 53, k. 9. Tel. 4-36-02

Kommunistline kuukiri

Kaksiknumbri ind 4 rbl
Pool aastakäiku 12 rbl

Jaan Anwelt

Eesti Töörahva Kommuuni Kultuuri- ja Hariduse Valitsuse väljaandena ilmuma hakanud ajakiri «Klassivõitlus».

rohkesti kirjutisi eesti töörahva revolutsioonilise võitluse minevikust, eriti Oktoobrirevolutsioonist ja kodusõjast Eestis, töölisliikumisest osavõtnute mälestusi, artikleid teadusliku sotsia-

lismi teooriast ja praktikast ning muudel aktuaalsetel ühiskondlik-poliitilistel teemadel. Selle veergudel esinesid tihti töölisliikumise ja Eesti Töörahva Kommuuni silmapaistvad tegelased, sealhulgas J. Anvelt, H. Pöögelmann, J. Käspert, A. Vallner. «Klassivõitluse» kodusõjaaegseis numbreis avaldati palju võitlevaid publitsistlikke artikleid ja pandi alus meie revolutsioonilisele memuaarkirjandusele.

1919. aasta «Klassivõitluse» lehekülgedel avaldati rohkesti ilukirjanduslikku materjali, artikleid kirjanduse ja kunsti vallast ning ajaloost ja esteetilisest kasvatusest. «Klassivõitlus» juhindus üllast põhimõttest: «Ilma kunstita elust üks pool puudub.» Artiklis «Proletariaat ja muusika» kirjutati põhjendatult, et «muusikaharidus peab tulevases kommunistlikus koolis täiesti ühesugused õigused teiste teadustega omandama».[17]

Märkimisväärset osa etendas rahvaharidussüsteemi ümberkorraldamisele asumisel teaduslik-pedagoogiline ajakiri «E e s t i K o o l», mis ilmus enam-vähem regulaarselt kuni 1919. aasta jaanuarini. Ajakirja toimetas Eesti Töörahva Kommuuni Kultuuri- ja Hariduse Valitsuse juhataja A. Vallner, kuigi väljaandjaks oli Põhja Kommuuni Rahvusasjade Komissariaadi Eesti osakond Petrogradis. «Eesti Kooli» mõju ja tähtsus Eesti Töörahva Kommuuni hariduselule seisnes eelkõige selles, et ajakirjas avaldatud uute õppeprogrammide, koolitöö ümberkorraldamist puudutavate direktiivide, pedagoogiliste nõuannete ja kogemuste üldistamise alusel hakati korraldama Eesti hariduselu. Selles mõttes sai ajakiri vajalikuks käsiraamatuks igale hariduspõllul töötajale.

Käsiteldava perioodi ajakirjandusest ei saa jätta märkimata ka Petrogradis 1919. aastal ilmunud ajakirja «T ö ö r a h v a K u l t u u r», mille väljaandmiseks alustas ettevalmistusi Kommuuni kirjastusosakond Petrogradis. Ajakirja esimene kaksiknumber, juuli-august 1919, ilmus aga juba pärast Eesti Töörahva Kommuuni likvideerimist Kommunistliku Partei Eesti Keskkomitee Venemaa Büroo kultuurhariduse osakonna väljaandel. Alles 3/4. numbrist (sept.-okt. 1919) kuni aasta lõpuni oli «Töörahva Kultuuri» väljaandjaks Eesti Töörahva Ülikool Petrogradis (vastutav toimetaja A. Vallner).

Vähemtuntud on kõnealuse perioodi kommunistlikust ajakirjandusest ajaleht «P u n a n e H o m m i k», mis ilmus esimese eestikeelse ajalehena Riias 20. aprillist kuni 20. maini 1919. Ajaleht ilmus ametlikult Läti Kommunistliku Partei Keskkomitee häälekandjana kolm korda nädalas, neljaleheküljelisena, kokku kolmteist numbrit. «Punase Hommiku» väljaand-

[17] «Klassivõitlus» nr. 5/6, 1919, lk. 18.

mise algatajaks oli Eesti Töörahva Kommuuni esindus Läti Nõukogude Vabariigi valitsuse juures eesotsas J. Tautsi ja O. Ellekiga. Nõukogude võim püsis Lätis 1918. a. detsembrist 1919. a. juunini. Riias asuvate Eesti Töörahva Kommuuni esindusasutuste ümber koondunud kommunistide ettepanekul organiseeriti 1919. aasta algul Läti Kommunistliku Partei Riia organisatsiooni Eesti Osakond (nimetati ka LKP Eesti Osakond). Osakond ühendas Riias ja ka mujal Lätis varem elavaid ja siia sõja tõttu evakueerunud ning Eesti esinduses töötavaid eestlasi-

Üksik nummer 20 kop.

Kõigi maade töölised, ühinegem!

Punane Hommik

Läti Kommunistliise Partei Keskkomitee häälekandja.

Ilmub igal teisipäeval, neljapäeval ja laupäeval.

Nr. 5. Neljapäeval, 1. mail 1919. Nr. 5.

Elagu 1. mai, kõigi maade töörahwa rahwuswaheline wõitlus- ja wõidupüha!

Elagu üleilmline töörahwa Nõukogude Wabariik!

Häwinemist töörahwa mõrtsukatele!

Kolmanda Kommunistliise Internatsionaali poolt terwe ilma töörahwale.

Läti Nõukogude Vabariigi valitsuse juures asuva Eesti Töörahva Kommuuni esinduse initsiatiivil Riias ilmunud ajaleht «Punane Hommik».

kommuniste, tegi nende hulgas poliitilist, organisatsioonilist ja kultuurmassilist tööd samadel alustel nagu varem loodud eesti osakonnad Nõukogude Venemaal. LKP Eesti Osakonna tegevust juhtis vahetult Läti KP Keskkomitee. «Punase Hommiku» väljaandmise ja levitamisega tegeleski sisuliselt LKP Eesti Osakond. Ajalehte levitati ka rindel ja valge Eesti tagalas.

«Punane Hommik» seadis oma eesmärgiks tugevdada eesti ja läti ning teiste nõukogude rahvaste vennalikku sõprust ja liitu ühiste õilsate eesmärkide nimel.

Ajaleht peegeldas eredalt uue ja vana maailma vahelist hiiglaslikku ja rasket heitlust, toetas oma sõna ja organisatsiooniga töörahva ennastsalgavat ja humaanset võitlust iga liiki rõhujate vastu, sotsialismi eest.

Ajalehe igas numbris leiame elavat informatsiooni olukorrast Eesti rindel ja tagalas, hukkamõistvaid sõnu eesti kodanluse, soome «lihunike» jt. interventide aadressil ohjeldamatu valge terrori pärast, mille ohvriks langes ainuüksi 1919. aastal hulk süütuid inimesi. Pealkirja all «Toitlusküsimus Eestis» paljastati satiirilise sulega eesti kodanliku valitsuse kogu poliitikat, mille tulemuseks oli töötajate massiline nälgimine ja laostumine. Autor viitas seejuures kodanlikus «Tallinna Teatajas» avaldatud ja saksa «Vorwärtsist» pärinevale artiklile, kus peamise näljavastase päästeankruna soovitati süüa 1/4 naela normileiba mitte ühe korraga, vaid kaks korda päevas, kuna siis saavat «kõht rohkem täis». «Loogiliselt järeldades saab kõht veel enam täis, kui sellest «veerandikesest» neli, kümme või kakskümmend korda «süüa».»[18]

Mitmed kirjutised on pühendatud Eesti kodanliku Asutava Kogu ja sotside demagoogiliste lubaduste paljastamisele. Samuti toodi informatsiooni partei illegaalsest tööst ja töörahva revolutsioonilise võitluse käigust Eestis.

Artiklis «Eduard Sõrmus meie juures» kirjutab E. Lumi viiulikontserdist, mille E. Sõrmus andis Riia töötajatele. Sõrmust ja tema kaudu kogu võitlevat eesti töörahvast tervitas kontserdi lõpul palavalt Läti Rahvakomissaride Nõukogu esimees P. Stutška. Artikli autor andis kunstnik-revolutsionääri Sõrmuse esinemisele kõrge hinnangu: «Kuulates tema mängu ja kõnet... tundub, nagu ei kuuleks inimest, vaid kui kõneleks sulle suur töörahva hing ise, kui jutustaks ta sulle nii suul kui viiulil oma minevikku, olevikku, tulevikku, oma valu ja kurbtust, rõõmu ja naeru, oma tahtmisi, püüdeid, eesmärkisid, oma tervet olemismõtet ja ülesannet...»[19]

«Punane Hommik» avaldas mitmed Eesti Töörahva Kommuuni Nõukogu dekreedid, korraldused ja üleskutsed. Nii avaldati näiteks Kommuuni Nõukogu läkitus 1. maist 1919 «Eesti punasele sõjaväele, kõigile revolutsioonilisele töörahvale, kes Eesti vabastamise eest võitleb». Üleskutse saadeti seoses Ungari Nõukogude vabariigi poolt Eesti kodanlikule valitsusele vahetalitajana tehtud ettepanekuga sõjategevuse lõpetamise kohta Eestis. Selles esitas Eesti Töörahva Kommuuni Nõukogu rahuläbirääkimiste alustamise eeltingimused.[20]

Kommunistlik Partei hakkas arendama siitpeale järjest laialatuslikumat võitlust viivitamatu rahu sõlmimise eest kodanliku Eesti ja Nõukogude Venemaa vahel.

[18] «Punane Hommik» nr. 8, 8. mail 1919.

[19] «Punane Hommik» nr. 13, 20. mail 1919.

[20] Eesti Töörahva Kommuun. Dokumentide ja materjalide kogumik, Tallinn, 1958, lk. 129—131.

Entente'i imperialistide interventsiooni tulemusel sai eesti töörahvas kodusõjas lüüa ja Eesti Töörahva Kommuun likvideeriti. Ent sellele vaatamata kujunes Eesti Töörahva Kommuun suurimaks ajalooliseks sündmuseks Eesti töörahva elus pärast Oktoobrirevolutsiooni ja tähtsamaks tähiseks teel 1940. aasta sotsialistlikule revolutsioonile.

Püsiva sõna eestikeelse revolutsioonilise trükisõna ajalukku jättis kommuuni perioodi ajakirjandus. Selle veerud pakuvad tänapäeva lugejale suurt huvi mitte ainult rikkaliku ja tõepärase ajaloolise allikmaterjalina, vaid ka töörahva ajakirjanduse traditsioonide kujunemise, rahvalikkuse, lihtsuse, selguse, mahlakuse, värskuse ja võitluse seisukohalt. Eriti palju on õppida ses suhtes meie revolutsioonilise publitsistika klassikutelt Viktor Kingissepalt, Jaan Anveldilt ja Hans Pöögelmannilt.

RAHU SÕLMIMISE EEST

1919. aasta maiks muutis rahvusvaheline kontrrevolutsioon Eesti territooriumi Nõukogude-vastase interventsiooni platsdarmiks. Kodusõja peamisteks rinneteks, kus eelkõige otsustati kogu maailma revolutsiooni saatus, oli aga 1919. aasta esimesel poolel Koltšaki-vastane Idarinne ja aasta teisel poolel Denikini-vastane Läänerinne. Seepärast polnud Nõukogude vabariigil võimalust eraldada täiendavaid sõjalisi jõude Eesti, samuti Läti ja Leedu töörahva abistamiseks.

Eestis algas ohjeldamatu valge terror, mille ohvriks langesid tuhanded inimesed. Lisaks sellele õnnestus kodanlusel oma palgaliste agentide — sotside abil teostada ulatuslik pettemanööver ja viia läbi 1919. aasta aprillis Asutava Kogu valimised. Valimiskampaaniast osavõtnud kümnest kodanlikust ja väikekodanlikust parteist püüdsid kõige osavamalt hääli sotsid. Sotsid kindlustasid igati kodanluse diktatuuri, olles V. Kingissepa tabava väljenduse järgi «valgeks põlleks Eesti kodanluse verisele timukakirvele», mis pani isegi kivid kisendama.[21] Eesti majandus aga langes järjest enam Ameerika ja Inglise monopolide sõltuvusse ning rakendati Nõukogude-vastase interventsiooni teenistusse.

Kogu eesti töötav rahvas kui ka Nõukogude vabariik oli eluliselt huvitatud Eesti viivitamatust väljalülitamisest talle hukatuslikust Nõukogude-vastasest interventsioonisõjast. Selle vahetu ja antud etapil peamise eesmärgi saavutamiseks kasutasid Eesti kommunistid kõiki nende käes olevaid vahendeid ja

[21] V. Kingissepp. Iseseisvuse ikke all, Tallinn, 1953, lk. 42—43.

võimalusi, iseäranis kõige mõjuvõimsamat relva — ajakirjandust.

Masendavale terrorile vaatamata ei läinud interventidel ja eesti kodanlusel korda hävitada illegaalset kommunistlikku parteiorganisatsiooni ja tema Keskkomiteed. Eriti silmapaistvat osa etendas põrandaaluse parteiorganisatsiooni tugevdamisel, paindlike parteitöö vormide ja meetodite väljatöötamisel, illegaalse ja legaalse töö ühendamiseks pisemategi võimaluste ärakasutamisel ning kogu revolutsioonilise töö juhtimisel V. Kingissepp. Võitluskaaslased nimetasid teda õigusega Kommunistliku Partei Eesti Keskkomitee selgrooks, parteiorganisatsiooni hingeks ja ajuks.[22] Ta keskendas kogu oma jõu ja organiseerimisande eelkõige hästi konspireeritud põrandaaluste trükikodade asutamisele, illegaalse ajalehe ja lendlehtede väljaandmisele ning omavahel kindlalt ühenduses olevate, raudse distsipliiniga parteirakukeste ja laiaulatuslike konspiratiivkorterite võrgu loomisele.[23]

V. Kingissepp kordas tihti oma seltsimeestele: «Võib päevas üks kord süüa, või üle päeva ennast toita, kuid ilma trükikojata ei saa põranda all elada.»[24] Ja nii oligi. Tihti tuli põrandaalustel parteitegelastel nälgida, kuid partei trükikojad töötasid lausa võimatutes tingimustes edukalt.

Pärast legaalse «Kommunisti» keelamist ja toimetuse rüüstamist Ajutise Valitsuse poolt organiseeriti 1918. aasta detsembri lõpul partei Keskkomitee illegaalne käsipressiga trükikoda taas H. Killi korteris Tallinnas, kus see töötas kuni 1919. aasta veebruarini. Veebruariks loodi uus trükikoda Lillekülas Endla (endise Vitenhofi) tänaval nr. 71—13, mis tegutses sügiseni. Seal trükiti peale kümnete lendlehtede ka 1919. aasta 1. maiks uuesti illegaalselt ilmuma hakanud Keskkomitee häälekandjat «Kommunist». Umbes samal ajal organiseeris Keskkomitee teise trükikoja Tallinna lähedal Liival, tõrvavabriku öövahi J. Sommeri korteris, kus samuti trükiti «Kommunisti» ja lendlehti. Konspiratsiooni eesmärgil vahetati selle trükikoja asukohta aasta vältel viiel korral. Trükikoda asus vaheldumisi Liival, Lagedil Proomanni talus, Rahumäel Juudi kalmistu öövahi korteris ja Saue vallas Üksnurme külas K. Neumani saunas.[25]

Väga riskantseid ja vastutusrikkaid ülesandeid täitsid trüki-

---

[22] H. Pöögelmann. Viktor Kingissepp — 24. (12.) 03. 1888 — 3. 05. 1922, «Klassivõitlus» nr. 4—6 (40—42), 1922, lk. 14—15; «Edasi» nr. 100, 9. mail 1922.

[23] O. Rästas. Põrandaalused. Üks etapp Eestimaa Kommunistliku Partei põrandaalusest tööst, Tallinn, 1961, lk. 59.

[24] O. Rästas. Põrandaalused, lk. 59.

[25] EKP, Mälestused, 16, lk. 136—137.

kodade töö organiseerimisel julged ja ennastsalgavad revolutsioonilised võitlejad K. Tiitsen, H. Tederov, M. Peterkopp, A. Lääts. Trükitehnilisest tööst, kaastöö ja valmistoodete kohaletoimetamisest, mitmesuguste sidealaste ülesannete täitmisest võtsid agaralt osa J. Emmar, H. Kill, A. Paas, P. Sahk, J. ja G. Neimann, M. Treumann, L. Tiitsen, kogu Sommerite 6-liikmeline perekond jt. Illegaalsete trükikodade kogu tegevuse vahetu operatiivne juhtimine tehti ülesandeks ühele Keskkomitee liikmele.[26]

Juba esimese kolme ja poole kuuga, s. o. kuni 21. maini 1919 suutis Keskkomitee illegaalne trükikoda välja anda üle 20 lendlehe ja üleskutse töölistele, talurahvale, kodanliku armee sõdatitele ning kolm numbrit «Kommunisti» kogutiraažiga 100 000 eksemplari. Märkides seda arvu kui põrandaaluse trükikoja juubelisündmust, öeldi vastavas Keskkomitee läkituses: «Meie trükikoja juubel ei ole mitte ainult meie partei kodune juubel, vaid kogu võitleva Eesti proletariaadi püha. Meie lendlehed, üleskutsed ja «Kommunist» on teejuhiks olnud Eesti töörahvale tema revolutsioonilises klassivõitluses!»[27] Eriti suure huviga loeti V. Kingissepa sulest ilmunud töid. V. Kingissepp kirjutaski tunduva osa tolleaegsetest põrandaalustest väljaannetest. Tema lõikav ja kaasakiskuv väljendusviis, tabavad võrdlused, elav keel, oskus lihtsalt selgitada suuri ja keerulisi poliitilisi küsimusi, sügav ideelisus ja printsipiaalsus — kõik see tegi tema kirjutised kergesti arusaadavaks ja erutas lugejat.

Illegaalne trükisõna oli asendamatuks relvaks, mille abil partei reageeris ka kõige süngema reaktsiooni perioodil kiiresti kõigile tähtsamatele sündmustele ja viis oma tõesõna laiade rahvahulkadeni. Ühtlasi paljastati kodanlike natsionalistide reeturlikku tegevust, kes ässitasid Ententе'i intervente, soome «lihunikke», balti paruneid ja vene valgekaartlasi eesti töörahvast veristama. Keskkomitee üleskutses kogu eesti töörahvale 24. veebruarist 1919 anti hinnang Saaremaa ülestõusule. Üleskutses märgiti, et see oli kodanliku valitsuse poliitika ja parunite vägivallaga rahulolematu rahva stiihilise väljaastumise tulemus. «... meie oleme kogu hingega ühes «mässava» saarte rahvaga ... Needus kodanluse verekoertele! ... Elagu töörahva revolutsioon!»[28]

---

[26] O. Rästas. Põrandaalused, lk. 116; EKPA, Mälestused, 2, lk. 106, 116—117; Mälestused, 16, lk. 136—137.

[27] «Kommunist» nr. 3 (16), 21. mail 1919.

[28] Eesti Töörahva Kommuun. Dokumentide ja materjalide kogumik, Tallinn, 1958, lk. 110—111.

Ametiühingute Kesknõukogu häälekandjad «Töö Hääl» ja «Töö Mees».

Tugevneva Entente'i interventsiooni ja sisemise kontrrevolutsiooni olukorras, mil Punaarmee osad olid sunnitud Eestist taganema ja nõukogude võim sai lüüa, ei saanud kommunistid kutsuda enam töörahvast otserünnakule kodanliku diktatuuri kukutamiseks. Üldise strateegilise loosungina jäi see küll partei illegaalsetes väljaannetes püsima, kuid esmajärguliseks ja vahetuks eesmärgiks sai võitlus Nõukogude-vastase interventsiooni ja valge terrori viivitamatu lõpetamise ja demokraatlike vabaduste eest, töörahvahulkade mobiliseerimine sõjavastastele solidaarsusväljaastumistele Nõukogude Venemaa kaitseks.

Äärmiselt tähtsateks legaalseteks tugipunktideks kujunesid illegaalsele parteile ametiühingud ning Ametiühingute Kesknõukogu nädalaleht «T ö ö H ä ä l», mis ilmus 28. veebruarist kuni 26. juunini 1919, kokku 11 numbrit. Pärast «Töö Hääle» keelamist «sotsialistliku» valitsuse poolt hakkas ilmuma Ametiühingute Kesknõukogu häälekandjana ajaleht «T ö ö M e e s», mille esimene number ilmus 10. juulil 1919. Kuid esimene jäigi viimaseks, sest sotside ja tööerakondlaste valitsus sulges ka «Töö Mehe» suu.

Ametiühingute Kesknõukogu liikmetena tegutsesid 1919. aastal aktiivselt kommunistid A. Annus, A. Krais, M. Õun, A. Pärtel, M. Saarits, M. Koolmeister ja teised. Paljud kommunistid töötasid kohalikes ametiühingutes. Kommunistide mõjul arendasid ametiühingud järjest laiaulatuslikumat majanduslikku, poliitilist ja ideoloogilist võitlust. «Töö Hääle» esimeses numbris märgiti, et majanduslikule võitlusele peavad ametiühingud vaatama kui oma tegevuse nii-öelda miinimumprogrammile, kuna maksimumprogrammiks on võitlus sotsialismi eest.[29] M. Ingveri (V. Kingissepa) poolt kirjutatud teise numbri juhtkirjas «Ajajärgu iseäraldused ja ametiühisuste ülesanded» rõhutati, et «Eestimaa Ametiühisustes ei ole kunagi valitsenud «parteita partei» poliitikavastane vool ... Ametiühisused peavad tööliste hulkades kasvatama arusaamist sotsialistliku pöörde paratamatusest ja vajadusest.»[30]

Peab märkima, et 1919. aasta kevadel asusid mõned partei Keskkomitee ja Tallinna Komitee liikmed ametiühingutesse suhtumises väärale seisukohale. Nimelt otsustas Keskkomitee pärast seda, kui aprilli algul Ametiühingute Kesknõukogu esimees areteeriti ja 1. maiks väljaantav «Töö Hääl» nr. 7 konfiskeeriti, ametiühingutes enam mitte töötada ja võtta suund nende likvideerimisele. V. Kingissepa ettepanekul tühistati Keskkomitee ebaõige otsus ja anti välja lendleht, mis leninli-

[29] «Töö Hääl» nr. 1, 28. veebr. 1919.
[30] «Töö Hääl» nr. 2, 6. märts. 1919.

kelt seisukohtadelt selgitas partei suhtumist legaalsetesse organisatsioonidesse, kutsus kommuniste osa võtma nende tööst, oskuslikult ühendama illegaalset tegevust legaalsete võimalustega.

Sellise leninliku taktika teostamise näiteks kujunes ka «Töö Hääle» väljaandmine, mis oli ühtlasi kommunistide õigustatud taktikaliseks kompromissiks sotsialistide-revolutsionääridega. Nimelt oli «Töö Hääle» nr. 1—4 tegevtoimetajaks esseer J. Kärner, kuigi ametlikuks vastutavaks toimetajaks oli Joh. Lass, kes parteituna kõikus kommunistide ja esseeride vahel. Ajalehe numbreis avaldati seetõttu kõrvuti M. Ingveri (V. Kingissepa) jt. kommunistide ning neile kaasatundjate artiklitega ka mõningaid esseeride partei tegelaste kirjutisi, millest mitmed tulid töölisliikumisele kahjuks, maksid vähemal või suuremal määral lõivu kodanlike natsionalistide ja sotside Nõukogude-vastasele propagandale.

«Töö Hääle» veergudel avaldati ka mõned sündikalistliku kallakuga artiklid. Neis anti küll üsnagi terav kriitika kodanlike parteide, samuti sotside partei kui töörahva reeturite ja veristajate kohta ja räägiti sotsialistliku revolutsiooni paratamatusest, samas aga eitati ka Kommunistliku Partei juhtivat osa revolutsioonilises võitluses ja ametiühingulises liikumises. Õigustati vajadust võtta osa kontrrevolutsioonilise Asutava Kogu valimistest, mida kommunistid õigesti boikoteerisid. Vastandades ka Kommunistlikku Parteid ametiühingutele rõhutati, et «ainukeseks tööliste parteiks olgu meil ametiühisuste sündikaat... Praegused poliitilised parteid peavad kaotama oma juhtiva seisukoha.» («Töö Hääl» nr. 3, 13. märts. 1919).

Kuid tänu kommunistide aktiivsele osavõtule «Töö Hääle» tegevusest ei pääsenud siin domineerima ei sotside ega ka esseeride, sündikalistide jt. marksismivastased väikekodanlikud sotsialistlikud «teooriad» ja praktika. Ideeline võitlus ametiühingulises liikumises ja ajalehe toimetuse töös viis selleni, et esseeride esindaja J. Kärner lahkus «Töö Hääle» toimetusest. Tema lahkumise vahetuks ajendiks oli uue vastutava toimetaja kommunist A. Lauri[31] nõudmine, et viiendas numbris, mis ilmus Asutava Kogu valimiste eel, avaldataks Töö Toomase artikkel «Asutav Kogu kodanliku korra kindlustajana». Selles ja ka ajalehe samas numbris avaldatud teistes artiklites «Missugune saab Asutav Kogu?», «Eesti töölised ja kodanlus», «Moodsad aseained» (M. Ingver) jt. näidati, et Asutav Kogu tuleb oma koosseisult kontrrevolutsiooniline ja püüab kõigiti kindlustada

---

[31] A. Laur, NLKP liige 1917. a. Suri märtsis 1962. a. Tallinnas.

interventide ja valgete poolt saavutatud võitu ja kodanlikku diktatuuri.

«Töö Hääl» võttis omaks Kommunistliku Partei poolt lendlehtedes väljakuulutatud taktika: boikoteerida Asutava Kogu valimisi. «Mitte asutavasse kogusse lobisema, vaid püss käes punase lipu alla! See on meie tee! See on *töörahva* võitluse viis käesoleval ajal! Üles sõjariistus võitlusele punasel väerinnal! Üles ennastsalgava võitluse jatkamisele valgete seljataga!» — öeldi Keskkomitee valimiseelses läkituses kogu eesti töörahvale.[32] «Töö Hääl» kutsus töölisi järgnema Kommunistliku Partei üleskutsele, öeldes: «Kodanlus valigu ise oma Asutavat Kogu, meie sellest osa ei võta.»[33]

«Töö Hääl» kui Ametiühingute Kesknõukogu häälekandja tunnistas Kommunistliku Partei juhtivat osa ametiühingutes ja kritiseeris sündikalistlikke väärteooriaid, mida sama ajaleht oli varem propageerinud. Töö Toomase artiklis «Kas poliitikapartei on iluasi?», mis avaldati «Töö Hääle» 5. numbri juhtkirjana vastuseks ajalehe 3. ja 4. numbris ilmunud sündikalistlikele seisukohtadele, näidati, et Eestis on vaid üks tõeline töölisklassi partei, mõeldes selle all Kommunistlikku Parteid. «Poliitilises võitluses jääb ta ikka ainsaks juhtivaks organiks ja tema ümber peavad koonduma kõik töölised ja maatamehed.»[34]

Tervikuna, iseäranis aga alates 5. numbrist, oli «Töö Hääl» revolutsiooniline häälekandja, mis kaitses siiralt ja julgelt töörahva majanduslikke ja poliitilisi huve. Ajalehes avaldati pidevalt ka võitleva iseloomuga teoreetilisi artikleid sotsiaal-majanduslikel teemadel.

«Töö Hääl» avaldas Tallinna töötatööliste koosoleku otsuse ja paljude ametiühingute resolutsioonid, milles nõuti kodanlikult valitsuselt otsustavaid abinõusid töörahva olukorra parandamiseks. Ajalehes avaldati ka Ametiühingute Kesknõukogu poolt koostatud kollektiivlepingu ja palgatariifi projekt ning kutsuti töölisi võitlusse selle teostamise eest.[35]

«Töö Hääl» võitles järjekindlalt Nõukogude-vastase sõja lõpetamise ja rahu sõlmimise eest Nõukogude Venemaaga. Näiteks artiklis «Kas ja kuidas saab rahu?» paljastas V. Kingissepp sotside demagoogiat, kes Asutava Kogu valimiste eel taotlesid viivitamatut rahusõlmimist ainult sõnades. Tegelikult nad selle eest ei võidelnud. Seda ei lubanud neile Ententi imperialistid, kes vaatasid Eestile kui «vene küsimuse» lahutamatule osale ja

[32] Eesti Töörahva Kommuun. Dokumentide ja materjalide kogumik, Tallinn, 1958, lk. 123.

[33] «Töö Hääl» nr. 5, 26. märts. 1919.

[34] «Töö Hääl» nr. 5, 26. märts. 1919.

[35] «Töö Hääl» nr. 8, 5. juun. 1919.

püüdsid kasutada Eestit Nõukogude-vastase interventsioonisõja platsdarmina. «Mis puutub aga Nõukogude valitsuse rahuarmastusse,» märkis V. Kingissepp, «siis see on väljaspool kahtlust.»[36]

Rohkesti ruumi pühendas ajaleht sellele, et muuta ametiühinguline liikumine veelgi massilisemaks ja hästi ette valmistuda Eestimaa ametiühingute esimeseks kongressiks, mis kujunes tähtsaks etapiks eesti töörahva revolutsioonilises liikumises ja võitluses rahu eest.

Mehise tõesõna pärast kannatas «Töö Hääl» lakkamatute repressioonide all. Mitmel korral toimetaja areteeriti, korraldati läbiotsimisi ja rüüstati toimetust, mis asus Tööliste Majas Suur-Karja tänaval nr. 18. Ajalehe 1. mai number, mis pidi ilmuma 29. aprilli hommikul, konfiskeeriti. Pärast 11. numbri ilmumist ajaleht suleti kodanlike võimude poolt. Paljud tööliskollektiivid ja ametiühingud avaldasid energiliselt protesti «Töö Hääle» ja «Töö Mehe» tagakiusamise vastu. Näiteks otsustas Tallinna 26 ametiühingu juhatuse ühine koosolek 15. mail vastuseks «Töö Hääle» tagakiusamisele, maidemonstratsioonide ja streikide mahasurumisele, Ametiühingute Kesknõukogu liikmete areteerimisele ja kogu sotside partei rahvavaenulikule poliitikale panna sotside häälekandja «Sotsiaaldemokraat» töörahva boikoti alla. Nagu nähtub «Töö Hääle» ja «Kommunisti» lendlehtedes avaldatud materjalidest, leidis see otsus töörahva laiades hulkades üksmeelset heakskiitu. 1,5 kuuga langes «Sotsiaaldemokraadi» lugejate arv ligemale poole võrra.[37]

«Kommunistis» ja selle lendlehtedes* paljastati järjekindlalt just sotside partei kui valitseva «töölispartei» reaktsioonilist sise- ja välispoliitikat. «Pätsi poliitika, ilma Pätsita,» nii hindas Keskkomitee sotside partei ja valitsuse kui interventide käsilaste tegevuse põhisuundi «Kommunisti» lendlehes nr. 2.[38] Ajalehes «Kommunist» märkis V. Kingissepp, et «Eesti kodanlik valitsus ja Asutav Kogu on nukuteater, mida näiteseinte tagant hüppama ja karjuma pannakse, nagu neid Pariisist ja Helsingist nööriga just tõmmatakse». Veenvalt näitas ta, et Entente'i imperialistid, kelle käsul kodanlik Eesti valitsus ajab oma diviise koos Judenitšiga revolutsioonihälli Petrogradi ja Pihkva peale,

---

[36] «Töö Hääl» nr. 4, 20. märts. 1919.

[37] EKPA, f. 26, nim. 1, s.-ü. 7, l. 12.

* Pärast kolmandat numbrit jätkas «Kommunist» sisuliselt ilmumist kaheküljeliste lendlehtedena. Lendlehti ilmus 17. maist 1919 kuni Tartu rahu allakirjutamiseni 2. veebruaril 1920 regulaarselt ühtekokku 13 erinumbrit; peale selle ilmus palju teisi illegaalseid partei lendlehti.

[38] V. Kingissepp. Võitlus Ameerika-inglise imperialistide ja nende käsilaste vastu, Tallinn, 1953, lk. 16—20.

tegelikult irvitavad kodanliku Eesti riigi iseseisvuse üle ega mõtlegi seda tunnistada, valmistavad eesti kodanlike natsionalistide aktiivsel osavõtul Eestile Koltšaki kubermangu või Inglise koloonia saatust. Kodanlikud parteid ja sotsid püüdsid seda muidugi rahvahulkade silmis varjata. Kuid kommunistid avasid rahvahulkade silmad ka selles küsimuses. «Nurjatumat liiva silmapuistamist rahvahulkadele ei või olla! «Iseseisvuseakt» on pettuseakt, on töörahva vägistamise akt, on tulevase Eesti kubermangu nurgakivi!» («Eesti kodanluse klassivõitluse dokument», «Kommunist» nr. 3, 21. mail 1919.)

Eesti illegaalne parteiorganisatsioon arendas nüüd veelgi ulatuslikumat trükisõnalist agitatsiooni Nõukogude Venemaa kaitseks ja rahu eest. Seda tehti massilises tiraažis väljaantavate lendlehtede ja üleskutsete abil.

19. juulil 1919 pöördus Kommunistliku Partei Eesti Keskkomitee töörahva poole lendlehe-rahumanifestiga: «Et vabastada Eesti töörahva käsi otsustavaks võitluseks kodanluse vastu ja luua tingimusi, milles see võitlus lahedamalt areneda võiks, selleks on vaja lõpetada sõda punase Venemaa vastu. Sellepärast kutsume meie teid üles võitlusele, et tehtaks r a h u p u n a s e V e n e m a a g a!»[39] Manifest rõhutas, et töörahva aktiivse võitlusega on tarvis kodanlikku valitsust sundida rahu tegema.

Kommunistliku Partei rahumanifest leidis töörahva hulkadelt üha laiemat toetust. Kodanlikus armees loodi illegaalne kommunistlik organisatsioon eesotsas G. Kreuksiga. Selle liikmed levitasid soldatite keskel kommunistlikke väljaandeid ja tegid revolutsioonilist ja sõjavastast propagandat. Võitluse käigus tugevnesid partei read. Novembri lõpuks oli parteiorganisatsioonis juba 515 liiget, neist Tallinnas 278. Vaatamata ülirasketele tingimustele suudeti illegaalsetes trükikodades aasta lõpuks välja anda ja levitada kokku 300 000 eksemplari erinevaid trükiseid.[40] Neist 200 000 eksemplari anti välja 1919. aasta teisel poolel. Enamik neist oli pühendatud Nõukogude-vastaste sõjakäikude paljastamisele ja võitlusele rahu eest. Augustis hakkasid ilmuma ka metallitööliste ja puidutööliste ametiühingute häälekandjad «Metallist» ja «Nõudja», kuid needki suleti võimude poolt rahupropaganda pärast.

Iseäranis hoogustus rahuvõitlus pärast ajaloolist Eestimaa Ametiühingute esimest kongressi, mille otsused, sealhulgas rahuküsimuses, avaldati Kommunistliku Partei illegaalsetes

---

[39] Eesti Töörahva Kommuun. Dokumentide ja materjalide kogumik, Tallinn, 1958, lk. 142.

[40] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 62, l. 13.

lendlehtedes. 1920. aasta jaanuaris hakkas ilmuma ka Kommunistliku Partei Eesti Keskkomitee organisatsiooni häälekandjana «Punane Sõdur», mille esimesed kolm numbrit olid samuti pühendatud peamiselt rahuvõitlusele. Armees levitati ka 7. Punaarmee poliitosakonna väljaandeid, sealhulgas numereeritud lendlehti «Punane Püssi-Tääk», mis kutsus eesti soldateid punaarmeelastega vennastuma ning võitlema viivitamata rahu sõlmimise eest.

1919. a. lõpul oligi kodanlik Eesti sunnitud astuma rahuläbirääkimistesse Nõukogude Venemaaga ning 2. veebruaril 1920, vaatamata Entente'i imperialistide kategoorilisele vastuseisule, sõlmima Tartu rahulepingu. Nõukogude Venemaa oli, nagu näitasid ka eesti kommunistid oma illegaalsetes väljaannetes, ainukeseks riigiks maailmas, kes oli nõus tunnustama «de jure» kodanliku Eesti iseseisvust, mille tegelikult, nagu märkis tabavalt V. Kingissepp, võitles kätte punaarmee sõdur ja revolutsiooniline eesti töörahvas.

Seoses Tartu rahulepingu allakirjutamisega avaldas Kommunistliku Partei Eesti Keskkomitee manifesti eesti töörahvale, milles öeldi: «Tartu rahuga on ülemaailmse kontrrevolutsiooni Eesti väesalk tema rahvuslikkudesse piiridesse surutud. See on rahvusvahelise töölisklassi osaline võit, mis vastab tema jõudude *tänasele* seisukorrale. Eesti töörahva eluline huvi ja ülesanne on — surmata kontrrevolutsioon Eesti piirides... Rahuleping ei muuda klassisõda *klassirahuks*!»[41]

Tartu rahu kujunes kahe erineva sotsiaalse süsteemiga riikide rahumeelse kooseksisteerimise esimeseks ajalooliseks kogemuseks. Võitluses selle ülla eesmärgi saavutamiseks andis oma panuse eesti revolutsiooniline ajakirjandus.

Kokkuvõttes oli kogu kodusõjaaegse eesti revolutsioonilise ajakirjanduse esimeseks ja kõrgemaks printsiibiks kirjutada kogu südamega, öelda tõtt, kaitsta väsimatult ja kõiges töörahva huve.

«Tõde tõuseb, vale vaob,» — selles suures elutões oli eesti töörahvas sügavalt veendunud ja revolutsiooniline trükisõna aitas selleks kirglikult kaasa.

---

[41] V. Kingissepp. Võitlus Ameerika-inglise imperialistide ja nende käsilaste vastu, Tallinn, 1953, lk. 65.

EESTIMAA KOMMUNISTLIKU PARTEI ILLEGAALNE AJAKIRJANDUS KODANLIKU DIKTATUURI PERIOODIL

J. SAAT,
Eesti NSV Teaduste Akadeemia tegevliige

AJALEHT «KOMMUNIST» KLASSIVÕITLUSE EESLIINIL

Eestimaa Kommunistlik Partei oli eesti kodanluse võimu ajal keelatud ja tagakiusatud. Oma häälekandjat «Kommunist» pidi ta välja andma illegaalselt.

Muidugi püüdis EKP alati kasutada ka kõige väiksemaidki võimalusi legaalsete ajalehtede ja ajakirjade väljaandmiseks. Siis kui EKP sai kasutada revolutsioonilisi ametiühinguid legaalse ajakirjanduse väljaandmiseks, ilmus illegaalset ajakirjandust vähem. Illegaalses trükisõnas avaldati ainult tähtsamaid partei üleskutseid ning programmilisi ja taktikalisi seisukohti, kuna massiline poliitiline selgitustöö toimus legaalsete töölisajalehtede kaudu. Kuid legaalses ajakirjanduses ei saanud EKP Keskkomitee ja EKP kohalikud organisatsioonid kunagi esineda oma nime all. Niisugune ajaleht, milles EKP oleks otseselt rahva ette astunud, poleks päevavalgust näinud. Seepärast pidi partei, kui ta tahtis vahetult rääkida töörahvaga või avaldada oma seisukohti tähtsamates küsimustes, analüüsida parteitöös esinevaid vigu jne., kasutama illegaalset ajakirjandust. See asjaolu nõudis, et illegaalse kirjanduse väljaandmise aparaat oleks korras ja löögivalmis.

EKP Keskkomitee häälekandja «Kommunist», selle lendlehtede ja teiste väljaannete kõige tähtsamaks ülesandeks oli kanda rahvahulkadesse partei loosungid, mis olid erinevad vastavalt ajajärgule.

1918.—1919. aasta klassisõja päevil paljastas «Kommunist» eesti kodanluse ja imperialistide ühist interventsiooni Nõukogude Venemaa vastu, kutsus proletaarlasi ja kogu töörahvast Nõukogudemaa kaitsele, interventsiooni nurjaajamisele, inter-

Kõigi maade proletaarlased, ühinege!

KOMMUNIST

Eestimaa Kommunistliku Partei (Kominterni Sekts.) häälekandja.

Maha Eesti härrasrlik! Elagu Eesti nõukogude vabarlik!

Nr. 2 (83) Aprillil 1931 a. 14 aastakäik.

1. mail meie palavamad tervitused rahvusvahelise proletariaadi löök-brigaadile -- N. Liidu tööliisklassile!

Wastulöök määratsewale fašismile.

Lagunewas ja mädanewas kapitalismi organismis «tweneb kriis järjekindlalt. Küll „koondab" ja „kokkuhoidab" ja hüüab kriitikult „kokkuhoidu", kuid kõik see on kahe teega ennäk: häwitab ikka enam tööstusi majandust. Ostu pole ju töörahwal enam midagi kokkuhoida. Rohkem pigistada ja röwa pingutada lõõtsw enam ei saa. Ja tuhat tööst aga otsib pool-elast. Hoop koobi järele tabab „rahwusliku tööstust ja põllumajandust: kuuldud strateegilised raudteeliki N. Liidu piiri ei ole walmis, pundib raha. On agu sihukesed „majan lusatad" Eesti omasti kõige soodsamates tingimustes. Teistest ju siis räkimata. Kurwalt ennustawad majandusnuhed Kroonhoimi, Baltikumi, Baltikumi wabriku teise löpulikust sulgemisest. Naa ironia tantab ajakirjanduse päewast päewa korduw ennustus küll Eesti Ühtigatelist, küll Narwa kotte kontsernioonist, Randteede puudulik olatab üle 1. miljardi krooni ja olatw palju suurem olnud kui mitte poiski osalejat pääsinud Wene tranzit. Suuratadki laagewad linna spekulantide ja rigiwaraste käite poolehima eest. Kohw- ja kesktalurdest räkimata. — need ostetakse mõnesaja krooni eest. Pankade pankrottiseerid ostewad maid ja wallawara, et hiua karjamõisu. Nõnagusuu suuaks „arenek" siis wäiketalumajandus. Tarwilisjate-ühiseste liikmete waranduseid lendawad korstnasse. Ketta ja krutia on linn ja maa täis. Tõenik kasutab momenti.

Hiiglia wõlakoorem lasub talumahwa õlul: on majapidamisi, milledel 50 prots. waranduseet wõlgade katteks.

Kodanlik-ei rühmitused wõ stlewad omawahel.. kei rohkem faschistlise põõre algatuseks teenust. Töölinnemeistekogud arwawad, et nad ilma „Waba Eesti" kompanuita ja „kodukaitseta" hakkama saawad. Sotsfascnistid püüawad kõigest jõust ühast wäja pugeda ja omi teeneid tööliskiassi wenestamise eeslo tuua. Kõik nad koos ütlewad, ilmselt, nõrgusest, et oma meestele parimaid piirkondi sokutada. Riigikogu on kogu selle jõulise sp-kulatsioon-kroonika, kõige naruseuseks töötawa rahwa tõõwimise, rüü-tamise, wägiwalla abinõuks. Kindralitekamp hirgitab Jaitkogu ja „demokraatia" ülle, koondab sõjalist organisatsioone (kirju kogu iga-uguseid liite). Pika aga muheleb weel „demokraatlikult", et kõike seda kindralite fascistlist prouse'uuri teatud siinapidigust warjata. Sa nal ajal aga lendab iga tõõline arwustawa sõna eest wahrikuwärawast wälja, kapo pilnakambritesse ja türmi.

Must-kollane wallitsus teeb kõige närusemaid, kasbaklikke ettewalmistusi kuiwaka faschistliseks põõreks. Kõik parteid ja rühmad on kindralitsmukate waatuluure osakonnaks hulkades. Kogu poliitiliste ärakondade liit kindralite ja admiraalide juhtimisel tõidab tõsisikkodanluse direktiiwe faschistlise põõre kaudu tööliskiassile ja kogu tõõrahwale weel metsikumat päälelungi alustada ja suurõjaks Nõukogude Liidu wastu walmis olla.

Eesti tööliskiassi juhtimisel suudab terwe tõõrahwas ühise wõõrianna luua ja wastuiõõgiga määratsewale kodanlusele tõõrahwa orjusest päästa.

1. Mai.

Kui Ameerika tööliswägi 1. Mai pähale aluse pani, siis mõõdus ta terawa wõitluse tähe all: klass seisis klassi wastu. Ameerika proletariaat wõitles miljonäärade ülgkurnamise wastu. Ameerika tööliste 1. Mai-t sai rahwuswahelise tööliskiassi 1. Mai. Wahtkuste hiigiasmered, kümned miljonid tõõlisi demonstreeriwad 1. Mail oma klassijõudu oma sõõdarsust, oma truudust rewolutsioonilisele markeism le. „Kõigi maade tõõlised, ühinege!" — see on 1. mail suure wabaduswõitluse lo sung. 1. Mail on tööliswägede paraad tööliskiasse wastab omi ridu üle, walmistab end wiimseks otsustawaks wõitluseks.

Tänawuseks 1. Maiks on kiasside wahekorrad äärmiselt teranwenud. Sotsialismi kodumaa — Nõukogude Liit — teeb suurt majandusliikku ja kultuurlist ehitustõõd. Kapitalistlik ilm triipleb kriis-lummikus, majandus langeb rappa. Kümned miljonid tõõtud — see on tänase 1. Mai pilt tõõliste seisukorrast kodanlikes riigeis. Faschistlistel ja sotsfascnistlistel maadel on tõõliste wiimsed õigusrüismed rõõwitud. Painajalikuks keskaja orjapõlweks on tänapäewa „tsiwiliseeritud" maailm tööliskiassile.

Selleet orjapõlwest wäljapääsemiseks kõik tööliskiassi jõud ühise lipu alla!

Sotsfascnistidest werekoertele ja provokatoritele kõige õgedam wõitlus! Rewolutsioonilise klassiwõitluse kaudu jõuab tõõliskiass wabale 1. Mailo!

— : : —

Fašistlise trummipõrina ja sõjakisa vastu -- tööliisklassi punane front!

Illegaalne ajaleht «Kommunist» kodanlikus Eestis.

ventide väljakihutamisele Eestist ja eesti kodanluse kukutamisele ning Eesti nõukogude vabariigi loomisele.

Pärast Tartu rahu sõlmimist, kui oli selgunud, et Eestis jääb püsima kodanluse võim, tuli parteil teha kokkuvõte oma kogemustest kodusõja aastail ja kavandada uued ülesanded «rahuaja» olukorras.

EKP I kongress, mis toimus 5. novembril 1920. aastal, töötas välja EKP programmilised põhialused ja võttis vastu põhikirja, määras kindlaks partei taktika, seades Eesti töörahva peamiseks ülesandeks kukutada kodanluse vägivallavalitsus ja taastada nõukogude võim.

Need põhiseisukohad tegi partei «Kommunisti» ja teiste väljaannete kaudu töörahvale teatavaks ja kutsus üles nende eest võitlema.

Üheks tähtsaks ülesandeks oli uutes tingimustes legaalse töö võimaluste ärakasutamine. Ametiühingutega oli parteil juba tihe koostöö. Nüüd tuli luua oma rühmad ka kodanliku Eesti omavalitsustes — linnavolikogudes, maakonna- ja vallavolikogudes ning kodanlikus «parlamendis» — Riigikogus. Kõigist neist ülesannetest tuli parteil oma ajakirjanduse kaudu töörahvast informeerida.

1920. aasta teisel poolel algas Riigikogu valimiskampaania. Kodanliku Asutava Kogu «valimised» toimusid 1919. aasta aprillis kodusõja tingimustes, seepärast Kommunistlik Partei boikoteeris neid valimisi. Kuid nüüd oli poliitiline olukord muutunud ja EKP otsustas Riigikogu valimistest osa võtta. «Kommunisti» lendlehes kutsuti parteiorganisatsioone üles tegema ettevalmistusi I Riigikogu valimistest osavõtmiseks.

Septembri lõpul teatas EKP Keskkomitee, et Kommunistlik Partei ei esine iseseisva nimekirjaga, sest kodanlikus Eestis valitseva terrori olukorras tähendaks see parteiorganisatsiooni hävitamist. Kuid novembris ilmus EKP I kongressi üleskutse Eesti töörahvale Riigikogu valimiste asjas. Selles kutsuti töörahvast andma oma hääled Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu nimekirja poolt. Kommunistlik Partei, öeldakse üleskutses, hindab Riigikogu valimisi kui üht abinõu töörahvahulkade äratamiseks revolutsioonile. Seepärast soovitas partei neis maakondades, kus Kesknõukogu nimekirja ei olnud, hääletada demonstratiivselt kapitalistliku korra vastu.

Varsti seejärel ilmusid Riigikogu valimiste küsimuses uued «Kommunisti» numbrid ja lendlehed. Veel kord kutsuti töörahvast hääletama Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu nimekirja poolt. Ühtlasi selgitati, miks EKP ei pidanud soovitavaks hääletada Eesti Iseseisva Sotsialistliku Tööliste Partei nimekirjade poolt. EISTP tegi ainult revolutsioonilisi sõnu ja püüdis

sellega töörahva hääli. Asutavas Kogus iseseisvad sotsialistid vaikisid kodanluse vägivalla puhul ega esinenud arupärimistega. Oma argpükslusega nad ainult julgustasid kodanlust.

Kodanluse terrorist ja vägivallast hoolimata leidsid «Kommunist» ja «Kommunisti» lendlehed tee Eesti maakondadesse ja tegid töörahvale teatavaks Kommunistliku Partei seisukohad kodanliku Riigikogu valimistel. Ilma EKP põrandaaluse kirjanduseta poleks valimistel saavutatud kaugeltki nii häid tulemusi nagu need tegelikult olid.

Eriti hiilgava võidu saavutas Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu nimekiri Tallinnas, kus talle anti 14 278 häält (29,4% kõigist antud häältest). Rängalt said lüüa kodanluse käsilased sotsiaaldemokraadid (sotsid), kes 1919. aastal said Asutava Kogu valimistel üle maa 152 000 häält, nüüd aga ainult 80 000.

Niihästi kommunistide võit kui sotside kaotus olid suurel määral tingitud EKP illegaalse kirjanduse — «Kommunisti» ja lendlehtede mõjust. «Kommunist» oli järjekindlalt paljastanud sotse, nende reetlikkust, kahepaikset ja demagoogilist tegevust.

Muidugi ei saa illegaalse trükisõna tähtsust üle hinnata. EKP Keskkomitee aruandes Kominterni Täitevkomiteele 19. detsembrist 1920 öeldakse, et «me oleksime siiski saavutanud paremaid tagajärgi ka maaproletariaadi hulgas, kui meie oleksime saanud kasutada legaalset trükisõna, sest illegaalne on niivõrd väikesemahuline, et ei suuda ümber lükata isegi mitte sajandikku sellest valest, mida kodanlus Nõukogude Venemaa kohta levitab ... Kolm põrandaalust proklamatsiooni 30 000 eksemplaris, kolm numbrit legaalset «Rõhutute Häält» 30 000 eksemplaris ja kesknõukogu üleskutse 20 000 eksemplaris — see on kõik, mis me suutsime trükisõnalise agitatsiooni osas vastu panna sellele vale laviinile, mille kodanluse kolme vahetusega töötavad rotatsioonimasinad välja paiskasid.»[1]

Kodanlus ja sotsid aitasid ise tahtmatult kaasa kommunistide valimisnimekirja tutvustamisele. Nad kisendasid oma ajalehtedes, et Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu nimekiri on tegelikult kommunistide nimekiri. Seda oligi vaja ametiühingute nimekirja tutvustamiseks töörahvale, kelle hulgas kasvas järjest nende arv, kes olid jõudnud arusaamisele sotside reetlikkusest, kuid kel oli veel raske vahet teha mitmesuguste nimekirjade vahel.

Aastail 1922—1924, sõjajärgse revolutsioonilise kriisi olukorras võitles EKP edukalt Eesti Töörahva Ühise Väerinde loomise eest. Sel ajajärgul olid meie parteil soodsamad võimalused

[1] Eestimaa Kommunistliku Partei I kongress. Dokumente ja materjale, Tallinn, 1960, lk. 112—113.

legaalsete töölisajalehtede väljaandmiseks, kui see oli kodanliku Eesti teistel ajajärkudel.

Ka legaalsete ajalehtede olemasolu juures tuli põrandaaluse «Kommunisti» veergusid kasutada paljude parteiliste materjalide avaldamiseks, mis puudutasid Eesti Töörahva Ühist Väerinnet.

Juba 1922. aasta jaanuaris, pärast EKP Keskkomitee jaanuarinõupidamist kirjutas «Kommunist» Töörahva Ühise Väerinde eesmärkidest, et Kommunistlik Partei näeb Töörahva Ühises Väerindes hulkade nõudmist, mitte aga parteide keskkomiteede ja parlamendirühmade kunstlikku toppimist ühe mütsi alla, mitte tugeva aia tegemist sel teel, et «teivad latvapidi kokku köidetakse, vaid ühinemist altpoolt — aiateivaste kokkuköitmist maapinnalt — ja iga roika vahelt...»

See tähendab partei lihtliikmete liitmist, nii linna kui ka maa töötavate elanikkonnakihtide kogunemist «...ühtede üleüldiste kõigile töölistele vastuvõetavate nõudmiste ümber».[2]

Samas ajalehes avaldati ka V. Kingissepa artikkel, milles ta rääkis illegaalse ja legaalse töö ühendamise vajadusest.

«Hüüdsõna: põranda alt — põranda peale! — tähendab valitsevas olukorras seda, et meie põrandaalused kollektiivid edasi tõukaks ja oma mõju alla võtaks kõik need tööliste-liikumise harud, mis demokraatlise korra raamides «lubatud» on,»[3] kirjutas V. Kingissepp.

Sama küsimust käsitleti veel edaspidigi. Ajalehe kolmandas numbris avaldati artikkel «Ainus väljapääsutee on — kogu töörahva ühinemine võitluseks», milles rõhutati: Ainus pääsetee on töörahva ühinemine! Üksmeelne võitlus oma olukorra parandamise eest.[4]

Koos taktika küsimuste selgitamisega tõi «Kommunist» ka palju faktilist materjali töötajate raske olukorra kohta. Kõik see aitas kaasa Töörahva Ühise Väerinde kujunemisele.

Eesti Töörahva Ühisesse Väerindesse astus rõhuv enamus Eesti ametiühinguist ja Eesti Iseseisev Sotsialistlik Tööliste Partei. Riigikogu ja omavalitsuste valimiste ajal 1923. aastal võitsid ühise väerinde nimekirjad suure poolehoiu.

Aastail 1923—1924 revolutsiooniline kriis järjest süvenes ja suurenes fašismioht. Kodanluse majanduslik pankrot andis end töörahvale ikka valusamini tunda. Rahva varandused, kullafond jne. osutusid kodanlike valitsejate poolt läbilööduks. Eesti

---

[2] «Kommunist» nr. 2 (52), 14. jaan. 1922.

[3] Samas.

[4] «Kommunist» nr. 3 (52), 14. veebr. 1922.

suurtööstus seisis. Rahandus oli kokku langemas. Kriis oli haaranud ka põllumajanduse. «Kommunist» kandis laiadesse hulkadesse EKP seisukohti ja näitas, et ainus väljapääs kriisist on kodanluse kukutamises ja Eesti nõukogude vabariigi loomises.

Pärast 1924. aasta jaanuarikuus toimunud parteiorganisatsiooni rüüstamisi oli «Kommunist» ainukeseks EKP häälekandjaks, kes hakkas võitlema purustatud parteiorganisatsioonide taastamise ja Töörahva Ühise Väerinde koondamise eest.

Kohe pärast rüüstamist ilmus EKP Keskkomitee ja EKNÜ Keskkomitee ühine üleskutse, mis oli pühendatud V. I. Lenini mälestusele ja mis kutsus üles võitlust jätkama.[5] 29. jaanuaril 1924. a. ilmus ajaleht «Kommunist», kus kirjutati: «Kuuendat aastat proovib kurnajate klass — kas oma Mooseste või sotside läbi —, kuis saaks töölisklassi põlvili panna. 1918., 19. ja 20. aastal arvati kõige kohasemaks abinõuks paremate proletaarlaste hulgalist mahanottimist, mida toimetati koguni ilma väljakohtu kometimänguta. 1921. a. valimised näitasid, et revolutsiooniline liikumine ammugi mitte tapetud pole. Siis mindi üle — demokraatlisele kägistamisele. Klassiteadlikkude proletaarlaste rühmad riigikogus ja omavalitsustes likvideeriti, töölisorganisatsioonid rüüstati ära; poolteist sada paremat töörahva poega ja tütart pisteti türmi ja tehti lõpuks töörahva hirmuks «115» protsess. Viktor Kingissepp ja Jaan Kreuks, need kommunistlise kurja peajuured tapeti mõrtsukalikult ära ja aeg-ajalt nopiti võitleva töörahva hulgast välja igaüks, kes nuhkide arust näis olevat paharetiseemne külvaja.»[6]

Kuid ajaleht näitas, et kõik see ei murdnud vastupanu, vaid selle asemel «... kommunistliste proletaarlaste ja teiste töörahva valitsuse poolehoidjate hulgad on paari aasta jooksul sünnitanud tugeva vasara, — mitu korda suurema sellest, mis oli kurnatul ja rõhutul 1921. aastal. Asuniku ja teiste väikemaapidajate sirp aga kasvab tööliste haamri toeks. Pole töökoda ega küla, kus ei oleks neid, kel veripunane lipp ja viisnurk ei paistaks päästemärgina.»

Ning lõpuks öeldi kirjutises, et ka seekordne rüüstamine ei hävita veel klassiteadlikku tööliskonda. «Päts, Einbund ja nende timukapoisid on paremad töörahva äratajad klassivõitlusele, kui ükski meie lendleht või kiri, nende teod on — hauakaevamine surmale määratud kurnajale.»

Samas ajalehes anti täpseid juhiseid, mida nüüd igal kommunistil on vaja edasi teha. Ajaleht märkis: «Kommunist, ole igal ajal valmis! ... Iga kuuga, nädalaga, päevaga läheneme viima-

[5] EKPA, f. 27, nim. 1, s.-ü. 818, l. 277.
[6] «Kommunist» nr. 1 (59), 29. jaan. 1924.

sele otsustavale võitlusele... Nüüd on kommunisti ülesanne oma võitlusorganisatsioonide — kollektiivide, partei rakukeste ja üksikute sidemete kordaseadmine... Partei nõuabki nüüd igalt kommunistilt, et ta võtaks arvele uusi seltsimehi, kes väiksegi ülesande võib täita töörahva vabastamise lõpuleviimiseks ehk selleks kaasa aidata.» Oli vaja jätkata sidemete tugevdamist laiade töörahva hulkadega, «... et neile revolutsiooni käigu ja arenemise üle teateid anda, et osaliste kaotuste puhul julgustada, sest ükski võitlus pole kaotuseta».

Seega näeme, et partei ei lasknud pärast massilist terrorit pead norgu, vaid alustas kohe pärast 21. jaanuari uuesti oma ridade koondamist, uut organiseerimistööd. Endiselt tõsteti päevakorrale Töörahva Ühise Väerinde tugevdamise küsimus ning kasutati selleks kommunistlikku ajakirjandust. «Kommunist» nr. 1 (59) avaldas 29. jaanuaril 1924 kirjutise «Töörahva Ühine Väerind ja meie partei valimistel», mille lõpus märgiti, et Töörahva Ühine Väerind tegelikult on tule alla võetud, see «... on kõige paremaks tunnistuseks, missugune tähtsus on töörahva ühisel väerinnal klassivõitluses. Edasi Töörahva Ühise Väerinna koondamiseks!»

1924. aasta kevadel hakkas EKP Keskkomitee tegema ettevalmistusi relvastatud ülestõusuks. Juulis avaldas «Kommunist» artikli «Olge valmis», milles hoiatati töörahvast, et K. Pätsi kontrrevolutsioonilised jõud tahavad alustada fašistlikku riigipööret, ning kutsuti töölisi läbi viima üldstreiki ja muutma see koos sõduritega viivitamatult klassisõjaks rõhujate vastu.[7] Septembris avaldas «Kommunist» Eestimaa, Lätimaa ja Leedumaa kommunistlike parteide keskkomiteede ühise läkituse töölistele, kehvtalurahvale ja sõjaväelastele. «Meie peame leidma ja leiame pääsetee majanduslikust kitsikusest ja alalisest töörahva näljutamisest,» öeldakse läkituses. «Tööliste ja talupoegade valitsus võib ainult teed näidata, mis meid viib oma seisukorra parandamisele ja kokkulangenud majandusliku elu ülesehitamisele. See tee on ühinemine Sotsialistlikkude Nõukogude Vabariikide Liiduga, millega meil on majanduslikult ja poliitiliselt ühised huvid, millega meie oleme seotud aastakümnete jooksul kokkukasvanud majandusliku arenemisega, kuid millest meid vägivaldselt lahutati käputäie parasiitide huvides... Fašistlikule diktatuurile vastu töölisklassi diktatuur! Elagu majanduslik ja poliitiline liit NSV Liiduga! Elagu tööliste ja talupoegade valitsus!»[8]

«Kommunist» selgitas ka talurahvale eelseisva revolutsioonilise pöörde tähtsust, näidates, et tööliste ja talurahva valit-

[7] «Kommunist» nr. 3, 5. juul. 1924.
[8] «Kommunist» nr. 4, 25. sept. 1924.

sust ei looda mitte selleks, et talurahvalt maad ära võtta, vaid selleks, et väikemaapidajatele maad juurde anda ja maksukoormat kergendada.[9]

Peale «Kommunisti» ilmus veel EKP ja EKNÜ sõjaväeorganisatsioonide häälekandja «Punane Sõdur ja Madrus» ja muud revolutsioonilist kirjandust.

Töörahva ülestõus 1. detsembril 1924 lõppes lüüasaamisega. Kodanlus ja sotsiaaldemokraatlikud liidrid katsusid ohjeldamatu terroriga, provokatsioonidega, vale ja laimu külvamisega töörahva ridu segamini lüüa, EKP vastu usaldamatust tekitada, sotsialistliku revolutsiooni väljavaateid tumestada. Kuid EKP ja «Kommunist» hoidsid endiselt kõrgel proletaarse revolutsiooni lippu, kommunismi lippu. «Kommunist» paljastas sotside provokatsiooni ja laimu, näitas revolutsiooni väljavaateid, sisendas töörahvasse julgust ja võidutahet. Kodanlusel ei läinud korda 1. detsembri ülestõusule järgneva terrori ja provokatsioonide abil purustada kommunistlikku liikumist Eestis. EKP jätkas võitlust.

1925. aastal ei saanud «Kommunist» ilmuda, kuid 1926. aastal anti välja kaks numbrit. Neis valgustati olukorda Üleliidulises Kommunistlikus (bolševike) Parteis, sest kodanlik-natsionalistlikud parteid ja sotsid püüdsid igati levitada laimu ÜK(b)P ja Nõukogude Liidu kohta. Eriti püüdis kodanlik ja sotslik ajakirjandus üles puhuda trotskistide ja zinovjevlaste bloki parteivastast tegevust.

Artiklis «Üleliidulise Kommunistliku (enamlaste) partei ühtsus» näidati, kuidas trotskistid ja zinovjevlased astusid avalikult välja partei vastu, tahtsid salaja kokku klopsida oma antileninlikku parteid, pidasid partei põhikirja vastaselt oma salakoosolekuid jne., kuid partei rõhuv enamus mõistis fraktsionääride kahjuliku tegevuse hukka. Artiklis näidati, et ÜK(b)P Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni ühine pleenum astus otsustavalt välja partei ühtsuse säilitamise eest, ja rõhutati, et opositsionääride parteivastane tegevus ei suuda tekitada tõsisemaid kartusi ühtsuse säilitamise pärast parteis.[10]

Ajalehes avaldati lühike ülevaade partei XIV kongressi otsustest, milles anti vastulöök leninismi joont moonutanud opositsiooni vaadetele.

«Kommunisti» mainitud numbrites pühendati rohkesti tähelepanu ka eesti talupoegade raskele olukorrale. «Kommunist» kirjutas: «Tsaari ajal maksis talurahvas Venemaal keskmiselt iga hinge pealt riigi ja omavalitsuste ning kaudseid

[9] «Kommunist» nr. 5, 19. okt. 1924.
[10] «Kommunist» nr. 2, 10. okt. 1926.

makse kokku 9 rbl. 17 kopikat. Praegu tuleb aga talurahvale Nõukogude Liidus iga hinge peale 4 rbl. 80 kop. mitmesuguseid makse. Seega on Nõukogude Liidus talurahva maksud ligi kaks korda madalamad kui tsaarivalitsuse ajal. Eestis selle vastu on aga talurahva maksukoorem kaks kuni kolm korda ennesõjaaegsest kõrgem. Sellele lisaks tuleb asunikel lähemal ajal tasuda riigilt saadud ehituse, inventari ja maaparanduse laenud ühes protsentidega ning maksta parunitele tasu.»[11]

Artiklis «Parunitele tasumaksmisest» ja «Asunike seisukord» näidati, kuidas eesti kodanlus kavatses paruneid rikastada töötava talurahva arvel.

1927. aasta «Kommunisti» numbrites kajastus Eesti töölisliikumise elavnemine, ametiühingute taastamine. Artiklites käsitleti aprillis toimunud ülemaalise ametiühingute konverentsi küsimusi. Konverentsil moodustati Eestimaa Töölisühingute Keskliit, mille juhatus läks sotside kätte. Pahempoolsed ametiühingud otsustasid Keskliidust eemale jääda, mis oli viga, sest eemaldumine takistas töölisklassi ühisrinde loomist.

«Kommunist» taotles töölisklassi ja ametiühingulise liikumise ühtsust, ühiseid ametiühinguid, kus klassiteadlikud töölised peavad oma mõju panema maksma ja töölisklassi äraandjad — sotsid välja kihutama.

«Töölisklassi võitlus nõuab tänapäev rohkem kui kunagi enne tööliste ühist väerinda ja rohkem kui kunagi enne klassivõitluse äraandjate väljapeksmist töölisorganisatsioonidest, kus nad ainult kahju võivad tuua. Kahe isanda teenijatega ei lähe tööliste võitlustee ühes,» kirjutas «Kommunist».[12]

Kuid 1927. aastal hakkas ka fašism Eestis rohkem pead tõstma.

«Ka Eesti mustsada ei maga,» kirjutas «Kommunist». «Juba neljandat aastat käib kihutustöö tagurlaste hulgas töövõimetu riigikogu vastu. Tahetakse teostada kindlat võimu (just nagu poleks see töölisklassi kägistamiseks küllalt kindel olnud). Presidenti, diktaatorit, kõikvõimsat isevalitsejat on neil vaja, just nagu Lätiski. See oleks muidugi pandiks, et Inglismaa käsud kõik kiiresti täitmist leiaksid ja neid enam ei tarvitseks parlamentlikkudes komisjonides arutada. Sinna poole püütakse kõigest ihust ja hingest.»[13]

«Kommunist» kutsus töörahvast üles valvsusele, kutsus organiseerima oma ridu eesti fašiseeruva kodanluse sepitsuste vastu.

---

[11] «Kommunist» nr. 1, 16. veebr. 1926.
[12] «Kommunist» nr. 3, 27. dets. 1927.
[13] «Kommunist» nr. 1, 23. veebr. 1927.

1928. aastal jätkas «Kommunist» võitlust Eesti ametiühinguliikumise tugevdamise, tema ühtsuse kindlustamise eest, kuid samuti ka äärmiste pahempoolsete elementide kahjuliku taktika vastu, kes püüdsid revolutsioonilisi töölisi takistada reformistlikesse ametiühingutesse astumast.

«Mida peab töölisklass sotside lõhkumistööle vastu panema?» küsib «Kommunist» ja vastab samas: «Töörahva ühise väerinna. Tööliste ühised nõudmised. Et seda teha, kas on selleks tarvis sotslikkudest ühisustest ja keskliidust välja astuda? Ei ole, ümberpöördult, tööliste nõudmiste avaldamine, ühise väerinna loomine just nõuab kõikide tööliste ühistööd. Kui sotsid tahavad selle juures rõhuva enamuse töölistest ametiühisustest välja heita, siis vastutavad nad ise selle eest. Iga klassiteadlik tööline peab praegu tööliste eluliste nõudmiste eest võitlema, peab raudse müürina koondama selle jõhkra tõusiku pealetungimise vastu, mis meie «demokraatlikus» riigis praegu tööliste vastu käimas on. Kes nüüd tööliste ridu lõhub ja tööliste võitlust nõrgestab, see on miljon korda äraandja, kodanluse agent, ükskõik mis ta ka ei räägiks, missuguse sõnademulina taha ta oma lõhkumistööd ka ei peidaks.»[14]

Aastail 1929—1933 (majanduskriisi ja kodanliku parlamentarismi kokkuvarisemise ajajärgul) haaras kriis nii Eesti tööstuse kui ka põllumajanduse. Töölisklass sattus massilise tööpuuduse ja reaalpalga langemise tagajärjel äärmisse viletsusse. Samal ajal vähenesid kiiresti ka talurahva rahalised tulud, kasvas talundite võlakoorem. Üle maa toimus hulgaliselt talude oksjoneid. Kriis, mis oli haaranud kõik kapitalistlikud maad, näitas kapitalismi üldkriisi süvenemist. Töörahva nõudmised, mis olid algul rohkem majanduslikku laadi, hakkasid järjest rohkem muutuma poliitilisteks. Ebakindel olukord tekkis ka kodanluse leeris, mis eriti kujukalt väljendus kodanliku Eesti parlamendis — Riigikogus. Kodanlikud ja väikekodanlikud parteid kaklesid omavahel, tekkisid valitsuskriisid, nii et valitsused vahetusid tihti mitu korda aastas. Suurenes fašismioht, eriti aktiviseerus fašistliku rühmituse — «vabadussõjalaste» (vapside) tegevus.

Kriisi süvenemine, kasvav fašismioht ja võitlus selle vastu oli ka «Kommunisti» veergudel kõige tähtsamaks probleemiks. Ainult kriisist kõneldakse, kriisist majanduses, poliitikas, vaimuelus, kirjutas «Kommunist» artiklis «Võitlus läheb teravamaks». Kuna kodanlus leiab, et kodanlik demokraatia on võimetu kurnamist kindlustama, siis — hauda see ja asemele alasti vägivald, fašistlik diktatuur.[15]

[14] «Kommunist» nr. 1, 24. veebr. 1928.
[15] «Kommunist» nr. 1, 25. apr. 1929.

«Kommunist» kutsus töölisi ametiühinguisse koonduma ning haarama seal sotsiaaldemokraatlikud ja parteitud töölised oma mõju alla, et ühendada kõik töölisklassi jõud fašismiohu vastu.

1929. aasta mais toimusid IV Riigikogu valimised. Valimistel toetas EKP Eesti Tööliste Parteid, keda ta kasutas oma legaalse organisatsioonina. Ühtlasi kritiseeris «Kommunist» ka ETP tegelaste loidust, kelle mõju oleks võinud olla aktiivsema tegevuse juures palju suurem.

«Kommunistis» toodi andmeid ka «Eestimaa Kommunistliku Partei nõupidamisest» (EKP 1929. a. jaanuarikonverentsist), kus võeti vastu uus programm ja täiendati partei põhikirja. Konverentsil konstateeriti, et kapitalismi stabilisatsiooniajajärk on lõppemas ja nüüd tuleb pöörata peamine tähelepanu partei- ja töölisorganisatsioonide kindlustamisele, töörahva koondamisele revolutsioonilise klassivõitluse lipu alla.

1929. aasta lõpul alustas EKP Keskkomitee oma ajakirjanduses pealetungi «parempoolse kallaku» vastu, eriti süüdistades Eesti Tööliste Partei tegelasi töörahva huvide reetmises. See pealetung parempoolse kallaku vastu muutus veelgi ägedamaks 1930. a. algul, pärast Kommunistliku Internatsionaali Täitevkomitee Poliitsekretariaadi otsust 16. jaanuarist. Selles otsuses iseloomustati olukorda EKP-s kui organisatsioonilist kriisi, mis väljendus partei eraldumises hulkadest, sidemete puudumises kohtadega, partei juhtimisel toimuvate töörahva väljaastumiste puudumises jne. Seda tunnistas ka «Kommunist», kirjutades, et partei ja kommunistliku noorsoo-organisatsioonidel puudub veel tihe kontakt töölishulkade ja nende võitlusega ja et parteiorganisatsioonidel on veel vähe revolutsioonilisi kogemusi ja kogenud parteiaktiivi. Poliitsekretariaadi otsuses süüdistati EKP-d parempoolses kallakus, mille tunnistas õigeks ka EKP Keskkomitee aprillipleenum.

Võitluses nn. parempoolsuse vastu tehti aga rohkesti vigu. Mõnede Eesti Tööliste Partei juhtivate tegelaste kritiseerimine kujunes materdamiseks ja põhjendamatuks umbusaldamiseks. Parteitöö vähene aktiivsus oli tingitud peamiselt organisatsioonilisest nõrkusest, mitte aga mõne parteitöötaja parempoolsetest vigadest.

Partei organisatsioonilist kindlustamist, trükitehnilise baasi kordaseadmist ja illegaalse kirjanduse väljaandmist takistasid suuremad areteerimised, mis algasid märtsis ja kestsid aasta lõpuni. 13. märtsil tapeti EKP Keskkomitee liige J. Jürna. Augustis-septembris toimus kolm kommunistide protsessi, kus 25 kaebealust mõisteti lühemaks või pikemaks ajaks sunnitööle.

1930. aasta lõpul — 1931. aasta algul paranes «Kommunisti» ja muu illegaalse ajakirjanduse väljaandmine. Asutati kaks trükikoda — üks Nõmmel ja teine Järvel. «Kommunisti», mida vahepeal oli trükitud väljaspool Eestit, hakati nüüd valmistama Järvel asuvas trükikojas. Paranes ka ajalehtede välimus. Eriti pidulik oli «Kommunist» nr. 2 (loosungid olid trükitud punasega), mis anti välja 1. maiks. Tihenesid ka EKP Keskkomitee Illbüroo sidemed kohapealsete parteiorganisatsioonidega. Muutus aktiivsemaks töötute organiseerimine. Veebruaris toimus esimene ülemaaline töötute kongress, kus revolutsioonilised töölised saavutasid täieliku võidu. Pahempoolsete ametiühingute algatusel asutati legaalselt tegutsev Tööliste Kultuur-Hariduslik Ühing mitmesuguste ringidega. Kõik need tundemärgid näitasid, et EKP hakkab organisatsioonilisest kriisist üle saama.

Artiklites «Tõusikkodanlus kriisi valudes», «Vastulöök märatsevale fašismile» jt. kirjeldati, missuguseid loendamatuid kannatusi tõi majanduskriis töölistele, intelligentsile ja töötavale talurahvale, ning kuidas üha teravneb kodanlike rühmituste omavaheline võitlus ja ühtlasi kasvab laialdaste väikekodanlike rahvahulkade rahulolematus. «Kodanlikud rühmitused võistlevad omavahel,» kirjutas «Kommunist», «kel on rohkem teeneid fašistliku pöörde algatamiseks.»[16]

Ühtlasi juhtis «Kommunist» tähelepanu sellele, et Lääne imperialistlikes ringkondades süvenesid uue Nõukogude-vastase interventsioonisõja alustamise meeleolud, et takistada sotsialistlikku ülesehitustööd NSV Liidus. Majanduskriis tõukas eesti kodanlust järjest rohkem väliskapitali mõju alla, mille tagajärjel suurenes oht, et kodanlik Eesti tõmmatakse NSV Liidu vastase interventsiooni avantüüri. «Kommunist» kutsus eesti töörahvast valvsusele.

«Kommunist» käsitles oma veergudel ka 1931. a. veebruaris toimunud EKP Keskkomitee pleenumi otsuste elluviimise küsimusi. Pleenum andis parteiorganisatsioonidele juhiseid võitluseks fašismi ja sõjaohu vastu, töötute liikumise juhtimiseks, parteitöö tugevdamiseks ametiühingutes. Ajaleht kutsus kommuniste pühendama üldpoliitiliste loosungite püstitamise kõrval rohkem tähelepanu ka võitlusele palga tõstmise, töötutele toetuse maksmise, maksude ja korteriüüri alandamise ja teiste töölisklassi osaliste nõudmiste rahuldamise eest.

1931. aastal tabas EKP-d ja Eesti töölisliikumist kodanliku terrori uus laine. Juunis 1931 vangistati üle 30 parteitöötaja eesotsas EKP Keskkomitee sekretäri O. Tuulega (veebruari-

[16] «Kommunist» nr. 2, apr. 1931.

pleenumil moodustati Illbüroo asemel Keskkomitee sekretariaat).

«Kommunisti» järgnevates numbrites, mis trükiti väljaspool Eestit, pühendati erilist tähelepanu võitlusele provokaatorite vastu, keda kaitsepolitsei püüdis poetada töölisliikumisse. Selleks et edukamalt võidelda provokatsiooni vastu, reorganiseeriti EKP töö.

1932. aastal ilmus kõigest kaks «Kommunisti» numbrit, kuid sellele lisaks anti välja rida «Kommunisti» lendlehti ja EKP üleskutseid.

Sama aasta märtsis avaldati EKP Keskkomitee manifest «Kogu Eestimaa töörahvale», milles anti nende vigade kriitika, mida Eesti Töörahva Kommuuni valitsus tegi maaküsimuses aastail 1918—1919. Manifestis kutsuti töörahvast võitlusse kodanliku korra revolutsioonilise kukutamise eest ja toodi ühtlasi ära ka tööliste ja talurahva valitsuse programmi põhiseisukohad.

Mais toimusid V Riigikogu valimised. Artiklis «Riigikogu valimistest ja töölisklassi ülesannetest» anti juhiseid, kuidas kodanluse valimisi kasutada töörahvahulkade mobiliseerimiseks ühisele võitlusele revolutsioonilise väljapääsu eest kriisist.

Laialdaselt levis eesti töörahva hulgas «Kommunistis» ja lendlehena ilmunud «Avalik kiri kõikidele Eestimaa Kommunistliku Partei liikmetele ja poolehoidjatele».

«Majanduslik kriis süveneb Eestis kiiresti,» öeldi «Avalikus kirjas». «Ajutine kapitalismi stabilisatsioon, mis algas pärast 1. detsembri ülestõusu, on lõppenud. Vastuolud kodanluse ridades teravnevad ja väljavaated parlamentliku valitsuse loomiseks muutuvad ikka kitsamaks. Kodanlus nõuab järsumat üleminekut avalikule fašistlikule diktatuurile, mobiliseerides selleks jõudusid («vabadussõjalaste» liit, kaitseliit), katsudes läbi viia põhiseaduse muutmist (rahvahääletus), valmistades ette fašistliku diktatuuri teostamise valitsust «töökabineti» näol. Sõja ettevalmistus Nõukogude Liidu vastu ja Nõukogude-vastane kihutustöö on viimasel ajal märksa tugevamaks muutunud . . .»[17]

Edasi märgitakse kirjas, et 1932. aastal oli töötuid tööbörsides neli korda rohkem registreeritud kui eelmisel aastal. Tööliste palku vähendati sama aasta jooksul kaks kuni kolm korda. Reaalne töötasu oli langenud alla ennesõjaaegsest tasemest. Tuhanded töötud, nende naised ja lapsed nälgisid.

Ja edasi öeldakse samas: «Kriisi sügavus ja töötavate hulkade viletsus tuleb iseäranis teravalt ilmsiks, kui meie võrdleme kodanliku Eesti seisukorda seisukorraga Nõukogude Lii-

[17] «Kommunist» nr. 2 (89), 5. nov. 1932.

dus, kus sotsialismi võit on lõplikult kindlustatud. Viie-aasta plaan teostati nelja aastaga. On käima lastud sajad ja tuhanded uued vabrikud, tehased, raudteeliinid, kaevandused, elektrijaamad.»

Ühtlasi juhiti Eesti töörahva tähelepanu sellele, et edukas majanduslik ja poliitiline võitlus kodanluse pealetungi vastu, Nõukogude Liidu kaitseks on võimalik ainult kõige laialdasema töörahva ühise väerinde alusel. Ajaleht püstitas iga parteiliikme ette otsese ülesande tungida kohapealsetesse reformistlikesse ametiühingutesse ja teistesse massiorganisatsioonidesse, paljastada nende organisatsioonide äraandlikke juhte, võita neis organisatsioonides olevad töölised, poolproletaarlased ja kehvikud Kommunistliku Partei poole, võidelda selle eest, et kõik valitavad kohad neis organisatsioonides läheksid revolutsioonilise tööliste kätte.

Järgnevatel aastatel jätkas EKP võitlust töölisklassi ühisrinde ja fašismivastase rahvarinde moodustamise eest. EKP pöördus korduvalt «Kommunistis» üleskutsetega töörahva, töölisorganisatsioonide ja teiste poliitiliste parteide poole ning tegi ettepanekuid kokkuleppe saavutamiseks ühisrinde moodustamise küsimuses. Pikemalt peatus «Kommunist» Kommunistliku Internatsionaali VII kongressi otsustel, näidates nende tähtsust revolutsioonilisele liikumisele Eestis.

EKP Keskkomitee paljundas oma trükikodades ja levitas ka neid Eesti töörahva juhtide artikleid, mis olid ilmunud Nõukogude Liidus väljaantavates ajalehtedes ja ajakirjades.

1933. aastal levitati «Klassivõitluses» ilmunud EKP Keskkomitee üleskutset Eesti töörahvale «Töörahva ühise väerinna eest!», samuti samas ajakirjas avaldatud H. Pöögelmanni artiklit «Tõusva fašismilaine vastu», E. Alasi (Silma) artiklit «1932. a. streigivõitluste õppetunnid Eestis», «Hitlerism ja Eesti «iseseisvus»» (autor teadmata), A. Jea artiklit «Kuidas valges Eestis ajalugu tehakse» (järeltrükk Leningradis ilmunud ajalehest «Edasi») ja teisi väljaandeid.

EKP KOHALIKKE ILLEGAALSEID VÄLJAANDEID

Peale EKP Keskkomitee andsid illegaalset kirjandust, peamiselt lendlehti, kuid ka perioodilist ajakirjandust välja EKP Tallinna Komitee, EKP Narva Komitee, EKNÜ Tallinna Komitee, Krulli Masinaehitustehase Komitee, EKP Harjumaa ja mitmed teised komiteed maal.

EKP Narva Komitee illegaalsetest väljaannetest on teada

1920. aastal ilmunud ajalehed «Uus Ilm» (eesti ja vene keeles) ja «Kiir» (samanimeline ajaleht ilmus ka vene keeles).

Perioodiliste ajalehtedena anti välja: EKP ja EKNÜ Tallinna Komitee poolt ajalehte «Kiir» (1930), EKP Tallinna Komitee poolt ajalehte «Punane Lipp» (1935), A/S «Franz Krulli» Masinaehitustehase Komitee poolt «Krulli Tööline» (1931), grupi Tallinna kommunistide poolt «Sirp ja Haamer» (1935—1936). Mõned perioodilised ajalehed ilmusid ka maakondades, nagu «Saare Tööline» Saaremaal, «Külaproletaarlane» Jõgeval jt. Palju anti välja ka mitmesuguseid lendlehti. 1927.—1938. aastal ilmusid Tallinna vanglates ka kommunistide-poliitvangide häälekandjad «Vangimaja Kiir» ja «Vangla Hääl» ning ajakiri «Punane Viisnurk».

Oma häälekandjas «Kiir» nr. 1 15. oktoobrist 1930 juhtisid EKP ja EKNÜ Tallinna Komitee töörahva tähelepanu ähvardavale fašismiohule ja kutsusid töölisi üles asutama ühise väerinde alusel kõikidesse ettevõtetesse tegevuskomiteed, mis koosneksid ametiühingute liikmetest, organiseerimata ja ka sotslikest töölistest. Need tegevuskomiteed pidid organiseerima «Kommunisti» juhtimisel fašismivastast võitlust. Ajaleht kutsus revolutsioonilisi töölisi astuma sotslikesse ametiühingutesse ja haarama need oma mõju alla.

Majanduskriisi aastail (1929—1932) pööras EKP Tallinna Komitee oma põrandaalustes väljaannetes suurt tähelepanu töötute organiseerimisele, Nõukogude Liidu saavutuste populariseerimisele, eriti aga vapside paljastamisele, kes püüdsid demagoogiliste lubaduste abil töötuid oma mõrda meelitada.

«Seltsimehed!» kirjutas EKP Tallinna Komitee lendleht 15. juulil 1932. «Teie vaenlane ei tule mitte Nõukogude Liidust, kuhu näitab sõrmega iga kodanluse agent. Seal on maailma proletariaadi isamaa, kus kurnamise süsteem on täiesti hävitatud ja kus töörahvas kindla plaani järgi ehitab sotsialismi. Teie kõige suuremaks vaenlaseks on eesti kodanlus tema terrorivalitsusega eesotsas. Selle vaenlase võitmisega saate endale vabaduse. Selleks organiseerige igas vabrikus, tehases, töökojas, külas ja majas oma rühmad, kes oleksid valmis andma vastulööki kodanluse pealetungile . . .»[18]

Teises lendlehes, mis anti välja 1934. aasta mais, paljastas EKP Tallinna Komitee eesti kodanluse nn. «tööpuuduse kaotamise plaani», näidates, et see plaan pole midagi muud kui palkade allasurumise ja nälja plaan.[19]

Korduvalt pöördus EKP Tallinna Komitee oma lendlehtedes

[18] EKPA, f. 27, nim. 7, s.-ü. 14, l. 31.
[19] Samas, l. 33.

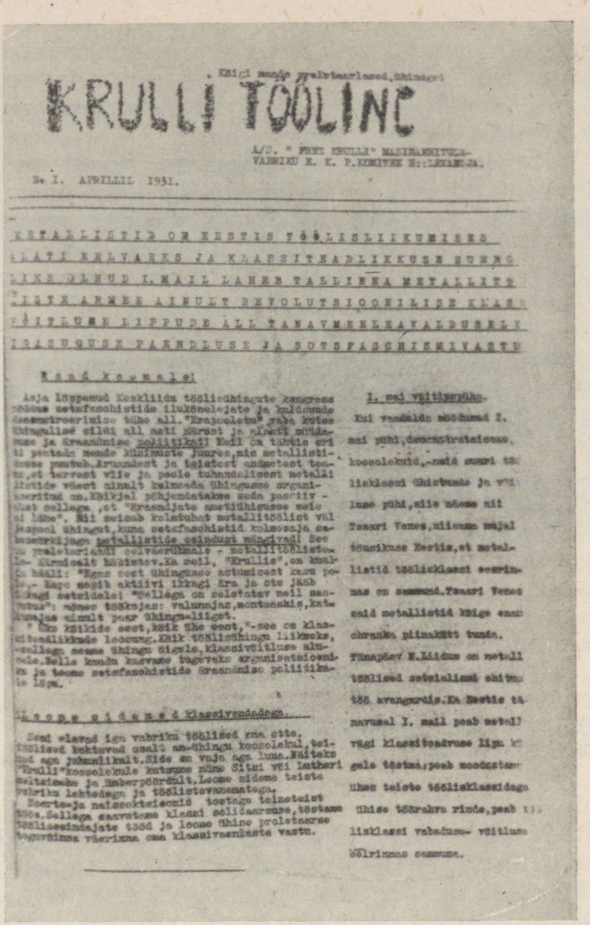

KRULLI TÖÖLINE

A/S. "FRANZ KRULLI" MASINAEHITUSTEHASE VABRIKU E. K. P. KOMITEE H::LEKANDJA.

Nr. 1. APRILLIL 1931.

KAPITALISTID ON KESTIS TÖÖLISKLIKUMISEKS
LÄTI KOLVARKS JA KLASSITEADLIKKUSE SURMS
LIKS OLNUD I. MAIL LAHEB TALLINNA METALLIST
TÖÖTAJA ARMEE AINULT REVOLUTSIOONILISE KLAS
TÖÖLUSE LIPPUDE ALL TÄNAVUSELE KAVALDUSELE
ISAMUGUSE PÄEVALUSE JA SOTSFASCHISMIVASTU

Meie Kommale!

Asja lõppemul Kesklilide töölisühingute Kongress
nõukogu sotsfascholstide liikmeskonnale ja kuldvande
demonstreerimise tõhe all. "Krasnoje Znamja" vaba kõne
ühingulised eilsel all nagi ajurest ja elnest mõõdukuse ja äraandmise poliitikast! Kuid ja tähtis ei
ei peetud mende kõnelemise juures, mis metallisti-
dasse puutub. Arvustest ja teatest saadetust tea-
te, et terevest viie ja poole tuhandelisest metalli
listide võest ainult kolmeda ühingusse organi-
seeritud on. Kõikjal põhjendatakse seda passivi -
sust sellega, et "Krasnaljate ametiühingusse mele
ei lähe". Nii seisab kolmtuhat metallitöölist väl
jaspool ühingut, kuna setsfascholstid kolmesaja ca
kuuetrilisega metallistide ühendusi mõjutavad! See
on praeleetjatele revisionistidele - metallitöölistele
ka. Kindlasti häbistav. Ka seal, "Krullis", on kuul
ka hääli: "Egas seal ühingusse astumisest rasu po
le,- kage aegsis aktiivi ikkagi Era ja otse jääb
ikkagi setsidele! "Sellega on selgelt öeld sam-
muna": nõmes töötaja: valmanaja, montaaaja, kate
kunaja ja «imalt paar ühingu-liiget.

Ent kõikide seas, kõik ühe seas, - see on klas-
sivalikkude loosung. Kõik töölisühingu liikmeks,
sellega nemme ühingu elgele, klassivõitluse sün-
nole. Selle kuuulu kasvame tugevaks organisatsioonis
on ja teome setsfascholstide õrsandmise poliitikale
lõpu.

Teeme nüüdsest Klassivõpõdega.

Seni elavad iga vabriku töölised oma elus.
Töölised kohtuvad ainult sam-ühingu koosolekul, tei-
ned aga juhuslikult. Ride on vaja aga kuna. Näiteks
"Krulli"koosolekule kutsume meie Sõtsi või Lutheri
meistreeha ja Amberpõõrühil. Loome nidema teiste
vabriku lehtedega ja töölistevaheeaatega.

Korraldame ja malaseektsioonid toetage teinetsiat
töös. Sellega saavutame klassi solidaarsuse, tõstame
töölisesindajate tõõd ja loome ühise proletaarse
tegevuseks võerinne oma klassivaenlaste vastu.

I. mai võitlusplaan.

Kui vaadata möödunud I.
mai poole, tuleb tõdeda, et
koosolekuid, mida enam tä
lisklassi ühistuste ja v
lune poole, oleks nõnda nii
Tsaari Venes, niisama majal
tõenäoline Eestis, et metal-
listid töölisklassi esimees
on saanud. Tsaari Venes
said metallistid kõige enam
ohvreid. Ka Eestis tä
navusel I. mail peab metal
vägi klassiteadvuse ligi
gule tõstma, peab moodusta
ühise töörahva rinde, peab t
lisklassi vabadus- võitluse
võõrivuse saavutama.

A/S «Franz Krulli» masinaehitustehase EKP Komitee häälekandja «Krulli Tööline».

tööliste poole, kes kuulusid sotside parteisse ja reformistlikesse ametiühingutesse, kutsudes neid võitlusele fašismi pealetungi vastu ja paljastades sotsiaaldemokraatlike parteide juhtide äraandlikkust.

1935. aasta jaanuaris ilmus EKP Tallinna Komitee häälekandja «Punane Lipp» esimene number, milles teatati eelmisel

aastal toimunud EKP kongressist. Juhtkirjas öeldi, et «Punane Lipp» tahab kaasa aidata ühise väerinde loomiseks töölistega, kes käivad veel sotside ja vapside järel, et ühiselt kukutada kodanluse kurnamiskord.

Sama aasta märtsis väljaantud lendlehes kutsus EKP Tallinna Komitee toetama kodanliku Eesti vangimajades viibivate poliitiliste vangide võitlust, mis on üks lüli sellest suurest võitlusest, mida Eesti töörahvas peab oma vabastamise eest.

Partei keskhäälekandja «Kommunist» pühendas rohkesti tähelepanu kohapealsete parteiorganisatsioonide häälekandjatele.

Rääkides Jõgeva Jaan Kreuksi nimelise rajooniorganisatsiooni ajalehest «Külaproletaarlane», märkis «Kommunist» «Külaproletaarlase» erilise saavutusena, et ajalehele tegid kaastööd töölised ise. «Jääb soovida et ta kohapeal annaks rohkem konkreetseid näpunäiteid, kuidas ja mil viisil kohapeal võitlust korraldada ja kuidas üldisi võitlushüüdsõnu ja nõudmisi kohapealsete nõudmistega siduda. Igasse rajooni, igasse suuremasse vabrikusse, mõisa, kaevandusse oma häälekandjad! See peab meie partei liikmete lähema aja hüüdsõnaks olema kommunistliku propaganda ja kihutustöö organiseerimise alal,» kirjutas «Kommunist».[20]

Edasi andis «Kommunist» nõu, kuidas saab kõige hõlpsamini ja kõige lihtsamate abinõudega valmistada lendlehti või väikest põrandaalust ajalehte.

«KOMMUNISTI» PÕRANDAALUSED TRÜKIKOJAD

Illegaalse töölispartei üheks kõige suuremaks ja raskemaks probleemiks oli oma põrandaaluste trükikodade loomine, sest ilma nendeta ei saanud partei rääkida rahvaga. «Trükikoda ja trükitehnika, ka kõige elementaarsem, on üks Kommunistliku Partei tähtsamaid võitlusvahendeid,» kirjutas EKP Keskkomitee liige O. Rästas oma raamatus «Põrandaalused». «Ilma trükikojata, ilma tehnikata on partei jõuetu.»[21]

Eesti parteiorganisatsioonil oli põrandaaluste trükikodade organiseerimise alal juba kogemusi. Esimene «trükikoda», kus paljundati šapirograafi abil, asus, nagu kirjutab M. I. Kalinin, tema enda korteris. Suuremaid ja paremini sisustatud põranda-

[20] «Kommunist» nr. 4 (93), sept. 1933.

[21] O. Rästas. Põrandaalused, Tallinn, 1961, lk. 115.

Mustamäe tänavas majas nr. 39 asus 1930. aasta algul EKP illegaalne trükikoda.

aluseid trükikodasid organiseerisid bolševikud Eestis esimese Vene revolutsiooni perioodil (aastad 1905—1907) ja neid oli ka hiljem kuni Veebruarirevolutsioonini.

Märtsist 1917 kuni järgmise aasta märtsini (Oktoobrirevolutsiooni ja nõukogude võimu perioodil Eestis) ilmus bolševistlik ajakirjandus legaalselt. Kuid siis algas Eestis Saksa okupatsiooni ja seejärel kodanliku diktatuuri ajajärk, kus jällegi, nagu märkis V. Kingissepp, töörahva trükivabadus elutses kuskil põrandaaluses urkas — meie partei salatrükikojas.

Põrandaaluste trükikodade organiseerimisest, varjamisest ja nende tegevuse kindlustamisest kodanlikus Eestis jutustab O. Rästas eespool mainitud raamatus.

EKP Keskkomitee määras trükikoja eest vastutavaks ühe oma liikmetest, kes pidas nõu, kellega tarvis, kuid ei pühendanud mitte kedagi üksikasjadesse. Kuna nuhkide poolt uuriti kõige enam trükikoja asukohta, siis pidi sel alal valitsema kõige rangem konspiratsioon. Sel ajal kui EKP tegevust juhtis V. Kingissepp, otsustas ta ka kõik trükikoja organiseerimise ja konspireerimise küsimused. Trükikoja tööline ei tohtinud täita mingisuguseid teisi ülesandeid, tema tegevusest teadsid ainult üks või kaks parteitöötajat. Trükikotta ja trükikoja ligi lasti

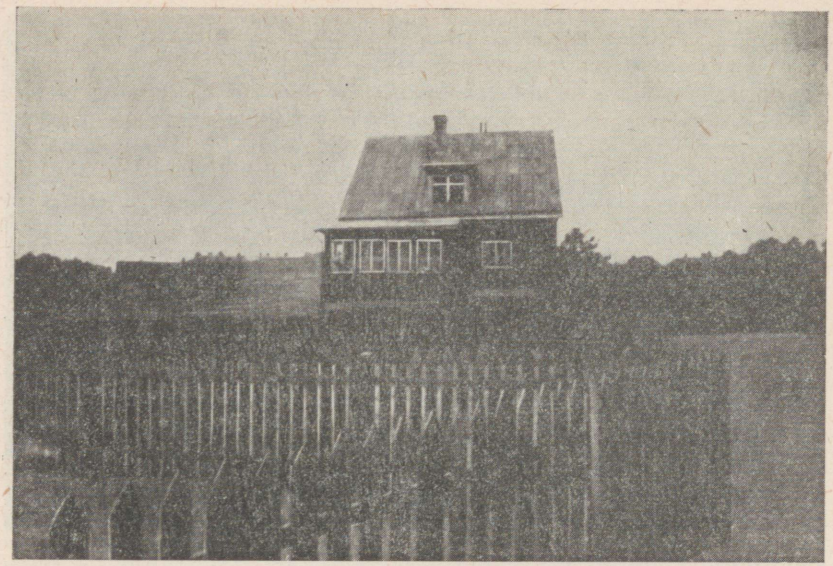

EKP illegaalne trükikoda 1931. aastal K. Eichorni majas Tuule tänavas nr. 14.

ainult väike arv inimesi, kelle aususe eest võis vastutada ja kes ei olnud seotud avaliku revolutsioonilise tegevusega.

1919. aastal asus «Kommunisti» trükikoda Tallinnas Lilleküla. Kaitsepolitsei nuhid avastasid selle Lilleküla läbiotsimisel. Pärast seda asutati uus trükikoda esialgu Nõmmele, sealt toimetati see Saku raudteejaama lähedale. Kuid ka see trükikoda sattus juhuslike asjaolude tõttu 1920. aasta septembris kaitsepolitsei kätte, kes rüüstas trükikoja, viis ära paberi, «Kommunisti» värske numbri trükilao ja kogu muu tehnilise sisseseade ning ligi 5000 eksemplari valmistrükitud «Kommunisti» numbrit. Kõige raskem kaotus oli aga see, et trükikoja tööline Pauline Sahk sai tulevahetuses surma. Teine tööline, Johannes Emmar pääses põgenema, kuid sai hiljem surma üle piiri minekul.

Pärast Saku trükikoja rüüstamist algas juba teisel päeval uue trükikoja organiseerimine. «Kogusime kõik kokku, mis veel järel oli,» kirjutab O. Rästas, «uue koha leidsime peagi ja panime trükikojale uue aluse. Viktor pani kogu oma energia liikvele, et muretseda küllaldaselt tehnikat, millest jätkuks kahe trükikoja jaoks: üks töötaks, teine oleks tagavaraks.

1921. aasta algul lõpetati kahe trükikoja fundamentaalne varustamine ... Tallinna väiketöökojad valasid meie trükikodadele trükivaltse, mitmesuguseid tinapomme ja muud vajalikku. Keegi leiutaja (nime olen unustanud) soovitas meile tema poolt spetsiaalselt põrandaaluse trükikoja jaoks projekteeritud «rotatsiooni». See oli niisugune masin, mis ise paberi alla tõmbas ja paraja suuruse lõikas, kuna «masinameistril» tuli ainult vändata, teine tööline võttis pressi alt tulevaid «Kommuniste» või lendlehti vastu. Masin oli vastuvõetav, raskusi tegi ainult osade valmistamine ja nende proovimine ... Kuid väga tähtsa trükitehnilise uuenduse viisime läbi 1921. aastal. Keskkomitee trükikoda hakkas «Kommunisti» ladusid valama matriitsivormides ja valatud stereotüübid saadeti rajoonide ja maakondade trükikodadesse, kus «Kommunist» valmis trükiti. See tehniline uuendus hõlbustas väga meie väljaannete transportimist. Sadade ja tuhandete eksemplaride edasitoimetamine teistesse linnadesse ja maakondadesse oli suurte raskustega seotud. Nüüd aga saadeti vormilt väikesed, seepärast hõlpsasti varjatavad stereotüübid maakondadesse ja linnadesse, kus «Kommunist» «käsipressil» valmis trükiti. Mass toodi tagasi ümbervalatult, mis

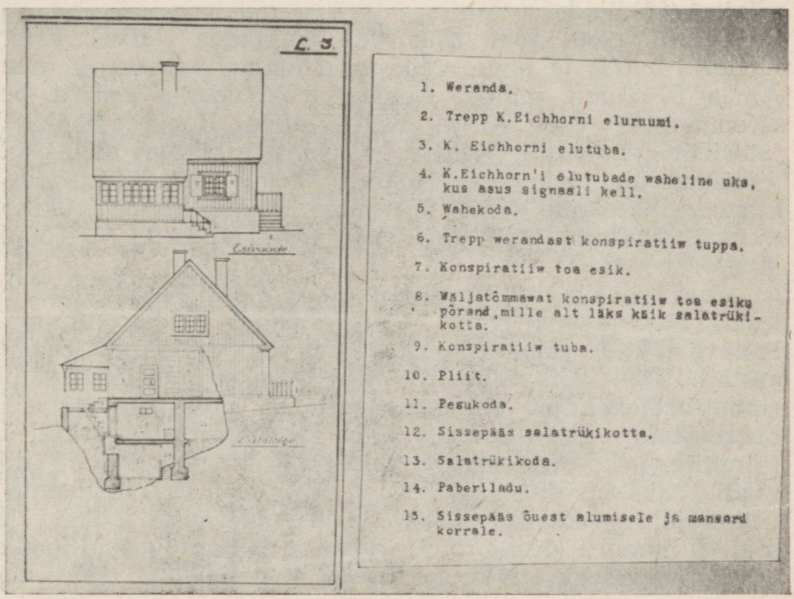

K. Eichorni maja esivaade ja läbilõige.

jälle uuesti Keskkomitee trükikojas ringkäiku lasti. Tehniliselt oli sel süsteemil veel palju puudusi. Üheks suuremaks raskuseks oli trükimasina või pressi tehniline puudulikkus ja vananemine. Selle tõttu tulid väljaanded sagedasti tumedamad, mis lugemist raskendas . . .»[22]

Ajavahemikul 1920. aasta lõpust kuni 1921. aasta maini oli EKP Keskkomiteel võrdlemisi täiuslik ja hästisisustatud trükikoda. Esmalt asus see Lagedil Rae vallas Juhan Proomanni poolt renditud Arusepa talus, kuid seal osutus ruum väga kitsaks, mille tõttu viidi trükikoda sealt järgmisel aastal üle Saue valda Jõgisoo külla Uku tallu.

Käesoleva artikli autor mäletab, et üks väike trükikoda, kus stereotüübi järgi «Kommunisti» trükiti, asus Järvamaal, Paide lähedal. Seda asja organiseeris Lehtse vallas elutsev EKP Järvamaa Komitee liige Otto Malmberg, kes mulle näitas üht stereotüüpi ja andis selle minu kätte mõneks päevaks hoiule. Malmbergil oli kavatsus asutada Tapal või selle lähedal väike trükikoda, sest sealt oli kõige hõlpsam ajalehte transportida. Siiski see plaan ei õnnestunud, kuna trükkimiseks ei leitud usaldatavat varjupaika.

Väiksemaid trükikodasid oli EKP-l 20-ndail aastail veel mitmel pool mujal. Ka hilisematel aastatel töötas Eestis mitu EKP salajast trükikoda.

Aastail 1930—1931 asus üks trükikoda Järvel Kristjan Eichorni majas ja teine, väiksem, Nõmmel Mustamäe tänaval A. ja S. Siimu juures. Nendes trükikodades trükiti peale «Kommunisti» veel EKP ja EKNÜ Tallinna Komitee häälekandjat «Kiir» ja «Krulli Töölist». Mõlemas trükikojas töötas trükitöölisena Idel Jakobson. Agaralt abistas teda Eichornide ja Siimude perekond, eriti perenaine Salme Siim. Trükikojad avastati politsei poolt 1931. aasta suvel äraandja V. Teppichi abiga.

Maal asuvatest trükikodadest oli oma aktiivse tegevuse poolest kõige silmapaistvam Jõgeva lähedal Vaimastvere vallas Paduvere külas Eduard Suure juures asuv trükikoda. Seal anti aastail 1932—1935 välja EKP Jaan Kreuksi nimelise organisatsiooni häälekandjat «Külaproletaarlane». Trükikoja asutas EKP organisaator Albert Sakkart. Oma sisustuselt oli see küll üsna primitiivne, koosnes esialgu vaid šapirograafist, millele hiljem saadi lisaks kirjutusmasin. Kuid primitiivsusest hoolimata oli trükikoja tegevus viljakas. Kahe ja poole aasta jooksul ilmus seal 19 numbrit «Külaproletaarlast» ja mitmesuguseid lendlehti ning üleskutseid, kokku umbes 50 eriväljaannet. 1934. aastal

[22] O. Rästas. Põrandaalused, lk. 118—119.

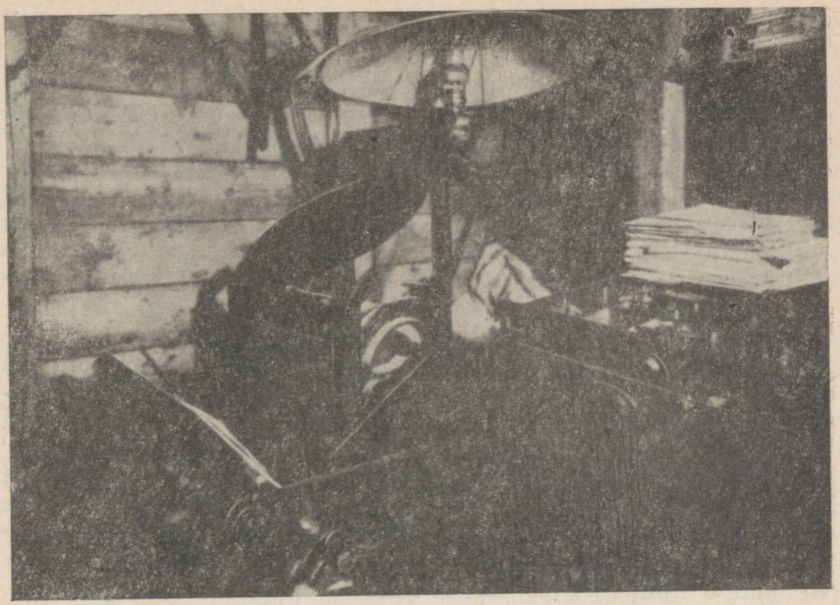

Illegaalse trükikoja sisseseadeid Tuule tänavas nr. 14.

sai nimetatud parteiorganisatsioon areteerimiste tagajärjel raskesti kannatada, kuid trükikoda ei avastatud.

Illegaalse ajakirjanduse väljaandmisel tegutses aktiivselt ka EKP Saaremaa organisatsioon. Saaremaa kommunistid hakkasid 1928. aastal välja andma EKP ja EKNÜ Saaremaa organisatsioonide häälekandjat «Saare Tööline».

Siin ma ei hakka loetlema kõiki neid EKP organisatsioone ja üksikuid parteiorganisaatoreid, kellel oli šapirograaf ja kes paljundasid lendlehti ja üleskutseid (näiteks EKP Sindi organisatsioon, EKP Tallinna organisaator F. Okk jt.).[23]

Mis puutub põrandaaluste trükitoodete tiraažidesse, siis olid need väga erinevad ja olenesid mitmesugustest asjaoludest: trükikoja sisseseadest, levitajate võrgust, legaalse töölisajakirjanduse olemasolust (sel korral läheb illegaalseid väljaandeid vähem vaja), parteiaparaadi tööst jne.

1920-ndail aastail, kui illegaalsed trükikojad töötasid pide-

[23] Täiendavaid andmeid EKP illegaalsete trükikodade ja nende väljaannete kohta aastail 1929—1934 vt. O. K u u l i. Ühise võitluslipu alla, Tallinn, 1961.

valt, peeti ka arvestust ilmunud eksemplaride arvu kohta, hiljem ei suudetud aga sellist arvepidamist enam korraldada.

21. mail 1919 tähistas EKP Keskkomitee trükikoda oma väljaannete («Kommunist», «Kommunisti» lendlehed ja muu illegaalne kirjandus) üldtoodangu juubelit. Nimetatud kuupäevani oli Eestis trükitud 100 000 eksemplari põrandaaluseid väljaandeid. «Kommunist» kirjutas sel puhul: «Meie trükikoja juubel ei ole mitte ainult meie partei kodune juubel, vaid kogu võitleva eesti proletariaadi püha. Meie lendlehed, üleskutsed ja «Kommunist» on olnud teejuhiks eesti töörahvale tema revolutsioonilises klassivõitluses.»[24]

Üldse lasti 1919. aastal Kommunistliku Partei Eesti Keskkomitee ja Tallinna Komitee poolt välja 269 800 eksemplari illegaalset kirjandust, järgmisel, 1920. aastal aga tõusis väljalastud eksemplaride arv juba 471 000-ni. Peale selle ilmus veel mõnede teiste parteikomiteede väljaandeid.

Põrandaalustes tingimustes ei saanud «Kommunist» ilmuda regulaarselt. Kui 1919. aastal ilmus «Kommunisti» 3 numbrit, siis oli see arv 1920. aastal — 7, 1921. aastal — 27, 1922. aastal — 6, 1923. aastal — 2, 1924. aastal — 5, 1925. aastal «Kommunist» ei saanud ilmuda, 1926. aastal ilmus 2 numbrit, 1927. ja 1928., 1929., 1930. aastal iga aasta 4, 1931. aastal 6 ja 1932. aastal jällegi 2. Järgnevatel aastatel hakkab «Kommunist» jälle suuremal arvul ilmuma, näiteks 1933. aastal 7, 1934. aastal 13 ja 1935. aastal 15 numbrit. «Kommunisti» tiraaž oli väga mitmesugune. Olenedes trükkimise ja levitamise võimalustest, kõikus see 1500 ja 5000 eksemplari vahel, ulatudes parematel aegadel kuni 10 000 eksemplarini.

1934. aasta märtsis ilmus «Kommunist» nr. 100. Sel puhul märkis ajaleht oma juhtkirjas neid põhilisi etappe, mis on läbi käidud 16 aasta kestel, alates «Kommunisti» asutamisest Viktor Kingissepa poolt 1918. aastal, ja peatus pikemalt eelseisvatel ülesannetel. Juhtkirjas kirjutati, et «Kommunist» on ainus Eesti tööliskassi vaba sõna, mille suud ei saa sulgeda ükski terror ega sõjaseadus, ükski paragrahv ega tsensuur. Sellepärast oli ka arusaadav kodanluse ja tema käsilaste — sotsiaaldemokraatlike juhtide määratu suur viha «Kommunisti» vastu.

Kõige suuremat jõudu ja energiat kulutasid kodanluse politsei verekoerad sellele, et «Kommunisti» hävitada. Mitu korda õnnestus neil «Kommunisti» põrandaalune trükikoda avastada. Mitu korda hõiskasid nad võidurõõmsalt, et «Kommunist» on likvideeritud. Kuid asjata. «Kommunist» jätkas ilmumist. Miski ei suutnud ajalehe suud sulgeda, sest «Kommunisti» kandis oma

[24] «Kommunist» nr. 3 (16), 1919.

õlgadel Eesti töölisklass. Kodanlikud mõrtsukad tapsid ja heitsid türmidesse kümneid «Kommunisti» toimetajaid, kaastöölisi, ladujaid, varjajaid, levitajaid ja lugejaid. Kuid asjata. Iga langenu ja areteeritu asemele astus töölisklassi ridadest uusi võitlejaid. Mingi terror ei suutnud «Kommunisti» lugejaid hirmutada. «Kommunist» oli ainus ajaleht, mida loeti niisuguse hoole, huvi, rõõmu ja vaimustusega nagu mitte ühtegi teist ajalehte. «Kommunist» tegi määratu suurt tööd Eesti töölisklassi ja kogu töörahva revolutsiooniliseks kasvatamiseks ja organiseerimiseks, marksismi-leninismi ideede kandmiseks Eesti töörahva ridadesse.

Pärast 100-ndat numbrit ilmus «Kommunisti» veel 44 numbrit. Muidugi, ebareeglipärase ilmumise juures võis ka numeratsioonis eksitusi ette tulla.

Mitte kõik «Kommunisti» numbrid polnud trükitud Eestis asuvates põrandaalustes trükikodades. Kommunistlikku kirjandust trükiti ka välismaal (Rootsis, Taanis) ja toimetati Eestisse peamiselt ISH (Meremeeste ja Sadamatööliste Internatsionaal) Eesti sektsiooni kuuluvate meremeeste kaudu. ISH Eesti sektsiooni väljaanded «Tormi eel» ja «Majakas», mida Eestis levitati koos «Kommunistiga», olid sisuliselt EKP väljaanded. Ühisrinde jõududega hakati välja andma ajalehte «Rahva Hääl» (toimetaja A. Vahtmann-Vaarandi), mida trükiti Norras ja levitati illegaalselt Eestis.

Põrandaaluse «Kommunisti», EKP lendlehtede ning üleskutsete trükkimine ja levitamine on nõudnud mitmeid ohvreid, paljud parteiaktivistid pidid andma oma elu.

Kodusõja ajal, 1919. aastal tapeti kodanluse poolt «Kommunisti» trükikoja tööline Mihkel Peterkopp. Teine tööline Arnold Lääts (põrandaaluse nimega Juku) piinati kaitsepolitseis surnuks. Kumbki neist ei reetnud trükikoja asukohta. Illegaalsete lendlehtede levitaja Martin Nurk mõisteti 1924. aasta suvel väljakohtu poolt surma, milline otsus muudeti Nurga alaealisuse tõttu eluaegseks sunnitööks. Trükikoja varjajad K. Reinfeldt ja J. Proomann mõisteti — esimene 6 ja teine 8 aastaks — sunnitööle. A. Potini peale, kes 1931. aastal levitas kommunistlikke lendlehti Tartus, avasid kaitsepolitseinikud tule ja ta sai raskesti haavata. Pärast seda piinati teda ja nõuti kaaslaste väljaandmist. Kuid ta suri piinamisel, ilma et oleks kedagi reetnud. 1932. aasta veebruaris mõisteti Järve trükikoja tööline I. Jakobson 12 aastaks sunnitööle. Ka trükikodade «peremehed» K. Eichorn ja A. Siim ning «perenaine» S. Siim said igaüks 10 aastat.

Pingeliselt töötasid põrandaalustes trükikodades enne 1924. aasta 1. detsembri ülestõusu Alice Stein («Kati»), Johannes

Mänd, Johannes Salm, trükikoja varjajad Emilie ja Aleksander Põldroo (Promis), Mihkel Salm, Alma Targamaa, Aliide Sommer, Georg Sommer-Tederov. Palju nimesid on aga veel teadmata.

V. I. Lenin võrdles parteilist ajalehte tellingutega, mis püstitatakse ehitatava hoone ümber ja mis märgib ära ehituse kontuurid, hõlbustab ühendusepidamist üksikute ehitajate vahel, aitab neil tööd jaotada ja ülevaadet saada üldistest tulemustest, mis on saavutatud organiseeritud tööga.

Niisugusteks tellinguteks oli EKP-le ka tema illegaalne ajakirjandus eesotsas «Kommunistiga».

«Kommunisti» väljaandmiseks põrandaaluste trükikodade organiseerimine, paberi ja muude materjalide hankimine, levitamisvõrgu loomine — kõik see nõudis tugevat ja alalist organisatsiooni, nõudis kindlaid partei seisukohti, poliitiliste parteide ja rühmituste vahekordade ning rahva meeleolu head tundmist.

Illegaalselt väljaantav EKP Keskkomitee häälekandja «Kommunist» täitis kõiki neid ülesandeid, mida tuleb täita kollektiivsel propagandistil ja agitaatoril ning kollektiivsel organisaatoril.

Sellest hoolimata, et «Kommunist» ilmus rasketes põrandaalustes tingimustes, oli ajalehel suur mõju töörahva hulkadele. See mõju tuli ilmsiks juba kodanluse võimu algul, kohe pärast seda, kui Eestimaa Kommunistlik Partei oli suutnud end organisatsiooniliselt kindlustada ja «Kommunist» hakkas korrapärasemalt ilmuma. Üheks näiteks «Kommunisti» mõju kasvust oli sotside partei häälekandja «Sotsiaaldemokraat» ja hiljem «Rahva Sõna» järkjärguline väljasuremine ja lõpuks hoopis seismajäämine.

«Kommunist» oli oma sisult järjekindlalt revolutsiooniline, sirgjooneline ja kirglikult võitlev. Ajalehe seisukohad olid selged ja töörahvale arusaadavad. «Kommunisti» keel ja stiil olid rahvapärased. Eriti said töörahva hulkades populaarseks Viktor Kingissepa terava sulega kirjutatud artiklid, mis jäävad tänaseni meistriteosteks eesti revolutsioonilise publitsistika alal.

NII TRÜKKISIME „KOMMUNISTI"

(Mälestusi)

A. NIKOLAJEV,*

personaalpensionär

1920. a. lõpupoole otsustas EKP Keskkomitee suurendada ja tugevdada oma põrandaalust trükibaasi. Et kohapealt oli raske saada kvalifitseeritud trükiladujat, kes oleks nõus olnud põrandaalustes tingimustes töötama, siis paluti abi EKP Venemaa Büroolt.

1920. aasta oktoobrikuu alguses kutsuti mind EKP Venemaa Büroosse ja tehti ettepanek sõita kodanlikku Eestisse põrandaalusesse trükikotta trükiladujaks. Koos minuga pidi seal töötama minu tuttav trükiladuja Taavet Kaasik (Pärn, Gorski) Tartust. Olin nõus. Pärast rea formaalsuste lahendamist, mis oli seotud minu vabastamisega Punaarmeest, jõudsin 16. oktoobril 1920 EKP Venemaa Büroo käsutusse Petrogradi. Mulle anti isikutõend Trääkeri nimele kodanliku Eesti jaoks, kohalejõudmiseks vajalik rahasumma ja erariided. Sooviti õnne ja kästi järgmisel päeval sõita Pihkvasse sm. Sammeli juurde, kes pidi mind Eestisse edasi toimetama.

Meeleolu oli hea. Teadsin, kuhu lähen ja mis mind seal ootab. Tundsin uhkust, et mulle usaldati niisugune vastutusrikas töö. 25. detsembril kell 2 hommikul ületasin piiri. Olin jälle kodumaa pinnal, kust ligi kolm aastat tagasi olin lahkuma sunnitud.

---

* Nikolajev, Aleksei Aleksei p. (Portnoi) sündis 1892. a. Viljandi linnas. Võttis osa revolutsioonilisest tegevusest Viljandis. Suure Oktoobrirevolutsiooni järel oli Viljandi trükikodade komissariks. Hiljem võitles Punakaardi ridades. Oli I Tallinna Kommunistliku Pataljoni (hiljem polgu) kuulipildujakomando ülemaks. Teenis 7. armee poliitosakonnas. 1920. a. detsembrist kuni 1922. a. aprilli lõpuni töötas kodanlikus Eestis põranda all. Pärast seda NSV Liidus mitmesugustel ametikohtadel partei ja nõukogude tööl. 1944. aastast alates asus elama Tallinna. Töötas Polügraafia Peavalitsuse ülemana ning hiljem Kirjastuste ja Polügraafiatööstuse Valitsuse juhataja asetäitjana. Praegu personaalpensionär Tallinnas.

A. Nikolajev.

Küll hobusega, küll jala — nii jõudsin seltsimeeste abiga ilma eriliste viperusteta Tartu ja sealt juba rongiga Tallinna. Tallinnas peatusin ühe metallitöölise perekonnas. Pidin nende juures peatuma senikaua, kuni mulle järele tullakse.

Juba esimesel päeval palusin pererahvast, et nad minust kohe teataksid sm. Likemetsale. Kuid alles kolmandal päeval tuli viimane mulle järele ja paigutas mind korterisse Vana-Kalamaja tänavale. Järgmise päeva õhtul sõitsime koos sm. Likemetsaga kuhugi Kohila kanti maale tema vanemate elukoha lähedale üksikusse metsatallu. Siin viibisin ligi paar nädalat. Oli küll igav, kuid sain aru, et konspiratsiooni huvides oli tarvis aega, et välja selgitada, kas mul pole taga «saba», mis põhjustaks trükikoja sissekukkumist.

Mõne nädala pärast tuligi kutse ilmuda Tallinna Vana-Kalamaja korterisse, kus viimati olin ööbinud. Sealt läks sõit otse trükikotta, kus Taavet Kaasik oli juba töötanud mõned kuud.

Trükikoda asus J. Proomanni talus umbes kilomeeter või veidi rohkem Lagedi jaamast Narva poole.

Eluhoone — tavaline talumaja — koosnes kahest osast. Ühes otsas oli suur ja avar elutuba, mis oli jaotatud õhukese vaheseinaga kaheks. Maja teises otsas läks uks ühisest esikust väikesesse söögikraami sahvrisse ja sealt edasi teise sahvrisse, kus asuski tavaliselt trükikoda. Umbes 5 m^2 suurust ruumi valgustas pisike, 25 × 25 sm suurune aknake. Põrand oli laudadest. See talu eluhoone on praegu alles, kuid aiamajakene on hävinud.

Meid, trükikoja töötajaid, oli esialgu kaks ja hiljem üks. Trükikoja ruumis tegime tööd ja magasime. Selleks oli meil laudadest tehtud kahekordne nari ja õlekotid. Ruumi soojendasime petrooleumiahjuga.

Trükikoja sisustus oli väga lihtne: üks kallakraamiga laud, kuhu oli asetatud kast ladumiseks, seitse trükikirja kasti ja üks kast ladumismaterjali ja joontega ning minu juhendamisel ühe Tallinna metallitööline poolt valmistatud stereotüübi seadeldised (maatri kuivatamise press, stereotüübi valamise vorm, priimusega köetav tinasulatamise katel, harjad maatri väljatampimiseks, paar suurt priimust, ladumiseks tarvisminevad vinklid, mitmesugused laadikud, viilid, stihhid, haamrid jne.). Trükikirja

EKP illegaalne trükikoda 1920. aastal Lagedil Kadaka külas Arusepa talus.

oli vähe, see mahtus ühte kohvrisse. Kui tööd ei olnud, siis peitsime kõik seadmed põrandalaudade alla tehtud auku.

Lagedi põrandaalune trükikoda oli ainuke omalaadne EKP Keskkomitee trükikoda, kus laoti ja stereotüpeeriti Keskkomitee häälekandjat «Kommunist» ja kõiki lendlehti. Kaunis kiiresti, ühe ööpäeva jooksul, võis trükikojas valmistada «Kommunisti», mille formaat oli küllaltki suur. Trükkimine aga toimus mujal — 3—4 kohas.

Taoline töö organiseerimine oli õige, sest ühe või teise trükkimispunkti sissekukkumine ei häirinud üldist süsteemi, ja kõik, mis oli ilmumas, ilmus ikkagi. Peaülesandeks oli kesktrükikoja säilitamine. Selleks aga olid Lagedil võetud kasutusele kõik ettevaatusabinõud.

Trükkimispunktid olid oma seadmete poolest lihtsad: lame paekivist või tugev puust alus, kuhu asetati 30 × 40 sm suurune stereotüüp, siis üks kummi või vildiga ületõmmatud paarikümne kilogrammi raskune silinder või võll, trükivärvi ülekandmiseks želatiinist valmistatud elastne tela ja värvi hõõrumiseks mingisugune sile plaat. Kõiki neid seadmeid oli kerge maskeerida. Paber lõigati lihtsalt noaga nõutavaks suuruseks. Et trükk parem välja tuleks, selleks niisutati paberit enne trükkimist. Kogu seda tööd võis teha ilma erilist oskust omamata.

Lagedil elasime ja töötasime muidugi põrandaalustes tingimustes. Pererahvas ei teadnud, kes me oleme, ja tundsid meid ainult hüüdnimede järgi: Taavet Kaasikut kutsuti «onu Eediks», mind — «väikeseks Sassiks».

Peaaegu kogu aeg elasime ja töötasime oma väikeses ruumis. Ainult söömas käisime pererahva poolel. Sel ajal aga pidas peremehe noorem poeg (oli vist tollal 6-aastane) ukse ees valvet, et keegi võõras ootamatult tuppa ei tuleks.

Pererahvas ise olid vanapoolsed inimesed. Faktiliselt kuulus talu meie peremehe õele, kes ise elas teise rikka venna talus meie lähedal. Proomannil oli paar lehma, siga, mõni lammas ja paarkümmend kodujänest. Enne maaletulekut töötas ta Lasnamäe paemurrus. Ta sõjaväes olev poeg võttis osa 1924. a. ülestõusust ja lasti kodanliku võimu poolt maha.

Töö trükikojas toimus vajaduse järgi. Ajaleht «Kommunist» ilmus vähem regulaarselt, lendlehed aga vastavalt tarvidusele. Seetõttu tuli teha tööd 2—3 ööd-päeva järgemööda. Teinekord aga olime mitu päeva tegevuseta. Kuid nädalas sai siiski 4—5 päeva tööd tehtud.

Töö käis järgmiselt: masinal trükitud või siis käsitsi kirjutatud käsikirja «Kommunisti» või lendlehtede jaoks sain käskjala kaudu Viktor Kingissepalt. Käskjalaks oli tavaliselt Alice

Stein («Kati»). Ühes käsikirjaga sain ka juhendi. Harilikult anti mulle «Kommunisti» jaoks kaks päeva ja lendlehe jaoks üks päev aega. Saanud käsikirja, hakkasin kohe laduma ja ühtlasi küljendasin ka ajalehe kohe lehekülgedeks. Esimese korrektuuri tegin metalli pealt ja teise tõmmiselt. Iseenesestmõistetavalt püüdsin juba ladudes vigu vältida. Kellelegi ma tõmmiseid korrektuuriks ei andnud, kõik sündis minu vastutusel. Pärast vormi valmisolekut ja vigade parandamist asusin stereotüübi matriitsi tegemisele ja valasin järgmise stereotüübi, mida tegin 2—3 komplekti. Matriitsi papi tegin ise kuivatus- ja siidpaberist, neid vaheldumisi kartulijahukliistriga kokku kleepides. Selle niiske matriitsi panin laotud ja murtud tinavormi peale ning tampisin käsitsi sellekohase harjaga lehekülje kujutise matriitspapi sisse. Seejärel kuivatasin matriitsi ja kleepisin selle tagakülje sügavused papiga ühekõrguseks. Selleks ajaks oli ka tina sulatatud ja asusin stereode valamisele. Kui valu oli hästi välja tulnud, puhastasin valatud stereotüübid trükikõlvuliseks, pakkisin paberisse ja andsin teatavasse punkti üleandmiseks meie majaperemehe Proomanni kätte. See punkt asus kilomeetrit neli trükikojast. Pärast seda lammutasin laotud vormi tagasi kasti.

Valmis stereotüüpplaadid toimetati kahte-kolme punkti, kus trükiti teatav arv tõmmiseid. Pärast trükkimist toodi need tinaplaadid mulle trükikotta tagasi, kus ma nad siis uuesti sulatasin järgmiste plaatide tegemiseks.

Talvel ja sügisel, nagu nimetasin, tuli kogu töö teha sahvris. Seal tuli ka magada ja vaba aeg mööda saata. Maantee oli lähedal ja talu polnud kuigi varjatud, seepärast ei tohtinud ennast õues näidata. Ka pererahva poolel oli ohtlik olla, sest tallu võis ju tulla mõni võõras, kes meid oleks näinud. Seepärast olid kevadised soojad ilmad üsnagi oodatud. Niipea kui ilm vähegi võimaldas, kolisin kogu trükikoja ja oma elamisega aiamajakesse.

Aiamajakeses oli värsket õhku muidugi küllalt ja seal võis üsna hästi taastada tervist, mis talvel sai sahvris tublisti kannatada. Kuid seal olid teised «hädaohud». Peremehel oli kaunis suur kari kodujäneseid. Oma elamise olid nad aga sisse seadnud just aiamajakese alla. Päeval olid nad enam-vähem rahulikud. Kuid öösiti, kui neid miski juhtus hirmutama, pugesid nad suurte hüpetega peitu ja tegid hiiglakära. Kuigi see mõjus närvidele, ei tahtnud aiamajakese värsket õhku siiski sahvri vastu vahetada.

1921. aasta suvel käis trükikojas paaril korral Viktor Kingissepp. Kord viibis ta trükikojas isegi nädal aega, kuna ta elukoht oli langenud kahtluse alla. Kontrollimisel tehti kindlaks, et need signaalid olid ekslikud, ja Viktor Kingissepp võis oma

T. Pärn (Taavet Kaasik, «onu Eedi»).

elukohta tagasi minna. Kuid see nädal möödus suurepäraselt. Viktor Kingissepp oli rõõmsameelne ja jutukas inimene. Tundsin teda küll juba varem, kuid siis õppisin veel lähemalt tundma. Ta armastas huumorit, mõistis nalja, kuulas hea meelega anekdoote ja temal endalgi ei olnud neist puudu. Ta oli kogu oma olemuselt tulihingeline ja vankumatu juht, kuid samas ka lihtne ja sõbralik inimene. Tema pilt on mul alati silmade ees.

Viktor Kingissepa ettepanekul tegi EKP Keskkomitee 1921. aasta algul otsuse suurendada põrandaaluse trükibaasi võimsust ja elastsust. Selleks otsustati luua uus trükikoda, kus oleks võimalik mitte üksnes väljaannete ladumine, vaid ka trükkimine korralikul trükimasinal. Koos uue täiuslikuma trükikoja valmimisega likvideeriti meie trükikoda ja trükkimispunktid Lagedi lähedal.

Uue trükikoja rajamiseks ostis EKP Keskkomitee Sauele Uku talu, mille fiktiivseks peremeheks oli K. Reinfeldt. Taavet Kaasik («onu Eedi») saadeti sinna trükikoda ette valmistama.

Trükikoda sai valmis oktoobris 1921. Novembris viisime kõik seadmed Lagedilt Sauele. Ühel sajusel õhtul sõitis «onu Eedi» minu ja trükikoja seadmete järele. Pakkisime trükikoja ja panime reele heinte alla. Et hobune oli juba tüki maad maha käinud ja väsinud, andsime talle puhkust kella kümneni õhtul. Siis jätsime hüvasti pererahvaga, kelle juures olime töötanud ja elanud peaaegu aasta, asusime reele ja alustasime sõitu otse Sauele Uku talusse.

Sõit algas hästi ja võib-olla oleks ka vahejuhtumiteta lõppenud, kuid «onu Eedi» eksis paar korda teelt, sõitis peaaegu ühe talu õue ja see vist kaitseliitlaste tähelepanu meile juhtiski.

Olime arvatavasti sõitnud juba kilomeetrit paarkümmend. Järsku kuuleme selja taga kuljuste kõlinat ja saanijalaste sahinat. Vaatasime tagasi. Kuuvalgusel nägime meile lähenevat umbes kümmet saani, igas kaks meest ja saani jalastel püsti kolmas. Igal mehel oli vintpüss.

Meie seisukord muutus kriitiliseks. Kuna meie hobune oli viletsavõitu, siis polnud mõtet katsetadagi ennast neist lahti rebida. Paksus lumes polnud kuhugi ka jalgsi ära joosta. Kõike seda arvestades otsustasime mitte kiirustada ja teeselda lihunikke. Oma «parabellumid» seadsime käepärast. Otsustasime kindlasti lahingu vastu võtta, kui asi nii kaugele läheb.

Meile järele jõudnud, peatati hobused ja üks keskealine maariides mees astus meie juurde, küsis kellaaega ja seda, kes oleme ja kuhu läheme. «Onu Eedi» pööras väärikalt oma ilusa habeme küsija poole ja vastas külmavereliselt, et oleme lihunikud-ülesostjad ja sõidame linna. Kella ütles kolme ligi olevat. Küsija jäi meie vastusega rahule ja nähes, et ka reel midagi kahtlast pole, pöördus tagasi oma kaaslaste juurde. Seal peeti veidi nõu ja seejärel sõideti hea traaviga tagasi.

Hingasime kergemalt, sest seekord olime pääsenud.

Varahommikul jõudsime Uku tallu. Uku talu elumajas, millega oli ühise katuse all ka rehealune, oli kaks tuba. Suuremas elas pererahvas ja väiksemasse asusime meie — trükitöölised. Väiksema elutoa alla oligi ehitatud see sõna tõsises mõttes põrandaalune trükikoda. Ruumi suurus oli peaaegu võrdne peal oleva elutoaga.

Salakäik trükikotta läks meie elutoast. Käigu maskeerimiseks oli tuba seestpoolt üle löödud nn. vagunilaudadega. Meie elutoas oli riietekapp, kummut, laud, mõned toolid ja voodi. Toas oli ka ahi. Ahju ja välisseina vahe oli umbes poolteist

meetrit ja sinna oli asetatud üht otsa pidi voodi. Voodi teises otsas oli kapp, mis varjas voodit akna poolt ja sellega ka salakäiku (viimane oli tehtud ahju ja välisseina vahele). Nagu öeldud, oli sein seestpoolt vooderdatud nn. vagunilaudadega, mis olid pärisseinast umbes kolmveerand meetrit eemal. Kahe seina vahel oli põrandas neljakandiline puuluugiga kaetud auk.

Trükikotta mindi niimoodi: avasime vaheseinas salaavause nii palju, et keha parajasti läbi mahtus. Avause sulgesime enda järel kohe. Kahe seina vahel võis vabalt püsti seista. Siis tõsteti põrandaluuk üles ja kätele toetudes lasksime end neljakandilisse avausse, mis oli inimese kõrgune. Nüüd järgnes veidi üle meetri pikkune käik otse trükikotta. Trükikoja pindala oli umbes 12 ruutmeetrit ja kõrgus kaks meetrit. Trükikoja lae ja elutoa põranda vahe oli ligi meeter. Trükikoja seinad ja lagi olid löödud nn. vagunilaudadega, põrand oli valmistatud põrandalaudadest. Trükikojast läks õhutoru maja lähedal olevasse põõsasse. Ruumi valgustas kaunis suur petrooleumilamp, sooja saime petrooleumiahjust.

Trükikojas olid järgmised seadmed: mõned regaalid ühes trükikirja kastidega, mida meil oli üle kümne, laud lehekülgede murdmiseks, kastid trükimaterjali ja joontega, üks käsitsi töötav «Boston»-tüüpi trükipress, stereotüpeerimisseadmed, tinasulatamise katel, paberilõikamise käärid (omatehtud), mõned riiulid tööriistadega, laadikud ja paar tooli. Nende seadmete ja trükikirja koguga sai korralikult tööd teha, «Boston»- trükipress võimaldas korralikku trükki.

Käsikirjad tõi V. Kingissepa käest trükikotta tema käskjalg Alice Stein («Kati»). Mõnikord käis käsikirja järel ka «onu Eedi».

Selles trükikojas me enam lehekülgede laovorme ei stereotüpeerinud, vaid trükkisime kohe laolt. Reinfeldt viis hobusega trükised kindlaks määratud kohale.

Tööle asudes juhtus meil äpardus, mistõttu «Kommunisti» ilmumine hilines kaks päeva. Nimelt siis, kui trükikoja jaoks maja alla auku kaevati, polnud midagi teada põhjaveest. Kuid sula ilma tõttu novembris tõusis põhjavesi üle poole meetri. Töö trükikojas tuli katkestada ja hakata pangedega vett välja kandma. Töö oli ränk, kuid pererahva abiga saime põhjaveest siiski võitu. Kohe telliti kohale tsinkplekk, millega lõime põranda ja seinad meetrikõrguselt üle. Kõik need tööd võtsid meil kaks päeva aega ja alles seejärel saime «Kommunisti» numbrit trükkima hakata.

Et trükikoda oli täiesti korras ja tööd võis teha takistamatult, tuli tööga toime üks inimene. Otsustati jätta «onu Eedi» üksinda tööle ja mind lubati tagasi Nõukogude Venemaale.

12. aprilli paiku sain tagasiminekuks dokumendid, sõitsin reega Tallinna ja sealt laevaga Leningradi.

Maikuus tabas aga Eesti töörahvast ränk hoop — kodanluse nuhkidel läks korda tabada Viktor Kingissepp ja organiseerida verine arveteõiendamine revolutsioonilise liikumisega.

Äraandja Linkhorsti ülestunnistuste järgi kihutasid nuhid kohe Uku talusse. Salakäiku aga nad ei leidnud. Pererahvas tegi end selles asjas päris võhikuks. Siis toodi kohale Linkhorst, kuid ka tema ei teadnud käiku trükikotta. Kaitsepolitsei agentidel ei jäänud muud üle kui meie elutoa põrand läbi murda, millega nad suure vaevaga said hakkama. Higistamist oli palju, enne kui trükikotta pääseti. Peremees Reinfeldt areteeriti. Samuti areteeriti «onu Eedi», kes, nagu ta hiljem rääkis, oli läinud 3. mail Viktor Kingissepa korterisse käsikirjade järele. Kuid V. Kingissepp oli juba areteeritud ja tema korter nuhkide valve all. Kingissepa korteri ukse juures võeti ta kinni.

Seega eksisteeris partei põrandaalune trükikoda Uku talus 1921. aasta novembrist kuni 1922. aasta 3. maini. Sealt jõudis pravdistlik trükisõna Eesti töölisteni ja kutsus neid uutesse klassilahingutesse kodanluse vastu.

„KOMMUNIST" TÖÖLISKLASSI ÜHISRINDE ELLUVIIMISEL NING RAHVARINDE ETTEVALMISTAMISEL *(1933—1940)*

A. TOLK,

EPA NLKP ajaloo ja filosoofia kateedri õppejõud

EKP illegaalne häälekandja «Kommunist» seisis revolutsioonilise ajakirjanduse eesotsas ka kolmekümnendatel aastatel. Ajaleht levitas eesti töörahva hulgas revolutsioonilisi ideid ja innustas kodanluse võimu kukutamisele uutes ajaloolistes tingimustes, mis tekkisid fašismi võimuletulekuga Saksamaal 1933. aasta jaanuari lõpul ning reaktsiooni pealetungi teravnemisega.

Uus olukord nõudis kommunistlikelt parteidelt nende taktika muutmist ning loovat edasiarendamist. Neil aastatel jõudis ka Eesti töölisklassi ühisrinde rajamisel võidule taktika, mille põhieesmärgiks oli organisatsiooniliste kokkulepete sõlmimine ning elluviimine kommunistide ning kõigi pahempoolsete jõudude vahel võitluses fašismi vastu. Selle võitlusviisi peamisteks tähisteks olid EKP augustikonverents 1934. aastal, samuti ka EKP ja Marksistliku Töörahvaesinduse rühma volinike vahel sõlmitud kokkulepe Helsingis ja Kominterni VII kongress Moskvas (mõlemad 1935. aasta suvel). Vaadeldava perioodi teisel poolel (1935—1940) kindlustus EKP juhtimisel ühisrinne töötajate legaalsetes ühendustes, eeskätt ametiühingutes. Samal ajal hakkas töölisklassi ühisrinde kui tuumiku ümber kujunema fašismivastaste demokraatlike jõudude rahvarinne.

Pidevalt kasvas selles ulatuslikus organiseerimistöös EKP häälekandja «Kommunisti» osatähtsus. Et NSV Liidus asuval EKP Keskkomitee Poliitbürool oli sidepidamine Eestiga raskendatud, siis loodi 1933. aasta suvel EKP keskus veel Taanis, kust oli võimalik Eesti põrandaaluseid organisatsioone hõlpsamini juhtida. A. Vaarandi, kes oli tol ajal tegev Meremeeste ja Sadamatööliste Internatsionaali Eesti sektsiooni häälekandja «Majaka» väljaandmisel ja võttis osa ka «Kommunisti» toimetuse tööst, räägib, et neid väljaandeid valmistati esialgu Stokholmis, kust 1933. aasta sügisel siirduti Kopenhaagenisse. Sealt

pöörduti hiljem tagasi Stokholmi, kus aga toimetuse töö 1937. aastal lakkas.

Peale kahe-kolme toimetuse töötaja tegid neil aastail «Kommunistile» kaastööd EKP juhtivad tegelased J. Anvelt, H. Pöögelmann, R. Meering (Mirring), O. Rästas jt. Teateid Eestist saadi ajalehtede, kirjade ja reisijate kaudu, välisinformatsiooni võeti eeskätt vene- ja prantsuskeelsest ajakirjandusest. Trükkimise võimalusi leiti tänu Skandinaavia kommunistide abile. «Kommunist» ilmus mainitud perioodil küllaltki korrapäraselt ja suhteliselt suure sagedusega, 1935. ja 1936. aastal isegi rohkem kui üks number kuus. Tiraaž oli 500—1000 eksemplari. Eestisse toimetati väljaanded eeskätt meremeeste abil ja levitati mitmel viisil, sealhulgas osavalt ka postitalitust kasutades.

Neil fašismi pealetungi aastatel käsitleti «Kommunisti» veergudel peamiselt taktika küsimusi, mida vaadeldi mitte omaette probleemina, vaid tihedas seoses kodanluse ja oportunistide paljastamisega. Ajaleht juhindus põhimõttest, et ei saa tagada tööliskassi ühisrinde edu, ründamata üheaegselt kapitali ja teda teenivat sotsiaaldemokraatia juhtkonda. Need kolm ülesannet põimusid «Kommunisti» veergudel üksteisega tihedalt läbi.

Märtsi algul 1933 pöördus Kominterni Täitevkomitee kommunistlike parteide poole üleskutsega luua oma maades fašismi poliitilise ning kapitali majandusliku pealetungi vastu sotsiaaldemokraatlike organisatsioonide ühisrinne. Vastavalt sellele ilmus märtsis ka EKP lendleht «Töörahva ühise väerinna eest!»,[1] mis kutsus sotsialiste ühisele võitlusele peamiselt kahel eesmärgil — sõjaseaduse kaotamise ja töötutele ainelise toetuse ning haiguskindlustuse taotlemiseks.

Kapitali ja fašismi pealetungi tugevnemine töörahva huvidele (eriti J. Tõnissoni valitsuse poolt kroonikursi allaviimine 35% võrra jne.) nõudis 1933. aastal töörahva võitlusühtsuse tugevdamist. Ühine võitlus pidi toimuma eeskätt lähemate majanduslike nõudmiste eest. «Kommunist» kutsuski vastama reaktsiooni pealetungile tööliste veelgi tugevama streigivõitlusega [nr. 3 (92), aug. 1933].

Ajalehe hinnangu kohaselt ei olnud Eestis tol ajal veel tingimusi võimu ülevõtmiseks proletariaadi kätte. Seepärast olid päevakorral esialgsed nõudmised — võitlus palga kärpimiste vastu ning reaalpalga tõstmise eest 1930. aasta tasemele. Tööstusharudes, kus tööliste rahulolematus oli kõige suurem,

[1] EKPA, f. 27. nim. 7, s.-ü. 11, l. 5.

soovitati kõigi töölisühingute (nii pahempoolsete kui ka reformistlike) ühistel koosolekutel vastu võtta tööliste nõudmised ning «valida ühise väerinna põhimõtte alusel tegevuse või streigikomiteed, kes viibimata asuvad streigi ettevalmistamisele . . .»[2] Juba 1933. aastal võis ajaleht avaldada artikli «Algava streigiliikumise õppetundidest» [nr. 4 (93), sept. algus 1933], kus teatati tööseisakute alustamisest Meleski klaasivabrikus, Sindi kalevivabrikus, Hargla lauavabrikus ja aurikutel «Mai» ning «Eestirand». Eestimaa Töölisühingute Keskliidu (edaspidi lüh. ET Keskliidu) bürokraatidele lootmise asemel õhutati kohalike streigikomiteede initsiatiivi palgavõitluseks.

Samas kuulutas «Kommunist» esmakordselt täie selgusega: «Ühist väerinda tuleb luua kõikide kohapealsete sotsialistlise partei ja töölisühingute organisatsioonidega, kes vastu oma juhtide tahtmist valmis on... streigivõitlusest nälja ja faschismi vastu osa võtma...kõikide reformistliste töölistega, kõikide organiseeritud ja organiseerimata töölistega!»[3] Sellega hakkas EKP häälekandja propageerima leninlike kompromisside taktikat, hakkas konkreetselt abistama ühisrinde organiseerimist «altpoolt».

Niipea kui põhiseaduse küsimuses korraldatud järjekordsel rahvahääletusel 1933. aasta oktoobris selgus, et vapsidel oli õnnestunud üldrahvalikku rahulolematust ära kasutada parlamentarismi vastu ja sellega avada tee fašistlikule diktatuurile Eestis, tegi EKP EST Parteile ja ET Keskliidule uuesti ettepaneku ühisrinde loomiseks, et võidelda fašismi vastu [nr. 5 (94), okt. 1933]. Nähes ette fašistliku terrori ohtu ka Eestis, nõudis «Kommunist» järgmises numbris, et EKP ja pahempoolsed töölisühingud peavad valmistuma end hoidma fašistide rüüstamise eest ja ühtlasi kaitsma ka reformistlikke ja sotsiaaldemokraatlikke ühendusi, võideldes nende kohalike organisatsioonidega ühisel rindel.[4] Selline avaldus aitas arendada sotsialistlike ja kommunistlike tööliste vahelist usaldust ning solidaarsust. Järgmise aasta algul aga teatas «Kommunist», et ESTP oli järjekordselt ignoreerinud EKP (1933 okt.) koostööalgatust («Sotsdem juhid šaboteerivad ja lõhuvad töörahva ühist väerinda!»). Selle järel rõhutas EKP häälekandja taas vajadust alustada sotsiaaldemokraatlike tööliste ja nende kohalike ühingutega koostööks vahetuid läbirääkimisi [nr. 3 (99), veebr. 1934].

---

[2] EKPA, f. 27, nim. 6, s.-ü. 7, l. 52.
[3] Samas, l. 54.
[4] Samas, l. 56.

«Kommunist» esitas EKP taktikalise plaani võitluseks fašistliku diktatuuri vastu, mille kohaselt tuli kõik proletaarlased ja poolproletaarlased linnas ja külas fašismivastasesse ühisrindesse koondada.[5]

Samal ajal osutas «Kommunist» üha enam tähelepanu olukorrale Eesti külas, arvestades õigesti, et töörahva ühisrinde oluliseks teguriks on töölisklassi liit maaproletariaadi ning töötava talurahvaga. Olukorras, kus kulak veeretas kriisiraskused maatöörahvale, kelle ekspluateerimine oli seadustega piiramata, uinutasid sotside liidrid maatöörahvast pettelootustega. «Kommunist» aga selgitas, et tööliste lähim ülesanne maal, nii nagu linnaski, on palgavõitlus. Selleks oli vaja astuda ametiühinguisse ja võtta maatööliste ühingud sotsidelt enda mõju alla.[6]

«Kommunisti» juubelinumber [4 (100), märts 1934], heitnud pilgu läbikäidud kangelaslikule võitlusteekonnale, avaldab artikli «Võitlusele Pätsi-Laidoneri faschistliku diktatuuri vastu!», milles näidati 12. märtsil riigivõimu usurpeerinud kildkonna olemust: suurkodanluse rühmitus, kel esialgu oli inglise orientatsioon, tõrjus kõrvale kodanluse avalikult saksasuunalise kliki. Samas ajalehes tõsteti esikohale ka sõna-, ühinemis- ning streigivabaduse kaitsmine.

Koos võitlusega ühisrinde loomise eest kaasnes siitpeale järjekindel Pätsi diktatuuri sõjakas ründamine. Näiteks juba järgmises numbris naeruvääristati võimuhaarajate demagoogiat «demokraatia kaitsmisest».

Mida tugevamaks osutus reaktsioon, seda lähedamaks muutus rahvahulkadele loosung — nõukogude võimu eest! «Kommunistis» [nr. 6 (102), mai 1934] öeldi selle kohta väga tabavalt, et fašism raskendab ja takistab küll töölisklassi võitlust, samal ajal aga süvendab kogu oma poliitikaga vastuolusid kodanluse ridades ning kiirendab kodanluse sotsiaalse peatoe — sotsiaaldemokraatia lagunemist, ajab teravaks kõik kapitalismi vastuolud.[7] Otsekui selle iseloomustuse kinnituseks järgnes ajalehes rida näiteid ühisrinde taktika edusammudest parempoolsetes ametiühingutes ning palgavõitluses. Artiklist «Tartu ametiühingutest» [nr. 5 (101), apr. 1934] loeme, et Tartu Töölisühingute Keskliidu etteotsa on pääsenud 1933. aastal ühisrinde pooldajad. Et nad aga ei teinud aktiivset selgitustööd härrassotside vastu ja viivitasid pahempoolsete ühingute juurdetõmbamisega Keskliitu, siis õnnestus parempoolsetel neid juhatusest

---

[5] EKPA, f. 27, nim. 6, s.-ü. 7, l. 70.
[6] Samas, l. 49.
[7] Samas, l. 72.

välja suruda. Sellest hoolimata on ilmne, et ka Tartu reformistlike ametiühingute liikmeskond avaldas juba 1933. aastal pahempoolsetele tugevat poolehoidu, mida siis kahjuks veel ei osatud organiseerida püsivaks enamuseks.

Üheks tähtsamaks sündmuseks oli kolmekümnendate aastate keskel pahempoolsete sotsialistide eraldumine EST Parteist ning Marksistliku Töörahvaesinduse tekkimine Riigikogus A. Jõeääre ja N. Andreseni algatusel. Esialgu suhtus «Kommunist» pahempoolsetesse sotsialistidesse umbusklikult, meenutades nende senist joondumist nn. austromarksistide järgi, keda tol ajal Kominterni parteid kõikjal teravalt kritiseerisid. Lähem aasta aga kinnitas, et mõningate kõhklemiste järel astus see pahempoolne rühm revolutsioonilisele teele.

«Kommunist» nägi ESTP lagunemises õigustatult eeldusi ühisrinde kasvuks ja aitas sellele jõudumööda kaasa. Ajaleht paljastas parempoolsete sotsialistide liidreid, kes kuulutasid Pätsi valitsuse «demokraatia päästjaks». Need paadunud oportunistid keelasid oma partei liikmetel astuda ühtki ühist sammu koos kommunistidega (ESTP Keskkomitee 24. mai 1934. a. ringkirjas jm.) ja nad seletasid koguni, et olevat vaja «demokraatiat kaitsta» nii fašistide kui ka kommunistide eest (!). Samal ajal jagasid sotside liidrid hoope oma partei pahempoolsele opositsioonile. «Neil ei ole küllalt veel sellestki, et nad terved oma partei osakonnad laiali kihutavad (tarvitades selle juures Pätsi faschistliku politsei abi nagu Tallinna I osakonna likvideerimisel), vaid likvideerivad koguni terveid ülemaalisi koondusi, nagu noorsotsialistliku liidu, oma partei võimlemisrühmi ... ametiühinguid jne.» («Faschismi abimehed tegutsevad»).[8]

Ühisrinde aluste rajamisel arvestas «Kommunist» kolmekümnendate aastate keskpaigast alates rohkem kui kunagi varem rahvusküsimust. Korduvalt nõuti piiriäärsetele venelastele ja ingerlastele enesemääramisõigust. Pikemas poleemilises artiklis [nr. 9 (105), aug. 1934] kummutati parempoolsete sotsialistide laim selle kohta, nagu oleksid kommunistid Eesti iseseisvuse vastu. Ühtlasi tõendati, et tõelise iseseisvuse saab eesti rahvas alles töörahva valitsuse kaudu [nr. 1 (110), jaan. algus 1935].

Esimeseks sammuks haritlaskonna lähendamiseks töölisklassi ühisele võitlusele oli sisult ning vormilt hästi läbimõeldud artikkel «Quo vadis — intelligentsia?» [nr. 5 (101), apr. 1934].

Eelneva perioodi ulatusliku võitluse tulemused resümeeriti EKP augustikonverentsil 1934. See konverents andis juba kogu

[8] EKPA, f. 27, nim. 6, s.-ü. 7, l. 76 ja 77.

EKP organisatsioonile konkreetsed ülesanded tööliskласsi ühisrinde rajamiseks olukorras, kus eesti kodanlus fašistlikku režiimi juba ellu viis. Konverentsil ilmnes, et mõned kommunistid alles kõhklesid uue taktika suhtes. Vastuvõetud otsustel oli põhimõtteline tähtsus: need lõid tööliskласsi ühisrinde alused Eestis. Ühisrinde rajamisel luges konverents vajalikuks ilmutada rohkem initsiatiivi sotsialistidega koostöö loomiseks ning reformistlike ametiühingute ärakasutamiseks. «Kommunist» [nr. 12 (108), sept. 1934] teatas konverentsi otsuse põhjal sotsialistidele tehtud uutest ettepanekutest, millega taotleti ühist võitlust 1) tööliste riikliku kindlustamise eest, 2) vapside ja hitlerlike parunite ning fašistlike dekreetide vastu, 3) töötasu sundnormide vastu ning streigivabaduse eest, 4) tööliskoja sisseseadmise vastu, ametiühingute, pahempoolse töölisajakirjanduse ning sotsialistlike organisatsioonide tegevusvabaduse eest.

Lähtudes neist lähematest eesmärkidest ning konverentsi otsusest, selgitas «Kommunist» EKP augustikonverentsil EST Parteile, Marksistlikule Töörahvaesindusele ja reformistlikele ametiühingutele kavandatud ühisrinde ettepanekuid. Samal ajal kohustati EKP organisatsioone looma ühisrinne kohalike sotsialistlike organisatsioonidega. Ühisrinnet loeti «peameetodiks kogu partei töös». Pahempoolsed ametiühingud suunati koostööle ja (oma õiguste säilitamise tingimusel ka) liitumisele paralleelsete reformistlike ametiühingutega.[9] Tuleb märkida, et kuna pahempoolsed ametiühingud olid selleks ajaks enamikus lagunenud, siis oleks küll otstarbekam olnud suunata nende jõud juba siis reformistlikesse ametiühingutesse, nagu seda EKP tegigi aasta hiljem.

Ka pärast konverentsi ilmnes kõhklusi uue taktika suhtes. Osalt nähtub see sellest, et pahempoolsete sotsialistide kohta esines «Kommunistis» eksiarvamusi veel 1934. aasta sügisel. Nii loeme põhjendamatult umbusklikku hinnangut («Läti sotside enesepaljastus») Läti Sotsialistliku Töölis-Talupoegade Partei kohta [nr. 8 (104), juuli 1934]. Halvustavas toonis püüab artikli — «Kas ajalugu kordub ehk «isesotsid» 1934. a. väljaandes» autor samastada Marksistliku Töörahvaesinduse rühma EST Parteiga [nr. 10 (106), sept. 1934].

Samal ajal avaldas ajaleht mõlema partei kohalike esindajate esimese ühise üleskutse, mille EKP Tallinna Komitee ning grupp ESTP suletud organisatsioonide liikmeid adresseeris novembris 1934 töölistele, ESTP ja reformistlike ametiühingute osakondadele Tallinnas. Seega asusid need sotsialistide rühmad

[9] EKPA, f. 27, nim. 6, s.-ü. 7, l. 95 ja 96.

juba koos kommunistidega ühisele võitlusele. Üleskutse sisu oli analoogiline augustikonverentsi nõudmistega.[10] Detsembrikuu «Kommunistis» [nr. 13 (109), dets. 1934] avaldati EKP Keskkomitee kiri «Eesti Sotsialistlikule Tööliste Parteile», milles märgiti, et Pätsi valitsus oli hakanud terroriseerima nii kommunistlikke kui ka sotsialistlikke töölisi ning kutsuti ESTP Keskkomiteed alustama Eestimaa Kommunistliku Parteiga läbirääkimisi ühisrinde loomiseks. Samas jõudis lugejateni ka EKNÜ Tallinna Komitee ja suletud E. Noorsotsialistliku Liidu liikmete grupi üleskutse «Kogu Eesti töötavale noorsoole» ühise võitlusrinde rajamiseks.[11] «Kommunist» kutsus pahempoolseid töölisühinguid algatama ametiühingute ühtsuse loomist ametiühingute demokraatia, üheõigusliku tegutsemise, kriitikavabaduse ning juhatustes proportsionaalse esinduse tingimusel («Ametiühingute ühtsuse eest»).[12]

Kõik need üleskutsed propageerisid kavandatava ühisrinde lähemat platvormi.

1935. a. algul avaldas «Kommunist» EKP Keskkomitee sekretariaadi teate 5. detsembrist 1934, et sotsialistide grupid, kes põhimõtteliselt võtsid vastu ühisrinde ettepaneku, hõlmavad üle kolmandiku ESTP koosseisust. See oli juba suureks saavutuseks.[13] Kuid ESTP ülejäänud osa, eesotsas oma oportunistlike liidritega, jätkas visalt endist lõhestuspoliitikat, kuigi II Internatsionaali Täitevkomitee 1933. aasta novembriistungi otsusega oli lubatud sotsialistlikele parteidele ühisrinde küsimuses tegevusvabadus.[14]

Et ESTP liidrid puiklesid kõrvale ka EKP 1934. aasta ettepanekute vastuvõtmisest, siis teatas EKP Keskkomitee sekretariaat 4. jaanuaril 1935, et ta nõustub esialgu veel kitsamate konkreetsete väljaastumistega ning soovitas alustada streigi ettevalmistamist, luues kohtadel ühised streigikomiteed. Sedapuhku tuli EKP Keskkomiteel oma uues, 31. jaanuari üleskutses töölistele ning sotsialistlikele organisatsioonidele teatada, et ESTP jättis EKP ettepanekule hoopis vastamata. Samas rõhutati: «Iga tööline näeb nüüd, et manööverdavad ESTP juhid, kuna kommunistid tõeliselt tahavad ühist väerinda luua...» [«Kommunist» nr. 2 (111), jaan. lõpp 1935]. Selles olukorras, kus tunduv osa EST Parteist oli ühisrindega nõustunud, oli vaja ühise väerinde ettepaneku põhimõtteliselt vastuvõtmiselt üle minna tegelikule ühisele võitlusele.

[10] EKPA, f. 27, nim. 6, s.-ü. 7, l. 97.
[11] Samas, l. 119.
[12] Samas, l. 117 ja 118.
[13] Samas, s.-ü. 9, l. 1.
[14] Samas, l. 2.

Juba kahekümnendate aastate algupoolest peale eristasid kommunistid kindlalt sotsialistlikke töölisi ESTP «tegelastest». Vahepeal, eriti kahekümnendate aastate lõpus ning kolmekümnendate aastate algul, esines kriitikat ka üldsõnalisel aadressil — sotsialistid. Muidugi olenes see osalt sellest, et pahempoolsed sotsialistid ise veel selgelt ei eraldunud parempoolsetest ning piirdusid «partei ühtsuse» nimel üksnes pahempoolsete sõnadega. Eriti majanduskriisi aastail räägiti kommunistide väljaannetes (ka teistes maades) pealöögist sotsiaalfašistidele. Kõige otsustavam võitlus oleks tulnud suunata muidugi fašistliku kodanluse vastu. 1935. aasta alguseks oli kõigest sellest kindlalt üle saadud. EKP juhtis nüüd oma kriitika täpselt sihtpunkti, s. o. eeskätt sotsialistide oportunistlike liidrite, ühisrinde saboteerijate pihta. «Kommunist» kirjutas: «Paljastage ühise väerinna lõhestajaid — ESTP juhte!» («Laialdane faschismivastane ühine väerind peab saama teostatud»). Ühtlasi tegi EKP oma ridades lõpu ühisrindesse astujate pahempoolsete sotsialistide umbusaldamisele. «Nüüd on tarvis vahet teha jutumärkides «pahempoolsete» sotsialistide ja ilma jutumärkideta pahempoolsete sotsialistide vahel,»[15] rõhutas «Kommunist» [nr. 2 (111), jaan. 1935] oma juhtkirjas. Nõnda rakendas Kommunistlik Partei uut taktikat. Selle taktika olemuseks oli leninlike kompromisside kasutamine, kus mõlemad pooled loobusid teineteise vastu ebasõbralikest väljaastumistest ning pidasid üheskoos revolutsioonilist võitlust töölisklassi majanduslike ja poliitiliste huvide eest.

Töölisklassi ühisrinde loomisel avaldusid olulised edusammud eelkõige ametiühingutes. EKP häälekandja hindas kõrgelt ET Keskliidu avaldust («Päevaleht», 11. jaan. 1935) selle kohta, et Keskliidu organisatsioonides võivad tegutseda mitme ilmavaatega töölised. See teade tähistas sotside monopoli kokkuvarisemise algust suuremates ametiühingutes. Need hakkasid muutuma kogu Eesti töölisklassi organisatsiooniks. «Kommunist» mõistis aga hukka L. Metslangi «apoliitiliste» ametiühingute teesi ja ütles: «Rippumatus poliitilistest parteidest ei tähenda hoidumist poliitikast, ei tähenda poliitilist erapooletust kodanluse suhtes, ... selle partei suhtes, kes tõeliselt kodanluse vastu võitleb.» [Nr. 2 (111), jaan. lõpp 1935.][16]

Kommunistide mõju ametiühingutes hakkas kiiresti tugevnema 1935. aasta kevadtalvel. Ühtlasi elavnesid ka oportunistid. Lõi sekka riigivõim. Tartus 1935. aasta märtsi lõpul Pätsi

---

[15] EKPA, f. 27, nim. 6, s.-ü. 9, l. 8.
[16] Samas, l. 4 ja 5.

võimude poolt mitmete sotsialistlike tööliste vastu lavastatud provokatsioonilise protsessi puhul kirjutas EKP häälekandja: «See, et Pätsi valitsus nii laiaulatuslikku pealetungimist sotsiaaldemokraatlikkude tööliste vastu algas... näitab s-d juhtide mõju kiiret langemist... töölishulkade poolehoiu suurenemist kommunistlikule parteile ja tungi kõvenemist ühise väerinna loomiseks.» [«Kommunist» nr. 5 (114), apr. 1935.]

Ametiühingute pahemale nihkumisega elavnes tööliste majanduslik võitlus. Valitsus omakorda kavatses palgavõitluse takistamiseks vastu võtta töötülide sundvahetalituse seaduse. Ta jätkas nn. tööliskoja ettevalmistamist ning valmistus ametiühingute «tasalülitamiseks». Samal ajal, s. o. 1935. a. kevadel keelati kõigi poliitiliste parteide tegevus lõplikult. Paar päeva pärast sellist keeldu aga asutati fašistlik ainupartei — «isamaaliit». «Kommunist» astus välja kõige selle vastu. Ajaleht kutsus kindlalt kaitsma streigivabadust. Ühtlasi avaldas «Kommunist» EKP Keskkomitee 1935. aasta märtsiüleskutse. Selles näidati, et nüüd langeb ära ka ESTP võimalus ühisrindest keeldumiseks endistel ettekäänetel, milles toonitati seda, et ESTP on legaalne partei, kellel polevat võimalik (?) EKP kui illegaalse parteiga koos töötada. Üleskutses kutsuti EST Parteid läbirääkimistele ühiseks võitluseks ametiühingute tegevusvabaduse eest ning saksa fašismiga kokkuleppepoliitika vastu [nr. 6 (115), mai 1935]. Ühtlasi anti kommunistidele juba ülesanne asuda töölisklassi ühisrinde kaudu fašismivastase rahvarinde loomisele.[17] EKP Keskkomitee sekretariaadi «Informatsiooniline teadaanne» märkis aga, et ESTP reageeris kommunistide märtsikuu üleskutsele saboteeriva vaikimisega [«Kommunist» nr. 8 (117), juuni keskp. 1935].

12. mail toimus Eestimaa töölisühingute V kongress, mis tõendas pahempoolse suuna osatähtsuse tugevnemist ametiühinguis. Keskliidu uues juhatuses jäid parempoolsed liidrid vähemusse. Kuid uue juhatuse etteotsa pääses siiski «poliitikavabade» metslanglaste grupp. Need olid põhimõttelagedad poliitilised karjeristid ning avantüristid, kes rahva petmiseks maskeerisid end esialgu «pahempoolsusega» ning anarho-sündikalistlike fraasidega, kuid läksid esimesel võimalusel fašistliku riigivõimu teenistusse. Siin ilmnes ka pahempoolsete sotsialistide oluline väärarvestus. Nad olid seni lootnud, et metslanglasi saab tõmmata ühisrindesse, mille tõttu ei astutud esialgu «poliitikavabade» avantüristidega otsustavasse võitlusse. Seepärast õnnestus metslanglastel haarata tugevaid positsioone mitmeis ametiühinguis ning ET Keskliidus.

[17] EKPA, f. 27, nim. 6, s.-ü. 9, l. 30.

Pahempoolsete eestvõttel aga alustati kõikjal, nii Keskliidus kui ka töölisühingute juhatustes laialdast värbamistööd vastavalt EKP loosungile — kõik töölised ametiühingu liikmeks! Ametiühingud hakkasid kiiresti kasvama. Nende revolutsioneerimisel töötasid suure energiaga ka ühisrinnet pooldavad pahempoolsed sotsialistid. Sellest ajast laienes ning muutus üha paremini organiseeritumaks tööliste streigivõitlus, mille suunamiseks «Kommunist» avaldas terve rea materjale.

Artiklis «Streigivõitluse kogemustest» näidati, et rea aastate järel levis palgavõitlus taas enamikul tööaladel, haarates ka suurettevõtteid. Tõusis streikijate solidaarsus ning visadus. «Nimelt on streigiliikumine kõige laialisemalt haaranud neid tööliste kihte, kus ametiühingud on ESTP juhtide mõju alt ära läinud ning kus reformistlised ja revolutsioonilised töölised tegelikult käsikäes töötavad.» [«Kommunist» nr. 7 (116), juun. 1935.] Ajalehe augustinumbris avaldatud artiklis «Streigivõitlus kasvab» teatati, et 1935. aastal omandas streigiliikumine Eestis enneolematu ulatuse: 1. jaanuarist kuni 20. juunini oli 20 streiki, millest võttis osa 4500—5000 töölist, ja millega kaotati 23 000—25 000 tööpäeva. Kuigi streigid olid puhtmajanduslikud, ei puudunud neil objektiivselt suur poliitiline tähtsus. Palgavõitluses ametiühingud tugevnesid ning sellega kindlustati ka töölisklassi ühist väerinnet [«Kommunist» nr. 9 (118), aug. 1935].

Selliste võitlustulemustega jõuti 1935. aasta südasuvel kahe tähtsa sündmuseni. 9. juulil sõlmisid EKP ja Marksistliku Töörahvaesinduse rühma volinikud Helsingis ühisrinde kokkuleppe. («Kommunist» ei avaldanud neid materjale konspiratsiooni kaalutlusel.) Kokkuleppes iseloomustati Pätsi valitsust kui Eesti spetsiifikaga fašismi. Seejuures märgiti, et ESTP, kes süvendas töölisklassi lõhet oma ässitustööga kommunistide ja marksistide vastu ja kes oli süüdi ka nn. vapside liikumise kasvus, tervitas Pätsi diktatuuri kui «demokraatia kaitsjat». Kokkuleppes nähti ette ühine võitlus palga tõstmise, kollektiivlepingute ja sotsiaalkindlustuse eest. Ühiselt otsustati nõuda töörahvale demokraatlikke vabadusi poliitiliseks tegevuseks ning ametiühingutööks. Ühiselt otsustati tegutseda ESTP mõju all olevate ja organiseerimata tööliste kaasatõmbamiseks ühisrindesse fašismi ja sõjaohu vastu. EKP ja pahempoolsed sotsialistid hakkasid siitpeale tegutsema õlg õla kõrval, ESTP aga varises lõplikult kokku.*

* TRÜ Toimetistes, vihikus 109 (Tartu 1961) olen artiklis «Ühisrinde leninliku taktika võit töölisklassi parteides ning ametiühingutes Eestis aastail 1933—1935» ülesandeks võtnud vaadelda peamiselt pahempoolse opositsiooni kujunemist ning ESTP kokkuvarisemist. Nende aastate üldiseloomustuse seisukohalt jääb ülalnimetatud artikkel seetõttu ühepoolseks. Nimelt ei ole selles EKP tegevust ühisrinde loomisel näidatud kaugeltki rahuldavalt. Selle ülesande lahendamisel püütakse käesoleva artikliga astuda samm edasi. *Autor.*

Helsingi kokkuleppest olenes suuresti ka «Kommunisti» kogu edasine suund.

Ulatuslikult valgustas ajaleht 25. juulist 25. augustini 1935. aastal toimunud Kominterni VII kongressi, ühisrinde leninliku taktika võitu rahvusvahelises revolutsioonilises liikumises. Kongress näitas, et fašismi laialdane pealetung on saanud teoks just töölisklassi lõhestatuse tõttu. Fašismi pidurdamiseks ja edukaks revolutsiooniliseks võitluseks kapitali vastu on tarvis suurte jõudude ühendamist, mille aluseks võib olla ainult kommunistlike ja sotsialistlike organisatsioonide vaheline kokkulepe. Sellest lähtuvalt rajatakse töölisklassi ühisrinne kui tuumik, mille ümber tuleb koondada kõigi demokraatlike jõudude avar rahvarinne. See oli strateegilise tähtsusega üldplaan, mille elluviimise julgeteks pioneerideks olid pahempoolsete jõudude koostöö esimesed rakendajad — Prantsusmaa kommunistid.

Kominterni VII kongress märkis, et rahvusvahelistes mõõtmetes oldi ühisrindega hilinetud. Selle põhjuseks loeti paljudes kommunistlikes parteides levinenud sektantlust ning dogmaatilist klammerdumist iganenud šabloonide külge. See tekitas pahempoolseid vigu ja takistas nende parandamist. «Kommunist» tõi ära G. Dimitrovi lõpukõne, milles öeldi, et «pidada jahti näiliste kallakute ja kallaklaste vastu, on lubamatu kahjulik kõrvalekaldumine».[18] Julge enesekriitika tules karastatud ning loovalt rakendatav taktika oli VII kongressi kestva väärtusega õppetund kõigile revolutsioonilistele jõududele, sealhulgas ka Eestimaa Kommunistlikule Parteile. Sel taktikal on olnud määrav tähtsus kommunistliku liikumise järgnevatele võitudele.

Ühisrinde lähemaks ülesandeks jäi Eestis ikkagi majandusliku võitluse suunamine. «Kommunistis» avaldatud EKP Keskkomitee 1935. aasta oktoobriüleskutses rõhutati tavaliste majanduslike eesmärkide hulgas ametiühingute ning streigivabaduse kaitsmist ja organisatsioonide laiendamist võitluses kavatsetava Tööliskoja vastu [nr. 13 (112), okt. lõpp 1935]. Ametiühingute rahvusvahelistele kogemustele viidates näitas ajaleht, et rööbiti eksisteerivail pahempoolseil ja reformistlikel ühingutel on vaja võrdõiguslikult ning demokraatlikult ühineda. Eesti revolutsiooniliste ametiühingute kohta öeldi, et neil on «praegusel silmapilgul õigem ilma igasuguste tingimusteta reformistlikesse ametiühinguisse minna...»[19] Väikesed pahempoolsed ametiühingud olid selleks ajaks tegelikult oma senise osatähtsuse kaotanud.

---

[18] EKPA, f. 27, nim. 6, s.-ü. 9, l. 59.
[19] Samas, l. 72.

Töölisklassi ühendamiseks tuli kodanluse võimu pidevalt paljastada. Palgavõitluse pidurdamiseks kehtestas valitsus nn. töötülide lahendamise seaduse, mida «Kommunist» [nr. 14 (123), nov. 1935] nimetas streigivõitluse kägistamise seaduseks. Sellega keelati kõik tööseisakud, mille põhjused polnud majanduslikud. 1935. aasta lõpuks lubas valitsus oma käsikutel luua (ametiühingute ülevõtmiseks) nn. Rahvusliku Tööliidu. «Kommunist» andis sellele kohe õige poliitilise hinnangu — zubaatovlik ühing. Tegelikult ei omanud see «liit» sellist praktilist väärtust, millist valitsus lootis, sest ta isoleeriti täielikult tänu pahempoolsete tööliste aktiivsele tegevusele ametiühingutes.

Vapside võimuhaaramise avantüüri (8. dets.) järel avaldas EKP häälekandja Keskkomitee 1935. aasta detsembriüleskutse, milles näidati, et sisepoliitika poolest ei erinenud Pätsi valitsus vapsidest, välispoliitikas aga orienteerusid mõlemad Saksamaale. Samas kutsuti töötavat rahvast üles toetama Nõukogude Liidu rahupoliitikat ja võitlema vastastikuse abistamise pakti sõlmimise eest Nõukogude Liiduga, mis on tõeliseks kindlustuseks Eesti rahvuslikule iseseisvusele Saksa fašismi pealetungimise hädaohu vastu.[20] Sama aasta lõpul näitas «Kommunist» esmakordselt,[21] et fašismivastase rahvarinde loomiseks on vaja mitmesuguste töölisklassi ühingutega ühinedes kaasa tõmmata ka Asunikkude ja Riigirentnikkude Koondus, kõik need Rahvusliku Keskerakonna organisatsioonid, samuti mitmesugused ühingud, kes olid Pätsi valitsuse vastu.[22]

Sääraste selgepiiriliste ülesannete taustal jäi igapäevase võitluse tandriks töölisklassi kõige massilisem organisatsioon — ametiühing. Ametiühingute tegevusvabaduse kaitsele asusid kindlalt ka töölisvanemad, kelle konverentsil 9. veebruaril 1936 ilmnes kasvav pettumus Pätsi valitsusest ning ühisrinde pooldajate kasv. Töölisvanemate seisukoht oli, et Tööliskoda ei saa ega või ametiühinguid asendada.[23] Konverents nõudis ka streigivabadust piiravate seaduste tühistamist ja töökaitse ning sotsiaalkindlustuse tugevdamist. «Kommunist» näitas õigesti, et ainult tänu ametiühingute tugevnemisele ei söandanud valitsus seni ametiühingute juhatusi rünnata, kuigi ta selleks valmistus. Ajalehes rõhutati, et nii valitsuse plaanide kui ka Tööliskoja loomise suhtes ei tohi olla mingit erapooletust [«Ühiste jõududega ametiühingute kaitsemisele», «Kommunist» nr. 3 (127), märts 1936].

[20] EKPA, f. 27, nim. 6, s.-ü. 9, l. 79.

[21] Enne seda oli märgitud ainult asunike ja Rahvusl. Keskerakonna ridades olevate tööliste kaasatõmbamise vajadust.

[22] EKPA, f. 27, nim. 6, s.-ü. 9, l. 82.

[23] Samas, l. 93.

1936. aasta oktoobrinumbrist aga loeme, et valitsus juba tagandaski ET Keskliidu juhatuse ning määras Keskliidu etteotsa oma agendid. Sellele aitasid kaasa ametiühingute «erapooletuse» jutlustajad ja ESTP parem tiib. «Kommunist» nõudis Keskliidule määratud juhatuse boikoteerimist ning töölisühingute pidevat kindlustamist. Ühisrindesse asunud ametiühingud täitsid järgnevas võitluses selle EKP ülesande auga.

Valitsuse selline kallaletung ametiühinguile oli tegelikult vasturünnak 1936. aastal massiliseks muutunud palgavõitlusele, mis ei hoolinud fašistlikust «kodurahust». (1936. aastal oli üle 30 streigi 20 000 osavõtjaga.[24]) Kui kaevurite suurstreigile järgnes löök ET Keskliidule, siis kordus seesama Tekstiilitööliste Ühingu juhatusega Sindis alanud ulatusliku streigi pärast. Ajaleht avaldas kohe EKP Keskkomitee kirja 7 maa ametiühingute nõukogudele, 9 maa sotsialistlike parteide juhatustele ning 8 maa kommunistlike parteide juhatustele, taotledes solidaarsust protestiliikumises nende repressioonide vastu ja selle vägivalla paljastamist ajakirjanduses, parlamentides ning Eesti valitsuse mõjutamist.[25] Järgnevalt näitas «Kommunist», et ka kõik vabariigi ametiühingud (29) peale ühe («Rahvuslik Tööliit») keeldusid oma esindajate ühisel nõupidamisel ET Keskliidule määratud juhatusega nõustumast.[26] Seetõttu oli valitsus sunnitud loobuma Keskliidu eesotsas olevast oma käsilasest Kadakust. Kuid kasutades Pätsi põliseid «koalitsionääre», määrati juhatuse esimeheks härrassots Voiman. Vastuseks sellele suunas «Kommunist» ametiühinguid nõudma Keskliidule juhatuse valimise võimaldamist.

Aprillis 1937 avaldas «Kommunist» artikli «Ametiühingu kongress peab saama kokku kutsutud!», millest nähtub, et kongressi nõudsid juba suured ametiühingute liidud. Määratud juhatus aga viivitas, oodates valitsuselt nn. kutseühingute seadust, millega loodeti ametiühinguliikumist killustada. Juba 1937. aasta juunis teatas «Kommunist», et liikumist ametiühingute kongressi eest (s. o. ET Keskliidu juhatuse demokraatlikuks valimiseks) toetab liikmeskonna enamik. Ka töölisvanemate ja Tööliskoja valijameeste 5. üleriiklik konverents otsustas: «Tööliskonnale tuleb võimaldada organiseerimist demokraatliku omavalitsuse alusel. Mingit hooldust tööliskond oma kutseühingutes (ametiühingutes — A. T.) ei vaja . . .»[27] Viidates Rootsi ajalehele «Socialdemokraten» (21. okt. 1936) märgiti, et viima-

---

[24] EKPA, f. 27. nim. 6, s.-ü. 9, l. 152.
[25] Samas, l. 151.
[26] Samas, l. 164.
[27] Samas, l. 184.

sel aastavahetusel oli ET Keskliidul 7200 liiget, septembri algul aga juba 15 000 ümber. Hoolimata ametiühinguile kaelasurutavast «kutseühingute» seadusest jätkati ametiühingute kaitsmist ning revolutsioonilise ühtsuse tugevdamist.

ET Keskliidule määratud juhatuse säilitas fašistlik režiim oma olemasolu lõpuni. 1936. aastal Tekstiilitööliste Ühingule määratud juhatuse ümbervalimine kujunes valitsusele valusaks õppetunniks. Tekstiilitööliste ametiühingu kongressil kukutasid töölised kõik valitsuse poolt määratud juhatuse liikmed valimistel läbi ja otsustasid nad ühingust välja heita. Pärast seda ei julgenud võimuesindajad ET Keskliidu kongressi enam lubada. Kuid tänu ametiühingute revolutsioonilisele karastumisele ühisrindes isoleeriti oportunistid aastakümne lõpuks nii ET Keskliidus, Tööliskojas kui ka Maatööliste ja Väikemaapidajate kojas.

Ajaleht käsitles ulatuslikult ka poliitilise võitluse küsimusi. Kui valitsus määras 1936. aasta veebruarile rahvahääletuse, kavatsedes muuta nn. vapside põhiseadust, siis avaldas «Kommunist» jaanuaris EKP üleskutse, mis oli adresseeritud ka asunike koondisele, Rahvuslikule Keskerakonnale ja Põllumeestekogude vastasrindele. Üleskutses näidati, et valitsuse sõnakõlksude taga demokraatia taastamisest on tegelikult fašistliku diktatuuri süvendamine nn. rahvuskogu abil. Selle asemel nõudis EKP Keskkomitee ja ESTP vastasrinne demokraatlikult valitud Riigikogu kokkukutsumist, töötava rahva ja maa ning linna keskkihtide majandusliku olukorra eest hoolitsemist. Saksamaaga kokkuleppepoliitika asemel nõuti abistamispakti sõlmimist Nõukogude Liiduga ning teiste kollektiivset julgeolekut pooldavate riikidega.[28] Need olid juba fašismivastase rahvarinde loosungid. Ajalehes avaldatud «Informatsiooniline ülevaade olukorrast Eestis» rõhutas, et kõigi opositsiooniliste jõudude poolt valitsuse ettepanekutele vastuhääletamises peituvad rahvarinde algmed.

Pärast «rahvaküsitlust» kirjutas «Kommunist», et tugeva opositsiooni ning valimistest passiivse osavõtu tõttu tuli valitsusel kasutada enamuse saamiseks võltsinguid. Enne Rahvuskogu valimisi asetas ajaleht 1936. aasta oktoobris küsimuse — «Mida nõuab käesolev silmapilk partei liigetelt».[29] Ajaleht ise vastas, et olukorras, kus valitsus süvendab fašistlike korporatsioonide loomist, ei või kommunistid välja astuda ühestki organisatsioonist, kus nad töötavad, vaid, vastupidi, tuleb astuda igasse ühendusse, mida valitsus loob hulkade püüdmiseks. Neis

[28] EKPA, f. 27, nim. 6, s.-ü. 9, l. 85.
[29] Samas, l. 97.

tuli tegutseda mitte 1921.—1924. aasta kombel avalikult, vaid varjatult. Sealjuures märgiti: «Ärge jääge ainult lootma ülevaltpoolt tulevatele juhtnööridele. Partei tugevus ja võitlusvõime ripuvad ära just kohalikkude organisatsioonide enesealgatusest ja isetegevusest.»[30]

«Kommunistis» (nr. 8, nov. 1936) avaldasid EKP Keskkomitee ning ühisrindest osavõtvad sotsialistlikud organisatsioonid üleskutse töörahvale ning keskkihtidele kasutada rahvarinde eest võitluseks valimiste boikoteerimist.

Pärast valitsuse poolt lavastatud «rahvatahte avaldamist» vaatles «Kommunist» kahes artiklis «Rahvuskogu» valimiste tulemusi ja näitas, et hoolimata eelnevast hirmutamisest ja surveavaldustest olid need löögiks Pätsi valitsusele. Mitte kuskil ei saanud Isamaaliidu kandidaadid üle 50% hääleõiguslike kodanike häälte arvust. Valimiskorra kohaselt toimus hääletamine ainult 30 ringkonnas ja sealgi kukkus üle kolmandiku valitsuse kandidaatidest läbi («Kommunist» nr. 9, dets. 1936). Valimiste tulemused kujutasidki esimesi edusamme rahvarinde rajamisel.

Töörahva ühisrinde ning fašismivastase rahvarinde tugevdamiseks töölisklassi ja talurahva liidu alusel kritiseeris «Kommunist» valitsuse agraarpoliitikat. Jaanuarinumbris paljastas ajaleht nn. teise maaseaduse demagoogiat. Kuna valitsus laostuvatelt kehvikutelt ning keskmikelt endale enam toetust ei lootnud, lubati riigi abil soodustada 50-hektariste talude loomist. See lubadus oli mõeldud valitsusele kulakute poolehoiu tugevdamiseks, kuid selle teostamisele ei jõutudki asuda. Võlgadega koormatud asundustaludest oli 20% laostunud ning langenud kulakute ja sakslastest maaomanike saagiks. «Kommunist» hindas uusmõisate tekkimist rahvusliku hädaohuna ja nõudis kõigi mõisate ärajaotamist kehv- ja kesktalurahvale.[31]

Kolmekümnendate aastate lõpul lülitus Eestis revolutsioonilisse tegevusse taas EKP kogenud kaader, kes vabanes vanglatest 1938. aasta amnestia põhjal. EKP osa ühisrinde juhtimisel tugevnes veelgi. Kommunistide ja pahempoolsete sotsialistide kokkuleppel rajanev töölisklassi ühisrinne viis Eesti ametiühingud revolutsioonilisele ühtsusele. Töötavas talurahvas ja linna keskkihtides tekkis fašistliku valitsuse vastu laialdane rahulolematus. Organiseeritud ühtse vastasrindeni selleks ajaks veel ei jõutud.

Tänu Nõukogude Liiduga sõlmitud vastastikuse abistamise paktidele kujunes 1939. aastal Baltimaades töölisklassile soodne

---

[30] EKPA, f. 27, nim. 6, s.-ü. 9, l. 104.
[31] Samas, l. 147.

välispoliitiline olukord. See soodustas revolutsioonilist tõusu. Revolutsiooniline situatsioon küpses 1940. aastaks.

Pärast 1937. aastat lakkas «Kommunisti» ilmumine ajutiseks, peamiselt seepärast, et tol ajal Kominterni Eesti jmt. sektsioonid likvideeriti. Selline olukord oli suurel määral tingitud ka J. V. Stalini isiku kultuse rasketest tagajärgedest.

Üle kahe aasta vaikinud «Kommunist» astus uuesti oma lugejate ette 1940. aasta aprillis, seekord omavalmistatud hektograafil J. Lauristini ja H. Alliku toimetamisel. See väljaanne kõneles juba strateegilisest peaülesandest — võimuvõtmisest. Fašistliku diktatuuri kukutamise ning rahvavalitsuse kehtestamise otsus võeti vastu 1. aprilli eelsel ööl Tallinnas Tõnismäel peetud EKP aprillikonverentsil. EKP häälekandja läks rahva hulka,[32] viimast puhku illegaalsena.

Artiklis «Mille eest võitleme» tõstis «Kommunist» esile ülesande: «Meie sihiks on sarnane demokraatia, kus suurkodanluse majanduslik ja poliitiline võim murtud ja kus kogu töötav rahvas — töölised, töötavad talupojad, käsitöölised, oma tööst elatuvad haritlased võivad vabalt otsustada, kuidas oma elu korraldada.» Suurkodanluse poliitilise ülevõimu kukutamisest öeldi selgelt: «See tähendab Pätsi—Laidoneri—Uluotsa reaktsioonilise valitsuse kukutamist ja tema asendamist tõelise rahvavalitsusega.»

See programmiline ülesanne täideti 21. juunil 1940. aastal. 4. juulil tühistas rahvavõim kodanliku võimu 1918. aasta novembri otsuse «Kommunisti» kohta ja 5. juulil astus ajaleht legaalsele võitlusareenile. Ajalehe esiküljel avaldati toimetuse pühendus kõigile kangelastele, kes langesid läbikäidud võitlusteel. «SELLEPÄRAST, ET KOMMUNISTLIKU PARTEI HÄÄLEKANDJA VÕIS LEIDA TEE RAHVA HULKA KA SIIS, KUI TA OLI ASETATUD VÄLJASPOOLE SEADUST. OLLES TEADLIK MEIL LASUVAST SUUREST VASTUTUSEST TÕOTAME VÄÄRIKALT KANDA EDASI NENDE LANGENUTE VEREGA PÜHITSETUD «KOMMUNISTI» KUULSUSRIKAST AU JA VÕITLUSLIPPU . . .»

*

Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloo kõige iseloomulikumaks jooneks kolmekümnendail aastail oli võitlus fašismi vastu. Sügava konspiratsiooni tingimustes, hoolimata fašistlikest repressioonidest, sammus EKP kindlalt töörahva esirida-

[32] Saabus päev. 1940. aasta revolutsioonilistest sündmustest osavõtjad jutustavad. H. Allik. Mälestusi 1940. aasta 21. juuni ettevalmistamisest, Tallinn, 1960, lk. 61—65.

des. Kasutades oskuslikult oma revolutsioonilisi õppetunde ning Nõukogudemaa ja rahvusvahelise töölisklassi taktikalisi kogemusi, suutis EKP nende aastate klassivõitluse keerukad küsimused lahendada edukalt.

EKP üheks tugevamaks relvaks töötavate hulkade kasvatamisel ning organiseerimisel oli tema illegaalne häälekandja, mis reageeris erksalt parteitöö kõigile olulistele vajadustele. Ta etendas tähtsat osa töölisklassi ühisrinde elluviimisel ning demokraatlike jõudude antifašistlikule rahvarindele tee rajamisel.

LEGAALNE REVOLUTSIOONILINE TÖÖLISAJAKIRJANDUS KODANLIKUS EESTIS

TÖÖRAHVA ÜHISE VÄERINDE EEST (1920—1924)

L. RANDMETS,
ajalookandidaat

Eesti töörahva lüüasaamine kodusõjas ja kapitalistliku korra restaureerimine põhjustas olulisi muudatusi nii Eesti majanduses kui ka töötava rahva revolutsioonilises võitluses ja Kommunistliku Partei tegevuses. Eestist sai kodanlik väikeriik, mida imperialistlikud suurriigid oma finants- ja diplomaatilisse võrku mässisid.

Eesti töötav rahvas kannatas sise- ja välismaiste kapitalistide halastamatu ekspluateerimise all ning tema raske majanduslik olukord ja poliitiline õigusetus kutsusid esile võimsa revolutsioonilise võitluse kodanliku võimu kukutamiseks.

Eestimaa Kommunistliku Partei ette kerkis selles olukorras ülesanne koondada kõik jõud uueks otsustavaks rünnakuks kapitali vastu, proletariaadi diktatuuri taaskehtestamiseks. Selle ülesande täitmine polnud kerge. Kommunistliku Partei tegevus, hoolimata 1920. a. põhiseaduses fikseeritud ühingute, koosolekute, sõna ja teistest demokraatlikest vabadustest, oli «demokraatlikus» vabariigis keelatud. Seetõttu tuli parteil oskuslikult ühendada illegaalset tööd legaalsega. Kommunistid suunati tööle ametiühingutesse ja noorsoo-organisatsioonidesse, kus nad jätkasid kommunistlikke võitlustraditsioone.

Töölisklassi organiseerimisel pidas partei väga tähtsaks ka ajakirjanduse väljaandmist.

Ajakirjandus — see on vahend, mille kaudu partei iga päev ja iga tund kõneleb rahvaga, ta on parimaks relvaks töötavate hulkade koondamiseks partei loosungite ümber. Juba 1901. a., bolševistliku partei loomise eel, märkis V. I. Lenin, et «... ilma selleta pole võimalik süstemaatiliselt arendada seda printsiibi-

kindlat ja igakülgset propagandat ja agitatsiooni, mis on sotsiaaldemokraatia alatine ja peamine ülesanne üldse ning eriti aktuaalne ülesanne praegusel silmapilgul . . .»[1] Lenini juhendi järgi ei piirdu kommunistliku ajakirjanduse ülesanne ainult ideede levitamisega, ainult poliitilise kasvatamisega, vaid ajaleht peab olema ka kollektiivne organisaator.

Lähtudes neist nõudeist jätkas Eestimaa Kommunistlik Partei illegaalse ajakirjanduse väljaandmist. Kuid koos sellega pidas ta vajalikuks ära kasutada iga vähimatki võimalust legaalse ajakirjanduse väljaandmiseks.

Esimene taoline väljaanne organiseeriti Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu kaudu 1920. aastal. Vajalikud majanduslikud ressursid koguti ametiühingu liikmete kaasabil korraldatud korjandustega. Juba sama aasta maiks suudeti koguda väljaandmiseks vajalikud summad. Kuid ajakirja väljaandmine venis, sest kodanlus tegi selleks igasuguseid takistusi. Üheks ettekäändeks toodi ajakirja nimi — «Rõhutute Hääl». Ajakirja esimeses numbris kirjutati, et ajakirja väljaandmise luba hoiti kinni ligi paar kuud, kuid «. . . Härra Einbundil (tolleaegne siseminister — L. R.) oli ainult üks «seaduslik» põhjendus meie häälekandja vastu. Muutku meie lehe nimi ära. «Rõhutute Hääl» — see nimi olla tema i s i k u vastu sihitud».[2] «Tuleb välja,» öelnud ta ametiühingute esindajaile, kui nad käisid järjekordselt luba taotlemas, «et mina, minister, olen justkui teie rõhuja!»[3] Töölised vaikisid, näidates oma nõusolekut.

Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu otsustas nime mitte muuta. Tegelikult ei olnud asi mitte nimes, vaid kodanlusele lihtsalt ei meeldinud legaalse töölisajakirja väljaandmine. See ei meeldinud ka sotsidele, kes istusid valitsuses, ja siit tulidki need suured takistused ja otsitud põhjused. Lõpuks, pika võitluse tulemusena anti siiski luba ja 11. novembril 1920. aastal ilmus ajakirja «Rõhutute Hääl» esimene number. Algul ilmus ajakiri üks kord nädalas, alates kaheksandast numbrist aga kaks korda. Vastutavaks toimetajaks määras partei Jüri Liivase, kes kuulus parteisse juba 1917. aastast.

Ajakiri hakkas kohe levitama kommunistlikke ideid ja õhutas töölisi revolutsioonilisele võitlusele.

Et ajakirja ilmumine langes kokku I Riigikogu valimistega, siis muutus ajakirja esimestes numbrites üheks peaküsimuseks valimiseelne selgitustöö. Teatavasti otsustas EKP võtta Riigikogu valimistest osa Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu

---

[1] V. I. L e n i n. Teosed, 5. kd., lk. 8.
[2] «Rõhutute Hääl» nr. 1, 11. nov. 1920, lk. 3.
[3] O. R ä s t a s. Põrandaalused, Tallinn, 1961, lk. 137.

Kõigi maade töölised, ühinegu!

Rôhutute Hääl

Tallinna Ametiühisuste Kesknõukogu Häälekandja.

Jimub igal neljapäewal.

Nr. 1. 11. nowembril 1920. Nr. 1.

Isborski weretöö ohwrid.

Sotsialdemokraatlise siseminiseri Hellati täsul aeti 30. augustil 1919 a. Esimene Üle-Eestimaalline Ametiühisuste Kongress [illegible] sellatt demokraatlise wägiwalla ohwriks langesid.

1. Hanzuk, Aleksander
2. Hammer, Eduard
3. Koolweister, Mihkel
4. Trunk, Aleksander
5. Allik, Johannes
6. Schmidt, Martin
7. Peitmann, Johannes
8. Pärtel, Ado
9. Wallmann, August
10. Ono, Martin
11. Gutmann, Pauline
12. Mahoni, Johannes
13. Kutnik, Johannes
14. Kilsmann, Johannes
15. Dr. Rebane
16. Maank, Wolfrid
17. Emberg, Alfred
18. Emberg, Marta
19. Tippo, Johannes
20. Wennikas, Harald
21. Rätsep, Johan
22. Kummer, Johannes
23. Jääger, Aleksander
24. Wolbrück, Karl

Kahe nimed teadmata.

Nende mälestus olgu meile jäädawalt püha!

Au langenutele!

Igawene needus nende timukatele!

Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu häälekandja «Rõhutute Hääl».

poolt esitatud nimekirja alusel. Osavõtt Riigikogu valimistest ei tähendanud aga kokkuleppepoliitikat kodanlusega, vaid tahet kasutada Riigikogu kõnetooli kodanluse paljastamiseks. «Rõhutute Hääles» selgitas V. Kingissepp töörahvale, et proletaarlased peavad minema valimistele «selle jaoks, et klassivaenlaste peastaapi tungida ja riigikogu aknast välja — töörahvahulkadele kõnelda t õ t t».[4]

[4] «Rõhutute Hääl» nr. 1, 11. nov. 1920, lk. 5.

Sellele järgnes rida kirjutisi oma valimisplatvormi selgitamiseks. Ajakirja kolmandas numbris avaldati tehases «Dvigatel» 2. novembril toimunud valimiseelse koosoleku resolutsioon. Koosolekul esinesid kommunistid J. Allikso, A. Sommerling jt. Mainitud resolutsioonis, mis võeti vastu ühel häälel, ilmnes kõige selgemalt Kommunistliku Partei valimiseelne platvorm. Selles öeldi: «Tallinna Ametiühisuste Kesknõukogu on alati ja vankumatult töölisklassi võitlust juhtinud. Valitsev valge terror ei ole suutnud seda võitlust murda. Ametiühisuste Kesknõukogu on selles võitluses paljuid paremaid klassiteadlikke töölisi kaotama pidanud, sest Kesknõukogu ei ole mitte sõnades vaid t e g u d e s kolmanda Internatsionaali platvormil seisnud. Tunnistame, et Tallinna Ametiühisuste Kesknõukogu on üldisi töölisklassi huvisid silmas pidanud ja nende eest võidelnud. Tunnistame, et Kesknõukogu nimekiri on ainuke r a k k u s k ä t e n i m e k i r i. Kutsume üles kõiki töölisi seda nimekirja a k t i i v s e l t t o e t a m a. Ainult ühiselt üksteist toetades jõuab töölisklass seda läbi viia, mida praegune ajalooline moment meie peale paneb. Sellepärast alustame võitlust Kesknõukogu nimekirja eest ning saame valimiste kihutustööst selle nimekirja heaks aktiivselt osa võtma.»[5]

Samal ajal paljastas ajakiri sotside kahepalgelist poliitikat ja kodanluse katseid takistada töölistel oma esindajate valimist I Riigikogusse.

Analoogiline selgitustöö jätkus ajakirja veergudel ka omavalitsuste valimiste ajal, mis toimusid 1921. aasta jaanuaris-veebruaris. Koos selgitustööga anti juhendeid, mida tööliste esindajatel tuleb valitud organites teha. «Mitte passiivne pealtvaatamine, vaid e i t a v a k t i i v n e o s a v õ t m i n e! Mitte ainult organiseerimistöö töölisasutustes, vaid sihikindel revolutsiooniline tegevus igas asutuses, kus 1) kodanlust, kõiki sorte sotse jne. paljastada võib ja 2) kust meie seltsimehe hääl massideni ulatub.»[6] Kogu see valimiseelne selgitustöö kandis vilja. Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu nimekirjast valiti Riigikogusse 5 saadikut. Ja nende parteide poolt (s. o. Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu ja EISTP), kes oma loosungites toetasid III Internatsionaali, hääletas nüüd kolm korda rohkem valijaid kui Asutava Kogu valimistel.

Pärast Riigikogu valimisi osutas ajakiri suurt tähelepanu Riigikogu kommunistliku töölisrühma tegevuse valgustamisele. Riigikogu kommunistlik fraktsioon tunnistas «Rõhutute Hääle» koguni oma häälekandjaks ja valis rühma poolt toimetuse kol-

[5] «Rõhutute Hääl» nr. 3, 25. nov. 1920, lk. 55.
[6] «Rõhutute Hääl» nr. 8, 5. jaan. 1921, lk. 135.

leegiumi koosseisu J. Allikso.[7] Ajakirjas ilmusid töölisrühma teadaanded ja kuulutused. Pidevalt avaldati ajakirjas rühma liikmete sõnavõtte ja deklaratsioone, sealhulgas ka neid, mille avaldamiseks ei antud saadikuile sõna. Seega sai eesti töörahvas «Rõhutute Hääle» kaudu teada tõde, ta nägi, kes tegelikult kaitseb tema tõelisi huvisid.

Laialdaselt paljastas «Rõhutute Hääl» kodanliku diktatuuri rahvavastast iseloomu ja tõi üksikasjaliselt päevavalgele sotside — nende kodanluse kannupoiste — reeturliku tegevuse. Põhjalikult leidis ajakirjas kajastamist linna- ja maatööliste olukord. Suurt rõhku pandi ka kodanluse ideoloogide paljastamisele, kes oma ajakirjanduse veergudel laimasid Nõukogude Venemaad. Artiklites «Nõukogude Venemaa majapidamine», «Kodanluse vale VIII nõukogude kongressist», «Uus vale Nõukogude Venemaa vastu» jutustas «Rõhutute Hääl» Nõukogudemaa ja tema rahva edusammudest sotsialismi ehitamisel ning kummutas faktidega kodanluse laimu ja vale. Oktoobrirevolutsiooni kolmandal aastapäeval tervitas ajakiri Nõukogude Venemaa töötavat rahvast ja ütles: «Sel kolmandal aastapäeval saadab kogu Eesti töölisklass ühes kõigi maade töölistega oma vennalikke tervitusi Venemaa töörahvale ja hüüab: elagu nõukogude vabariik.»[8]

Ajakirja tööst võtsid aktiivselt osa kommunistid. Eriti aktiivseteks kaastöölisteks olid EKP Keskkomitee liikmed V. Kingissepp ja O. Rästas, kelledest esimene esines varjunimede all M. N., H. Näär, Fotograaf ja Mefisto.

Lühikese ajaga võitis ajakiri suure poolehoiu kogu maa töötajate hulgas. Paljudes kohtades, linnades ja ka maa-asulais otsustasid töölisühingud tunnistada selle ajakirja oma häälekandjaks ja kutsusid üles teda aineliselt toetama. Sageli tuli sel töölisklassi häälekandjal kannatada repressioone ja kodanluse tsensuuri kitsendusi. Kuid sellest hoolimata propageeris «Rõhutute Hääl» kommunistlikke ideid, tutvustas töörahvast Kommunistliku Partei seisukohtadega ja liitis rahvahulki revolutsioonilisele võitluseks.

«Rõhutute Hääl» sai ilmuda vaid kolm kuud. Kodanlusele ei meeldinud revolutsiooniliste ideede propageerimine ja 12. veebruaril 1921. aastal sulges siseminister Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu häälekandja. EKP Keskkomitee kutsus Tallinna töölisklassi üles vastama sellele otsusele protestistreigiga. Üleskutse leidis elavat vastukaja. Tallinna suuremate tehaste, nagu Lutheri, Balti Puuvillavabriku ja «Krulli» töölised kuulutasidki

[7] «Rõhutute Hääl» nr. 9, 8. jaan. 1921, lk. 152.
[8] «Rõhutute Hääl» nr. 1, 11. nov. 1920, lk. 3.

14. veebruaril välja protestistreigi. Tartus, Pärnus, Narvas ja ka mujal toimusid protestimiitingud ja koosolekud.

Töölisajakirja väljaandmise ideed aga maha suruda ei suudetud. Tallinna revolutsioonilised töölised hakkasid kohe valitsuselt luba taotlema uue ajakirja väljaandmiseks. 18. veebruaril oli laotud uue ajakirja «Kurnatute Hääl» esimene number. Siseminister aga luba ei andnud. Ta nõudis koguni Tallinna trükikodade omanikelt allkirju, et nad töölisajakirjandust trükkimisele ei võtaks.

1921. aasta sügiseni ei õnnestunudki revolutsioonilistel töölistel oma legaalset häälekandjat välja anda. Teatavasti toimus selle aasta märtsis-aprillis rida repressioone; suleti Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu, Riigikogu kommunistliku rühma liikmed areteeriti, keelati Üle-eestimaalise Noorproletaarlaste Ühingu tegevus jne. Tööliste revolutsioonilist liikumist aga lämmatada ei suudetud. Juunis alustas Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu uuesti tegevust. Elavnes töö ka teistel rinnetel.[9]

EKP vajas aga agitatsiooni- ja propagandatöö tugevdamiseks oma legaalset häälekandjat ja sellepärast otsustas EKP Keskkomitee Poliitbüroo oktoobrikuu lõpul teha Tallinna Ametiühingute Kesknõukogule ettepaneku taotleda luba oma häälekandja väljaandmiseks. Uuele häälekandjale pidid hakkama kaastööd tegema ka kommunistid. Peale selle määras EKP Keskkomitee Poliitbüroo loodava legaalse häälekandja illegaalseks toimetajaks V. Kingissepa.[10]

Kodanlikult valitsuselt loa saamine õnnestus novembris. Ajakiri «Töö» — nii nimetati uut häälekandjat — hakkas ilmuma 5. novembril. Esimeses numbris kirjutati: «Meie ajakiri tahab klassivõitluse alusel seisvate — punaste niihästi linna kui maatööliste ametiühingute häälekandja olla.»[11] Ajakirja peaülesandeks oli võitlus töötajate aktuaalsete nõudmiste eest, nagu tööpäeva pikkuse kindlaksmääramine, palga tõstmine ja töötajate riiklik kindlustamine, ülemaalise ametiühingute kesknõukogu loomine, samuti linna- ja maatööliste organiseerimine.

---

[9] 1921. a. suvel ilmus Tartus isesotside väljaandel ajaleht «Tööliste Leht», mida toetasid ka kommunistid. Kuigi ajaleht avaldas kodanlust paljastavat materjali, siiski ei saa seda ajalehte kommunistlikuks lugeda. Toimetuse koosseisus töötas isesotside üks peamisi ideolooge K. Freiberg, kes hakkas ajalehes avaldama Kominterni, EKP ja Eesti töölisliikumise kohta igasuguseid väljamõeldisi ja laimu. («Tööliste Leht» nr. 6, 2. juulil 1921, K. Freibergi artikkel «Kas proletaarline revolutsioon on ajalooline paratamatus või põrandaaluse «Kommunisti» lendlehe tagajärg?»)

[10] A. Liebman. Eesti Kommunistliku Partei loomise ajaloost, Tallinn, 1960, lk. 249.

[11] «Töö» nr. 1, 5. nov. 1921, lk. 3.

Enamik ametiühingute kesknõukogusid tunnistas selle ajakirja oma häälekandjaks. «Töö» ilmus kolm korda kuus ja avaldas materjale tööliste olukorrast, paljastas kodanluse poliitikat ning oli tõhusaks vahendiks ametiühingute reorganiseerimisel ja nende töö elustamisel.

1921. aasta suvel leidsid ülemaailmses kommunistlikus liikumises aset sündmused, mis määrasid kindlaks ka EKP edaspidise tegevusprogrammi. Nimelt toimus Kommunistliku Internatsionaali III kongress, kus tehti kokkuvõtteid noorte kommunistlike parteide tegevusest, üldistati nende võitluskogemusi ja määrati kindlaks taktikaline joon. Kongress esitas loosungi «Massidesse», mis tähendas seda, et kõik kodanlike riikide kommunistlikud parteid peavad töölisklassi enamuse enda poole võitma ning pidama lepitamatut võitlust sotsiaaldemokraatide kui kodanluse peatoe vastu.

EKP II kongress otsustas võtta need Kommunistliku Internatsionaali III kongressi otsused oma edaspidise töö aluseks.

Ühise väerinde konkreetse kuju andsid Kominterni Täitevkomitee 1921. aasta detsembripleenumi teesid. Lähtudes neist teesidest ja Eestis valitsevast konkreetsest olukorrast, koostas EKP Keskkomitee 1922. aasta algul Töörahva Ühise Väerinde loomise programmi. Selle põhinõudmised, mis koosnesid 12 punktist, formuleeriti 4. ja 5. jaanuaril toimunud vastutavate parteitöötajate nõupidamisel.

Selle taktika elluviimisel kerkis partei ja töölisorganisatsioonide ette ühe tähtsama ülesandena legaalse töölisajalehe asutamine. Töörahva Ühise Väerinde häälekandjat, tema organit oli vaja selleks, «... et korraldada Eesti töölisklassi võitlust oma eluhuvide eest, kutsuda ühisesse tööväkke proletaarlasi, kes veel arusaamatuses uinuvad ehk koguni tööliste rõhujaid toetavad, luua laialipillatud tööliste organisatsioonide ja üksikute proletaarlaste vahel side, organiseerida neid ja õhutada tegevusele ...»[12]

Tallinna Ametiühingute Kesknõukogul läks korda organiseerida legaalse ajalehe väljaandmine võrdlemisi kiiresti ja 20. jaanuaril 1922 ilmus Eesti Töörahva Ühise Väerinde häälekandja «Tallinna Tööline» proovinumber. Toimetuse kolleegiumi kuulusid kommunistid V. Kingissepp ja J. Lauristin ning Eesti Iseseisva Sotsialistliku Tööliste Partei poolt E. Joonas ja O. Gustavson. Viimased osutusid töörahva reetjateks ja hakkasid tegutsema Töörahva Ühise Väerinde vastu. Praktilist toimetusetööd juhtis J. Lauristin. Veebruarist alates muutus «Tal-

[12] «Tallinna Tööline», proovinumber, jaan. 1922.

linna Tööline» regulaarselt kaks korda nädalas ilmuvaks ajaleheks.

Selle väljaandega algabki Töörahva Ühise Väerinde perioodi legaalse ajakirjanduse ajajärk, mis kestis 1924. aasta 1. detsembri relvastatud ülestõusuni. Muidugi ei saanud «Tallinna Tööline» ilmuda kodanluse diktatuuri tingimustes kogu mainitud perioodi vältel. Vähegi vabama mõtteavalduse puhul järgnes ajalehe sulgemine ja muud repressioonid. Kuid EKP otsesel juhtimisel tegutsenud revolutsioonilised töölisorganisatsioonid olid visad. Suletud ajaleht asendati uuega, vangistatud toimetaja asemele pandi teine ja Töörahva Ühise Väerinde ajaleht ilmus jälle. Kõigest sellest saab põgusa ülevaate, kui reastada tolle aja ajakirjandust.

«Tallinna Tööline» ilmus kuni 27. aprillini. 28. aprillil ta suleti. Kaitsepolitsei hävitas järjekordse, 29. aprilli ajalehenumbri lao, samuti ka 1. mai 8-küljelise ajalehenumbri lao ja konfiskeeris valmistrükitud leheosad.[13] Ajalehe sulgemise ettekäändeks oli 27. aprilli numbris avaldatud Tallinna organiseeritud tööliste esindajate koosolekul vastuvõetud 1. mai hüüdlaused[14], mis olevat kutsunud kehtiva riigikorra kukutamisele. Tegelikult kartis kodanlus töörahva meeleavaldust 1. mail ning sulges ajalehe töörahva hirmutamiseks.

Kohe pärast 1. maid, mis vaatamata kodanluse terrorile kujunes suureks töörahva võitlusjõudude demonstratsiooniks, hankisid töölisühingud loa töörahva uue ajalehe väljaandmiseks. 5. mail ilmus ajaleht «Punane Täht», milles lugejale teatati, et kuigi Töörahva Ühise Väerinde häälekandja «Tallinna Tööline» on kägistatud, Töörahva Ühine Väerinne püsib ning suureneb ja tiheneb iga päevaga. Selle väerinde häälekandjana hakkab nüüd ilmuma «Punane Täht», mida saadetakse «Tallinna Töölise» tellijatele.[15]

Vaevalt sai see ajaleht ilmuda, kui kodanlus ruttas seda sulgema. Juba teise numbri järel keelas siseminister ajalehe edaspidise väljaandmise. Põhjuseks oli 9. mai numbris avaldatud joonealune, milles kõneldi Viktor Kingissepast kui töölisklassi huvide eest võitlejast.[16] Loomulikult ei meeldinud kodanlusele, et legaalne töölisajakirjandus julges kõnelda kiitvalt mehest, keda peeti kehtiva korra kõige vihasemaks vaenlaseks. Pealegi tahtis valitsus pärast V. Kingissepa areteerimist ja mõrvamist rahvale tõestada, et kommunistlik põrandaalune liiku-

---

[13] «Punane Täht» nr. 1, 5. mail 1922.
[14] «Tööliste Lipp» nr. 1, 2. dets. 1923.
[15] «Punane Täht» nr. 1, 5. mail 1922.
[16] «Töö» nr. 6 (12), 22. juun. 1922, lk. 181.

Töörahva Ühise Väerinde ajalehti.

mine on purustatud. Kui siis legaalne ajaleht julges vastupidist väita, tuli tal maksta lõivu ja tuua end ohvriks kehtivate «demokraatlike vabaduste» altarile.

Järgnesid uued taotlused. 9. mail taotlesid töölisorganisatsioonid luba ajalehele «Meie Lipp», 15. mail «Töö Võim» ja 18. mail «Proletariaadi Punane Täht», kuid kodanlik valitsus selleks luba ei andnud.[17] 19. maiks jõuti nii kaugele, et võis ilmuda ajaleht «Spartakus». Et aga oli tulemas «115 kommunisti» protsess, siis siseminister, kirjutanud küll ühe käega alla loale ajalehe väljaandmiseks, andis teisega korralduse ajalehe sulgemiseks. Enne «Spartakuse» ilmumist tungisid trükikotta kaitsepolitseinikud, kes teatasid, et ajaleht kõnelevat keelatud asjadest, ning korjasid valmistrükitud eksemplarid ära. Hiljem seletas siseminister Einbund I Riigikogus, et ajalehes olla halvustatud kodanlikku kohust, mis sünnitavat «kohtuvastast ja kohtule vaenulikku meeleolu».[18] Tegelikult aga kartis kodan-

[17] I Riigikogu protokollid, 6. istungjärk, veerg 508 jj.
[18] I Riigikogu protokollid, 7. istungjärk, veerg 3.

lus, et tööliste ajaleht muudab «115 kommunisti» protsessi Kommunistliku Partei ideede levitamise tribüüniks. Seetõttu ei lastud enne protsessi, protsessi ajal ega vahetult pärast seda ilmuda ühtegi legaalset tööliste ajalehte.

1922. aasta suvel jätkusid katsed Töörahva Ühise Väerinde ajalehtede väljaandmiseks. Juunis ilmus üks number «Proletariaadi Punast Tähte», 7. juulil «Uus Töö», kuid need suleti kohe pärast esimest numbrit.

4. juulil 1922. a. ilmus ajaleht «Meie Sõna I», mida väljaandja ise nimetas töörahva kirjanduseks.[19]

Järgmiseks Töörahva Ühise Väerinde väljaandeks oli ajaleht «Meie Hääl», mida õnnestus välja anda 11. juunist 14. augustini kaks korda nädalas. Sama aasta augustis aga puhkesid Tartus ja Tallinnas suured streigid. Kodanlus asus pealetungile, et neid streike lämmatada. Üheks abinõuks oli streike organiseeriva ja õhutava ajalehe sulgemine siseministri määrusega 14. augustil. Põhjenduseks väideti, et ajaleht kritiseerinud sõjaministeeriumi seal valitseva tsaariaegse vaimu pärast.[20] Töörahva Ühise Väerinde häälekandja, seekord «Uue Meie Hääle» nime all, saab uuesti eluõiguse alles kuu lõpul, 29. augustil, kui streigid olid põhiliselt juba murtud.[21] Et aga «Uus Meie Hääl» julges avalikkuse ette tuua seda «lehmakauplemist», mis valitsuskriisi puhul kodanlike parteide vahel Riigikogus toimus, ja nõuda töörahva valitsuse moodustamist, siis 21. oktoobril 1922 sulges siseminister ka selle ajalehe.[22]

Kuna «Uus Meie Hääl» oli ilmunud 3 korda nädalas, tekkis töölisühingutel kavatsus hakata välja andma iga päev ilmuvat ajalehte, kusjuures «Uus Meie Hääl» pidi jääma maatöörahva ajaleheks. Selleks oli luba nõutatud ja teatatud, et 1. detsembrist hakkab ajaleht «Tööline» ilmuma päevalehena. Ajalehe «Uus Meie Hääl» sulgemine aga muutis olukorra. 24. oktoobrist hakkas «Uue Meie Hääle» asemel ilmuma loa saanud Töörahva Ühise Väerinde ajaleht «Tööline», algul kolm korda nädalas ja 1. detsembrist 6 korda nädalas.

Sellega saabus töölisajalehtedele pikem tegevusperiood. «Tööline» ilmus 29. märtsini 1923. 6. detsembril 1922 sai võimalikuks ka teise töölisajalehe — maatöörahva ajalehe «Töö Täht» — väljaandmine. Selle iga kestis kuni 31. märtsini. Koos sellega jätkas ilmumist ajakiri «Töö», kus alates 1922. aastast hakatakse samuti käsitlema Töörahva Ühise Väerinde organiseerimise küsimusi.

[19] «Meie Sõna I», Töörahva Kirjandus 2, 4. juul. 1922.
[20] «Tööline» nr. 21 (64), 27. jaan. 1923.
[21] Tartu «Teguri» töölised olid sunnitud streigi lõpetama 21. augustil.
[22] I Riigikogu protokollid, IX istungjärk, veerg 283.

1923. aasta märtsi lõpul toimus järjekordne töölisajakirjanduse rüüstamine. Siseministri määrusega suleti kõik legaalsed kommunistlikud ajalehed ja ajakirjad peale Ametiühingute Kesknõukogu häälekandja «Töö». Selle järjekordse rüüstamise põhjuseks oli töölisajakirjanduse määratu suur osa töörahva organiseerimisel II Riigikogu valimiskampaanias.

Legaalse ajakirjanduse sulgemisega tahtis kodanlus töölisühinguid ilma jätta ühest nende võitlusrelvast. Olles järjekindel, ei nõustunud valitsus ka edaspidi uute ajalehtede väljaandmisega. Nii keelati ära ajaleht «Töörahva Leht», mida kavatseti välja lasta 1. aprillil. Samuti võeti ära luba ajalehe «Töö Võim»[23] väljaandmiseks.

Alles siis, kui möödusid kurnajate hirmupäevad, töörahva võitluspüha 1. mai ning Riigikogu valimised, võisid töörahva ajalehed uuesti ilmuda.

13. mail 1923. a. nägi ilmavalgust «Töörahva Hääl». Kuid töölisühingud olid saanud rüüstamise tagajärjel materiaalselt niivõrd kannatada, et päevalehe väljaandmisele ei saadud kohe asuda. Ajaleht ilmus 3 korda nädalas ning seda saadeti kõigile «Töölise» ja «Töö Tähe» tellijaile.[24]

«Töörahva Hääle» eluiga kestis 1. septembrini. Siis tuli siseministri järjekordne käskkiri ja ajalehe järjekordne rüüstamine 2. septembril. 4. septembril hakkas ilmuma «Töö Lipp», kuid kuu aja pärast tabas seda sama saatus.[25]

Edaspidi ei osutu töölisorganisatsioonidel enam võimalikuks Tallinnas töölisajalehte välja anda, sest selle trükkimine ja levitamine keelati pealinnas kuni sõjaseisukorra lõpetamiseni. Ka mujal ei leidu ühtki trükikojaomanikku, kes oleks julgenud tööliste ajalehte trükkida. Lõpuks leiti siiski väljapääs Haapsalus... «Ainult selles linnas leidub kristlik trükikojaomanik, kes arvab, et tööliste raha mitte rohkem ei haise kui kurnajate oma, ja kes julgeb nuhkidele nina ees ukse kinni lüüa, kui need tulevad nõudma, et toimetuse käsikirjad nuhkpolitseile niisama päevapildistamiseks antaks, nagu seda tehti Weileri ja kamba trükikojas Tallinnas,»[26] kirjutas antud olukorrast Jaan Anvelt.

Alates 2. detsembrist 1923 trükiti Töörahva Ühise Väerinde ajalehte «Tööliste Lipp» Haapsalus, ja ta ilmus üks kord nädalas — laupäeviti.

Nagu eespool toodust nähtub, nõudis legaalsete töölisajalehtede väljaandmine suuri jõupingutusi. Toimetusel ja talitu-

[23] «Töö» nr. 1 (14), 14. apr. 1923, lk. 5.

[24] «Töörahva Hääl» nr. 1, 13. mail 1923.

[25] «Töö» nr. 4 (17), 28. okt. 1923, lk. 55.

[26] J [a a n] A [n v e l t]. Töörahva ajakirjandus «iseseisvas» Eestis, «Klassivõitlus» nr. 59/60 (7), 1925, lk. 5.

sel puudusid korralikud ruumid. Alati ähvardas toimetajaid areteerimisoht, ajalehti aga sulgemine, mis tõi kaasa suuri materiaalseid kulutusi.

On küllalt iseloomulik, et töölisajalehe trükkimisel pidi üks inimene tavaliselt rotaatori või kiirpressi juures ootama ja sealt väljatulevad lehed kohe kõrvale toimetama, sest politseil oli kombeks kohe pärast trükkimist sisse tormata ja lehed konfiskeerida. Et teada saada, mis ilmumisel olevas ajalehes on avaldatud, käisid kaitsepolitseinikud öösiti või trükikoja kinnioleku ajal, kui toimetuse liikmeid seal ei olnud, salaja käsikirju lugemas. See toimus muidugi trükikojaomaniku loal.

Et ajalehed võisid siiski ilmuda, oli võimalik tänu töötavate hulkade laialdasele poolehoiule. Töölised toetasid oma ajakirjandust nii materiaalselt kui ka moraalselt. Ajalehe aktiivseteks kaastöölisteks olid EKP juhtivad töötajad V. Kingissepp, J. Anvelt, H. Pöögelmann, O. Rästas, J. Lauristin, H. Allik, J. Saat jt.

19. jaanuaril 1924. a. ilmus «Tööliste Lipu» viimane number. 21. jaanuaril pandi toime ülemaaline töölisorganisatsioonide rüüstamine ja legaalsete töölisajalehtede väljaandmine keelati. Süveneva terrori olukorras oli nende edaspidine väljaandmine tunduvalt raskem.

1924. aasta aprillis-juunis suudeti töölisühingud taastada ja nad hakkasid kohe taotlema oma ajalehtede väljaandmist.

6. aprillist kuni 24. aprillini ilmubki ajaleht «Teadete Leht», 30. aprillist 5. juunini «Sõna». Ligi kuuajalise vaheaja möödumisel sai 1. juulil võimalikuks välja anda ajalehte «Meie Sõna», kuid ainult nädalaks. Vahepeal oli aga taotletud uut luba ja 7. juulil võis välja anda ajalehte «Säde». Ka selle ajalehe eluiga oli ainult 20 päeva. Samal ajal õnnestus lühikest aega — 10. juulist 5. augustini — välja anda ka teist tööliste ajalehte «Meie Leht». Nähtavasti pahandas kodanlust sõjavastase nädala suur edu, mis organiseeriti EKP juhtimisel 28. juulist 3. augustini, ning kodanlus tundis ennast liiga nõrga olevat, et lubada legaalsel ajalehel ilmuda.

Edaspidi tehti veel mõningaid katseid legaalsete töölisajalehtede väljaandmiseks, kuid vaevalt sai neist üks number ilmuda, kui järgnes määrus, mis ajalehe sulges.

Nii ilmus 7. augustil ajaleht «Tõde», mis siseministri määrusega samal päeval keelati. 8. augustil suleti ajaleht «Meie Jõud», 16. augustil «Kindel Tõde». 19. augustil ilmus «Töörahva Leht», 20. augustil see suleti. 27. septembril ilmus «Meie Siht», 28. septembril selle väljaandmine keelati.

Kõik eespool märgitud ajalehed ja ajakirjad olid Töörahva Ühise Väerinde häälekandjad, mille väljaandmine toimus EKP

otsesel juhtimisel ja kommunistide osavõtul. Seetõttu võib öelda, et kõigis neis ajalehtedes peegeldusid EKP taktika põhijooned vaadeldaval perioodil. Kõigi nende ajalehtedes käsitletavate materjalide peateemaks oli võitlus Töörahva Ühise Väerinde eest. Siinjuures võib vaadelda 1922. aastat, s. o. ajavahemikku EKP II kongressist kuni Eesti Ametiühingute II ja EKP III kongressini kui Töörahva Ühise Väerinde loomise aastat. Järgmisel ajavahemikul, s. o. EKP III kongressist kuni ülemaalise töölisorganisatsioonide rüüstamiseni 21. jaanuaril 1924 toimub võitlus selle väerinde kindlustamise eest.

Esimesel etapil pühendas eesti kommunistlik töölisajakirjandus peatähelepanu proletaarsete elanikkonnakihtide aktiviseerimisele, nende organiseerimisele ja koondamisele ühiste võitlusloosungite alla, mis oma väljenduse said Tallinna töölisühingute poolt formuleeritud 12 nõudmises ja mis avaldati «Tallinna Töölise» proovinumbris 1922. aasta jaanuaris. Ajaleht andis oma veergudel Töörahva Ühise Väerinde taktikalise plaani ja eesmärgi. «Tallinna Tööline» kirjutas: «Ühise väerinna mõte ja tähtsus seisab selles, et kõik proletaarlased, erakondade ja üksikasjaliste vaadete vahedest hoolimata ühised nõudmised üles seavad ja nende eest kui üks mees välja astuvad... Üksi on töölistekiht väike ja jõuetu, et oma olukorda parandada; tugevama jõu saamiseks, mida võiks vastu seada peremeestele, astub ta ühendusse teiste töökohtade töölistega kogu muu organiseeritud proletariaadiga...

Poolproletaarlised kihid ja kehvemad väikekodanlased otsivad samuti väljapääsuteed praeguse majandusliku surve alt, kuna neid õieti mitte mingi tõeline asjaolu töölistega ühinemast ei takista.»[27] Ajalehe poolt esitatud taktikaline plaan oli selge. Esitatud 12 nõudmist kajastasid töörahva elulisi huve. Valitsevad kildkonnad neid vabatahtlikult täita ei tahtnud. Järelikult oli vaja neid sundida, see oli aga võimalik siis, kui kogu töörahvas organiseerub ja ühiselt nende nõudmiste täitmise eest võitleb. Teiste sõnadega, töölised pidid toetama poolproletaarlaste, töötava talurahva, kehvikkaluri jt. nõudmisi, viimased aga tööliste huve.

Koos Töörahva Ühise Väerinde taktika ja idee selgitamisega avaldas ajakirjandus kirjutisi töötajate elust ning olukorrast ja näitas, millest tulenesid majanduslikud raskused ning kus leidus väljapääs.

Ühise Väerinde ajalehed astusid teravalt välja sotside ja tööerakondlaste kahepalgelise poliitika vastu. Sotsid ja tööerakondlased kuulutasid end sõnades küll töörahva huvide kaits-

[27] «Tallinna Tööline» nr. 10, 8. märts. 1922.

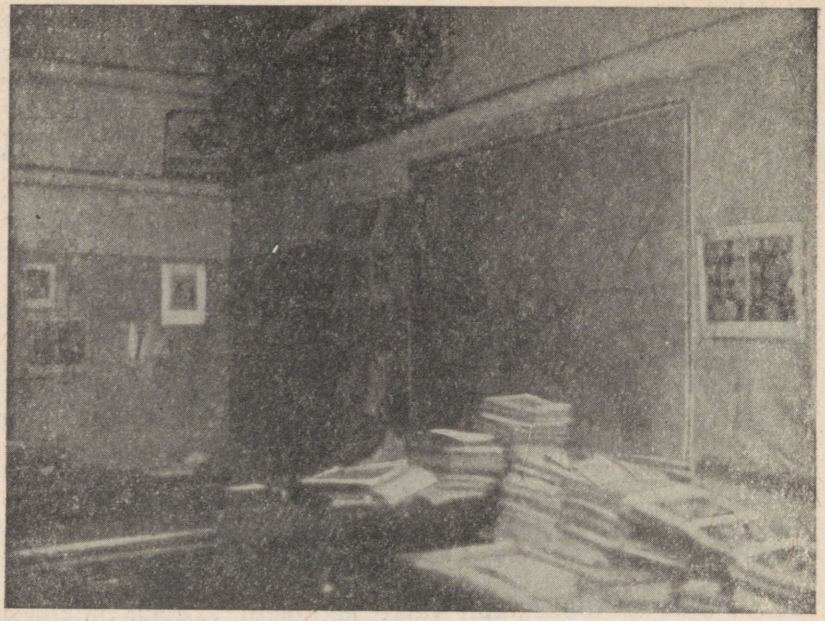

Töörahva Ühise Väerinde ajalehtede toimetusruum «Tööliste Keldris».

jaiks, tunnistasid demagoogiliselt Töörahva Ühise Väerinde vajalikkust, kuid tegelikult aga lõhkusid seda ja laimasid Ühise Väerinde 12 nõudmist. Sotside ajaleht «Tulevik» kinnitas koguni, et need 12 nõudmist ei kõlba töörahva ühinemise ega võitluse aluseks, ja kutsus töölisi uute ühistute loomisele. «Tallinna Tööline» vastas sel puhul, et sotsid tahavad töölisühinguid, mis töörahva võitlust killustaks. See aga on ühine väerinne peremeestega.[28]

Sotsid ja tööerakondlased väitsid demagoogiliselt, et 12 nõudmist olevat segaselt formuleeritud. Vastuseks sellele avaldas töölisajakirjandus Riigikogu Kommunistliku Töölisrühma, Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu juhatuse, Üle-eestimaalise Maatööliste Liidu juhatuse, EISTP riigikogurühma ja Eestimaa Vabrikute Tööliste Vanemate Keskkomitee ühise üleskutse Tööerakonnale ja sotsiaaldemokraatlikule parteile koos tingimustega, mis alusel on võimalik luua liit ühiseks

[28] «Tallinna Tööline» nr. 8, 1. märts. 1922.

kodanlusevastaseks tegevuseks 12 nõude põhjal. Selles üleskutses toonitati, et töölisorganisatsioonid on nõus mainitud nõudmiste ühise arutamisega, et neid täiendada osades, mis sotsid ja tööerakondlased peavad puudulikult formuleerituks.[29] «Tallinna Tööline» kordas seda ettepanekut 20. aprillil,[30] 22. aprillil,[31] kuid sotsid ja tööerakondlased vaikisid. Nad ei ühinenud ka Riigikogu kommunistliku fraktsiooni poolt tehtud põhiseaduse muutmise ettepanekuga, mis avaldati «Tallinna Töölises» 6. aprillil 1922 ja mis oli koostatud Töörahva Ühise Väerinde 12 nõudmise alusel. Niiviisi veendusid töötavad hulgad peagi, kes tegelikult võitleb nende huvide eest ja kes mitte.

«Tallinna Tööline» tõi 29. märtsil 1922 ära Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu avaliku kirja Eesti Tööerakonnale ja Eesti Sotsiaaldemokraatlikule Parteile töörahva valitsuse moodustamise kohta. Selles nõuti niisuguse valitsuse moodustamist, kes kaitseks tööstustööliste, sulaste ja teiste maatööliste, riigi-, omavalitsuse, äri-, maja- ning palgateenijate, sõdurite ja alamate ohvitseride, oma tööjõust elavate käsitööliste, popsnike, väikerentnike, kehvemate asunike ja teiste väikemaapidajate — seega kogu töörahva huvisid.[32]

Sellele üleskutsele lisandus veel juhtkiri «Nõudke tööerakonnalt ilusate sõnade asemel tegusid» ja mitmeid teisi kirjutisi. Kuid kõigele sellele sotsid ega tööerakondlased ei reageerinud. Kodanluse vastu minejaid nendest ei saanud. Seevastu läksid nad aga sageli liidus kodanlusega ja reetsid töölisklassi huve. Faktid viimasest kujunevad kommunistliku töölisajakirjanduse veergudel üheks tõsisemaks sotse ja tööerakondlasi paljastavaks materjaliks.

Töörahva Ühise Väerinde ajakirjanduse suureks teeneks oli aasta teisel poolel eriti massiliseks muutunud streigivõitluse juhtimine. Ajalehed tõid streikide käigust pidevalt sõnumeid, kutsusid üles streikijaid toetama ja paljastasid streigimurdjaid. Ja kuigi see põhjustas ettevõtjate repressioone, ajaleht «Meie Hääl» isegi suleti, siis ometi kõneles taas ilmuma hakanud ajaleht «Uus Meie Hääl», et ka nüüd, pärast kaotatud palgavõitlust, ei tohi pead norgu lasta. Põhjus, miks palgavõitlus kaotati, seisis selles, et «. . . nõrgad ühisused ei suutnud streike tarviliselt toetada . . .» ja et puudus ülemaaline juhtiv keskus.[33] Järelikult oli vaja süvendada klassiteadvust, suurendada liikmete arvu ühisustes ja luua töölisühingute kesknõukogu.

---

[29] «Tallinna Tööline» nr. 19, 6. apr. 1922.
[30] Samas, nr. 21, 20. apr. 1922.
[31] Samas, nr. 24, 22. apr. 1922.
[32] «Tallinna Tööline» nr. 16, 29. märts. 1922.
[33] «Uus Meie Hääl» nr. 2, 31. aug. 1922.

Kokkuvõttes võib öelda, et legaalse kommunistliku ajakirjanduse osa oli küllaltki suur Töörahva Ühise Väerinde kujunemisel 1922. aastal. Faktid töölisklassi raskest majanduslikust olukorrast, sotside ja tööerakondlaste reeturlikust tegevusest ning näited sellest, et ainult organiseerimises on väljapääs — need olid põhiküsimused antud perioodi kommunistlikule ajakirjandusele. Just selle kaudu tagati proletaarsete elanikkonna kihtide aktiviseerumine ja koondamine ühiste võitlusloosungite alla. Töörahva Ühisesse Väerindesse astus enamik vabariigi töölisühinguist. EKP õige taktika tulemusena lõhenes EISTP ja kujunes legaalseks massiliseks töölisparteiks, kes tegutses otseselt EKP juhtimisel.

Pingelisest võitlusest Töörahva Ühise Väerinde loomise eest tegi kokkuvõtte 1922. aasta septembri lõpul toimunud EKP III kongress. Kongress tunnistas Keskkomitee tegevuse ja tema taktika Töörahva Ühise Väerinde organiseerimisel õigeks. Kavandades ülesandeid järgnevaks perioodiks rõhutas kongress vajadust jätkata Töörahva Ühise Väerinde taktikat.

EKP III kongress märkis ära legaalse töölisajakirjanduse määratu suurt osa partei taktika elluviimisel ja rõhutas, et töölisajakirjanduse näol on Töörahva Ühisel Väerindel oma tribüün. Toonitati, et legaalne töölisajakirjandus täitis lünga, mille tekitas illegaalse kommunistliku ajakirjanduse rüüstamine 1922. aasta maikuus.

EKP III kongress kutsus oma otsustes igati neid töölisajalehti toetama, kuigi nad «... Einbundi, Sootsi ja kamba nuhkkohtute piirkonnas poole suuga on sunnitud kõnelema». «Meie partei asi on põrandaaluse lehega täiendavalt seda välja ütelda, mis põrandapealsetel proletaarlastel suhu peab jääma,»[34] öeldi EKP III kongressi otsuses.

Seega omistas EKP III kongress määratu suurt tähelepanu kommunistlikule legaalsele ajakirjandusele, püüdis muuta seda löögivõimsaks ja hoolitses tema pideva ilmumise eest.

Lähtudes EKP III kongressi poolt püstitatud nõudeist, laiendas kommunistlik ajakirjandus käsitletavate küsimuste ringi ning seadis oma eesmärgiks juba väljakujunenud Töörahva Ühise Väerinde tugevdamise.

Kui eelmisel perioodil kajastus töölisklassi ja talurahva liidu küsimus ajakirjanduses kaunis juhuslikult ja pealiskaudselt, siis nüüd näeme mõningaid nihkumisi paremuse poole. 1922. aasta lõpust hakkas talurahva jaoks ilmuma ajaleht «Töö Täht». Ajalehe «Tööline» veergudel ilmus sagedamini kirjutisi töötava talurahva elust.

---

[34] EKPA, f. 27, nim. 1, s.-ü. 550, l. 172.

Samuti leidis nüüd senisest rohkem valgustamist teiste poolproletaarlaste, kehvikkalurite, väikeametnike jt. elu. Kõigis neis kirjutistes toonitati, et need elanikkonna kihid võivad parandada oma majanduslikku olukorda ainult siis, kui nad organiseeruvad, kui nad astuvad välja oma huvide eest.

Töölisajakirjanduse kaudu püüti muuta klassivõitluse alusel seisvateks organisatsioonideks ka haigekassad, tarbijate kooperatiivid ja teised ühistegelikud ettevõtted. Ajaleht «Töörahva Hääl» andis selleks klassiteadlikele töölistele konkreetse juhendi, öeldes: «Tarvitajateühisuses peavad klassiteadlikud töölised selleks töötama, et seal olevaid töörahva kihte arusaamisele viia nende ees seisvatest ülesannetest...

Igas tarvitajateühisuses, kus rakuskäte enamus, või ka vähemus, peame asutama tööliste rühmad. Töölisrühmade ülesanne on tarvitajateühisuste tegevust kokkukõlasse viia teiste töölisorganisatsioonidega, et üheskoos töörahva olukorra parandamiseks nõudmist läbi suruda.»[35]

Tarbijate ühisuste osa oli küllaltki suur, nad võisid anda töölisühisustele ruume, ainelist toetust jne. Sellepärast nõuti tarbijate ühisuste tegelastelt, et nad ei oleks niivõrd ärimehed kui just töölisklassi tegelased.

Vastavalt EKP III kongressi otsustele tuli parteiorganisatsioonidel veelgi tugevdada oma sidet Eestimaa Iseseisva Sotsialistliku Tööliste Parteiga ja muuta see massiliseks legaalseks töölisparteiks. Kongressi otsuse täitmiseks korraldati 1923. aasta algul selle partei organiseerimisnädalaid. Ajalehes «Tööline» avaldati vastav üleskutse, milles deklareeriti: «Seistes Kommunistlise Internatsionaali platvormil ja olles ainsaks legaalseks töölisparteiks Eestis, võitleb EISTP suureneva kurnamise ja rõhumise vastu, töörahva valitsuse eest, proletariaadi klassivõitluse eesmärgi teostamise eest.»[36]

Siitpeale alustati legaalses töölisajakirjanduses agitatsioonitööd. Kuu vältel ilmus mitmesuguseid kirjutisi, milles selgitati töölistele EISTP-sse astumise vajadust, näidati partei eesmärke ja ülesandeid, kuid anti ka juhiseid, mida sellel hoogtöökuul teha, et EISTP muutuks massiliseks parteiks. «Võideldes töörahva igapäevaste huvide eest, näidates sealjuures lõppsihti, mille poole meie püüame, ning ühes sellega ka abinõusid selle lõppsihi saavutamiseks, võidame töörahva poolehoiu ja loome hulgalise revolutsioonilise partei,» püstitas ajaleht «Tööline» ülesande.[37]

---

[35] «Töörahva Hääl» nr. 12, 12. juul. 1923.
[36] «Tööline» nr. 10 (53), 14. jaan. 1923.
[37] «Tööline» nr. 40 (83), 18. veebr. 1923.

Kogu selle agitatsiooni- ja organiseerimistöö tulemusena oli EISTP IV kongressiks, mis toimus 16.—18. juunini 1923, selle partei liikmete arv tunduvalt tõusnud. Kongress kiitis heaks EISTP Keskkomitee senise tegevuse ja võttis vastu otsuse, milles deklareeriti kindlat püsimist Töörahva Ühise Väerinde platvormil. Ühtlasi otsustati jätkata tööd partei massiliseks muutmisel.

Kongress muutis partei senise nimetuse, andes talle nimeks Eestimaa Töörahva Partei. Keskkomiteesse valiti rida tublimaid tööliste juhte, nagu kommunistid Paul Keerdo, Hans Heidemann, August Hansen jt. EKP võitlus oma mõju eest EISTP-s jõudis seega lõpule.

Töörahva Ühise Väerinde taktika õige rakendamisega haarati üha laialdasemaid rahvahulki ja pärast EKP III ja ametiühingute II kongressi ei saanud sotsid seda päris maha vaikida. 1922. aasta lõpul esitasid sotsid oma tingimused, mille alusel nad olid nõus Töörahva Ühisesse Väerindesse astuma. Need said tööliste hulgas tuntuks «sotside 10 käsu nimetuse all», milles kärbiti ühisrinde 12 nõudmist.

Vaatamata nende nõudmiste piiratusele tegi Töölisühingute Üldliit ettepaneku ühineda nendegi nõudmiste elluviimiseks.

Ent sotsid polnud sellega nõus. Nad vaikisid ka seekord ja näitasid, et nad olid Töörahva Ühise Väerinde poolt ainult sõnades.

Kõike seda paljastas legaalne töölisajakirjandus oma veergudel.

Võitlus Töörahva Ühise Väerinde kindlustamise eest saavutas oma kõrgpunkti 1923. aastal toimunud Riigikogu ja omavalitsuste valimistel. Tolle aja kommunistlikul ajakirjandusel oli selles organiseerimistöös juhtiv koht. Nii illegaalsed kui ka legaalsed töölisajalehed avaldasid EKP Keskkomitee ja töölisorganisatsioonide üleskutseid valijaile, tutvustasid Töörahva Ühise Väerinde valimisplatvormi ja kutsusid võitlema töörahva valitsuse eest. See agitatsioonitöö oli seda tähtsam ja raskem, kuivõrd kodanlik valitsus oli intensiivse valge terrori tingimustes eelmise Riigikogu kommunistliku fraktsiooni 1922. a. lõpuks täielikult likvideerinud.

Ajakirjandus rõhutas vajadust luua töörahva ühine blokk, kuhu kuuluks kogu klassivõitluse positsioonidel seisev töörahvas — vabrikutöölised ja majateenijad, kehvad asunikud ja vaesed kalamehed —, kõik, kes seisid 12 nõudmise platvormil. Vastasrinnas olid rõhujad koos oma abilistega mitmesugustes teisendites ja varjundites, alates mõisnikust kuni sotsliku ametnikuni. Ajaleht rõhutas: «Töörahva Ühine väerind on blokk, milleks liituvad kõik töörahva kihid, kes tarvilikuks pea-

vad võitlust (aga mitte valitsejate kintsukaapimist) oma olukorra parandamise eest.»[38] Kogu see agitatsioonitöö kandis ka vilja.

Vaatamata kodanluse pealetungile ja niisugustele surveabinõudele, nagu Töörahva Ühise Väerinde nimekirjade tühistamine, töölisajakirjanduse sulgemine ja revolutsiooniliste tegelaste areteerimine, saavutas Töörahva Ühise Väerinde nimekiri valimistel silmapaistvat edu. Nimekirjale anti 43 711 häält ehk 9,5% häälte üldarvust.

See, et II Riigikogu valimistel kommunistidele antud häälte arv kasvas kodanlikust terrorist hoolimata umbes 80% võrra (koos tühistatutega aga 120% võrra) võrreldes 1920. aasta novembris toimunud I Riigikogu valimistega, näitas eriti veenvalt töörahva järjest tihedamat koondumist Eestimaa Kommunistliku Partei ümber.

Tehes kokkuvõtte Riigikogu valimiste tulemustest, märkis «Töörahva Hääl», mis pärast valimisi ja 1. maid võis jälle hakata ilmuma: «Riigikogu valimistega oleme suure sammu edasi teinud töölisühisuslises liikumises. Ühisused võivad rahul olla valimistagajärgedega, sest tuhandete proletaarlaste poolehoid on neile kindlustatud. Nüüd peab klassiteadliku töölise organiseeriv käsi igasse töölisühisusse ulatuma, et seal tööliste ridu korraldada ja eelseisvat võitlust tööliste parema olukorra eest selgitada.»[39]

Analoogilist organisatoorset ja agitatsioonilist tööd tegi kommunistlik ajakirjandus ka omavalitsuste valimiste ajal, mis toimusid 1923. aasta sügisel. Kommunistlik ajakirjandus seadis oma peaeesmärgiks valdade ja linnade töörahva hulkade äratamise. Selleks selgitati, miks töörahvas peab vallavalitsuse oma esindajate kätte võtma. «Töörahva Hääl» kirjutas, et töörahvas peab vallavalitsuse enda kätte haarama «... seks, et sulane, teenija, tüdruk, popssaunik, kehvasunik ei maksaks vallamaksu, vaid et see pandaks jõukate kanda.

Selleks, et valla nõukogu teeks kooli kättesaadavaks töörahva lastele ja kutsuks õpetama töörahvasõbralised õpetajad.

Selleks, et vallavalitsus oleks toeks töörahva ühisustele ja seltsidele ning võitleks töörahva vaenuliste organisatsioonide (näiteks kütirühmade) vastu.

Vallavalitsus peab töörahva asemikkude käes olema, et ta igas asjas püüaks vastu tulla töörahvale ja jalg ette pista töörahva vaenlastele.»[40]

---

[38] «Tööline» nr. 51 (94), 6. märts. 1923.
[39] «Töörahva Hääl» nr. 5, 26. mail 1923.
[40] «Töörahva Hääl» nr. 40, 16. aug. 1923.

Paralleelselt valimisplatvormi selgitamisega anti juhendeid organiseerimistööks. Igas vallas, alevis soovitati luua valimiste komiteed, kuhu tuleb kutsuda kõikide töörahvakihtide esindajad.[41] Juhtiv koht komiteedes pidi aga jääma klassiteadlikule proletariaadile.

Suurt rõhku pööras ajakirjandus sotside demagoogia paljastamisele. Lugejaid hoiatati, et ka neil valimistel võib tekkida Töörahva Ühise Väerinde lõhkumise eesmärgil pisikesi rühmakesi. Selle vältimiseks tehti ajakirjanduses ettepanek luua liit sotsiaaldemokraatide, tööerakonna ja teiste väikekodanlike parteide lihtliikmetega.

Kogu valimiseelne agitatsiooni- ja organiseerimistöö oli tulemusrikas. Töörahva Ühine Väerinne saavutas linna omavalitsuste valimistel esikoha. Tallinnas näiteks said Töörahva Ühise Väerinde saadikud 16 752 häält, s. o. 36% kõigist häältest ja 36 kohta 101 kohast. Narvas ja Pärnus saadi 38% häältest. Tartus said Töörahva Ühise Väerinde kandidaadid linnavolikogus 16 kohta, samal ajal kui sotsid said endise 20 koha asemel ainult 5.[42] Sama suur edu oli Töörahva Ühisel Väerindel valdades. Näiteks Otepääl said töörahva kandidaadid 16 kohast 7. Hiljem ühines nendega veel üks. Seega kuulusid 50% volikogu liikmeist Töörahva Ühisesse Väerindesse.[43]

See võit kutsus töötavates kihtides esile revolutsioonilise tõusu. Legaalne ajaleht «Tööliste Lipp» ja ajakiri «Töö» soovitasid nüüd kõikidesse volikogudesse valitud töörahva esindajatel astuda teiste rühmadega läbirääkimistesse ning välja töötada ühine tegevusplatvorm. Samal ajal hoiatati, et Töörahva Ühise Väerinde kandidaadid ei tohi taganeda «12 punktis» esitatud nõudmistest. Kui aga rühmad, kes end samuti nimetasid tööliste esindajateks, keelduvad koos töötamast, tuli rahvale selgitada, kelle süü tõttu need läbirääkimised nurjusid.[44] Kommunistid kui kõige tugevamate rühmade esindajad omavalitsustes kutsusid parempoolseid sotsiaaldemokraate (sotse) ja tööerakondlasi kui väikekodanlikke parteisid moodustama omavalitsusorganeis pahempoolset valitsust, nii nagu need parteid olid valimiste eel lubanud. Sotsiaaldemokraadid ja tööerakondlased («sotsid» ja «töögid») aga ei mõelnudki antud lubadusi täita. Nad paljastasid end viletsate demagoogidena, kes keeldusid ühise töörahva omavalitsuse moodustamisest, kartes

---

[41] «Töö Lipp» nr. 1, 4. sept. 1923.

[42] «Tööliste Lipp» nr. 3, 15. dets. 1923.

[43] «Tööliste Lipp» nr. 3 (7), 19. jaan. 1924.

[44] «Töö» nr. 5 (18), 16. nov. 1923, lk. 58 ja «Tööliste Lipp» nr. 1 (15), 5. jaan. 1924.

sattuda «kommunistide» kontrolli alla. «Sotsid» ja «töögid» läksid koos suurkodanlusega, tallates jalge alla oma valimisplatvormi lubadused. Tallinnas mindi aga veelgi kaugemale. Siin tühistati valimised täielikult.

Ent legaalse töölisajakirjanduse väljaanded, ajaleht «Tööliste Lipp» ja ajakiri «Töö» said ilmuda ainult 21. jaanuarini 1924. Revolutsioonilise liikumise kasvust ja Töörahva Ühise Väerinde edust hirmutatud kodanlus korraldas 21. jaanuaril ülemaalise töölisorganisatsioonide rüüstamise ja töölistegelaste areteerimise. Rahulik legaalse tegevuse periood oli lõppenud.

Vaadeldava ajajärgu legaalse töölisajakirjanduse kolmas etapp algas pärast rüüstamist ja kestis 1. detsembri relvastatud ülestõusuni. Uues olukorras, millal kodanlus aluṣtas töölisklassile otsest pealetungi, seisis EKP ees ülesanne jätkata Töörahva Ühise Väerinde organiseerimist. Kommunistlik ajakirjandus kutsus jätkama organiseerimistööd, et purustatud töölisühinguid taastada.

Tolle perioodi kommunistliku ajakirjanduse peamistele teemadele — tööliste olukorra kirjeldamisele ja nende organiseerimisküsimuste käsitlemisele, sotside reeturliku tegevuse paljastamisele — lisandus pärast 1924. aasta 21. jaanuari sündmusi veel uusi jooni. Teravamalt kui varem kõlas nüüd ajalehe veergudelt kutse võitlusele. «Mitte mingit järeleandmist, mitte mingit kõhklemist, mitte mingit seisatamist,»[45] ütles ajaleht «Teadete Leht», kui ta kõneles võitlusest majandusliku olukorra parandamise eest. Ja teisal öeldi otseselt: «Antagu ruumi neile, kes suutelised majanduslikku elu parandama, s. o. — töörahvale.»[46]. Selliseid otseseid väljendusi veel aasta tagasi polnud.

Teiseks hakati ajakirjanduses kirjutama Eesti ja NSV Liidu koostööst. Majanduslik laos, tööpuuduse kasv ja elukalliduse tõus sundisid töölisklassi ja talurahvast seda elulist vajadust üles tõstma, kui ta ükskõikselt pealt vaadata ei tahtnud enese suretamist kodanluse poolt. 12. aprillil 1924. aastal ilmus ajalehes «Teadete Leht» juhtkiri «Kuidas pääseb Eesti töörahvas väljasuremisest». Ja samas vastati: on vaja kehtestada töörahva valitsus ja NSV Liiduga ühineda. Juhtkirjas märgiti: «Meie teame, et Sotsialistlikkude Nõukogude Vabariikide Liidul Eestit mitte kui mingit iseäralist väärtust tarvis ei ole. Soome lahe lõunakallas ei paku loodusvarandusi, mida võiks suurejooneliselt suures Sotsialistlikkude Nõukogude Vabariikide Liidu majapidamises ära kasutada... Ühinemine on Eesti rahva elu ja

[45] «Teadete Leht» nr. 2, 9. apr. 1924.
[46] «Meie Sõna» nr. 1, 1. juul. 1924.

surma küsimus. Igale vähegi arusaajale on selge, et siis näiteks Narva vabrikud võimalik on täiel määral käima panna, niisama kui vaguniteehituse tehas «Dvigatel», Vene-Balti laevaehitustehas jne.»[47]

Sellele vastukajaks toimusid aprillis Tallinna töötajate koosolekud, kus samuti esitati NSV Liiduga ühinemise nõue. Sel puhul kirjutas ajaleht, et kodanlikul Eestil pole väljavaateid majandusliku olukorra parandamiseks. On vaja kehtestada töörahva valitsus. «Ja seda suudab ta ainult sel teel, et ta asub uue korra loomisele üheskoos ainsa suure maaga, kes ... majanduslikult ülesmäge sammub.» Ja samas lisas: «Töörahvas tahab tegelikku iseseisvust, tegelikku rippumatust ja see on rippumatus kurnajast. Nõnda vaatavad Tallinna ja muud Eesti klassiteadlikud proletaarlased Eesti ühinemise peale Sotsialistlikkude Nõukogude Vabariikide Liiduga.»[48]

Kolmanda uue joonena ilmus kommunistlikus ajakirjanduses 1924. aastal terav fašismi- ja sõjavastase võitluse joon.

Koos fašistliku riigipöörde katsete paljastamisega hakati valmistuma ka relvastatud väljaastumiseks. Legaalne töölisajakirjandus sellest küll otseselt ei kirjuta, kuid ometi peegeldub see ajalehe toonis ja teravuses. Üha sagedamini tõsteti päevakorda töörahva valitsuse moodustamise nõue. Selle nõude eesmärgiks polnud mitte ainult sotside reeturlikkuse paljastamine ja töörahva koondamine Töörahva Ühisesse Väerindesse, vaid otseselt selle teostamine relvastatud väljaastumise teel.

Pärast 3. augusti sõjavastast meeleavaldust ajaleht «Tõde» kirjutaski oma juhtkirjas «Kas ikka veel nõnda?», et «nõudmiste esitamise aeg on mööda. Peaülesanne on nüüd see, kuidas kasvatada töörahva, sõjaväe jne. üksmeelt, kuidas tõsta kõigi rakkuskäte usku oma jõusse, et lähemal ajal teostada tööliste ja talurahva valitsus.»[49] Teiste sõnadega, nüüd polnud põhiline ülesanne enam saatkondade saatmine ega nõudmiste esitamine — seda tegid sotsid üliagaralt —, vaid töörahva valitsuse kehtestamine. Juhtkiri lõppeski loosungiga: «Nõudmiste asemel — võitlus töörahva valitsuse eest.»

Seda, millest legaalne töölisajakirjandus kõneles mõistu ja vihjamisi, kõneles illegaalne «Kommunist» otseselt, täiendades seega legaalset töölisajakirjandust.

Viimane legaalne töölisajaleht ilmus septembris. See oli «Meie Siht». Kuni 1. detsembri relvastatud ülestõusuni ei õnnes-

---

[47] «Teadete Leht» nr. 3, 12. apr. 1924.
[48] Samas.
[49] «Tõde» nr. 1, 7. aug. 1924.

tunud legaalset ajalehte enam välja anda ja kogu töörahva ülestõusu ettevalmistamise raskus langes nüüd illegaalsele «Kommunistile».

*

Kogu vaadeldava perioodi kommunistlikku ajakirjandust iseloomustab konkreetsus, kõrge ideelisus ja printsipiaalsus. Igale küsimusele, igale kodanliku valitsuse demagoogilisele sammule andis kommunistlik ajakirjandus oma hinnangu ning paljastas nende sammude tegelikku mõtet ja eesmärki. Samasuguse konkreetsusega näidati ka sotside ja tööerakondlaste reetlikkust. Tänu kommunistliku ajakirjanduse paljastavatele kirjutistele võisid töörahva laiad hulgad oma kogemuste najal veenduda, et ainukene tõeline töörahva huvide kaitsja oli Eestimaa Kommunistlik Partei.

Muidugi esines tolle aja kommunistliku ajakirjanduse tegevuses teatavaid vigu ja puudusi. Samuti esines teatavaid trükitehnilisi ja sisulisi puudujääke, mida suurel määral põhjustas sagedane ajalehtede sulgemine ning tagakiusamine. Ent need puudused ei varjuta seda suurt osa, mida täitis kommunistlik ajakirjandus vaadeldaval perioodil.

Nelja aasta jooksul üle 30 väljaande — see iseloomustab raskeid tingimusi, milles töölisorganisatsioonid pidid oma legaalseid ajalehti välja andma. Kuid teiselt poolt iseloomustavad need arvud Eesti töörahva suurt poolehoidu oma ajakirjandusele ja töölisorganisatsioonide visadust võitluses oma õiguste eest. «... Selle ajakirjanduse nimetamisel tulevad meelde sajad töölised, maalapipidajad, sõdurid,» kirjutas Jaan Anvelt, «kes need lehed aitasid oma kaastööga tõelikkudeks töörahva häälekandjateks teha.» Ja jätkas: «Mis sellest, et võitlus töörahva ajakirjanduse vabaduse eest ohvreid nõuab. Me kaotasime oma ajakirjanduse parema toimetaja Viktor Kingissepa, kaotasime ajakirjanduse organisaatori ja kaastöölise Jaan Kreuksi. Põrandaalused trükitöölised Lääts, Peterkopp, Paula Sahk ja Emmer langesid timuka kuulide all. Kümned on piinakambris, kuid see ei kohuta.»[50] Ja ei kohutanudki.

Ajalehed ilmusid ja täitsid auga oma ülesande Töörahva Ühise Väerinde loomisel ja kindlustamisel. Samuti aitasid nad kaasa 1. detsembri relvastatud ülestõusu ettevalmistamisele.

---

[50] «Klassivõitlus» nr. 59/60, 1925, lk. 6.

VÕITLUS LEGAALSE AJALEHE EEST 1926—1929

A. LIEBMAN,
ajalookandidaat

Ohjeldamatu terrori ning töötajate ekspluateerimise kõvendamise, samuti Eesti sõltuvuse suurendamise arvel välisriikidest õnnestus kodanlusel pärast 1. detsembri ülestõusu mahasurumist oma majanduslikke ning poliitilisi positsioone ajutiselt kindlustada.

Relvastatud ülestõusu mahasurumise ja sellele järgnenud valge terrori olukorras kannatas Eestimaa Kommunistlik Partei üliraskete löökide all. Palju EKP juhtivaid töötajaid tapeti ja enamus parteiorganisatsioone purustati. Kuid hoolimata kõikidest kodanluse püüetest purustada Kommunistlikku Parteid ja revolutsioonilist töölisliikumist Eestis, jätkus partei töö põranda all. Illegaalne parteiorganisatsioon kindlustas oma ridu ja legaalseid töövorme kasutades tugevdas sidemeid töötavate hulkadega. Legaalne töölisajakirjandus püsis selles töölõigus endiselt väga tähtsal kohal.

1924. aastani, millal tegutses palju ametiühinguid ja töölisorganisatsioone, Riigikogus ning omavalitsustes töötasid kommunistlike tööliste rühmad, oli parteil suhteliselt kerge organiseerida revolutsiooniliste tööliste legaalse häälekandja väljaandmist. Siis oli ka kergem leida ajalehele klassiteadlike tööliste hulgast enam-vähem sobiv ametlik toimetaja. Muutunud olukorras oli see palju raskem. Ametiühingud olid rüüstatud ja legaalsed töölisorganisatsioonid suletud. Palju klassiteadlikke töölisi, nende hulgas peaaegu kõik Riigikogu ja omavalitsuste kommunistlike töölisrühmade liikmed istusid vanglates või olid sunnitud Eestist lahkuma. Seetõttu on arusaadav, miks 1925. aastal ei õnnestunud organiseerida legaalse töölisajalehe väljaandmist.

Olukord muutus alles 1926. aasta algul. III Riigikogu valimiste eel tekkis Eestis uus legaalne poliitiline partei — Eesti

Tööliste Partei. Värskelt registreeritud parteil polnud veel oma programmi, kuid selle partei liidrid püüdsid tööliste juurdemeelitamiseks näidata endid igati revolutsioonilistena ja kommunistlike ideede pooldajatena. Eesti Tööliste Parteisse astus sotside parteist eraldunud «pahempoolsete» kõrval ka ausaid revolutsioonilise töölisliikumise tegelasi. Tolleaegne EKP Keskkomitee vastutav organisaator August Riismann lõi sidemed Eesti Tööliste Partei mõningate juhtivate töötajatega ja tegi neile ettepaneku võtta omaks EKP poolt väljatöötatud valimisprogramm ning kanda oma partei valimiste nimekirja mõned EKP Keskkomitee poolt soovitatud kandidaadid. Neil tingimustel lubas EKP toetada Eesti Tööliste Parteid Riigikogu valimistel. Püüdes koguda valimiste eel loodud parteile poolehoidjaid, nõustusid Eesti Tööliste Partei liidrid EKP ettepanekutega.

EKP omakorda otsustas toetada nii materiaalselt kui ka oma koostööga Eesti Tööliste Partei ajalehe väljaandmist, kuid tingimusel, «... et see ei sõima kommunistlikku liikumist».[51]

10. aprillil 1926 hakkaski ilmuma Eesti Tööliste Partei häälekandja «Proletaarlane». Ajalehe vastutavaks toimetajaks sai Aleksander Metusala, selle partei üks parempoolseid liidreid. Ajalehe väljaandmise organiseerimisest ja toimetuse tööst võtsid aga osa ka mitmed Eesti Tööliste Partei lihtliikmed, kes pooldasid koostööd Eestimaa Kommunistliku Parteiga ja kes esialgu andsid ajalehele ka poliitilise suuna.

Et saada ülevaadet, kuivõrd Eestimaa Kommunistlikul Parteil õnnestus kasutada legaalset ajalehte «Proletaarlane» marksistlike ideede propageerimiseks ja töörahva organiseerimiseks, tutvume lähemalt ajalehes ilmunud artiklite sisuga.

Toimetuseartiklis «Meie ülesanded» teatas «Proletaarlane» nr. 1, et käesolev ajaleht tahab olla «töölisklassi koondajaks, ta hädade ja puuduste peegeldajaks, ta võitluse valgustajaks». Saades õigesti aru proletaarse ajakirjanduse osast sidemete loomisel töötavate massidega, deklareeris «Proletaarlane», et «... ta saab olla töötavate hulkade tõeliseks esindajaks ainult siis, kui töölisklass ta ümber tihedalt koondub, teda mitte ainult tellimustega toetades, vaid ise tema veerge täites, tema sihi järele valvates».[52] Ajalehes avaldati hulgaliselt tööliste kirju ja korrespondentsi Narvast, Tartust, Pärnust, Tallinnast ning mujalt. «Proletaarlase» toimetusse saabus kaastöid ka EKP illegaalsetelt organisaatoritelt. Ajaleht avaldas mitmeid artikleid EKP Keskkomitee vastutavate töötajate sulest.

---

[51] EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 434, l. 26.
[52] «Proletaarlane» nr. 1, 10. apr. 1926.

Et ees seisid Riigikogu valimised, siis oli ajalehe esimese ja teise numbri peamiseks sisuks valimiseelne selgitustöö. Esimeses numbris avaldati «Eesti Tööliste Partei nõudmised 3. Riigikogu valimistel». Need nõudmised langesid peaaegu täielikult ühte EKP poolt Eesti Tööliste Parteile esitatud valimisplatvormiga. Sotsid, veendunud, et nad võivad eelolevatel valimistel kaotada Eesti Tööliste Parteile palju hääli, ründasid seda parteid ja püüdsid teda töölisklassi silmis igati mustata. Sellele vastas EKP üks juhtivaid seltsimehi A. Riismann artiklitega «Kodanluse Siioni vahtide nutulaulud» ja «Sotsid oma poliitika tulemustest», mis avaldati «Proletaarlases» kärpimata kujul.[53] «Valimiseelne kihutustöö käib täies hoos,» kirjutas A. Riismann esimeses artiklis. «Suurem osa valijaist on töörahvas. Sellepärast püüavad kõik erakonnad töörahvale silmi teha, et tema õlgadel «kõrge kogu» soojale toolile pääseda. Eriti agarad on sotsid... Antakse jälle lubadusi nagu kolme aasta eest ja pestakse käsa vägivalla tegudest töörahva kallal. Iga kolme aasta tagant ajavad sotsid töörahva kord kokku, kiitlevad, kuidas nad kodanlusega 3 aastat piruka jagamisel näägelnud ja teevad uusi suuri lubadusi... Nii on see «demokraatline karusell» juba 8 aastat keerelnud.» Edasi näidati artiklis veenvalt, et sotsidelt pole Eesti töörahval midagi loota. Artikkel lõppes sõnadega «Teie (s. o. sotside — A. L.) unistused tugevast kodanlisest Eestist jäävadki unistusteks. Tugev tulevane Eesti võib olla ainult võltsimatu demokraatlik Eesti, kus töölisklass ja talurahvas oma saatust ise otsustamas.»[54]

Teiseks peaprobleemiks, mis leidis «Proletaarlase» esimestes numbrites valgustamist, oli Nõukogude Liidu — tema rahuarmastava poliitika ja tema töötajate elu-olu tutvustamine. EKP illegaalsete väljaannete eeskujul kasvatati töötajaid proletaarse internatsionalismi ja rõhujate leppimatu vihkamise vaimus. Nii toodi pealkirja all «Millest tuleb kaubanälg NSV Liidus» kokkuvõtte F. E. Dzeržinski ettekandest «Tööstuse rajamise majanduslikud raskused NSV Liidus» Üleliidulise Ametiühingute Kesknõukogu pleenumil 9. veebruaril 1926.[55]

Ajalehes avaldati pikemaid teoreetilise sisuga kirjutisi, nagu «Maailma majanduse areng ja revolutsioonilise liikumise väljavaateid». Siin räägiti töölisklassi juhtivast osast proletaarses revolutsioonis ja rahvaste saatuste ümberkujundamisel kogu maailmas.

---

[53] ENSV ORRKA, f. 927, aasta 1926, s.-ü. 124 I, l. 261; EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 434, l. 24.

[54] «Proletaarlane» nr. 2, 17. apr. 1926.

[55] «Proletaarlane» nr. 2, 17. apr. 1926. Vt. Ф. Э. Дзержинский, Избранные произведения, том 2, Москва 1957, lk. 238—256.

Et Eesti Tööliste Partei häälekandja «Proletaarlane» avaldas artikleid ja kirjutisi eesti töölisklassi tähtsamatest päevaküsimustest ja õpetas töölisi võitlema oma olukorra parandamise eest, siis hakkasid töölised selle ajalehe vastu suurt huvi tundma. Koos sellega kasvas poolehoid ka Eesti Tööliste Partei vastu. Aprilli keskel toimunud III Riigikogu valimistel said Eesti Tööliste Partei nimekirjad üle maa kokku 30 339 häält, Tallinnas aga sai Eesti Tööliste Partei nimekiri kõige rohkem hääli.

Enne valimisi oli aga kodanlus areteerinud peaaegu kõik need EKP poolt soovitatud tööliskandidaadid, kes olid Eesti Tööliste Partei nimekirjades esimeste hulgas. Nii läksid tegelikult III Riigikogusse Eesti Tööliste Partei kandidaadid, kellest enamus kuulus sellesse sotslikku parempoolsesse tiiba, kes püüdis endale revolutsiooniliste fraasidega poliitilist karjääri teha, tegelikult aga kartis revolutsioonilist klassivõitlust ja koostööd Eestimaa Kommunistliku Parteiga.

Eesti Tööliste Partei parempoolsed tegelased paljastasid peagi oma tõelise pale. Aprillis alustas kodanlus järjekordset pealetungi revolutsioonilisele liikumisele. Ööl vastu 23. aprilli tapeti A. Riismann, seejärel suleti Eesti Tööliste Partei ja mõned tema liikmed areteeriti. Otsekohe klopsis partei oportunistlik juhtkond — A. Metusala, August Sprenk, Hans Martinson jt. — kokku deklaratsiooni, kus rõhutati, et Eesti Tööliste Parteil ei ole midagi ühist põrandaaluste riigikukutajatega (s. o. Eestimaa Kommunistliku Parteiga — A. L.), ja et Eesti Tööliste Partei «kõik sarnased teguviisid täielikult hukka mõistab». See deklaratsioon saadeti kiiresti siseministrile ja avaldati ka «Proletaarlase» järgmises numbris.[56] Tänu sellele võttis siseminister tagasi oma otsuse Eesti Tööliste Partei sulgemise kohta.

Seega läks võim Eesti Tööliste Parteis nüüd parempoolse sotsliku juhtkonna kätte. Viimane haaras täielikult oma mõju alla ka partei häälekandja «Proletaarlane» toimetuse. Siitpeale hoidus ajaleht kodanlikku korda kritiseerimast. Eriti leppimatu oli «Proletaarlane» parteis tekkinud pahempoolse opositsiooni vastu, kes endiselt pooldas koostööd kommunistidega ja kippus arvustama Eesti Tööliste Partei liidrite oportunistlikku, töörahvavastast tegevust. Kõigele vaatamata tugevnes pahempoolne opositsioon Eesti Tööliste Parteis siiski. Nähes selles kasvavat ohtu oma tegevusele, heitis Eesti Tööliste Partei Keskkomitee opositsiooni liidrid 1926. aasta lõpul parteist välja. «Proletaarlane» aga hakkas oma veergudel laimama August Luike, Aleksander Grimpelit, Hugo Rätsepat ja teisi, kes olid

[56] «Proletaarlane» nr. 3, 8. mail 1926.

otsustanud käia revolutsioonilist võitlusrada. Töölised veendusid üha enam, et Eesti Tööliste Partei häälekandja on kaotamas oma senist võitlusvaimu. Kui «Proletaarlane» hakkas veel ametiühingulistes küsimustes propageerima sotslikke seisukohti ning kõigiti kaasa aitama Eesti ametiühingute tassimisele reformistlikku Amsterdami Internatsionaali, langes ajalehe lugejate arv miinimumini. 1927. aasta 1. aprillini ilmus ainult kuus selle ajalehe numbrit ja sama aasta augustis lõpetas ta oma tegevuse. Viimane number oli täielikult pühendatud eelseisvatele maavolikogude valimistele, kujutades seega endast pigem oma partei valimiseelset lendlehte kui ajalehte.

Kokkuvõttes võib öelda, et kuigi «Proletaarlane» ei olnud EKP legaalne häälekandja, avaldati tema kahes esimeses numbris kärpimatult EKP programmilisi materjale ja kirjutisi, mille autoriteks olid EKP vastutavad organisaatorid. Need numbrid viisid ellu Kommunistliku Partei joont, koondades töörahvast EKP loosungite ümber. Järelikult «Proletaarlane» nr. 1 ja nr. 2 olid kommunistliku maailmavaatega väljaanded. Alates aga kolmandast numbrist (üldse ilmus 18 numbrit) «Proletaarlane» seda enam ei olnud.

EKP ei saanud enam «Proletaarlast» kasutada töötavate hulkade poole pöördumiseks. 16. novembril 1926 võttiski EKP Keskkomitee vastu otsuse: «Proletaarlasele» mitte kaastööd teha ega toetada enne, kui meie (s. o. EKP — A. L.) ei ole end organisatsiooniliselt Eesti Tööliste Parteis kindlustanud.»[57]

Olukorras, mis tekkis töölisliikumises aastail 1926—1927, oli aga revolutsioonilisel proletariaadil legaalset organit hädasti vaja. 1925. aastal Riigikogus vastuvõetud eriseadus organisatsioonide kehtivale korrale ohtlikkuse kohta soodustas sotside tegutsemist legaalsetes töölisorganisatsioonides. Nad aktiviseerusid. 1926. aastal hakkasid sotsid uuesti ellu kutsuma enne 1924. a. relvastatud ülestõusu suletud ametiühinguid. Nad organiseerisid metallistide ühingu Tallinnas, teenijate, maalrite, aiatööliste ja metallistide ühingud Tartus ning taastasid ka mõned maa- ja metsatööliste ühingud, kus haarasid juhtimise enda kätte. Sotside eesmärgiks oli vallutada ametiühingud Eestis ja tirida need reformistlikku Amsterdami Internatsionaali. Eestimaa Kommunistlik Partei asus sügaval põranda all ja tal puudus võimalus kasutada legaalset ajakirjandust sotside paljastamiseks. Tõsi, Narva ja Pärnu töölisühingud ning osa Tallinna ametiühingutest võtsid küll kohe pahempoolse suuna ja olid sotside mõju all olevate ühingutega opositsioonis. Kuid ka nende juhtimiseks ja tegevuse organiseerimiseks ning tugevda-

[57] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 167, l. 7.

miseks oli tarvis avalikku foorumit, legaalset töölisajalehte. Legaalse töölisajakirjanduse organiseerimise suurt vajadust rõhutas ka EKP nõupidamine-konverents 1926. aasta novembris. Nõupidamise otsused arutas läbi Tallinna Komitee laiendatud koosolek 1926. aasta detsembri lõpul, kus kaaluti juba konkreetselt legaalse töölisajalehe väljaandmise võimalusi.

Eestimaa Kommunistlik Partei leidis selle võimaluse. Ta pidas endiselt oma vastutavate organisaatorite kaudu sidet Eesti Tööliste Parteist väljaheidetud opositsiooni liidrite A. Luige, A. Grimpeli ja H. Rätsepaga. EKP ülesandel hakkasid viimased aktiivselt organiseerima töölisi revolutsioonilistesse töölisühingutesse. A. Luik (astus kommunistlikku parteisse) ja A. Grimpel tegutsesid Riigikogu liikmetena, H. Rätsep asjaajajana legaalsetes töölisorganisatsioonides. EKP Keskkomitee tegi neile ülesandeks organiseerida töölisajalehe väljaandmine. Viimased tulid sellega õige pea toime.

12. jaanuaril 1927. aastal ilmus «Kiire» esimene number. «Kiire» registreeritud vastutavaks toimetajaks ja väljaandjaks oli A. Luik. Ajaleht tunnistas ennast kohe 1912.—1914. aastal Narvas ilmunud pravdistliku ajalehe «Kiir» järglaseks. ««Proletaarlane» on surnud, kuid elab see vaim, mis temale taheti anda sünnitamisel,» kuulutas uus ajaleht, «see vaim elab edasi «Kiires» ja see on tõendiks, et «Kiir» elab ja edeneb, koondades töörahva enda ümber.»[58] Pikemas toimetuseartiklis ajalehe põhieesmärkide kohta öeldi, et «Kiir» tahab armutult piitsutada kodanluse ülekohut ja õpetada selle vastu võitlema. «Töörahva lehel,» öeldi artiklis, «on ees suur ja lai tegevusväli. Töörahva lehena tahab «Kiir» oma ülesannete kõrgusel seista. Seda suudab ta siis, kui kõik töölised, niihästi töökodadest kui ka maalt, töötatööliste hulgast, kui ka koolipinkidelt kaastööd saadavad. Töörahvas maal, kui ka linnas! Saatke kõiksuguseid teateid tööliste elu ja olukorra kohta! Häbi ei tohi keegi tunda, kui ta mitte õieti ei suuda omi mõtteid kirja panna. Toimetus võtab kõige suurema tänuga vastu kõik kirjutised.»

«Kiire» üksikute numbrite tiraaž oli 4000—5000 eksemplari. Tema trükikulud kaeti osaliselt EKP poolt antud toetusest,[59] suurelt osalt aga A. Luige ja A. Grimpeli palgast, mis nad said Riigikogu liikmetena, ning tööliskollektiivide vabatahtlikest annetustest. Nii eraldasid Tallinna sadama transporditöölised kohaliku EKP rakukese ettepanekul oma palgast 3% nn. töölisliikumise abistamise kassasse. Selle summa andis Aleksander Kulka, sadama transporditööliste parteirakukese tolleaegne

[58] «Kiir» nr. 2, 22. jaan. 1927.
[59] EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 463, l. 38.

organisaator, igas kuus EKP vastutavate organisaatorite Aleksander Leineri või Heinrich Rossi kätte «Kiire» väljaandmise toetamiseks.

Esialgu ei olnud ajalehe toimetusel kindlat asukohta. Paar esimest numbrit valmisid siis, kui toimetus ja talitus asus Karu t. 16 (siin tegutses ka tööliskarskusselts «Valvaja»). Seejärel tuli üle kolida Niine tänaval asuva maja nr. 2 keldrisse. Alles siis, kui pahempoolsetel ametiühingutel õnnestus pärast EKP juhtimisel toimunud pikka võitlust tagasi saada 1924. aastal sekvestreeritud Vaksali puiesteel nr. 8 ja 8-a (praegu Kosmonaut Gagarini puiestee nr. 24) asuv «Tööliste Maja», sai ka «Kiire» toimetus ja talitus sinna endale toa.

Ajalehe ümber koondus grupp andekaid töölisnoori-aktiviste, literaate ja laialdane kirjasaatjate võrk. Ajalehele tegid kaastööd mitmed töölisliikumise aktivistid — Elmar Habenichts, Eduard Rõngelepp, Aleksander Kirikal, Kristjan Remmelgas, Siiri Võrk, Voldemar Rootsi, Erich Ellmann jt. Pidevalt saatsid «Kiirele» kaastööd Robert Reinstein Väike-Maarjast, Johannes Leiner Saaremaalt, Evald Rootsi Narvast jt.

«Kiire» ideeliseks juhiks oli Eestimaa Kommunistlik Partei. Mitmeid artikleid kirjutasid EKP vastutavad organisaatorid A. Leiner, H. Ross jt. Nende poolt vaadati harilikult läbi ka iga ladumisele saadetav number. «Kiire» asjaajajana töötas Hugo Rätsep, kes astus Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu liikmeks. Vastutavatel organisaatoritel oli «Kiire» toimetamise küsimustes side EKP Keskkomiteega. Nii informeerib EKP Keskkomitee vastutav organisaator 25. jaanuaril 1927 Keskkomiteed, et neil päevil «läks ka hääletoru (s. o. ajaleht — A. L.) lahti, mis üks väga mõnus asi on, saad ju laialt, kuuldavalt oma asjast hõisata». Ta palus Keskkomiteed saata ajalehele kaastööd: «Loodetavasti ei või teie kandi pere selle peale kurdiks jääda. Hääletoru heli puhastamiseks ja suurendamiseks on ju teil head materjali.»[60] Ka 1. veebruaril EKP Keskkomiteele saadetud informatsioonist võime välja lugeda «Kiire» ideelist juhtimist EKP poolt. «Hääletoru asjus,» öeldi selles, «võib üsna vabalt hõisata, on ju omanikuks võitluskamba poiss (s. o. A. Luik — A. L.), üsna täitsa mees ... Tooni oleme katsunud parandada ... Üldse tuleb ikka seisukohale asuda, et laiale publikule selle toru kaudu toda kõlavat ja meeldivat häält kuuldavale lasta. Muidugi tingimusel, et toru timmimise võimalus alati kindlustatud oleks.»[61] EKP Keskkomitee Poliitbüroo liige Otto Rästas, kes elas sel ajal Nõukogude Liidus, rõhutas korduvalt oma kirjades

[60] EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 470, l. 1.
[61] Samas, l. 4.

Eesti vastutavatele illegaalsetele parteiorganisaatoritele aastail 1927—1928 legaalse töölisajakirjanduse tähtsust. Ta ütles, et ajalehte tuleb hoida, et vältida selle sulgemist. «Mäletan,» kirjutab A. Ross oma mälestustes, «et O. Rästas kirjutas nendes kirjades mõistu ja pooleldi šifriga õhukesel maisipaberil, et organiseerige kindlalt hea muusikaring ja ärge teie puhuge pasunat liiga kõvasti, pilli keeled on õrnad ja võite pilli lõhki puhuda jne. jne.»[62]

Esimestest numbritest alates omandas «Kiir» tööliste hulgas suure populaarsuse. Selle veergudel kajastusid kõik tähtsamad poliitilised sündmused.

«Kiir» ei teinud saladust sellest, et ajalehe sümpaatia kuulub täielikult Eestimaa Kommunistlikule Parteile. Seal, kus see vähegi võimalik oli, andis ajaleht oma lugejaile sellest mõista. Näiteks kirjutas «Kiir» nr. 9 12. märtsil 1927 artiklis, kus refereeriti Saksamaa Kommunistliku Partei kongressi materjale: «Organisatsioon — hulkade partei, mis tagurlisel Hindeburgi Saksamaal mitte keelatud pole, on meil «demokraatlikus vabariigis» keelatud.» Kommunistliku noorsooliikumise kohta Eestis kirjutas «Kiir» nr. 14 16. aprillil 1927: «Eestimaa töölisnoorsugu kommunismist rääkida avalikult ei tohi, sest see poogib härradele kodanlastele hirmuvõbinad rohkem veel külge.»

Rohkearvulistes artiklites näidati, kuidas Eesti kodanlus oli sõltuv imperialistlikest riikidest ja pidi jääma selleks paratamatult ka edaspidi, seni kuni Eestis kestab kodanlik kord. Avades kodanliku riigi olemuse, valgustas «Kiir» kodanliku valitsuse majanduspoliitikat kui kapitalistide, äritsejate ja hallparunite huvides teostatavat poliitikat. Pikemas artiklis «Üheksa aastat», mis ilmus kodanliku Eesti «iseseisvuse» üheksanda aastapäeva puhul, tõstis ajaleht üles küsimused: «Mida oleme saavutanud?», «Kui kaugele oleme jõudnud?»[63] Samas «Kiir» vastas: «Paistab kohe silma, et «rahvas» pole oma tuleviku teed õieti rajanud. Meie ei saa üldse tarvitusele võtta sõna «rahvas». Ja kui meie seda tahame, siis võime seda teha ainult jutumärkides, sest rahvas, sõna tõsises mõttes, pole midagi teinud, teda pole lastud midagi teha. Eesti rahva tuleviku teed on rajanud üks kildkond. Üks kiht, kelle esimeseks ülesandeks pole olnud rahva kasu, nagu senised tulemused näitavad, vaid just oma kildkonna, oma isiklik kasu.» «Kiir» tõestas, et need üheksa aastat olid täis kannatusi ja häda, järjest suurenevat viletsust ja puudust. Kodanliku Eesti «iseseisvuse» tähtpäev tuletab töölistele «meelde viletsuse ja häda suurenemist. Tuletab meelde selle-

[62] EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi käsikirjafond.
[63] «Kiir» nr. 7, 26. veebr. 1927.

pärast, et sel päeval näeb tööline, kuidas ühel pool priisatakse, kuidas raisatakse raha igasugu paraadidega ja pidustuste peale, kuna töölisele vahib vastu igalt poolt ainult viletsus ja puudus.» Ning nagu iga kord niisuguste artiklite puhul, näitas «Kiir» ka nüüd eesti töölisklassile kätte kõige tähtsama: «Töölisklassi organiseerimine ja ühine siht viivad meid eesmärgile! Elagu töörahva klassiteadvus ja üksmeel!»[64]

Ulatuslikult käsitles «Kiir» tööliste elu ning töölisliikumise küsimusi. Ajaleht astus julgelt välja valge terrori vastu. Paljastades kodanliku korra töörahvavaenulikku iseloomu ja sotside liidrite reetlikkust, näitas «Kiir» veenvate faktidega töötajate õigusetut olukorda. Rubriigis «Tööliste elu vabrikutes» kinnitati eredate ja tõepäraste faktidega üldiste artiklite teese. Nii teatas «Kiir» nr. 5 12. veebruaril 1927 lakooniliselt pealkirja all «Tööpuudus Tartus»: «Ühe kooliteenija koha vabanedes kandideeris sellele 150 inimest.»

Oma artiklitega aitas «Kiir» mobiliseerida hulki võitlusse kodanluse vastu, õpetas töörahvast tundma oma vaenlast ning näitas talle teed vabanemiseks kapitalismi kütkeist.

Esimestest numbritest alates tunnistas «Kiir» ennast poliitvangidega solidaarseks ning tõi korduvalt oma veergudel kirjutusi vangide raskest elust ja astus välja nende kaitseks.

Poliitvangid andsid ise ajalehele konkreetseid materjale avaldamiseks. Nii saatis Pärnu vanglas istuv kommunist Jaan Pärn (praegu Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu Liha- ja Piimatööstuse Peavalitsuse juhataja asetäitja) koos teiste poliitvangidega (Mihkel Pikkur, Artur Pahk jt.) «Kiire» toimetusele pikema kirja, milles räägiti eluaegsele sunnitööle mõistetud ja juba kauemat aega Pärnu vangla üksikkongis istuva poliitvangi O. Künnapuu raskest olukorrast. 28. mail 1927 avaldas «Meie Kiir» nr. 2 selle materjali pealkirja all «Kus on kohtuminister? Mis sünnib Pärnu vangimajas?». «Tegutsedes ühisel nõul ja jõul keskkohaga Tallinnas,» öeldi selles, «on kohalik administratsioon püüdnud tema elu kõigiti kibedaks teha, teda igate moodi taga kiusata. Seniajani on ta kangelaslikult kõigile vastu pidanud.» Edasi räägiti kirjas, et viimasel ajal haigestusid O. Künnapuu silmad. Kohaliku vangla arst andis niisuguseid ravimeid, mis asja veel halvemaks tegi. Tekkis pimedaksjäämise oht. Kirjas paluti ajalehe toimetuselt kaasabi selles, et avalikkus sunniks kohtuministrit vanglas toimuvale vahele astuma. Tänu «Kiire» artiklile olid võimud sunnitud seda ka tegema. «Tallinnast ruttas kohale Vangimajade Valitsuse ülem isiklikult,» tuletab O. Lauristin (Künnapuu) neid päevi meelde. «Oli väga kuri,

[64] «Kiir» nr. 7, 26. veebr. 1927.

et niisugune teade oli ajalehele saadetud, kuid tegi ühtlasi korralduse minu silmade ravimiseks eriarsti juures.»

Väga suurt tähelepanu pühendas ajaleht ametiühingute tööle. Ta propageeris tööliste organiseerimist revolutsioonilistesse töölisühingutesse ja sotside väljakihutamist ametiühingute juhatustest. «Kiir» agiteeris Eesti ametiühinguid Profinterni positsioonidele jääma.

Laialdaselt valgustas «Kiir» töötava talurahva olukorda kodanlikus Eestis ja näitas veenvalt, et tööliste ja töötavate talupoegade saatus on omavahel tihedalt seotud, et neil on ühine vaenlane — kapitalism, mille kukutamise eest peetavas võitluses peavad nad kokku hoidma. Näiteks kutsuti artiklites «Ühiselt tööle parema tuleviku nimel», «Praegune silmapilk ja talurahvas», «Tööline ja talupoeg — ühine ühiseks võitluseks»[65] maatöörahvast üles asutama oma ühinguid, mis kaitseksid täielikult töötavate talupoegade huve.

Reas maatöörahva kohta avaldatud artiklites käsitles «Kiir» töötavat talurahvast kui proletaarse revolutsiooni otsest liitlast. Ajaleht püüdis koondada töötavaid talupoegi hallparunite vastu ning tugevdada linna- ja maatööliste ühisrinnet. Paljastades sotside riukaid ja maakodanluse kasuahnust, kutsus «Kiir» kehvikuid üles organiseeritult kaitsma oma huve.

Tõsi küll, niisuguste artiklite avaldamisega ei saavutatud veel sellel perioodil väga suuri tulemusi. Ränk valge terror tegi oma töö ja EKP illegaalne organisatsioon oli liiga nõrk tõhusamaks tööks maaproletariaadi ja kehvikute hulgas. Maatöörahva ühingud jäid 1927. ja 1928. aasta esimesel poolel oma enamuses sotside mõju alla. Ainult mõnes kohas suurenes nende maatööliste arv, kes asusid revolutsioonilisele võitlusele ja paljastasid sotside kahjustavat tegevust.

Eriti suurt tööd tegi «Kiir» sotsialismi ehitava Nõukogudemaa edusammude propageerimisel. Peaaegu igas ajalehenumbris esines rubriik «Teateid tööliste ja talupoegade riigist». Siit leidis lugeja materjali nõukogude inimeste elust ja NSV Liidus toimuvast sotsialistlikust ülesehitustööst — uutest kivisöekaevandustest, elektrijaamade ehitamisest jne. Korduvalt avaldas «Kiir» statistilisi andmeid Nõukogude Liidu tööstuse, põllumajanduse, transpordi ja teiste rahvamajandusharude taseme kohta koos omapoolsete hinnangutega. Nii tõi «Meie Kiir» nr. 2 28. mail 1927 ära ülevaate NSV Liidu rahvamajanduse edusammudest aastail 1925—1926 ja 1927. aasta perspektiivid ning tegi järelduse: «Siit näeme, et Nõukogude Liidus iga

[65] «Kiir» nr. 12, 2. apr. 1927; «Tööliste Kiir» nr. 1, 9. juul. 1927; «Töörahva Kiir» nr. 5 (49), 11. veebr. 1928.

algava päevaga asutakse rohkem ja rohkem realiseerima maapõues peituvaid loodusvarasid kogu rahva käekäigu kindlustamiseks. Ikka rohkem ja rohkem avaneb seal loova töö tegemise võimalus tööliste endi parema tuleviku jaoks.» Uue vormina eesti ajakirjanduse töös hakkas «Kiir» avaldama tõlkematerjali «Pravdast». Ta refereeris ka mitmeid ÜK(b)P Keskkomitee ning Üleliidulise Kesktäitevkomitee poolt vastuvõetud otsuseid Nõukogudemaa majanduse ja kultuuri arengu kohta. Suure soojusega räägiti «Kiires» tööliste elu ja olu eest hoolitsemisest Nõukogude Liidus. Kirjeldati Kaukaasias, Krimmis ja mujal asuvaid puhkekodusid, kus töölised oma puhkust veedavad. «Kiir» esitas andmeid tööliste klubide, lasteaedade, teatrite ja teiste kultuuriliste asutuste tegevusest Nõukogude Liidus. «See kõik näitab,» tegi ajaleht ühes oma numbris järelduse, «et esimene tööliste riik sammub järjekindlalt sotsialismi ülesehitamise rada.»[66]

Et imperialistlikud riigid püüdsid eesti kodanlust kasutada NSV Liidu vastase agressiooni provotseerimise tööriistana, siis oli sõjahädaohu vastu võitlemise küsimus Eestis neil aastail väga akuutne. «Kiir» paljastas korduvalt kodanluse Nõukogudevastaseid mahhinatsioone. «Eesti tagurline valitsus kavatseb rahvast vastu viia kannatustele ja hukatusele, sepitsedes lääne kapitalistlike suurriikidega sõjaplaane ja alludes imperialismi verejanuliste ja kurikavalate plaanide teostamisele,» kirjutas «Kiir» nr. 9 12. märtsil 1927. Selles artiklis pöördus ta eesti töörahva poole küsimusega, mida tuleks teha sel puhul, kas peab töörahvas seda kõike rahulikult sündida laskma. «Mitte kunagi. Töörahvas jälgib tähelepanelikult meie tõusik-kodanluse alatut ja rumalat sepitsust ning on valmis kaitsma oma õigusi ja inimsust. Töörahvas on usus, et ükski sepitsus, mida ei toeta laialdased tööliste hulgad, oma sihti ei saavuta ning töörahva kindla tahte ja valveloleku vastu kokku variseb. Kodanlus võib enesele hauda kaevata, selleks talle takistusi ei tehta, kuid töörahvas ennast sinna kaasa tõmmata ei lase, selleks on ta küllalt tugev.»

Mitmetes artiklites, näiteks «Nõukogude Liit on parandamatu», «Ei aita hirmu ja õuduse jutud»[67] teatas «Kiir», et kogu maailma, sealhulgas ka eesti töörahva sümpaatia ja poolehoid kuulub täielikult Nõukogude Vabariigile ja et imperialistide otsesed ega ka kaudsed töörahva vabariigi hävitamise kavatsused suuda seda kõigutada.

---

[66] «Kiir» nr. 15, 23. apr. 1927.

[67] «Kiir» nr. 15, 23. apr. 1927; «Meie Kiir» nr. 4, 11. juun. 1927; nr. 5, 18. juun. 1927.

Kui hakati korraldama Eesti töölisdelegatsioonide külaskäike Nõukogude Liitu, olid «Kiire» toimetuse liikmed H. Rätsep, A. Grimpel jt. esimeste külastajate hulgas. Siin tutvusid Eesti delegatsioonid sotsialistliku ülesehitustöö edusammudega. 15. novembril 1927 avaldas Eesti tööliste delegatsiooni esimees H. Rätsep kogu Eesti proletariaadi nimel Leningradis ilmuvas eestikeelses ajalehes «Edasi» nr. 90 pikema deklaratsiooni, kus öeldi: «Eesti proletariaat tahab võidelda Nõukogude Liidu proletariaadi eeskujul oma õiguste eest. Eesti proletariaat tahab olla valvel kapitalistliku ilmakorra hävitamiseks. Eesti proletariaat tahab omal sotsialistlist korda maksma panna.» Tagasi jõudnud, jutustasid delegatsiooni liikmed oma artiklites üksikasjaliselt oma silmaga nähtust.

Nõukogude Liidus käinud inimeste jutustused ja «Kiire» artiklid aitasid suurel määral hajutada kodanluse ja sotside Nõukogude-vastast laimu ning ühtlasi konkretiseerida eesti töölisklassi ees seisvaid ülesandeid. See kõik tugevdas eesti proletariaadi tahet võidelda oma õiguste eest Nõukogude Liidu proletariaadi eeskujul, kukutada Eestis kodanlus ja kehtestada ka siin sotsialistlik kord.

Nõukogude Liidu majanduse tormilisele kasvule seadis «Kiir» vastu kodanlike riikide majanduse languse. Koos sellega selgitas ajaleht sotsialismi ehitava maa edusammude põhjusi. Nii näitas «Kiir» rohkearvulistes artiklites konkreetsete näidete varal, mida töörahvas võib saavutada, kui ta on võtnud võimu enda kätte. Kõik see oli tähtsaks revolutsioneerivaks teguriks Eesti töölisliikumises ja kasvatas eesti töötajaid proletaarse internatsionalismi vaimus.

Bolševistliku ajakirjanduse veergudel on alati olnud tähtis koht marksismi-leninismi teoreetilistel küsimustel. Ka «Kiir» püüdis kanda rahvahulkadesse teadusliku kommunismi ideid. Kui sellesisulistes artiklites ja materjalides ei olnudki kõik alati teoreetiliselt korrektne, esines lihtsustamisi või kohati ebaõigeid seisukohti mõningate probleemide käsitlemisel, siis oli see tingitud autorite kui ka toimetuse töötajate teadmiste nappusest. Nad tegid oma tööd nagu oskasid, meil pole alust kahelda nende inimeste siiruses. Artiklites «Kommunism, sotsialism ja sotsism», «Marksistline sotsialism», «Sots ja sotsiaaldemokraat», «Uuemat tööliskirjanduse alalt», «Rahvuslik liikumine Indias ja töölisklass»[68] ja paljudes teistes käsitleti inimühiskonna arenemise seaduspärasusi ajaloolise materialismi

[68] «Kiir» nr. 3, 29. jaan. 1927; «Kiir» nr. 4, 5. veebr. 1927; «Kiir» nr. 7, 26. veebr. 1927; «Kiir» nr. 9, 12. märts. 1927; «Tööliste Kiir» nr. 8, 27. aug. 1927.

seisukohalt. «Klassivõitlus, mis ei tunne Seckendorfilt margariini kerjamist ega kuningate eeskodades kodanluse tunnustamise nurumisi, jääb tööliste eneste pidada ja jätkata,» deklareeris «Kiir» nr. 3 29. jaanuaril 1927. a. artiklis «Klassivõitlus ja töölisklass». Pikemas kirjutises «Mis on riik?» räägitakse sellest, et «riik ei ole muud kui ühe rahvaklassi poolt organiseeritud vägivalla aparaat, mille abil peaasjalikult rõhutakse ja surutakse oma alla teine rahvaklass ... Riik on klassivõitluse sõjariist ... Riik kui klassivõitluse sõjariist täidab oma kohust kahesuguste eesmärkide saavutamiseks olenevalt sellest, kumba klassi teenistuses ta seisab — kas kurnajate või kurnatute. Kodanluse käes on riik orjastamise ja röövimise vahendiks.»[69] Korduvalt refereeris ajaleht oma veergudel Marxi, Engelsi, Lenini seisukohti töölisklassi osast inimühiskonna arengus ja proletaarse revolutsiooni perspektiividest. V. I. Lenini 4. surmaaastapäeva puhul andis «Töörahva Kiir» rubriigi «Lenin on surnud — kuid tema õpetus elab!», kus muuhulgas avaldati ka artikkel «Maksim Gorki Leninist».[70]

Natsionalistliku käraga «isamaast» ja «rahvuse huvidest» püüdis eesti kodanlus varjata oma välismaise imperialismi teenri osa. Noorsugu püüti koolides kasvatada natsionalismi ja šovinismi vaimus, põlguse vaimus venelaste ja teiste naaberrahvuste vastu. Sel eesmärgil kihutati noori ja kõiki töötajaid üles eelkõige Nõukogudemaa vastu. Korduvalt avaldas «Kiir» selle vastu artikleid, nagu «Rahvas ja marurahvuslus», «Meie noorsoo kasvatamisest», «Kapral kooli», kus paljastati kodanluse eesmärke sirguva noorsoo kasvatamisel. Neis kutsuti töörahvast üles võitlema kodanliku korra kui natsionalismi vaimu sünnitaja likvideerimise eest.

«Kiire» silmaringis olid ka kirjanduse ja kunsti küsimused. Ajaleht avaldas oma veergudel noorte proletaarlaste esimesi kirjanduslikke katsetusi (jutustused, näidendid, luuletused jne.), milledes räägiti eesti töölisklassi võitlusest kodanluse vastu, töörahva võimu eest. Tähtsal kohal nendes olid Oktoobrirevolutsiooni võidu ja esimeste saavutuste kajastamine.

Teravalt paljastati «Kiires» avaldatud jutustustes ja luuletustes eriti kodanliku klassivõimu rahvavastast, reaktsioonilist olemust ning eesti kodanluse terrorit.

Avaldatud luuletustes kutsuti töörahvast üles astuma kartmatult punase lipu alla.

«Kiir» tõi ära ka kriitilisi ülevaateid eesti uuemast kirjandusest ja andis üksikutele teostele omapoolse hinnangu. See

---

[69] «Meie Kiir» nr. 4, 11. juun. 1927.

[70] «Töörahva Kiir» nr. 2 (46), 21. jaan. 1928.

hinnang lähtus proletariaadi huvidest ja aitas kaasa töörahva õigele orienteerumisele ja tema kriitilise meele kasvatamisele. «Kristjan Raudma,» kirjutas «Kiir» Mait Metsanurga «Jäljetu haua» peategelase puhul, «kõlbaks luuletajaks, muusikameheks, kirjanikuks, iialgi aga ei usalda marksismi õpetusel põhinev partei oma juhtimise niisuguse armetu viriseja ja enesepiitsutaja kätte. Seda näitab ajalugu ja kui Mait Metsanurk siiski Raudma juhiks paneb, keda kõik austavad ja jumaldavad, siis on see psühholoogiline (hingeteaduslik) vale. «Jäljetu haud» ei ole klassivõitlus ise. See on klassivõitluse peegeldus või vari väikekodanluse kirjaniku punases mantlis.»[71] A. Jakobsoni «Vaeste patuste alevi» I osa puhul avaldatud pikemas joonealuses analüüsiti teose tugevaid ja nõrku külgi.[72]

Korduvalt andis «Kiir» ülevaatlikke artikleid Nõukogude Liidus ilmunud eestikeelsest kirjandusest. Mitmest artiklist nähtus, et Nõukogudemaal on tegemist mitte üksnes rahva elujärje pideva parandamisega, vaid ka rahva elu, tema tööd ja võitlust elulähedaselt kajastava kirjandusega.

Et «Kiir» avaldas artikleid ja kirjutisi eesti töölisklassi tähtsamatest päevasündmustest ja õpetas töölisi võitlema oma olukorra parandamise eest, siis tundsid töölised suurt huvi selle ajalehe vastu. Revolutsiooniliste tööliste hulgas omandas «Kiir» järjest suurema autoriteedi. Lutheri vineeri- ja mööblivabrikus, Balti Puuvillavabrikus, Rottermanni leivavabrikus ja teistes vabrikutes levitasid töölisvanemad «Kiirt» edukalt. Kuid mida laiaulatuslikum oli ajalehe mõju, seda ägedamalt ründasid teda kodanlus ja sotsid. Tsensuur muutus karmimaks. «Kiire» üksikud numbrid konfiskeeriti ja korjati müügilt ära kõikvõimalikel ettekäändeil. Kuna politseil oli kombeks pärast trükkimise lõppemist sisse tormata ja ajalehed trükikojas konfiskeerida, saatis toimetus ühe inimese kiirpressi juurde ootama, et sealt väljatulevad lehed kohe kõrvale toimetada. Nii mäletab H. Ross, et ««Kiire» üksikud numbrid võeti kohe osade kaupa, nii kui üks portsjon valmis sai, viidi kohe ära. Peale selle trükikoja juures oli üks vana kelder, kuhu kohe esimene pakk sai peidetud, vaatamata sellele, kas see number konfiskeeriti või mitte. Hiljem see pakk toodi sealt ära ja jaotati laiali. Ka kioskites peitsid lehemüüjad «Kiire» teiste, kodanlike ajalehtede vahele ja kui politsei tuli ka kioskitest «Kiirt» ära võtma, siis enamikel juhtudel teda enam ei olnud.»[73] Hilda Verro (Järvepea), kes töötas tol ajal «Tööliste Majas», teab rääkida: «Eriti raskeks

---

[71] «Kiir» nr. 10, 19. märts. 1927.
[72] «Töörahva Kiir» nr. 7 (32), 25. veebr. 1928.
[73] EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi käsikirjafond.

ülesandeks oli töölisajalehtede peitmine, kui need trükikojast kohale toodi, sest kunagi ei võinud kindel olla, et kodanlikud võimud neid ei konfiskeeri, enne kui need lugejani jõuavad. Seepärast oli alati pärast ajalehtede kohaletoimetamist suur sagin, et neid kiiresti ära peita. Üheks niisuguseks peidukohaks said K. Remmelga poolt «leiutatud» WC veekastid, kus me vee välja lasksime ja ajalehed sisse panime.»[74]

Vaevalt julges ajaleht tööliskassi huvide eest välja astuda ja vähe teravamalt kodanlust ning tema kannupoistest-sotsidest kirjutada, kui «Kiire» numbrid politsei poolt kioskitest ära korjati ja ajalehe ilmumine siseministri määrusega keelati. «Kiire» viimane toimetaja, Tallinna Transporditööliste Ametiühingu aktivist Viktor Külm mõisteti 3,5 aastaks vangiroodu. «Uue Kiire» esimene number konfiskeeriti koguni trükikojas ja lehe ilmumine pandi kohe seisma. «Meie Kiirt» ilmus vaid kaks numbrit, kui ajaleht suleti «riigivõimu vastase sisu pärast» ning selle vastutav toimetaja, sadamatööline Heinrich Aal oli sunnitud põranda alla minema, ta kuulutati riiklikult tagaotsitavaks. 15 kuu jooksul suleti «Kiir» kaheksa korda. (1912.—1914. aastal Narvas ilmunud «Kiir» suleti 24 kuu jooksul viis korda!) Kuid iga kord hakati teda uuesti välja andma mõne teise nime all, nagu «Uus Kiir», «Meie Kiir», «Tööliste Kiir», «Tallinna Kiir», «Punane Kiir», «Oktoobri Kiir», «Töörahva Kiir».[75]

3. septembril 1927 ilmunud «Tööliste Kiir» (nr. 9) avaldas artikli «Maatöörahvale», milles pikemalt käsitleti maatööliste organiseerimise vajadust võitluses oma igapäevaste nõudmiste rahuldamiste eest. Sellest jätkus numbri ärakorjamiseks ja 9. septembril järgnes siseministri määrus «Tööliste Kiire» sulgemise kohta. Tallinna-Haapsalu Rahukogu kriminaalosakonna istungil 22. septembril 1927 vaadeldi artiklit «Maatöörahvale» kui kirjutist, milles «... teadlikult maatöölisi üles ässitatakse sotsiaalse revolutsiooni toimepanemise teel kukutada Eesti vabariigis maksvat ühiskondlikku korda ning asendada seda tööliste diktatuuriga».[76] Ajalehe vastutav toimetaja, transporditööline August Liira mõisteti viieks nädalaks vee ja leiva peale.

«Tallinna Kiirt» jõuti välja anda ainult neli numbrit. 22. oktoobril 1927 pandi ajalehe ilmumine seisma. «Tallinna

---

[74] EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi käsikirjafond.

[75] «Kiir» nr. 1—17, 12. jaan. — 6. mai 1927. «Uus Kiir» nr. 1 (18), 13. mail 1927. «Meie Kiir» nr. 1 (19) — 5 (23), 21. mai — 17. juuni 1927. «Tööliste Kiir» nr. 1 (24) — 10 (33), 9. juuli — 9. sept. 1927. «Tallinna Kiir» nr. 1 (34) — 4 (37), 1.—22. okt. 1927. «Punane Kiir» nr. 1 (38) — 2 (39), 29. okt. — 5. nov. 1927. «Oktoobri Kiir» nr. 1 (40) — 4 (43), 10.—31. dets. 1927; nr. 1 (44), 7. jaan. 1928.

[76] Eesti NSV ORRKA, f. 70, nim. 6, s.-ü. 81, l. 13.

Nende nimetuste all ilmus aastail 1927—1928 legaalne töölisajaleht «Kiir».

Kiire» toimetaja Erich Ellmanni kohtu alla andmise ja lehe ärakorjamise põhjustasid ajalehes ilmunud artiklid «Eestit ähvardab sõja hädaoht» ning «Piinamiste ja surve abil tunnistama». Esimeses artiklis kirjutati sellest, kuidas imperialistlikud riigid püüavad kasutada eesti kodanlust tööriistana agressiooni provotseerimiseks Nõukogude Liidu vastu. Teises räägiti konkreetsete materjalide alusel, kuidas kaitsepolitseis püütakse saada «ülestunnistusi» vangide piinamise ja peksmisega. Tallinna-Haapsalu Rahukogu kvalifitseeris neid kui kirjutisi, «... mis tekitavad ärevust ja vaenulikku olekut riigiasutuste ja kaitseväe vastu seltskonnas».[77] Ja siseminister kiirustas määruse väljaandmisega «Tallinna Kiire» sulgemiseks.

«Punast Kiirt» ilmus kaks numbrit. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 10. aastapäevale pühendatud pikema artikli «Kümme aastat võitlusi — kümme aastat võitusi! Kõik võim nõukogudele!» avaldamine oli põhjuseks, miks ka see töörahva ajaleht suleti (5. novembril).[78] Lehe toimetaja, ehitustööline Heinrich Tulp võeti aga poliitilises politseis eriarvele.

5. detsembril ilmus A. Grimpeli toimetusel ja väljaandel «Oktoobri Kiire» esimene number. Viiendas numbris avaldatud kirjutis «Kes moodustab rahva enamuse», milles kutsuti proletariaati kui eesrindlikku väesalka organiseerima töörahva hulki, otsustas ajalehe saatuse. 7. jaanuaril 1928 konfiskeerisid politseinikud avalikes ajalehemüügikohtades «Oktoobri Kiire». Sellele järgnenud siseministri määruses öeldi, et lehe «ilmumine seisma panna kuni sõjaolukorra kestvuseni ning asjale anda kohtulik käik».[79] Sellest hoolimata esitas A. Grimpel uuesti avalduse loa saamiseks uue ajalehe väljaandmiseks. Esialgu ei võidud seda talle kui Riigikogu liikmele keelata. 14. jaanuaril 1928 ilmus ajalehe «Töörahva Kiir» esimene number, mis jätkas julgelt «Kiire» traditsioone. Kuid 17. märtsi numbris ilmunud artikkel «Balti pöialriikide sisemised heitlused. Halastamata kallaletung töölistele on alanud. Kommunistide areteerimised Poolas, Leedus, Lätis, Soomes ja mujal» pani kodanluse tegutsema. 21. märtsil andis siseminister välja määruse nr. 1463: ««Töörahva Kiir» seisma panna, kuni sõjaseisukorra kestvuseni ja asjale anda kohtulik käik.»[80] Kui poliitilise politsei assistent E. Berendson esitas A. Grimpeli ülekuulamisel temale kui «Töörahva Kiire» vastutavale toimetajale ja väljaandjale süüdistuse, et tema poolt toimetatud ajalehed kaitse-

---

[77] ENSV ORRKA, f. 70, nim. 6, s.-ü. 265, l. 13.
[78] Samas, s.-ü. 282, l. 6.
[79] Samas, s.-ü. 268, l. 14.
[80] Samas, s.-ü. 313, l. 15.

vad kommunistide seisukohti, laskis ülekuulatav protokollida järgmised sõnad: «Et «Töörahva Kiir» tööliste ajaleht on, siis on temal õigus tööliste ja muuseas ka kommunistide kui töölisklassi huvide kaitsjate eest välja astuda.»[81]

A. Grimpel oli sunnitud areteerimise ohu tõttu Eestist lahkuma. Umbes samal ajal areteeriti H. Rätsep ja mõisteti neljaks aastaks vangi. A. Luik oli Eestist lahkunud juba 1927. aasta augustis. Töölisajalehe väljaandmine katkes. Nii ei olnud Eestis kommunistliku maailmavaatega legaalset häälekandjat, mille kaudu EKP oleks võinud töötavate hulkade poole pöörduda. «Ilma toruta on raske,» kirjutas EKP vastutav organisaator 1928. aasta suvel Poliitbüroole.

Partei kaalus korra isegi sidemete loomist ajakirjaga «Raudteelane», kelle toimetus tol korral ei oleks ära öelnud koostööst EKP-ga.[82] Lõpuks otsustas EKP organiseerida legaalse töölislehe väljaandmise Eesti Tööliste Partei sildi all. 1928. aasta esimeseks pooleks oli selle partei poliitikas toimunud olulisi muudatusi. Seoses Eesti Tööliste Partei ridade kasvuga ja uute osakondade asutamisega voolas sinna rohkesti revolutsiooniliselt häälestatud töölisi ja haritlasi. Suurem osa neist pooldas koostööd Eestimaa Kommunistliku Parteiga. Mitmed Eesti Tööliste Partei liikmed astusid ka illegaalse EKP liikmeks. Nende kaudu suunas EKP võitlust Eesti Tööliste Partei sotsliku juhtkonna vastu. Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu liikmed tegid selgitustööd Eesti Tööliste Partei Tallinna ja Narva osakondade juurde loodud noortesektsioonides. Viimased korraldasid kõnekoosolekuid ja võtsid aktiivselt osa illegaalse kommunistliku kirjanduse levitamisest. Tallinna osakonna noortesektsiooni juurde moodustati illegaalne EKNÜ fraktsioon, kes seadis eesmärgiks EKP juhtnööride elluviimise.

1928. aasta mais toimunud Eesti Tööliste Partei II kongressil valiti selle partei Keskkomiteesse rida revolutsiooniliselt meelestatud tegelasi. Oportunistide positsioon lõi Eesti Tööliste Parteis tunduvalt kõikuma. Keskkomitee pahempoolne, revolutsiooniline tiib saavutas varsti Eesti Tööliste Partei liikmete enamuse toetuse. Revolutsioonilise tiiva juhiks sai Valter Kaaver, marksistlik-leninliku maailmavaatega inimene, EKP liige 1927. aastast. Peale V. Kaaveri hakkas revolutsiooniliste vaadetega silma paistma ka teisi Eesti Tööliste Partei organisaatoreid, nagu Leonhard Käär Narvas, Aleksander Kirikal Tallinnas, Martin Kitsing Paides, Arnold Kriiseman ja Alfred Taalman Tartus.

---

[81] ENSV ORRKA, f. 70, nim. 6, s.-ü. 313, l. 15.

[82] EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 505, l. 95; samas, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 193, l. 14.

V. Kaaver.

Kuna Eesti Tööliste Parteil ei olnud oma häälekandjat alates 1927. aasta augustist, siis alustas nüüd selle partei revolutsiooniline tiib EKP juhtnööride alusel eeltööd ajalehe väljaandmiseks. 1. septembril 1928 ilmus Eesti Tööliste Partei uue häälekandja «Edasi» esimene number. Ajalehe toimetajaks määrati V. Kaaver, kes varem tegi kaastööd «Proletaarlasele» ja töötas töölisnoorsoo häälekandjate «Noorte Hääl» ning «Võitlus» toimetustes. «Edasi» hakkas järjekindlalt ellu viima selget klassivõitluse joont ja oli leppimatu marksismi õpetuse moonutajatega. ««Edasi» ei tahaks olla üksi sõjariistaks kapitalistliku ühiskonna tagurluse ja militarismi vastu, vaid ta säeb ka omaks tähtsamaks ülesandeks töörahvast tutvustada kõige põlevamate praegusaja küsimustega, kasvatada teda marksismi vaimus ja organiseerida laiu töölismasse tööle oma klassivõitluse korraldamiseks,» öeldi ajalehe esimese numbri juhtkirjas. ««Edasi» lehekülgedel leiavad vastukaja kõik küsimused, mis võivad puudutada eesti kui ka rahvusvahelist töölisliikumist, tööliste

olukorda, kultuuri küsimusi, avaldusi vaimlisel alal — kõik mis võib huvitada revolutsioonilise klassi liiget.»

«Edasi» valgustas laialdaselt Eesti töölisliikumise küsimusi, ametiühingute tegevust, streigiliikumist jne. Teravalt paljastati ajalehes kodanliku valitsuse rahvavaenulikku poliitikat ja valget terrorit.* Ühe omapärase vormina kasutati kodanluse poolt tapetud võitlejate mälestuskuulutuste avaldamist. Mitmes numbris toodi ära 1924. aasta 1. detsembri relvastatud ülestõusu ohvrite mälestuskuulutusi. Kasutati ka välismaa ajakirjanduse kriitilisi ülevaateid kodanlikust Eestist. Nii tsiteeriti Šveitsi sotsiaaldemokraatliku ajalehe «Arbeiterzeitung» kirjutist Eesti vanglatest: «Vabrikute asemel aga kerkivad maapinnast töölistele ikka uued ja uued vanglad — möödunud aastal isegi kolm: Tallinnas, Viljandis ja Harkus. Nii siis mitte tööstuse ja edu, vaid surma ja vanglate oma. 1,15 milj. elanikule tuleb 15 suuremat vanglat, kolme tuhande vangiga, selle hulgas umbes 300 poliitilist süüalust, kellede arv aga järjest tõuseb.»[83]

Kriitikatule alla langesid ka sotside liidrid. Teravalt ründas «Edasi» II Internatsionaali kui rahvusvahelise oportunismi keskust. Samal ajal tutvustati lugejaid Kommunistliku Internatsionaali tegevuse ja rahvusvahelise töölisliikumise probleemidega. «Edasi» avaldas korduvalt tsitaate V. I. Lenini töödest ja jutustas ümber V. I. Lenini töid («Põhiseaduslikud illusioonid» jne.). Peaaegu igas numbris toodi materjale NSV Liidu saavutustest sotsialismi ehitamisel. Võideldes kodanluse ja sotside Nõukogude-vastase laimu vastu, kaitses «Edasi» kindlalt seisukohta, et NSV Liidu tee sotsialismile on õige tee.

«Edasi» ilmumine 1928. aasta septembris oli Eesti revolutsioonilise töölisliikumise suureks saavutuseks. EKP Keskkomitee ja Illbüroo (Illegaalne Büroo) püüdsid ajalehele igakülgselt abi osutada. Julgelt arvustati ajalehe töös esinevaid puudusi. Juba 3. septembril teatas Illbüroo oma informatsioonis Keskkomiteele «Edasi» kohta järgmist: «. . . Mitmed kohad päris kolletavad. Ei maksa . . . sellepärast veel meelt heita . . . Osalt lasin meelega, et näha saada mõne tõelisi suuteid ja tõsist masket. 90% sellest kollatõvest on puht arenematuse aga mitte põhimõtte süü. Sellega siis arstitav.»[84] 10. septembril võeti EKP Keskkomitee Poliitbüroo koosoleku päevakorda küsimus «legaalsest töölisajakirjandusest («Edasi» jt.)». Leiti, et aja-

* Käesolevas artiklis on ajalehest «Edasi» räägitud lühemalt sellepärast, et sellest ajalehest on kirjutatud pikemalt O. Kuuli ja A. Liebmani artiklis «Ühest eesti tööliste parteist» («Eesti Kommunist» nr. 6, 1960) ja O. Kuuli raamatus «Ühise võitluslipu alla» (Tallinn, 1961).

[83] «Uus Edasi» nr. 9, 23. märts. 1929.

[84] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 205, l. 22.

lehele «Edasi» tuleks anda «rohkem agitatsiooniline kuju, iseäralist tähelepanu pöörata töölisliikumisse puutuvate päevaküsimuste valgustamisele ja sotside paljastamisele.»[85] Eriti aga rõhutati, et legaalne töölisajakirjandus peab viima hulkadeni need partei poolt antud juhtnöörid, mis ilmuvad Kominterni ja EKP illegaalsetes häälekandjates.

EKP vastutavad töötajad tegid ajalehele pidevalt kaastööd, suunasid «Edasi» toimetuse tegevust, juhtisid tähelepanu ajalehes ilmunud nõrkadele ja kohati ekslikele kirjutistele.[86] «Edasi» ilmumise esimestel kuudel valitses EKP Keskkomitee ja «Edasi» toimetuse vahel sõbralik kontakt ja ajalehe puudustes ei nähtud sihilikku marksismi võltsimist. «Kindel on see,» kirjutas EKP Keskkomitee 2. oktoobril Illbüroole, «et tegemist pole sihikindlate kõrvale kaldumistega, vaid oskamatusega, seepärast ei pea vajalikuks enda torus (s. o. «Kommunistis» — A. L.) suitsu teha, mis teiselt paha mulje jätaks. Kuid terve rea teoreetiliste eksimuste kohta võib loomulikult sõna võtta kasvatamise sihiga, mitte aga terava mahategemisega... Tarvis ainult endal kindlama käega asja küljes olla.»[87] EKP vastutavate seltsimeeste abiga hakkas ajalehes üha rohkem ilmuma teravaid ja proletariaadi tõelisi huve väljendavaid artikleid.

Et «Edasi» asus kartmatult töörahva huve kaitsma, vihkasid teda kodanlus ja sotsid. 1928. aasta lõpul, kui võimule tuli sotside valitsus, suurenes surve revolutsioonilisele töölisliikumisele. 12. jaanuaril 1929 suleti «Edasi». 1929. aasta vältel suleti ajaleht veel neljal korral, kusjuures iga kord tuli taotleda ilmumisluba uue nime all — «Uus Edasi», «Punane Edasi», «Meie Edasi», «Töölised, Edasi».[88]

«Meie Edasi» suleti siseministri määrusega sellepärast, et üks tema numbritest oli peaaegu täielikult pühendatud Irboska veretöö 10. aastapäevale. Esileheküljel oli suur leinakuulutus mahalastute nimedega. Teisel leheküljel esitati mõrvatute pildid suure pealkirja all «1919. a. 6. septembril Isborskis maha tapetud I töölisühingute kongressi saadikud ja energilised töölisklassi huvide eest võitlejad». Teise ja kolmanda leheküljе võttis enda alla ülevaatlik artikkel Eesti töölisliikumise ajaloost, mis lõppes sõnadega: «Kuid üks on kindel — tapku kodanlus ja ta abilised niipalju kui tahes, revolutsiooniline liikumine ei jää

---

[85] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 193, l. 24.

[86] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 218, l. 159—160.

[87] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 205, l. 44.

[88] «Edasi» nr. 1—17, 1. sept. — 22. dets. 1927 ja nr. 1 (18) — 2 (19), 5. jaan. — 11. jaan. 1928; «Uus Edasi» nr. 1—27, 26. jaan. — 28. juun. 1928; «Punane Edasi» nr. 1—4, 6.—26. juul. 1929; «Meie Edasi» nr. 1—5, 10. aug. — 6. sept. 1929; «Töölised, Edasi» nr. 1—6, 21. sept. — 6. nov. 1929.

Eesti Tööliste Partei häälekandjad aastail 1928—1930.

seisma, vaid üle kõigi raskuste ja survete läheb proletariaat ikkagi edasi — vastu omale vabanemisele, vastu sotsialismile.»[89]

«Meie Edasi» sulgemine ei heidutanud revolutsioonilise töölisajakirjanduse eest võitlejaid. Niipea kui saadi luba uue ajalehe väljaandmiseks, teatas see kohe kartmatult oma esimeses numbris: ««Meie Edasi» küll suleti, kuid ajaloolist sündmust — Isborskit ei saa olematuks teha. Ei saa ka tööliste ees sotside osa selles sündmuses keegi ega kunagi heaks teha. Mida metsikumalt poliitilised tormid möllavad, mida kõvemaks kapitalismi surve muutub, seda kindlamini peab töölisklass ühinema ja uuesti koondama ametiühingute ja oma poliitiliste parteide ümber, teadust ja jõudu kogudes otsustavaks löögiks kapitalismi vastu.»[90]

Tavaliselt kaasnes ajalehe sulgemisega ka toimetaja areteerimine. Nii mõisteti «Edasi» viimase numbri toimetaja V. Rootsi poolteiseks aastaks vangi. «Meie Edasi» ja «Töölised Edasi» toimetaja L. Käär pidi vangla kartusel Eestist põgenema.

Ajalehe ilmumist raskendasid ka trükikodade omanikud. Mitte üheski trükikojas ei trükitud «Edasit» pikemat aega. Omanikud leidsid alati mõne ettekääande, et trükkimisest keelduda. Nii ilmus «Edasi» esimene number «Ühiselu» trükikojas. Kuid juba 3. septembril saatis trükikoda Eesti Tööliste Partei Keskkomiteele järgmise kirja: «Käesolevaga teatame, et meil edaspidi kahjuks võimata on trükkida Teie lugupeetud häälekandjat «Edasi».»[91] Ja järgmise numbri ladumiseks tuli otsida uut kohta. B. Beilinsoni trükikoda andis selleks nõusoleku — see oli peaaegu ilma tööta —, kuid siin puudus «Edasi» jaoks vajalik šrift. Ajutiselt tuli siiski nõustuda olemasoleva šriftiga. «Et potipõllumeeste trükikoda «Ühiselu» loobus «EDASI» kui töölislehe trükkimisest,» teatas ajaleht oma kolmandas numbris, «siis oleme sunnitud ajutiselt trükkima oma lehte ladina shriftiga. Talitus, arvestades töötavate hulkade soovidega võtab kõik abinõud tarvitusele, et järgmisest numbrist alates üle minna Gooti shriftile.»[92] Alates neljandast numbrist trükiti ajalehte Rataskaevu tänavas nr. 6 asuvas trükikojas «Kiir». Pärast seda mõned numbrid «Vaba Maa» trükikojas ja lõpuks pikemat aega Vaigu tänavas nr. 3 asuvas pisikeses E. Antovi ja Ko. trükikojas. E. Antov oli Herman Lehtmetsa, Eesti Tööliste Partei pahempoolse tegelase sugulane. H. Lehtmets oli trükitööliste

---

[89] «Meie Edasi» nr. 5, 6. sept. 1929.
[90] «Töölised, Edasi» nr. 1, 21. sept. 1929.
[91] EKPA, f. 3330, nim. 1, s.-ü. 3, l. 74.
[92] «Edasi» nr. 3, 15. sept. 1928.

streikide organiseerimise pärast «mustas nimekirjas» ja seepärast teistest trükikodadest vallandatud. E. Antov asutas H. Lehtmetsa initsiatiivil Rahumäe jaama lähedale väikese trükikoja, kus H. Lehtmets oli ise nii juhatajaks kui ka ladujaks.

*

Kapitalismi ajutise ja ebakindla stabiliseerumise perioodil etendasid Eestis ilmunud legaalsed töörahva ajalehed «Kiir» (kokku 54 numbrit) ja «Edasi» (kokku 69 numbrit)[93] Eesti tööliskklassi marksistlikul kasvatamisel küllalt tähtsat osa.

Nagu eespool nägime, suunas EKP Keskkomitee «Kiire» ja «Edasi» väljaandmist. «Kiire» toimetuse vastutavad töötajad olid alalises kontaktis EKP Keskkomitee illegaalsete organisaatoritega. Viimased aga omakorda võtsid osa ajalehe tööst. EKP Keskkomitee kaudu said «Kiire» toimetuse liikmed nii põrandaalust kirjandust kui ka juhtnööre ajalehe väljaandmiseks. 1928. aasta algul koostatud ülevaates «1927. aasta EKP ja EKNÜ ajakirjandusest» (koostatud J. Anveldi andmetel) on öeldud, et ««Kiir» on kommunistide mõju all».[94] EKP toetas ajalehe väljaandmist ka materiaalselt.

Eriti tihe kontakt oli EKP Keskkomiteel ka Eesti Tööliste Partei häälekandja «Edasi» toimetusega. Teatavasti tegutses Eesti Tööliste Partei alates 1929. aastast legaalse poliitilise parteina tegelikult Kommunistliku Partei juhtimisel. «Edasi» toimetusele andsid juhtnööre EKP Keskkomitee Illegaalse Büroo tolleaegsed vastutavad töötajad, nagu alguses Aleksander Orlov-Saar, hiljem Johannes Paulmann, Konstantin Männikson ja teised. 4. aprillil 1929 arutas EKP Keskkomitee Poliitbüroo ajakirjanduse ideoloogilist olukorda. Ta analüüsis põhjalikult ka ajalehe «Uus Edasi» tööd ja tegi selle kohta mitmeid kriitilisi märkusi.[95] Leiti, et mitte kõik selles ajalehes avaldatud artiklid ei ole järjekindlalt bolševistlikud, et vähe on informatsiooni töökohtadest, et ajalehe keel ei ole küllalt rahvalik jne. Vastuvõetud otsuses nõuti, et Illegaalne Büroo parandaks ajalehe juhtimist ja kontrolliks otseselt kõiki tähtsamaid artikleid, mis lehte lähevad. Illegaalsele Büroole tehti ettepanek määrata legaalselt tegutsevate EKP liikmete hulgast kolmeliikmeline kolleegium, kes lehte kollektiivselt toimetaks.

---

[93] Peale viites 75 toodud ajalehtede ilmus veel Eesti Tööliste Partei väljaandel (mitte aga Eesti Tööliste Partei häälekandjana!) «Tööliste Elu» nr. 1—3, 5.—24. detsembrini 1929 ja nr. 4—5, 11.—18. jaanuarini 1930.

[94] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 179, l. 21—29.

[95] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 208, l. 19.

Kuid 1927.—1929. aastani ilmunud legaalsed ajalehed «Kiir» ja «Edasi» ei omanud tööliste hulgas niisugust vastukaja kui Töörahva Ühise Väerinde häälekandjad aastail 1922—1924. See oli tingitud mitmest asjaolust.

«Kiire» ilmumise perioodil aastail 1927—1928 oli ajalehe tööst aktiivselt osavõtnud seltsimeestel veel vähe vilumusi revolutsioonilise ajakirjanduse toimetamise alal. Nii toimetajate kui ka kaastööliste ideelis-poliitiline ja teoreetiline tase ei olnud eriti kõrge. See on ka arusaadav, kuna töölisklassi koosseisus toimunud muudatuste ja töölisliikumise parimate juhtide süstemaatilise hävitamise tagajärjel hakkas stabilisatsiooni aastail revolutsioonilisest liikumisest aktiivselt osa võtma uusi inimesi, kes olid vähem teadlikud kui endine revolutsioonine kaader. Paljudel puudusid revolutsioonilise võitluse praktilised kogemused. Valdav enamus ei omanud pikemaajalist töötaaži vabrikus või tehases ega olnud jõudnud läbi teha klassivõitluse kooli. Seetõttu allusid nad mõnikord väikekodanluse mõjule ja mitmedki nende poolt kirjutatud artiklid olid lünklikud. Kuid peaaegu kõik, kes ajalehele kirjutasid, olid ausad ja proletariaadi suurele üritusele ustavad. Nad kirjutasid nii, nagu seda lubas nende poliitiline haridus. Ka EKP illegaalsete töötajate endi küündimatuse tõttu polnud alati võimalik niisuguseid artikleid kohendada.

Mõningal määral paranes olukord «Edasi» ilmumisel. Ajalehe ümber koondusid suurema poliitilise kirjaoskusega inimesed. «Edasi» tööst aktiivselt osavõtnud seltsimehed tundsid pidevalt huvi marksistlik-leninliku kirjanduse vastu. Süstemaatiliselt loeti «Pravdat», «Izvestijat» ja teisi Nõukogude Liidus ilmuvaid ajalehti. Toimetuse kõige aktiivsemad liikmed külastasid Nõukogudemaad ja tutvusid sealse ajakirjandusega. «Edasi» toimetus sai regulaarselt kord nädalas töölisajakirjandusele määratud rahvusvahelist kommunistlikku žurnaali «Internationale Presse Korrespondenz» («Inprekorr»)*, milles avaldati andmeid nii kapitalistlike maade majanduse ja poliitilise olukorra kui ka NSV Liidu suurepäraste saavutuste kohta. Samuti pidas «Edasi» sidet mitmete välismaa kommunistlike parteide häälekandjatega, nagu «Rote Fahne», «Daily Worker», ning Läti ja Soome pahempoolsete töölisajalehtede toimetustega.

Kuid nagu Eesti Tööliste Partei aktiivi ja uue juhtkonna hulgas, nii oli ka «Edasi» toimetuses veel küllalt palju inimesi, kellel puudus vajalik poliitiline karastus. Seepärast oli «Edasi» artiklites ka mõningaid ekslikke seisukohti põhimõttelistes küsimustes ja toimetuse töös mõnikord organisatsioonilist pii-

* Ilmus Berliinis kuni 1933. aastani legaalselt, seejärel illegaalselt.

ratust. Tol ajal elas EKP läbi organisatsioonilist kriisi, mis raskendas legaalse töölisajalehe poliitilist juhtimist. Seoses ulatusliku kampaaniaga parempoolse kallaku vastu 1929. aasta lõpul ja 1930. aasta algul, tegi EKP vigu legaalsete töövormide kasutamisel. Sel perioodil ei püüdnud EKP Keskkomitee enam järjekindla selgitustöö ja seltsimeheliku kriitika abil suunata legaalselt tegutsevate kommunistide ja parteile lähedaste seltsimeeste tööd, samuti ka töölisajalehe «Edasi» väljaandmist. EKP Keskkomitee hakkas illegaalses kommunistlikus ajakirjanduses ja Leningradis ilmuvas ajakirjas «Klassivõitlus» põhjendamatult süüdistama kõiki Eesti Tööliste Partei tegelasi töörahva huvide reetmises.[96] Seega tegid EKP mõned juhtivad seltsimehed sisuliselt sama «pahempoolse» vea, mille eest V. I. Lenin 1909. aastal kritiseeris ultimatiste.

Kapitalismi ebakindla stabilisatsiooni aastail, kui EKP ei olnud veel üle saanud 1. detsembri kaotuse raskustest, poetas kaitsepolitsei pahempoolsetesse töölisorganisatsioonidesse oma agente, kes alustasid sisemist õõnestustööd. Politsei provokatsioonid tekitasid töölisorganisatsioonides närvilise umbusalduse õhkkonna, kusjuures mõnel juhul hakati provokaatoritena kahtlustama ka ausaid töölisi. Võitlust kaitsepolitsei vastu raskendas asjaolu, et pahempoolne töölisliikumine oli sisemiste võitluste tõttu tükeldatud pisigruppideks. See vähendas töölisajalehtede mõju. «Kiirt» ja «Edasit» luges ning tuli kaasa nende poliitilise joonega ainult osa tööstusproletariaadist ja väike grupp haritlasi. Küllaltki suur osa töölisklassist, eriti aga maaproletariaadist, jäi nende mõju alt välja.

Kõigest sellest hoolimata andsid «Kiir» ja «Edasi» tõhusa panuse Eesti proletariaadi kasvatamisel klassivõitluse ja proletaarse internatsionalismi vaimus, solidaarsuse vaimus NSV Liidu töölisklassiga. Nad etendasid tähtsat osa sotside mõju vähendamisel ning töölisklassi ja töötava talurahva klassiteadvuse tõstmisel. Paljudele «Kiire» ja «Edasi» artiklite lugejatele — töölistele — oli see ühtlasi heaks kooliks. Hiljem jätkasid nad kommunistidena võitlust nõukogude võimu eest.

1927.—1929. aastal ilmunud «Kiir» ja «Edasi» ei olnud küll otseselt EKP häälekandjad, kuid nad viisid põhiliselt ellu Kommunistliku Partei joont, koondasid töörahvast EKP ümber ja kujutasid endast kommunistliku maailmavaatega tööliste ajalehti.

---

[96] «Kommunist» nr. 9 (77), 15. dets. 1929.

FAŠISMI VASTU, TÖÖLISKLASSI ÜHTSUSE EEST

O. KUULI,

EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi vanem teaduslik töötaja

Ülemaailmne majanduskriis aastail 1929—1933, mis kõigutas kogu kapitalistliku süsteemi aluseid, andis raske löögi ka imperialistlikest suurriikidest sõltuva kodanliku Eesti majandusele. Eesti põllumajanduses andis kriis end tunda juba 1928.—1929. aastal, tööstuses hakkasid kriisinähted ilmnema põhiliselt alates 1930. aastast. Paari-kolme aastaga langes tööstustoodang umbes ühe kolmandiku võrra. Rida tööstusettevõtteid suleti. Kiiresti kasvas töötute arv ja halvenes töörahva majanduslik olukord.

Majanduskriisil olid ka tõsised poliitilised tagajärjed. Kriis näitas kapitalistliku korra ummikut ja aitas kaasa töötavate hulkade revolutsioneerimiseks. Samal ajal püüdis kodanlus kriisiraskusi ületada ja revolutsioonilise liikumise tõusu lämmatada demokraatlike vabaduste likvideerimise ja fašistliku režiimi kehtestamise teel. Ka eesti kodanlus võttis neil aastail kindla kursi fašismile. Fašismi kehtestamisel konkureerisid omavahel kaks kodanlikku rühmitust — vanu kodanlikke parteisid esindav Pätsi-Laidoneri rühm ja nn. vapsid («Eesti Vabadussõjalaste Liit»). Mingisuguseid põhimõttelisi vastuolusid nende rühmituste vahel ei olnud. Omavahel erinesid nad peamiselt välispoliitilise orientatsiooni poolest (Pätsi-Laidoneri rühm toetus esialgu rohkem Inglise imperialismile, kuna vapsid olid otseses ühenduses saksa fašistidega) ja mõningates fašismi teostamise meetodite küsimustes. Teatavasti jõudis selles võitluses ette Pätsi-Laidoneri rühm, kes 12. märtsil 1934. aastal kehtestas oma diktatuuri.

Eestimaa Kommunistliku Partei olukord oli majanduskriisi alguses väga raske. Illegaalne parteiorganisatsioon oli väikese-arvuline, tema sidemed laiade töölishulkadega sageli üsna nõrgad. 1930. aasta kevadel õnnestus kodanlusel anda rida uusi

Pahempoolsete ametiühingute häälekandjaid aastail 1930—1933.

raskeid lööke Kommunistlikule Parteile ja revolutsioonilisele töölisliikumisele. Politsei nuhid tapsid areteerimisel EKP Keskkomitee liikme ja Tallinna organisaatori Johannes Jürna ja vangistasid mitmed parteiaktivistid. Suleti ka Eesti Tööliste Partei, mida Eestimaa Kommunistlik Partei oli edukalt kasutanud legaalse töölisliikumise juhtimisel ja revolutsioonilise töölislehe väljaandmisel. Peamisteks legaalseteks organisatsioonideks, kelle kaudu Kommunistlik Partei sai pidada sidet töölishulkadega, jäid pahempoolsed ametiühingud. Kuna aga revolutsiooniliste ametiühingute keskus — Ametiühisuste Kesknõukogu — 1930. aasta kevadel samuti suleti, siis oli parteil esialgu tõsiseid raskusi ametiühingute töö koordineerimisel ja juhtimisel.

Alles 1930. aasta teisel poolel ja 1931. aasta algul saavutati mõningaid edusamme illegaalse parteiorganisatsiooni kindlustamisel ja EKP sidemete tugevdamisel töötajate hulkadega. 1930. aasta sügisel õnnestus EKP Keskkomitee Illegaalsel Bürool

pahempoolsete ametiühingute kaudu uuesti asutada legaalne töölisajaleht.

Esimene number ilmus 13. septembril 1930 ja kandis pealkirja «Uus Aeg» (ametiühingute häälekandja).

Suurte raskustega võideldes suutsid revolutsioonilised ametiühingud rohkem kui kolm aastat (september 1930 — november 1933) välja anda oma ajalehte. Kuid selle aja jooksul suleti tööliste ajaleht kodanlike võimude poolt kaheksa korda. Ja kaheksal korral tuli tal oma nime muuta, et saada uuesti ilmumisluba. Ajalehe toimetajate ajakirjanduslik «karjäär» lõppes tavaliselt vanglamüüride vahel (kui neil ei õnnestunud Eestist pageda).

Revolutsioonilise proletariaadi häälekandja ilmus neil aastail järgmiste nimede all: «Uus Aeg» (6 numbrit), «Tööliste Aeg» (5), «Võitluse Aeg» (9), «Meie Võitluse Aeg» (22), «Uus Võitluse Aeg» (2), «Tööliste Võitlus» (10), «Teine Tööliste Võitlus» (15), «Võitluse Lipp» (24). Ilmunud numbrite hulka ei ole arvestatud neid, mis politsei poolt konfiskeeriti ja mida seetõttu ei saadud levitada.

Kõik need ajalehed olid pahempoolsete ametiühingute häälekandjad. Ainult «Võitluse Lipp» nimetas ennast pahempoolsete tööliste ja kehvikute häälekandjaks — vastavanimelise riigikogurühma järgi. Tema toimetajaks ja väljaandjaks oli pahempoolsete tööliste ja kehvikute riigikogurühma liige Priidik Kroos. Sisuliselt ei erinenud «Võitluse Lipp» oma eelkäijatest. 1932.—1933. a. anti välja ka venekeelset revolutsiooniliste tööliste ajalehte «Rabotšaja Pravda» (15 numbrit, neist 3 viimast «Pravda» nime all).*

Peale selle õnnestus 1930. a. välja anda naistööliste ajakirja, üks number «Naistöölise» ja teine — «Naisproletaarlase» nime all, ning 1933. a. paar numbrit revolutsiooniliste töölisnoorte ajakirja «Võitlusrinne».

1930. a. sügisel ja 1931. a. esimesel poolel suunas EKP Keskkomitee Illegaalne Büroo otseselt pahempoolsete ametiühingute lehe tegevust. 1930. a. novembris võttis Keskkomitee poliitbüroo vastu otsuse ajalehe «Uus Aeg» kohta. Otsuses märgiti: «... lugeda vajalikuks ja võimalikuks «Uut Aega» kui ainukest legaalset tööliste lehte Eestis legaalseks propagandaks ja agitatsiooniks ära kasutada ning temale kaastööd teha. Illbürood kohustada «Uue Aja» juhtimist kõvendama ...»[97]

Kui pärast EKP aktiivi areteerimist 1931. a. katkes otsene

---

* «Rabotšaja Pravdast» on põhjaliku ülevaate andnud D. Rudnev oma artiklis «Tööliste ja kehvikute ajaleht» [«Eesti Kommunist» nr. 5, 1961].

[97] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 231, l. 147.

side illegaalse parteiorganisatsiooni ja pahempoolsete ametiühingute vahel, jäi ka ametiühingute häälekandja ilma parteilise juhtimiseta. See viis aastatel 1931—1932 töölisajalehe poliitilise taseme tunduvale nõrgenemisele. 1932. aasta lõpul ja 1933. a. tugevnes ajalehe töö uuesti. Tõsist abi osutasid ajalehele mitmed vabanenud poliitvangid ning pahempoolsete tööliste ja kehvikute riigikogurühm. Kommunist Richard Mikker, kes 1933. a. suvel organiseeris EKP Keskkomitee ülesandel legaalse töö parteilist juhtimist Eestis, tegi mitmetele kommunistidele — endistele poliitvangidele (Hugo Rätsep, Johannes Ellmann, Adolf Stamm, Jaan Tross jt.) ülesandeks teha töölisajalehele kaastööd.[98] H. Rätsepale, kes vabanes vanglast 1932. aastal, anti otsene parteiline ülesanne juhtida ajalehe tööd.

Oma sisult olid pahempoolsete ametiühingute väljaanded üsna lähedased Eesti Tööliste Partei ajalehtedele. Ka nendes valgustati tõetruult töörahva rasket elu kodanlikus Eestis, anti ülevaateid töölisorganisatsioonide tegevusest ja poliitvangide võitlusest, kritiseeriti kodanlikku valitsust ja kodanluse sabarakke — sotside liidreid —, jutustati Nõukogude Liidu saavutustest ja rahvusvahelise töölisliikumise probleemidest. Kuid majanduskriisi ränk surve ja kasvav fašismioht tõstis töölisajalehe veergudele ka uusi probleeme.

Rohkesti ruumi pühendati ajalehes nüüd töötute liikumisele. Pidevalt ilmus ülevaateid töötute koosolekutest, kongressidest ja meeleavaldustest. Toodi ära töötute nõudmisi ja märgukirju ning anti omapoolseid juhtnööre töötute võitluse organiseerimiseks. Tol ajal tuli Eestimaa Kommunistlikul Parteil pidada sotsidega visa võitlust töötute liikumise juhtimise pärast. Kui sotsid püüdsid piirata töötute liikumist palvekirjade saatmisega kodanlikule valitsusele, siis Kommunistlik Partei suunas töötuid revolutsioonilistele väljaastumistele. Töötute liikumise juhtimisel revolutsioonilise klassivõitluse teele etendas küllaltki olulist osa pahempoolsete ametiühingute ajaleht. Töölisajaleht aitas tõhusalt kaasa revolutsiooniliste jõudude võidule töötute liikumises, ja seda juba 1931. aastal. Teatavasti toimus 1931. aasta veebruari algul I ülemaaline töötute kongress. EKP Keskkomitee Illegaalne Büroo tegi suurt tööd kongressi ettevalmistamisel. Selleks kasutas ta ära ka töölislehte. «Tööliste Aeg» nr. 3 (ilmus 18. jaanuaril 1931. a.) pühendas mitmeid materjale just töötute liikumisele. Numbris oli juhtkirja kohal artikkel «Kelle hädaabi?». Selles selgitati Eestimaa Kommunistliku Partei põhimõttelisi seisukohti mitte ainult hädaabitööde, vaid ka üldse töötute võitluse põhinõuete suhtes. Artiklis kirjutati:

---

[98] EKPA, f. 6494, nim. 1, s.-ü. 298, l. 3.

«... Hädaabitööde kont visati väikesele hulgale töötutele närimiseks suhu pärast seda, kui Tallinna töötud politsei keelust ja sotside manitsusest hoolimata uulitsale ilmusid, kui Tartus, Narvas ja mujal töötute meeleavaldused kerkisid, kui rahulolematuse laine nälgivate masside seas kõrgele tõusis... Hädaabitööd on kodanlusele ventiiliks, mille kaudu ta laseb välja töötute rahulolematust... Saates töötuid linnadest välja soodesse ja rabadesse, laadib kodanlus välja rahulolematu elemendi, demoraliseerib töötute ridu — rääkimata sellest, et ettevõtjad nendest töödest suurt vaheltkasu saavad, et nad nälgivate töötute kaudu tööpalku alla suruvad jne.

Ülaltoodust on selge, et hädaabitööd on hädaabiks kodanlusele — ja sotsid selle abi andjad! Klassiteadlikud töölised ei tohi hädaabitöid oma nõudmiste hulka seada — kuid ka mitte neid boikoteerida. Kuivõrd hädaabitööd on siiski olemas, peavad töötud võitlema inimlike tingimuste eest neil töödel!...

Kuid samal ajal tuleb alustada üldist võitlust töötute riikliku kinnitamise eest. Selle võitluse etteotsa peavad asuma töötute komiteed — ja kui nad seda ei tee, siis tuleb töötutel need laiali saata ja sinna valida sellised esindajad, kes tõepoolest töötute huvide eest võidelda tahavad ja suudavad.

Peale selle tuleb täies ulatuses üles seada terve rida teisi nõudmisi, nagu: teravilja kaitseseaduse — üldse esimese järgu tarbeainete tollide kaotamine, 7-tunnise tööpäeva kehtestamine, ületundide kaotamine jne.*

Neid nõudmisi ei saa läbisuruda palvete ja saatkondade saatmisega — nagu soovitavad sotsid — vaid neid peab ellu viima töölisklassi üksmeelne võitlus...»[99]

Samas ajalehenumbris antakse ülevaade töötute koosolekust Tallinna Pritsimajas, kus toimus terav võitlus sotside ja revolutsiooniliste tööliste vahel. Artiklis «Kas meil on loota tööturu paranemist?» näidati, kuidas kriisi süvenemise tõttu tööpuudus veelgi suureneb. Ajaleht püstitas töötute ette ka lähima võitlusülesande. Artikkel «Mida teeb siis vaene tööline, kui...» lõppes üleskutsega: «Töötud! Kutsuge kokku ülemaaline töötute konverents, algatuse selles on teinud juba Tartu töötud — ja

---

* 1930. aastal kuulutati rukki sissevedu riigi ainuõiguseks ja faktiliselt lõpetati rukki import. Sellega aitas kodanlik valitsus säilitada siseturul kõrgeid viljahindu.

[99] «Tööliste Aeg» nr. 3, 18. jaan. 1931.

leiame ühisel jõul pääsetee sellest õudsest seisukorrast, kuhu meid paisanud kodanluse ja sotside saakiahnitsev, meeletu poliitika!»[100]

Töötute I ülemaaline kongress tähendas pööret töötute võitluses. Kongressil oli revolutsioonilistel töölistel kindel ülekaal. Sotsid tõrjuti töötute juhtimisest eemale. Kongressil võeti vastu EKP poolt väljatöötatud nõudmised. «Tööliste Aeg» nr. 5 (8. veebruaril 1931. a.) andis põhjaliku ülevaate kongressi tööst ja tõi ära seal vastuvõetud otsused. Ajalehe järgmises numbris ilmus üleskutse töötutele tulla 24. veebruaril (selle päeva oli töötute kongress kuulutanud ülemaaliseks töötute päevaks) suurele meeleavaldusele.

Politsei vastas sellele aga ajalehe konfiskeerimisega ja mitmete töötute liikumise aktivistide areteerimisega. «Tööliste Aja» ilmumine keelati kodanlike võimude poolt. Alles kolm kuud hiljem õnnestus revolutsioonilistel ametiühingutel hakata välja andma uut ajalehte «Võitluse Aja» nime all.

Repressioonidest hoolimata jätkas töölisleht ka järgnevatel aastatel töötute huvide kaitsmist. Seejuures kasutati töötute võitlust käsitlevate pikemate artiklite kõrval ka edukalt tabavat lühiinformatsiooni. Selle kohta üks näide. 1932. aasta 24. veebruaril (s. o. kodanliku vabariigi 14. aastapäeval) kavatsesid mitmete linnade töötud korraldada oma koosolekuid ja demonstratsioone — nn. näljaparaade —, kuid politsei keelas need ära. «Meie Võitluse Aeg» nr. 5 avaldas sellega seoses järgmise lühiartikli:

«KÜMME LOOSUNGIT...

Pärnu töötud kavatsesid üleriiklikul näljaparaadil 24. veebruaril 1932. a. kanda järgmisi loosungeid:

1) Tööd ja leiba.
2) Kui ei anta, võtame ise.
3) Kaotada on ahelad — võita terve maailm.
4) Töötute riiklikku kindlustust.
5) Sõna ja trükivabadust. Poliitvangid vabaks.
6) 14 a. iseseisvust — 14 a. nälga.
7) Ainult töörahva võim võidab nälja.
8) Parunitele tasu asemel rusikas silmaauku.*

---

[100] «Tööliste Aeg» nr. 3, 18. jaan. 1931.

* Teatavasti maksis kodanlik valitsus saksa parunitelt võõrandatud mõisate eest üsna suurt tasu.

9) Igale seale maksab valitsus 10 kr. pääle — töötu saab näljapennid.*

10) Surnuks näljutada me end ei lase.»[101]

Pärast Eestimaa Kommunistliku Partei aktiivi sissekukkumist 1931. aastal (kodanlikul politseil õnnestus areteerida suur osa partei aktiivist eesotsas Illegaalse Bürooga ja avastada illegaalsed trükikojad) kerkis teravalt päevakorda võitlus provokaatorite vastu. See kajastus ka pahempoolsete ametiühingute ajalehes. Siin paljastati poliitilise politsei tegevusmeetodeid ja kutsuti töölisi valvsusele. Töölisliikumise aktivistid, keda oli politseis üle kuulatud, esinesid töölisajalehes avalike teadaannetega, milles jutustasid täpselt ülekuulamise käigust. Sageli tõi ajaleht teateid tööliskoosolekutest, kus töölised otsustasid mõne provokaatori avalikult häbiposti naelutada ja töölisorganisatsioonist välja heita. Paraku esines selles provokaatorite-vastases kampaanias ka mõnikord vigu — juhuslike ja kontrollimata andmete alusel süüdistati vahel ausaid töölisaktiviste. See tegi muidugi revolutsioonilisele töölisliikumisele tõsist kahju.

1932.—1933. aastal, seoses fašismi pealetungi teravnemisega, kujunes ajalehe kõige tähtsamaks probleemiks võitlus fašismi vastu, töölisklassi ühisrinde eest. Teatavasti avaldus fašistide tegevus Eestis kõigepealt võitluses põhiseaduse muutmise eest. Mitmesuguseid põhiseaduse «parandamise» plaane iseloomustas üks ühine joon: kodanlik-demokraatlike institutsioonide osatähtsuse viimine miinimumini ning laialdaste volitustega riigipea, tegelikult diktaatori ametisseseadmine.

Esimesena tulid majanduskriisi ajal põhiseaduse revideerimise (s. o. fašiseerimise) kavaga välja vanad kodanlikud parteid (põllumeeste kogud, rahvaerakond). Nende projekt valmis juba 1932. aasta alguses. Artiklis «Pisut põhiseaduse muutmise kavast» andis töölisleht sellele järgmise hinnangu:

«. . . Milline mulje jääb sellest põhiseaduse muutmise kavast? President nimetab ja vallandab valitsuse. President võib seadusi tagasi lükata suspensiivse vetoga.** President võib ilma riigikoguta seadusi dekreedina maksma panna. President võib riigikogu laiali saata. Presidenti ei saa tagandada enne tema valitsusaja lõppu. Presidendi otsuste ja määruste eest vastutavad asjaomased ministrid, mitte aga president.

Seesugune on sotsi ja põllumehe prooviabielus loodud

---

* Kulakluse sissetulekute kindlustamiseks maksis valitsus neile sigade ekspordi pealt preemiaid.

[101] «Meie Võitluse Aeg» nr. 5, 5. märts. 1932.

** S. t. õigus seaduste kehtimapanekut edasi lükata.

meisterteos.* Riigikogul pole peaaegu mingisugust tähtsust, sest pole ainustki asja, mida president ilma riigikoguta ei võiks teha. Kus on siin demokraatia, kus on rahva valitsus?

Tagurline vool, mis liikvel Kesk-Euroopas ja Soomes, on jõudnud ka Eestisse. Seda näitab selgesti põhiseaduse muutmise kava . . .»[102]

Nagu näeme, mõistsid revolutsioonilised töölised õigesti, mis peitub kodanluse poolt reklameeritud põhiseaduse «parandamise» kava taga. Põhiseaduse fašiseerimise kava kritiseeris leht ka mitmes järgmises numbris, kutsudes töörahvast hääletama põhiseaduse muutmise eelnõu vastu (näiteks «Veel põhiseaduse muutmise eelnõust» — «Meie Võitluse Aeg» nr. 8, 2. apr. 1932; «Ettepanekuid põhiseaduse muutmiseks» — «Meie Võitluse Aeg» nr. 21, 16. juul. 1932; «Presidendi valimised» — «Meie Võitluse Aeg» nr. 22, 23. juul. 1932; «Miks hääletame põhiseaduse muutmise vastu 13., 14. ja 15. augustil?» — «Uus Võitluse Aeg» nr. 1, 6. aug. 1932). Õigesti näitas töölisleht ka Eesti «põhiseaduse parandajate» seost Saksa ja Soome fašistidega. Juba aegsasti paljastati hitlerlaste ettevalmistusi võimuhaaramiseks Saksamaal («Fašistlik terror Saksamaal» — «Võitluse Aeg» nr. 6, 14. nov. 1931; «Saksamaa õppetund» — «Uus Võitluse Aeg» nr. 2, 13. aug. 1932 jne.).

Eriti tugevaks muutus fašismi pealetung Eestis 1933. aastal. Sel ajal tegid vanad kodanlikud parteid uue katse rahvahääletusel oma põhiseaduse muutmise projekt läbi suruda, kuid uuesti tabas seda läbikukkumine. 1933. aasta oktoobris tuli rahvahääletusele vapside projekt. Laialdase demagoogia ja terrori õhkkonnas õnnestus vapsidel saavutada oma projekti vastuvõtmine.

1933. aasta oli ka töölisorganisatsioonidele raskeks võitlusaastaks. Revolutsiooniliste ametiühingute ajalehes ilmusid pidevalt fašismi paljastavad artiklid. Seda näitab kas või tähtsamate artiklite loetelu, mis ilmusid «Võitluse Lipus» 1933. a. paarikolme sügiskuu jooksul: «Fašismi lävel» («Võitluse Lipp» nr. 12, 19. aug. 1933), «Võitlus fašismi vastu» («Võitluse Lipp» nr. 14, 2. sept. 1933), «Mida nemad tahavad?», s. o. mida tahavad vapsid («Võitluse Lipp» nr. 15, 9. sept. 1933), «Vabadussõjalaste õige nägu, nende sõnad ja teod» («Võitluse Lipp» nr. 16, 16. sept. 1933), «Fašismi vastu — sotsialismi eest!» («Võitluse Lipp» nr. 17, 23. sept. 1933), «Fašismi vastu», «Meie ja «vabadussõjalased»» («Võitluse Lipp» nr. 19, 7. okt. 1933), «Miks

---

* See põhiseaduse muutmise projekt valmis K. Pätsi valitsuse ajal, kuhu kuulusid põllumeestekogude, rahvaerakonna ja sotside esindajad.

[102] «Meie Võitluse Aeg» nr. 6, 12. märts. 1932.

«vabadussõjalased» võitsid?» («Võitluse Lipp» nr. 21, 28. okt. 1933) jne. Seejuures ei lasknud töölisleht end eksiteele viia mitut masti fašistide demagoogiast, vaid kaitses kindlalt Kominterni ja Eestimaa Kommunistliku Partei hinnangut fašismi kohta. Seda tõendab järgmine katkend artiklist «Fašismi lävel»:

«Mis on fašism?

Fašism on sarnane kodanluse valitsuse vorm, kus kapitalistid oma võimuvalitsuse varjatult vormilt üle lähevad otsekohesele vägivallavalitsusele töörahva üle. Fašism on kodanluse asumine avalikule ja karmile tööliste ja töötavate talupoegade vabadusliikumise allasurumisele. Kapitalism kõduneb, ta on näidanud oma pankrotti, kuid ta ei taha lahkuda, ilma et prooviks oma võimu säilitada soomustatud rusikaga, maha surudes töörahva vabadusliikumist. Fašism, see on maailma kapitali viimane trump, mille ta heidab ajaloo lauale.

Ka meie kodanlus asub fašismi teele nagu teistegi maade kodanlus. Mitmesugused kodanlised rühmitused aitavad sellele kaasa, kes varjatult ja ettevaatlikult, kes avalikult. Meie kodanlises riigikogus esitatud rühmitused püüavad fašismi poole järk-järgult ja ettevaatlikult. «Vabadussõjalaste» Liit, kuigi suletud, kuid tegelased on vabaduses, on Eestis fašismi eest võitlev organisatsioon. Nende kahe rühmituse siht on üks, abinõud aga erinevad, sellepärast riigikogus esitatud kodanlus ja «vabastajad» teineteist ei usalda ja sellest ka nende kodusõda...»*[103]

Edasi paljastati artiklis vapside sidet saksa fašistidega ja rõhutati, et Eesti töörahvast ähvardab sama saatus, mis on tabanud Saksamaad.

Fašismi hädaoht tõstis erilise teravusega esile töölisklassi ühisrinde loomise ülesande. Oli vaja ühendada nii kommunistide kui ka sotsialistide mõju all olevad töölised ühiseks otsustavaks võitluseks fašismi vastu. 1933. aasta märtsis avaldas Eestimaa Kommunistlik Partei üleskutse, milles pöörduti ühisrinde loomise ettepanekuga Eesti Sotsialistliku Töölispartei,

---

* J. Tõnissoni valitsus kehtestas 11. augustil 1933. a. kogu riigis kaitseseisukorra ja seoses sellega sulges rea töölisorganisatsioonide kõrval ka Eesti Vabadussõjalaste Liidu. Vapside tegevust praktiliselt aga ei piiratud ja isegi nende ajaleht «Võitlus» jätkas ilmumist. Sama aasta sügisel võimule tulnud K. Pätsi valitsus andis vapside organisatsioonidele jälle täieliku tegevusvabaduse.

[103] «Võitluse Lipp» nr. 12, 19. aug. 1933.

Eestimaa Töölisühingute Keskliidu ja Vene Pahempoolsete Sotsialistide Partei poole.[104] Üleskutses oli ette nähtud organiseerida ühine võitlus esialgu peamiselt kaitseseisukorra seaduse tühistamise eest ja töötute riikliku kindlustamise ja neile igakülgse abi andmise eest.

Sotside partei parempoolsed liidrid, kes tol ajal olid enamuses ka Töölisühingute Keskliidu juhatuses, ei andnud sellele ettepanekule mingit ametlikku vastust. Vastuse aset täitis ESTP häälekandjas «Rahva Sõna» ilmunud K. F[reibergi] artikkel «Kuidas teostub töörahva ühisfront»,[105] milles kommuniste igati sõimati ja kategooriliselt keelduti igasugustest läbirääkimistest. Seega ühisrinde loomine n.-ö. ülaltpoolt — ESTP Keskkomiteega ja Eestimaa Töölisühingute Keskliidu juhatusega — esialgu ebaõnnestus parempoolsete sotside vastuseisu tõttu. Samal ajal kasvas kiiresti ühisrinde pooldajate arv töölishulkades. 1933. aasta kevadel asusid mitmed pahempoolsed töölisorganisatsioonid kommunistide juhtimisel looma ühisrinnet altpoolt, s. o. sotside mõju all olevate üksikute töölisorganisatsioonidega. Esimesi samme selles suunas astusid Tartu revolutsioonilised töölised. 1933. aasta aprillis töötati Tartu pahempoolsete töölisorganisatsioonide poolt kommunist O. Cheri juhtimisel välja ühisrinde ettepanekud, mis saadeti sotside partei Tartu osakonnale, noorsotside ühingule ja Tartu Töölisühingute Keskliidule. Esimese ühisrinde üritusena õnnestuski korraldada 1. mail 1933 kõigi Tartu töölisorganisatsioonide ühine rongkäik ja miiting. ESTP Keskkomitee terava vastuseisu ja rea ühisrinde eest võitlevate organisatsioonide sulgemise ning mitmete revolutsiooniliste tegelaste (Oskar Cher, August Hint, Erhard Lepik jt.) areteerimise tõttu ebaõnnestus seekord Tartus ulatuslikum ühisrinde loomine. Siiski oli Tartu revolutsiooniliste tööliste võitlus proletariaadi ühtsuse eest eeskujuks teiste linnade töölistele.

Samal ajal kui tehti neid esimesi praktilisi samme ühisrinde loomiseks altpoolt, oli pahempoolsete ametiühingute ajaleht järjekordselt suletud («Teine Tööliste Võitlus» oli sunnitud oma ilmumise lõpetama 1933. aasta aprilli keskel, järgmine revolutsiooniline ajaleht «Võitluse Lipp» sai aga ilmuma hakata alles sama aasta maikuu lõpul). Seetõttu leidsid ühisrinde probleemid kõigepealt käsitlemist sel ajal ilmuvas revolutsiooniliste töölisnoorte häälekandjas «Võitlusrinne». Selle ajakirja teises numbris oli rida artikleid pühendatud ühisrinde küsimusele.[106]

---

[104] «Klassivõitlus» nr. 153, märts. 1933, lk. 44—48.
[105] «Rahva Sõna», 8. apr. 1933.
[106] «Võitlusrinne» nr. 2, 18. mail 1933.

Juhtkiri «Meie sihtjooni» kutsus kõiki pahempoolseid ja sotsialistlikke töölisnoori ühisele fašismivastasele võitlusele. Artiklis «Ühine väerind teostamisele!» ja informatsioonis «1. mai Tartus» räägiti ühisrinde loomise katsetest Tartus. Artiklis «K. Freiberg kommunistidest ja ühisest võitlusrindest» anti otsustav vastulöök parempoolse sotsi Freibergi eespool nimetatud artiklis esinevale laimule ja võltsingutele.

Võitlus ühisrinde eest muutus sellest alates üheks tähtsamaks põhiprobleemiks revolutsiooniliste tööliste häälekandjas. Ajalehe «Võitluse Lipp» esimeses kolmes numbris ilmus ulatuslik artikkel pealkirjaga «Ühine väerind».[107] Põhjalikult analüüsiti artiklis muudatusi rahvusvahelises töölisliikumises seoses majanduskriisi ja fašismi pealetungiga, näidati, et sotsiaaldemokraatia poolt jutlustatud teooria kapitalismi rahulikust «sissekasvamisest» sotsialismi on saanud hävitava krahhi osaliseks. Õigesti rõhutati artiklis, et töölisklassi ühisrinne ei tähenda üldisi sõnu ühtsusest, vaid konkreetset ühist võitlust töölisklassi huvide kaitseks. Artiklis soovitati pahempoolsetel töölisorganisatsioonidel teha ühise väerinde ettepanekuid sotsialistlikule parteile ja Töölisühingute Keskliidule. Samal ajal avaldati aga kindlat veendumust, et sotside juhid neid ettepanekuid niikuinii vastu ei võta. Ettepanekute eesmärgiks olevat Eesti Sotsialistliku Töölispartei juhtide paljastamine selle partei lihtliikmete-tööliste silmis. Olgu märgitud, et taolist arusaamist ühisrindest esines ka teatava osa EKP liikmete seas. Selline lähenemine asjale võis aga tuua fašismivastasele võitlusele tõsist kahju. Niisuguse seisukoha kaitsjad ei mõistnud õigesti ESTP-s tol ajal toimuvat lõhenemist, mis ei haaranud mitte ainult lihtliikmeid, vaid ulatus ka sotside partei aktiivi ja juhtkonnani. Teravalt kritiseeris ühisrinde tõlgendamist ainult taktikalise manöövrina EKP augustikonverentsil Richard Meering (Mirring): «Paljud saavad ühisest väerinnast nii aru, et see on ainult sotside paljastamiseks. Panevad sotsidele ette kõvad punktid ja kui sotsid ära ütlevad, siis on rõõmsad, et näe sotsid paganad ütlesid ära. Paljud pahempoolsed peavad ainult endid maasoolaks, revolutsioonipäikeseks. Kõik teised on kuradi äraandjad . . .»[108]

Sellest veast hoolimata etendas pahempoolsete ametiühingute ajaleht fašismivastase ühisrinde loomisel positiivset osa. Kõigepealt oli töölisleht selleks vahendiks, mille kaudu töölishulgad said teada ühisrinde moodustamise katsetest ja edusam-

[107] «Võitluse Lipp» nr. 1, 27. mail 1933, nr. 2, 3. juun. 1933, nr. 3, 10. juun. 1933.

[108] EKPA, f. 6495, nr. 1, s.-ü. 313, l. 14.

mudest. Nii ilmus ajalehes «Võitluse Lipp» nr. 4 üleskutse «Töölisühingutele Pärnumaal», kus Pärnu Ehitustööliste Ühing (revolutsiooniline töölisorganisatsioon, mis tegutses kommunistide Erich Tarkpea, Jaan Lage jt. juhtimisel) kutsus üles kõikide töölisühingute esindajaid Pärnumaal osa võtma ühisrinde loomisele pühendatud nõupidamisest. «Võitluse Lipp» nr. 7 tõi ära aga juba informatsioonilise artikli «Pärnu ühise väerinna moodustamisest», milles anti ülevaade ühisrinde nõupidamisest Pärnus.

Teravalt paljastas ajaleht ühisrinde vastaseid.

1933. aasta juulis tegi pahempoolsete ametiühingute keskus — Tallinna ja Harjumaa Ametiühisuste Kesknõukogu — ettepaneku Eestimaa Töölisühingute Keskliidule ja Keskliitu kuuluvatele Tallinna ametiühingutele osa võtta fašismivastase ühisrinde loomise koosolekust. Keskliidu sotslik juhatus vastas sellele aga ringkirjaga, milles kõigil Keskliitu kuuluvatel ametiühingutel keelati osavõtt igasugustest ühisrinde loomise üritustest. Selline ühisrinde saboteerimine tekitas paljude Keskliitu kuuluvate ametiühingute liikmete seas tõsist pahameelt. Mitmete ametiühingute juhatused saatsid Keskliidu juhatuse ringkirjale vastuseks oma protestiotsused. «Võitluse Lipp» nr. 10 avaldas Tallinna Nahatööliste Ametiühisuse otsuse, milles öeldi: «E. T. Keskliidu seisukohta mitte õiglaseks pidada ja tunnistada kahjulikuks ning kardetavaks ametiühingulisele liikumisele ... tunnistada hädavajalikuks kõikide ametiühingute üksmeelne koostöö ja ühisfrondi loomine ...»[109] Järgmises «Võitluse Lipu» numbris ilmus seoses sama küsimusega artikkel «Sotsjuhid töörahva ühise väerinna vastu». Selles kritiseeriti teravalt parempoolsete sotside võitlust töölisklassi ühtsuse vastu ja kutsuti kõiki töölisi looma fašismivastast ühisrinnet sotside liidrite vastuseisust hoolimata. Taolisi materjale esines «Võitluse Lipu» veergudel ka hiljem korduvalt.

Legaalse revolutsioonilise töölisajalehe ilmumine lõppes 1933. aasta novembris. Fašismi teele asunud kodanlik valitsus ei andnud klassiteadlikele töölistele enam mingisugust võimalust legaalset häälekandjat välja anda. Ainsaks tõesõna levitajaks töörahva keskel jäi nüüd illegaalne kommunistlik ajakirjandus.

*

Kolmeteistkümne aasta jooksul õnnestus revolutsioonilistel töölistel Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel välja anda

---

[109] «Võitluse Lipp» nr. 10, 5. aug. 1933.

mitusada numbrit legaalseid ajalehti. Palju tuli seejuures raskusi ületada ja ohvreid kanda. Revolutsiooniline legaalne töölisajaleht jätkas kodanliku diktatuuri tingimustes «Pravda» kuulsusrikkaid traditsioone ning andis omalt poolt tõhusa panuse töörahvahulkade poliitilisel kasvatamisel, nende ettevalmistamisel otsustavateks lahinguteks kodanlusega, nõukogude võimu taaskehtestamiseks Eestis.

VABADUSE JA ÕNNE EEST

Illegaalne kommunistlik noorsooajakirjandus kodanlikus Eestis

K. MARTINSON,

aspirant

Üheks tähtsamaks EKP ees seisvaks töölõiguks kodanliku diktatuuri tingimustes oli noorte, eelkõige töölisnoorte koondamine partei ümber. Kõneldes partei ülesannetest noore põlvkonna kasvatamisel ja revolutsioonilisele võitlusele kaasatõmbamisel, ütles silmapaistev eesti revolutsionäär Hans Pöögelmann 1919. aastal ilmunud brošüüri «Noored, üles!» eessõnas: «Noorsugu on tuleviku pant, tulevik on noorsoo päralt. Proletariaadi revolutsiooni tuleviku nimel, inimsoo parema, õnnelikuma tuleviku nimel tuleb tungida viimase kui noore juurde ja neid kutsuda, äratada ja juhtida sellele suurele võitlusele, mida proletariaat kõigi kurnatute vabastamiseks peab.»[1]

Nende ülesannete täitmiseks oli vaja noori organiseerida, luua Kommunistlik Noorsooühing. See polnud kerge, sest kodanlus püüdis karmilt maha suruda töörahva iga revolutsioonilist eneseavaldust.

Vaatamata raskustele õnnestus 1920. aasta detsembris noorte kommunistide A. Sommerlingi, H. Allika, V. Tuberiku, R. Mirringu jt. juhtimisel panna alus legaalsele proletaarsele noorsoo-organisatsioonile Üle-eestimaalise Noorproletaarlaste Ühingu (ÜENPÜ) nimetuse all. Oma esimesel koosolekul otsustas see ühing ühineda Kommunistliku Noorsoo Internatsionaaliga. Organisatsioon kasvas kiiresti. Suuremas osas Eesti linnades ja paljudes maakohtades asusid peagi tegevusse ühingu osakonnad. Mõne kuuga kasvas ÜENPÜ liikmete arv 1100-ni. Tehti ka ettevalmistusi ühingu häälekandja «Noorte Internatsionaal» väljaandmiseks. Kuid see ei jõudnud näha päevavalgust, sest vaevalt neli ja pool kuud kestnud tegevuse järel, s. o. 15. aprillil 1921, sulges kodanlus Noorproletaarlaste Ühingu. Palju ühingu juhtivaid tegelasi ja realiikmeid areteeriti.

[1] «Noored, üles!», Petrograd, 1. mail 1919.

Kodanlus lootis, et ÜENPÜ sulgemine tegi lõpu kommunistlikule noorsooliikumisele Eestis. Ent 1921. aasta detsembris ilmus vabrikutesse ja tehastesse, koolidesse ja popsitaredesse väikeseformaadiline neljaküljeline illegaalne ajaleht, mis kandis pealkirja «NOOR PROLETAARLANE» ja selle all alapealkirja «Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu (Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali sektsiooni) häälekandja». Äsjasündinud ajalehe juhtkiri teatas uue noorsooühingu — Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu loomisest. Juhtkirjas kirjutati, et kodanlik valitsus sulges Üle-eestimaalise Noorproletaarlaste Ühingu, millega legaalne töölisnoorsoo liikumine «. . . pandi paisu taha. Ühingu juhtivamad jõud heideti kui metsloomad raudvõrede taha . . .

Kõigi maade proletaarlased, ühinege!

Noor Proletaarlane

Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühingu (Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali Sektsiooni) häälekandja

Nr. 5 — 1. juulil 1927 — 6. aastakäik

Mida nõab käesolew silmapilk?

Praegune rahwuswaheline seisukord on õige keeruline. Mese elame praegu ajajärgus, kus see lühikene waheaeg, mis peale ilma- ja kodusõdasid tekkis, lõppemas on ning maailm uuesti uute suurte ühiskondliste kokkupõrgete ajajärku on astumas. Maailm on kärisenud terawate wastolude laagriks, kusjuures kõige terawam on wastolu Nõukogude Liidu, kelle ümber on koondunud kõik wabadusele püüdwad asumaad ja poolasumaad (Hiina, India, Egiptus jne.) ning kapitalistlise ilma wahel, s. o. rewolutsiooni ja kontrrewolutsiooni wahel.

kordselt suurendada! Eesti kodanlus ja sotsid on näidanud, et nad jooksewad awalikult Inglise imperialismi lõa otsas. Kui Nõukogude Liidu ja Inglismaa wahekorra katkestamise puhul terwe rida riikisid end erapooletuteks kuulutasid ning toonitasid, et nad ei taha tegutseda Inglismaa eeskujul, siis ei ole Teemanti walitsus sel puhul mitte nohisenudki. Eesti kodanlus on praegu naelsterlingite jahil Londonis ning on nende naelsterlingite eest end Inglise imperialismile maha müünud. Sellepärast langeb Eesti Komm. Noorsoo Ühingu peale eriti suur ülesanne, Eesti kodanluse sõjaplaanisid paljaks kiskuda ning tema poolt algatawat sõda klassisõjaks muuta.

EKNÜ illegaalne häälekandja «Noor Proletaarlane».

Kas heidutas noori türmid ja klaperjaht? Kas saavutas Ühingu surmakutsar Einbund (ÜENPÜ — K. M.) sulgemise kaudu neid loorbereid, mida ta lootis? Ei! — kõlab julgelt ja väljakutsuvalt iga noorproletaarlase huulilt. Kaitsepolitseilaste klaperjaht Ühingu hinge peale andis — tõuke noorproletaarlaste organiseerimisele.

Tekkis Eestimaa Kommunistlik Noorsoo Ühing — Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali sektsioon.

EKNÜ asus laiali pillatud töölisnoorsoo ridasid kohendama. On loodud üle «riigi» hulk illegaalseid Ühingu kollektiive. Neid loodi vabrikutesse, töökodadesse, küladesse, koolidesse ja

kodanliku noorsoo seltsidesse. Organiseerimistöö kohtadel kestab edasi kiires tempos.»[2]

Nii tekkis Eestis illegaalne Kommunistlik Noorsooühing ja tema häälekandja «Noor Proletaarlane». Kogu oma ilmumisaja vältel (aastad 1921—1922 ja 1926—1930) oli «Noor Proletaarlane» EKP Keskkomitee häälekandja «Kommunist» kõrval partei lähimaks abiliseks noore põlvkonna kasvatamisel marksismileninismi ideede vaimus. Ta oli töötava noorsoo tõeline kollektiivne propagandist, agitaator ja organisaator. Neil aastail ei toimunud ühtki tähtsamat poliitilist sündmust, mille kohta «Noor Proletaarlane» poleks oma sõna öelnud ja selget parteilist hinnangut andnud. Ideeline puhtus, range tõearmastus, võitlev hoiak — need jooned iseloomustavad «Noort Proletaarlast». Ta oli nendel perioodidel, mil töötavate noorte legaalsed väljaanded olid suletud, ainuke noorsooajaleht Eestis, mis rääkis kartmatult töötavatele noortele tõtt nende elust, juhtis noort sugupõlve revolutsioonilise võitluse teele. See oli ainuke noorsooväljaanne Eestis, mis jutustas Kommunistliku Partei ja Kommunistliku Noorsooühingu võitlusest, avaldas EKNÜ kõrgemate organite otsuseid jne. Kõik see oligi põhjuseks, miks «Noor Proletaarlane» omas töötavate noorte hulgas nii suurt populaarsust, miks iga ajalehenumbri ilmumine oli oodatud sündmuseks.

Esialgu oli ette nähtud «Noort Proletaarlast» välja anda kord kuus, kuid kodanliku terrori ja tagakiusamise tingimustes ei olnud alati võimalik sellest kinni pidada. Üldse ilmus «Noort Proletaarlast» kokku 21 numbrit, neist 1922. ja 1926. aastal kummalgi viis, 1929. aastal neli. Teised ilmusid ühe või kahe numbri kaupa mitmetel aastatel. Esialgu anti ajalehte välja Eestis, pärast 1924. aasta 1. detsembri ülestõusu mahasurumist aga Nõukogude Liidus, kust ta toodi illegaalselt Eestisse.

Samal ajal kui valitsevate võimude poolt materiaalselt ja moraalselt toetatavad kodanlikud noorsooajalehed ja -ajakirjad sõna otseses mõttes kiratsesid ja sageli lõpetasid lugejate puudumisel oma ilmumise, levis illegaalne «Noor Proletaarlane» mitmetes tuhandetes eksemplarides. Nii teatas EKNÜ Ajutine Keskbüroo oma aruandes 1921. aasta lõpul, et «Noore Proletaarlase» esimene number ilmus 3000 eksemplaris.[3]

«Noor Proletaarlane» oli esimene ja viimane pikemat aega perioodiliselt ilmunud EKNÜ illegaalne häälekandja kodanlikus Eestis. 1930. aasta sügisel, kui «Noor Proletaarlane» enam ei ilmunud, anti küll Tallinnas põranda all välja EKP ja EKNÜ

---

[2] «Noor Proletaarlane» nr. 1, 1. dets. 1921.
[3] EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 779, l. 10.

Tallinna Komitee ühist häälekandjat «Kiir» ja järgmise aasta veebruaris EKNÜ illegaalset häälekandjat «Säde», kuid neid ajalehti ilmus vaid üks number.

Suur osatähtsus noore põlvkonna kasvatamisel ja nende kaasatõmbamisel revolutsioonilisse võitlusse oli ka EKNÜ poolt põranda all väljaantud arvukail lendlehtedel, mis ilmusid operatiivselt üksikute poliitiliste sündmuste puhul. Nii näiteks märgiti EKNÜ Keskkomitee aruandes 1922. aasta septembris, et ühing on suutnud seni välja anda 12 lendlehte. Nende tiraaž oli sageli kuni 5000 eksemplari.[4] Lendlehti anti välja K. Liebknechti, R. Luxemburgi surma-aastapäevade puhul, esimeseks maiks, rahvusvahelise noorsoopäeva ja sõjavastase päeva puhul, protestiks eesti kodanluse üksikute terroriaktide vastu jne. 1930. aasta detsembris andis EKNÜ välja erilendlehe ligi 550 eksemplaris seoses Üle-eestimaalise Noorproletaarlaste Ühingu loomise 10. aastapäevaga. Töölisklassi relvastatud ülestõusu ettevalmistamisel pidas EKP väga oluliseks kodanlikus armees teenivate noorte kaasatõmbamist. Seepärast andis EKNÜ aastail 1923—1924 välja rea soldatitele määratud lendlehti, nagu «Nekrutitele!» (seda lendlehte trükiti 5000 eks.), «Sõdurid, madrused, ausad ohvitserid!», «Sõduri ja madruse 10 käsku» jt. Arvukalt avaldati EKP Keskkomitee ja EKNÜ Keskkomitee ühiseid lendlehti. Mõned lendlehed lasti välja ka EKNÜ Tallinna Komitee, EKNÜ Jaan Kreuksi nimelise rajooniorganisatsiooni[5], EKNÜ Saaremaa Komitee poolt. Sageli levitati ka eesti keelde tõlgitud Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali Täitevkomitee läkitusi ja üleskutseid maailma töötavale noorsoole.

Parteilise trükisõna väljaandmisele aktiivne kaasaaitamine, eriti aga levitamine oli iga kommunistliku noore aukohuseks. See oli noortele ühtlasi suureks võitluskooliks, julguse, leidlikkuse ja vastupidavuse prooviks.

Üks silmapaistvaid eesti naisrevolutsionääre, EKNÜ rajajaid Olga Lauristin kirjutab oma mälestustes parteilise ajakirjanduse levitamisest kahekümnendate aastate algul:

«Oma häälekandja ja lendlehtede toimetamine lugejateni — vabrikutesse, töökodadesse, koolidesse, maale sulaspoiste ja taluteenijate kätte, see oli EKNÜ liikmete ülesanne. Et lendlehtede kohaletoimetamise puhul oleks sissekukkumise hädaoht väiksem, tuli neid levitada võimalikult üheaegselt kõikjal. See oli huvitav, külma verd ja leidlikkust nõudev ülesanne. Nooruse uljuses sai nii mõnigi kord rohkem riskeeritud kui asja

---

[4] EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 779, l. 11; s.-ü. 781, l. 22.

[5] EKNÜ Jaan Kreuksi nimelise rajooniorganisatsiooni kohta vt. O. Kuuli. Ühise võitluslipu alla, Tallinn, 1961, lk. 65.

huvides just vaja oleks olnud. Polnud ju vaja kleepida põrandaaluseid üleskutseid ja lendlehti just politseijaoskonna uksele või kuulutustulbale, mille najal parajasti tukkus korravalvur, aga kui ülesanne edukalt täidetud ja taskus veel ainult paar viimast «liblikat», miks siis nendega mitte ninanipsu mängida neile, kes hommikul ärgates ja järjekordsest lendlehtede asjust kuuldes «kuradi kommuniste» kirusid!»[6]

Teine EKNÜ tolleaegne põrandaalune tegelane Paul Bauman jutustas 1941. aastal «Noorte Hääle» korrespondendile, kuidas kodanliku diktatuuri aastail muutusid sageli ka legaalsed töölisajalehed üle öö illegaalseteks, kui valitsus otsustas lehe sulgeda ning valminud numbri konfiskeerida. «Siis toodi,» jutustas P. Bauman, «sajad ajalehed trükikojast hõlma all välja. Iga silmapilk oli ju oodata masinast tuleva lehe konfiskeerimist. Lehte päästsid sel kombel arvukad noored käitistest ja koolidest.» Edasi meenutas P. Bauman, kuidas noored siis oma ajalehti levitasid: ««Noor Proletaarlane» oli kõigi käitiste, koolide, maanoorte oodatud külaline. Noored ise kandsid teda kaugemasse maakolkasse ja metsatöölise tarre. Korraldasime vennastuskäike maale, nagu Kohilasse, Aserisse ja mujale. Puhkepäeval sõitis mitukümmend Tallinna noorproletaarlast kohale, peeti koosolekuid, levitati kirjandust, ajalehti ja soetati kohapeal levitajaid ning kaastöölisi. See oli töö- ja võitlusküllane aeg.»[7]

«Noore Proletaarlase» levitamisest Balti Puuvillavabrikus 1927. aastal kirjutas sama ajalehe veergudel üks vabriku noortest. Sõnum oli järgmine:

«Paanika Balti Puuvillavabrikus.

«Noore Proletaarlase» ja teiste põrandaaluste lehtede järjekindel laiali laotamine Balti Puuvillavabrikus on härrad ja nuhid paanikasse ajanud. Küll nuhitakse ja murtakse pead, kust ja kuidas lehed vabrikusse satuvad, aga asjata — noorproletaarlased oskavad niiviisi töötada, et härrade pehkima läinud ajud millestki aru ei saa. Muidugi tuleb noortel ettevaatlikult tegutseda, ses nuhkimist on kümnekordselt suurendatud ja sellega võib sissekukkumine tulla.

Otse huvitav on vaadelda, kuidas härrad sel päeval, kui lendlehti laiali laotatakse, salaja tööliste leivakotikeste jne. kallal sorivad. Kogu vabrik on sel päeval jooksmist, sosistamist

---

[6] Karastumine. Mälestusi Eesti noorsoo revolutsioonilisest liikumisest, Tallinn, 1958, lk. 182—183.

[7] «Noorte Hääl» nr. 35 (121), 11. veebr. 1941.

ja nurkade tagant piilumist täis, mida tähelepanelik silm kohe märkab.

«Noor Proletaarlane» tekitab noortööliste hulgas väga suurt huvi ning ta käib käest kätte, kuni räbalateks muutub.»[8]

Jah, eesti töölisnoored võtsid oma ajalehe iga numbri rõõmuga vastu, kodanluses ja tema kannupoistes tekitas see aga alati suurt paanikat!

«Noore Proletaarlase» ilmumine oli suure tähtsusega fakt Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu ajaloos. Ajaleht sai mitte üksnes noore põlvkonna marksistliku, revolutsioonilise kasvatuse tribüüniks, vaid tal lasusid ka väga vastutusrikkad organisaatorlikud ülesanded. Ajaleht pidi kaasa aitama Kommunistliku Noorsooühingu — partei tubli abilise ja reservi — kindlustamisele.

Mõningad olulisemad EKNÜ organisatsioonilised põhimõtted esitas juba «Noore Proletaarlase» esimene number. Selles rõhutati, et EKNÜ on iseseisev noorsoo-organisatsioon oma kollektiivide ja kesk- ning kohalike organitega, mis on kõige tihedamalt seotud Kommunistliku Parteiga, kelle juhtiv osa on ühingu töös määravaks kõigis poliitilistes, programmilistes ja taktikalistes küsimustes. Ajalehe kolmandas numbris 1. veebruaril 1922 ilmunud pikemas kirjutises põhjendati, milleks oli tarvis luua iseseisvat Kommunistlikku Noorsooühingut, ning esitati üksikasjaliselt EKNÜ eesmärgid ja ülesanded. Nende küsimuste selgitamine oli kahtlemata väga vajalik, sest sajad noored, kes astusid EKNÜ ridadesse, võtsid esmakordselt osa poliitilisest võitlusest kommunistliku noorsoo-organisatsiooni, pealegi veel illegaalse organisatsiooni koosseisus. ÜENPÜ lühike tegevusaeg ei võimaldanud neid Kommunistliku Noorsooühingu organisatsioonilisi küsimusi proletaarsete noorte hulkadele selgeks teha. Kõne all olevas kirjutises rõhutati, et iseseisva Kommunistliku Noorsooühingu ülesandeks on kõigepealt — koondada kõik noored proletaarlased oma ridadesse, teiseks — kasvatada neist teadlikke kommuniste ja kolmandaks — olla Kommunistliku Partei ridade reserviks. Edasi analüüsiti üksikasjaliselt, millistes noorsookihtides tuleb EKNÜ-l tegutseda ning kuidas suhtuda erinevatesse ühiskonnaklassidesse kuuluvatesse noortesse. Ühesõnaga, EKNÜ pidi saama noore põlvkonna «Kommunistliku Partei kooliks ... klassivõitluse kooliks».[9]

«Noor Proletaarlane» luges oma ülesandeks juhtida ning abistada EKNÜ rakukeste loomist tehastes ja vabrikutes, küla-

[8] «Noor Proletaarlane» nr. 4, 1. mail 1927.

[9] «Noor Proletaarlane» nr. 2 (3), 1. veebr. 1922.

des ja koolides, suunata kogu organisatsiooni väljakujundamist ja kindlustamist. Andes üksikasjalise ülevaate 1922. aasta septembri algul Harjumaal Peningi vallas Võisilma talus toimunud EKNÜ I kongressist, võis ajaleht (nr. 5) juba näidata EKNÜ jõudsat kasvu. Üle kogu maa oli loodud 46 põrandaalust kollektiivi, kuhu kuulus ligi 300 liiget. Kongressi delegaatide aruanded kohtadelt jutustasid kommunistlike noorte kollektiivide aktiivsest tegevusest. Ajaleht andis ülevaate ka kongressi päevakorras olnud teistest küsimustest, pannes erilist rõhku ülesannetele, mis seisid EKNÜ ees oma mõju laiendamisel töölis-, maa- ja õppiva noorsoo hulgas.

Eriti suurt ja tähtsat osa etendas «Noor Proletaarlane» tegevuse suunamisel. Pärast 1. detsembri ülestõusu verist mahasurumist EKNÜ organisatsioonid olid purustatud, paljud tema liikmed tapetud, võitluses langenud, vanglatrellide taha heidetud või põgenenud. Organisatsioonid tuli uuesti ellu äratada või koguni luua. Eriti sai kannatada EKNÜ kaader, aktiiv. Selle kõigega tuli «Noorel Proletaarlasel» tegelema hakata.

Pikema vaheaja järel aastatel 1923—1926 ilmus järjekordne «Noore Proletaarlase» number 26. nov. 1926. Siis oli eesti kodanlus jõudnud kapitalismi ajutise ja ebakindla stabiliseerumise ajajärku, tal oli teatud «edu» töörahva mahasurumisel ja ta hõiskas, et kommunistlik liikumine on nüüd Eestis jäädavalt purustatud ning et revolutsiooni enam ei tule. «Ta tuleb siiski!» kuulutas «Noor Proletaarlane». Pöördudes kirglike sõnadega rõhutud ja tagakiusatud eesti proletaarse noorsoo poole, kirjutas ajaleht: «Revolutsioon tuleb siiski! Ta ei saa samuti tulemata jääda, nagu ei jää tulemata kevadine veelagunemine oma purustavate ja kõiki takistusi teelt pühkivate voogudega. Ta ei saa tulemata jääda, nagu ei saanud 1905. a. revolutsiooni järel tulemata jääda Oktoobrirevolutsioon.

Revolutsioon tuleb siiski! Kuulake ainult ta tuleku lähenevat kõminat. Kuulake ainult tõusva revolutsiooni kõuepilve lähemale jõudvaid kärgatusi. Kuulake!»[10]

Samas jutustati noortele Nõukogudemaa saavutustest sotsialismi ehitamisel, mis andis maailma rõhutud klassidele uut võitlusjõudu ja lootusi kapitalismi orjusest vabanemiseks.

Need sõnad, milles kõlas vankumatu veendumus proletariaadi paratamatus võidus, virgutasid uuele võitlusele ka kodanliku terrori ja julma ekspluateerimise all ägava eesti töölis- ja maanoorsoo.

Võitluses EKNÜ organisatsioonide taastamise ja kindlustamise eest sammus «Noor Proletaarlane» esimestes ridades.

[10] «Noor Proletaarlane» nr. 1, 26. nov. 1926.

Juba eespool mainitud numbris avaldati kirjutis pealkirja all «Meie võitlustee», milles toodi avameelselt esile EKNÜ organisatsioonide raske olukord pärast 1. detsembri ülestõusu. Samas aga rõhutati, et töölisnoorsugu ei lase pead norgu. Kerkivad esile uued juhid, kes on valmis astuma võitleva noore põlvkonna etteotsa. Tollal küll Kommunistliku Noorsooühingu uus kaader kannatas mõningate ajutiste puuduste all, ei omanud küllaldaselt võitluskogemusi ega teoreetilisi teadmisi. Kuid see puudus on kiiresti parandatav, toonitas ajaleht, ja lisas: «Töölisklassi ja töölisnoorsoo juhid kasvavad tegelikus klassivõitluses. Klassivõitlus on kõige paremaks kooliks, mis meile uusi jõudusid kasvatab, uusi tegelasi annab. Ta annab neile võitluskogemusi ja tööoskust.» Kui Kommunistlik Noorsooühing ärksamad, klassiteadlikumad noored oma organisatsioonidesse tõmbab, neile tegeliku klassivõitluse kõrval teoreetilisi teadmisi annab, saadakse peatselt neist ajutistest raskustest üle, mida EKNÜ-le tõi 1. detsembri ülestõusu mahasurumine, selgitas «Noor Proletaarlane». Edasi rõhutas ajaleht vajadust kindlustada töölisnoorte juhtivat osa EKNÜ kollektiivides. Kuid samal ajal ei tohtinud unustada ka teisi töötavate noorte kihte, kelle huve EKNÜ pidi alati arvestama ning kellest parem osa tuli tuua ühingu ridadesse. Seega pidi EKNÜ looma noorproletaarlaste liidu kogu töölisnoorsooga kodanliku noorsoo, kodanluse klassi vastu.

«Võitlusele töörahva noorsoo enamuse pärast!»[11] tõstis EKNÜ Keskkomitee häälekandja üles loosungi. Ajalehe järgmises numbris anti konkreetne ülesanne: «Töö süvendamine maanoorte hulgas on lööküsanne, mitte tühi sõnakõlks. Iga klassiteadlik noor, iga noorkommunaar linnas kui ka maal peab selle ülesande teostamiseks kõigiti abiks olema nii organisatsiooniliste sidemete loomise, kirjanduse ja lendlehtede laialilaotamise kui ka poliitharidusliku töö organiseerimise juures.

Tööle maanoorsoo hulkadesse! Võitlusele maatöörahva enamuse pärast! Maa noorproletaarlased ja kehvtalurahva noorsugu Kommunistliku Noorsoo Ühingu lipu alla!»[12]

Samast küsimusest kirjutati ka «Noore Proletaarlase» veergudel novembris 1929. Siin öeldi, et töötava maanoorsoo enda poole võitmisel ei piisa kaugeltki üksnes illegaalsest tööst. Töötavaid maanoori on tarvis massiliselt koondada ametiühingutesse ja nende kaudu viia kommunistlikke ideid maanoorte hulka, sest «ainult siis, kui me suudame oma ühingu rakukeste võrku maal suurendada ja oma tööd maaproletaar-

[11] «Noor Proletaarlane» nr. 1, 26. nov. 1926.
[12] «Noor Proletaarlane» nr. 2, 22. veebr. 1927.

laste ja kehvade kihtide noorsoo hulkades massiliseks teha (autori sõrendus — K. M.), suudame meie vabastada kogu maatöörahva noorsoo hulgad kodanluse mõju alt ning kesktalurahva noori meie võitluse vastu erapooletuks teha».[13]

Võitlus linna ja maa töötava noorsoo enamuse enda poole võitmise pärast oli päevakorras ka EKNÜ konverentsil, mis peeti 1926. aasta detsembris. Kodanliku terrori tingimustes ei olnud võimalik konverentsi Eestis kokku kutsuda, seepärast toimus see NSV Liidus. «Noor Proletaarlane» andis konverentsist üksikasjalise ülevaate[14] ning avaldas kõik konverentsi resolutsioonid,[15] välja arvatud muidugi osad, mis konspiratsiooni tõttu olid salajased.

Konverentsi päevakord oli ulatuslik. Arutatud küsimustes vastuvõetud otsused andsid EKNÜ kollektiividele ning juhtivatele organitele põhjalikke näpunäiteid, kuidas edaspidi oma tööd korraldada. Nii arutati konverentsil Eesti majanduslikku ja poliitilist olukorda ning EKNÜ lähemaid ülesandeid, abinõusid EKNÜ kindlustamiseks ja tugevdamiseks, tööd maanoorsoo hulgas, ametiühinguis, kodanlikus sõjaväes ning kodanlikes noorsoo seltsides, töölisnoorte majanduslikku võitlust ja legaalsete võimaluste ärakasutamist, poliitilise kirjanduse levitamist, võitlust tagurluse pealetungi vastu, poliitharidusliku tööd noorte hulgas, EKNÜ programmi ettevalmistamist jne.

Nagu jutustab oma mälestustes EKNÜ Keskkomitee tolleaegne liige ja põrandaalune organisaator Heinrich Ross kogumikus «Karastumine», asusid EKNÜ kollektiivid energiliselt neid otsuseid ellu viima. Selles abistas neid tõhusalt ka «Noor Proletaarlane», mille järgnevates numbrites avaldati rida kirjutusi noorte tegevuse korraldamisest ametiühingute kaudu, töötavate maanoorte, koolinoorte ja töölislaste organiseerimisest jne.

Olla noore põlvkonna ideoloogiliseks kasvatajaks, marksismi-leninismi propageerijaks — see oli EKNÜ häälekandja üks tähtsamaid ülesandeid. «Noor Proletaarlane» ei propageerinud marksismi-leninismi ideid üksnes teoreetiliste artiklite, vaid ka EKNÜ praktilise töö küsimusi ja töölisnoorte elu käsitlevate kirjutiste kaudu.

Noore sugupõlve ideoloogilise kasvatamise küsimused tõsteti esiplaanile juba «Noore Proletaarlase» esimestes numbrites. Nii näiteks selgitas ajalehe kolmas number 1922. aastal, et EKNÜ poolt teostatav poliitiline kasvatustöö ei pea hõlmama

---

[13] «Noor Proletaarlane» nr. 4 (19), 24. nov. 1929.
[14] «Noor Proletaarlane» nr. 4, 1. mail 1927.
[15] «Noor Proletaarlane» nr. 5, 1. juul. 1927.

üksnes ainult ühingu liikmeid, vaid ka laiu noorte hulki. Selleks oli tarvis organiseerida noortele mitmesuguseid poliitringe, korraldada referaate ja vaidlusi, kirjanduse ühist lugemist jne. Revolutsioonilise teooria propagandaga ja samuti agitatsioonitööga noorte seas, rõhutas ajaleht, peab tegelema iga kommunistlik noor kas vestluste või poliitilise kirjanduse ja ajakirjanduse levitamise teel.[16]

Neil aastail pidas EKNÜ suurt võitlust kodanliku moraali mitmesuguste avalduste, eriti aga usuliste igandite vastu. Ka «Noor Proletaarlane» võttis sõna religioossete eelarvamuste vastu ning selgitas usu reaktsioonilist olemust.

Kahekümnendate aastate teisel poolel tugevdas ajaleht veelgi EKNÜ kaadri ja töötavate noorte ideoloogilist kasvatamist, marksismi-leninismi teooria propagandat. Ja see on ka arusaadav. Pärast 1. detsembri ülestõusu mahasurumist olid Kommunistliku Noorsooühingu võimalused legaalseks ideoloogiliseks tööks noorte hulgas äärmiselt piiratud. Pealegi kerkis neil aastail esile hulk noori kaadreid, liikumisse tuli küllaldaste poliitiliste teadmisteta ja võitluskogemusteta noori. Seepärast pühendasid EKNÜ konverents 1926. aasta detsembris ja ka EKNÜ Keskkomitee pleenum 1930. aasta veebruaris erilist tähelepanu EKNÜ ideoloogilisele tööle laiades noorte hulkades.

Juba oma esimeses numbris pärast 1. detsembri ülestõusu mahasurumist nõuab «Noor Proletaarlane», et EKNÜ «aktiiv tuleb oma ülesannete kõrgusele tõsta leninistliku kasvatuse kaudu, et ta suudaks ja oskaks meie tööd hulgaliseks teha ja kogu töörahva noorsoo kodanluse mõju alt vabastada».[17]

«Noor Proletaarlane» selgitas revolutsioonilisele noorsoole, et neil on vaja «teada revolutsiooni teooriat, sest ilma revolutsioonilise teooriata ei ole ka õiget revolutsioonilist võitlust».[18]

V. I. Lenini surma-aastapäevale pühendatud juhtkirjas 1927. aastal kriipsutas ajaleht alla, et «ainult marksismi-leninismi revolutsioonilise teooria terava sõjariista peale toetudes võib proletariaat sõjariistus ülestõusu teel ühises väerinnas kurnatud talurahva kihtidega kodanlust kukutada».[19]

Jaanuaris 1927 avaldas «Noor Proletaarlane» pikema kirjutise pealkirja all «Noored, õppima!». Selles rõhutati, et Kommunistliku Noorsooühingu üheks kõige tähtsamaks ülesandeks on alati olnud proletariaadi noore põlvkonna kasvatamine revolutsioonilises vaimus. Poliitilist kasvatustööd on EKNÜ pidanud

---

[16] «Noor Proletaarlane» nr. 2 (3), 1. veebr. 1922.
[17] «Noor Proletaarlane» nr. 1, 26. nov. 1926.
[18] «Noor Proletaarlane» nr. 4 (19), 24. nov. 1929.
[19] «Noor Proletaarlane» nr. 1, 30. jaan. 1927.

tegema väga rasketes oludes ning on omandanud sel alal suuri kogemusi. Eriti palju tööd tuli EKNÜ-l teha sel alal tookord eelkõige põranda all, sest «praegune silmapilk on just jõudude koondamise ja kasvatamise aeg, et uuteks eelseisvateks võitlusteks valmis olla. Vaja kasvatada hulkasid võitluseks, vaja kasvatada võitluse juhtisid».[20]

«Noor Proletaarlane» juhtis EKNÜ organisatsioonide tähelepanu sellele, et «leninismi õppimine ja tema s i d u m i n e i g a p ä e v a s e p r a k t i l i s e v õ i t l u s e g a on sõjariist, millega lahingut lüües me võidame». Ja edasi, et «meie kasvatustöö ei tohi piirduda mitte ühingu enesega, vaid see peab laiadesse töölis- ja talurahva noorsoo hulkadesse ulatuma . . .»[21]

«Noor Proletaarlane» ei kõnelnud üksnes marksismi-leninismi teooria õppimise vajadusest. Ajaleht näitas oma lehekülgedel, mida tuleks lugeda ja kuidas õppida, et saada vastust probleemidele kapitalismi ja imperialismi arengust, agraar- ja rahvusküsimusest, kommunistlike parteide võitlusest kodanliku diktatuuri tingimustes, proletaarse noorsoo tähtsusest revolutsioonilises liikumises, EKNÜ ülesandeist, rahvusvahelise kommunistliku noorsooliikumise probleemidest jne. Neis nimekirjades seisid esikohal marksismi-leninismi klassikute, eriti aga V. I. Lenini teosed.

Toonitades marksismi-leninismi teooria omandamise vajadust, lähtus «Noor Proletaarlane» ka sellest, et siis on noortel «kergem aru saada kõigist kodanluse ning sotside poliitilistest konksudest . . . õieti hinnata praegust olukorda».[22] Sealjuures avaldas «Noor Proletaarlane» oma veergudel rohkesti just niisuguseid materjale, mis selgitasid eesti kodanluse rahvavastast poliitikat, aitasid konkreetsete faktide najal paremini aru saada kapitalistliku ühiskonna olemusest ja proletariaadi võitluseesmärkidest. Ajalehes ilmus Eesti kodanliku valitsuse sise- ja välispoliitikat paljastavaid kirjutisi, fakte selle kohta, kuidas kodanlus oli muutnud meie sünnimaa imperialistlikest suurriikidest sõltuvaks ning Nõukogude Liidu vastase sõja ettevalmistamise platsdarmiks.

Eriti selgelt paljastusid kodanliku ühiskonna varjuküljed arvukates sõnumites ja materjalides, mis jutustasid tõde töötava ja õppiva noorsoo olukorrast Eestis. Ühtlasi näitasid need sõnumid, kui suur viha põles proletariaadi noore põlvkonna hinges kodanliku kurnamiskorra vastu ning kuidas ta oli valmis

---

[20] «Noor Proletaarlane» nr. 1, 30. jaan. 1927.
[21] Samas.
[22] «Noor Proletaarlane» nr. 4 (19), 24. nov. 1929.

võitlema uue, helgema tuleviku eest, töörahva võimu eest, kommunismi eest.

Toome allpool mõned katked neist sõnumeist.

«. . . metallitööstuse vabrikutes ja töökodades võetakse õpipoisse 15 aastast peale õppima; vähemates töökodades isegi 14-aastaseid. Noblessneri laevatehases on mitu juhtumist tulnud ette, kus õpipoiss sedagi palka kätte ei saa, mida närune palgatariif lubab. Krullis, Ilmarises, Raudtee peatehase töökodades, Noblessneris jne. makstakse neile noortele töölistele, kes isegi kolm aastat juba töötanud, ikkagi õpipoisi palk. Et noor tööline ametit õppida ei jõuaks, pannakse neid väliste tööde peale, kus midagi õppida pole. Seda tehakse selleks, et õpipoisi palk kauem vältaks.»

Edasi jutustatakse, et noored väljaõppinud töölised teevad küll kvalifitseeritud vanema töölise töö, kuid palk on tunduvalt madalam. Vähe pööravad tehaste, ettevõtete omanikud tähelepanu ohutustehnikale, mistõttu töötingimused on väga halvad.

«Naisõmblustöökodades õpilaste elu noatera peal,» kirjutab ajaleht. «Kui ei aita vanemad, siis pane pael kaela ehk ripu leivatüki eest mõne punnismao kaelas.» Noored tütarlapsed, kes tahtsid õmblustööd õppida, pidid töökodade omanike juures palgata toatüdrukuks olema, enne kui neid õmblustöö juurde lasti. Kes aga sellega nõus ei olnud, saadeti lihtsalt ukse taha.

Maatööliste laste olukorrast kirjutades rõhutas «Noor Proletaarlane», et need pidid juba 10—12-aastaselt hakkama silguleiva eest hallparunit orjama. Väiksemad ja nõrgemad olid karjaseks, tugevamad pandi aga juba sulaseks. Ajaleht kirjutas, et hallparun ei «. . . hooli midagi töökaitse seadustest. 16-aastane on juba täisori. Aga saab poole palka».[23]

Sellest, kuidas kodanlikus «demokraatlikus» koolis, kus usuõpetuse õppimine pidi vabatahtlik olema, kuidas seda aga igasuguste vahenditega õppima sunniti, kirjutab ajaleht järgmist: «Tallinna linna ühisgümnaasiumis on «eeskujulik» kord . . . Et usuõpetust mitteõppijate hinged taevariigile kaduma ei läheks, selleks sunnitakse neid iga kesknädalal üldisest laulutunnist osa võtma. Laulutunnid viib Sibul järgmiselt läbi: algul on vaimulik laul, siis peab Sibul jutluse, mis peab igal õpilasel «luust ja lihast» läbi lõikama ja igasuguse paganluse vaimu välja ajama ning talle «hingeõnnistuse» poole teed näitama. Häda sellele, kellel jutluse mõjul naerumuie näole tekib ja kui inspektori härra Sibul seda märkama juhtub, see võib kergesti kooliseinte vahelt välja lennata.»[24]

---

[23] «Noor Proletaarlane» nr. 1, 1. dets. 1921.

[24] «Noor Proletaarlane» nr. 4, 1. mail 1927.

Selliseid kirju oli «Noores Proletaarlases» palju. Kõik need paljastasid kodanliku diktatuuri olemust, näitasid noorsoole, et «see iseseisvus, millest kodanlased ja sotsid unistasid, on ikkeks töölistele, maaproletaarlastele, maatameestele ja väikemaapidajatele. Iseseisvus kodanlusele, eks ole olnud see põrguks töörahvale! Põrgu töörahvale, klassivõitlejate kalmukünkad, nälg, tööpuudus, orjus, — eks ole see iseseisvuseks ja vabaduseks kodanlusele ning nende taguotsalakkujatele päris-, pool- ning kolmveerandsotsidele ... Kuid ahelad, mis 24. veebruaril 1918. aastal Eesti töölisklassile ja talurahvale käte ja jalgade ümber taoti, purunevad niisamuti nagu on purunenud kõik ahelad, millega on tahetud töörahvast igavesti orjusse needida!»[25]

Seda veendumust aitas sisendada veel mõningane informatsioon, mida «Noor Proletaarlane» avaldas rahvusvahelise kommunistliku noorsooliikumise kohta, ning materjalid Nõukogude Liidu rahvaste suurtest saavutustest sotsialismi ehitamisel, nõukogude noorte vabast ja õnnelikust elust.

Nii ilmus «Noores Proletaarlases» kirjutisi Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali tegevusest, kommunistlike noorsooühingute võitlusest ja kasvust Saksamaal, Bulgaarias, Hiinas jm.

Nõukogudemaa kohta avaldatud materjalidest omasid erilist tähtsust Nõukogude Liidu kommunistlike noorte arvukad kirjad Eesti töötavale noorsoole. Sidemed Eesti ja Nõukogude Liidu kommunistlike noorte vahel tihenesid eriti pärast seda, kui ÜLKNÜ Pihkva kubermangu organisatsioon otsustas 1926. aasta lõpul Eestimaa Kommunistliku Noorsooühingu oma šefluse alla võtta. ÜLKNÜ Pihkva kubermangu organisatsiooni XIII konverentsi läkituses EKNÜ-le, mis avaldati «Noores Proletaarlases», öeldi:

«ÜLKNÜ Pihkva kubermangu XIII konverents saadab 22 tuhande noorkommunaari nimel piiritagusele Eesti põrandaalusele kommunistlikule noorsoole ja kogu revolutsioonilisele noorsoole, kes jõudusid kogub uuteks võitlusteks, tuliseid tervitusi.

Pihkva organisatsioon peab teie rasket võitlust teravalt silmas, sest teie edu on meie võit, teie kaotused on ka meie kaotused.

Teie võitluses ja töös suudab Pihkva kommunistlik noorsugu kubermangu tööliste ja talurahva noorsoo osavõtul tarvilisel silmapilgul alati laialdast toetust ja abi organiseerida.»[26] Edasi kinnitati läkituses, et ÜLKNÜ Pihkva kubermangu organisatsioon seab oma ülesandeks luua tugevad sidemed EKNÜ-ga,

---

[25] «Noor Proletaarlane» nr. 2, 22. veebr. 1927.
[26] Samas.

ning eesti proletaarset noorsugu kutsuti tugevdama oma võitlust kodanliku diktatuuri vastu.

1927. a. ja järgnevatel aastatel arenes EKNÜ põrandaaluste organisatsioonide ja Pihkva kubermangu noorte vahel tihe kirjavahetus. Eesti töölisnoored jutustasid oma sõpradele teisel pool traataeda oma raskest elust ja võitlusest kodanliku diktatuuri vastu. Pihkva noorte kirjades aga, millest osa avaldati ka «Noores Proletaarlases», kajastus Nõukogudemaa noore sugupõlve õnnelik ja vaba elu, nende ennastsalgav võitlus sotsialistliku tööstuse ja põllumajanduse arendamise eest. Nii sai eesti proletaarne noorsugu teada Nõukogudemaast tõtt, mida aga eesti kodanlus eriti kartis. Eesti töötav noorsugu veendus, et «Nõukogude Liidu töölisklass ja talurahvas ehitab sotsialismi, iga päevaga parandab ta oma elujärge. Ta võidab teelt kõik raskused. Ta on lasknud valla orjuses vaevelnud jõud, kes võivad korda saata imet, kes suudavad maa päästa sõja ja kodusõja purustuse tagajärgedest, kes suudavad uue ilmakorra ülesehitamisel korda saata seda, mida pole suutnud veel keegi. Ainult Nõukogude Liit on vabaks isamaaks kõigile töölistele ja töötavatele talupoegadele. Ainult Nõukogude Liidus kätte saadud iseseisvus ja vabadus on tõeliseks iseseisvuseks ja vabaduseks igale rahvale.»[27] Lisaks sellele paljastas «Noor Proletaarlane» teravalt eesti kodanluse Nõukogude-vastaseid plaane, eriti aga katseid kasvatada eesti noorsugu kooli, kiriku, veel enam aga mitmesuguste kodanlike noorsooseltside kaudu teiste rahvaste vihkamise ja kodanliku natsionalismi vaimus ning kutsus korduvalt ka eesti töötavat noorsugu valvsalt seisma maailma proletariaadi isamaa kaitsel.

«Noor Proletaarlane» avaldas oma kindla seisukoha ka kodanlike noorte organisatsioonide kohta. Kui kodanluse poolt suletud Üle-eestimaaline Noorproletaarlaste Ühing tegi sellega vea, et ta kutsus üles kodanlikke noorsooseltse lihtsalt boikoteerima, siis EKNÜ talitab teisiti, selgitas ajaleht. «Eestimaa proletaarlik noorus — oma kõrgete kommunistlikkude paleustega ning tugevate käsivartega kuulutab sõja neile vaimuvaestele logelejatele ning ehib nii Tartu alma materi auditooriumid kui ka kõik noorte ühingute urkad loovate kommunistlikkude ideaalide vaenukirjadega ning kihava eluga veripunaste lippude loosungite all: Kõigi maade noorproletaarlased, ühinege kommunistliku ühiskonna loomiseks!»[28]

EKNÜ ja tema häälekandja «Noor Proletaarlane» püsisid ka edaspidi sellel seisukohal, et EKNÜ peab tungima kodan-

---

[27] «Noor Proletaarlane» nr. 2, 22. veebr. 1927.
[28] «Noor Proletaarlane» nr. 1, 1. dets. 1921.

likesse noorsooseltsidesse ning neid oma võitluses ära kasutama, neis asuvaid töölisnoori võitma EKNÜ poole ja viima nad võitlusele kodanliku korra vastu. Materjalid 1922. a. jaanuaris toimunud Eesti Koolinoorsoo Liidu IV kongressist, Ülemaalise Eesti Noorsoo Ühingu «erapooletuse» järjekindel paljastamine, kirjutised skautidest ja noorkotkaste organisatsioonidest kajastasid kindlalt neid selgeid ja õigeid seisukohti.

Kuid võitluses 1926. aastal asutatud Eesti Noorsotsialistliku Liidu vastu esines ka «Noore Proletaarlase» veergudel pahempoolne kallak, mis väljendus selle ühingu täielikus boikoteerimises. Mis aga puutub noorsotside ühingu tegevuse hindamisse ja tema poliitika sisulisse paljastamisse «Noores Proletaarlases», siis need olid põhiliselt õiged. Noorsotsialistliku Liidu asutamiskonverentsi puhul avaldas ajaleht ühe noortöölise kirja, milles anti noorsotside ühingule üsna tabav iseloomustus. Kirja autor jutustas, et noorsotside «konverentsi kõnepukis käis terve rida sihvitud ja lihvitud noorhärrasid, kes kõik rääkisid väga peent härrasrahva keelt... Siin ei räägitud töölisnoorte viletsatest näljapalkadest, pikast tööpäevast, võimatutest töötingimustest, kurnamisest, poliitilisest survest ja tagakiusamisest.» Ja üldse näib, et ehkki noorsotsid tahavad end igati töötava noorsoo kaitsjatena ja juhtijatena kujutada, ei ole neil tegelikult viimastega mitte midagi ühist.[29]

Ilmselt oli sellel «Noore Proletaarlase» paljastusel niivõrd suur mõju, et Noorsotsialistliku Liidu häälekandja «Rünnak» ei saanud kuidagi sellest vaikides mööda minna. Vastuses «Noorele Proletaarlasele» väitsid noorsotside juhid abitult ja üldsõnaliselt, et «noorsotsialistid on ägedamad poliitilise terrori ja viletsate töötingimuste vastased — kuid kas mõnekümne häälega vastuvõetud protest oleks lõpetanud selle».[30]

Niisugune arusaamine asjast näitas eesti proletaarsele noorsoole veel kord, et Noorsotsialistlikult Liidult pole tal midagi, isegi mitte protesti avaldamist loota, et see ühing ei ole valmis mingisuguseks konkreetseks tegevuseks võitluses töötava noorsoo vabaduse ja õnne eest. Õigus oli nimelt EKNÜ Keskkomitee häälekandjal, kui ta ütles noorsotsidele osutades: «Mitte revolutsioonilisi sõnakõlkse ei ole meil tarvis, vaid revolutsioonilisi tegusid. Näidaku noorsotsialistid, et nad... on töörahva revolutsiooni kangelased, ainult siis võib töölisnoorsugu neid uskuda. Näidaku tegusid!»[31]

Nagu järgnevad aastad ilmekalt tõestasid, hakkasid nii

---

[29] «Noor Proletaarlane» nr. 1, 26. nov. 1926.
[30] «Rünnak» nr. 2, 1926.
[31] «Noor Proletaarlane» nr. 1, 30. jaan. 1927.

mõnedki Noorsotsialistliku Liidu liikmed tõelisi revolutsioonilisi tegusid näitama, kuid siis nad ei olnud enam noorsotsid . . .

Niisugune oli EKNÜ Keskkomitee häälekandja «Noor Proletaarlane» võitlustee, tema tegevus EKNÜ illegaalse ja legaalse tegevuse suunamisel, marksismi-leninismi ideede propageerimisel, kodanliku korra ja kodanliku valitsuse ning natsionalistlike noorsooseltside poliitika paljastamisel. Ehkki «Noort Proletaarlast» suudeti välja anda vaid 21 numbrit, on tema osa Eestimaa Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu ajaloos väga suur.

«Noore Proletaarlase» ja legaalse noorsooajalehe «Noor Tööline» võitlustraditsioone jätkavad Nõukogude Eestis ELKNÜ Keskkomitee häälekandjad «Noorte Hääl», «Molodjož Estonii» ja «Noorus». Nad on meie partei ja Kommunistliku Noorsooühingu võitlusrelvaks noore põlvkonna kasvatamisel, kommunistliku ühiskonna inimeste moraalsete omaduste kujundamisel, noorte mobiliseerimisel kommunismi ülesehitamisele.

NOORSUGU, ÜHINE!

Legaalne proletaarne noorsooajakirjandus kodanlikus Eestis

J. KALITS,
ajalookandidaat

Legaalse proletaarse noorsooajakirjanduse ilmumist kodanlikus Eestis võib jagada kahte perioodi: 1) 1920. aastast kuni 1924. aasta detsembriülestõusuni; 2) alates 1927. aastast kuni fašistliku diktatuuri kehtestamiseni. Esimesel perioodil olid tingimused legaalse proletaarse noorsooajakirjanduse väljaandmiseks soodsamad kui teisel, mistõttu tollal ilmunud ajakirjanduse arv on märksa suurem. Teisel perioodil aga ilmus proletaarset noorsooajakirjandust vaid mõned üksikud numbrid. Fašistliku diktatuuri ajal puudus töölisajakirjanduse legaalseks väljaandmiseks igasugune võimalus.

Kodanliku diktatuuri esimestel aastatel ilmus ajakiri «Noor Tööline», mis suleti siseministri määrusega 7. aprillist 1923. Pärast seda hakkas ajakiri ilmuma uue nime all «Meie Noor Tööline», mis omakorda suleti 20. septembril 1924. a. 1923. aastal ilmus ka proletaarne lasteajakiri «Meie lapsed». 1924. aastal tehti katseid ka teiste poliitiliste noorsooajakirjade väljaandmiseks. Nii kirjutab F. Kaur oma mälestustes, et «näiteks taotlesime luba noorte populaarteadusliku ja poliitilise kuukirja «Moment ja Viisnurk» väljaandmiseks. Enne kuukirja esimese numbri ilmumist aga teatati politsei peavalitsusest, et «Moment ja Viisnurk» on suletud kuni sõjaseaduse kestuseni».[1]

«Noor Tööline» alustas ilmumist 1922. a. jaanuaris. Esimeses numbris kirjutati: ««Noor Tööline» astub Eesti töörahva ühisesse väerinda... Meie võitlus ei või olla ainult kultuur-ideeline. Töölisnoorsugu haaraku kätte poliitilise ja majandusliku võitluse kaheteraga mõõk!»[2] EKP aruandes Kominterni IV kong-

[1] Karastumine. Mälestusi Eesti noorsoo revolutsioonilisest liikumisest, Tallinn, 1958, lk. 102.

[2] «Noor Tööline» nr. 1, 1922, lk. 1.

Töölisnoorsoo ajakiri «Noor Tööline».

ressile märgiti, et ««Noor Tööline» oma elulisuse ja tõsiduse poolest kaugelt ületab kogu ülejäänud noorsooajakirjandust».[3] Kodanlik ajakirjandus nimetas «Noort Töölist» kommunistlikuks.[4]

---

[3] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 100, l. 23.
[4] EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 79, l. 19.

«Noor Tööline» võitis kiiresti noorsoo laiades hulkades populaarsuse, mida tõendas ka tema tiraaži pidev kasv. «Noore Töölise» esimest numbrit trükiti 2500 eksemplari, teist ja kolmandat kolm tuhat, neljandat ja viiendat viis tuhat ning kuuendat numbrit neli tuhat eksemplari. Samal ajal ei ületanud kodanlike noorsooajakirjade tiraaž 300—500 eksemplari.[5] Ajakiri levis mitte ainult proletaarse noorsoo hulgas, vaid tõmbas oma lugejateks ka kodanlike ringkondade noori. EKNÜ informatsioonis 1922. aasta esimese veerandi kohta märgiti: ajakirjal on üha kasvav populaarsus ka õppiva noorsoo kodanlike kihtide hulgas, kuna ta on ainukeseks trükiseks, kus järjekindlalt kritiseeritakse haridusministeeriumi reaktsioonilis-klerikaalset poliitikat ning taotletakse noorsoo õigust ühineda liitudesse ning võtta oma esindajate kaudu osa õppenõukogu tööst.[6]

Suurt osa etendas «Noore Töölise» printsipiaalse joone väljakujunemisel J. Lauristin, kes suunati EKNÜ Keskkomitee poolt ajakirja väljaandjaks. Samaaegselt täitis ta vastutusrikkaid ülesandeid EKNÜ Keskkomitees ja hiljem ka Eestimaa Töölisühingute Nõukogus, töötades seal juhatuse aseesimehena. Seega tundis J. Lauristin hästi töölisliikumise olukorda ja ülesandeid ning vastavalt sellele suunas ta ka ajakirja sisu.

«Noore Töölise» toimetamise pärast heideti J. Lauristin õhtukoolist välja. Kuid kodanlus ei leppinud üksnes sellega. Ta otsis võimalust veelgi ulatuslikumaks arveteõiendamiseks J. Lauristiniga. 21.—23. veebruarini 1924 lavastati Tallinnas 12 töölistegelase kohtuprotsess. Teiste hulgas mõisteti 7 aastaks vangi ka J. Lauristin. Tema tööd jätkas «Meie Noore Töölise» vastutava toimetajana A. Kõrgemaa. Ajakirja võitlev joon jäi endiseks. Olles lõpuni ustav töölisklassi üritusele, langes A. Kõrgemaa 1924. a. 1. detsembri ülestõusu päevil võitluses kodanluse ülekaalukate jõududega.[7]

Seades oma eesmärgiks noorsoo mobiliseerimise proletariaadi võitluslipu alla, avaldasid nii «Noor Tööline» kui ka «Meie Noor Tööline» mitmesuguseid materjale noorsoo olukorrast, töölis-, maa- ja õppiva noorsoo tegevusest.

Ajakirjad tõestasid faktidega, et kodanlikus riigis tuntakse töölisnoorsoo vastu huvi ainult niivõrd, kuivõrd on võimalik noori panna kapitaliste orjama. Lugejaile näidati, et metallitööstuses töötasid noored alates nelja- ja viieteistkümnendast eluaastast. Neid arvati õpipoisi kategooriasse, kusjuures töötasu oli minimaalne. Õpipoisiaeg vältas sageli rohkem kui

---

[5] «Noor Tööline» nr. 6, 1922, lk. 160.
[6] EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 779, l. 19.
[7] Karastumine, lk. 277.

kolm aastat. Kodanlus oli otseselt huvitatud, et noored ei omandaks eriala, sest nii kestis õpipoisiaeg kauem.

«Noor Tööline» nr. 2 kirjutas: ««Dvigatelis» 50—60 noort töölist. Õpipoisi palk 50—100 marka. Kasukata võimatu töötada. Tselluloosis tiris meister Kullerkann tihtipeale õpipoisse juukseid pidi. Baltis poolmeistrid norivad tubakat ja viina noorte poiste käest. Kui ei anna tubakat ja viina, siis masinat ei puhasta ega paranda. Ilmarises sunnitakse noori ületunde tegema.»[8]

Niisuguste näidetega tõestas ajakiri lugejaile, et mitte ainult nende vabrikus ei ole verehimulised peremehed ja närud meistrid, vaid halb ja talumatu on kogu kapitalistlik kord, et just kapitalism on see, mis sünnitab julma ekspluateerimist ja õigusetut olukorda. Irooniaga kirjutas «Meie Noor Tööline» 1924. aastal 1. mai üleskutses: «. . . Töölislaps saab toiduks räimi, taari ja kartuleid, tema mänguseltsiline on uulits, kõige suurem sõber — tiisikus ja armsam suvitamine — hallparunit karjasena orjata; see on tõu tervendamine, kõlbluse kasvatamine ja sündsa ajaviite muretsemine noorsoole. Töörahva noorsugu õpib koolis vaevalt lugema ja kirjutama, — seda nimetatakse üldiseks rahvahariduseks. Maast madalast orjata ja end peremehe ja selle kupja piitsaga ära harjutada, — see on enda toitmine ausa tööga noorest põlvest saadik.»[9] Ajakirjas avaldatud materjalid kinnitasid veel kord, et töölisnoorsoo klassihuvidel polnud midagi ühist kodanliku noorsoo klassihuvidega, et kodanluse propaganda noorsoo ühistest ideaalidest oli ainult pettus.

Suurt tähelepanu pööras «Noor Tööline» õppivale noorsoole. Oli ju õppiva noorsoo sotsiaalne koosseis küllalt kirju. Siin oli esindajaid töölisklassi, progressiivse intelligentsi, maaproletariaadi, kehv- ja kesktalurahva, käsitööliste ja teiste sotsiaalsete kihtide hulgast. Analüüsides õppiva noorsoo olukorda, laiendas «Noor Tööline» oma mõju suurele osale progressiivsest koolinoorsoost, muutis nad oma poolehoidjateks. Seega tekkis paljudes koolides soodus pind ka illegaalsete EKNÜ organisatsioonide loomiseks ja tegevuseks. EKP aruandes Kominterni täitevkomiteele 5. veebruarist 1922 kirjutati: «Noorsoo kommunistlik liikumine leiab vastukaja isegi keskkoolide õpilaste seas ja kõrgemates koolides.»[10] Kõneldes EKP III kongressil EKNÜ tegevusest, märkis J. Kreuks oma aruandes: «. . . praegu on ühingul 46 kollektiivi 300 liikmega. Kõige roh-

[8] «Noor Tööline» nr. 2, 1922, lk. 46.
[9] «Meie Noor Tööline» nr. 3/4, 1924, lk. 1.
[10] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 100, l. 4.

kem kollektiive on Tallinnas ja nimelt 24. Peale selle Pärnu linnas, maakonnas, Viljandi linnas, maakonnas, Harjumaal, Järvamaal, Läänemaal, Valgamaal ja Tartus. Suuremalt osalt töölisnoorsookollektiivid, ainult üks neljandik seisab õppuritest koos.»[11]

Ajakiri toetas kõigiti pahempoolselt häälestatud koolinoori, julgustas ja õpetas neid võitlema. Palju ruumi pühendas «Noor Tööline» koolinoorsoo tegevuse kirjeldamisele ja analüüsile väljaspool Tallinna. Eriti tugev side oli EKNÜ organisatsiooniga ja «Noore Töölisega» Pärnu koolinoorsool.[12] Noorsooliikumise iseloom Pärnus oli pahempoolne. Üheks selle avalduseks oli Pärnu ühisgümnaasiumi streik märtsis 1922, millest võttis osa 150 õpilast ja mida juhtis Kommunistliku Noorsooühingu kollektiiv.

Halastamatult paljastas «Noor Tööline» haridusministeeriumi reaktsioonilist poliitikat. Teravalt kommenteeriti tolleaegse haridusministri Baueri iga ringkirja. Näiteks andis Bauer uue ringkirja, mis keelas «õpetaja kutsetunnistust andmast isikuile, kellest pedagoogika nõukogu kindlas arvamuses on, et nad koolis või väljaspool kooli töötama hakkavad Eesti vabariigi vastu, kes eitavad meie demokraatlist riigikorda või avalikku kõlblust».[13] «Noor Tööline» näitas, millise heameelega kiitis riigikogu reaktsiooniline enamus selle ringkirja heaks. Bauer keelas ära ka noorsoo karskuskongressi ning asus seisukohal, et õpilane ei tohi osa võtta ühestki organisatsioonist väljaspool kooli.

«Noor Tööline» rõhutas, et reaktsioon oli valmis kõikide vahenditega hävitama igasugust progressiivset koolinoorsoo liikumist, samal ajal aga ei osutanud üldse tähelepanu koolide halvale olukorrale ja ebapedagoogilistele meetoditele töös. Koolide tõelise olukorra valgustamiseks tõi «Noor Tööline» näite Paide gümnaasiumist artiklis «Gümnaasiumlaut». Muu hulgas kirjutati: «...korralik põllumees muretseb oma neljajalgsete eest selles suhtes paremini. Ukse järele juba otsustades saad mulje, et Sind loomalauta ehk hobusetalli viiakse, sisemusest rääkimata.»[14] Samas numbris kirjutatakse ka õpilaste ekspluateerimisest Väätsa algkoolis.

Ülaltoodust nähtub, et «Noor Tööline» pühendas koolinoorsoo tegevusele ja võitlusülesannetele suhteliselt ulatuslikku tähelepanu. Kuulus ju koolinoorsoo hulka nii tööliste kui ka

---

[11] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 114, l. 6.
[12] «Noor Tööline» nr. 2, 1922, lk. 44.
[13] Samas, lk. 86.
[14] «Noor Tööline» nr. 6, 1922, lk. 159.

talurahva hulgast pärinevaid noori ja nende koondamine EKP ümber, nende ideoloogiline kasvatamine omas äärmiselt suurt tähtsust.

Oma esimestes numbrites kirjutas «Noor Tööline» vähem noortest maaproletaarlastest. Alles 1922. aasta keskel püstitas ajakiri ülesande noorte maaproletaarlaste organiseerimiseks. Ajakiri rõhutas, et «Eesti proletariaat peab paljugi veel arenema ja kes teab, missugused hädaohud ta veelgi peab üle elama, enne kui ta valitsevaks klassiks jõuab, seepärast on võrsuv noorsugu meile eriti tähtis, on tähtis, et noor maaproletaarlane mitte enam sarnaste vaadetega ellu ei astuks, nagu isa enne teda, et teda mitte üksi raske elu võitlema ei õpetaks ja teadlikuks ei teeks, vaid ta juba elu algul teaks oma saatust ja teaks oma ülesandeid selle proletaarlaste neetud saatuse hävitamiseks».[15] Sellest peale hakkas ajakiri avaldama maanoorsoo olukorra kohta materjale rubriigis «Maatöölisnoorsoo võitlus». Avaldati sõnumid nagu «Külakurnaja tungib peale», «Näljapalk ja orjatingimused», «Maatöölisnoorsugu külakurnaja söödaks» jt.[16]

«Noor Tööline» ja hiljem «Meie Noor Tööline» kutsus üles suunama maanoorsoo hulka poliitiliselt enamarenenud ja proletaarse maailmavaatega töölisnoori ja koolinoori. Nende jaoks avaldas «Meie Noor Tööline» terve tegevusprogrammi.

Võrreldes koolinoorsooga puudutas «Noor Tööline» maanoorsoo olukorda tunduvalt väiksemas ulatuses. See on seletatav asjaoluga, et «Noore Töölise» kontakt maanoorsooga oli väiksem ja seetõttu ka maanoorsoo organiseerituse tase madalam.

Väga vähe kirjutas «Noor Tööline» üliõpilasnoorsoost. See oli nähtavasti tingitud asjaolust, et ülikoolis oli väga vähe töölisnoori. Paljastades mandumist üliõpilaskonnas, kirjutas «Meie Noor Tööline»: «... selsamal ajal on aga ülikool suletud proletaarlastele ...» ning need kes ... «jõudnud sinna, peavad endid lõpmatuseni välja kurnama».[17]

Ülikoolis siiski töötas kommunistlike noorte kollektiiv. Sellest kirjutab O. Sepre oma mälestustes: «1921. a. sügisel asutasime ülikoolis esimese põrandaaluse kommunistlike noorte kollektiivi. Sellesse kuulusid A. Vaarandi, M. Tulp, A. Lipstal, mina ja mõned teised.»[18] Konspiratsiooni mõttes «Noor Tööline» selle tegevusest ei kirjutanud. Kuigi üliõpilaste illegaalsele organisatsioonile luuakse 1922. aasta sügisel legaalne kate

[15] «Noor Tööline» nr. 4/5, 1922, lk. 125.
[16] «Meie Noor Tööline» nr. 3/4, 1924, lk. 7.
[17] «Meie Noor Tööline» nr. 5, 1923, lk. 18.
[18] Karastumine, lk. 119.

«Meie Noor Tööline», «Noore Töölise» järelkäija.

Sotsiaal-filosoofilise Üliõpilaste Seltsi näol, ei kirjutata ka selle tegevusest, et mitte seada proletaarse maailmavaatega organisatsiooni reaktsiooni löögi alla. Oma mälestustes märgib O. Sepre, et selts pööras suurt tähelepanu võitlusele kehvemate üliõpilaste olukorra parandamise eest. 1923. aastal esitati riigikogule ka vastav seaduseelnõu. Selle kohta kirjutas «Meie Noor Tööline», et see seaduseelnõu juba ülikoolis juubeldades maha hääletati ja et «sedasama tegi riigikogu kodanline enamus, kui seaduse eelnõu sinna rändas».[19]

EKP aruandes Kominterni IV kongressile märgiti, et «... legaalses töös on kaks keskust — EISTP noorteosakond ja

[19] «Meie Noor Tööline» nr. 5, 1923, lk. 18.

revolutsiooniliste ametiühingute nõukogude juures asuvad noortekomisjonid, mis muide töötavad täielikus kontaktis».[20] Väga tähtsat osa etendas noorte koondamisel nende keskuste ümber «Noor Tööline». Avaldades pidevalt informatsiooni noortekomisjonide loomisest, innustas ajakiri noori komisjonidesse astuma. «Ametiühingute noortekomisjonide kõrgemaks ja keskseks organiks sai Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu noortekomisjon, mis loodi esialgu 5-liikmelises koosseisus. Siia kuulusid J. Lauristin, O. Piir, E. Rõngelepp, V. Klementi ja A. Vaarman...»[21] Tehes kokkuvõtteid noortekomisjonide loomisest 1922. aasta vältel, märkis «Noor Tööline», et «aasta lõpul ei leidu töölisühisust linnades ja isegi maal, kus mitte noortekomisjoni pole ellu kutsutud».[22] 1922. aasta aprillis loodi esimene töölisnoorsoo komisjon Pärnumaal Pornuse valla töölisühisuse juures. 1923. aasta oktoobris oli Eestis üldse 31 noortekomisjoni.[23]

«Noor Tööline» ja «Meie Noor Tööline» avaldasid rohkesti kirjutisi noortekomisjonide tegevusest demonstratsioonide ja koosolekute organiseerimisel, ajakirjanduse levitamisest, noorsoo kultuurilisest kasvatamisest, võitlusest paremate töötingimuste loomise eest jne. Samuti tegelesid noortekomisjonid erilise tähelepanuga töölisnoorsoo ajakirjanduse väljaandmise ja levitamisega.

Samal ajal oli teise legaalse organi — EISTP noorteosakonna üheks ülesandeks noorsoo eemaldamine sotside partei mõju alt. Seda ka saavutati: Tallinna Sotsialistlik Noorsooühing läks üle EISTP Tallinna noorteosakonda. Avaldades selle kohta materjali oma veergudel, paljastas «Noor Tööline» oskuslikult sotside kahekeelsust. Tallinna Sotsialistliku Noorsooühingu üleskutse ja resolutsioon näitasid eredalt sotside täielikku läbikukkumist noorsooliikumises. Üleskutses kirjutati: «Mida kauem me selle partei noorte ühingus olime, mida enam meid kogunes, seda jälgimaks muutus meile see demokraatlise piruka partei... Silmas pidades, et Tallinnas on tekkinud teine legaalne noorte organisatsioon — Eesti Iseseisva Sotsialistliku Tööliste Partei Tallinna noorsoo osakond, otsustasime — terves koosseisus astuda selle koosseisu.»[24]

«Noore Töölise» järgmises numbris avaldati Tallinna Sotsialistliku Noorsooühingu resolutsioon, kus märgiti, et Tallinna sotsiaaldemokraatlik töölispartei kannab ainult pettussildina

[20] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 100, l. 23.
[21] Karastumine, lk. 196.
[22] «Noor Tööline» nr. 3, 1923, lk. 34.
[23] «Meie Noor Tööline» nr. 5, 1923, lk. 9—10.
[24] «Noor Tööline» nr. 7/8, 1922, lk. 181.

oma nimetust, kuna ta sisuliselt ei ole ei sotsialistlik ega proletaarne (tööliste), «vaid endast kõige harilikumat kodanlik-demokraatlikku erakonda kujutab, olles häbiplekiks töölisparteide nimekirjas».[25]

Suuremaks organisatsiooniliseks ürituseks, mille ettevalmistamisest võttis osa ka «Meie Noor Tööline», oli 1923. aasta augustis toimunud töölisnoorsoo I konverents. Konverentsist kutsuti osa võtma ka kõiki erapooletuid noorsoo-organisatsioone, kusjuures rõhutati, et noored seisavad valiku ees: «kas ühes kõduneva kodanlise korraga uppuda lagunemise soosse ehk minna ühes töölisnoorsooga vastu sotsialistlisele ühiskonnale, vastu minna kultuurile ja inimsusele.»[26]

Töölisnoorsoo I konverents tõi kaasa töölisnoorsoo tegevuse üldise elavnemise. Septembris astus töölisnoorsugu välja uue sõjaohu, militarismi, tõusva fašistliku liikumise vastu. Oktoobris toimus töölisnoorsoo organiseerimiskuu. Novembris ja detsembris toimusid valla- ja linnaomavalitsuste valimised, kus noored võitlesid Töörahva Ühise Väerinde eest. Intensiivistus töö töölissportlaste seas ja novembris peeti töölissportlaste esimene kongress. Detsembris korraldati töölisnoorsoo maakondlikud konverentsid. Elavnes töö maanoorte hulgas. Kõik need sündmused leidsid valgustamist «Meie Noore Töölise» veergudel.

Suurt tööd tegid «Noor Tööline» ja «Meie Noor Tööline» töölis- ja progressiivse noorsoo võitlustaktika selgitamisel. Peamiseks tuleb siin lugeda noorte koondamist Töörahva Ühise Väerinde ümber. Juba «Noore Töölise» esimeses numbris kirjutati: «Noorte proletaarlaste vägi astub Töörahva Ühisesse Väerinda. Ja need 12 nõudmist, mis selle väerinna kogumislipul, on ka noorte proletaarlaste nõudmised käesoleval silmapilgul.»[27] Sellelt positsioonilt ei taganenud «Noor Tööline» ja «Meie Noor Tööline» kordagi. Balansseerides legaalsuse ja illegaalsuse piiril, kutsus «Noor Tööline» noori üles võitlusele kodanliku režiimi vastu.

«Noor Tööline» esines ka mitmesuguste nõudmistega noortööliste olukorra parandamiseks. Üheks selliseks oli Baltimaade kommunistlike noorsooühingute esindajate Riia konverentsil ühiselt väljatöötatud töölisnoorsoo 34 nõudmist töökaitse parandamiseks. Ajakiri kutsus kõiki noori töölisi võitlema nende nõudmiste ellurakendamise eest. Samuti pöörduti kõigi töölisorganisatsioonide poole ettepanekuga võtta need nõudmised omaks ja võidelda nende elluviimise eest. Nõudmiste hulgas

---

[25] «Noor Tööline» nr. 9, 1922, lk. 228.
[26] «Meie Noor Tööline» nr. 1, 1923, lk. 4.
[27] «Noor Tööline» nr. 1, 1922, lk. 4.

märgiti, et keelataks alla 14 aasta vanuste laste kasutamine igasugustel töödel, et töörahva lastele võimaldataks tasuta haridust, kuuajalist palgalist puhkust, et ametiõppimine piiratagu kahe aastaga[28] jne. Selliste nõudmiste esitamine tugevdas noortööliste võitlusrinnet ja koondas nende ridu.

Progressiivse noorsoo nimel astusid «Noor Tööline» ja «Meie Noor Tööline» välja kodanluse repressioonide vastu. Ajakirjad nõudsid korduvalt noorsoo juhtide ja organisaatorite vanglast vabastamist. 1922. aastal nõudis «Noor Tööline» Arnold Sommerlingi, Üle-Eestimaalise Noorproletaarlaste Ühingu esimehe viivitamatut vabastamist. «Eesti proletaarline noorsugu,» kirjutas ajakiri, «ei unusta sm. Arnold Sommerlingi, vaid nõuab: Sommerling — türmist riigikogusse.»[29] Analoogilise nõudmisega esines «Meie Noor Tööline» 1924. aasta kevadel artiklis «Noorproletaarlased türmidest välja». Selles nõuti, et vabastataks V. Kangur, A. Murro, K. Pauk, O. Künnapuu, A. Veimer, O. Sepre ja teised areteeritud aktivistid.[30] Kodanlus vastas sellele nõudmisele «Meie Noore Töölise» sulgemisega.

Märkimisväärset tööd tegid «Noor Tööline» ja «Meie Noor Tööline» noorsoo ideoloogilisel kasvatamisel. Noorte teoreetiliste teadmiste tõstmiseks avaldas «Noor Tööline» artikleid revolutsiooniliste tähtpäevade, klassivõitluse, riigi ja paljude teiste küsimuste kohta. Avaldati materjale sotsialismi ülesehitamise kohta Nõukogude Venemaal, ilmusid kirjutised «Kirik, riik, proletariaat», «Töölisnoorsugu ja antimilitarism», «Teadusliku sotsialismi algallikad», «Riik ja revolutsioon», «Oktoober ajaloo tähisena», «Revolutsioon ja vabariik», «Vene proletariaat ja Oktoobrirevolutsioon» ja paljud teised.

Suurt tähelepanu pöörasid ajakirjad proletaarse internatsionalismi kasvatamisele. Rohkesti oli ajakirjades sõnumeid tööliste võitlusest välismaal, Kominterni ja Kommunistliku Noorsoo Internatsionaali tegevusest.

EKNÜ pidas otsustavat võitlust noorsoo kasvatamise eest ateismi vaimus. Noored võitlesid usuõpetuse õpetamise vastu koolides, korraldasid usuvastaseid demonstratsioone ja organiseerisid ilmalikke leere. Selles töös oli paratamatult vajalik ka «Noore Töölise» ja «Meie Noore Töölise» abi. Nii kirjutas «Noor Tööline», et «kui tahame võidelda kirikliste kommetega, peame asemele seadma oma viisid, proletaarsed kombed».[31] Üheks niisuguseks proletaarseks kombeks kujunes nn. ilmalik

---

[28] «Noor Tööline» nr. 3, 1922, lk. 69—70.
[29] «Noor Tööline» nr. 2, 1922, lk. 30.
[30] «Meie Noor Tööline» nr. 3/4, 1924, lk. 16.
[31] «Noor Tööline» nr. 5, 1922, lk. 147.

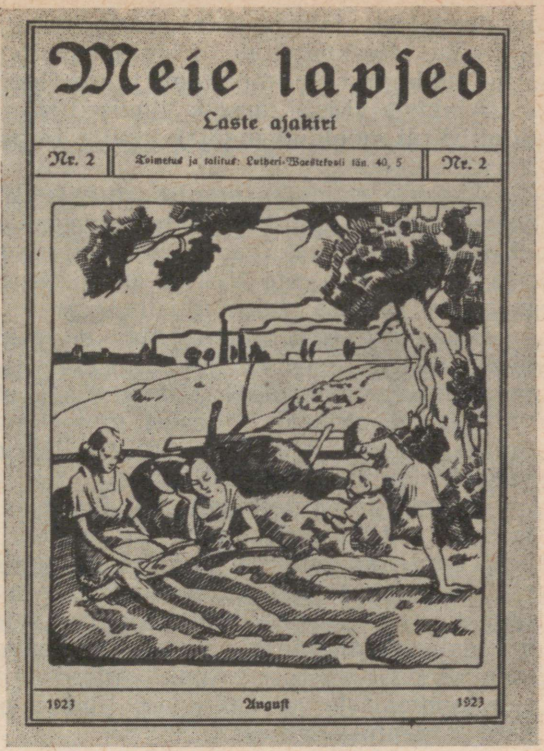

Ametiühingute poolt väljaantud lasteajakiri «Meie lapsed».

leer, kus osavõtjad tutvusid marksistlik-leninliku teooria põhiküsimustega. Arvukaks kujunes noorte osavõtt ilmalikust leerist 1922. aasta suvel. Tallinnas lõpetas selle 70 noort. Ka hiljem katsetasid noortekomisjonid organiseerida ilmalikku leeri Pärnus, Tartus, Narvas ja mujal, kuid need keelati politseivõimude poolt. Sama aasta 27. augustil korraldati aga üldine kirikuvastane rongkäik. «Noor Tööline» kirjutas sellest: «Pirital ehitatud altarile kogunes üle kolmesaja leeritunnistuse, üle paarisaja katekismuse ja jutluseraamatu ... sellel koosolekul tõotasid noored jäädavalt loobuda kiriklikest kommetest.»[32]

«Noore Töölise» ja «Meie Noore Töölise» huvitavamaks ja mitmekesisemaks muutmiseks avaldati ajakirjas rohkesti ilukirjanduslikku omaloomingut.

Proletaarse legaalse noorsooajakirjanduse samasse perioodi

[32] «Noor Tööline» nr. 3, 1923, lk. 35.

kuuluva lasteajakirja «Meie lapsed» väljaandjateks oli Ametiühingute Kesknõukogu noortekomisjon ja samuti Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu juures loodud naiskomisjon.[33]

Ajakirja «Meie lapsed» ilmus 1923. aastal kolm numbrit. Ajakiri oli mõeldud lugejatele alla 14 aasta, kuid pakkus huvi ka vanematele.

Ajakirja esimeses numbris tutvustati noori lugejaid proletaarsete lastegruppide tegevusega ja määratleti noorte eesmärk: «Kui meie vanemaks saame, siis astume noortööliste ühingusse, aga pärast vanemate tööliste parteisse, sinna seltsi, mis tahab maailmas õigluse maksma panna.»[34]

Edasi järgnesid muinasjutud, mille sisuks oli ebavõrdsuse, ülekohtu ja klassirõhumise paljastamine. Muinasjuttudes esinevate kujude kaudu näidati kodanliku Eesti võimumehi ja nende valitsemismeetodeid. Pikemas muinasjutus «Muinasjutt kuldonust» paljastati halastamatult klassihuvide reetjaid ning naerdi välja kodanlik demokraatia.

Paljud jutustused polnud ajakirjas adresseeritud ainult lastele. Näiteks muinasjutus «Piiriaed» kirjutati muuseas: «Lollpead said rohkem süüa ja kandsid rohelisi ülikondi, mis ilusamad olid, kui teistel saare elanikel, ja palju mehi, kes ei suutnud enam näha oma laste nälgimist, müüsid endid kaheteistkümnele rikkale mehele, astusid lollpeade ridadesse ja võitlesid oma vendade vastu.»[35] Analoogilised muinasjutud, nagu «Huntide ja lammaste vabariik» ja paljud teised, olid teravaks kriitikaks kodanluse aadressil.

Nagu «Noor Tööline» ja «Meie Noor Tööline» nii püüdis ka «Meie lapsed» süvendada internatsionaalset kasvatust. Selleks avaldas ajakiri materjale Berliini lastegruppide tööst. Samuti tegi ajakiri katset ka ajalooküsimuste valgustamiseks, avaldades artikli «Venemaa revolutsioonidest». «Meie lapsed» aitas samuti jõudumööda kaasa proletariaadi ühisüritustele.

Sellega lõpeb kodanliku Eesti legaalse proletaarse noorsooajakirjanduse esimene periood. Peamiseks ülesandeks oli tollel perioodil progressiivse noorsoo koondamine proletariaadi võitluslipu alla. Teiseks põhisuunaks oli klassiteadvuse ja ideoloogilise selguse kasvatamine, kusjuures suure osa sellest moodustas internatsionalismi kasvatamine. Vaadeldud periood on ühtlasi ka suhteliselt viljakamaks perioodiks kodanlusaegse proletaarse legaalse noorsooajakirjanduse ajaloos.

---

[33] Karastumine, lk. 157, ja A. Liebman. EKP sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail, Tallinn, 1961, lk. 92.

[34] «Meie Lapsed» nr. 1, 1923, lk. 13.

[35] «Meie Lapsed» nr. 2, 1923, lk. 7.

1924. aasta 1. detsembri ülestõusu ebaõnnestumisele järgnesid kodanluse terroriaastad. Revolutsioonilised töölisorganisatsioonid purustati. Kõige tagasihoidlikumgi legaalne tegevus allutati rangele politseilisele kontrollile. Selles olukorras ei saanud kõne allagi tulla legaalse proletaarse noorsooajakirjanduse väljaandmine.

Alles 1927. aastal hakkas EKNÜ organiseerima laialdasemat tegevust töölisnoorsoo hulgas. 1927. aasta juunis toimus EKNÜ aktiivi nõupidamine. Nõupidamisel leiti «... vajaliku olevat saavutada luba legaalse töölisnoorte ühingu loomiseks ja legaalse töölisnoorte ajakirja väljaandmiseks».[36] Otsustati hakata välja andma töölisnoorte kuukirja «Noorte Hääl», mille esimese numbri ettevalmistamine usaldati H. Rossile. «Noorte Hääle» väljaandjaks määrati E. Elmann, vastutavaks toimetajaks A. Adevits.

Ajakirja esimene number valmis 1927. aasta augustis. Kodanliku ühiskonna paljastamises ei jäänud ta maha aastail 1922—1924 ilmunud legaalsetest proletaarsetest noorsooajakirjadest.

«Noorte Hääl» võttis printsipiaalse seisukoha kõigi tollal ilmunud tähtsamate noorsooajakirjade suhtes. «Töölisnoorsugu ei huvita kodanlise noore «Tõusmed», «Noorusmaad» ja «Kevadikud»,[37] milles unistatakse «ilusast isamaast», «kallist kodurannast», «noorusrõõmust» jne., ega rahulda ka väikekodanliku intelligentsi «Rünnakud»,[38] milles tehakse ainult revolutsioonilisi sõnakõlkse klassivõitlusest.»[39] Seoses sellega määrati kindlaks proletaarse noorsooajakirjanduse ülesanded.

1912. aastal rõhutas V. I. Lenin «Pravdast» rääkides, et «töölisajaleht on töölistribüün».[40] Selle põhimõtte järgi töötas ka noore proletariaadi ajakirjandus kodanlikus Eestis. Konkreetsete faktidega näitas «Noorte Hääl», et proletaarse noorsoo olukord oli kodanliku Eesti algaastatega võrreldes halvenenud. Proletaarne noorsugu elas kiidetud demokraatlikus vabariigis sõna otseses mõttes kõige julmema ekspluateerimise piinapingil. Selle kujukaks näiteks on ajakirjas avaldatud kirjutis Balti Puuvillavabriku noortööliste elust pärast tükitööle üleminekut: «Eriti viletsaks muutus seeläbi õppimata noortööliste seisukord,

[36] Karastumine, lk. 304.

[37] «Tõusmed», Eesti Koolinoorsoo Keskliidu väljaanne, alustas ilmumist 1926. a.; «Noorusmaa», Eesti Õpetajate Liidu väljaanne, alustas ilmumist 1925. a.; «Kevadik», Eesti Noorsoo Karskusliidu väljaanne, alustas ilmumist 1924. a.

[38] «Rünnak», Eesti Noorsotsialistliku Liidu häälekandja, alustas ilmumist 1924. a.

[39] «Noorte Hääl» nr. 1, 1927, lk. 1.

[40] V. I. Lenin. Teosed, 18. kd., lk. 274.

sest töölistele on määratud jaotöö ja et seda tööd ära teha, on sunnitud noortööline töötama 12, isegi kuni 16 tundi päevas selles umbses õhustikus, et mitte nälga surra.»[41] Krulli vabriku kohta kirjutati, et õpipoisid töötavad seal peaaegu palgata. Rapla viinavabriku kohta märgiti, et tööpäev on seal kuni 12 tundi, kusjuures viina eest sunnitakse 3—4 tundi peale kauba töötama. Niisugused ebainimlikud töötingimused olid juba enne majanduskriisi puhkemist, kuid kriisiaastail halvenes olukord veelgi.

Töölisnoorsoo rasket olukorda suurendas veelgi tööpuudus. Kodanluse andmeil kasvas tööpuudus 1932. aasta talvel 31 767 registreeritud töötuni. Tööpuuduse all kannatajate tegelik arv oli hoopis suurem.[42]

Üheks «Noorte Hääle» ülesandeks oli kasvatada noorsugu marksistlik-leninliku maailmavaate vaimus. «Kuid paljast maailmavaatest,» rõhutas ajakiri samaaegselt, «klassiteadvusest pole küll, siin peab olema ka klassiaktiivsus.»[43] Sellega kutsuti proletaarse noorsoo hulki otsesele võitlusele. Soovitati kasutada ametiühinguliikumist ning kindlustada, et klassiteadlik noorsugu oleks ametiühinguliikumise tuumaks. Teatud tähelepanu pühendati ka maanoorsoo klassiteadlikkuse tõstmisele.

«Noorte Hääle» kaudu andis EKNÜ oma hinnangu neile noorsoo-organisatsioonidele, kes ainult rääkisid sotsialismi ehitamisest. Noorsotsialistliku liikumise kohta märgiti, et see ei tunne mingit kindlat maailmavaadet, Kultuuritahtelise Noorpõlve Koondise kohta aga, et ta ei tunne klassivõitlust. Ajakirjas avaldati lootust, et nii mõnigi noor nende ridadest välja astub.[44] Teravalt astus ajakiri välja töölisliikumise reeturite vastu. «Noorte Hääle» veergudel osutati küllalt ulatuslikku tähelepanu ka proletaarse internatsionalismi kasvatamisele. Ajakirjas oli rubriik «Töölisnoorsoo liikumine välismail», samuti avaldati artikkel «Marurahvuslus ja proletariaadi rahvuspoliitika». Ajakiri kutsus üles kaitsma lapsi religiooni ja marurahvusluse mõju eest. Hulk artikleid oli pühendatud rahvusvahelise töölisliikumise probleemidele.

Kodanlus tunnistas «Noorte Hääle» revolutsiooniliseks ja valitsusevastaseks. Tallinna-Harju prefekti määrusega 15. augustist 1927 ajakiri konfiskeeriti ja pandi aresti alla. Lugejateni jõudis «Noorte Häält» ainult mõnisada eksemplari.

EKNÜ pingutas jõude legaalse proletaarse noorsoo-organisatsiooni loomiseks. Selleks pidi saama Ülemaaline Töölis-

[41] «Noorte Hääl» nr. 1, 1927, lk. 21.
[42] Eesti kroonika 1932, Tartu, 1933, lk. 75—76.
[43] «Noorte Hääl» nr. 1, 1927, lk. 4.
[44] Samas, lk. 7.

noorte Ühing (ÜTÜ). Vaatamata kõigi vormiliste nõuete täitmisele, viivitas siseministeerium vastava loa andmisega. Alles 1927. aasta detsembris õnnestus saada ÜTÜ asutamisluba ning koos sellega ka õigus legaalse häälekandja väljaandmiseks. Selleks legaalseks häälekandjaks oli ajakiri «Võitlus», tema väljaandjaks ÜTÜ Keskkomitee.

Oma esimeses numbris deklareeris «Võitlus»: «Meie võitlus on töörahva võitlus kodanliku korra vastu, meie ilmavaade on marksistlik-leninlik ilmavaade.»[45] See saigi ajakirja esimesele numbrile saatuslikuks.

Esimese numbri konfiskeerimine ei toonud kaasa veel ajakirja sulgemist. 1928. aasta veebruaris ilmus «Võitluse» teine number. Vastavalt EKNÜ ülesandele püstitas ajakiri loosungi «Hulkadesse». Seejuures ajakiri toonitas: «Klassiteadlik noor peab oma vähem teadlikkude klassivendade ja -õdede juurde minema selgete nõudmistega, kuid kõigepealt peame ise oma nõudmisi tundma, siis oskame neid teistele selgeks teha. Klassiteadlik noor peab ka abiks olema pool-proletaarlistele noorsoo kihtidele nende nõudmiste ülesseadmises ja neid kindla teadmisega võitlusele juhtima.»[46] Sellele järgnes neljakümnest punktist koosnev nõudmine noorte üldisest töökaitsest, töökaitse erinõuetest tööstuses ja kaubanduses, ametiõppusest jm.

Teatavat tähelepanu pühendati «Võitluses» lahkhelidele noorsotside peres, kiideti heaks noorsotside lahkumine oma ühinguist ning nende ühinemine ÜTÜ-ga.[47]

Ajakirjas räägiti ka ÜTÜ organisatsioonide kiirest kasvust ning esitati andmeid, et juba kuu-poolteist pärast ÜTÜ loomist kuulus sellesse organisatsiooni üle 600 liikme. Esialgu alustas tööd kuus osakonda: Tallinnas, Tartus, Narvas, Kohtlas, Pärnus ja Viljandis. Asutamisel olid Valga, Paide, Rakvere, Türi, Kunda, Jõhvi ja Kohila osakonnad. ÜTÜ kiire organisatsiooniline tugevnemine, tema võitlev joon ja eesmärkide selgus ning side EKNÜ-ga heidutas kodanlust. Siseministri korraldusel ÜTÜ suleti 1928. aasta aprillis ning «Võitluse» väljaandmine keelati.

ÜTÜ asemele asuti looma uut proletaarse noorsoo legaalset organisatsiooni. Loomise initsiatiivi võttis enda peale Eesti Tööliste Partei noorte sektsiooni Tallinna komitee. 1930. aasta veebruaris kutsuti komitee poolt kokku üle-eestimaaline töölisnoorte konverents. «Konverents võttis muuhulgas ühel häälel vastu töölisnoortele oma ajakirja asutamise otsuse,» kirju-

[45] Karastumine, lk. 310.
[46] «Võitlus» nr. 2, 1928, lk. 35.
[47] Samas, lk. 39.

tab oma mälestustes R. Ehrlich. «Ajakirja organiseerimine ja väljaandmine pandi Eesti Tööliste Partei noorte sektsiooni Tallinna komitee peale. Kommunistlik noor Martin Kitsing kirjutas vastutava toimetajana alla.»[48] Nii pidi sündima järjekordne legaalne proletaarne noorsooajakiri «Võitlev Noorus». Kaugemale oma «embrüonaalsest» arengust «Võitlev Noorus» ei jõudnudki. Ilmumisluba jäi saamata ning ajakirja toimetuse liikmed areteeriti. Sellega tõendas kodanlus järjekordselt oma konstitutsioonis lubatud «sõna- ja trükivabadust». Töölisnoorsoo ainus ajakiri ei saanud ilmumisluba, samal ajal aga lubati kõige väiksemail kodanlikel organisatsioonidel oma ajakirja välja anda.

Legaalse proletaarse noorsooajakirjanduse luigelauluks oli kodanliku diktatuuri aastail «Võitlusrinne», mis ilmus lugejate ette 1933. aasta mais. Toimetajaks ja väljaandjaks oli W. Mühlmann.

«Võitlusrinde» esimene number formuleeris oma ülesande järgmiselt: «Töölis noorpõlv, kui töölisklassi tagavaravägi, peab end ette valmistama klassivõitluses alatasa langevate esirinnas võitlejate hulkade asendajaks ja proletariaati klassivõitluses võidule viijaks.»[49]

Kogu maailma eesrindliku proletariaadi ja tema ajakirjanduse eeskujul koondas ka «Võitlusrinne» oma peatähelepanu ühise väerinde loomisele ja antifašistliku võitluse tugevdamisele. «Võitlusrinne» paljastas saksa fašismi nurjatuid plaane eesti rahva suhtes. «Eesti ja Läti — need hitlerlaste arvamise järele peaksid oma loomult juba kuuluma Saksamaale, sest saksa kultuur on neid loonud ja saksa kultuur peab neid ka valitsema.»[50]

Püstitades ülesandeid fašismi vastu võitlemiseks, ei unustanud «Võitlusrinne» kodanlust üldse. Terav satiir «Kriis Robinsoni saarel» paljastas kodanluse olemust, kes oskas ka kriisiraskustest endale kasumeid lõigata. «Võitlusrinne» avaldas ka mõningaid teoreetilisi artikleid ning paljastas sotside tegevust, kelle poliitika oli suunatud ühisrinde loomise vastu.

«Võitlusrinde» nõrk hääl ei suutnud muidugi takistada fašistliku diktatuuri võimulesammumist. Pealegi summutati see hääl kiiresti. «Võitlusrinde» teine number jäi ka viimaseks. Töölisnoorsoo legaalne hääl sunniti ajutiselt vaikima. Täiel häälel ütles töölisnoorsugu oma sõna alles pärast nõukogude võimu taaskehtestamist Eestis 1940. aasta suvel.

---

[48] Karastumine, lk. 333.
[49] «Võitlusrinne» nr. 1, 1933, lk. 1.
[50] Samas, nr. 2, 1933, lk. 1.

Kuigi proletaarne ajakirjandus kannatas kodanlikus Eestis kahe aastakümne jooksul julmi repressioone, majanduslikke raskusi jne., täitis ta ometi väga suurt ülesannet proletaarse noorsoo võitlusvaimu ja klassiühtsuse kasvatamisel. «Noor Tööline», «Meie Noor Tööline», «Meie lapsed», «Noorte Hääl», «Võitlus» ja «Võitlusrinne» tegutsesid järjekindlalt EKP ja EKNÜ poolt antud juhtnööride alusel, võtsid omaks partei taktikalised loosungid ja kandsid need laiadesse noorsoohulkadesse. Järjekindlalt viidi ellu leninlikku printsiipi, et ajaleht ei ole üksnes kollektiivne propagandist ja agitaator, vaid ka kollektiivne organisaator. Ajakirjandus aitas igati kaasa töölisnoorsoo legaalsete organisatsioonide loomisele kohtadel.

Kodanlikus Eestis ilmunud legaalne proletaarne noorsooajakirjandus on ühtlasi eredaks näiteks sellest, kuidas ühendada legaalset tööd illegaalsega ja kuidas see aitab kaasa noorsoohulkade kaasatõmbamisele töörahva ühisesse võitlusesse.

PÕRANDA ALT RAHVAHULKADESSE

(Mälestusi)

V. RIIS,
personaalpensionär

Postitalu poolpimedas ja räpases esikus tungles neli-viis inimest. Külmetanud, kohmakate ja mullast parkunud kätega sorisid nad seinale naelutatud kastilogu, kus olid mõned eksemplarid kohalike ajalehtede numbreid ja vahel ka külla eksiv kiri või postkaart.

Koolist kojutulek oli mul tavaliselt ühendatud posti järel käimisega. Surusin siis ka end posti järele tulnute sekka, kaenla all ema õmmeldud riidest raamatu- ja leivakott.

Viimasel ajal polnud meil postis enam midagi. Isa luges ainult töölisajalehti, need aga suleti üksteise järel. Tekkisid pikad pausid, kus polnud midagi lugeda. Ometi külastasin postitalu erutava lootusega: ehk õnnestub taas mõne töölisajalehe numbri ilmumine!

Pidin ka tookord juba järjekordse pettumusega tagasi pöörduma. Siis aga tuli postitalu peremees ja ulatas mulle paksu ümbriku. Ta oli seda peos keeranud-pööranud, postitemplit uurinud, ümbrikusse piiluda püüdnud. Ja rebenenud ümbriku tõttu võiski ta sealt tõesti midagi välja lugeda.

Pistsin ümbriku kiiresti koolikotti, taibates, et seal on midagi, mis pole kõrvaliste jaoks. Kodus pudenes ümbrikust mõnikümmend eksemplari «Kommunisti» numbreid. Esimene, mis ajalehest silma hakkas, oli üleskutse «Töörahvale, sõduritele, madrustele», alla kirjutatud Tallinna vanglates istuvate poliitiliste vangide poolt. Üleskutses kirjutati: «Seltsimehed! Sõjariistad kätte! Sõjariistus võitlusele orjusikke kukutamiseks! Meie, poliitilised vangid, tõotame, et esimesel signaalil teie ridadesse asume ja oma elu kalliks ei pea, et punast lippu Toompeal püstitada ja kaitsta».[1]

[1] «Kommunist» nr. 5 (63), 19. okt. 1924.

Selgemalt ei saadud enam öelda.

Juhtum jäi eredalt meelde. Need 1924. aasta 1. detsembri eelsed «Kommunisti» numbrid olid esimesed illegaalsed ajalehed, mis ma koju viisin ja koos isaga levitasin.

Ent seekordne «Kommunist» ei tulnud saarlastele külla esmakordselt. Illegaalse kirjanduse varasemale rännuteele saarlaste hulka maksab heita pilku tagasi.

ESIMESED PÄÄSUKESED

Põrandaalune kirjandus levis Saaremaal juba tsaarivalitsuse ajal. Nimelt tuli Kuressaare Gümnaasiumi Venemaa paljude linnade koolidest oma poliitilise meelsuse pärast väljaheidetud õpilasi. Üks nendest, bolševistlike vaadetega Zelkin Rozlavlist oli eriti agar illegaalsete bolševistlike brošüüride kohaletoimetaja. Tema ja ta kaaslaste kaudu tutvus ka Viktor Kingissepp bolševistliku kirjandusega ning siin hakkaski vormuma nooruki maailmavaade.

Revolutsionääridega pidas sidet kellassepp Johannes Maripuu. Maripuu juures loeti illegaalseid brošüüre, ajalehti, arutati poliitilisi probleeme. Kujunes välja ring, mille hingeks sai Viktor Kingissepp. Põrandaalust kirjandust hangiti mitmeti. Seda toimetas kohale postiametnik Oskar Reinfeldt, seda sai Kingissepp ülikoolidesse õppima läinud koolivendade kaudu.

Kingissepa ja Maripuu poolt loodud ringi kuulusid revolutsiooniliste vaadetega inimesed Saaremaa kaugematestki valdadest. Üks neist, praegune «Vambola» kolhoosi liige Kirill Kummits mäletab hästi vestlusi Maripuu kellassepatöötoas ja hiljem Viktor Kingissepalt saadud õpetust, kuidas peita kirjandust, et see läbiotsimise puhul ei satuks politseiagentide kätte. Esimese maailmasõja eel ja sõja-aastatel levis illegaalset kirjandust ka mandrilt töölt ja sõjaväest saabunute kaudu. Oma jäljed illegaalse kirjanduse käest kätte levitamisel jättis Muhu väina kindlustatud piirkonna nõukogu.

1919. a. veebruar . . .

Pätsi-Laidoneri-Põdderi karistussalk, nõretades ülestõusnud saarlaste verest, kihutas piitsade, nuutide, püssipärade ja mõõgalöökidega sadakonda Upa lahingus vangilangenut Kuressaare turule. Lagedaks riisututena, pesu väel, palja jalu, veristena, külmunutena, ratsahobuste külge seotuina ja järellohistatuina läheneti Gruubi ragatkale. Järgnes peks ja tapmine.

Sajad tapetud, sajad vangilaagritesse kiilutud — see oli kodanluse «rahustustöö» bilanss Saaremaal. Oma veretööd saatsid kodanlikud natsionalistid Pätsist Reini, maaliidust sotsideni

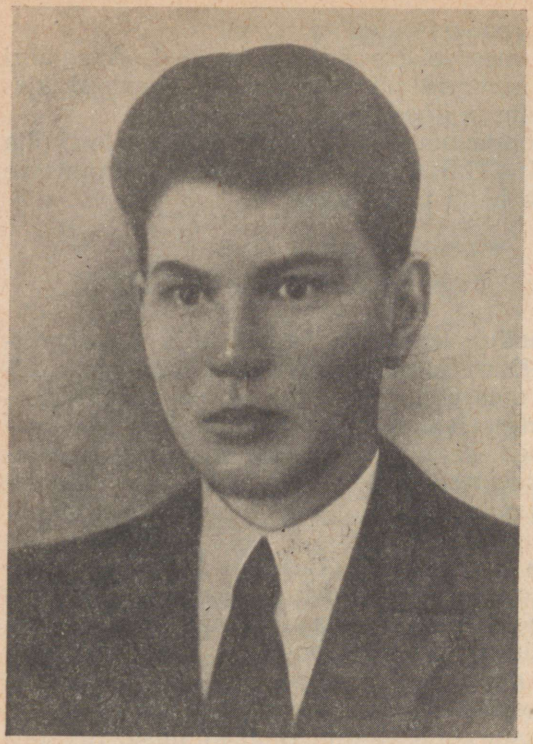

V. Riis.

võidujuubeldustega. Enamlus pidi Saaremaalt nüüd igaveseks välja juuritud olema.

Möödus vaid kolm kuud ja Kuressaare turuplats elas üle veel ühe iseloomuliku sündmuse.

Hämarikutundidel turule saabunud talumehi ja -naisi, kes öö otsa olid vankritel tukkunud, virgutasid valged, väikseformaadilised lehekesed postidel, majaustel ja munakividel, kust kevadine sula äsja oli pesnud ülestõusnute vere.

Uudishimuliku silmad tabasid lehekestelt nimetuse «Kommunist».

Murest ja valust muserdatud inimesi haaras lootuse ning kasvava jõu tunne. Neile sirutas käe Kommunistlik Partei. Nälginu ahnusega jälgisid silmad peeni kirjatähti. Unustati turg, kaup, kapriissed prouakesed ja nipsakad majateenijahakatised, kelle sõrmed sorisid koduvõis, munades, hapendatud kapsas ning kurgipütikestes.

Kuid esimene kohtumine «Kommunistiga» oli karm. Turgu

ümbritses korraga sama tapajanune jõuk, kes märatses siin veebruaripäevil. Läikivate tääkide barjäär takistas väljapääsu, rahva sekka tungisid kriminaalpolitsei ja kaitsepolitsei agendid. Algas põhjalik puistamine.

Ja ometi toodi turult kaasa värskeid «Kommunisti» numbreid! Katkistes sedelgates, rangipalede vahel, hobuste lakkade alla peidetult, leivaga vankripõhjade alla vajutatult. «Kommunist» alustas Saaremaal oma konspiratiivset teekonda, rasket, aga leidlikku, visa, kangekaelset ning kangelaslikku. Kodanluse saagiks langesid vaid mõned eksemplarid.

See juhtus varasel hommikutunnil 22. mail 1919. aastal.

Kodanluse politseiaparaadil jäi selgitamata, kust ilmusid «Kommunisti» värsked numbrid Kuressaare turule. Kahtlusaluse Aleksander Valtini alibi osutus laitmatuks. Ometi korraldas «Kommunisti» levitamise Valtin, kes tegutses Saaremaal EKP vastutava organisaatorina.

Uut etappi illegaalse kirjanduse laiematesse hulkadesse tungimisel täheldavad kahekümnendate aastate algaastad.

LUGEMISLAUD JA ILLEGAALNE RAAMATUKOGU

Aleksander Valtin ei tegutsenud Kuressaares kaua. Politsei valve, alalised korteripuistamised ja korduvad areteerimised sidusid teda sõna otseses mõttes käsist ja jalust. Pealegi oli linn äärmiselt väikekodanlik, saksastunud, valdadega aga polnud Valtinil võimalik laiemat sidet luua. Töölisliikumise kollet Kuressaares ei tekkinud.

Küll aga hoogustus 1920.—1921. aastal revolutsiooniline liikumine Uuemõisa vallas. Levalas olid aktiivseteks tegelasteks Aleksander ja Vassili Leiner, Kahutsis Anton, Aleksander ja Johan Ellam, Tornimäel Aleksander Saar (Orlov), Muikülas Aleksander Mui. Nendega liitus proletaarne kirjanik Vassili Mölder. Töölisliikumise keskuseks kujunes selles piirkonnas peagi Vassili Ellamile kuuluv Alla talu Kahutsis.

Anton ja Aleksander Ellami initsiatiivil asutati Allale lugemislaud. Siit võis saada kõiki tol ajal legaalselt ilmunud töölisajalehti-ajakirju. Õhtuti koguneti Alla tagakambrisse, kus loeti ajakirjandust ja arutati jooksvaid poliitikaküsimusi. Alla lugemislaud omas ümbruskonnas peagi laialdase populaarsuse.

Ent Allalt ei saadud ainult legaalset kirjandust. Siia soetati ka panipaiku illegaalse kirjanduse jaoks. Muidugi jagati illegaalseid väljaandeid ainult ustavamatele seltsimeestele. Tarvis oli hoolitseda ka kirjanduse laiema leviku eest. Allalt rända-

sidki need edasi Välja külla Arseeni ja Vassili Riisile (käesoleva artikli autori onud) ja Kogulasse Marie Ansonile. Sinna tekkisid samuti illegaalsed kirjanduse laenutamise keskused.

Põrandaalust kirjandust saabus mitmesuguseid kanaleid mööda. Üksteise järel asusid Tallinna tööle Aleksander Saar (Orlov), Aleksander ja Vassili Leiner, Anton Ellam, Aleksander Mui. Aeg-ajalt külastasid nad ise või nende tuttavad koduseid, samuti sõideti Saaremaalt nende poole. Usaldatud inimesed, ehkki sageli ainult töölisliikumisele kaasatundjad, pakkusid meeleldi oma teeneid mõne kirjandusepaki Saaremaale edasitoimetamiseks. Pearaskus Alla lugemislaua varustamisel nii legaalse kui ka illegaalse kirjandusega lasus aga Anton Ellamil.

Kutsutud kodanlikku sõjaväkke sundaega teenima, määrati Anton 1922. aasta augustis Tondi sõjakooli kirjutajaks. Ühtlasi asus ta õppima Õhtukolledžis. Kuigi sõduri napid kopikad ja kodunt haruharva saabunud raha õppemaksu ei katnud, leidis ta vahendeid töölisajalehtede tellimiseks. Kirjades vend Aleksandrile paneb ta sellele korduvalt südamele: teata, kui «see ajaleht» enam ei tule, püüan kohe edasi tellida!

Antoni aktiivsel tegevusel, üha uute ja uute «postiljonidega», kes pühade või perekondlike sündmuste puhul külastasid oma tuttavaid-sugulasi Saaremaal, saabus Allale pidevalt illegaalset perioodikat. Avalikuks levitamiseks oli seda napilt, lugemiseks aga piisas.

Legaalselt ilmuvaid töölisajalehti-ajakirju koguneti lugema ka Uuemõisa valda Välja külla Anton Riisile kuuluvasse Lauri tallu. Siin tegutsesid aktiivselt vennad Arseeni ja Vassili Riis koos Johan Velsveebel-Velviste ja teistega. Nagu Allal nii rakendati Lauri taluski kirjanduse lugemisel ja aruteludel «kahekordset süsteemi». Legaalse tööliskirjandusega võis tutvuda igaüks, illegaalset anti ainult ustavatele. Allalt saadud põrandaalusele kirjandusele hangiti lisa Tallinnast sealsete tutvuste kaudu. Ameerikas viibinud Johan Velsveebel (Imavere külast) sai sõpradelt kirja teel «Uue Ilma» numbreid, mis täiendasid siinset lugemisvara.

Esimese katse valmistada või paljundada Saaremaal illegaalset kirjandust tegid vennad Arseeni ja Vassili Riis Välja külas. Nad valmistasid kodusel teel hektograafi ja paljundasid sellel «Internatsionaali» noodid koos sõnadega. Samuti anti välja teisi revolutsioonilisi laule. Neid tõmmiseid levitati Arseeni Riisi poolt organiseeritud ning juhatatud laulukooris ja paljudes muudes paikades.

Laurilt tõi minu isa kord koju «Kommunismi aabitsa» ja V. Kingissepa «Kellele iseseisvus, kellele ike». Raamatutega

saabus isa puhkepäeva õhtul. Esmaspäeva varahommikul tuli aga minna kooli, mis asus 7—8 kilomeetri kaugusel. Kuid õhtul kogunes meile kohalikke töölisliikumise aktiviste. Isa luges neile ette. Tihti peatuti, arutleti, täpsustati ühte-teist, lisati loetule omapoolseid tähelepanekuid. Niisugused vestlused, milliseid toimus meil muide sageli, haarasid mind jäägitult. Alles varased hommikutunnid panid naabrid kodu poole astuma.

Koolis tundsin end väsinuna ja sain õpetajalt märkuse: «Nagu oleks mõnelt öö otsa kestnud põrandaaluselt koosolekult tulnud!» Kuna isa kandideeris Töörahva Ühise Väerinde nimekirjas Riigikogusse ja maanõukogusse, siis tuli taolisi märkusi sageli taluda. Ent see oli neist tõele kõige lähemal.

Niisuguste ringikeste kaudu, mis kujunesid ühise maailmavaate alusel, tungisid kommunistlikud ideed külla, valmistasid ette ja kasvatasid töötavaid talupoegi ning kehvikuid uuteks klassilahinguteks.

Suure tähtsuse omas marksistlikus kasvatustöös Saaremaa töölisliikumise aktivistide hulgas tol perioodil (aastad 1921—1924) Marie Ansoni illegaalne raamatukogu. Anson saabus Saaremaale 1920. aastal Põhja-Ameerikast. Ta tõi sealt kaasa kaunis korraliku kogu revolutsioonilist kirjandust, mida hakkas nüüd salamahti laenutama. Hiljem täiendas illegaalsete väljaannetega tema raamatukogu August Hansen, kes külastas Saaremaad kõnekoosolekute korraldamiseks. Ta kiitis ja õhutas iga niisugust algatust.

Marie Ansoniga tutvusin lapsepõlves.

...Kord toimus Sassi mõisas Kogula Maatöörahva Ühisuse korraldusel sportlik piduõhtu, mille sissetulek läks töölisajakirjanduse toetamiseks. Pärast piduõhtut läksime isaga koos Ansoni poole. Leidsime siit eest Johan Ellami, Johan Velsveebel-Velviste, Arseeni ja Vassili Riisi, Aleksander Roesi. Taipasin, et Ansoni poole kogunemiseks oli varem kokku lepitud. Anson sulges hoolikalt aknad, käidi ka väljas kuulamas, kas kedagi pole tulemas. Nõupidamine oli ju illegaalne. Arutati töölisliikumisega seotud küsimusi ja illegaalse kirjanduse ning ajakirjanduse levitamise probleemi Saaremaal. Lepiti kokku illegaalse kirjanduse levitamise üksikasjus, jaotati piirkonnad seltsimeeste vahel.

Kui koju läksime, oli isal hõlma all pakike raamatutega. Kodus sattusin mõistatusele. Avasin ühe Ansoni poolt köidetud raamatutest ja lugesin tiitellehelt: «L. Andrejev. Jutt seitsmest ülespoodust». Raamatu lõpuosas äratas tähelepanu erinev paber ja teine trükikiri. Näitasin isale avastust. Vastuseks ta vaid naeratas ja ütles: «Nii peabki olema. Jutt ülespoodutest ei ärata tähelepanu, kuid see lõpeb «Kommunistliku Partei mani-

festiga», millel on tiitelleht ära rebitud.» Hiljem käisin Ansoni pool korduvalt uut kirjandust hankimas. Illegaalsed väljaanded rändasid käest kätte. Tavaliselt loeti need sõna otseses mõttes ära, kuid mõnedki väljaanded hävisid halbade hoiutingimuste tõttu, teised hävitati läbiotsimiste kartusel või langesid politseinike näppu.

ILLEGAALSET KIRJANDUST TALLINNAST

1924. aastal ilmutas Saaremaa töörahvas erilist revolutsioonilist aktiivsust. Pöides toimus 1. mai rongkäik, Tumalas tähistati miitinguga sõjavastast päeva. Vastuseks töölisajalehtede pidevatele sulgemistele ja konfiskeerimistele korraldati töölisajakirjanduse levitamise hoogtöönädalaid. Töölisajakirjade üksiknumbrite müügi, tellimiste organiseerimise ja korjandustega püüti luua ajalehtede väljaandmiseks materiaalseid võimalusi.

Pärast «149 protsessi» ning sellele järgnenud 1. detsembri ülestõusu mahasurumist pidas kodanlus end seisukorra peremeheks. Legaalsete töölisajalehtede ilmumine ei tulnud enam kõne alla. Vastupidi, isegi seni legaalselt ilmunud ajalehtede või brošüüride leidmisest läbiotsimistel piisas nende omaniku aastateks vanglasse toimetamiseks.

1924/25. aasta vahetusel toimusid Saaremaal ulatuslikud areteerimised. Töölisorganisatsioonid suleti, läbiotsimistel leitud legaalne kirjandus konfiskeeriti. Seni legaalselt levitatud brošüürid, nagu «Lenin ja talurahvas», «Lenini vaade revolutsiooni peale», «Lenin», «Lenin noortele» ja teised, mis väga paljudele töölisliikumise aktivistidele andsid leninismi esimese õppetunni, olid nüüd keelatud. Hoolega peideti säilinud töölisajalehtede ja -ajakirjade numbreid.[2]

Nagu Eestis tervikuna nii jättis kodanluse terror sügavad jäljed töölisliikumisele ka Saaremaal. Aktiivsed töölisliikumisest osavõtjad Marie Anson, Johan Ellam, Johan Velsveebel-Velviste, Vassili Mölder mõisteti pikemaks ajaks vanglasse. Teised allutati politsei pidevale järelevalvele, neid kuulati üle, nende

[2] Huvitava faktina võib märkida, et ajal, mil «Rõhutute Hääle» numbrite leidmine põhjustas vanglakaristuse, võis Pärsamaa raamatukogust laenutada lugemiseks selle ajakirja kogu komplekti. Ajakirja laskis köita ja andis raamatukogule Pärsamaa kõrgema algkooli juhataja Gustav Vaher. Vaatamata korduvatele kontrollimistele jäi see imekombel alles kuni Pärsamaa raamatukogu põhjaliku rüüstamiseni hitlerlike okupantide ja nende kohapealsete käsilaste poolt.

juures korraldati läbiotsimisi. Organisatsioonilise töö legaalsete vormide kasutamisest ei saanud enam juttugi olla.

1925. aastal asus Aleksander Ellam, kellel õnnestus areteerimisel põgeneda, looma Saaremaal illegaalset parteiorganisatsiooni. Koos end varjava 1. detsembri ülestõusust osavõtja Aleksander Muiga rajasid nad konspiratiivkorterite võrgu ja laiendasid sidemeid.

Neist päevist pärineb minu esimene mälestus Leningradist saabunud kirjandusest, mis liikus Eestis ringi illegaalselt. Õppisin tol ajal kõrgema algkooli kuuendas klassis ja elasin kooli internaadis. Kui ma ühel õhtul kodus käisin, sain isalt rullikeeratud pakendi. Taipasin jututa, et tegu on «salajase» kirjandusega.

Rulli lahti keerates leidsin sellest kirjandusliku ajakirja «Oras» numbri. Nimelt olid meid külastanud Ellam ja Mui, kes jätsid selle ajakirjanumbri just minule lugemiseks.

1925. aasta suvel langes Mui provokatsiooni ohvriks ja ta areteeriti. Minu isakodu külastas edasi Aleksander Ellam. Tema kaudu saime nii Eestis illegaalselt ilmunud kui ka Leningradis väljaantavat perioodikat.

Loomulikult saabus illegaalset kirjandust piiratult. See liikus ringi, kulus, riknes, läks kaduma. Neile võeti abiks nüüd ka omaaegsed legaalsed väljaanded, brošüürid, ajakirjad, ajalehed, mida vastastikku vahetati. Toimetati edasi Marie Ansoni raamatukogus säilinud teoseid. Kokku moodustas see kahekümnendate aastate teisel poolel veel võrdlemisi arvuka koguse kirjandust.

1928. aastaks kasvasid Saaremaa parteiorganisatsiooni ja Kommunistliku Noorsooühingu read sedavõrd, et aastatega kahanenud kirjandus ei suutnud meie nõudeid enam kuidagi rahuldada. Sellel teemal olid meil Ellamiga tihti pikad jutuajamised. Mul oli hästi meeles illegaalse kirjanduse levitamine 1924. aasta 1. detsembri eel ja vahetult selle järel. Detsembri eel levitasime koos isaga teel linna ja Kuressaares «Kommunisti», mille tõin postitalust koju postisaadetise näol.

Ma ei suutnud unustada «Kommunisti» ja lendlehtede levitamisega tekkinud erutust ja rõõmu. Lõpuks tegi Ellam otsuse: käi Tallinnas ära, too kirjandust.

Juba varem oli Ellam juhtinud tähelepanu sellele, et mul peaks olema võimalus luua EKNÜ Keskkomiteega otsene kontakt. Ta teatas, et sidemehe ülesanded minu ja EKNÜ Keskkomitee vahel on pandud Johannes Leinerile.

Niisiis olingi Tallinnas ja koputasin Johannes Leineri uksele, vahetasin temaga parooli ja asusin asja juurde. Ta lubas mind kohe viia kokku mulle vajaliku seltsimehega.

Viibisin Tallinnas nädalapäevad, kuid kohtumine ei õnnestunud.

«Ta kas ei pääse liikuma või asub kusagil kaugemal konspiratiivkorteris,» tegi Leiner neist taotlustest kokkuvõtte, mõeldes «ta» all isikut, kellega püüdis mind kokku viia. «Kuid,» lohutas ta mind, «annan sinu soovid edasi, ja mis on võimalik, saab tehtud.»

Tagasi saabusin seekord vananenud perioodikaga. Kaasas oli «Edasi» ja «Klassivõitluse» numbreid, brošüüre, varem ilmunud «Kommunisti» ja «Noore Proletaarlase» eksemplare — kõike, mida Leiner oma tagavaradest sai loovutada.

Hiljemgi tegi Leiner kõik, et meil oleks proletaarset kirjandust. Ometi jäid aga saadetised meie jaoks nappideks, kuna parteilise kirjanduse väljaandmine oli seotud suurte raskustega ja väljaannete tiraažid olid küllaltki kasinad.

Neil aastail langes Tallinnaga pideva sidepidamise ülesanne peamiselt Anton Saarele, praegusele personaalpensionärile Kingissepa rajooni «Vambola» kolhoosis, samuti Vassili Leinerile, hiljem aga Vassili ja Aleksander Lemberile. Sidepidajate üheks riskantsemaks ülesandeks oli illegaalse kirjanduse kohaletoimetamine. Seda Saaremaale tuua osutus aga väga raskeks. Polnud ju meil transpordivahendite valiku võimalusi ja ka sõiduajad olid väga piiratud.

Kahekümnendail aastail toimus Tallinnaga ühendusepidamine ainult laeva teel. Kaks-kolm korda nädalas sõitsid liinilaevad «Endla» ja «Voldemar» läbi Heltermaa, Kärdla ja Rohuküla sadama Tallinna. Vähimagi kahtluse puhul oli kaitsepolitseil lihtne sidemeest laeval jälitada ja teda tabada ükskõik missuguses sadamas. Kui kümmekond eksemplari «Kommunisti» või «Kommunisti» lendlehte võis peita riietesse, siis veidigi suurema kirjandusekoguse puhul jäi ainukeseks võimaluseks seda kohvris kanda.

«Tagasi tulles oma esimeselt Tallinna reisilt,» meenutas Vassili Lember hiljem, «olin kohvri pärast tõsiselt mures. Seal leidus paras kimp «Klassivõitluse» ja «Edasi» numbreid ning põrandaaluseid väljaandeid. Algul kandsin kohvrit kogu aeg kaasas. Siis aga märkasin, nagu seiraksid kaasreisijad mind imestunult: mis väärtasjad sellel kohvris on? Tekkis mõte, kas reisijate hulgas pole äkki nuhk, kes aimab midagi? Aga kohvrist ma lahkuda ei suutnud. Jätad maha, keegi võib kohe ära rabada, olgu siis nuhk või suli. Nii ma panin ta pingi alla ja istusin samas nagu nui. Sõit on aga pikk, kestab oma ööpäeva. Küll oli piin . . .»

Illegaalne töö õpetas ja karastas. Järgmistel reisidel toimis Vassili juba kogenud konspiraatorina, pistis selleks valitud

vana kohvriloksu reisijate pakkide sekka ja otsis selle üles alles enne laevalt lahkumist.

Kuulasin Lemberit, keda need esimese teekonna raskused hiljem lõbustasid, ja leidsin neis palju lähedast omadega.

Tallinnast tulles mõtlesin algul ka kohvrit laevas kogu aeg kaasas kanda. Peaks läbiotsimiseks minema, võin dekil olles selle üle pardagi heita. Kuid siis tekkis iselaadi juhus. Üheks minu kaasreisijaks oli metodistist neiu. Otsustasin, tema teadmata muidugi, illegaalse kirjanduse — «Noore Proletaarlase» numbreid ja «Kommunisti» lendlehti — tema raamatute vahele pista. Kohvri ülejäänud kirjandusega jätsin aga rahulikult pingi alla ja läksin ise dekile.

Hiljem sain Ellamilt peapesu metodistile osutatud «tähelepanu» eest, mis ei sobinud konspiratsiooniga. Kohvri omapead jätmine kiideti õigeks. Kuidas ka igal üksikul juhul konspiratsioonireegleid täideti, ühendusepidamisel ja kirjanduse Tallinnast Saaremaale toimetamisel sissekukkumisi ei olnud.

Kuni 1928. aasta lõpuni ajasime läbi selle illegaalse kirjandusega, mida Tallinnast saime. Siitpeale aga olukord muutus.

KOHALIKUD ILLEGAALSED VÄLJAANDED

1928. aasta sügiskuudel, kui kahanesid lootused Tallinnast suuremates kogustes kirjandust saada, tulime otsusele hakata kohapeal oma põrandaaluseid väljaandeid toimetama.

Aleksander Ellamil, kelle poole ma vastava ettepanekuga pöördusin, polnud küsimuse otsustamine lihtne. Meil puudusid paljundusvahendid, paber ja rahalised ressursid nende soetamiseks. Partei liikmemaksudest laekus vähe, paljud seltsimehed oleksid vajanud toetust, rääkimata neilt liikmemaksu võtmisest. Parteikassat abistasid nii ühed kui ka teised vabatahtlike annetuste näol. Tihti rüüstatud Tallinna parteiorganisatsiooni toetusele ei saanud palju loota. Kuid mõte oli ahvatlev. Tuli proovida. Oma ajalehe niinimetatud proovinumbri otsustasime välja anda kummitähtedega trükitult, kvadraat-formaadis, tiraažiga 200 eksemplari.

Tol ajal võis raamatukauplustest osta laste mänguasjadeks mõeldud karbikesi kummitähtedega. Puust tähealused ning väikesed pintsetid tähtede ladumiseks moodustasid kogu «trükikoja» sisseseade. Kummitähti suutsime osta vaid kaks karpi. Vähehaaval ja mitmetest kauplustest korjasime kokku ka tarviliku paberi. Muidugi nägime vaeva vastavate summade leidmiseks.

KÕIGE MAADE PROLETAARIASED ÜHINEGE!

SAARE TÖÖLINE

SAARE TÖÖRAHVA
(E.K.P.S.O. ja E.K.NÕ.S.O.) HÄÄLEKANDJA.

№1/2/ 16. dal VEEBRUARIL 1929 A. II AASTAKÄIK.

SAAREMAA TÖÖRAHVA ÜLES-TÕUSU 10-da AASTAPÄEVA PUHUL

KOGU SAAREMAA TÖÖTAVALE RAHVALE!

KLASSIVENNAD JA SÕED!

TÄNA SAAB SELLEST 10 A. TÄIS MIL AIGASID SAAREMAAL SUUREID AJALOOLISED SÜNDMUSED, MIL SAARE TÖÖRAHVAS AIGAS OMA AJALOOLIST PARATAMATU KOHUSTUST TÄITMA, KUS KOGU SAARE JA MUHUMAA TÖÖTAVRAHVAS TÕUSIS VÕÕRA JA OMASOOST KURNAJATE KLASSI VAHELDUSE AJAL ÜKSMEELSELT SÕJARÜSTUS ÜLES. SEE ÜLESTÕUS SÜNGIS MEIL SAMALAJAL MIL KOGU ILMA TÖÖTAVRAHVASKI PIDAS KIBEDAT VÕITLUST OMA KURNAJATE KLASSIGA, ET VERISTE VÕITLUSTE LÄBI SAADA ENDALE VABADUST, – MIDA TA KOHATI NÄIT. NÕUK.-VENEMAAL SAAVUTASKI – OLLA ISEOMA VARANDUSE ÜLETAJELIK PERE-MEES. SIIS – NSVL – KANGELASLIKU VÕITLUSE AJAL, SUNNITI KA MEID – SAARE TÖÖRAHVAST – NEILT SEDA VABADUST KOGU IMA KURNAJATE KLASSI KASUKS RÖÖVIMA JA KOGU SEDA KANGELAS-NIMY OHVRIMEELSET TÖÖRAHVAST (MEIE KLASSIVENDI JA ÕDESI) VEREOJADESSE UPUTAMA MINEMA – [illegible] SAARE TÖÖRAHVAS TEADIS SIIS, ET SARNASE VERISE RÖÖVSÕJA TAGAJÄRJEL, SELLE KORDAMINEKUI, MUUTUKS KA MEILEGI ELU ENDISEST VEEL VERISEMAKS JA NÄRUSEMAKS, ET VENE TÖÖRAHVA UUESTI ÜLESÕHUMINE OLEKS KA MEILE ENDILE SUUREKS HOOBIKS JA ET NENDE VABADUSEST OLENEB KA KORD MEILEGI VABAKSSAAMINE ÄRA. NEED TEISTE RAHVASTE VABADUSVÕITLUSE HÜÜDED MIS MEILEGI KOSTSID JA OMA MAJANDUSLIK KUI-POLU TILME SURVE KODUSAAREL SÜTITASID MEILEGI VABADUSE PÜÜDE JA VÕIB-LUSTAHET. SEE VÕITLUSTAHE JA KURNAJATE VALITSUSE VASTANE RAHUTU MEELEOLU KASVAS KODANIASTE ENDI POOLT MAKSMAPANDUD SÄÄDUSTE JA MÄÄRUSTE MÕJUL PÄEV-PÄEVALT IKKA SUUREMAKS JA MÕJILISATSIOONIKÄSK (VALITSUSE TAHE SAARE TÖÖRAHVAST N. VENEMAA VASTASESSE SÕTTA SUNDIDA) SEE

Saaremaa parteiorganisatsiooni häälekandja «Saare Tööline».

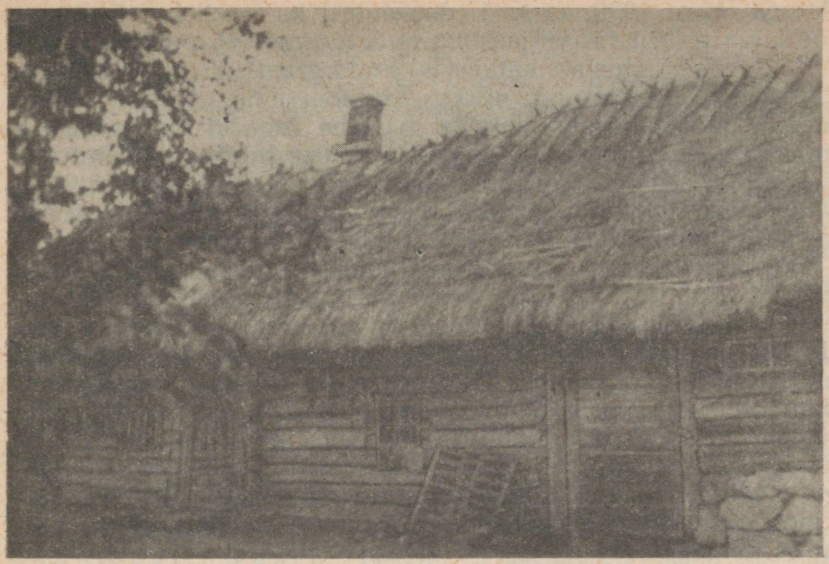

A. Riisi talu Saaremaal, kus trükiti ajalehte «Saare Tööline».

Lõpuks võis asuda ajalehe koostamisele ja trükkimisele, milline ülesanne usaldati mulle. See aga nõudis aega ja püsivust. Tähti ei piisanud, seetõttu sai korraga laduda väga vähe ridu. Kõik see muutis töö raskeks ja aegaviitvaks. Lõpuks oli siiski «Saare Töölise», EKP Saaremaa ja EKNÜ Saaremaa organisatsiooni häälekandja esimene number valmis. See oli 1928. aasta detsembris. Numbrit levitati 19. detsembril.

Meie ponnistused ei jäänud partei keskorganile märkamatuks. Varsti pärast «Saare Töölise» proovinumbri ilmumist saime Tallinnast šapirograafi.

Muidugi nõudis ka šapirograafil paljundamine suurt tööd. Šapirograafi tõmmiseid võis enam-vähem arusaadavalt lugeda kuni paarikümne eksemplarini. Siis tuli lint puhastada ja käsitsi kirjutatud eksemplar uuesti käiku lasta. Ent kummitähestikuga võrreldes oli see suur samm edasi trükitehnika täiustamise teel.

Ajalehe teine number ilmus 16. veebruaril 1929. aastal, pühendatuna Saaremaa töörahva ülestõusu 10. aastapäevale. Samal aastal ilmus veel kolm numbrit: üks 25. aprillil, teine juunis, kolmas 1. augustil. Ajaleht ilmus ka 1930. aastal. Kokku anti välja seitse «Saare Töölise» numbrit. Šapirograafil paljun-

datuna ilmus 1929. aasta 1. detsembril ka lendleht «Eestimaa töörahva sõjariistus väljaastumise 5. aastapäeva puhul».

Ajalehe ilmumise katkestas šapirograafi lindi riknemine. Halvad hoiutingimused, niiskus ja külm muutsid lindi pikkamööda pudrutaoliseks massiks. Ajalehe tiraažid ulatusid algul mõnesaja eksemplarini. Sedamööda kuidas šapirograafi lint riknes, tiraaž langes. Tõmmete arv käsikirja originaalidelt üha vähenes, ulatudes lõpuks vaid 3—4 tõmmiseni. «Saare Töölise» viimaste numbrite tiraaž oli vaid 20—30 eksemplari.

Ajalehe proovi- ja esimese numbri toimetamine langes minule. Kolmanda numbri jaoks kirjutasin valmis ainult algeksemplari. Elukoha vahetamise tõttu polnud mul enam võimalik ajalehetööga tegelda. Selle paljundamine ja järgmiste eksemplaride koostamine jäi Aleksander Ellami hooleks. Muidugi oli meie töös küllaltki suuri puudusi. Artiklid kippusid jääma üldsõnalisteks. Vähe oli sõnumeid kohtadelt. Tihti kannatasid kirjutused ebaselge sõnastuse tõttu. Meie tööle hinnangut andes juhtis Illbüroo tähelepanu ajalehe puudustele, märkides, et «tuleb tõsta komitee väljaannete omadust kui ka tehnilist külge».[3]

Ometi ei varjutanud need puudused «Saare Töölise» positiivset mõju. Ajalehe väljaandmine aktiviseeris parteiorganisatsiooni ja Kommunistliku Noorsooühingu liikmeid. Ta võimaldas edasi anda partei seisukoha päevakorral olevates poliitilistes küsimustes, paljastada kodanluse pettetrikke ja sotside manöövreid töörahva eksitamiseks, selgitada rahvusvahelist olukorda, kasvatada töörahvas sõprustunnet Nõukogude Liidu rahvaste vastu. Juba üksnes ajalehe ilmumine ise mõjus julgustavalt ja tõstis revolutsioonilist meeleolu.

Ajalehe teine number pühendati Saaremaa töörahva ülestõusu aastapäevale. Kolmandas anti IV Riigikogu valimiste puhuks juhtkiri ja 1. maile pühendatud artikkel «Laske rõõmsasti lehvida punased lipud». Teine ja kolmas number ilmusid kantseleipoogna formaadis 6-leheküljelisena. 1930. aastal käsitleti kahes numbris pikemalt maavolikogu valimisi, esitati üleskutse sõjavastase päeva tähistamiseks, võeti sõna Jürna mõrvamise puhul.

Ei mäleta täpselt, kas 1929. või 1930. aastal soetasime kõiki oma materiaalseid ressursse kokku võttes kirjutusmasina. Sellest peale langes minu õlgadele meie väljaannete paljundamine kirjutusmasinal.

Esialgu piirdus paljundamine peamiselt «Kommunistis» ilmunud artiklite ümberlöömisega. «Kommunisti» numbreid saa-

[3] EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 263, l. 11.

bus harva, enamasti riidele trükitult. Paljundasin sealt tähtsamad artiklid maisipaberile, mida levitati organisatsiooni liikmete hulgas käest kätte. 1931. aastal asusime neid ka avalikult levitama.

Poliitilise politsei tolleaegsed ettekanded räägivad ilmekat keelt organisatsiooni energilisest tegevusest oma väljaannete levitamisel. Nii teatatakse poliitilise politsei komissarile Tallinnas, et vastu 30. juuli õhtut «levitati Saaremaal kommunistliku sisuga lendlehti». 1. augustil teatatakse, et ööl vastu 31. juulit on Kuressaare linnas, Uuemõisa, Muhu-Suure ja Hellamaa vallas lendlehti levitatud.[4] Ei möödunud kahte nädalatki, kui taas levitati lendlehti Muhus, Kuivastu sadama piirkonnas.

Tegemist oli kahe erineva lendlehega. Esimene neist pühendati sõjavastasele päevale, milles paljastati imperialistlike riikide ettevalmistusi sõjaks. Lendleht pöördus tööliste poole: «Kogu saarte töötav rahvas, olge valvel ja valmistage end lähenevate otsustavate sündmuste vastu. Eeskätt klassiteadlikumad töölised külades ja asundustes, tehke energiliselt selgitus- ja sõjavastast kihutustööd oma töörahva isamaa N. Liidu kaitseks, organiseerige ja koondage omi ridu nii illegaalsete ja legaalsete organisatsioonide loomistega . . .»[5]

Teine lendleht anti välja Eesti-Läti ühiste mereväemanöövrite puhul 1931. aasta augustis, kui mõlema «vabariigi» sõjalaevad saabusid Kuivastu sadamasse.

Too demonstratiivne mereväemanööver kandis provokatsioonilist iseloomu, olles suunatud Nõukogude Liidu vastu. Loomulikult ei hirmutanud suurt sotsialismimaad rusikas, mida vibutasid kaks härjapõlvlast. Ühine ettevõte rakendati hoopis teisteks eesmärkideks: teenida kiitust lääne peremeestelt ja näidata oma valmisolekut avantüürideks nende näpunäidete kohaselt.

Lendlehes paljastati maailma imperialismi püüdu välja rabelda kriisitondi käppade vahelt sõja teel, kõigepealt sõjas Nõukogude Liidu vastu. Näidati, et sõjaks valmistub ka eesti kodanlus. «Eesti kindralstaap on alalises kontaktis Poola, Prantsuse ja Inglise kindralstaapidega, Eestisse veetakse viimasel ajal Prantsusmaalt ja Inglismaalt rohkesti sõjavarustust, Eesti ehitab kõige suurema kiirusega sõjatarvidusteks raudteid — Rapla-Virtsu, Tartu-Petseri jne. Eesti sõjaväe eelarve on kasvanud kiiresti,» öeldi lendlehes. Lõpuks pöörduti madruste

[4] ENSV ORRKA, f. 949, nim. 1, s.-ü. 78, l. 274 ja 320.
[5] Samas, l. 365.

poole: «... meremehed, kes te tormisel merel, mässavate lainetega julgelt oma elu eest võidelnud, võidelge siis ka siin teenistuses tooruse, ülekohtu ja vägivalla vastu oma inimväärilisemate õiguste eest, näidake oma julgust ja tahtejõudu võitluses oma klassivaenlastega... Kui siiski ülemus teid selleks sõtta sunnib (jutt on sõjast NSV Liidu vastu — V. R.), siis lööge oma lähemad sundijad ja fašistlikud ohvitserid üle laeva parda merre ja pöörake püssi ning suurtükiotsad oma käskijate — oma kodanluse vastu!»[6]

Illegaalse kirjanduse levitamisest võtsid osa paljud kommunistid ja Kommunistliku Noorsooühingu liikmed. Eriti agaralt ja just seal, kus sissekukkumise oht oli kõige suurem, töötasid Aleksander Kuul, Johan Ellam, Aleksander ja Vassili Lember, Arseeni Mihkelson jt. Illegaalse kirjanduse levitamisest võttis aktiivselt osa ka Saaremaa parteiorganisatsiooni sekretär Aleksander Ellam ise.

Tuntud paikades ja külades tuli illegaalse ajakirjanduse levitamisega toime tavaliselt üks inimene, kes tegi jalgrattal vajaliku ringsõidu. Raskemates kohtades, alevites ja suuremates asulates, tegeles kirjanduse levitamisega harilikult kuni kolm inimest. Jalgratastel liikudes jälgisid esimene ja kolmas number, kas «õhk on puhas», teine aga kinnitas lendlehti postidele või majaseintele. Ent paljudel juhtudel mindi niisugustest ettevaatusabinõudest mööda. Nii levitas Aleksander Ellam 1928. aasta detsembris Kuressaares «Saare Töölise» proovinumbrit üksinda. Kõikjalt tagaotsitavale kommunistile, maakonna parteiorganisatsiooni juhile, oli see muidugi lubamatu. Kuid Ellami iseloom nõudis alati endalt mitte vähem kui teistelt. Selle põhimõtte pärast rikkus ta seegi kord konspiratsioonireegleid.

1931. aasta novembris areteeriti Aleksander Kuul, Johan Ellam ja vennad Lemberid, 1932. aasta märtsis käesolevate mälestuste autor. Samal aastal katkes Aleksander Ellamil side Tallinna parteiorganisatsiooniga. See ei jätnud Saaremaa parteiorganisatsiooni tööle mõju avaldamata. 1932. aastast on teada ainult üks lendlehtede levitamise juhtum, millest võtsid osa Aleksei Vakkaus, Arseeni Säärel ja mitmed teised seltsimehed.

Kohalike väljaannete kõrval liikus Saaremaal tol perioodil ringi ka Tallinnast kohaletoimetatud illegaalne ajakirjandus: «Kommunisti», «Kommunisti» lendlehtede, «Noore Proletaarlase» ja Leningradis ilmunud «Edasi», «Sädeme», «Klassivõitluse», «Edasi» kaasannete «Leegid» ja «Põllumees» numbrid,

[6] ENSV ORRKA, f. 949, nim. 1, s.-ü. 78, l. 264.

samuti ka V. Kingissepa teosed ja muu revolutsiooniline kirjandus.

1933. aasta oktoobris sattus kohalik konstaabel Aleksander Ellami konspiratiivkorterile, mis asus Uuemõisa vallas Kapra külas Aleksander Säärelile kuuluvas Aadu talus. Tekkinud tulevahetuses Ellam langes. Laialdaste areteerimiste ja puistamiste tagajärjel anti kohtu alla 20 seltsimeest.

Üksteise järel organisatsiooni tabanud rasked kaotused põhjustasid sideme katkemise Tallinnaga mitmeteks aastateks. Koos sellega katkes ka illegaalse ajakirjanduse saatmine Saaremaale ja tekkis vaheaeg oma väljaannete toimetamises.

TAASTUB SIDE TALLINNAGA

Aleksander Kuulile ja minule määrati Tallinna-Haapsalu Rahukogu otsusega kummalegi 4 aastat sunnitööd. Vanglast vabanesime ühel ja samal päeval, 28. novembril 1936. aastal. Tol ajal töötas Kuressaares varem vanglast vabanenud kommunist Johannes Mets. Temaga kohtudes jagasime omavahel ülesanded. Tallinnaga sidepidamine langes Metsale, seltsimeestega Saaremaal — minule.

Mets täitis oma ülesannet suure innuga. Tema kaudu saime peagi brošüüri «Kommunistliku Internatsionaali 7. maailma kongress», milles olid Dimitrovi kõned ja kongressil vastuvõetud resolutsioonid, samuti saime sm. A. Vaarandi poolt Oslos toimetatud «Rahva Hääle» numbreid ja muid illegaalseid väljaandeid.

Metsalt saadud kirjandusega varustasin Aleksander Kuuli, Ksenja Ellamit, pärast August Hansenit ja teisi. Kuna igast väljaandest saime ühe või kaks eksemplari, tuli need kohe pärast läbilugemist edasi toimetada.

Muidugi ei piirdutud ainult lugemisega. Loetut kasutati vestlustes, põrandaaluseid väljaandeid anti edasi ustavamatele seltsimeestele. Meie töös omasid sel ajajärgul suurt tähtsust just Dimitrovi kõned ja Kommunistliku Internatsionaali VII kongressi otsused. Neile tuginedes otsisime legaalseid töövorme, püüdsime laiendada rinnet võitluses Pätsi kliki fašistliku režiimi vastu. Tööks kasutasime maanoorte ringe, kus korraldasime referaadiõhtuid. Referaatides kõnelesime elust Nõukogude Liidus. Vestlusi poliitilistel teemadel viisime läbi maanoorte ringide erialastes rühmades.

Kohapeal toimetatud ja välismaal ilmuvat illegaalset kirjandust täiendas esperantokeelne ajakirjandus. Oma esperantistidest sõprade abil hakkas Johan Ellam seda hankima kohe

pärast vanglast vabanemist. Esimeste uudistena jõudsid meieni Hispaanias ilmunud «Popola Fronto» numbrid. Peagi lugesime ka Hiina «Voĉoj el Oriento», Läti «Proleta Esperantisto» ja teisi esperantokeelseid progressiivseid ajakirju. Neist saadud uudiseid jagasime seltsimeestega. Eestikeelseid illegaalseid väljaandeid pidime hoolega peitma iga kõrvalise pilgu eest. Venekeelne kirjandus tõmbas endale tähelepanu erineva, silmatorkava slaavi tähestikuga. Ent esperantot tunti rahvusvahelise abikeelena. Selles keeles ilmus kirjandust paljudes maades ja oli loomulik, et seda siis ka vahetati. Nii ei tekitanud ta erilist kahtlust. Mitmeid välisriike kaudu hankis Johan Ellam ka Nõukogude Liidus ilmunud esperantokeelseid ajakirju, nende seas «Sur Posteno» väga väärtuslikke numbreid.

Seoses 1939. aasta sügisel Nõukogude Liiduga sõlmitud vastastikuse abistamise paktiga muutus meie töö mitmeti soodsamaks. Kuressaare raamatukauplusse ilmusid müügile mõningad Nõukogude Liidu ajakirjad, nende seas «Ogonjok» ja teised. Sellest peale varustasime end ka venekeelse perioodikaga ja kasutasime oma töös sealt saadud materjale Nõukogude Liidu kohta.

Võimalused revolutsioonilise trükisõna legaalseks väljaandmiseks avanesid alles pärast 1940. aasta juunipööret, mil asusime üle võtma kohalikku ajalehte «Meie Maa». Sellega lõppes ühtlasi üle kahekümne aasta kestnud võitlus illegaalse kirjanduse viimise eest töörahvahulkadeni.

RAJA TAGANT

Skandinaavias trükiti eestikeelset revolutsioonilist kirjandust (Mälestusi)

A. VAARANDI,
„Loomingu" toimetaja

Eesti revolutsioonilise ajakirjanduse ajaloos oli kord ka Skandinaavia periood. See kõlab ehk veidi uskumatuna, kuid antud ajal ja tingimustes oli see hädapärane väljapääs.

Fašismi ähvardav kasv kolmekümnendate aastate algul nõudis tugeva vastulöögi organiseerimist. Ilma võitleva ajakirjanduseta oleks seda olnud raske teha. Oli vaja, et «Kommunist» ilmuks regulaarsemalt, lendlehti oleks rohkem ja revolutsiooniliste meremeeste häälekandja «Majakas» endale jalad tugevamini alla saaks. Kodanlikus Eestis olid kaitsepolitsei provokatsioonid poliitilise atmosfääri niivõrd ära mürgitanud, et taoliste ettevõtete sissekukkumise oht sundis ettevaatusele. Skandinaaviamaades aga valitses tol ajal majanduslik surutis, mis puudutas ka trükitööstust. Trükikojaomanikud olid õnnelikud, kui tellimusi said. Eesti keelt nad ei osanud, meie väljaannete sisust aru ei saanud. Pealegi oli väiksemate trükikodade omanike seas ka pahempoolsele liikumisele kaasatundjaid. Igatahes kohalike kommunistide abil õnnestus meil 5—6 aasta jooksul sealset trükibaasi ilma ühegi sissekukkumise või väiksemagi sekelduseta kasutada.

See oli 1933. aasta novembris, kui Soome—Taani liinilaeval Kopenhaageni jõudsin. Griebeni «Kopenhaageni juhist» õppisin tänavate nimetused ja tramminumbrid varakult selgeks, et teed küsimata jõuda sadamast sihtkohta. Kandis ju meie töö ikkagi illegaalset iseloomu. Kõik läks hästi ja juba sama päeva õhtul instrueerisid mind varem Kopenhaageni jõudnud seltsimehed eelseisvas töös.

Minu ülesandeks oli Meremeeste ja Sadamatööliste Inter-

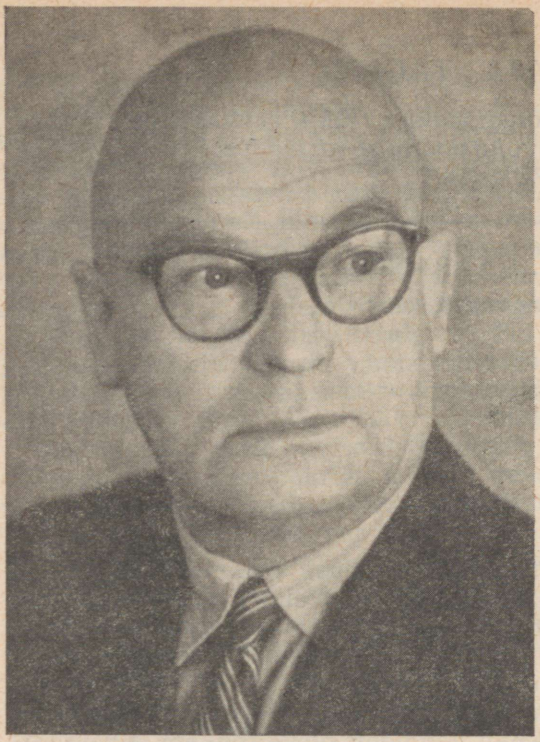

A. Vaarandi.

natsionaali (ISH[1]) Eesti sektsiooni organisatsiooniline töö, eeskätt selle häälekandja «Majakas» toimetamine. Ühtlasi pidin «Kommunistile» ja «Rundschaule»[2] kaastööd tegema. Töö oli oma laadilt uudne ja seotud teatud riskiga. Teised seltsimehed

[1] Meremeeste ja Sadamatööliste Internatsionaal (inglise keeles International of Seamen and Harbourworkers, mida esimeste tähtede järgi kutsuti ISH), asutati kolmekümnendate aastate algul Hamburgis. Ta seisis revolutsioonilise klassivõitluse alusel, mobiliseeris meremehi ja sadamatöölisi aktiivsele palgavõitlusele. Sõjaohu teravnemisega organiseeris rahvusvahelisi aktsioone imperialistide relvaveo takistamiseks. Punaste Ametiühingute Internatsionaali (Profinterni) eeskujul koondas ISH oma ridadesse nii organisatsioone kui ka opositsioonilisi gruppe reformistlikest ametiühingutest. Eesti sektsioon, mis koosneski taolistest gruppidest ja üksikliikmeist laevadelt, alustas oma tööd 1931. aastal Hamburgis. Endine poliitvang Johannes Sepp oli seal sektsiooni organiseerimistööd tegemas. 1933. aastal kolis Internatsionaal üle Kopenhaageni.

[2] «Rundshau» — saksakeelne Kominterni ajakiri, mis teoreetiliste artiklite kõrval tõi rikkalikku informatsiooni üksikutelt maadelt. Ilmus tol ajal Šveitsis.

täitsid EKP Keskkomitee ülesandeid ja toimetasid «Kommunisti».

Võõras linn äratas muidugi huvi, kuid avalikes kohtades käimisega tuli ettevaatlik olla. Kõigepealt oli vaja taani keel ära õppida. See polnud küll eriti raske, kuid hääldamiselt siiski keerukas. Istusin paar tundi päevas taani-saksa sõnastikuga ajalehtede kallal ja õhtul, kui korteriperemees töölt koju jõudis, läks visaks purssimiseks.

Väikese lukksepatöökoja omanik, kes mind esialgu ulualla võttis, tundis suurt huvi revolutsioonilise liikumise vastu. Olin temale «Lange kamerat» (Pikk seltsimees) ja pidin rääkima Tallinnast, kus vanajumal kord taanlastele Danneborgi lipu taevast alla visanud, Nõukogude Liidu viisaastakutest, mehisest Thälmannist, hullust Hitlerist jne. Tema omalt poolt jutustas mulle taani töötute meeleavaldustest, riigi poliitilisest pimesoolest — Amalienborgi kuningakojast jne. See kõik aitas mul tundma õppida nii keelt kui ka siinse rahva meeleolusid ja arvamusi maailma asjadest.

Hitleri võimuletulek sundis 1933. aasta kevadel Meremeeste ja Sadamatööliste Internatsionaali kiires korras Hamburgist Kopenhaageni üle kolima. Et Internatsionaali esimees Valter natside türmi heideti, asus tema asemel rahvusvahelist organisatsiooni juhtima Taani Laevakütjate Ühingu sekretär Richard Jensen. Pikka kasvu, julge käitumisega mees, heasüdamlik naeratus näol, võttis ta mind kohe Eesti sektsiooni asjus jutule.

Maailmamajanduse kriis ja fašismiohu teravnemine oli ka eesti meremeeste võitlusvaimu tõstnud. Tallinnas Eesti Meremeeste Liidus peetud koosolekutel mõisteti hukka juhatuse reformistlik tegevus, nõuti ninameestelt — A. Tiituselt ja A. Ojasoolt — otsustavaid samme meremeeste töö- ja palgatingimuste parandamiseks. Ja kui neid ei järgnenud, hakati nõudma juhatuse tagandamist ning nende asendamist klassiteadlikumate seltsimeestega. Selle liikumise eesotsas seisis rühm ISH Eesti sektsiooni liikmeid. Eriti energiliselt ründas reformiste Kaalep Niit, tubli hiidlane, kes oli kaua merd sõitnud. Julgelt öeldi välja, et laevaomanike kintsukaapimisega meremeeste olukorda ei paranda. Tarvis on koonduda otsustavaks palgavõitluseks. Need olid seisukohad, mida «Majakas» ja enne seda «Tormi eel»[3] olid propageerinud juba Hamburgi perioodil. Kaitsepolitsei pidas nähtust ülimalt ohtlikuks ja hakkas meremeeste revolutsioonilise opositsiooni liikmeid areteе-

[3] ISH Eesti sektsioonil hakkas 1932. aastal ilmuma oma häälekandja «Tormi eel»; väljaandmiskohana märgiti Hamburg. Pärast neljandat numbrit nimetati ajakiri «Majakaks».

Eesti revolutsiooniliste meremeeste häälekandjaid.

rima ning taga kiusama. Niidul õnnestus vaevu üle piiri Nõukogude Liitu pageda, kust ta hiljem siirdus Rotterdami, eestlasi-välismeremehi organiseerima. Seekord jäi põhjalikum pööre,

Tallinnas Eesti Meremeeste Liidus tulemata, kuid probleemid ja võitlusülesanded jäid edasi päevakorda.

ISH Eesti sektsioonil tuli tugevdada organiseerimistööd. Sadakond liiget legaalses organisatsioonis pole eriti suur jõud, kuid sektsiooni illegaalsetes tingimustes tähendas see palju. Pea kõigi Eesti laevadega õnnestus side luua. Samal ajal sõitis arvukalt revolutsioonilisi meremehi Inglise, Rootsi, Taani, Norra jt. laevadel ja nad ei keeldunud abist revolutsioonilise kirjanduse levitamisel. Rahvusvahelised meremeeste klubid Rotterdamis, Antverpenis, Rouenis, Marseille's, Liverpoolis, Bostonis, Philadelphias, Stokholmis, Oslos, Sydneys jm. said regulaarselt EKP eestikeelseid väljaandeid, «Majakat» ja muud revolutsioonilist kirjandust, kust see siis meremeeste kaudu edasi toimetati. Seetõttu polnud meremeeste erikaal töölisklassi vabadusvõitluses väike.

ISH Eesti sektsiooni häälekandja «Majakas» võttis uues olukorras kõike seda arvesse ja püüdis meremeeste organiseerimisele ja nende klassiteadvuse tõstmisele veelgi suuremat rõhku panna. Ajakiri suurenes veidi mahult ja hakkas ka pildimaterjali tooma. Tavaline number oli 16-leheküljeline, kaksiknumber 32-leheküljeline. Kopenhaagenis jätkus «Majaka» ilmumine seitsmendast numbrist.

Millest kirjutas «Majakas»?

Esikohal oli fašismi ja sõja hukkamõistmine. Ajakiri tõi rohkesti Internatsionaali üleskutseid ja EKP juhtivate seltsimeeste kirju meremeeste ülesannetest selles võitluses. «Ärge laadige ega lossige relvi, ärge vedage sõjavarustust!» See hüüdlause käis läbi igast numbrist. Prantsuse ja skandinaavia meremehed näitasid mehist eeskuju, paljastasid mineraalväetise kottidesse ja masinaosade kastidesse peidetud relvasaadetisi, panid laadimise seisma, alustasid koos sadamatöölistega protestistreiki. Oma näidendis «Raudne kodu» käsitleb E. Tammlaan taolist aktsiooni ka Eesti laeval.

Mitte vähem tähtis oli kodumaa poliitilise olukorra valgustamine. Pätsi «vaikiv olek» tähendas kursivõtmist fašismile ega kuulutanud midagi head meremeeste töö- ja elutingimustele. Seda tuli «Majakal» otse välja ütelda.

Rohkesti materjale ja informatsiooni ilmus olukorrast laevadel. Eesti laevanduses ilmnes tüüpiline gründertum. Tõusiklikud laevaomanikud tahtsid meremeeste näljapalkade arvel püstirikkaks minna. Üksteise võidu osteti vanu laevalokse, kindlustati need kõrgelt ja pandi mehed orjama ligemale poole madalama palgaga kui näiteks Rootsi laevadel. Meremeeste tööpäev oli lubamatult pikk, puudus laevasöök, ei sõlmitud kollektiivlepinguid. Isegi joogi- ja pesuvee pärast löödi laeva-

del lahinguid. Olukorra tegi eriti raskeks asjaolu, et laevad sõitsid radistideta, päästepaadid ja nende moon olid armetus olukorras. Ühesõnaga, meresõit tähendas meeskonnale alalist mängu eluga. Õnnetuse korral aga polnud isegi meest, kes oleks võinud SOS-i välja saata.

Laevaomanikele olid «ujuvad kirstud», nagu meremehed ise neid laevu nimetasid, erakordseks lisaväärtuse allikaks. Ka siis, kui laev läks põhja, libisesid suured kindlustussummad nagu muidu laevaomanike taskusse. Tavaline kasumiprotsent tõusis üle 20, mõningatel puhkudel küündis aga isegi 40—50-ni. Kogu maailmas olid nii halvad töötingimused veel ainult Kreeka ja Panama laevadel. Polnud siis ime, et kodanliku Eesti kaubalaevastik kasvas mõne aastaga küllaltki kiiresti.

Selles olukorras kutsus «Majakas» meremehi üles võitlema järgmiste põhinõudmiste eest: 1) palga tõstmine, 2) söök laeva poolt, 3) 8-tunniline tööpäev, 4) kollektiivleping, 5) radistid laevadele.

Need nõudmised puudutasid eluliselt kõiki meremehi ja muutusid väga populaarseks. Koosolekutel ja väljaastumistel, hiljem aga ka streigi puhul lähtuti üldjoontes just neist nõudmistest. Samal ajal avaldas «Majakas» teateid nõukogude meremeeste elust. Need materjalid näitasid meremeestele suurt erinevust kodanliku Eesti ja sotsialismimaa laevadel.

«Majakas» sai laevadelt rohkesti kirju. See võimaldas olukorrast tõelist pilti saada. Vahel olid need küll raske töömehe käega vaevaliselt paberile pandud read, mida tuli kaua uurida ja nende üle enne pead murda, kui taipasid, mida öelda taheti. Kuid rõõmu valmistasid nad siiski. See oli tükk tegelikust elust, informatsioon tuleliinilt. Ja mitmeid fakte ning üksikasju sai just taolistest kirjadest.

Toimetuse töö, mida tuli teha ühel inimesel, kujunes kohati keerukaks. Ajakirja ametlikuks aadressiks oli Meremeeste ja Sadamatööliste Internatsionaali asukoht — Toldbogade 16. Siia tulid kirjad ja kaastöö, kuid tegelik töö toimus mujal, konspiratiivkorteris. Eemalolek kodumaast ja sellest tegelikkusest, millest tuli kirjutada, tegi faktide kontrollimise ja materjalides orienteerumise raskeks. See andis end negatiivselt tunda eriti väljaastumiste ja streikide puhul. «Majaka» ettevalmistav osa nendeks sündmusteks oli kahtlemata efektiivne. Kui aga aktsioon algas, ei suutnud ta sündmuste käiku orperatiivselt mõjutada. Nii oli see näiteks auriku «Mai» streigi ja ka meremeeste üldstreigi puhul 1935. aastal. «Majaka» erilendlehed ja ISH inglise-, saksa-, prantsuse- ja hispaaniakeelsed üleskutsed, mis kutsusid streikivaid eesti meremehi toetama, jõudsid sihtkohtadesse siis, kui streik oli tegelikult juba lõppenud.

Eesti revolutsiooniliste meremeeste häälekandjaid.

Ajakirja toimetusel oli palju kasu mitme aktiivsema sektsiooni liikme, nagu A. Volgeradti, A. Vakepea, A. Meiusi jt. sõidust Kopenhaageni. Nemad varustasid toimetust värskete uudistega. Rohkesti kaastööd ja informatsiooni organiseerisid töötud eesti meremehed Rotterdami ja Antverpeni sadamast. Samuti saadeti agaralt materjali Leningradist, kus tol ajal käis palju Eesti laevu. Sealse ISH klubi juures oli arvel võrdlemisi arvukas rühm eesti meremehi.

Trükikotta, kus «Majakat» ja ka «Kommunisti» trükiti, me oma jalga siiski ei tõstnud. Selle asutusega pidas sidet üks

Taani kommunistlik noor. Mõnel määral raskendas see tööd. Ei tundnud ju trükiladujad keelt ja tegid vahel isegi pärast teist korrektuuri kas kogemata või oma «tarkusest» pahandavaid trükivigu. Mäletan üht taolist juhtumit. Kaks rahvusvahelist sõna «internatsionalism» ja «imperialism» esinesid ligistikku ridades. Parandamisel vahetas laduja need ära ja valmistrükitud lendlehes kutsuti seetõttu töörahvast imperialismi lipu alla ühinema! Äparduste ärahoidmiseks küljendamisel tuli makett kääride ja liimipoti abil kokku monteerida millimeetrise täpsusega.

Tänu sidepoisi hoolsusele hakkas asi pikapeale laabuma. Kohtusime vahel paar-kolm korda päevas, et keerdküsimusi õigel ajal lahendada. Noormees oli ärksa vaimuga, ja kui ametlikud asjad aetud, istusime Jörgensi järviku kaldal või Felledspargis ja «klaarisime» teooria küsimusi: kas natsism on ajalooliselt paratamatu või kas kommunist peab olema altruist jne.

Taani kommunistid olid väga sõbralikud ja abistasid meid kõigiti. Peatudes Kopenhaagenis ligemale 3 aastat, vahetasin 9 korral korterit. Ometi ähvardas sissekirjutamata välismaalasele peavarju andmine kaasa tuua ebameeldivusi politseiga. Seda ei kardetud, õpiti meeleldi konspireerima ja oma uudishimulikke tuttavaid ning omakseid korterist eemal hoidma. Inimeste teadlikkuse aste oli siiski erinev. Poliitilistes küsimustes orienteeruti enamasti hästi, kuid esines ka vastupidiseid juhtumeid. Üks vanem kurttumm daam, kelle juures pool aastat peatusin, kallistas ja suudles Martin Andersen Nexö teost «Kaks maailma», et sellega avaldada oma kiindumust kommunistidesse. Kui aga kroonprints Frederik pulmad tegi, siis tuli ta rõõmust särava näoga, pulma-album käes, ja musutas sama andunult kuningliku noorpaari luksusfotot. Võitlus kahe mina vahel polnud veel lõppenud.

Alles selles töös tundsin tegelikult, kui võimas tegur on tööliste rahvusvaheline solidaarsus. Iga päev kinnitas veendumust, et loosung «Kõigi maade proletaarlased, ühinege!» pole paljas fraas, vaid määratu reaalne jõud, mis küsimata riigi- ja keelepiiridest mobiliseerib miljoneid inimesi võitlusse parema maailmakorra eest. Olime kord hädas posti saatmisega Eestisse. Läksin õnne peale sadamasse, ehk leidub võimalus posti ära saata. Selgus, et sama päeva pärastlõunal sõidab Prantsuse laev Tallinna. Tuli riskida. Hiilisin vaikselt laevale. Jäin peatuma hallipäise tõsise olemisega madruse ees ja nappi prantsuse keele oskust kokku võttes palusin teda Tallinna jõudes illegaalse kirjanduse pakk vastavasse kohta edasi toimetada. Ma ei eksinud. Mees taipas, milles asi seisis, võttis paki

ja lubas ülesande ausalt täita. Siis hakkas ta mulle prantsuse meremeeste hädadest ja palgavõitluse küsimustest jutustama. Viis mind meeskonna kajutisse, kostitas laevasöögi ja kruusi veiniga (vein kuulus nende päevase toidunormi hulka). Olime otsekui vanad sõbrad, kes ammu teineteist tunnevad ja ühise asja eest väljas on. Nagu hiljem kuulsime, oli ülesanne tõesti ausalt täidetud.

«Majakat» ilmus mäletatavasti kokku 34 numbrit. Viimased neist ilmusid šapirografeeritult Stokholmis, kuhu 1936. aastal üle kolisime. Peale regulaarsete numbrite anti üsna mitmel puhul välja lendlehti ja bülletääne.

Suured muudatused maailmapoliitikas sundisid revolutsioonilise töölisliikumise taktikat muutma. Ametiühingute pahempoolse opositsiooni taktika jäi suurte ajalooliste lahingute puhul kitsaks. See otsustaski peamiselt «Majaka» väljaandmise lõpetamise.

*

Alates kolmekümnendate aastate keskpaigast võttis fašism järjest metsikuma, ründavama iseloomu. Berliini-Rooma telg ähvardas rahu juba kogu maailmas. Pätsi diktatuuri vaimusugulus fašismiga muutus ohtlikuks nii sise- kui ka välispoliitiliselt. Rahva rahulolematus «vaikiva olekuga» kasvas, kuid fašismivastased jõud olid laialipillatud, organiseerimata. Oli vaja neid võitlusprogrammi alusel koondada, poliitilistele aktsioonidele kaasa tõmmata.

Kommunistliku Internatsionaali VII kongress 1935. aastal näitas oma otsustes tee fašismivastaste jõudude mobiliseerimiseks: esiteks — luua töölisorganisatsioonide vahel töörahva ühisrinne, teiseks — koondada kõik demokraatlikud jõud — kaasa arvatud progressiivsed kodanlikud rühmitused — rahvarindeks, kes on valmis fašismi ja sõja vastu võitlema.

Selle taktika rakendamine oli Lääne-Euroopas andnud juba häid tulemusi. Prantsusmaal loodi võimas rahvarinne, kuhu peale töölisparteide kuulusid radikaal-sotsialistid ja mitmed progressiivsed kodanlikud rühmitused. Rahvarinne oli selleks jõuks, mis tegelikult takistas fašismi võimuletulekut Prantsusmaal. De la Roc'i[4] tuliristlaste võimuhaaramise manöövritele anti otsustav vastulöök. Üsnagi tähtsat osa etendas töörahva ühisrinne ka Itaalias.

Eestis loodi töörahva ühisrinne juba 1935. aasta juulis. Sellest võtsid osa Eestimaa Kommunistlik Partei ja Sotsialist-

[4] «Tuliristlased» — Teise maailmasõja eelne fašistlik liikumine Prantsusmaal, mida juhtis De la Roc.

likust Parteist lahkulöönud pahempoolsed sotsialistid, nn. Marksistlik Töörahva Ühendus. Viimases rühmituses etendasid juhtivat osa N. Ruus, N. Andresen, A. Aben, A. Jõeäär jt. Ühisrinde võitlusprogrammi võeti järgmised põhinõudmised: 1) võitlus töölisklassi otseste eluliste huvide eest, 2) võitlus demokraatlike vabaduste eest, 3) võitlus sõjaohu vastu, rahu eest ja 4) ühised sammud poliitiliste vangide toetamiseks.

Ühisrinde poliitika leidis sooja poolehoidu ametiühingutes. Paljud ametiühingute ringkonnad ja nende üksikud tegelased astusid ühisrinde programmi alusel võitlusse. Üleriiklik Maatöörahva Ühing tuli terviklikult ühisrindesse.

See oli hea algus. Nüüd oli vaja tööd laiendada, asuda fašismivastase r a h v a r i n d e loomisele. Eestimaa Kommunistliku Partei algatusel asuti läbirääkimisi pidama progressiivsete ühiskonnategelaste, haritlaste ja sportlaste rühmitustega. Samal ajal püüti välja selgitada koostöö võimalusi ka parempoolsete sotsialistide, mõningate rahvaerakonna ja asunike ringkondadega, kes olid samuti Pätsi valitsusega opositsioonis. Nagu selgus, ei puudunud rahvarinde loomise ideel laiem poolehoid. Kuid esialgsed läbirääkimised ei viinud siiski vormiliselt laiema rahvarindelepingu allakirjutamisele. Tegelikult aga tekkis koostöö ja seisukohtade ühtlustamine reas praktilistes poliitilistes sammudes. Seda eeskätt valimiste puhul. Parempoolsete sotsialistidega lepiti veel selles kokku, et nad loobuvad kommunistliku liikumise mustamisest ja Nõukogude Liidu ründamisest.

Olukorras, kus tuli mobiliseerida fašismivastasele võitlusele väga mitmesuguse kallakuga demokraatlikke jõude, tekkis terav vajadus selgitava kirjasõna järele. Vaja oli käima panna vastav ajaleht. EKP juhtkonna algatusel otsustatigi asutada Norras rahvarinde häälekandja «Rahva Hääl».

Võiks ju küsida, miks just Norras?

Selleks oli mitu põhjust. Kõigepealt sellepärast, et Eestis oli taolise ajalehe legaalselt väljaandmine võimatu. Norra tingimustes aga võis leht vabalt ilmuda. Teiseks, toimetuse aadress pidi jääma avalikuks sidepunktiks, kuhu iga kodanik võis rahvarindesse puutuvates küsimustes pöörduda ja ühtlasi kaastööd saata. See aga oli antud olukorras väga tähtis. Lisaks sai nüüd toimetuse aadressil ka tellimusi saata.

1937. aasta maikuus tehti mulle ettepanek asuda uue ajalehe väljaandmist organiseerima. Nõustusin ettepanekuga ja sõitsin pikema viivituseta Oslosse. Siin tuli võita mõningad raskused, enne kui asi käima hakkas. Kuid tänu eeskätt Norra Kommunistliku Partei sekretäri Oskar Lie abile oli varsti toimetuse tööks tähtsamad eeldused loodud. Lie, kelle sakslased

hiljem metsikult tapsid, oli südamlik ja energiline mees, kes kogu hingest vihkas nii suuri kui väikesi hitlereid. Tema vahelttalitusel leppisime kokku trükikojaga, sidemeestega jne. Norra tööliskirjastuse juhataja Olav Kvärnmo võttis šefluse «Rahva Hääle» üle enda peale. Olgu märgitud, et sakslased tapsid hiljem ka selle tubli seltsimehe.

Üheks tõsisemaks mureks oli ajalehele vastutava toimetaja leidmine. Minul õnnestus küll suure vaevaga Norra välispoliitseis poliitilise emigrandina legaliseeruda ja peatusluba saada, kuid see ei tähendanud, et oleksin ametlikult võinud ajalehe toimetajaks hakata. Poliitiline emigrant pidi avalikust poliitilisest tegevusest hoiduma. Sellepärast oli vaja, et «Rahva Hääle» vastutavaks toimetajaks oleks norralane. Meie lootused peatusid algul Nordhal Griegil. Grieg kui üks kõige silmapaistvamaid tolleaegseid norra kirjanikke oli ühtlasi aktiivne fašismivastane võitleja. Suure huviga kuulas ta meie kavatsusest ja esitas omalt poolt rohkesti küsimusi poliitilise olukorra kohta Eestis. Meeleldi oleks ta meie ettepaneku vastu võtnud, kui teda poleks oodanud fašismivastase võitluse tähtsamad ülesanded Internatsionaalse brigaadi Skandinaavia üksuse ridades Hispaanias. Kõne alla tuli veel rida teisi kandidaate, nagu norra naiskirjanik Reyfling-Hagen, kuulus neuropatoloog doktor Schwarzenberg jt. Lõpuks tuli jääda peatuma ülemkohtu advokaadi Ragnar Solheimi juures. Mees oli Norras populaarne jurist ja veendunud antifašist. Meie ettepaneku võttis ta soojalt vastu. Tema ametibüroo, mis asus Nationalteatri naabruses, Henrik Ibseni tänaval, jäi ka «Rahva Hääle» toimetuse ametlikuks asukohaks. Muidugi pidi Solheim nn. «sitsredaktori» osa täitma. Leppisime kokku, et esitan talle igas numbris ilmuvaist materjalidest lühikese saksakeelse ülevaate, et ta lähemalt teaks, millest tema toimetatud leht kirjutab. Samal ajal tuli toimetajat tema kodus kohvitassi juures, kuhu ta mind sageli kutsus, üksikasjalisemalt kurssi viia Eesti poliitilise ja majanduselu küsimustega.

Kui 1937. aasta juunis ilmus «Rahva Hääle» esimene number, oli juhtkirja kohal Ragnar Solheimi norrakeelne fašismivastane üleskutse. Esimene number tutvustas lugejat lehe eesmärkide ja rahvarinde põhimõtetega. Nii selles kui ka järgmistes numbrites oli peatähelepanu pööratud Pätsi valitsuse poliitika paljastamisele ja demokraatlike hulkade võitlusele mobiliseerimisele. Oli ju nn. «vaikiv olek» peitnud end «demokraatia kaitsmise» maski taha ja ajaleht pidi näitama selle õiget loomust. Rohkesti ruumi pühendati sõjavastasele selgitustööle. Fašistlike teljeriikide agressioonipoliitika jõudis end juba Abessiinia ja Hispaania veristel sõjatandritel tutvustada

kogu maailmale. «Rahva Hääl» tõi artiklite kõrval ära ka dokumentaalset pildimaterjali sõja ja fašismi metsikustest. Mäletan, sõjavastase argumentatsiooni mitmekesistamiseks avaldati isegi säärase agressori nagu Napoleon I surmaeelne kahetsus Püha Helena saarel: «Sõda on küll palju maailma asju sassi ajanud, kuid kas on ta ka midagi korda teinud?!»

Kuidas olid lood kaastööga?

Selle allikad olid väga mitmesugused. Osa poliitiliselt suunavaid artikleid saime Eestimaa Kommunistliku Partei juhtivatelt seltsimeestelt. Teise osa Tallinnast, ühisrindesse kuuluvailt Marksistliku Töörahva Ühenduse liikmeilt. Pärast esimese numbri Eestisse jõudmist hakkas toimetuse aadressil kirju tulema ka «Rahva Hääle» lugejatelt. See kaastöö oli mitmeti teretulnud. Siit kuulsime värskeid uudiseid olukorrast Eestis.

Hispaania kodusõja rinnetelt saatis Richard Ehrlich — kirjanikunimega Valmen Vaida — pikki lahingukirju. Ühes kirjas tulid ka fotod eesti poistest, kes sõdisid Internatsionaalses brigaadis. Hispaania sündmused nõudsid lehes tõsist valgustamist, sest sealsed verised tapatalgud rääkisid fašismi olemusest kõige selgemat keelt. Toimetusega otsisid kontakti teisedki välismaal viibivad eestlased ja laevadel sõitvad meremehed. Tihe side tekkis ka Ameerika «Uue Ilma» ringkondadega, mis aitas kaasa «Rahva Hääle» levikule sel mandril.

Samuti kui «Majaka» toimetusel, osutus ka nüüd kodumaalt ja sündmuspaikadest eemalolek tõsisemaks raskuseks töös. Polnud võimalik kõiki küsimusi vajaliku põhjalikkusega tundma õppida ega nii julgelt, konkreetselt argumenteerida ning järeldusi teha kui tarvis. Kuid töö haaras ja oli huvitav. Lugesin hoolega antifašistlikku kirjandust, eriti prantsuse rahvarinde ajalehti, et sealt õppida taolise väljaande toimetamist.

Olin nüüd ju legaalne isik, mul oli jälle nimi ja dokumentki taskus. Määratu tore tunne! Ahnelt hakkasin Norra poliitilist elu jälgima, koosolekutel ja loengutel käima, teatreid külastama jne. See aitas palju kaasa, et ajavaimu ja sündmuskäiku mõista. Rahva hulgas viibides sai mulle selgeks, et mitte üksnes Norra Kommunistlik Partei, vaid ka valitseva Töölispartei tegelased olid Franco ja teljeriikide vastu. Ja kui tuli Oktoobrirevolutsiooni 20. aastapäev, siis tähistasid seda nii kommunistid kui ka töölisparteilased. Volketeatri suur saal oli rahvast tulvil, kui kaubandusminister Madsen kõneles Nõukogude Liidu edusammudest.

Samal ajal toetasid Norra ametiühingud nii sotsiaaldemokraatlikke kui ka kommunistlikke Saksa poliitemigrante (60 krooni kuus). Toetuse osaliseks arvati ka Eesti poliitemig-

rant. See võimaldas mul astuda Oslo ülikooli, kus valitses märksa radikaalsem vaim kui Tartus. Üliõpilaste fašismivastased meeleavaldused ulatusid ka väljapoole Norra piire. Mussolini tõstnud isegi kuningas Håkoni ees kaebuse, et Abessiiniale kallaletungi puhul Oslo üliõpilased protestitelegrammidega Rooma pommitanud.

Vaatamata politsei hoiatusele ei jäänud ka mina päriselt pealtvaatajaks, astusin pahempoolsesse üliõpilasseltsi «Forum», kus käisid ägedad lahingud reformistide ja trotskistidega. Lootsin, et aktiivne osavõtt kohalikust poliitilisest elust tuleb kaudselt kasuks ka «Rahva Hääle» palge kujundamisele.

Mis puutub «Rahva Hääle» levikusse, siis esimest numbrit saadeti proovinumbrina töölisringkondadele, progressiivsetele ühiskonna- ja kultuuritegelastele, isegi mõningatele asutustele. Varsti pärast seda jõudsid esimesed tellimused. Tellijate hulgas oli eeskätt töölisi, haritlasi ja õppivat noorsugu, isegi mõned Tartu ülikooli õppejõud, Akadeemiline Emakeele Selts jne. Töölissportlane K. Vitsut saatis oma tellimuse koos sooja tervitusega «Rahva Häälele» ning palus toimetust ka sportlasi meeles pidada. Osa lehe tiraažist läks Hispaanias võitlevatele eesti vabatahtlikele, Eesti organisatsioonidele Ameerikas ja rahvusvahelistele meremeeste klubidele.

Edaspidi tegi kõige enam muret ajalehtede Eestisse toimetamine. Tõsi küll, paar esimest numbrit läks Eestisse postiga ja jõudis enamasti õnnelikult adressaatide kätte. Ajalehte loeti huviga töölisringkondades ja isegi Tartu kohvikutes. Kuid siis aga hakkas Pätsi valitsus lehti postilt ära korjama. Samal ajal saadeti Norra võimudele teade, et «Rahva Hääl» kuulub Eestis keelatud kirjanduse hulka. Norra postivalitsus ei osanud selle prantsuskeelse kirjaga muud peale hakata kui adresseeris tolle Solheimile. Peagi kutsuti Solheim politseisse ja päriti, mis ajalehte ta õige välja annab. Ka mind usutati Oslo politseivalitsuses ja uuriti, millises vahekorras ma «Rahva Häälega» olen. Ajalehe ametliku sulgemise hoidis seekord ära asjaolu, et vastutav toimetaja oli hea jurist. Kuid tegelikult oli toimetus blokeeritud ja ajalehe posti teel Eestisse saatmisele kriips peale tõmmatud. Ka selles keerulises olukorras andsime välja veel kaks «Rahva Hääle» numbrit ja saatsime need laevameestega Eestisse. Kuid siis tegi poliitiliste ja sõjaliste sündmuste edaspidine areng omalt poolt ajalehe toimetamisele tõsiseid takistusi ja 1937. aasta lõpul pidi «Rahva Hääle» väljaandmine seisma jääma.

«Rahva Hääle» Norras ilmumise periood ei olnud pikk, ent ta kujutas endast üht lüli 1940. aasta pöördeliste sündmuste ettevalmistamisel Eestis.

PÄRAST „VAIKIVAT OLUKORDA“

M. TEDER,
Eesti Riikliku Kirjastuse peatoimetaja

Kommunistlikul ajakirjandusel on olnud äärmiselt tähtis koht eesti töölisliikumise ajaloos. Eesti revolutsioonilised töölisajalehed andsid suure panuse töötavate inimeste poliitilise silmaringi avardamiseks kodanliku diktatuuri päevil. Eesti töölisajakirjandus oli Eestimaa Kommunistlikule Parteile esmaseks abiliseks tema võitluses nõukogude võimu taaskehtestamiseks Eestis 1940. aastal.

Kohe pärast 21. juuni sündmusi 1940. a., pärast seda, kui eesti töötava rahva võimas väljaastumine kogu maal sundis rahvavaenuliku valitsuse lahkuma ja kui oli moodustatud uus revolutsiooniline valitsus eesotsas progressiivse kirjanik-arsti Johannes Vares-Barbarusega, asusid meie intelligentsi demokraatliku osa esindajad tööle vabariigi ajalehtede ja ajakirjade toimetustesse, et aktiivselt kaasa aidata rahva taotlustele taaskehtestada Eestis nõukogude võim, alustada sotsialismi ülesehitamist meie vabariigis.

Kodanlik kogupõllumeeste ja isamaaliitlaste peahäälekandja «Uus Eesti» andis oma viimase numbri välja 21. juunil. 22. juunil ilmus selle asemel «Rahva Hääl». Uue demokraatliku ajalehe väljaandmiseks saatis EKP Keskkomitee uue toimetuse koosseisu kogenud revolutsioonilised ajakirjanikud Joosep Saadi ja Anton Vaarandi. Peale nende võtsid ajalehe esimese numbri koostamisest ja väljaandmisest osa veel Anatoli Männik ja mitmed teised demokraatlikult häälestatud ajakirjanikud. Informatsiooni J. Vares-Barbaruse valitsuse moodustamisest andis ajalehele kirjanik Evald Tammlaan. Esimene number sisaldas materjale 21. juuni demonstratsioonist, avaldas rahva poolt püstitatud nõudmised: «Me nõuame valitsuse loomist, kes ausalt täidab Nõukogude Liiduga sõlmitud vastastikuse abistamise pakti», «Maha sõjaprovokaatorite valitsus!».

«Rahva Hääle» toimetusse asus tööle Debora Vaarandi. Toimetuse aktivistide hulka kuulusid kirjanikud E. Tammlaan, R. Sirge, A. Antson. Ajalehe vastutavaks toimetajaks saatis Eestimaa Kommunistlik Partei Arnold Veimeri. Sellest, kuidas toimus kodanliku ajalehe «Uus Eesti» suunamine uutele roobastele ja muutmine ajaleheks «Rahva Hääl», jutustab J. Saat järgmist: ««Uus Eesti» toimetus asus Pikk tänav nr. 40. Kohe sisseminekul, esimeses ruumis, põrkasime kokku põllutööminister Artur Tupitsaga. Ministrihärra näis olevat väga ehmunud, näost valge ja käed sellises olekus, nagu kavatseks ta need iga moment üles tõsta. Mis teda nii ehmatas, ei tea. Kuid nähes, et käte tõstmiseks ei ole erilist vajadust, rahunes ta peagi, tegi koguni tiiru meiega kaasa ja kadus kusagile kõrvalruumi.

Toimetuse töötajad seevastu ei olnud meie tulekust üllatatud. Nad näisid olevat teadlikud, et pärast demonstratsiooni tuleb võimu vahetus ja otsustav pööre kogu poliitikas, mistõttu «Uus Eesti» ei saa enam ilmuda vanas isamaaliitlik-fašistlikus vaimus.

«Uus Eesti» juhtkond, nagu peatoimetaja Hugo Kukke jt., jäi targu sel õhtul toimetusse tulemata. Kuulsime küll, kuidas nad telefoni teel toimetuse sekretärilt olukorra üle järele päri-sid. Viimane informeeris: «Jah, tulid küll . . . ei, väga viisakad mehed . . .» jne.

Järgmistel päevadel algas kibe töö kõigil ühiskondlik-poliitilise elu aladel. Töörahva hulgad nagu oleksid ärganud painajalikust unest ja näitasid suurt aktiivsust . . .»[1]

5. juulil 1940 ilmus Eestimaa Kommunistliku Partei häälekandja «Kommunist» esimene legaalne number pärast 1918. aasta sügist. Sama numbri juhtkirjas, mille kirjutas Joh. Lauristin, püstitati tähtsaima ülesandena luua Kommunistliku Partei organiseerimisel demokraatlik rahvaesindus. Endised, äsja vanglast vabanenud poliitvangid kirjutasid järgmist: «Meil on elavalt meeles, kuidas ta (s. t. «Kommunist» — M. T.) pimedasse ja külma vangikongi sageli tõi valgust ja soojust, julgustades vastupanule, kannatusele, võitlusele, kuni vabanenud on kogu töötav rahvas Eestis.»[2] Algul täitis «Kommunisti» vastutava toimetaja ülesandeid Paul Keerdo, alates 27. juulist töötas sel kohal Nikolai Karotamm ja augustikuus asus toimetaja ülesandeid täitma Joosep Saat.

18. septembril hakkas ilmuma «Noorte Hääl». Ajalehe vastutav toimetaja A. Vaarandi kirjutab oma mälestustes: «Aasta-vahetuseks koondus «Noorte Hääle» ümber juba 40 kirjasaat-

[1] Saabus päev, lk. 140—142.
[2] Samas, lk. 143.

1940.—1941. aastal ilmunud vabariiklikke ajalehti.

jat. Ja kui 1941. aasta märtsis tuli kokku esimene vabariiklik «Noorte Hääle» kaastööliste nõupidamine, siis oli lehel juba 120 kirjasaatjat. Rõõm oli vaadata toredaid tehasepoisse ja hakkajaid koolinoori, täis nooruslikku indu ja peremehelikku iseteadvust. Julgelt ja asjalikult arutati ajalehe tööülesandeid ja kaastöö keerdküsimusi. See oli juba jõud. Selle kollektiiviga võis suuri asju korda saata.»[3] A. Vaarandi märgib, et EKNÜ sekretärid Juliana Telman ja Erich Tarkpea aitasid energiliselt kaasa sellele, et töö laabuks takistusteta. Toimetuse noorte töökate seltsimeestena nimetab ta Rein Alasood, Lilli Prometit, Karl Tamjärve, Ester Tartut, Immanuel Paud. Toimetuse vastutava sekretärina hakkas tööle kirjanik A. Antson. Karikatuuride eest kandis hoolt toimetuse koosseisu kuuluv tuntud karikaturist Gori.

Samuti hakkasid ilmuma EKP venekeelne keskhäälekandja «Trudovoi Putj» (hiljem «Sovetskaja Estonia») ning mitmed vabariiklikud ja maakondlikud ajalehed.

[3] Saabus päev, lk. 151.

1940. aasta pöördelistel päevadel oli vähe seltsimehi, kel oleks olnud rikkalikke teadmisi või kogemusi ajakirjandustööst. Seepärast tuleb eriti hinnata seda tööd, mida tehti meie nõukogude ajakirjanduse esimeste vagude kündmisel. Tuli õppida ise, õpetada kirjasaatjaid, koondada toimetuste ümber aktiivi, muuta ajalehtede välist ilmet vastavalt nõukogude ajakirjanduse tavadele. Kuid mis peamine — ajalehtedes ilmunud materjalidele tuli anda marksistlik-leninlik vundament. Ja kõike seda suudeti ellu viia suure eduga. Milles peitus siis jõuallikas, kust ammutati loovaid mõtteid ja energiat? Selleks jõu-

Esimesel nõukogude aastal ilmunud maakonna- ja linnaajalehed.

allikaks oli teadmine, et nõukogude ajakirjandus teenib rahvast, teadmine, et nõukogude ajakirjandust, oma ajakirjandust toetab rahvas kõigiti.

Eestimaa Kommunistliku Partei IV kongressil, mis toimus 1941. aasta veebruaris, tehti esimesi kokkuvõtteid meie vabariigi ajakirjanduse esimestest sammudest pärast nõukogude võimu taaskehtestamist. Kongressil märgiti, et «kodanlikus Eestis kasutasid valitsevad klassid laialdaselt ajakirjandust, et kaitsta oma klassihuve... Kommunistlik kirjandus oli tõrjutud põranda alla. Põranda all ilmus «Kommunist», anti välja lendlehti. See oli ainus ajakirjandus vabariigis, mis kõneles töötava rahvaga suure inimliku õiguse keelt... Meie ajakirjanduse keel, tema ideed on lähedased ja arusaadavad laialdastele töötavatele hulkadele. Seda tõendab kas või see fakt, et meie perioodiliste väljaannete tiraaž on juba praegu ületanud kõigi kodanlike väljaannete tiraaži.»

EKP IV kongressil rõhutati: «... iga maakonna, iga keskuse ajaleht peab evima enda ümber mitmesajaliikmelise aktiivi, pidama sellega alatist sidet, tõmbama seda kaasa aktiivsele tööle. Autorite kirjad ja sõnumid peavad omama tähtsa koha. Parimad tööliskirjasaatjad ja külakirjasaatjad tuleb võtta ajalehe juurde tööle, tuleb neist välja õpetada meie bolševistlikud ajalehtede kaadrid.

Kahjuks on aga töö töölis- ja talupoegade kirjasaatjatega jäänud nii ajalehtede ja parteiorganisatsioonide nõrgaks küljeks.

... Noored ajalehed peavad kasutama «Pravdat», tema rikkalikke kogemusi.»[4]

Täites EKP IV kongressi otsuseid ja õppides vanemate vennasvabariikide ajakirjanduselt, eelkõige aga «Pravdalt», tõusis meie vabariigi ajakirjanduse ideoloogiline tase, tugevnes tema võitlushoiak, suurenesid kirjasaatjate read, kasvas meie vabariigi nõukogude ajakirjanike erialane meisterlikkus.

Esimesel nõukogude aastal — 1940—1941 — ilmus Eesti NSV-s 18 ajalehte, neist 11 maakonna- ja linnaajalehte. Et vabariikliku ajakirjanduse ümberkujundamisest sotsialistlikele rööbastele ja ajakirjanduse osast sotsialismi ehitamisel on varem avaldatud mõningaid kirjutisi, siis käesolevas artiklis võetakse lähema vaatluse alla Tartu ajalehe — Tartu linna ja maakonna parteikomitee häälekandja «Tartu Kommunist» töö 1940.—1941. aastal. Nimetatud ajaleht elas üle kõik needsamad sünni- ja kasvuraskused mis tema kaaslasedki. Pealegi tõusis sel perioodil määratult maakonna-ajalehtede osatähtsus. Lisaks

[4] «Tartu Kommunist», 16. veebr. 1941.

1940.—1941. aastal ilmunud ajakirju.

kõigele on Tartu vana kultuurikeskus ja tema ajaleht «Postimees» omas üle 80-aastast staaži. Iseloomustades «Postimeest» kirjutas V. Kingissepp 1914. aastal: «Igaüks, kes eduerakondlikke lehti lugenud on, teab, et need kavakindlat «eesti kultuuri» ülesehitamise tööd teevad. Eeskätt ehitavad nad sellele kultuurile majanduslikku vundamenti eesti omanikkude kihi ja nimelt — tugeva maaomanikkude kihi soetamise näol. Eduerakondluse loomulikud juured on neis talutaredes, kus peremehe käskiv hääl sulaseid ja ümmardajaid kuni 20 tundi päevas jalul hoiab. Sellekohane on ka eduerakondluse ühiskondlik töökava... See on meile nii tuntud kihutus «Postimehe» ja sabade veergudest.»[5] V. Kingissepp ütles need sõnad «Postimehe» kohta, kuid nende mõtete alusel võib iseloomustada samuti kogu kodanlikku ajakirjandust Eesti «vabariigi» olemasolu kestel. Veel lühikest aega enne ajaloolist 21. juunit ilmus «Postimehes» numbrist numbrisse pikem seeria kirjutisi selle kohta, kuidas «vaprad isamaa pojad surusid maha 1919. aastal punaste mässu Saaremaal».

22. juunil 1940. aastal ilmunud «Postimehest» (nr. 166) aga loeme: «... Edasi siirdus rongkäik «Postimehe» ette ja nõudis, et tänasest alates antaks ajalehes õige informatsioon. Toimetuse töö «Postimehe» tänase numbri jaoks toimub Töölisühingute Keskliidu esindajate osavõttel.»

Tartu töötav rahvas ütles oma peremehesõna kohaliku ajalehe edaspidise saatuse kohta. Linna äsja illegaalsest olukorrast vabanenud väikesearvuline parteiorganisatsioon asus kiiresti tugevdama ajalehe «Postimehe» koosseisu progressiivselt mõtlevate ja revolutsiooniliselt meelestatud inimestega.

1940. aasta 22. juuni «Postimehes» (õhtune väljaanne, nr. 167) kirjutatakse: ««Seltsimehed» ja «Vabadus» — see on, mis virvendab inimestes, nende nägudel, õhus ja kõiges. Muutub kiirgavaks ja paisub iga juurdetuleva rühma tervitusega, iga uue punalipuga, mis tõuseb.

Punane lint rinnas võetakse pooleks ja jälle pooleks ja antakse teisele, nii ta levib nagu elav tuluke rinnast rinda. ... Kruusaaugu* kalmel seisavad kaks naispoliitvangi (21. juunil vabastati poliitvangid töötava rahva poolt. — M. T.) kõrvu. Üks neist on juba vana, eluajaks mõistetu, saepuru riietes ja kotad jalas. Ta katab järsku näo kätega ja nutab. Teine vaatab ja sosistab: «Ma ei saa nutta, tahaksin kohe millestki kinni haarata». Ta on veel päris noor, alatoitluse märkidega

[5] V. Kingissepp. Kultuuriküsimustest, Tallinn, 1954, lk. 61.

* Mõeldud on Raadi kruusaauku Tartu linna ääres, kus 1917. a. revolutsioonilistel päevadel kodanlus tappis lihtsaid inimesi, nõukogude võimu eest võitlejaid.

näol, kuid pikk ja sitke nagu pajuvits. Kõneldakse ja toimitakse, nagu dikteerib kogu aeg see nägematult soojalt kiirgav side — seltsimees.»[6]

Kirjanik Aira Kaal aga ütles samas ajalehenumbris kindlalt:

«. . . ei rahvast saa valega toita,
juba kuuldub ta ärkavat häält.
Näe, punaste lippude säras
astub julgelt vana ja noor.
Kostab hüüdeid ja võitluse kära:
aeg avada suletud värav,
tööd, vabadust, rahu mis toob.»

Eesti töötavale rahvale on pühendatud Jaan Kärneri luuletus «Postimehes», kus ta ütles:

«Mu siiras poolehoid on teile, töölisväed!
Las hukust haliseda kodanlased arad,
kes kokku ahnitsenud on rikkused ja varad,
ma tean, et uue korra loovad teie väed.»[7]

Näeme, et ajalehe «Postimees» veergudele jõudis üsna kiiresti tööliste mõtteid kajastav hääl. Ajaleht hakkas täitma töötava rahva nõudeid.

Aira Kaal kirjutab oma mälestustes: «Ka ajalehe töö tuli ümber korraldada. Toimetuses oli algul kaks poolust — «vanad» ja «uued». Uued, revolutsiooni poolt volitatud seltsimehed — Laosson, Hion, Uibo, Ilmar Kruus ja Aadu Hint — olid juba 21. juunil üle võtnud poliitiliste sündmuste valgustamise ajalehes . . .

Mäletan meie kaastööliste läkitusi ja kirjavahetust, mis tulvas uudseid mõtteid, ehtsat demokraatlikku meelsust ja revolutsioonilist entusiasmi, samuti õnnelikke sõnumeid, eriti «õiguse üle, mis nüüd külas maksma pannakse». Oli ka nalja ning nööki, oli käredat võitlusvaimu ja rahvatarkust. Seni nii tummas ja vähetuntud massis puhkes esile andekaid õisi — organisaatoreid, majandusmehi, poliitikuid ja kirjamehi, igaüks neist värske kui kastene roos.»[8]

4. juulil 1940. aastal toimus linna parteiorganisatsiooni initsiatiivil koosolek kirjastusühisuse «Postimees» natsionaliseerimise küsimuses. Selle kohta võime lugeda järgmist: «4. juulil 1940. a. toimunud E. K.-Ü. «Postimehe» tööliste, ametnike ja toimetuste töötajate ühisel koosolekul võeti vastu resolutsioon, kus on märgitud järgmist: «E. K.-Ü. «Postimees» kui poolriiklik

[6] «Postimees» nr. 167, 22. juun. 1940.
[7] Samas.
[8] Saabus päev, lk. 375—376.

asutus tuleks täielikult riigistada ... Ei ole normaalne praegune olukord, kus kohtuvad ühelt poolt riigi ja teiselt poolt erakapitali huvid.»

Koosolek saatis vabariigi valitsusele ühtlasi veel tervitustelegrammi.»[9]

Sääraseid revolutsioonilisi sõnu kuulutas «Postimees» oma veergudel 84-aastase eluea jooksul esimest korda.

Järgmine samm natsionaliseerimise suunas astuti 25. juulil 1940. Selle kohta loeme «Postimehest» järgmist:

«E. K.-Ü. «Postimehe» uus juhatus.

Eile õhtul peeti «Vanemuise» ruumes E. K.-Ü. «Postimees» erakorraline koosolek. Koosolekul, kus oli esindatud teatav enamus erakapitalist, tuli valimisele E. K.-Ü. «Postimehe» uus juhatus. Koosolekut juhatas rvl. Kr. Jalak. Uus juhatus valiti koosseisus, mis kindlustab E. K.-Ü. «Postimehe» usaldusliku vahekorra Eesti Ametiühingute Keskliiduga, kelle juhtivaist isikuist valiti juhatusse rvl. Kr. Jalak, töötava haritlaskonnaga, kelle ridadest valiti kirjanik rvl. M. Jürna ja ülikooli ringkonnist dr. A. Kipper. «Postimehe» käitise töötajate esindajana valiti juhatusse käitisvanem E. Roorand.»[10]

Näeme, et juuni-juulikuu pöördelised sündmused peegeldusid otseselt ka ajalehe «Postimees» toimetuse siseelus. Toimetus tugevnes uue kaadriga, astuti samme natsionaliseerimise suunas. Hakati organiseerima kirjasaatjate võrku. Olgugi et nõukogude võimu taaskehtestamine Eestis viidi läbi rahulikul teel toimunud revolutsiooni kaudu, olgugi et kodanluse võim oli paralüseeritud, ei tähendanud see sugugi, et klassivõitlus vaibus, et kodanlus loobus vabatahtlikult oma majanduslikest ja poliitilistest positsioonidest. See peegeldus kujukalt nii «Postimehe» sisus kui ka kujunduses.

Järk-järgult hakkasid ajalehes eluõigust omandama nõukogude ajakirjanduse kujundamismeetodid. Ajalehe kujundamisel lähtuti juba kontrastsuse põhimõttest, et õigesti nähtavale tuua ajalehes eraldi asetsevate materjalide sisu, et alla kriipsutada nende poliitilist tähtsust üldse kui ka antud momendi seisukohalt. Hakati kinni pidama ajalehekülje optilisest tsentrist nõukogulikus mõttes, mis on abiks lugejale kõige peamise poliitilise materjali kergesti kätteleidmisel. Samuti on tunda, mida tähendab ajalehe esimene külg kui kõige tähtsama materjali paigutamise koht. Hakkas ilmuma uus rubriik «Töötava rahva elu», kus anti lühiinformatsiooni töötajate elust, neid

[9] «Postimees», 5. juul. 1940.
[10] «Postimees», 29. juun. 1940.

puudutavatest tähtsamatest üritustest, ning ei puudunud ka read klassivõitluse teemal. Rubriigid «Ringi ümber kodumaa» ja «Tartu teated», mida varem täideti materjaliga kodanluse vaatevinklist, kus räägiti naiskodukaitse tööst, kaitseliitlaste laskeharjutustest, majaomanike seltsi juubelipäevadest, sellest, kuidas rästik oli lehma jalga hammustanud jne., muutusid oma sisult vastuvõetavaks töötavale rahvale, muutusid tribüüniks tööliskirjasaatjatele.

20. juulil hakkas «Postimehes» joonealusena ilmuma nõukogude kirjaniku Nikolai Ostrovski romaan «Kuidas karastus teras». See läks «Postimehe» ajalukku kui esimene nõukogude romaan, mida ajaleht tutvustas oma lugejaskonnale.

Satiir muutus ajalehe veergudel teravamaks, suunates oma teraviku nende vastu, kes kodanlikus Eestis elasid mugavat härrasmehe-elu. Sama võib öelda ka pilkelehe kohta, mis igal pühapäeval ilmus «lisana» ja «hinnata».

Augustikuus alustati uudse sammuna «Postimehe» veergudel temaatilise lehekülje «Kirjanduse rindelt» väljaandmist, kus tutvustati eesti lugejat nõukogude kirjanduse saavutustega, anti ruumi noortele oma esimeste loominguliste saavutuste näitamiseks. Neil lehekülgedel avaldati kultuuri päevaküsimusi, tõlkeid nõukogude keskajakirjandusest, tutvustati lugejaid nõukogude kinokunsti saavutustega jne.

21. augustil 1940 ilmus «Postimees» esimest korda ülla juhtlausega «Kõigi maade proletaarlased, ühinege!». Samaks kuupäevaks oli lõpule viidud E. K.-Ü. «Postimehe» natsionaliseerimine.

20.—22. augustini 1940 viibis Tartus «Pravda» toimetuse töötaja sm. Lidov, kes tutvus kohapeal «Postimehe» toimetuse tööga, andis vajalikke kogemusi siinsele toimetusele ja rääkis eelseisvatest ülesannetest «nüüd, kus eesti ajalehed, nende seas ka «Postimees» astusid N. Liidu ajakirjanduse üldisesse perre».[11] Kahtlemata oli «Pravda» toimetuse esindaja külaskäik Tartu ajalehe edaspidisele tööle suureks abiks.

Ajalehe sisu muutus märksa võitlevamaks. Päevavalgust nägid sellised teemad, nagu «Suurendagem sotsialistlikku valvsust», «Vedelvorsti talud», «Pilk ühe suurtööstuse telgi taha» jne. 5. septembril alustati ajalehes pikema materjali avaldamist, kus käsitleti Kiviõli tööliste võitlust suurkapitalistide ikkest vabanemise eest ja näidati kaevurite rasket elu kodanlikus Eestis. Uhtlasi näitas kirjutis, kuidas küpses kaevurite revolutsiooniline meelsus.

15. septembrist 1940 hakkas ajalehe toimetus välja andma

[11] «Postimees», 22. aug. 1940.

perioodiliselt ilmuvat temaatilist lehekülge «Usk on oopium rahvale», mis oli suunatud kodanlikust korrast vabanenud inimeste teadvuse vabastamiseks usu mürgist.

Mõne kuuga tegi «Postimees» läbi kiire arenguprotsessi, jõudes ajalehe «Tartu Kommunist» ilmumise ajaks (28. septembriks) proletaarse revolutsioonilise ajakirjanduse positsioonidele.

28. septembril 1939 sõlmiti Nõukogude Liidu ja Eesti vahel vastastikuse abistamise pakt. 28. septembril 1940 nägi päevavalgust ajalehe «Tartu Kommunist» esimene number. Ajaleht ilmus 24. juulini 1941. aastal kuus korda nädalas. Üldse tuli välja 240 «Tartu Kommunisti» numbrit. Tiraažiks oli 20 000—28 000 eksemplari.

Ajalehe «Tartu Kommunist» vastutavaks toimetajaks oli Max Laosson. Toimetuse koosseisu kuulus kirjanik Erni Hiir, kes töötas ajalehe juures parteielu osakonna juhatajana, kuid tegeles paralleelselt veel kirjandusküsimustega, kino- ja teatriretsensioonidega. Tema sulest ilmusid «Tartu Kommunisti» veergudel mitmed artiklid.

Kirjanik Aira Kaal töötas peamiselt töölis-talupoegade korrespondentsi osakonna juhatajana, samal ajal aga kirjutas ka mitmeid artikleid.

Peale eespool nimetatud seltsimeeste töötasid veel, õigemini öeldes asusid tööle juba enne «Tartu Kommunisti» ilmumist, Karl Kivi toimetaja asetäitjana, Salme Lõhmus töölistalupoegade korrespondentsi osakonnas, Hilda Kivi kaastöölisena jt.

«Kirjanik Erni Hiir osutus heaks teatri- ja kinokriitikuks,» kirjutab oma mälestustes A. Kaal. «Karl Kivi oli tubli marksistliku kirjanduse tundja; tema nimekaim, mitte aga sugulane, Hilda Kivi oli hoogne luuletaja. Korraldasime kursusi ja praktikat paremaile korrespondentidele. Jalgrataste remonditöökojast tuli meie juurde Aug. Taader. Maalt tulid Marta Punnisk ja S. Rämmel-Toomsalu. Suurepäraseks ajalehetööliseks osutus Iller Mirka (Hilda Täht), keda tundsin juba ülikoolipäevilt.»[12]

Oma haridusliku taseme poolest oli toimetuse koosseis järgmine: domineerisid keskharidusega töötajad, kõrgema haridusega töötajaid oli kolm. Poliitilist eriharidust ei omanud ükski toimetuse töötaja. Illegaalse ajalehe väljaandmisest ei olnud ükski toimetuse töötaja osa võtnud. Proletaarset ajalehte andsid nad välja esimest korda oma elus, ilma eelneva ettevalmistuseta, ilma eelnevate kogemusteta. Rahvakeeles öelduna tuli neil kõike seda õppida pooljoostes, nii-öelda käigu

[12] Saabus päev, lk. 376.

pealt, täiendades samal ajal oma poliitilisi teadmisi, ammutades jõudu nõukogude ajakirjanduse eesrindlikest kogemustest.

Kui ustav oli «Tartu Kommunisti» toimetuse kaader nõukogude võimule, töötavale rahvale, Kommunistlikule Parteile, seda näitas kujukalt Suur Isamaasõda. Enamik toimetuse koosseisust sooritas selle raske eksami ausalt oma võimete kohaselt. Suure Isamaasõja esimestel päevadel oli Erni Hiir näiteks üks nendest, kes võttis osa Tartu hävituspataljoni operatsioonidest. Mulle meenub oma mälestustest üks juunikuu lõpupäevi. Pidime välja sõitma ühe lahinguülesande täitmise eesmärgil. Istusin kõrvuti Erni Hiirega. Kirjanik oli küll sulerelvaga edukalt kaasa aidanud nõukogude võimu kindlustamisele, kuid vintpüssi ta hoidis sel sõjapäeval nähtavasti alles esimest korda käes. Sellepärast ta küsiski: «Kuidas tuleb vintpüssi laadida?» Kuid ta kuulus nende inimeste hulka, kes relvaga asus kodumaad kaitsma.

Kui saksa okupantide sõnamurdlik kallaletung sundis meid Tartust taganema, lahkusid toimetuse töötajad Tartust viimaste hulgas.

Ajalehe toimetuse töö edukas kulgemine, ajalehe sisuline tase oleneb suurel määral sellest, kuidas osatakse tugevdada sidet massidega, kuidas töötatakse autorite aktiiviga, kirjasaatjatega, avaliku arvamuse komandöridega nõukogude ühiskonnas.

«Kirjas seltsimeestele» (1904. a.) märgib V. I. Lenin, et «ajaleht on elav ja eluline siis, kui viie juhtiva ja pidevalt kirjutava literaadi kohta tuleb viissada ja viis tuhat kaastöölist, kes pole literaadid».[13]

Seda leninlikku seisukohta võib märgata juba «Tartu Kommunisti» esimeses numbris, kust loeme: «Täna alustab ilmumist Tartu linna ja maakonna töötava rahva ajalehena «Tartu Kommunist». Kuus korda nädalas ilmuv «Tartu Kommunist» on ühtlasi Eestimaa Kommunistliku (enamlaste) Partei Tartumaa Komitee ametlikuks häälekandjaks.

Eesti sotsialistliku ajakirjanduse ülesanded sotsialismi ülesehitustöös meie kodumaal on määratu suured. «Tartu Kommunist» on täiesti teadlik sellest suurest vastutusest, mis lasub temal töötavate rahvakihtide ja partei häälekandjana. «Tartu Kommunist» tõotab hoida kõrgel meie suure sotsialistliku kodumaa ajakirjanduse enamlikke traditsioone. Tuginedes oma töös marksismi-leninismi õpetusele kui tööliskassi võimsale ja võidukale relvale «Tartu Kommunist» tahab olla väärikaks kaasteguriks tööliste, talupoegade ja töötava intelli-

[13] V. I. Lenin, Teosed, 7. kd., lk. 486.

gentsi võitluses kommunismi täieliku teostamise eest. Oma vastutusrikka ja austava ülesande teostamisel loodab «Tartu Kommunist» leida eriti oma kodulinna ja maakonna töötava rahva toetust nii kaastöö kui levitamise näol. Toimetus.»[14]

Ajaleht ei piirdunud töös kirjasaatjatega mitte ainult üleskutsega.

15. novembril 1940 avaldas toimetus artikli «Juhtnööre kaastöölistele», kus käsitleti teemat, millest ja kuidas peab kirjasaatja-kaastööline ajalehele kirjutama. Selles artiklis on muuhulgas öeldud: «Nõukogude ajaleht tahab ja vajab kaastööd igalt ausalt ja sihiteadlikult kodanikult — tööliselt, talupojalt, haritlaselt, kellel on midagi uut öelda avalikkusele.» Esitades artiklis küsimuse: mida tuleb nõukogude ajalehe kirjasaatjal-kaastöölisel silmas pidada, et edukalt täita oma ülesandeid, vastab toimetus sealsamas: «Kõigepealt peab ajalehe kaastööline oma tegevuse eesmärgiks seadma sotsialistliku ühiskonna teenimise. Osates väärikalt hinnata kõike, mida tehakse töötavate hulkade olukorra parandamiseks ja sotsialistliku ühiskonna ülesehitamiseks, peab ajalehe kaastöölisel ühtlasi olema julgust avalikult arvustada puudusi, väärnähtusi . . .»[15]

21. novembril 1940 avaldas «Kommunist» artikli «Anonüümsus», mis ilmus rubriigis «Töötava rahva kirju». Selles artiklis kutsus toimetus kirjasaatjaid üles avaldama oma mõtteid ja ettepanekuid ajalehe veergudel julgelt oma nime all, mitte pugema anonüümsuse sildi varju.

Artiklis kirjutati: «Arvustus olgu siiras ja vastutustundlik, nii et iga kirjutaja julgelt ja teadlikult asetab oma mõttele alla oma nime. Kui julgen sõna võtta, siis väärigu sõnavõtt mu nime. Seltsimees, pea meeles: ma pole peni, kes raksab nurga tagant mööduja püksisäärt, vaid ühiskondlikus mõtlemises esirinnas sammuja, kes täie vastutustundega teab, mis ta teeb.»[16]

Ajalehe 6. jaanuari 1941 numbris avaldati järjekordselt toimetuseartikkel «Kiri kaastöölistele», kus küsimusele, kes on ajalehe kaastööline, vastati: «Ajalehe kaastööliseks võib saada iga aus Nõukogude kodanik igal päeval ja igal tunnil, mil ta võtab kätte sule ja kirjutab meile. Väärtuslik kaastöö leiab loomulikult vastava hinnangu.»

Artiklis vastati ka küsimusele: missugune on väärtuslik kaastöö? «Kaastöö peab olema kooskõlas marksismi teooriaga,

---

[14] «Tartu Kommunist», 28. sept. 1940.
[15] «Tartu Kommunist», 15. nov. 1940.
[16] «Tartu Kommunist», 21. nov. 1940.

s. t. selles peab peegelduma õige praktiline seisukohavõtt sündmuste ja nähtuste suhtes. Selles peab peegelduma sotsialistlik suhtumine töösse, rahva omandisse. Väärtuslik on igasugune kaastöö, mis aitab kaasa kapitalismi jäänuste hävitamiseks rahva teadvusest, bolševistliku enesekriitika süvendamiseks, väärnähtuste — bürokratismi ja võimu kuritarvituste paljastamiseks ning kõrvaldamiseks.»[17]

Sotsialistlikele ümberkorraldustele reageeris ajaleht elavalt, aidates neid otseselt ellu viia. Nii loeme artiklist ««Isamaaliidu» lõpp, «Kaitseliidu likvideerimine»» järgmist: ««Isamaaliidu» lipu alla jooksid kokku need, kes haistsid pirukalõhna. Need võtsid suu täis kõlavaid sõnu, laiutasid varsti mitmel polstertoolil ühtaegu, lüpsid mitmest kraanist korraga ja nimetasid seda «rahva teenimiseks».

«Isamaaliiduga» läheb hauda suur koorem silmakirjalikkust, lamedat sõnakõlksutamist, ülalt alla soodustatud saagiahnust ja ausate inimeste sundimist vaikimisele.»[18]

Artiklist «Usuteaduskond ja Tartu ülikool» loeme: «Juba on Tartu organiseeritud tööliskond ühes oma resolutsioonis seisukoha võtnud pappide ja pealetikkuva propaganda vastu. Tartu organiseeritud tööliskond ei taha puhkepäevadel, ei ka muul ajal raadio kaudu kuulata musta reaktsiooni kindlamate tugede, pappide värisevat häält, kes peale surma palju lubavad . . .

Näidaku Eesti praegused haridusjuhid ja meie teaduse tippudel seisjad Tartu ülikoolis, et on tõesti saabunud aeg, mil teadused kuulutavad end iseseisvaks, kinnitades seda akti «aupaklikku kaugusse asumisega usust», s. o. usuteaduskonna sulgemisega Tartu ülikoolis juba eeloleval sügisel. Eesti töötav ülikool loodab ja ootab seda!»[19]

Riigivolikogu valimiste eel kirjutas ajaleht: «Praegustel valimistel otsustab rahvas, millises suunas peab arenema meie riiklik elu! Rahval on valida vaid kaks teed: kas minna edasi või tagasi. Töötav rahvas mäletab veel väga hästi, mida meie kodanlikud tegelased on lubanud kahekümne aasta kestel.

Sellepärast ei ühtegi häält kandidaatidele väljaspool Eesti Töötava Rahva Liitu.»[20]

Tabavalt naeruvääristas ajaleht nn. erapooletuid, kirjutades:

---

[17] «Tartu Kommunist», 6. jaan. 1941.
[18] «Postimees», 29. juun. 1940.
[19] «Postimees», 6. juul. 1940.
[20] «Postimees», 13. juul. 1940.

«Kes tahab olla erapooletu,
see ainult laisk ja nõder, hooletu,
see teiste kulul elumõnu ihkab,
kuid ise vaprat kaasalöömist vihkab.»[21]

Pärast Riigivolikogu valimisi kirjutas ajaleht artiklis «Inimlik sõna on saanud elustava sisu»: «Uus volikogu asus kohe oma esimesil koosolekuil täitma Töötava Rahva Liidu valimisplatvormis sõnastatud lubadusi. ... uus volikogu ilmutas esmajoones täit vastutustunnet rahva saatuse suhtes, kui ta järgnevalt otsustas ENS Vabariigi ühendada täisõigusliku liikmena Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liiduga, maailma rahuarmastavate rahvaste perega.

... Kuulutades maa kogu rahva omandiks on uus volikogu näidanud tõsist tahet lahendada talurahva olukorda.

... Kui toodangutõusust suuremääraliselt oleneb töölise elujärje paranemine, siis ei andnud see vana korra juures ometi mingeid paremusi. Toodangutõusust saadav lisatasu veeres ettevõtja käsutusse ning siis juba välismaale. Suurtööstuse ja pankade riigistamisega hakkab töötav rahvas ise valitsema ja valvama toodangu ja oma töövaeva tulude üle.»[22]

1940. aasta jooksul natsionaliseeriti 412 suurkaubandusliikku ja 1038 transpordiettevõtet, 906 tööstusettevõtet.

Ettevõtete natsionaliseerimiskomisjonide tööd toetasid töölised täielikult. Tähtsat osa etendas natsionaliseerimise läbiviimisel tööliskontroll, mis omas suurt tähtsust võitluses vabrikantide ja töösturite igasuguste sabotaažiaktide vastu. 25. juulil anti ka valitsuse dekreet majandusliku sabotaaži vastu võitlemise kohta.

Tartu ajaleht reageeris elavalt ka ettevõtete natsionaliseerimisele. Nii loeme: «Tööliskond on käitiste ja ettevõtete natsionaliseerimise igal pool võtnud vastu täie rahuloluga. Seda oodati ju ometigi. Rõõmuga on kõikjal tervitatud valitsuse otsust käitiste natsionaliseerimise kohta.»[23] Ajaleht toob ilmekaid andmeid selle kohta, et töölised, saanud nüüd peremeesteks, otsustasid tõsta tööviljakust ja toodangut.

Teisest küljest tõi ettevõtete ja käitiste natsionaliseerimine päevavalgele senise kodanluse majanduspoliitika. Ajaleht kirjutas: «Ülevõtmisel on selgunud veel huvitavamaid asju. Nii on nüüd juba selgunud, et mõned ülevõetud käitised on püsinud ainult vekslitel, kuna omakapitalide osatähtsus ei ole mai-

---

[21] «Postimees», 14. juul. 1940.
[22] «Postimees», 2. aug. 1940.
[23] Samas.

nimisväärne. Ainult vekslipaberiga loodi suured käitised ja ettevõtted, millede kaudu siis ekspluateeriti töölisi.

Veelgi omapärasemaid pärle on esinenud aga nõndanimetatud tööliskonna «südamete» pehmendamiseks. Nii näiteks on A Le Coq'i õllevabrikus lubatud igal töölisel ajast, mil Punaarmee Eestisse marssis, juua pudel õlut päevas. Laupäeval on aga igale töölisele antud 5—6 pudelit õlut. Kuid sellised «pehmendused» ei ole kusagil saanud murda teadliku tööliskonna seisukohti ja tõekspidamisi. Üks tööstus, et saada pangast raha kätte, oli märkinud, et ühel töölisel on palga arvel saada 1000 kr. Küsimusi aga selgitati ja selline väljapetmise katse ei õnnestunud.

Natsionaliseerimise komitee on astunud igasugustele väärnähetele kindlalt vastu. Komiteed on kõikjal ja alati abistanud töölised. Töötaval rahval tuleb aga oma varade kaitsmisel olla valvel.»[24]

Artiklis «Tartu 94 ettevõtet juhib 74 komissari» teatatakse, et Tartus on määratud 94 ettevõtte kohta 74 komissari, kusjuures mõnel komissaril tuleb juhtida paari ettevõtet. Edasi loeme: «Praegu käib ettevõtetes inventuuri tegemine, milleks on moodustatud ülevõtmiskomitee, millesse kuulub Tartus 255 isikut — ettevõtete töölised, ametnikud ja asjatundjad.

...Kahjuks tuleb natsionaliseerimise läbiviimisel ette ka väärnähteid. Nii hakkas Tartu Mehaanilises Puutööstuses (Alevi t.) endise omaniku passiivsuse tõttu produktsioon langema, kuid töölised said olukorrast aru ja astusid kohe samme, et tootmisvõimet hoida endisel tasemel. Ka on esinenud sääraseid nähteid, kus endine omanik jättis korraldused tegemata, mille tulemusena ähvardas ettevõtet seismajäämine, näit. Vara saeveskis alles siis, kui ettevõttele määrati komissar, kes asus energiliselt asja juhtima, läks töö endises tempos edasi. Tartus asuv Vengerfeldti saapatööstus seisis juba 22. juunist alates «remondi» tõttu, kuni lõpuks komissar oli sunnitud «remondi» katkestama ja töö võis jätkuda.»[25]

Septembrikuuks oli suurtööstuse natsionaliseerimine põhiliselt lõpetatud. 28. septembril 1940. a. asendati Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega «Natsionaliseeritud ettevõtete juhtimise korraldamise kohta» natsionaliseerimiskomisjonid ainujuhtidega ja lõpetati komissaride tegevus.

Tööviljakuse tõus võimaldas valitsusel välja anda rida otsuseid töötajate materiaalse heaolu tõstmiseks, nagu korduv palkade tõstmine, korteriolude parandamine jne.

---

[24] «Postimees», 2. aug. 1940.
[25] «Postimees», 11. aug. 1940.

Kiiresti kasvas tööliste arv. Näiteks üksnes Tartus võeti augustikuu esimesel poolel natsionaliseeritud ettevõtetesse tööle 745 töölist.[26]

1940. aasta jooksul likvideeriti tööpuudus.

Vennasvabariikide sõbraliku abi tõttu osutus nüüd võimalikuks vananenud sisseseadetega tööstusettevõtete rekonstrueerimine, lahenes tooraine probleem, paranes kaubandus.

Peab aga märkima, et kui tööstusettevõtete ja kaubandusettevõtete tööd valgustati küllaltki hästi, siis transpordiettevõtete töö, kalandus ja finantsküsimused jäid «Tartu Kommunisti» veergudel mõnevõrra vaeslapse ossa. Vajaka jäi ka säärastest elavasisulistest žanridest, nagu seda on reportaaž, intervjuu, olukirjeldus, rubriik «Päevateemadel» jne.

«Tartu Kommunisti» ilmumise ajaks oli ettevõtete natsionaliseerimine Tartus põhiliselt lõpetatud. Ajalehe esimene ülesanne oli näidata, kuidas tuleb uut moodi töötada. Oli tarvis paljastada neid, kes takistavad uute, progressiivsete ideede elluviimist. Oli vaja innustada töötajaid tehastes, vabrikutes ja käitistes, tõsta nende teadlikkust. Ühesõnaga tuli igakülgselt valgustada elu natsionaliseeritud ettevõtetes. Ja ajaleht tegi seda üsna edukalt.

Pärast nõukogude võimu taaskehtestamist algas Eesti põllumajanduse ümberkorraldamine sotsialistlikel alustel.

Nende kodanike üldarvust, kes tunnistati maasaamise vääriliseks, oli 15. detsembriks 1940 maaga varustatud 93,3%. Eesti töötav talurahvas võttis maareformi vastu tulise poolehoiuga. Seda kajastas oma veergudel ka «Tartu Kommunist». Näiteks kirjutati ajalehes järgmist:

«Mida kujutab endast praegune maareform?

Maareform tähendab otsustava võitluse algust külas klassivaenlase — kodanluse vastu. Ta relvastab töötavat talurahvast majanduslikult võitluseks kapitalistliku korra jäänuste vastu ja uue sotsialistliku korra ülesehitamiseks.»[27]

«Töötav rahvas võtab rõõmuga maad vastu»[28] — selline oli pikema kirjutise pealkiri, kus kõneldi maareformi läbiviimisest Veski vallas. Muuhulgas öeldi: «Kruntide väljaandmise protseduuril selgus huvitavaid asju. Nii ilmus komisjoni laua ette keskealine naisterahvas, kes on töötanud rentnikuna kauemat aega talus, ja avaldas kartust, et tema 7-liikmeline pere võib-olla peab nüüd asuma elama lageda taeva alla, sest taluomanik-hallparun olla avaldanud soovi talu hakata ise harima. Ees-

[26] «Edasi», 19. juun. 1955.
[27] «Tartu Kommunist», 14. okt. 1940.
[28] «Tartu Kommunist», 23. okt. 1940.

istuja abimaavanem sm. A. Kivisaar lausus aga otsekohe nai sele, et niisugusest asjast pole juttugi. Rentnik saab talu endale, sest tema on siin rakendanud oma töö ja vaeva ja lageda taeva alla ei jää keegi. Nüüd oleks vaja olnud näha kõigil selle naise rõõmuilmet näol. Ei puudunud palju, kui naine oleks rõõmu pärast puhkenud nutma. Tal tuli otse purskavalt üle huulte: Nüüd on minu väikeste mudilaste saatus kindlustatud.»

Artiklis «Hallparuni orjast sain peremeheks!» kirjutati sellest, kuidas Laiuse vallas toimus maareformi läbiviimine. Huvitav on lugeda pooleteramehe Kuslapi sõnavõttu: «Olen 25 aastat olnud hallparuni rentnik. Nüüd siis lõpuks saabus aeg, millal sulasest sai peremees. Alalõpmata elu rändlinnuna, mille juures lõhu tööd teha, mille tulust suurem osa alati jooksis maaomaniku kukrusse, see võtab ka kõige suuremal töömehel töörõõmu.»[29]

Nagu ajaleht teatas, sai Tartumaal 5700 kehvikut juurdelõikeid, uued talud said aga 5300 maatameest. Varem, kapitalistliku süsteemi juures «elust väljalülitatud» inimesed said nüüd täisõiguslikeks kodanikeks.[30]

«Maareformi teostamine,» kirjutati ajalehes, «on hallparunid marru ajanud... Rusikakangelane hallparun J. Muuli Luunjast on kallale tunginud popsile A. Rebasele, kui see tema tallu tööarveid läks õiendama, et oma töövaeva kätte saada. Hallparun on vihahoos popsile kallale tunginud ja temale rusikatega hoope ladunud, nõnda et pops maha langes. Siis on temale veel labidaga hoope antud. Nüüd tuleb muidugi kulakul oma teo eest vastust anda.»[31]

Artiklis «Põhjendamata protestid» kirjutati: «Ka on protesti avaldanud Tartu linna kodanik, suurtõusik ja mitmekordne miljonär adv. O. Rütli, kellelt Luunja vallakomitee talu täiesti ära võttis, sest see vana vaps pole elu sees põldu harinud, ja pole ka nüüd teda maale tarvis, sest põld peab harimiseks saama sellele, kes seda oma higi ja vaevaga on harinud, mitte aga töörahva kurnajale, nagu seda oli O. Rütli.»[32]

Pärast 21. juuni ajaloolisi sündmusi hakkas Tartu linna parteiorganisatsioon legaalselt tööle. Peamine ülesanne oli tugevdada parteiorganisatsiooni uute liikmete vastuvõtmise teel, haarata töötavat rahvast kaasa sotsialistlike reformide elluviimisele. Tööväli oli suur. Algas vilgas tegevus, mis andis ka tulemusi.

[29] «Tartu Kommunist», 24. okt. 1940.
[30] «Tartu Kommunist», 29. nov. 1940.
[31] «Tartu Kommunist», 28. okt. 1940.
[32] «Tartu Kommunist», 14. nov. 1940.

Oma panuse andis selleks ka «Tartu Kommunisti» toimetus, tema parteielu osakond. Ajalehes leidsid käsitlemist säärased teemad, nagu «ÜK(b)P liikmete kohused ja õigused», «Kommunismi ehitajate leninlikust kasvatamisest», «Demokraatlik tsentralism — parteiorganisatsiooni alus», «Demokraatlik ja enesekriitika partei», «Bolševistlik parteidistsipliin» jt.

Ajalehe rubriigis «Partei elu» leiame artikleid, kus käsitleti partei-algorganisatsioonide siseorganisatsioonilise töö küsimusi, parteiridade kasvu küsimusi. Sisukaid materjale avaldati valdade parteiorganisatsioonide tööst, kus käsitleti külviplaani täitmise küsimusi. Samuti valgustati nii linna kui ka maa parteiorganisatsioonide poolt tehtavat ideoloogilist kasvatustööd.

Pärast nõukogude võimu taaskehtestamist avanesid eesti töötaval rahval kõik võimalused sotsialistliku kultuuri viljelemiseks.

Tartu on kõrgemate õppeasutuste ja koolide linn. Tartus asusid mitmed teadusliku uurimise asutused, teater, muusika- ja kunstikool jne. Eeltoodust järeldub, millised vastutusrikkad ülesanded lasusid kohaliku ajalehe õlgadel. Tartu ülikooli uue õppeaasta lävel kirjutas ajaleht: «Kuna vanasti ülikool reeglina oli eemal kõikidest majanduslikest ja ühiskondlikest protsessidest, siis nüüd ta peab olema kõige tihedamas seoses töötava rahva eluhuvidega. Tõsi küll, mõningail kodanluse võimupositsioonile kriitilistel momentidel püüti mobiliseerida, kaasa tõmmata ka haritlaskonda «elulähedusе» sildi all, korraldati «ühiskondlikke» kaltsukorjandusi ja muid «heategevaid» üritusi; «isamaalikkuse» sildi all korraldati kõnelende, mille tõeline mõte seisis aga selles, et lämmatada rahva hulgas klikivalitsuse vastu tekkivat opositsiooni.»[33]

Rääkides, milline peab olema sotsialistliku ühiskonna üliõpilane, kirjutab ajaleht: «Paljud meie üliõpilastest elavad veel vanas buršide maailmas, vana tekkel vaimselt peas. Aga üliõpilane, kes on harjunud end pidama ainult «vilistlase» eelastmeks, peab nüüd saama ise uute elunormide vastutavaks teostajaks, astuma kogu oma elu ja oluga tööliste ja töötava talurahva ridadesse . . .»[34]

Uudse üritusena võib ajalehe aktiva poolele kanda väärtuslike temaatiliste lehekülgede avaldamise pealkirja all «Kultuuri rindelt», mis oma sisult olid põhiliselt õnnestunud. Sealt leiame sääraseid teemasid, nagu «Repin ja nõukogude kunst», «Lenin ja kunstnikud», «Kunst minevikus ja tulevikus». Võeti sõna ka uue nädalalehe «Sirp ja Vasar» ilmumahakkamise

[33] «Tartu Kommunist», 30. sept. 1940.
[34] «Tartu Kommunist», 1. okt. 1940.

puhul, kirjutati ülevaateid kirjanduslikest ajakirjadest «Looming» ja «Vikerkaar», retsenseeriti luuletuskogusid (näit. Jaan Kärneri luuletuskogu «Võitluslaule»), kirjeldati kultuurhariduslike asutuste tööd, tutvustati lugejaid vene suurkirjanike elu ja loominguga, avaldati lugejate kirju.

Märkimist väärivad temaatilised leheküljed «Teater ja kino» ning «Kool ja kasvatus».

Temaatiliste lehekülgede «Kultuuri rindelt», «Teater ja kino» ning «Kool ja kasvatus» kaudu tegi toimetus suurt tööd rahvaste sõpruse ja internatsionalismi printsiipide süvendamiseks töötajate hulgas. Nimetatud temaatilistel lehekülgedel jutustati vennasrahvaste kultuurialastest saavutustest, rikastati lugejate teadmisi välismaise progressiivse kirjanduse ja kunsti kohta.

Regulaarselt ilmus ajalehes rubriik «Teater ja muusika», kus anti retsensioone «Vanemuise», aga samuti vabariigi teiste teatrite lavastuste kohta. Samuti anti hinnanguid muusikaelu tähtsamatele sündmustele.

Ajaleht «Tartu Kommunist» tegi nimetamisväärset tööd ateistliku propaganda alal, avaldades regulaarselt temaatilist lehekülge «Usk on oopium». Antud lehekülgedel avaldati populaarteaduslikke artikleid, üldteoreetilisi artikleid usu kahjulikkusest, avaldati satiirilisi värsse pappide kohta, joonistati karikatuure, kus paljastati usumeeste silmakirjalikkust.

Pärast Suure Isamaasõja algust pühendas «Tartu Kommunist» kogu oma jõu töötajate koondamiseks üldrahvalikku võitlusse Saksa fašistliku agressiooni vastu.

10. juulil 1941 oli ajalehe «Tartu Kommunist» toimetus sunnitud Tartust lahkuma. Sama päeva hommikul taheti veel ajalehte välja anda. Materjalid olid laotud, osalt juba küljendatud. Kuid seoses rotatsioonimasina vigastusega nurjus 10. juuli hommikuse ajalehe väljaandmine enne taandumist, milleks oli antud EK(b)P Tartumaa Komitee korraldus.

Osa toimetuse koosseisust suundus Rakveresse, kus anti välja veel kolm «Tartu Kommunisti» numbrit: 19., 22. ja 24. juulil 1941. aastal.

24. juulil ilmus «Tartu Kommunisti» viimane number.

Oma viimases numbris pöördus «Tartu Kommunisti» toimetus oma kaastööliste poole, paludes maakirjasaatjaid saata kaastöö kuni järgneva korralduseni «Tartu Kommunisti» nimele vastava valla täitevkomiteesse, kust see toimetusele pidi edasi saadetama. Kuid seoses taandumisega väljapoole Eesti NSV piire ajalehte enam välja ei antud.

Suure Isamaasõja eelõhtul kirjutas ajaleht: «Truude ja lahutamatute liitlastena võitlesid 1905. aasta kodanlik-demo-

kraatlikus revolutsioonis õlg õla kõrval suure vene rahva ja eesti töölised ning talupojad, et kukutada tsaarivõim ja lammutada pooleldi feodaalse tsaari-Venemaa ühiskond. Ühiselt tuli neil kanda ränki kaotusi ja rõõmustada võitude üle. Koos ning võrdselt omandasid nad selles suures praktilises õppetunnis need ääretult tähtsad kogemused, mille kaasabil sai teoks suur Oktoobrirevolutsioon, uue ajastu alguse tähistaja maailma ajaloos.»[35]

24. juuni «Tartu Kommunisti» numbrist loeme: «Nagu alati, nii ka seekord läheb Eesti NSV töötav rahvas koos teiste vennalikus sõpruses elavate sotsialismimaade rahvastega vaenlase vastu täie kainuse ja asjalikkusega.

Käime nende juhtmõtete järgi, mis on sõnastatud EK(b)P ja Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu poolt avaldatud üleskutses: «Vastates Nõukogude Valitsuse üleskutsele astuvad nõukogude rahvad sellesse sõtta nagu isamaasõtta inimsoo parimate ideaalide eest, fašistliku barbaarsuse ja metsikuse vastu. Selles isamaasõjas astuvad välja kõik nõukogude rahvad ühtse üksmeelse perena, kogu progressiivse inimkonna eesmise väesalgana.»»[36]

«Tartu Kommunisti» viimase numbri artiklis «Kogu rahva jõud fašistide vastu» kirjutati: «N alevikus vangistasid bandiidid kehvikuid-aktiviste, lukustasid nad küüni ja valmistusid neid tapma. Kohalikud eesti talupojad läksid kõrvalisi teid mööda Punaarmee väeosa juurde ja teatasid juhtumist. Kohale jõudnud Punaarmee allüksus päästis aktivistide-talupoegade elu.

Komandör sm. Mirontsenko jutustab: «Eesti elanikkond osutab määratut hoolitsust Punaarmee võitlejate ja komandöride eest. Hiljuti sai üks võitleja-autojuht raskesti haavata. Kohalik elanikkond abistas teda, talunaised sidusid ta haavu. Sel ajal teostasid bandiidid rünnaku asulale. Talupojad peitsid haavatud võitleja-autojuhi ega annud teda välja.

Punaarmee ja rahvaväe püha verega on niisutatud Eesti muld. Langenud seltsimeeste asemele astuvad üha uued. Ei iialgi ega mingil tingimusel orjastata Nõukogude Liidu rahvaid!»»[37]

Kus veel paremini kui rasketel hetkedel on võimalik kontrollida sõpruse tegelikku väärtust. Suures Isamaasõjas ilmnes eredalt vennalike rahvaste siiras sõprus.

Ajaleht «Tartu Kommunist» tegi vabariigi nõukoguliku ajakirjanduse ühe liikmena oma ilmumise perioodil ära suure töö

[35] «Tartu Kommunist», 21. juun. 1941.
[36] «Tartu Kommunist», 24. juun. 1941.
[37] «Tartu Kommunist», 24. juul. 1941.

rahva kasvatamisel marksismi-leninismi vaimus, nõukogude patriotismi vaimus, proletaarse internatsionalismi vaimus. Ajaleht, nagu kogu vabariigi ajakirjandus, oli töötavale rahvale relvaks proletariaadi diktatuuri kindlustamisel, ta oli Kommunistliku Partei üheks võitlusorganiks töötava rahva kasvatamisel ja suunamisel uue, sotsialistliku ülesehitustöö rindel.

Analüüsides ajalehe «Tartu Kommunist» tööd, sirvides tema numbreid, taaselustuvad meile 1940.—1941. aasta ajaloolised sündmused. Ja me mõistame paremini, millist tohutut tööd tegi tol ajal vabariigi proletaarne ajakirjandus, märkame rõõmuga, millise suure kiirusega rühkis meie vabariigi ajakirjandus järele vennasvabariikide vanemate vendade tasemele. «Iskra» poolt süüdatud leek süttis meie vabariigi proletaarses ajakirjanduses 1940. aasta ajaloolistel päevadel heledalt põlema.

Käesoleva aasta 5. mail tähistab kogu progressiivne inimkond ajalehe «Pravda» 50. sünni-aastapäeva. Lubatagu siinkohal meenutada ajalehes «Tartu Kommunist» 5. mail 1941. a. öeldud sõnu: ««Pravda» on kirjutanud särava leheküIje proletariaadi rahvusvahelise revolutsioonilise liikumise ajalukku,» kirjutas M. I. Kalinin «Pravda» 24. aastapäeval, 5. mail 1937. aastal, ja nende sõnadega on iseloomustatud «Pravda» teenete ulatust. «Pravda» ilmub vene keeles, kuid ta võitles ja võitleb kogu maailma töötava rahva eest, tema hääl ulatub Nõukogude Liidu kõigi rahvaste juurde, kogu maailma proletariaadi juurde.»[38]

[38] «Tartu Kommunist», 5. mai 1941.

VÕIDULE INNUSTAJA

Nõukogude Eesti ajakirjandus Suure Isamaasõja aastail

G. REITSAK,

Ajalehtede-Ajakirjade Kirjastuse direktor

On päikeseküllane päev. Loodus pakatab ja rõõmustab silma, inimesed hingavad täie rinnaga, vabalt... Kuid äkki saabub sünge videvik — tume pilv katab oma servaga päikese ning vajub ähvardavalt maa kohale. Hetkega muutub kõik pingeliseks ja kurjaennustavaks.

Taoline pilt meenub, kui lehitseda 1941. aasta suvel ilmunud ajalehti. Saatusliku 22. juunini jutustavad nad pulbitsevast ja rõõmsast elust noores Nõukogude vabariigis, kus töörahva võim pole saanud veel pühitseda oma esimest aastapäevagi. Kuid sealt peale kajastavad ajalehtede veerud juba rahva elu, kes on alustanud verist ja rasket võitlust reetliku ja julma vaenlase vastu oma vabaduse ja iseseisvuse, oma olemasolu eest. Sõda ei ole veel tunginud otseselt meie vabariiki, kuid tema rusuvat hingust on tunda ajalehtede kõigis kirjutistes, isegi igas pisimas informatsioonis. Selgesti tajume nende kaudu kogu rahva valmisolekut kaitsta viimse veretilgani oma kodu, oma hiljuti saabunud vaba ja tegevusrohket elu.

Me tunneme, kuidas kogu maa muutub ühiseks sõjaleeriks, kuidas nõukogude ühiskonna organiseeriv ja suunav jõud — Kommunistlik Partei — innustab inimesi võitluseks ja võiduks. Juba esmaspäeval, 23. juunil 1941 ilmunud «Kommunisti» ja «Rahva Hääle» ühine väljaanne toob ära Eestimaa Kommunistliku Partei ja Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu üleskutse kõigile vabariigi töötajaile, milles teatatakse fašistliku Saksamaa reeturlikust kallaletungist meie maale. Seal meenutatakse neid hädasid, kogu seda viletsust, mida ajaloo vältel on toonud meie maale ja rahvale saksa verised anastajad.

«Meenutage saksa rüütlikoerte kallaletungi XIII sajandil. Tulle ja verre uputasid nad meie maa, barbarliku kannaga tallasid nad meie esivanemaid...

Meenutage, millist omavoli tarvitasid saksa parunid meie maal... Laastava tulega käisid üle meie maa saksa okupandid 1918. a., röövisid Eesti sõna tõsises mõttes paljaks...»[1]

«Nüüd,» öeldakse üleskutses, «püüavad saksa fašistid uuesti tungida meie maale, meilt ära võtta saavutatud õnne... Nad tahavad meile tuua vägivalda, nälga, elajalikkust, mida nad toovad kõikjale, kuhu tulevad.»

Edasi kinnitatakse üleskutses pühalikult, et fašismi mustad jõud ei suuda saavutada oma eesmärki. Meie tulevase võidu pandiks on nõukogude rahva raudne poliitiline ja moraalne ühtsus, tema liitumine Kommunistliku Partei ümber, nõukogude inimeste kangelaslikkus, sotsialistliku rahvamajanduse võimsus, meie kuulsusrikka Punaarmee vaprus.

Partei ja valitsus kutsusid nõukogude inimesi üles, et nad oleksid tugevad ja vankumatud võitluses vaenlase vastu, peaksid distsipliini, töötaksid ausalt ja ennastsalgavalt. Üleskutse lõppes sõnadega: «Edasi, täielikule võidule fašismi üle!»

Juba esimeses sõjaaegses ajalehenumbris on toodud rohkesti sõnumeid töötajate miitingutest, mis toimusid kõikjal vabariigis — tööstusettevõtetes, asutustes ning maal. Suur tööliskoosolek toimus V. Kingissepa nim. Tselluloosivabrikus. Sellest võtsid vabriku töölised osa peaaegu täies koosseisus. Sõnavõtjad avaldasid üksmeelselt oma pahameelt ja raevu jultunud agressori vastu ning tõotasid kaitsta oma kodumaad viimse veretilgani.

«Ausa, ennastohverdava tööga vabrikutes, tehastes, ehitustel, asutustes kõvendame me suure kodumaa võimsust, rahuldame kõik Punaarmee, laevastiku ja lennuväe nõudmised, et kindlustada võidu vaenlase üle,» öeldakse miitingu resolutsioonis, mis avaldati samuti ajalehes.[2]

Ajaleht toob ka üksikuid sõnavõtte, mis väljendavad tulist patriotismi ja valmisolekut kodumaa kaitsmiseks. Kadunud kirjanik J. Sütiste kirjutas, et kultuuriväärtuste hävitajate röövrünnak ainukesele loovate kunstide maale kutsub esile sügava protesti ja pahameele. Ta märkis, et rahvas ei kahtle minutitki, et võiduka Punaarmee vahvad võitlejad annavad agressorile hävitava vastulöögi.

Erutava ja innustava üleskutsena mõjusid tol ajal «Kommunistis» avaldatud M. Raua värsid «Relvile, rahvas!»:

«Relvile, rahvas! Relvile, lippude alla!
Kutse on kõigile. Võitluse lõpetab võit...

---

[1] «Kommunisti» ja «Rahva Hääle» ühine väljaanne, 23. juun. 1941.
[2] Samas.

... Relvile, rahvas! Tasuma ammuseid võlgu
kutsub meid kõiki suitsudes leegitsev maa.
Lippude alla! Vabade eestlaste õlgu
Hitleri vägi orjusse viia ei saa ...»[3]

Nõukogude Eesti kirjanikud näitasid tol raskel ajal üles suurt aktiivsust. Vähe leidub ajalehenumbreid, kus poleks ühe või teise sõnameistri kaastööd. Juba sõja esimesil päevil toimus «Viisnurga» toimetuses kirjanike koosolek. Koosoleku resolutsioonile, mis avaldati «Rahva Hääles», kirjutasid alla ka meie tuntumad ja lugupeetavamad kirjanikud A. Alle, J. Vares-Barbarus, A. Hint, E. Krusten, J. Lauristin-Madarik, J. Semper, R. Sirge, J. Sütiste, E. Tammlaan, O. Urgart jt.

Päevast päeva, numbrist numbrisse avaldavad tolleaegsed ajalehed kirjutisi, mis kajastavad nõukogude rahva võitlusindu, tema valmisolekut anda kogu oma jõud ja isegi elu sotsialistliku kodumaa heaks, võidu heaks vihatud vaenlase üle. Ajalehed kirjutavad nendest, kes avaldavad soovi vabatahtlikult Punaarmee ridadesse astuda. Nii toob «Rahva Hääl» 17-aastase noormehe A. Murdvee avalduse, kes kirjutab: «Mina, Eesti töötava rahva poeg, ei saa jääda pealtvaatajaks, kui isamaa ja tema töötavad rahvad on hädaohus. Vaatamata minu noorusele, palun mind vastu võtta Punalaevastikku vabatahtlikuna ja saata kohe tegevteenistusse.»

5. juuli «Kommunistis» on avaldatud teade, et Vigala valla kommunistlikud noored otsustasid kõik nagu üks mees vabatahtlikena Punaarmeesse astuda. Need 15 noort teavad, märgitakse ajalehes, et neilt tahetakse ära võtta nende tulevik, et ühes Saksa fašismiga pöörduvad tagasi kõik mineviku kannatused ja alandused — see kohustab neid võitlema, et purustada vaenlane.

Taolisi patriootlikke sõnavõtte leidub igas tolleaegses ajalehenumbris. Kirjasaatjad teatasid kümnetest ja sadadest vabatahtlikest, kes kõhklematult astusid välja kodumaa kaitseks. Kui aga Eesti NSV territooriumil hakati hävituspataljone ja töölispolke looma, muutus vabatahtlike vool eriti massiliseks. Vaimustusega haarati relvad, et võidelda põlise vaenlase vastu.

Tolleaegsete ajalehtede veerud on üksikasjaliseks ning elavaks rinde ja tagala kroonikaks. Nad sisaldavad eelkõige teateid sõjategevuse kohta, jutustavad sõjameestest, nende kangelastegudest. Eriti palju pühendatakse tähelepanu meremeestele, kes vahetult kaitsesid meie vabariigi piire. Sageli ilmusid V. Višnevski ja L. Sobolevi elavad ja asjatundlikud kirjutised meremeeste võitluspäevadest.

[3] «Kommunist», 21. aug. 1941.

Juuli algul toimus meie ajakirjanduses küllaltki tähtis sündmus. Tingituna vajadusest koondada jõude võitluseks vaenlase vastu, liitusid ajalehtede «Rahva Hääl» ja «Kommunist» toimetused. Alates 4. juulist hakkas ilmuma «Kommunist».

Rinne nihkus üha rohkem meie vabariigi piiride lähedusse ... ja siis hakkasid ajalehed andma kirjeldusi sõjategevusest Nõukogude Eesti territooriumil. Vaenlane oli tunginud Lõuna-Eestisse, lähenes ka Pärnule. Ajakirjanikud said uue ülesande — kirjutada toimuvaist lahinguist ja otse lahinguväljal saadud muljetest.

See oli ärev ja raske aeg meie kirjasaatjatele. Vintpüss käes ja granaadid vööl, kõikjal varitsemas vaenlase kuulid, hankisid nad informatsiooni otse sõjatandrilt. See oli juba raske sõjamehetöö.

Nüüd, kus vaenlane võimutses ühel osal vabariigi territooriumist, muutusid ajakirjanike ülesanded veelgi mitmekesisemaks. Elust võetud faktidega paljastasid nad verise fašismi tõelise palge, näitasid hitlerlaste metsikusi nende poolt hõivatud külades ja asulates. Selleks kasutati sageli asitõendeid — reprodutseeriti kannatadasaanute kirju ja kohapeal koostatud akte.

Selline materjal ilmus näiteks «Kommunistis» 25. juulil. Ajalehes toodi ära pikk käsitsi kirjutatud nimekiri. Juuresolev tekst selgitas, et too nimekiri on asjade loetelu, mida hitlerlikud bandiidid röövisid töölise J. Pärgi korterist. Nimekirjas on loetletud liha, või, moos, suhkur jne. Vähe sellest, kaasa olid võetud isegi saapad, kindad, voodilinad, lusikad, samuti ämber, habemenuga ja jalgratas.

Taolisi dokumente avaldasid ajalehed korduvalt.

Jultunud vaenlase röövlitegudele ja vägivallale seadsid ajalehed vastu nõukogude inimeste kõrged moraalsed omadused, nende patriotismi ja palava kodumaa-armastuse. Võitluses ülekaaluka vaenlasega osutasid nõukogude sõjamehed ülimat kangelaslikkust. Nende kangelastegude kirjeldus oli ajakirjanike peamiseks ja vastutusrikkaks ülesandeks. Meeldejäävalt kirjeldatakse ajalehtedes Arnold Mere kangelastegu. Lahingus ülesnäidatud kangelaslikkuse eest omistati talle — esimesena eesti rahva poegadest — Nõukogude Liidu kangelase austav nimetus. Nii Enn Kippeli korrespondentsi sõjatandrilt kui ka Mart Raua reportaaži kangelase kodust võib täie õigusega pidada tolle perioodi ajakirjanduse meistersaavutuseks.

See materjal ilmus raskel ja ärevал ajal. Vaenlase rõngas tõmbus Tallinna ümber ikka koomale. Ei möödunud kümmetki päeva, kui lahingumüra kostis juba linnatänavail. 28. augusti hommikul, võttes kaasa rotatsioonimasinast tulnud esimesed

ajaleheeksemplarid, kiirustasid ajakirjanikud sadama poole, et asuda Leningradi sõitva laeva pardale. Sügava kurbuse ja vihaga vaadati põlevat linna. Taganeti, et jätkata võitlust.

Suurem osa ajakirjanikke ei peatunud Leningradis kaua, vaid sõitsid edasi. Blokeeritud linna jäi grupp «Kommunisti» toimetuse liikmeid, et jätkata okupeeritud Eesti läheduses bolševistliku trükisõna väljaandmist. Juba novembris 1941 ilmus Leningradis esimene «Rahva Hääle» number. Ajalehe toimetajaks oli J. Ottender, toimetaja asetäitjaks A. Vaarandi, vastutavaks sekretäriks A. Lukin. Enn Kippel, kes oli korpuseajalehe «Nõukogude Kaitsel» toimetuse liige, hakkas nüüd tööle «Rahva Hääles». Toimetuses töötasid veel K. Taev ja A. Saan.

See oli raske ja suurt vaeva nõudev töö. Blokeeritud Leningradi kohal möllasid talvetormid. Kütmata, halvastivalgustatud toimetuseruumis liikusid vaevaliselt näljast kurnatud inimesed. Kuid kommunistidele omane võitlusvaim ja visa tahtejõud sundisid neid töötama viimse hingetõmbeni. Nii langes oma võitluspostil A. Lukin, 1905. a. töölisliikumise veteran, ajalehe «Edasi» üks asutajaid ja toimetajaid 1917.—1918. aastal, inimene, kes viimse hingetõmbeni jäi truuks töörahva üritusele. Suri Enn Kippel, eesti progressiivseid kirjanikke, kes töörahvavõimu tulekuga asus ajakirjanikupostile, et paremini rahvast teenida.

Sirvides praegu tolle aja «Rahva Hääle» numbreid, ei ütleks küll keegi, missugust vaeva, üliinimlikke pingutusi ja peaaegu kangelaslikkust nõudis nende väljaandmine. Need on küll väikesed, kaheleheküljelised, kuid nende paber on hea, trükk puhas, kirjutised laitmatult toimetatud ja redigeeritud. Sisu peamise osa moodustavad teated rindelt ning kirjutised, mis valgustasid olukorda okupeeritud Eestis. Samuti avaldati siseja välispoliitilist informatsiooni. Rohkesti ruumi anti sõnumitele, mis jutustasid Nõukogude tagalas elavate eestlaste tegevusest ja nende pingutustest ühise ürituse heaks.

Arusaadav, et tookordsetes tingimustes ei saanud ajaleht tihti ja regulaarselt ilmuda. Viimane — 3. juulil 1941 Tallinnas ilmnud «Rahva Hääl» kannab nr. 154 (417). Esimene Leningradi päevilt säilinud väljaanne kannab numbrit 157 ja on dateeritud detsembriga 1941. Järgmine — «Rahva Hääl» nr. 158 — ilmus samuti detsembris. 1942. aasta nr. 1 ilmus jaanuaris, nr. 2 aga märtsis, nr. 3 aprillis. Siis katkestatakse «Rahva Hääle» väljaandmine ning asutatakse uus ajaleht «Nõukogude Eesti Eest». Kuna olemasolevaist toimetuse liikmetest ei piisanud, siis saadeti toimetuse töö tõhustamiseks Leningradi M. Laosson, A. Uibo, L. Remmelgas ja E. Goldschmidt. Ajalehe peamiseks

ülesandeks oli tol ajal selgitustöö tegemine okupeeritud Eesti NSV elanikkonna seas. Selleks kasutati ajalehe kõrval ka lendlehti ja raadiosaateid. Informatsiooni hangiti raadiost, partisanide teadetest ja mujalt.

Säärane ühekülgne tegevus ei suutnud rahuldada neid nõudmisi, mida esitasid üle kogu Nõukogudemaa asuvad kümned tuhanded evakueeritud eestlased, kes tegelikult olid ilma emakeelse ajaleheta. Kuigi alates jaanuarist 1942 anti välja Nõukogude Informbüroo eestikeelseid teateid, mille väljaandmisega tegelesid M. Raud, K. Kure, A. Habermann, I. Vseviov, E. Jürna, A. Tutt, B. Haab, J. Kärner ja M. Jürna, ei suutnud need ajalehte täielikult asendada.

Seetõttu oli järjekordse «Rahva Hääle» nr. 4 ilmumine Moskvas 1942. aasta lõpul suureks ja tõõmustavaks sündmuseks kogu evakueeritud eestlaste perele. «Rahva Hääle» toimetuse tuumiku moodustasid Leningradist ülekolinud kangelaslikud ajakirjanikud — A. Vaarandi, M. Laosson, K. Taev, A. Saan. Nooremad mehed — A. Uibo, L. Remmelgas ja E. Goldschmidt — siirdusid uuesti Punaarmeesse. Nende asemele tulid toimetusse Veroonika Kruus, Debora Vaarandi, Miralda Prääts, August Korsen jt. «Rahva Hääl» suurenes mahult ja hakkas ilmuma regulaarselt üks kord nädalas. Ka sisult erines ta tunduvalt Leningradi-aegsest väljaandest. Märgatavalt laienes autorite aktiiv — sellega ka teemade ning haaratavate probleemide ring. Ilmus uus alaline teema — evakueeritud eestlaste elu ja tegevus. Ka eesti rahvuslike väeosade lahingutegevus leidis ajalehes järjekindlat ja üksikasjalist valgustamist. Palju osutati tähelepanu ülevaadetele sõja käigust, samuti sise- ja välisinformatsioonile.

«Rahva Hääle» ja tema toimetaja A. Vaarandi tunnustuseks peab nimetama asjaolu, et ajalehe ilme ja tema temaatika kujunesid otsekohe, ei kulunud palju aega «hoo võtmiseks» ega «asja alustamiseks». Seda kinnitab kas või kolmanda, 15. jaanuaril 1943 Moskvas ilmunud «Rahva Hääle» numbri sisu. Numbri juhtkiri ja terve esikülg on pühendatud patriootilisele liikumisele, mis arenes tagalas töötavate eestlaste keskel. Viimased võtsid kohustuseks koguda raha Riigikaitsefondi tankikolonni «Nõukogude Eesti eest» ehitamiseks. Rohkearvulised materjalid kõnelevad selle liikumise tähtsusest, avaldatakse nende nimed, kes annetasid suuremaid summasid selle heaks.

Ajalehes on Aadu Hindi kirjutis «Iga sammuga, iga minutiga lähemale uuele, võidukale Jüriööle». See kirjutis kuulub sarja, mis avaldati «Rahva Hääles» seoses Jüriöö ülestõusu 600. aastapäevaga. Veel sisaldab number A. Reimani kirjutise

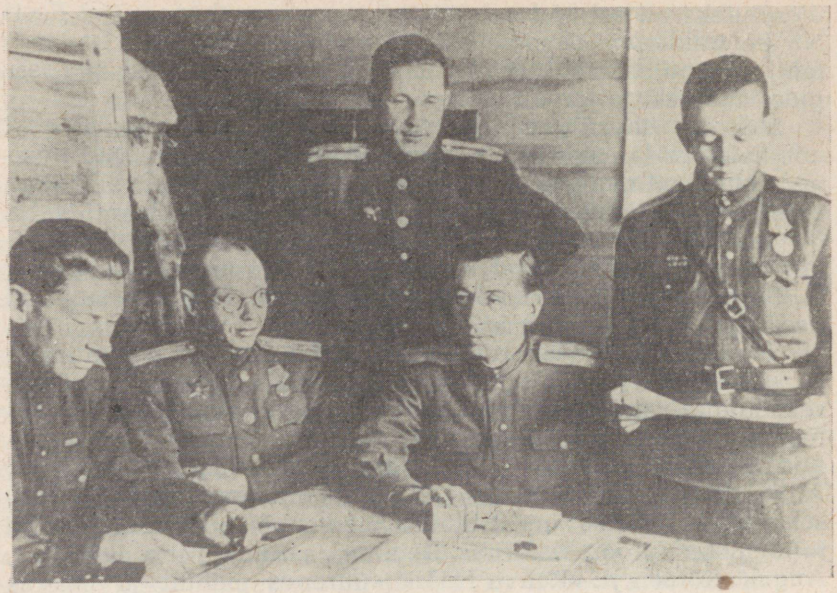

Diviisiajalehe «Punaväelane» toimetus.

tervishoiu korraldamisest NSV Liidus. Eesti autorite teoste kirjastamisest Nõukogude Liidu tagalas informeeris üldsust O. Lauristin. L. Mõttus andis ülevaate eesti noorte tööst rinde heaks. A. Aruoja allkirja (A. Slutsk) kandis reportaaž eesti rahvusväeosadest. A. Illi sulest ilmus informatsioon Eesti NSV Kunstiansambli orkesti kohta. Hitlerlike okupantide Eesti ninamehi paljastava huvitava materjaliga esines H. Habermann.

Vaadeldud ajalehenumbris avaldatud materjalide hulk ei piirdu kaugeltki eeltooduga. Tuleb mainida veel J. Vares-Barbaruse ja J. Semperi luuletusi, siis üleskutset eesti kunstnikele, kes viibisid ajutiselt okupeeritud Nõukogude Eestis. Üleskutsele kirjutas alla valdav osa Nõukogude tagalas viibivaid eesti kunstnikke. Samuti avaldati selles numbris rohkesti informatsioonilisi teateid sise- ja välismaalt ning ülevaade sõjategevusest.

Sama mitmekesised ja sisukad on ka järgmised numbrid. On selgesti näha, et nende väljaandjad omavad suurt ajakirjanduslikku vilumust ning ei säästa oma jõudu, et eeskujulikult täita nendele usaldatud vastutusrikast ülesannet. Toimetuse

suurimaks teeneks oli aga see, et ta koondas ajalehe ümber kvalifitseeritud autorite aktiivi nii tagalast kui ka väljapaistvamate sõjakirjasaatjate hulgast. Sageli kohtame tolle perioodi «Rahva Hääles» reportaaže, olukirjeldusi ja informatsiooni Eesti Rahvuskorpusest L. Remmelga, V. Kruustee, D. Kiljako, V. Kapi, I. Sikemäe, A. Raadiku ja R. Parve allkirjaga. Tihti võtab üldpoliitilistes küsimustes sõna ning avaldab oma luuletusi väsimatu võitleja ja tuline patrioot J. Vares-Barbarus. Ideoloogilisi probleeme ja marksismi-leninismi teooria küsimusi käsitleb J. Käbin. Sisukad ülevaated sise- ja välispoliitilisest olukorrast ilmuvad A. Vaarandi, O. Sepre, P. Keerdo, E. Pälli, M. Laossoni, O. Steini ja V. Tellingu sulest. Majandusprobleemidest kirjutab A. Veimer. Kultuurielu kohta andsid ülevaateid D. Vaarandi, V. Alumäe, P. Põldroos, A. Jakobson, J. Semper, P. Rummo jt. Ühesõnaga — ajalehes esinesid iga ala väljapaistvad asjatundjad ning rohkearvulised kirjasaatjad kohtadelt. Säärast asjatundlikku ja kvalifitseeritud kaastööliste aktiivi võib kadestada iga kaasaegne Nõukogude Eesti ajaleht.

Samasugune laialdane aktiiv oli ühiskondlik-poliitilisel ja kirjanduslikul ajakirjal «Sõjasarv», mida algul anti välja Moskvas, hiljem Leningradis. «Sõjasarve» esimene number oli pühendatud väljapaistvale sündmusele eesti rahva vabadusvõitluse ajaloos — Jüriöö ülestõusu 600. aastapäevale. Üldse ilmus ajakirja kuus numbrit. Nendes avaldasid oma sõjaaegset loomingut meie nimekamad kirjanikud, luuletajad, kunstiteoreetikud ja kriitikud. Ajakirjas valgustati ka ENSV tähtsamaid poliitilisi ja kultuuriprobleeme. Ajakiri oli kõigi tagalas viibivate eestlaste hulgas väga populaarne.

Moskvas ilmunud «Rahva Hääl» polnud ainukeseks eestikeelseks ajaleheks Nõukogude Liidus. Juba 1942. aasta algul, täpsemalt 8. veebruaril 1942, nägi Uraali laantes ilmavalgust 7. eesti laskurdiviisi häälekandja «Punaväelane». Veidi hiljem, 19. aprillil 1942 sündis 249. diviisis tema kaksikvend nimega «Rünnakule», hiljem aga «Tasuja». Aasta lõpul, 23. detsembril sai ka tagavarapolk oma häälekandja nimega «Punaväelane — Красноармеец».

Need väljaanded omasid suurt tähtsust sõdurite, seersantide ja ohvitseride poliitilisel kasvatamisel, nende lahingumeisterlikkuse tõstmisel ning eesti rahvusväeosade kujundamisel eeskujulikeks Nõukogude armee väekoondisteks. Diviiside koosseisu moodustasid ju enamikus noored, kes olid üles kasvanud kodanliku Eesti kitsastes oludes. Enamik neist ei vallanud vene keelt ega osanud aru saada toimuvate sündmuste maailmaajaloolisest tähtsusest. Noortele tuli selgitada Nõukogude rahvaste ühiseid eesmärke võitluses mitte ainult olemasolu, vaid

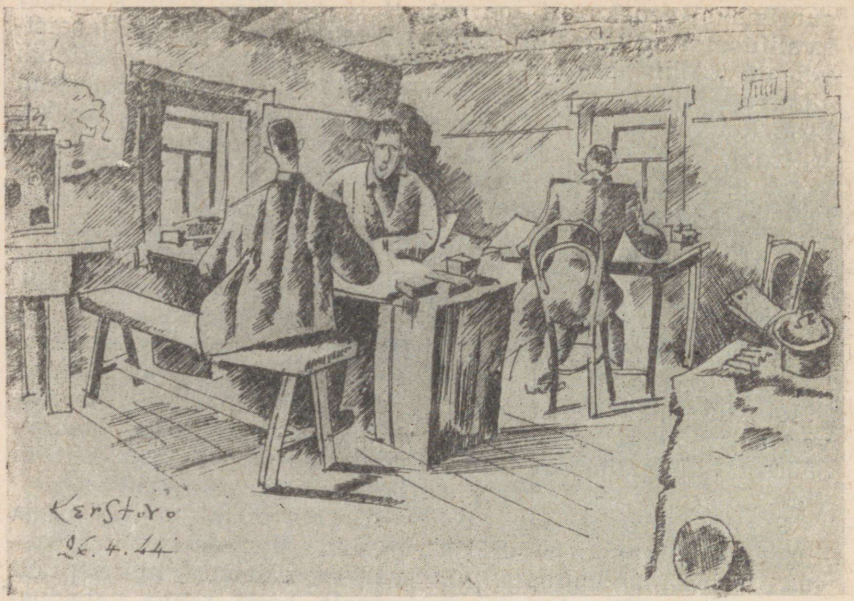

Rindeajalehe toimetus.

F. Valdvere joonis.

kogu inimkonna progressi eest, äratada neis võitlusindu ja võidutahet, liita nad võimsaks ja monoliitseks Nõukogude armee lahinguüksuseks.

Olukorda raskendas asjaolu, et kuigi diviisides oli rohkesti kvalifitseeritud ajakirjanikke, ei olnud ükski neist tuttav sõjaväeajalehe töö spetsiifikaga, eriti veel sõjaaegsetes oludes. Küllalt raskeks ja tülikaks probleemiks oli ladinakeelsete šriftide ja teiste vajalike materjalide muretsemine. Kuid kohalike nõukogude organite ja väejuhatuse kaasabiga saadi neist raskustest üle. Mis aga puutub sisulisse külge, siis osutus siin tohutuks abimeheks lugejaskonna tuline poolehoid ja aktiivne osavõtt ajalehe väljaandmisest.

Esimese poole aasta jooksul oli «Punaväelase» toimetajaks M. Laosson. Kirjandusliku kaastöölisena, hiljem toimetaja asetäitjana ja toimetajana töötas K. Kivi. Viimasel postil tegi ta läbi «Punaväelase» teekonna kuni 1946. aastani.

Kõige muu kõrval lasus ajalehe algperioodil toimetusel ülesanne koostada informatsiooni ka väljaspool laagripiire

toimuvatest sündmustest. See oli väga vastutusrikas ülesanne, kui pidada silmas asjaolu, et diviisiajaleht oli peaaegu ainukeseks allikaks, kust enamik sõjamehi ammendas teateid välismaailmast. Hindamatut abi osutasid selles töös nii «Punaväelase» kui ka «Tasuja» toimetusele meie partei ja valitsuse juhtivad seltsimehed, samuti kultuuritegelased — kirjanikud, teadlased, kunstnikud. Jällegi tuleb siin esimesena mainida Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi kadunud esimeest Johannes Vares-Barbarust. Temale omase energia ja väljapaistva publitsistiandega õhutas ta eesti sõjamehi kangelastegudele. Üks esimesi tema artikleist, mis avaldati diviisiajalehe veergudel, oli ülevaatlik ja põhjalik kirjutis «Fašismist ja selle eellainetusest Eestis». Selles suhteliselt ulatuslikus kirjutises, mis võttis enda alla kolm neljandikku ajaleheruumist, anti marksistlikelt positsioonidelt lähtuv ülevaade fašismi tekkimisest Euroopas, tema arengust ja levikust. Samuti näidati «pruuni katku» mürgiste idude tärkamist Eestis. Artiklil oli suur tähtsus eesti sõjameeste ideoloogilisel kasvatamisel. Kokkuvõtlikult ja samal ajal väga elavalt ning konkreetselt selgitati selles meie surmavaenlase — fašismi olemust ning suunati kõik jõupingutused selle hävitamiseks.

Muldonn, kus asus rindeajalehe toimetus.

F. Valdvere joonis.

J. Vares esines diviisiajalehtede veergudel korduvalt ning iga tema kirjutis aitas tõhusalt kaasa meie sõjameeste kujunemisele. Sama mõjukas oli tema luulelooming, mis oli täis võitlusvaimu ja kasvatas põletavat viha hitlerlike anastajate vastu.

Diviisiajalehtede kaastööliste hulka kuulusid mitmed meie tuntumad kirjanikud. Väga aktiivne oli Jaan Kärner. Ta oskas leida teed sõduri südamesse, leida vastukaja võitleja hinges. Aktiivne kaastööline oli ka Paul Rummo. Ta informeeris sõjamehi kultuurielust tagalas ja avaldas oma luuletusi. Innukalt tegid diviisiajalehtedele kaastööd A. Alle, E. Hiir, J. Semper, M. Raud, A. Kaal, A. Jakobson, O. Urgart.

Tingituna sellest, et nii «Punaväelane» kui ka «Tasuja», samuti tagavarapolgu «Punaväelane» olid meie sõjameestele peaaegu ainukeseks kättesaadavaks perioodiliseks trükisõnaks, olid nende ülesanded tavalise diviisiajalehe omadest kaugelt suuremad. Toimetustel tuli hankida propagandistlikke materjale, avaldada rohkesti ülevaateid sise- ja välisolukorrast, näidata perspektiive ning suunata jõupingutusi sõjalise meisterlikkuse omandamiseks. Selleks avaldati pidevalt tähtsamaid poliitilisi dokumente, Kõrgema Ülemjuhataja käskkirju ja kõnesid, Nõukogude riigi ja Kommunistliku Partei juhtivate seltsimeeste sõnavõtte ja nende kirjutisi. Järjekindlalt ilmusid Nõukogude Informatsioonibüroo teated.

1942. aasta lähenes lõpule. Kümme kuud pingelist õppust, pidevat kasvatustööd andsid end tunda. Väeosades tugevnes distsipliin, tõusis poliitiline teadlikkus. Diviisid olid rindeleminekuks valmis. Detsembri algul saabuski oodatud hetk.

... Velikije Luki! Enamikule Eesti Rahvuskorpuse võitlejaile oli see esimeseks tuleprooviks. Rohkearvulised ajalehe kirjasaatjad, nagu R. Mägi, V. Kapp jt., kes tagala olukorras sageli kirjutasid, olid nüüd rindel. Harva leiti aega ning võimalust saata lühikesi lahingukirjeldusi, teatada selle või teise võitleja kangelasteost. Suur osa informatsioonist tuli hankida toimetuse liikmeil endil. Sõdurisinelis, vintpüss käes (igaüht, kelle pagunitel olid tärnid või vööl revolvrikabuur, võtsid vaenlase snaiperid eriti hoolikalt «kirbule»), poolküürakil või isegi roomates saabus ajakirjanik väeossa materjali hankima. Juba järgmisel päeval jutustasid ajalehed kangelastest ja nende tegudest.

Saabus 16. jaanuar 1943. Sel päeval ajalehed teatasid: suur võit. Velikije Luki on fašistlikust rämpsust puhastatud.

Ning taas algas õppuste ja uuteks lahinguteks ettevalmistumise ajajärk. Velikije Luki all peetud võitluse kogemused osutasid nüüd suure teene. Ajalehed avaldasid pidevalt möödunud lahingute episoode, aitasid tõsta võitlejate sõjalist meisterlikkust.

Nii trükiti «Punaväelast».

F. Valdvere joonis.

1943. aasta lõpul kolis «Punaväelase» toimetus Velikije Lukisse, linna lääneservale. Koht ei olnud kuigi soodne. Poollagunenud majahütt, kuhu toimetus asus, oli Nevelisse viiva tee ääres, mida saksa kaugelaskekahurid regulaarselt tulistasid. Esiteks kuuldus kauge mürin, siis mürsu vingumine — tähendab, lõhkemine järgneb kuskil linnas. Juhtus aga, et tugev kärgatus kõlas siinsamas. Ühe niisuguse tabamuse puhul tungis mürsukild läbi maja välisseinast, rebis toimetaja A. Abeni kasukavarruka puruks ning haavas toimetuse liiget A. Slutskit. Pärast ravi jätkas viimane oma sõjateekonda «Sovetskaja Estonia» kirjasaatjana.

1944. aasta algas mõlemale toimetusele pika teekonnaga. Läbi blokaadirõngast vabastatud Leningradi saabuti Narva alla. Siin, sünnimaa lävel, elati üle Narva vabastamine ja esimesed kokkupuuted hitlerlikust orjusest vabanenud eestlastega. Ajalehe tähtsamateks teemadeks said ettevalmistused lähenevateks lahinguteks Eestimaa pinnal ning teated olukorrast okupeeritud vabariigis.

Saabusid teated lahingutest Lõuna-Eestis, Petseri, Võru,

Antsla vabastamisest, võitlusest Tartu lähistel. Veel üks rännak. Peipsi ületamine, positsioonid Emajõe kaldal ning unustamatu 17. september 1944!

Oli saabunud aeg, millest mõtlesime põlevast Tallinnast lahkudes, Velikije Luki lumiste varemete vahel võideldes, lõputuid kilomeetreid Kalinini oblasti poriseid teid marssides. Edasi, aina edasi!

. . . Hädavaevalt liigub edasi suur kohmakas veoauto, mille kast on ümber tehtud furgooniks, kuhu mahuvad trükimasin ja muu sisseseade, kogu toimetuse vara ja mehed veel pealekauba. Auto jääb «istuma» iga suurema augu juures, igal ajutisel ülesõidukohal, mis on kiiruga kokku klopsitud taganeva vaenlase poolt purustatud silla asemele. See kutsub esile raevu ning sõimuvalinguid tagant ja vastusõitjate hulgas. Meie autojuht kirub autoroodu juhtkonda, kes sokutas toimetusele kõlbmatu masina, meie kirume samuti autoroodu, kes sokutas meile loodrist autojuhi . . .

Siis saabub krahh! Keset lagedat välja hakkab mootor turtsuma, ajab välja sinist suitsu ja jääb lootusetult vait. Rinne kaugeneb meist 90 kilomeetrit päevas, meie aga istume siin, käed rüpes.

Ei, niiviisi ei lähe. Mehed, regaalid välja, hakkate siinsamas laduma. Toimetajale kombineeritakse isegi laud, teised aga kirjutavad n.-ö. «põlve peal», kes kuidas saab. Möödub mõni tund. Sel ajal kui autojuht ja õnnekombel saabunud remondiauto mehed mootorit praavitavad, alustab meie auväärne «amerikanka» rütmilist lõginat. Varsti ulatatakse esimesed sada eksemplari ajalehte möödasõitvasse autosse kurja käsuga jaotada need teel liikuvates väeosades. Viimased sajad kahmame igaüks ise kaenla alla ja ruttame minema, et vahetada neid uute uudiste vastu.

See episood diviisiajalehe tegevusest on pärit neilt päevilt, mil Nõukogude armee võidukad väed puhastasid lühikese ajaga hitlerlikust saastast peamise osa Eesti NSV territooriumist. 22. septembril läbis lääne suunas marssivaid kolonne rõõmustav teade: dessantüksus polkovnik Võrgu juhtimisel vabastas Tallinna!

Seoses selle sündmusega väärib valgustamist fakt, mis ilmekalt näitab meie ajakirjanike operatiivsust. Linnas lõõmasid veel lahingujärgsed tulekahjud, veel voorisid mööda Pärnu, Tartu ja Narva maanteed oma kodudesse tagasi elanikud, kes pommitamise kartusel olid linnast põgenenud, kui Pika ja Rataskaevu tänava nurgal hakkas mürisema trükimasin. See sai võimalikuks tänu vapratele ja kohusetundlikele Tallinna töölistele, kes ei lasknud põgenevail okupantidel trükikoda

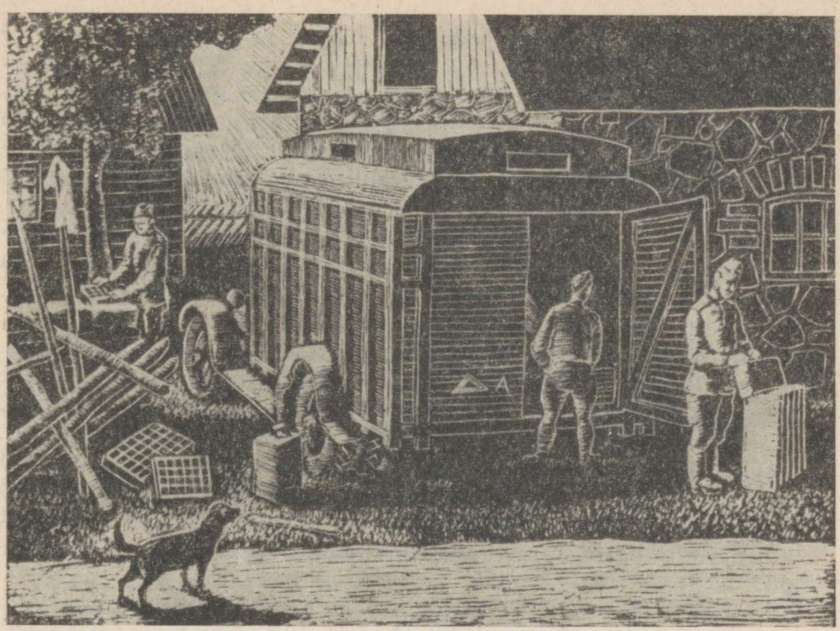

Veel mõned ettevalmistused ja rindetrükikoda alustab jälle sõitu.
F. Valdvere.

ega elektrijaama hävitada. Juba kolmandal hommikul pärast linna vabastamist, 24. septembril 1944 ilmus ajaleht «Päevauudised». Õigustatult võib ütelda, et niisugust vastuvõttu lugejate poolt, nagu sai osaks sellele väikesele kaheküljelisele ajalehekesele, polnud seni leidnud ükski tollest majast väljunud trükitoode. Toimetuse välisukse juures tungles tihe rahvahulk. Sajad inimesed ootasid kannatamatult ajalehe ilmumist. Kui aga uksest väljus pikakasvuline tugev mees, kelle kaenla all oli pakk värskelttrükitud ajalehti, rahvahulk lausa tormas mehele kallale, rebis tal ajalehed käest ja asus sealsamas lugema. Inimesed lugesid ahnelt ridu, milles tervitati linna elanikke, selgitati eelseisvaid ülesandeid, sisendati lootust õnnelikku tulevikku.

A. Slutsk, üks «Päevauudiste» tegijaid, kes jälgis seda stseeni toimetuse aknast, kirjutas hiljem:

«Vaatame alla kui võlutud. Tunnen, kuidas kuum laine jookseb üle keha — on lõpmata heameel. Seltsimehe käsi surub tugevamini minu õlga.

Kaks päeva suurimaid elamusi. Eile me saabusime kodulinna, nägime, kuidas ta jälle sai vabaks ja õnnelikuks. Täna tunneme täies suuruses rahuldust oma tööst, uhkust selle üle, et meile langes osaks au jutustada esimesena tõde, jutustada meie Nõukogudemaa rahvaste piiritust armastusest oma kodumaa vastu, mis tõi nad läbi raskemate katsumuste appi vanale Tallinnale.»

Rõõmu ja lootust kutsus lugejais esile selles ajalehenumbris avaldatud teadaanne vaherahu kohta Soomega ja muu informatsioon lähedalt ning kaugelt. «Päevauudistes» avaldati Nõukogude Informatsioonibüroo teateid sõjategevuse kohta Isamaasõja rinnetel, samuti Kõrgema Ülemjuhataja käskkirju. Ajaleht tõi kommunistlikku tõesõna rahvale, kes selle järele janunes, kes oli tüdinenud nurjatust hitlerlikust propagandast, mida levitasid okupantide sabarakud kodanlikud natsionalistid.

«Päevauudiseid» ilmus viis numbrit. Neist viimane anti välja 28. septembril. Järgmisel päeval, 29. septembril, said lugejad juba värske «Rahva Hääle», mille andis välja Võrust kohalejõudnud toimetuse operatiivgrupp eesotsas A. Vaarandiga.

Ka see toimetus tegi läbi pika ja keeruka tee. Juba 1944. aasta algul kolis «Rahva Hääl» Lenini linna, kus pärast Moskvat jätkus ajalehe väljaandmine. Siin täienes toimetuse koosseis veelgi. Toimetusse saabus lootustandev noormees Juhan Smuul, tööle asusid juba ajakirjanduslikke kogemusi omav H. Toomsalu, vilunud ajakirjanik R. Aarma, samuti B. Uusen, O. Tibar, J. Kippar, I. Saks, L. Promet, S. Kõiv. Ajalehe tehnilise külje eest hoolitsesid selle ala parimad spetsialistid — K. Viirg, P. Talvre, E. Mustmets, V. Raudsepp jt.

1944. aasta Leningradi periood oli üldse meie ajakirjandusele sündmusrikas. Siin, kodumaa peatse vabanemise ootel, hakkas Eestimaa Kommunistlik Partei organiseerima ajakirjanikke, et vabastatud Eestis alustada operatiivselt ajalehtede väljaandmist.

29. veebruaril ilmus «Talurahvalehe» esimene number. Selle toimetajaks sai Aleksander Aben, kes alates 1942. a. suvest oli «Punaväelase» toimetajaks. Tema ülesandeks oli ühtlasi ka eesti partisanide häälekandja «Tasuja» väljaandmine. «Talurahvalehte» anti Leningradis välja 17 numbrit. Alates 22. oktoobrist 1944 jätkas «Talurahvaleht» ilmumist Tallinnas.

Samal perioodil toimus ka «Sovetskaja Estonia», kelle toimetajaks oli D. Rudnev, uuestisünd. «Sovetskaja Estonia» esimene number ilmus Leningradis 19. veebruaril 1944. Toimetuse koosseisu kuulusid peale D. Rudnevi kirjanduslikud kaastöölised L. Heuver, N. Kortina, A. Sevastjanov, D. Kuznetsov,

toimetuse vastutav sekretär A. Sokolov, tõlk N. Panovskaja, väljalaskja N. Panovski, korrektor L. Potehhina. Veidi hiljem liitus nendega A. Slutsk, samuti G. Novožilov jt. Nii et Tallinna saabumise ajaks oli toimetuse põhiline koosseis juba olemas.

Leningradis ilmus «Sovetskaja Estonia» kaks-kolm korda nädalas. Teda trükiti «Leningradskaja Pravda» trükikojas. Peab ütlema, et ladujad, trükkijad, ühesõnaga kõik trükikoja töötajad suhtusid ajalehesse soojalt ja tegid tema heaks kõik, mis nad suutsid.

Ajalehe põhiliseks ülesandeks oli Nõukogude Eesti vabastamise eest peetava võitluse valgustamine. Avaldati kirjeldusi Eesti Rahvuskorpuse ja teiste väeosade sõjategevusest. Rohkearvulised materjalid käsitlesid eesti partisanide tegevust. Ajaleht osutas tähelepanu normaalse elu taastamisele vabastatud rajoonides, Nõukogude riigivõimuorganite tööle, abile, mida andis elanikkond Nõukogude armeele.

«Sovetskaja Estonia» pühendas terveid lehekülgi eesti rahvuskultuurile ja eesti rahva põlisele vabadusvõitlusele saksa anastajate vastu, avaldas C. R. Jakobsoni, E. Bornhöhe jt. kirjanike selleteemalisi teoseid. Ajalehe väljaandmisest võtsid osa kunstnik J. Jensen, kirjanikud J. Semper, J. Vares-Barbarus ja teised.

Leningradis ilmus «Sovetskaja Estonia» septembri lõpuni. Pärast Tallinna vabastamist kolis toimetus üle samadesse ruumidesse, kus ta asus enne evakuatsiooni. Ühel ajal «Rahva Häälega», 29. septembril 1944 ilmus Tallinnas müügile ka «Sovetskaja Estonia».

EKP Keskkomitee poolt rakendatud abinõud ajakirjanduse väljaandmiseks vabastatud Eestis andsid suurepäraseid tulemusi. Toimetused liikusid vägede kannul, saabusid kohe nende järel äsjavabastatud linna ning alustasid ajalehe väljaandmist. Näiteks Tartus ilmus «Uue Postimehe» number kohe pärast linna vabastamist. Linn oli sakslaste tule all, põles, puudus valgustus ja elektrivool. Trükikoda oli mineeritud. Saabunud aktiivil tuli otsida trükitöölisi varjendeist. Kogu töö tuli teha käsitsi. Ometi töötasid noored ajakirjanikud suure vaimustusega. Hoolimata linnaelanike evakueerimisest saabus toimetusele palju kaastööd ja ajalehe iga numbrit oodati kannatamatult. Peatselt tuli toimetusele täiendust. Tartu jõudsid Aira Kaal ja Erni Hiir, kiirustas kohale ka E. Mustmets, kes kõik hakkasid energiliselt organiseerima ajalehe väljaandmist.

Samasugune lugu oli ka Pärnus. Kohe pärast linna vabastamist ilmus 29. septembril pärast kolmeaastast vaheaega esimene nõukogude ajaleht — «Töörahva Hääl».

Ajakirjanikud tegid vabastatud Eestis ära tänuväärse töö.

See peegeldub kas või «Rahva Hääle» tolleaegsetes numbrites. Ehkki ajaleht oli esialgu hallivõitu, mitmekesistusid materjalid kiiresti, laienes ja arenes käsitletavate küsimuste ring. Lahingutegevus kandus üle saartele. Sageli ilmusid ajalehes V. Kapi, R. Parve, B. Uuseni, K. Langi ja teiste sõjakirjasaatjate kirjutised, milles jutustati Suure Väina kangelaslikust forsseerimisest, lahingutest Muhus, Kuressaare vabastamisest. Samal ajal toimusid suured, põhilise tähtsusega sündmused ka taastamisrindel. 3. oktoobril teatas «Rahva Hääl» esimese rongi saatmisest marsruudil Tallinn—Leningrad—Moskva. Pidulikul miitingul, mis toimus sel puhul Balti jaamas, tuletati sooja sõnaga meelde tuhandeid ennastsalgavaid töömehi, kes imekiiresti taastasid okupantide poolt purustatud raudteeliini.

Järgmise päeva numbris avaldati terve sari kirjutisi ühise pealkirja all «Tallinna töölised kaitsesid kangelaslikult oma tehaseid saksa okupantide hävitamise eest!». Selles jutustatakse Tallinna Elektrijaama, tehase «Ilmarine», trükikoja «Kommunist» ja teiste pealinna suurkäitiste tööliste kangelaslikust käitumisest ärevail septembripäevil.

Samas lehes leidub väike teadaanne, et õhtul toimuval kontserdil esinevad prof. A. Lemba, E. Maasik, M. Taras, V. Veikat ja Ringhäälingu orkester L. Tautsi juhatusel.

Taolisi teadaandeid ja kirjeldusi, mis kõik jutustasid nõukoguliku elu uuestisünnist, ilmub igas ajalehes üha rohkem. Samal ajal aga veenab ajaleht lugejat, et sõda ei ole veel kaugeltki lõppenud, et vaenlase lõplik ja jäädav purustamine on meie tähtsaim ülesanne, millele peab kaasa aitama iga Nõukogude kodanik.

6. oktoobril 1944 hakkas uuesti ilmuma «Noorte Hääl», mille toimetajaks oli R. Aarma.

Nagu kogu rahvale, kõigi kutsealade inimestele, nii oli Suur Isamaasõda suureks ja otsustavaks tuleprooviks ning kasvatajaks ka Nõukogude Eesti ajakirjanikele. Lisaks kogemusi ja vilumust omavale kaadrile arenesid uued andekad jõud. Suuremaiks kasvulavadeks olid sel alal sõjaväeajalehed «Punaväelane», «Tasuja» ja tagavarapolgu «Punaväelane». Nende veergudel alustasid oma tegevust paljud praegu tuntud kirjanikud ja ajakirjanikud. Suurt lugupidamist väärib nende sadade kirjasaatjate tegevus, kes ainuüksi huvist asja vastu ja palavast soovist teha rohkem meie ühise ürituse heaks jälgisid tähelepanelikult ümbritsevat elu ja kirjutasid ajalehele kõigest tähelepanuväärivast.

Juba diviisiajalehtede toimetused andsid palju tuntud kirjamehi. P. Kuusberg oli «Tasuja» toimetaja. Oma sõjaaegsed elamused ja tähelepanekud jäädvustas ta romaanis «Enn Kalmu

kaks mina». Oma ajakirjandusliku vilumuse saavutas diviisiajalehes töötades «Loomingu» kriitika- ja bibliograafiaosakonna juhataja K. Kivi ja «Rahva Hääle» osakonnajuhataja T. Raias. V. Kapp ja R. Parve paistsid algul silma aktiivsete kirjasaatjatena, hiljem töötasid nad «Punaväelases».

Võib nimetada mitmeid nimekaid kirjanikke, kes tegid läbi nii-öelda kirjandusliku algkooli diviisiajalehe kirjasaatjatena, et hiljem, rahuaja tingimustes valida kirjanduslik tegevus oma elukutseks. Pidevaks ja lugejate poolt tunnustust leidnud «Punaväelase» kirjasaatjaks oli kadunud H. Leberecht. Samasugust populaarsust omasid «Tasujas» E. Männiku kirjutised. Oma kirjanduslikku teed alustasid diviisiajalehe kirjasaatjatena meie tuntud kirjanikud V. Gross, M. Kesamaa, I. Sikemäe, A. Saar.

Veel rohkem on neid, kes valisid endale ajakirjaniku elukutse. Nende hulgas tuleb eelkõige nimetada 354. polgu punaväelast R. Mäge. Tema esimene kirjutus ilmus 1942. a. 20. septembri ajalehenumbris ning tõmbas kohe endale tähelepanu. Sellest ajast jäi ta truuks ajalehe kirjasaatjaks kuni sõja lõpuni. Pärast demobiliseerumist töötas ta «Õhtulehes». Surm röövis selle andeka ja kohusetruu ajakirjaniku 1959. aastal. Kaastöö «Punaväelases» määras suurtükipolgu seersandi, hiljem ohvitseri G. Tedre rahuaegse elukutse. G. Teder töötab praegu Eesti Raadios toimetajana. Tuntud kirjasaatja oli «Tasujas» praegune «Sädeme» toimetaja A. Päts. Ka Eesti Raadio korrespondent F. Leet alustas oma ajakirjanduslikku tegevust «Punaväelase» veergudel. Usinaks ja andekaks kirjasaatjaks «Tasujale» oli I. Reidi, praegune «Pravda» korrespondent Eesti NSV-s. Diviisiajalehtede kaastöölisteks olid E. Tali ja A. Pähklimägi, kes töötavad praegu «Õhtulehes», E. Spriit «Pikkeris» ja paljud teised.

Vähemal määral töötasid vaadeldava perioodi ajakirjanduses kaasa niisugused praegu tuntud ajakirjanikud, nagu Eesti Raadio peatoimetaja I. Serman, ajakirja «Kultuur ja Elu» toimetaja F. Issak, ajakirja «Eesti Kommunist» toimetaja H. Haug ja osakonnajuhatajad E. Laur ning Ü. Vähkjas, ajakirja «Nõukogude Eesti Tervishoid» toimetaja A. Nordberg, ajalehe «Eesti Meremees» toimetaja V. Dils.

Suures Isamaasõjas ei olnud ajakirjanik üksnes sündmuste valgustajaks, võitlejate innustajaks ja tõesõna levitajaks. Kui olukord nõudis, haarasid meie ajakirjanikud relva ja võitlesid mehiselt esimestes ridades oma kodumaa vabaduse ja rahva õnne eest. Paljud neist andsid suure võidu altarile oma elu. Meenutagem Nõukogude Eesti ühe tuntuima ajakirjaniku Anatoli Männiku traagilist saatust. See noor, täis võitlusvaimustust

ajakirjanik töötas ETA siseinformatsiooniosakonna juhatajana. Kuigi informatsiooni kogumine ei kuulunud otseselt tema tööülesannetesse, sõitis ta sõja algupäevil siiski rindele, mis tollal asus Pärnu-Jaagupi piirkonnas. See tulihingeline kommunist, alati heatujuline ja osavõtlik seltsimees ei saanud jääda pealtvaatajaks, kui vaenlane ähvardas tema sünnimaad. Uduvere külas toimunud öises lahingus nähti teda Uduvere kiriku kiviaia varjust pealetungivaid vaenlasi tulistamas. Seal A. Männik langeski.

Pärnu ajalehe toimetaja E. Goldschmidt lahkus Pärnust viimsel hetkel. Hiljem töötas ta ETA sõjakirjasaatjana, oli «Punaväelase» üks aktiivsemaid organiseerijaid, töötas selle toimetuse koosseisus ligi pool aastat ja saadeti siis «Rahva Hääle» toimetusse Leningradi. 1943. aasta algul töötas E. Goldschmidt mõne kuu «Tasuja» toimetuses. Sealt saadeti ta vastutusrikaste ülesannetega vaenlase tagalasse. Ta hukkus traagiliselt Nõukogude Eesti vabastamisel.

«Noorte Hääle» toimetaja R. Alasoo jäeti ülesannetega okupeeritud Eestisse. See noor, andekas ja parteile ustav ajakirjanik areteeriti ja hukati hitlerlaste poolt. Hitlerlaste ohvriks langes ka E. Tammlaan-Jänkimees, kes oli tuntud ka andeka kirjanikuna. Mälestus neist tublidest patriootidest ei kustu kunagi.

Ei saa mainimata jätta ka neid, kes hoolitsesid diviisiajalehtede välise kujundamise ja trükkimise eest. L. Remmelgas tegutses aktiivselt ka sellel alal. Taskunoa abil lõikas ta oma jooniste järgi linoleumist välja klišeesid — pealkirju, vinjette ja karikatuure. Hiljem töötasid kunstnikud F. Valdvere «Punaväelases» ja P. Reeveer «Tasujas».

Suuri raskusi ja ennastsalgavaid pingutusi nõudis ajalehe väljaandmine trükitöölistelt. Trükikojad asusid seal, kus juhtus — suitsusaunas, kuuris, kartulikoopas, meeste endi poolt kiiruga visatud muldonnis. Ajalehte laoti isegi lageda taeva all. Trükitööliste töö iseloomust annab ettekujutuse järgmine juhtum.

See sündis Kuramaal. 7. diviisi staap, kuhu kuulusid ka toimetus ning trükikoda, vahetas oma asukohta kevadel, teede lagunemise ajal. Nagu tavaliselt, transporditi trükikoja paberitagavara ning šriftid viimases järjekorras. Ning juhtus päris uskumatu lugu. Teel, kus talve läbi sõitsid sajad iga liiki veokid, jooksis trükikoja masin miini otsa. Süüdi oli kevadine sula, mis vabastas miinide mehhanismid jääkammitsast. Mehed, kes istusid koorma otsas, paisati maha, kuid õnneks kaitsesid rasked paberirullid neid kildude eest. Toibudes nägid nad, et kogu šriftide tagavara oli mööda maad laiali, segamini pori

ning lumelobjakaga. Mehed haarasid peast kiivrid ning lõhkemata miinide keskel põlvedel roomates korjasid sinna porist šrifti. Korjatud tinatähed valati seljakottidesse. Pärast tekitas segipaisatud šriftide pesemine, puhastamine ja sorteerimine kurja vaeva. Vahepeal aga oli ajalehes erisuguse kirja tähti peaaegu igas sõnas.

Neist sündmustest on möödunud küllaltki pikk aeg. Nõukogude Eesti ajakirjandus on läbi teinud suure tõusutee. Iga päevaga paraneb ajalehtede ja ajakirjade sisu, kasvab pidevalt nende lugejate arv. Nüüd, innustatuna Kommunistliku Partei XXII kongressi ajaloolistest otsustest, püüavad meie ajakirjanikud olla väärilised kommunismiehitajad, seista ka nüüd eesliinil. Suure Isamaasõja kogemused ja karastus aitavad neid edaspidigi, nagu on aidanud möödunud aastail.

ÕPPIDA TÖÖTAMA JA ELAMA KOMMUNISTLIKULT

Ajakirjandus kommunistliku töö liikumise propageerijana ja organiseerijana

K. KOGER,
Tartu Riikliku Ulikooli aspirant

Kommunistliku töö liikumine on kaasaja eredam ja silmapaistvam näide rahvahulkade üha suurenevast osatähtsusest ja aktiivsusest kommunistliku ühiskonna ülesehitamisel. Läbikäidud kolme aasta jooksul on kommunistliku töö liikumine arenenud üksikute brigaadide ja eesrindlaste võistlusest massiliseks üldrahvalikuks võistluseks kommunismi ülesehitamise kiirendamise eest.

Tuleviku teerajajate liikumise arengus võib määratleda kolme etappi. Need oleksid: november 1958 — mai 1960, kuni kommunistliku töö brigaadide ja lööklaste võistluse eesrindlaste üleliidulise nõupidamiseni (Moskvas); mai 1960 — NLKP XXII kongress; NLKP XXII kongressi järgne periood. Esimest etappi iseloomustab uue võistlusvormi tekkimine ja levik. Teist — kommunistliku töö liikumise muutumine üldrahvalikuks ning ülekasvamine üksikute brigaadide võistlusest tervete ettevõtete võistluseks. Kolmas periood tõi liikumisse tunduva süvenemise ning konkretiseerumise, sest NLKP XXII kongressil vastuvõetud partei programm sai tuleviku teerajajatele teejuhiseks. Antud ülevaade hõlmab ajaliselt kommunistliku töö liikumise kaht esimest ajajärku.

Kommunistliku töö liikumise populariseerimisel ja levitamisel kuulub otsustav osa ajakirjandusele, mis on partei võimsaks ideoloogiliseks relvaks, tema kollektiivseks propagandistiks, agitaatoriks ja organisaatoriks.

Uue algatuse esimeseks valgustajaks oli ajaleht «Pervõi Subbotnik».[1] Juba oma 1958. aasta 17. ja 24. oktoobri numbri-

[1] С. Гершберг. Движение коллективов и ударников коммунистического труда, Госполитиздат, 1961, lk. 28—46.

tes rääkis ajaleht Kaasani raudtee Moskva Sorteerimisjaama töötajate väärtuslikust initsiatiivist hakata töötama ja elama kommunistlikult. Esimeste laupäevakute järglaste ridades sündis selline suure perspektiiviga võistluse vorm nagu kommunistliku töö liikumine.

Üleliiduliselt tuntuks sai kommunistliku töö brigaadide võistlus 18. novembril 1958. aastal ajalehe «Komsomolskaja Pravda» kaudu. 18. novembrit loetakse seega kommunistliku töö liikumise alguseks.

19. novembril 1958. aastal esines «Pravda» toimetuseartikliga kommunistliku töö brigaadidest. See kujunes kogu meie ajakirjandusele signaaliks töötajate väärtusliku algatuse toetamiseks ja levitamiseks. Eelkõige tehti seda vastuvõetud kohustuste tutvustamise kaudu.

Eesti NSV-s olid esimesteks kommunistliku töö liikumise propageerijateks ajalehed «Kaevur» ja «Rahva Hääl», kes mõlemad avaldasid 20. novembril 1958. aastal materjali ühest kommunistliku töö nimetust taotlevast brigaadist. Ajalehtedes kirjutatakse:

«Kui saime teada rahvamajanduse arendamise suurtest plaanidest, mida partei kavandab lähemaks seitsmeks aastaks, jäime sügavalt mõttesse: kuidas siis võtame meie vastu partei XXI kongressi, kuidas siis meie hakkame korraldama oma elu, tööd ja õppust?... Nüüd astub meie maa uude ajaloolisse etappi. Tähendab, igaüks meist peab elama ja töötama uut moodi, kommunistlikult. Seepärast, pidanud nõu linna ja kaevanduse komsomoli- ja parteiorganisatsiooniga, **otsustasime luua kommunistlikult töösse suhtuvate läbijate brigaadi.**

Vaidlesime kaua, enne kui kavandasime oma brigaadi töö ja elu programmi. Esiteks **otsustasime saavutada kõrge tööviljakuse. Hakkame töötama väiksemate kulutustega, anname igal võimalikul juhul säästu, alandame toodangu omahinda, kasutame kõike uut, mis on seotud meie erialaga, abistame töökaaslasi töös...**

Nii me otsustasimegi läbida igas vahetuses (peab olema ööpäevas — K. K.) **normis ette nähtud 4,26 meetri asemel 5,5 meetrit strekki.** Järgmisel aastal läbime normis ette nähtud 1310 meetri asemel 1690 meetrit strekki, seitsme aasta tootmisnormi täidame aga viie ja poole aastaga. Kohustume hoidma aastas kokku 10 000 rubla.

Kommunistlikus ühiskonnas peab iga tööline olema igakülgselt haritud, kõrge kultuuriga. Et saada selliseks, **otsustasime seitsme aasta jooksul omandada tehnilise keskhariduse, lähemal ajal selgeks õppida elektrilukksepa eriala,** et töötada avariideta.

On vähe olla haritud ja ületada tootmisnormi. Tuleb elada kommunistlikult, suhtuda riigisse, seltsimeestesse ja perekonda teisiti, kui mõni noor seda tänapäeval teeb. Leppisime kokku: **kuulutame välja võitluse joomise vastu, perekonnas peab igaüks elama üksmeelselt, kasvatama oma lapsi tõelisteks kommunistliku ühiskonna kodanikeks.**

Partei viib meid kommunismile. Et kommunism on juba reaalne tegelikkus, sellest räägib meie rahvamajanduse kiire arengutempo. Tahame jõuda kommunismile inimestena, kes seda väärivad.»[2]

Samas numbris avaldab «Kaevur» teate, et EKP Kohtla-Järve Linnakomitee büroo kiitis Kukruse kaevurite algatuse heaks ja kutsus üles eesrindlastele järgnema.

21. novembril avaldas «Rahva Hääl» Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee otsuse «Kukruse kaevanduse noorte läbijate brigaadi väärtuslikust algatusest». Selles kiidetakse Kukruse kaevurite patriootlik püüe — elada ja töötada uut moodi — heaks. Ajalehe samas numbris teatatakse Kohtla-Järve V. I. Lenini nimelise Põlevkivitöötlemise Kombinaadi ahjutsehhi 13 tütarlapsest, kes otsustasid järgneda brigaadi eeskujule. 22. novembril avaldas «Kaevur» nende poolt võetud kohustused. Nagu Kukruse kaevuridki, kohustusid nad hästi töötama, tõstma kõigi töötajate kvalifikatsiooni, omandama tehnilise kesk- ja kõrgema hariduse, hoidma iga töölise kohta aastas kokku vähemalt 3600 rubla jne. Kuid peale selle seadsid nad endile ülesandeks võitluse kõrge töökultuuri eest, aktiivse osavõtu ühiskondlikust elust, töökaaslaste kollektiivse mõjutamise ja kasvatamise.

Brigaadide poolt vastuvõetud kohustuste sisu laiendas omakorda õmblusvabriku «Sangar» L. Pašenkova brigaad,[3] kes kohustus ületama vahetusnorme ja andma ainult heakvaliteedilist toodangut. Samuti kohustuti esitama iga brigaadi liikme kohta aastas vähemalt üks ratsionaliseerimisettepanek. Oma tööoperatsioonide täiustamise kõrval lubati selgeks õppida k õ i k naaberoperatsioonid.

Kommunismiehitajate liikumine laienes ja arenes kiiresti. 25. novembriks teatavad ajalehed, et võistlusse on lülitunud juba Narva Kreenholmi Manufaktuuri kudujad, elektrimootorite mähkijad, ehitajad-krohvijad Tallinnast, Balti Soojuselektrijaama ehitajad-puusepad ja valutsehhi töölised, raudteelased Tartust jt.

Kommunistliku töö liikumise hoogne levik, võetud kohus-

---

[2] «Kaevur», 20. nov. 1958.
[3] «Edasi», 20. nov. 1958.

tuste kiire avardumine sundisid ajakirjandust hoolega jälgima võistluse tegelikku käiku, avastama uusi tärkavaid võrseid ning hoolitsema eesrindlike kogemuste üldistamise ja propageerimise eest. Partei abilisena lasus ajakirjandusel samuti kommunistliku töö liikumise suunamise ülesanne.

Tuleviku teerajajate liikumise propageerimise, tema olemuse lahtimõtestamise ning arenguperspektiivide näitamise otseseks eeskujuks kujunes «Pravda».

Oskuslikult organiseeris meie vabariigi ajakirjandus uue võistlusvormi aktiivset propagandat. Viies partei sõna massidesse, rõhutas «Kaevur», et parteiorganisatsioonide poliitiline töö peab praegu olema eriti elav ja loov (22. XI 1958), et näitlik agitatsioon ja seinalehed peavad ulatuslikult valgustama kommunistliku töö brigaadide kogemusi, arendama seda liikumist (2. XII 1958). Eriti tõuseb ajalehtede veergudel esile agitaatorite osa, kes saavad NLKP XXI kongressi eelses agitatsioonitöös palju ära teha sotsialistliku võistluse uue vormi levitamiseks. Tuuakse mitmeid konkreetseid näiteid, kus agitaatorid kujunesid brigaadide loomise initsiaatoriteks.

«Edasi» (11. II 1959) juhib oma kirjasaatjate tähelepanu sotsialistliku võistluse kaudu esilekerkivatele eesrindlastele, kes annavad produktiivse ja kõrgekvaliteedilise töö eeskuju. Uhtlasi näitab ajaleht, et just kirjasaatjad saavad palju ära teha eesrindlaste kogemuste muutmiseks kõigi töötajate ühisvaraks. «Edasi» resümeerib: «Seepärast peab iga kirjasaatja lugema eesrindlaste kogemuste uurimist ja levitamist oma esimeseks ülesandeks, hoolikalt jälgima elus tekkivaid uue võrseid ja neid operatiivselt toetama.» Kirjasaatjate tähelepanu keskpunkti seatakse kommunistliku töö brigaad.

Selline kollektiivne propaganda ei jäänud tagajärgedeta. 1958. aastal lülituvad kommunistliku töö liikumisse veel meremehed, mööblitootjad, «Ilmarise» monteerijad, Balti Manufaktuuri ketrajad, ekskavaatorite tootjad, sovhooside brigaadid, Vasula puukooli noored, mehaanikatsehhide töölised, vedurijuhid ja raudtee remonditöölised, õmblejad, lukksepad, põlevkivigaasi tootjad jt. Kõigest sellest annab ajakirjandus ülevaateid.

1958. aasta detsembri alguseks hõlmas deviis — õppida töötama ja elama kommunistlikult — ka juba Valga raudteesõlme insener-tehnilisi töötajaid. Nad esitavad vastavasisulise üleskutse kõikidele Eesti raudtee insener-tehnilistele töötajatele.[4]

Võistlusse lisandus suur potentsiaalne jõud, sest insener-tehniliste töötajate kohustustes on keskse kohal tööprotses-

[4] «Rahva Hääl», 9. dets. 1958.

side täiustamine, šeflustöö. Esmakordselt vabariigis tõstsid Valga insener-tehnilised töötajad üles küsimuse nendepoolsest abist kommunistliku töö brigaadide nimetust taotlevate kollektiivide liikmete kvalifikatsiooni tõstmiseks. Selleks organiseeriti õppusi, loodi tehnilis-majanduslik seminar, nähti ette konkreetsed abinõud ratsionaliseerimistegevuse hoogustamiseks jne.

Kõige paremaks propagandaks uuele võistlusvormile kujunesid kommunistliku töö brigaadide tööalased saavutused. Nii läbis Kukruse kaevanduse noorte läbijate brigaad esimeste nädalate jooksul normis ettenähtud 29,82 meetri asemel 43,2 meetrit kaeveõõnsust. Kui V. Željabini brigaad ei suutnud novembrikuus plaani täita, siis detsembris andis ta üle plaani juba 580 tonni põlevkivi, tööviljakus kasvas 19% võrra, praak vähenes kümnekordselt. Brigaadi liikmete töötasu tõusis seejuures 76 rublalt 120 rublale.[5]

Mis oli kommunistliku töö nimetust taotlevate kollektiivide suurepäraste töövõitude põhjuseks?

Arvukates kaastöödes annavad ajalehed sellele vastuse: uut moodi töössesuhtumine, vastuvõetud kohustuste konkreetsus, teadlikkuse ja peremehetunde kasv jne. Tööaega hakati kasutama hoopis paremini, palju rohkem pöörati tähelepanu töö organiseerimisele, rütmilisusele, sisemiste reservide leidmisele ja kasutamisele.

Ajakirjanduses näidatakse, et kommunistliku töö liikumisest osavõtjad ei tunne üksnes muret oma brigaadi ja tsehhi pärast, vaid nad ei lepi ka sellega, et teised tootmislülid organiseerivad tootmist saamatult ning muutuvad tootmise piduriteks. Tartu õmblusvabriku «Sangar» kollektiiv korraldas ühiselt ümber kogu juurdelõikustsehhi töö. Narva Vana Ketrusvabriku N. Olmenko brigaad hakkas palju paremini kasutama seadmete võimsust ja suurendas masinate kiirust. Brigaad püstitas ülesande — saavutada 1965. aastaks planeeritud tööviljakuse tase juba 1963. aastal.

Samuti kirjutavad ajalehed, et kommunistliku töö liikumisest on lahutamatud sellised uued nähtused, nagu kompleksbrigaadid, isemajandavad brigaadid ehitustel jt.

Küllalt tüüpiline on Kohtla-Järve V. I. Lenini nimelise Põlevkivitöötlemise Kombinaadi veetsehhi esimene kollektiivne samm kommunistliku töö suunas. Tsehhis algas tõeline võitlus tootmiskultuuri tõstmise eest. Ühiskondliku töö korras värviti kõik seadmed ja ruumid, klaasiti aknad, korrastati territoorium, töökohtadesse ilmusid lilled. Sellest kokkuvõtet

[5] «Kaevur», 7. veebr. 1959.

Eesti NSV-s ilmuvaid ajakirju.

tehes märgib tsehhi juhataja, et vaevalt tekib nüüd kellelgi enam tahtmist visata sinna, kus valitseb puhtus, suitsuotsa, määrdunud tööriista või lappi.[6] Tsehhis valitsev kord aga püstitas omakorda uued ülesanded tööliste töötingimuste parandamiseks, tootmise täiustamiseks, seadmete maksimaalseks ekspluateerimiseks.

Mobiliseerides ja suunates kõiki propagandavorme, juhtis vabariigi parteiorganisatsioon ajakirjanduse kaudu NLKP XXI kongressi eel hoogustunud rahvahulkade loomingulise aktiivsuse tõusu, aitas kommunistliku töö liikumisel edasi areneda ja levida. Tänu neile abinõudele ületas 1959. aasta alguses kommunistliku töö brigaadide arv vabariigis juba 300, kusjuures eriti palju oli neid raudteel.[7]

Kommunistliku töö liikumist iseloomustab veel see, et sellest osavõtjad ei paista silma üksnes tublide töömeestena, vaid nad täiendavad visalt endi teadmisi. Nad õpivad selleks, et nende edaspidised töötulemused oleksid veelgi paremad. Tartu depoo vedurijuht V. Vorobjovi sõnavõtust loeme: «Brigaadi liikmed otsustasid oma töö korraldada nii, et tehnilist keskharidust omavate vedurijuhtide abidena töötaksid vähema haridusega noored, 7-klassilise haridusega vedurijuhi abiks on aga õhtukeskkooli viimase klassi õpilane. Nii kasutatakse iga vaba hetke sõbra abistamiseks.»[8]

Ajakirjanduse juhtiv ja organiseeriv osa kommunistliku töö liikumise edasiarendamisel ilmnes eriti reljeefselt seoses Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXI kongressiga. Tollal kui töötajate initsiatiiv tõusis iga päevaga, hakkasid ilmnema mõningad võistluse kasvu pidurdavad tegurid.

Üheks esimeseks teravalt päevakorda tõusnud probleemiks kujunes võistlevatele brigaadidele nimetuse andmine. Paljud brigaadid hakkasid endid ise nimetama kommunistlikeks. Ajalehed juhtisid võistlejate tähelepanu sellele, et üksnes nimi ei tee veel brigaadi kommunistlikuks. See austav ja paljuks kohustav nimetus tuleb võita tegudega. Olemasolevate brigaadide mehaaniline ümbernimetamine toob liikumisele ainult kahju.[9] Nende küsimuste selgitamiseks annab «Rahva Hääl» pidevalt sõna ametiühingute juhtivatele töötajatele, kes konkreetsete ettevõtete varal näitavad tehtud vigu ja ka nende vigade parandamise teid.

Õigustatult kritiseeritakse ajakirjanduses neid, kes nägid kommunistliku töö liikumises «ainult noorte pärisosa». Juba

[6] «Kaevur», 18. dets. 1958.
[7] «Rahva Hääl», 11. dets. 1958 ja 22. jaan. 1959.
[8] «Rahva Hääl», 11. dets. 1958.
[9] «Kaevur», 30. dets. 1958; «Rahva Hääl», 24. jaan. 1959.

EKP XI kongressi aruandekõnes juhtis Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee esimene sekretär sm. J. Käbin tähelepanu sellele, et koos noortega lülituvad sellesse üritusse suure tööstaaži ja elukogemustega eesrindlikud töölised.[10] Vanemate töötajate osavõtt aitab suurendada kommunistliku töö liikumise jõudu ning muuta seda sügavamaks, oma sisult rikkalikumaks.

Ometi jäi kauaks püsima tendents, milles kommunistliku töö liikumist vaadeldi põhiliselt noorte liikumisena.[11]

Uue võistlusvormi edasiarendamiseks aitasid ajalehed lahendada veel ühe olulise kommunistliku töö liikumise organisatsioonilise küsimuse. Nagu eespool märkisime, hakkasid kommunistliku töö liikumise tekkeperioodil sellest osa võtma põhiliselt noored töölised ja juba eesrindlikud brigaadid. Kui võistlusse lülitusid aga juba suuremad kollektiivid, tulid ilmsiks nähtused, et moodustati ideaalseid «eliitbrigaade». Nendest hakati mõningate puuduste ja väiksema haridusega seltsimehi välja lülitama.

Ajalehed astuvad välja selliste väärarusaamade vastu. Kasutades kommunistliku töö liikumise positiivseid kogemusi, näitavad ajalehed, et just kollektiivid kasvatavad ümber oma liikmeid, õpetavad neid kommunistlikult töötama ja elama. Toetudes võistlusest osavõtjate endi mõtteavaldustele, rõhutavad ajalehed, et kommunistliku töö brigaadi kõrge nimetus võidetakse tööga, inimeste kasvatamise ja karastamisega, mitte nende ümbergrupeerimisega.

Pärast partei XXI kongressi pühendavad ajalehed juhtkirjade, toimetuseartiklite ja korrespondentsi kõrval palju tähelepanu sellisele efektiivsele kommunistliku töö liikumise olemust selgitavale ja organiseerivale vormile nagu kogemuste vahetamiseks organiseeritud kokkutulekud. Märkigem selliseid üldise tunnustuse võitnud vorme, nagu tuleviku teerajajate nõupidamised, kokkutulekud ettevõtetes, partei linnakomiteedes, ülelinnalised ja vabariiklikud eesrindlaste kokkutulekud, tööeesrindlaste õhtud klubides, kultuurimajades jm.

---

[10] «Rahva Hääl», 9. jaan. 1959.

[11] Nimetatud küsimusse toodi täielik selgus mitmete uurimuste tulemusena 1961. aastal. 17. märtsil avaldas ajaleht «Izvestija» 1432 ankeedi analüüsi. See näitas, et kommunistliku töö kollektiivide koosseisust moodustavad noored (vanuses 16—30 aastat) ainult 43 protsenti, kuna ülejäänud 57 protsenti on töölised vanusega üle 30 aasta. Huvitav oli ka tööstaažide võrdlus. Töölised tööstaažiga kuni 10 aastat moodustasid 43 protsenti, üle kümneaastase tööstaažiga seltsimeeste osa aga oli 57 protsenti. Sama kinnitas ajalehe «Edasi» poolt korraldatud ankeet, kus 765 töölisest 10 protsenti olid üle 20-aastase tööstaažiga, 29 protsenti neist olid töötanud 10—20 aastat. 6—10-aastase tööstaažiga tööliste protsent oli 29. («Edasi», 30. apr. 1961.)

Pärast NLKP XXI kongressi pööras kommunistliku töö liikumisele rohkesti tähelepanu ajaleht «Rahva Hääl». Ühe positiivse joonena tuleb märkida «Rahva Hääles» avaldatud ajakirjanduse ülevaateid, milles analüüsiti uue võistlusvormi propageerimist ja organiseerimist linnade ning rajoonide ajalehtedes. 13. märtsil 1959. aastal on luubi all ajalehed «Kaevur» ja «Edasi». «Rahva Hääl» märkis viimaste tähelepanuväärset osa kommunistliku töö liikumise valgustamisel.

Ühtlasi võtab «Rahva Hääl» kokku selle perioodi ajakirjanduse põhilised puudused: vähe valgustatakse kommunistliku töö kollektiivide häid kogemusi, küllaldaselt ei üldistata kommunistliku töö liikumise saavutusi.

Õigustatult rõhutatakse ülevaates, et harva võtavad ajalehtedes sõna kommunistliku töö brigaadide liikmed ise, kes kõige paremini teavad selle liikumise häid külgi ning kitsaskohti, tunnevad kõige paremini kohalikku olukorda.

Võideldes kommunistliku töö liikumises esinenud väärarusaamade, konservatismi ja formalismiga kohustuste võtmisel ja võistlusülesannete täitmisel, hoogustas meie ajakirjandus 1959. aastal tuleviku teerajajate liikumist, mobiliseeris sellest osa võtma kõige mitmesugusemate kutsealade töötajaid.

1959. aastal lülituvad liikumisse rätsepad, kõikide kutsealade brigaadid raudteel, automajandite, kaubandus- ja sidetöötajad. Kommunistliku töö liikumise edasisest hoogsast kasvust pärast partei XXI kongressi annavad tunnistust järgmised arvulised näitajad: 21. jaanuaril 1959 hõlmas kommunistliku töö liikumine 300 kollektiivi, 21. märtsil — 450, 5. juulil — 777 (nendest 700 brigaadi, 17 sektorit, 12 tsehhi, 14 vahetust, 34 laevameeskonda).[12]

Võistluse laiendamiseks juhivad ajalehed tähelepanu sellele, et praegu on piirdutud sageli ainult tootmistsehhidega. Kuid on oluline, et võistlus hõlmaks samuti abitsehhide töölisi, sest kogu ettevõtte tegevus oleneb ka nendest.[13] Ajakirjandus tõstab üles olulise mõtte, et kommunistlikult võivad õppida töötama ja elama ka need, kes pole vahetult seotud materiaalsete väärtuste loomisega, nagu meditsiinitöötajad, riiklike ja ühiskondlike organisatsioonide ning asutuste teenistujad jt.

1959. aastal laienes kommunistliku töö liikumisest osavõtjate kohustuste ring. Ajakirjanduse kaudu püstitas partei ülesande, et kommunistliku töö brigaadi nimetuse saamiseks tuleb omandada poliitilisi, üldhariduslikke ja erialaseid teadmisi.

---

[12] Andmed põhinevad «Rahva Hääle» vastavate kuupäevade numbritel.
[13] «Edasi», 17. veebr. 1960.

Tallinna Elektrirongide Depoo on kommunistliku töö ettevõte. Sealt on avaldatud meie ajakirjanduses rohkesti kirjutisi ja fotosid. Sellel pildil on elektrirongi töötajad (vasakult) Nikolai Dvorko, Boriss Maslovski ja Erik Pajusalu.

Lisaks naaberkutsealade õppimisele ning kvalifikatsiooni tõstmisele lisandusid seetõttu sellised kohustused, nagu osavõtt kultuuriülikoolide tööst, õppimine poliitharidusvõrgus ja eesrindlike kogemuste koolides-kursustel, loengutsüklitest osavõtt jne. Liikumisest osavõtjad kirjutasid: «Praktika tõendab, et parteilist ja riiklikku distsipliini rikuvad kõigepealt need inimesed, kes ei täienda end poliitiliselt», kes ei õpi.[14] Õppetöö ja enesetäiendamise vormide valikul arvestati töötajate vanust, hariduslikku taset, perekonnaseisu jt. olulisi tegureid.

Tööalaste kohustuste puhul suunavad ajalehed erilist tähelepanu loomingulisele töössesuhtumisele, mis väljendub eelkõige ratsionaliseerimistegevuses. Kommunistliku töössesuhtumise näitena toob ajaleht «Edasi» tööliste järgmise ettepaneku: meie vabrik on küps töötama ilma tehnilise kontrolli osakonnata. Selle likvideerimine kaotaks tarbetu ja segava

[14] «Edasi», 24. veebr. 1959 ja 12. dets. 1959.

parallelismi juhtimises ning tootmises.[15] Töötajad näitavad, et see on ainuõige tee nii majanduslikult, poliitiliselt kui ka moraalselt, sest just nii on võimalik tõsta toodangu kvaliteeti, suurendada meistrite, tootmiskomandöride autoriteeti, kasvatada töölisi.

Kohustused konkretiseeruvad ka kasvatustöö osas, tõuseb kollektiivi osatähtsus. Ajalehtede veergudelt loeme, et iga liikumisse lülitunu hakkab osa võtma ühiskondlikust elust. Vastuvõetud kohustustes arvestatakse kuulumist isetegevusringidesse, kehakultuurikollektiivi, osavõttu rahvamalevast, tööd agitaatorina, seinalehe toimetajana jne. Palju tähelepanu pööratakse kirjanduse tundmaõppimisele, teatri, kino, kunstinäituste külastamisele jt. küsimustele.[16] Kommunistliku töö kollektiivide liikumise oluline komponent — inimestevahelised suhted ja elu väljaspool tööprotsessi — hakkab ajakirjanduse vahendusel sügavamalt esile kerkima. Ajakirjandus näitab, et kommunistliku ühiskonna inimene peab olema ja on kõrge moraaliga, tugeva tahtejõuga, suure seesmise kultuuriga aktiivne ühiskonnaehitaja.[17]

1959. aasta märtsis täienes kommunistliku töö brigaadide võistlus individuaalse võistlusvormiga, kommunistliku töö lööklaste liikumisega. See võimaldas kommunistliku töö liikumisest osavõtjate ringi tunduvalt laiendada. Ajalehed hakkavad osutama uuele algatusele pidevat tähelepanu. Samas sündis gaganovlus. See kommunistliku töössesuhtumise suurepärane eeskuju kajastub meie vabariigi ajakirjanduse veergudel ning on vahetult seotud tuleviku teerajajate võistluse süvendamise ja jätkamisega.[18]

Olulise lõiguna sotsialistliku võistluse edasiarendamisel ja kogemuste vahetamisel tuleb ära märkida Eesti NSV ja Läti NSV töötajate vahelise sotsialistliku võistluse käigu kajastamist ajakirjanduse veergudel. Teineteiselt õpiti palju kasulikku, nagu insener-tehniliste töötajate ja ratsionaliseerijate kogemustest tootmisprotsesside mehhaniseerimisel ning automatiseerimisel kommunistliku töö nimetust taotlevates ettevõtetes, tsehhides jne.[19]

Kommunistliku töö kollektiivide ja lööklaste üleliiduliseks nõupidamiseks oli tuleviku teerajajate liikumine muutunud juba silmapaistvaks jõuks kommunistliku ühiskonna laiahaardelise ülesehitamise protsessis.

[15] «Edasi», 16. mail 1959.

[16] «Edasi», 17. apr. 1959 ja 16. mail 1959.

[17] «Edasi», 29. veebr. 1959; «Kaevur», 14. veebr. 1959 ja 16. juun. 1959; «Rahva Hääl», 14. märts. 1959.

[18] «Rahva Hääl», 7. juun. 1960; «Edasi», 17. okt. 1960.

[19] «Edasi», 11. märts. 1960.

27.—30. maini 1960. aastal Moskvas toimunud kommunistliku töö brigaadide ja lööklaste võistluse eesrindlaste üleliiduline nõupidamine kujunes silmapaistvaks sündmuseks ning tähistab uut astet kommunistliku töö liikumise arengus. Nõupidamisel anti kommunistliku töö liikumisele kõrge hinnang, toodi esile selle liikumise tekkimise seaduspärasused, üldistati kommunistliku töö liikumise kui sotsialistliku võistluse kõrgema vormi iseloomulikke jooni ja kogemusi ning näidati selle arengu põhisuunad. Eriti kriipsutati alla kommunistliku töö liikumise kasvatuslikku tähtsust ja suurt osa meie ühiskonna arengus. 1960. aastal toimunud NLKP Keskkomitee juulipleenum konkretiseeris omakorda tuleviku teerajajate ülesandeid majanduslikus ülesehitustöös.

Moskvas toimunud nõupidamise ning juulipleenumi kõik tähtsamad materjalid said meie vabariigi töötajatele kättesaadavaks ajakirjanduse vahendusel.

Lähtudes Moskva nõupidamise läkitusest ja juulipleenumi otsustest, asus meie vabariigi ajakirjandus laiendama ja süvendama kommunistliku töö liikumist, et muuta see tõeliselt üldrahvalikuks.

Oma juhtkirjas 16. juunil 1960. aastal kirjutas «Pravda», et meie ajakirjanduse tähtsaimaks ülesandeks on propageerida, organiseerida ja täiustada kommunistliku töö liikumist. Seda on vaja teha igapäevasest elust võetud faktidele toetudes. On vaja levitada eesrindlike kollektiivide ja töötajate töökogemusi ning meetodeid. Rohkem tuleb anda sõna kommunistliku töö liikumisest osavõtjatele endile ning võidelda igasuguse formalismi vastu, mis takistab uue võistlusvormi muutumist üldrahvalikuks.

Võistluse laiendamise küsimusi käsitledes juhivad ajalehed ühiskondlike organisatsioonide tähelepanu isikliku eeskuju kasutamise vajadusele. Nii kirjutab «Leninlikus Lipus» Ahtme Soojuselektrijaama ametiühingukomitee esimees A. Semjonov, et just isiklik eeskuju kujunes neil selleks tõukejõuks, mis võimaldas kogu ettevõttel tervikuna asuda kommunistliku töö soojuselektrijaama nimetust taotlema. Ühtlasi lükkab A. Semjonovi sõnavõtt ümber väite, nagu ei saaks insener-tehniline personal ja juhtivad töötajad aktiivselt osa võtta sellest liikumisest. Ta kirjutab, et neil võtsid kohustusi kõik kommunistid vaatamata ametikohale: lukksepad, meistrid, tsehhijuhatajad jt. «Nähes sellist eeskuju, läksid ülejäänud töölised nende initsiaatorite juurde palvega abistada neid kohustuste koostamisel. Nii muutus kommunistliku töö liikumine massiliseks.»[20]

[20] «Leninlik Lipp», 4. nov. 1961.

Selle liikumise massilisust meie vabariigis näitab alljärgnev tabel[21]:

	22. I 1959	1. I 1960	1. I 1961	30. X 1961
Kommunistliku töö liikumisse lülitunud kollektiivide arv	300	1 999	4 630	5 285*
Nendes töötavate tööliste arv	—	22 455	56 811	üle 100 000

1961. aastal ühinesid tuleviku teerajajatega veel kinomehaanikud, majavalitsuste teenistujad, eriti ulatuslikult kaubandustöötajad, meditsiinipersonal ja üliõpilased.[22] NLKP XXII kongressi eel võttis kommunistliku töö liikumisest osa üle 50 000 noormehe ja neiu,[23] s. o. 80 protsenti meie vabariigi kommunistlikest noortest, kes töötavad materiaalse tootmise sfääris. Kuid nagu märkis EKP XIII kongressil sm. J. Käbin, ei ole ametiühingud veel saavutanud, et liikumine oleks tõesti massiline. Ametiühingute ridadesse kuulub ligi 430 000 inimest, kommunistliku töö liikumisse on hõlmatud vaid ligi 100 000. Ebarahuldavalt võtavad kommunistliku töö liikumisest osa insener-tehnilised töötajad.

Meie vabariigi ajakirjandus jätkas 1960. ja 1961. aastal edukalt tuleviku pioneeride liikumise kohustuste edasist konkretiseerimist, eriti tööalaste küsimuste käsitlemisel. Keskse koha omandavad käesoleval etapil teadliku ja loomingulise töössesuhtumise süvendamine, töötajates vastutustunde kasvatamine, võitlus kõige uue tootmisse juurutamiseks.

Põlevkivirajooni ajalehes «Leninlik Lipp» avaldati rohkesti kirjutisi uute töömeetodite rakendamisest, mis on muutunud kommunistliku töö liikumisest lahutamatuks. Nii kirjutab 2. kaevanduse juhataja S. Randaru: «Tunduvalt paranes kaevurite töössesuhtumine ja töökultuur pärast seda, kui kogu kaevanduse kollektiiv võttis endale kohustuse võidelda kommunistliku töö kaevanduse nimetuse eest.»[24] Töö kompleksne organiseerimine, ahelbrigaadid ja ratsionaliseerimis-

* Nendest 185 ettevõtet ja ehitusobjekti.

[21] «Rahva Hääl», 22. jaan. 1959 ja 30. okt. 1961 ning С. Гершберг. Движение коллективов и ударников коммунистического труда, lk. 200.

[22] «Edasi», 29. jaan., 25. märts., 25. apr., 13. ja 14. okt. 1961.

[23] «Rahva Hääl», 1. okt. 1961.

[24] «Leninlik Lipp», 8. jaan. 1961.

tegevus saavad nendeks teguriteks, mis aitavad kasvatada inimestes kollektivismi, vastastikust seltsimehelikku abistamispüüdu, aitavad tõsta tööliste kvalifikatsiooni. Just kompleksbrigaadides suureneb tööviljakus 65—80%, vahetusnorme ületatakse 125% ja rohkem. Märgatavalt tõuseb töötasu.[25]

Võitlus kommunistliku töö kaevanduse nimetuse eest ajendas 8. kaevanduse kollektiivi võtma kohustust: täita seitseaastaku ülesanded põlevkivi tootmise ja tööviljakuse taseme osas kolm korda (!) kiiremini, saavutada seitseaastaku lõpuks planeeritud toodangu omahind aasta võrra varem. Juba 1961. aasta märtsis ületas kaevandus seitseaastaku lõpuks planeeritud taseme nii toodangu hulga kui ka tööviljakuse osas.[26]

Märkigem, et põlevkivibasseini kaevurid saavutasid seitseaastaku lõpuks planeeritud toodangu hulga piirid juba 1961. aasta augustis. Tuleviku teerajajate ridadesse kuulus sellal 19 ettevõtet, 43 tsehhi ja jaoskonda, 155 vahetust ja brigaadi — kokku 18 000 inimest.

Ajalehed näitavad igapäevasest elust võetud näidete varal, millest selline murrang tuleneb. Nii kirjutab kaevur A. Karin: «Varem olime arvamisel, et töölise ülesandeks on normi täitmine, kõik muu on aga juhtijate mure. Nüüd oleme juba veendunud, et kõigi majanduslike ülesannete täitmine oleneb töötajaist endist, meie teadlikkusest, oskusest tunda end tootmise peremehena ... Me arvasime, et praagi läbi kannatame ise, aga kaevandusele on see isegi tulus ... Kui meile õppustel konkreetsete näidete varal tõestati, millist kahju rahvamajandusele toob praak, olime ehmunud. Paljud küsisid siis: miks praagitegijate üle kohut ei mõisteta!»[27]

Kohtla-Järvel oli 1960/61. aastal 30 majanduslike algteadmiste kooli.

Majandusalaste ja poliitiliste teadmiste omandamise ja kvalifikatsiooni tõstmise kaudu muutusid töölised aktiivseteks elu peremeesteks.

Ajakirjanduse vahendusel me jõuame veendumusele, et õppimine on kommunistliku töö liikumisest lahutamatu.

Õppimise ja loomingulise töössesuhtumise vahelised seosed kajastuvad eriti hästi ajalehe «Leninlik Lipp» veergudel. «Leninlikus Lipus» avaldatakse pidevalt ülevaateid ja analüüse mitmesuguste õppetöö vormide ja õppetöö tulemuste kohta. Näiteks V. I. Lenini nimelises Põlevkivitöötlemise Kombinaadis on kommunistliku töö liikumise tulemusena kasvanud

---

[25] «Leninlik Lipp», 8. ja 11. jaan. 1961; 15. veebr. 1961; 29. juun. 1961.
[26] «Leninlik Lipp», 27. aug. 1961.
[27] «Leninlik Lipp», 30. märts. 1961.

õppijate arv järgmiselt: 1958/59. õppeaastal õppis kombinaadi töötajatest instituutides 32, tehnikumides 24 ja õhtukoolides 240 inimest. 1961/62. õppeaastal on aga vastavad arvud 145, 55 ja 430. Kui 2 aastat tagasi omasid 18—25 aasta vanustest töölistest keskharidust ainult 25%, siis 1961. aasta kevadeks juba 49%.[28]

Seal, kus on aru saadud, et uus liikumine annab piiramatud võimalused tööviljakuse, tootmiskultuuri ning töötajate tehnilise ja kultuuritaseme tõstmiseks, on partei-, ametiühingu- ja komsomoliorganisatsioonid ning majandusorganid teinud kõik selleks, et tagada töötajate aktiivne osavõtt kvalifikatsiooni tõstmisest, õppetööst, ratsionaliseerimistegevusest. Näiteks Tartu veduridepoos õpib iga kolmas töötaja, Aseri tellisetehases on terved tsehhid kuulutatud keskharidusega tsehhideks ja paljud kutsealad keskharidusega kutsealadeks (s. t. et kõik sellel alal töötajad peavad teatud aja jooksul omandama keskhariduse). Tartus suurenes õhtukeskkoolides õppijate arv 1200-lt (1960. a.) 1819-ni (1961. a.).[29]

Mitmekordistunud on ratsionaliseerijate read ja nende poolt esitatud ettepanekute arv. «Leninlik Lipp» esitab huvitavad andmed tehniliste täiustuste ja tööliste kultuuritaseme vahelise seose kohta:[30]

Töötajate hariduslik tase	Ratsionaliseerijate % töötajate üldarvust
alla 4 klassi	4
4—6 klassi	15
7—9 klassi	18
keskharidus	21
kõrgem	43

Töötajate hariduslik tase kajastub reljeefselt ratsionaliseerimistegevuses ning nende poolt esitatud ratsionaliseerimisettepanekute majanduslikus efektiivsuses. Näiteks olid 1960. aastal 4 kõige viljakamat Käva kaevanduse ratsionaliseerijat järgmise haridusega: kõrgem, lõpetamata kõrgem, kesk-tehniline, 8-klassiline. Nad moodustasid 8% kaevanduse ratsionaliseerijate üldarvust, kuid esitasid 12% kõikidest ettepanekutest. Nende poolt esitatud ratsionaliseerimisettepanekute rakendamisest saadud majanduslik efekt moodustas aga 30%

[28] «Leninlik Lipp», 12. märts. ja 12. okt. 1961.

[29] «Edasi», 28. okt. 1960, 2. apr. ja 14. okt. 1961; «Leninlik Lipp», 12. nov. 1961.

[30] «Leninlik Lipp», 12. märts. 1961.

kogu kaevanduses saavutatud ratsionaliseerimisalasest kokkuhoiust.[31]

Selline konkreetsetele faktidele toetuv analüüs sunnib paljusid kommunistliku töö liikumist suunavaid ja temast osavõtvaid seltsimehi sügavamalt järele mõtlema võetud kohustuste ning liikumise süvendamise üle.

Üha rohkem tähelepanu hakkas ajakirjandus osutama sellistele ratsionaliseerimistegevuse ning töötajate endaalgatuse uutele vormidele, nagu ühiskondlikud konstruktorite bürood, loomingulised grupid jt. Need ühiskondlikud organid ühendavad endis inseneride, konstruktorite ning tööliste-novaatorite kollektiivse mõtte. Ühtlasi on nad sellisteks vormideks, kus areneb töötajate kollektiivne seltsimehelik koostöö ning vastastikune abi, kus tõuseb töötajate teadmiste tase, arenevad nende võimed ja arusaamine sellest, et käsitsitöö ja kommunistliku töö liikumine kokku ei sobi.

Konkreetse näitena võime tuua jällegi Kohtla-Järve V. I. Lenini nimelise kombinaadi, kus mehhaniseerimine ja automatiseerimine toimub ettevõtte initsiatiivil ja tema oma jõududega. Selleks on moodustatud lisaks konstrueerimisbüroole (40-liikmeline) 11 ühiskondlikku konstruktorite bürood 115 liikmega ja loomingulised grupid tsehhides.[32]

Ajakirjandus pöörab kommunistliku töö liikumise teisel etapil veel palju tähelepanu sellistele tööalastele küsimustele, nagu võitlus vabrikumärgi au ja kõrge kvaliteedi eest, omahinna alandamise eest. Ajalehtede veergudelt loeme inimestest, kes tõesti töötavad kommunistlikult, kes mõtlevad uut moodi.

Kommunismiehitajate tegevusest on lahutamatud kõrge tootmiskultuur, seltsimehelik vastastikune abi, kollektiivsus. Tooksime vaid ühe sellise näite. Kommunistliku töö nimetust taotleva Ahtme Soojuselektrijaama üheksal turbiinitsehhi töölisel tuli korraga minna eksamitele. See oleks praktiliselt tähendanud tööseisakut, plaani ning võistlusülesannete täitmatajätmist. Appi tulid seltsimehed teistest tsehhidest, kes õppisid selgeks eksamitele sõitvate seltsimeeste erialad ning asendasid neid eksamiperioodil. Võitis kollektiivsus, koostöö.[33]

Kommunistliku töö liikumisest on lahutamatu töötamine ühiste töökäskude alusel, ilma tabelipidajateta ja laohoidjateta. Kaovad piirikupitsad kutsealade ja isegi osakondade-tsehhide vahel. Palgamaksmine toimub kassapidajateta. Töötajate

---

[31] «Leninlik Lipp», 14. märts. 1961.
[32] «Leninlik Lipp», 4. juul. 1961; «Rahva Hääl», 7. okt. 1961.
[33] «Leninlik Lipp», 8. juul. 1961.

Tallinna Masinaehitustehase kommunistliku töö lööklane Aleksander Vaik.

teadlikkuse, usalduse ja vastastikuse koostöö kasvust räägib järgminegi fakt: kui V. I. Lenini nimelises kombinaadis saabus töötülide komisjonile 1958. aastal 117 avaldust, siis 1960. aastal ainult 11.[34]

[34] «Leninlik Lipp», 5. aug. 1961.

Ajalehed toovad palju huvitavaid andmeid töötajate ühiskondliku tegevuse kohta. Näiteks ehitasid kommunistliku töö nimetust kandva Sonda jaama töötajad endile ühiskondlikus korras 100-kohalise klubi. Aseri tellisetehase töölised rajasid endile staadioni ning korrastasid töölisasula. Töötajate ühiskondlike huvide kasvust räägib nende aktiivne osavõtt kunstilisest isetegevusest, rohkearvuline ajakirjanduse tellimine jne.

Kommunistliku töö liikumises on tavaks kujunemas, et uusi töölisi võtavad tööle need töötajate kollektiivid, kus uustulnukas töötama hakkab. Sotsialistlikus võistluses preemiaks saadud summasid, samuti õpilaste väljaõpetamise tasusid on hakatud kollektiivides ühiselt kasutama. Nende summadega sisustatakse puhkeruume, korraldatakse ekskursioone jne. Töötajate tähelepanu keskpunkti on tõusnud kollektiivne vaba aja veetmine, selle sisustamine.

Kohtla-Järve töötajad tegid võistluse käigus hinnatava ettepaneku: arvestada kommunistliku töö nimetuse andmisel seda, kuidas vanemad kasvatavad oma lapsi ja kuidas nende lapsed koolis õpivad. Ajalehed tõstavad resoluutsemalt esile elu-olu küsimusi, võitlevad väärnähtuste vastu, kommunistlikult elamise põhimõtete ellurakendamise eest meie igapäevases elus. Kommunistliku töö liikumist aitas tunduvalt laiendada ja süvendada NLKP XXII kongressi eelne sotsialistlik võistlus.

1960.—1961. aastal püüdsid ajalehed üldistada kommunistliku töö liikumise kogemusi. Nii avaldas «Edasi» majandusteadlase V. Türgi artikli «Võimas liikumine» (12. VIII 1960), «Leninlik Lipp» «Kolm aastat kommunistliku töö liikumist» (19. XI 1961). «Edasi» loominguliste kohtumiste klubis käsitleti kommunistliku töö liikumist NLKP XXII kongressi eel (5. VII 1961). Kuid peab märkima, et meie vabariigi ajakirjandus ei ole veel suutnud käsitleda tuleviku teerajajate liikumise problemaatikat tervikuna. Selle kujukaks näiteks on «Rahva Hääle» veergudel, samuti «Edasis» tõstatatud sellised kommunistliku töö liikumise edasiarendamise ja süvendamise olulised küsimused, nagu võistluse juhtimine, nimetuse andmine jt.[35] Kuid paraku need jäidki ainult küsimusteks ilma ammendavate vastusteta.

*

Toetudes kolmele eespool käsitletud ajalehele, võime kokkuvõtteks öelda, et meie ajakirjandus on vabariigi parteiorganisatsiooni juhtimisel palju ära teinud kommunistliku töö

[35] «Rahva Hääl», 12. apr. ja 14. juul. 1961; «Edasi» 5. juul. 1961.

liikumise propageerimiseks ja organiseerimiseks Eesti NSV-s. Kommunistliku töö liikumise levik ja kasv on vahetult seotud ajakirjandusega, tema suunava ja juhtiva osaga. Kommunistliku töö liikumise edasist arengut, eriti tema kvalitatiivset tõusu silmas pidades tuleb ajakirjandusel aga tunduvalt rohkem tähelepanu pöörata seniste kogemuste üldistamisele ning võistluse organisatsiooniliste probleemide valgustamisele. Võimed ja võimalused meie vabariigi ajakirjandusel on selleks olemas.

TEHNILISE PROGRESSI EESLIINIL

P. JÜRJO,
«Rahva Hääle» toimetaja asetäitja

Madala töölaua taga on nahkse põhjaga tünn. Sellel istub mees. Ta liigutused on kiired ja vilunud, töö ei anna aega seljasirutamiseks.

Niisuguse kõigile tuntud pildiga kingsepast, kes kahe päevaga teeb vaid paari kingi, alustab Tartu Naha- ja Jalatsikombinaadi direktor I. Lesman oma korrespondentsi, mis avaldati «Sovetskaja Estonia» 1960. aasta ühes septembrinumbris. Väikesi kingsepatöökodasid oli kodanlikus Eestis palju. Nende maksimaalne toodang ulatus neljakümne paarini kuus ühe inimese kohta. Niisugune oli omal ajal ka Tartu Naha- ja Jalatsikombinaat. Siis aga, kui I. Lesman oma korrespondentsi kirjutas, valmistas kombinaadi tööline iga kuu vähemalt 300 paari nahkjalatseid. Toodangut andsid üheksa konveierliini. Vooltootmise organiseerimisega tõstis kombinaat nelja aastaga oma toodangu rohkem kui 2,5-kordseks.

Siia võib lisada paar fakti vabariigi jalatsitööstuse kohta tervikuna. Kui meie jalatsitööstuse ettevõtted valmistasid 1940. aastal 599 000 paari nahkjalatseid, siis 1961. aastal ulatus toodang juba 4,4 miljoni paarini. Järelikult on toodang kasvanud 7,4-kordseks. Seejuures on jalatsivalmistajate osatähtsus vabariigi tööliste üldarvus pidevalt langenud.

Selles näites avaldub kujukalt peamine — tarbeesemete küllust, see aga on meie tootmise lõppeesmärk, on võimalik saavutada üksnes tööviljakuse tõusu alusel.

Pidevalt kasvab tööviljakuse osatähtsus tootmise mahu suurendamisel. Kui esimesel viisaastakul saadi Nõukogudemaa tööstuses tervikuna 51 protsenti ja sõjajärgseil aastail 68—69 protsenti toodangu juurdekasvust tööviljakuse tõusu arvel, siis seitseaastakul ulatub see arv 75 protsendini. Kahekümne aasta perspektiivplaani kohaselt tuleb aga juba rohkem

14—2
35

kui 90 protsenti natsionaalse tulu juurdekasvust saavutada tööviljakuse tõstmise arvel. Neis arvudes on väljendatud suur leninlik põhimõte: tööviljakus on kõige tähtsam, kõige peamine uue ühiskonna võiduks.

Tööviljakuse tõusu määravaks teguriks on inimeste käsutuses olevad tootmisvahendid. «Eelseisva 20 aasta jooksul suureneb tootmisvahendite tootmine tööstuses ligikaudu seitsmekordseks,» märkis N. S. Hruštšov partei XXII kongressil. «Meie maa käsutuses on siis tootmispõhifonde viis korda rohkem kui praegu. See tähendab, et tegelikult toimub tootmise täielik uuendamine uusima tehnika baasil; Nõukogude Liidu tootmisaparaat kujuneb kõige võimsamaks, nooremaks ja täiuslikumaks. Uute tootmisfondide loomine on järkjärguline protsess. Sellepärast on vaja resoluutselt ära kasutada kõik olemasolevad tootmisvahendid ja kogu olemasolev tehnika, kõigiti tõsta tema efektiivsust.»[1]

Seejuures peab partei rangelt kinni leninlikust kursist, et tootmisvahendeid ei valmistata tootmisvahendite eneste pärast, vaid ainult sellepärast, et neid vajatakse järjest rohkem neis tööstusharudes, mis valmistavad tarbeesemeid. Sel eesmärgil lähendatakse lähema kahekümne aasta jooksul märksa tootmisvahendite tootmise ja tarbeesemete tootmise arendamise tempot. Teatavasti aastail 1929—1940 ületas tootmisvahendite tootmise juurdekasvu keskmine tempo aastas tarbeesemete tootmise juurdekasvu tempo peaaegu 70 protsendi võrra. 1962. aasta rahvamajanduse arendamise plaanis on tootmisvahendite tootmise kasv kolmandiku võrra kiirem kui tarbeesemete tootmise kasv. Generaalperspektiivplaani kohaselt on see arv aga ligikaudu 20 protsenti.

Tootmisvahendite tootmine laieneb ka edaspidi tehnilise progressi otsustavates suundades. Millised need suunad on?

Esiteks. Juhtiv osa tehnilises progressis kuulub elektrifitseerimisele, mille alusel areneb automaatika, raadiotehnika, elektroonika, küberneetika, kõik kõige täiuslikumad vahendid, mis määravad tootmise tehnilise taseme. Järelikult lähemail aastail on tarvis igati kiirendada kõigi rahvamajandusharude elektrifitseerimise tempot.

Teiseks. Kommunistliku tootmise kondikava ja musklite süsteemi moodustavad masinad, mis on vajalikud tootmise kompleksseks mehhaniseerimiseks ja automatiseerimiseks. Selleks tuleb organiseerida mitut

[1] N. S. Hruštšov. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmist. Ettekanne Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongressile. Tallinn, 1961, lk. 25.

tüüpi kõrge tootlikkusega ja ökonoomsete masinate, seadmete ja aparaatide, mitmesuguste automaatika ja raadioelektroonika vahendite massiline tootmine, luua täiuslik masinate süsteem tööstuse, põllumajanduse ja ehitustegevuse jaoks.

Kolmandaks. Tootmises hakkab järjest suuremat osa etendama keemiliste meetodite rakendamine. Väga laialdaselt peab levima polümeeride keemia. Mitmekordselt tuleb suurendada sünteetiliste valkude ja plastmasside ning sünteetilise kiu tootmist.

Neljandaks. Järjest suurema tähtsuse omandab aatomienergia rahuotstarbeline kasutamine. Selleks peavad nõukogude teadlased jätkama oma viljakaid uurimisi, et lahendada termotuumaenergia rahuotstarbelise kasutamise ülesanne kogu inimkonna hüvanguks.

Nõukogude ajakirjandus ammutab oma teemad rahva elust ja tema tööst kommunismi ehitamise suurte plaanide elluviimisel. Ta ideeliseks prožektoriks on partei programm. Meie rahva töös ja partei edaspidistes kavades kuulub tähtis koht tööviljakuse tõstmisele tehnilise progressi alusel. Järelikult on tehnilise progressi küsimus nõukogude ajakirjanduse üks peateemasid.

Suurte programmiliste ülesannete lahendamise tee kulgeb läbi seitseaastaku. Sellepärast peab ajakirjandus oma peamise tähelepanu keskendama eeskätt nendele ülesannetele, mis tehnilise progressi alal tuleb seitseaastakul lahendada. Seitseaastaku kolme esimese aasta ajalehtede ja ajakirjade numbreid sirvides võib teha senisest tööst mõningaid kokkuvõtteid ja järeldusi. Kõige peamine järeldus on see, et vabariigi ajakirjandus on pööranud tehnilise progressi küsimustele olulist tähelepanu ja tõhusalt aidanud vabariigi parteiorganisatsioonil lahendada neid suuri ülesandeid, mis sel alal rahvamajanduse ees seisavad. Kuid elu läheb edasi ja koos sellega areneb ka ajakirjandus. Kui vaatame tagasi tehtud tööle ja hindame seda kõrgendikult, kuhu meid tõstis partei XXII kongress, siis näeme muidugi, et paljusid küsimusi oleks tulnud käsitleda paremini, haaravamalt ja järjekindlamalt.

Vabariigi ajakirjanduses on kõige ulatuslikumalt valgustatud uue tehnika loomise ja rakendamise küsimusi. Need probleemid kasvavad välja NLKP Keskkomitee pleenumite otsustest ja iga ettevõtte praktikast. Ajakirjandus on teinud ära tänuväärse töö sellega, et ta neile otsustele ning oma aktiivi ja kirjasaatjate ettepanekutele tuginedes on vabariigi tööstuse ees üles tõstnud terve rea perspektiivseid ülesandeid, mis tuleb seitseaastakul lahendada.

Uue tehnika loomise ja rakendamisega seotud ülesanded

on kõige kokkusurutumalt väljendatud «Rahva Hääle» 1959. aasta 29. märtsi juhtkirjas. Juhtkirjas märgitakse, et uue tehnika loomine ja juurutamine on eelkõige jõukohane ainult suurtele ja tugevatele kollektiividele ning nõuab tervet organisatsiooni. Sinna organisatsiooni kuulub tööstusettevõtte informatsioonikeskus koos tehnilise raamatukoguga, laboratooriumid, konstrueerimisbüroo, mehaanikatöökoda ja katsetsehh, väljaspool ettevõtteid aga spetsialiseeritud uurimisinstituudid, Eesti NSV Teaduste Akadeemia instituudid ja kõrgemate koolide vastavad laboratooriumid. Ajaleht rõhutab, et uue tehnika loomisel ja juurutamisel on heade tulemuste saavutamiseks vaja, et:

* tootmiskollektiivid, nende juhid ja tootmisharu valitsused suhtuksid uue tehnika juurutamise plaani täitmisse samasuguse vastutustundega kui tootmisplaanide täitmisse;

* tootmisharu valitsused viiksid läbi ettevõtete grupeerimise tööstusharude järgi ja kontsentreeriksid kõik tootmist ettevalmistavad ja uut tehnikat loovad jõud (informatsioonibürood, laboratooriumid, konstruktorite grupid, mehaanikatöökojad jne.) juhtivatesse tehastesse või kombinaatidesse. Viimaste ülesandeks jääks ka oma tööstusharu teiste ettevõtete teenindamine uue tehnika juurutamisel;

* tagataks vajaliku hulga spetsialistide rakendamine uue toodangu ja tehnika loomise ettevalmistamisele;

* järgmise aasta uue tehnika juurutamise plaanide koostamine ja korrigeerimine viidaks kooskõlla vastavate seadmete ja nõudeavalduste esitamisega;

* Riiklik Teaduslik-Tehniline Komitee, Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu, tema tootmisharu valitsused, samuti ettevõtete ja keskasutuste parteiorganisatsioonid kontrolliksid plaanipäraselt uue tehnika rakendamist ja aitaksid õigeaegselt kõrvaldada kõik takistused.

Need vabariigi tööstuse ees seisvad ülesanded on hiljem leidnud konkreetset käsitlemist ja edasiarendamist vabariiklikes ajalehtedes ja ajakirjades. R. Levin teeb näiteks ajakirjas «Eesti Kommunist» nr. 6 (1959) ilmunud artiklis «Vabariigi tööstuse juhtimist saab ja tuleb täiustada» mitu põhjendatud ettepanekut, milliseid tehaseid ja vabrikuid kujundada juhtivateks ettevõteteks. Ka Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu tehnikaosakonna juhataja A. Pärnoja oma artiklis «Juhtivate ettevõtete väljakujundamisele tõsist tähelepanu» («Rahva Hääl» 9. dets. 1959) käsitleb pikemalt juhtivate ettevõtete loomisega seotud küsimusi.

Juhtivate ettevõtete loomise idee leidis tähelepanelikku arvestamist. 1960. aasta alguses kinnitas Eesti NSV Rahva-

majanduse Nõukogu 40 ettevõtet vabariigi juhtivateks ettevõteteks, kelle juurde organiseeritakse tugevad konstrueerimisbürood, laboratooriumid, eksperimentaaltsehhid või -jaoskonnad ja tehnilise informatsiooni bürood. See ei tähenda, et teistes ettevõtetes ei tohi olla mingisuguseid laboratooriume, eksperimentaalbaase ega konstruktorite gruppe.

Sellega seoses kerkisid eriti teravalt päevakorda vabariigi tööstuse insener-tehniliste jõudude otstarbeka kasutamise probleemid. Nagu esialgsed arvestused näitasid, peavad juhtivate ettevõtete konstrueerimisbüroodes, eksperimentaalbaasides ja laboratooriumides pärast nende loomist tööle hakkama 1800 kõrge kvalifikatsiooniga spetsialisti. Kust neid spetsialiste võtta? Sellele ja teistele küsimustele vastamiseks avas «Rahva Hääl» 1960. aasta 3. veebruaril mõttevahetuse teemal: «Missugune peaks olema ettevõtte juhtimisstruktuur?». Toimetus kirjutas mõttevahetuse sissejuhatuses: «Uue tehnika järjest ulatuslikum kasutuselevõtmine nõuab töö paremat organiseerimist, juhtimisaparaadi kohandamist vastavalt uuele olukorrale. Insener-tehnilised töötajad aga on ikkagi sageli veel koormatud paberliku tööga ning ei saa võtta aktiivselt osa uue toodangu väljatöötamisest, juurutamisest ning ettevõtte tehnilise taseme tõstmise probleemide lahendamisest.» Ajalehes võtsid sõna kaksteist inimest. Kokkuvõtte mõttevahetusest tegi Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu esimees A. Veimer.

Kogu mõttevahetus näitas, et põhilised insener-tehnilised jõud uue tehnika loomiseks ja rakendamiseks on vabariigis olemas.

Tartu Aparaaditehase peatehnoloog O. Koost kirjutas: «Uute toodete juurutamine, aga ka tootmisprotsesside mehhaniseerimise ja automatiseerimise kiirendamise põhiteed viivad ikka välja sellele, et tehastes on tarvis veelgi suurendada loovalt töötavate inseneride arvu ja tõsta nende kvalifikatsiooni. Nende arv peab suurenema seniselt 5—10%-lt 25—30%-ni ja seda tuleks saavutada peamiselt just tehase juhtimisstruktuuri ümberkorraldamise teel.»

Millised ümberkorraldused on siis vajalikud? Sellele küsimusele annab vastuse praktika.

Mõttevahetus näitas masinaehitustehase «Ilmarine» kogemuste najal, et üks paremaid ettevõtte juhtimise vorme on tsehhideta töö organiseerimine. See aitab lahendada kaks põhilist ülesannet: esiteks, tõsta meistri osatähtsust ja panna tootmise jooksev organiseerimine tööpinkide juures täielikult nende õlgadele; teiseks, suunata kvalifitseeritud insenerid ja tehnikud perspektiivsete küsimuste lahendamisele.

Suur tähtsus on ka ettevõtete juhtimise ümberkorraldamise teisel suunal, millest mõttevahetusest osavõtjad rääkisid: see on väikeste ettevõtete ühendamine. Mida väiksem on ettevõte, seda rohkem takistusi toob talle igapäevane elu küll finantseerimise, varustamise, tööjõu jt. küsimustes, rääkimata sellest, et säärastes väikestes ettevõtetes on suhteliselt suur administratiivne juhtimisaparaat, võrreldes tootmisprotsessis töötajatega. Vabariigis on väikeste ettevõtete ühendamiseks tehtud ära suur töö. See on avaldanud ja avaldab edaspidi soodsat mõju uue tehnika loomisele ja rakendamisele.

Kuigi ettevõtete juhtimisstruktuuri lihtsustamine annab võimaluse kõrge kvalifikatsiooniga insener-tehniliste töötajate suunamiseks niisugustesse otsustavatesse lõikudesse nagu konstrueerimisbürood, laboratooriumid ja katsejaoskonnad, ei suuda see siiski katta inseneride ja tehnikute kogu vajadust. Ka vabariigi ajakirjandus on sellele probleemile tähelepanu juhtinud. Sel teemal võttis pikemalt sõna näiteks E. Schmidt oma artiklis «Eesti NSV tootmistehniline intelligents ja tema kasv», mis avaldati ajakirjas «Tehnika ja Tootmine» nr. 1 (1959). Autor juhib tähelepanu sellele, et vabariigi industrialiseerimise tase on kõrge, samal ajal on aga inseneride arvu osatähtsus tööliste üldarvus üleliidulisest keskmisest madalam. Ta püstitab nõude, et inseneride ettevalmistamise planeerimiseks tuleb kõigepealt välja selgitada nende perspektiivne vajadus.

Viimaseil aastail on seoses koolireformiga toimunud inseneride ettevalmistamises suuri muutusi, mis on leidnud kajastamist ka ajakirjanduses. Nende muutuste peamine sisu seisab selles, et õppetöö tihedamini siduda tootmisega. Seoses insener-tehnilise kaadri ettevalmistamisega juhtis ajakirjandus tähelepanu veel ühele olulisele puudusele. Jutt on inseneride ja tehnikute arvulisest vahekorrast. A. Pärnoja kirjutas 9. detsembri 1959. a. «Rahva Hääles», et inseneride ja tehnikute suhe 1:1,4 (1959. aasta andmeil) ei ole normaalne. See peaks olema vähemalt 1:3 või 1:4. Ebaõige suhe loob olukorra, et kõrgema haridusega spetsialistide teadmisi ja võimeid ei kasutata ratsionaalselt. Sellepärast tuleks kõigiti soodustada, et praktikud omandaksid töö kõrval tehnilise keskhariduse.

Paar aastat hiljem võttis «Rahva Hääles» samal teemal sõna Eesti NSV Ministrite Nõukogu Riikliku Teaduslik-Tehnilise Komitee peaspetsialist A. Ritso, kes märkis, et praegu on ettevõtetes kõrgema kooli lõpetanud konstruktoreid umbes niisama palju kui kesk-eriharidusega konstruktoreid ja kõrgemast koolist tulnud tehnolooge on vaid veidi vähem kui kesk-eriharidusega tehnolooge. Normaalne oleks, kui iga kõrgema

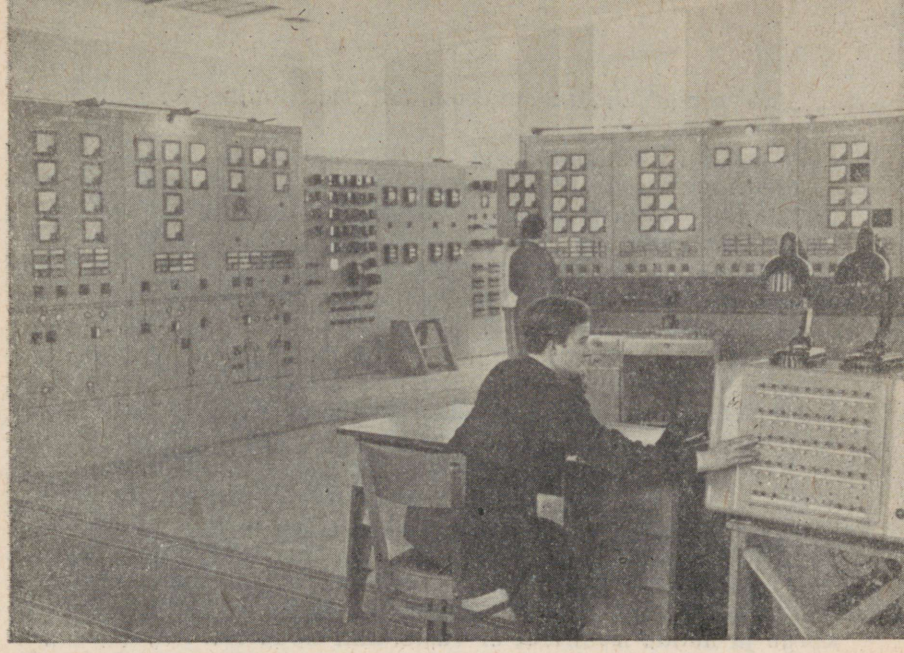

Balti Soojuselektrijaama juhtimissaalis.

kooli lõpetanud inseneri kohta tuleks 2—4 kesk-eriharidusega tehnikut.

Suur tähtsus on uue tehnika loomise ja rakendamise plaanide täitmise kontrollil. Ajakirjandus saab siin aktiivselt kaasa rääkida. Vahetult pärast NLKP Keskkomitee 1959. aasta juunipleenumit tegi selles osas märkimisväärset tööd «Sovetskaja Estonia». Aktiivile tuginedes korraldas toimetus augustis vabariigi ettevõtetesse kuus kontrollretke, et välja selgitada, kuidas tehaste ja vabrikute kollektiivid rakendavad uut tehnikat. Kahjuks on see töövorm hiljem sel eesmärgil vähe kasutamist leidnud.

Tehnilise progressi tähtsaks eelduseks on tootmise spetsialiseerimine ja koopereerimine. V. I. Lenin kirjutas 1893. aastal: «Selleks, et näiteks kogu produkti mingi osakese valmistamisele suunatud inimtöö produktiivsus tõuseks, on tarvis, et selle osakese valmistamine spetsialiseeruks, muutuks eriliseks tootmiseks, millel on tegemist massilise pro-

duktiga ning seepärast võimaldab (ja põhjustab) masinate rakendamist jne.»[2]

Vabariigi ajakirjanduses on ilmunud terve rida kirjutisi, mis seda teemat käsitlevad. Peatume paaril konkreetsel näitel.

«Rahva Hääl» avaldas 1959. aasta juunis Tartu Aparaaditehase peatehnoloogi O. Koosti artikli «Mehhaniseerimine ja automatiseerimine eeldab spetsialiseerimist». Autor märkis õigesti, et mehhaniseerimine ja automatiseerimine on majanduslikult tasuv siis, kui sel teel valmistatud detailide, järelikult ka valmistoodete kogused on küllalt suured. Ta tegi mitmeid ettepanekuid tootmise spetsialiseerimiseks Tartu Aparaaditehases, kus valmistatakse lõike- ja tööriistu ning rakiseid.

Viimast mõtet arendasid hiljem edasi Elektrotehnika Teadusliku Uurimise Instituudi grupijuhatajad P. Kaasik ja E. Sork samas ajalehes ilmunud artiklis «Leida parim lahendus». Nad kirjutasid, et enamikus vabariigi masina- ja aparaadiehituse tehastes, eriti väiksemates ettevõtetes, on instrumentaaltsehhid ja -jaoskonnad nõrgalt arenenud. Tööriistade omahind on kõrge ja nende kvaliteet ei vasta tihti nõuetele. Näiteks meie tehastes valmistatud instrumentide hind ületab kuni 6-kordselt nende instrumentide preiskurandi hinna.

Edasi märkisid autorid, et uute masinate ja aparaatide konstruktsiooni väljatöötamine ja eksperimentaaltööd jõuavad meil ette nende seeriaviisilise tehnoloogia ettevalmistamisest, mis kestab vabariigi aparaadi- ja masinaehituse tehastes 6—12 kuud, vahel aga veel rohkem. Tänapäeva tehnilise taseme juures on selline olukord lubamatu, sest uus toode võib massiliseks tootmiseks ettevalmistustööde tegemise lõppemisel osutuda juba vananenuks.

Kas väljapääs on instrumentaaltsehhide võimsuse suurendamises? Ei. Autorid näevad ainukest väljapääsu tööabinõude tootmise tsentraliseerimises ja spetsialiseerimises. Nad tegid ettepaneku rajada vabariigis instrumentaaltehas, ühtlasi aga organiseerida kõige arenenumates instrumentaaltsehhides üksikute tööriistade liikide valmistamiseks spetsialiseeritud jaoskonnad.

See mõte on heaks kiidetud ja niisugune tehas ehitatakse.

Kes ka spetsialiseerimise ja koopereerimise küsimuses ajakirjanduses sõna ei võtnud, kõik nad jõudsid üksmeelsele järeldusele: seda probleemi ei saa lahendada ainuüksi meie vabariigi vajadustest lähtudes. Ettevõtete spetsialiseerimisel ja koopereerimisel tuleb silmas pidada kogu lääne majandus-

[2] V. I. Lenin. Teosed, 1. kd., lk. 84.

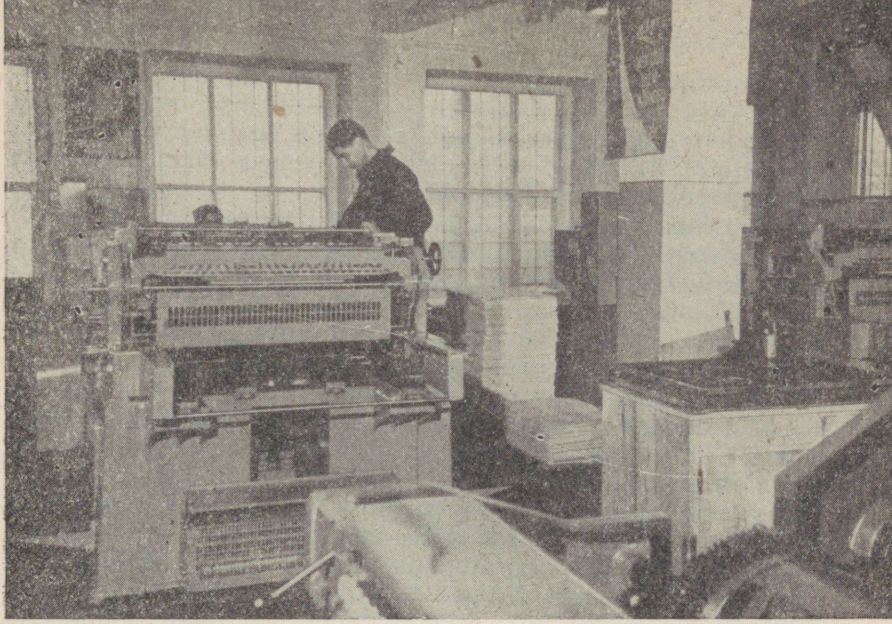

Uusi moodsaid trükimasinaid «Punases Tähes».

rajooni, s. o. Läti, Leedu ja Eesti NSV, mõnede toodete puhul aga ka teiste majanduspiirkondade vajadusi. Majandusmehed jõudsid siin üksmeelsele järeldusele, et tarvis on luua vastav koordineeriv organ. Selle ettepaneku tegi 4. augustil 1960. aastal «Rahva Hääles» avaldatud artiklis ka Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi tööstusökonoomika sektori juhataja E. Kull. Teatavasti on niisugune organ, nimelt Balti Majandusrajooni Koordineerimise ja Planeerimise Nõukogu nüüd loodud.

Partei XXII kongressil rõhutati, et tänapäeval on teadus muutunud otseseks tootlikuks jõuks, tootmine aga teaduse tehnoloogiliseks rakenduseks. Selle tähtsa teoreetilise seisukoha väljatöötamisel on lähtutud V. I. Lenini ideest, et uusima tehnikata, uute teaduslike avastusteta ei saa kommunismi üles ehitada. Siit kasvab välja ajakirjanduse võitlusülesanne: aktiivselt kaasa aidata sellele, et suureneks teaduse osa tehnilises progressis, et kiiremini rakendataks teaduse saavutused tootmisse.

See on lai teema. Igal uurimisasutusel on oma ülesanded. Ajakiri «Tehnika ja Tootmine» on uurimistöö konkreetsete suundade valgustamiseks pidevalt sõna andnud instituutide töötajatele. Vabariiklikud ajalehed on oma tähelepanu aga keskendanud kahele põhiprobleemile.

Esimeseks põhiprobleemiks on tehnilise profiiliga instituutide tööstusele lähendamine. Tähtsaks organisatsiooniliseks sammuks oli siin Elektrotehnika Teadusliku Uurimise Instituudi, Põlevkivi Instituudi ja Silikaltsiidi Instituudi loomine, mis alluvad Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogule. Nii «Rahva Hääl» kui ka «Sovetskaja Estonia» on pööranud nende instituutide tööle tõsist tähelepanu. Ajalehed on näidanud nende instituutide esimesi samme, samal ajal aga tähelepanu juhtinud ka kasvuraskustele, eeskätt loodud instituutide kaadri ja materiaalse baasi osas.

Teiseks põhiprobleemiks on uurimislaboratooriumide ja eksperimentaalbaaside rajamine, mis peavad kujunema tulevaste teaduslike keskuste tugipunktideks.

«Rahva Hääl» on korduvalt rõhutanud mõtet, et Tallinna Polütehnilise Instituudi õppejõudude osa suurendamiseks rahvamajanduses on otstarbekas sinna luua uusi probleemilaboratooriume. Selle idee initsiaatoriteks on Tallinna Polütehnilise Instituudi rektor prof. A. Aarna ning Eesti NSV Ministrite Nõukogu Riigikontrolli Komisjoni töötajad G. Kimask ja G. Veensalu. Nad kirjutasid 1960. aasta 24. veebruari «Rahva Hääles» avaldatud artiklis, et Tallinna Polütehnilises Instituudis töötab 46 protsenti vabariigis tehniliste teaduste alal töötavatest inimestest, kusjuures teaduslikku kraadi omajate vastav protsent on 58. Järelikult on sinna koondunud kvalifitseeritud jõud, kes saavad senisest palju aktiivsemalt kaasa aidata tööstust huvitavate teaduslik-tehniliste küsimuste lahendamisele. Seoses selle tähtsa ülesandega peatuvad artikli autorid lähemalt Kuibõševi majanduspiirkonna kogemustel, kus kõrgemate tehniliste õppeasutuste juurde on loodud terve rida tööstusharu laboratooriume. Ka Tallinna Polütehnilisel Instituudil on suuri võimalusi niisuguste probleemilaboratooriumide loomiseks. Seal tuleks moodustada erilaboratooriume just nendel aladel, kus vabariigis puudub teadusliku uurimistöö baas, kuid instituudis on olemas vastav kaader.

Sel ajal kui artikkel ajalehes ilmus, oli Tallinna Polütehnilises Instituudis kaks probleemilaboratooriumi. 1961. aasta lõpuks oli selliseid laboratooriume juba neli ja organiseerimisjärgus oli kolm uut laboratooriumi. Lähemas tulevikus koondub teaduslik uurimistöö kõrgemas õppeasutuses just probleemilaboratooriumide ümber.

Teatavasti on uurimisasutuste ja instituutide tööl oma spetsiifika: teadusliku töötaja loodud uus masin, aparaat, konstruktsioon või seade on tarvis valmis ehitada. See on aga võimalik ainult siis, kui uurimisasutusel on kasutada täiuslik eksperimentaalbaas uusimate tööpinkide ja seadmetega. On selge, et seni kui teadusliku töötaja produktsioon piirdub ainult töö kohta esitatud aruandega, pole võimalik rääkida tööstuse tõhusast abistamisest ning uute seadmete ja tootmisprotsesside juurutamisest.

Elektrotehnika Teadusliku Uurimise Instituudi eksperimentaaltöökoja juhataja E. Laurits väidab põhjendatult («Rahva Hääl», 20. juuni 1961), et eeskujuliku eksperimentaalbaasi loomine vabariigis ühte või kahte uurimisinstituuti õigustaks end majanduslikult lühikese ajaga ja annaks võimaluse ka teisi uurimisasutusi teenindada ning abistada. Otstarbekas oleks luua lähemas tulevikus selline tugev eksperimentaalbaas, mis oleks suuteline väikeseerialiselt tootma mittestandardseid seadmeid ja teaduslike töötajate loodud seadmeid.

Nii prof. A. Aarna kui ka E. Laurits juhivad ajakirjanduse kaudu tähelepanu veel ühele olulisele probleemile, nimelt teaduslike töötajate ja teenindava personali ebaõigele suhtele. Näiteks 1961. aastal oli Elektrotehnika Teadusliku Uurimise Instituudi eksperimentaaltöökojas 27 töötajat, kes pidid teenindama 80 teadlast ja 45 uurimistöö teemat. Tallinna Polütehnilises Instituudis on õppejõudude arv tunduvalt suurem kui laborantide arv. Selle tagajärjel on kõrget kvalifikatsiooni omavad teadlased ja õppejõud sunnitud raiskama oma aega abitöödele.

Mida on siis kokkuvõttes vaja, et teaduslik uurimistöö muutuks viljakamaks? Sellele küsimusele vastab lühidalt ja selgelt Eesti NSV Teaduste Akadeemia akadeemik-sekretär J. Heil («Rahva Hääl», 1. dets. 1961):

«E s i t e k s on vaja kindlaks määrata teaduse edasiarenemise põhisuunad, arvestades sealjuures rahvamajanduse arenemise ja tehnilise progressi perspektiive ning üldisi tendentse Nõukogude Liidu ühtse majanduskompleksi tingimustes.

T e i s e k s tuleb maksimaalselt koondada jõud ja vahendid tähtsamate sõlmprobleemide ümber, mille lahendamine juba lähemal ajal annab kõige suuremat efekti ja on rahvamajanduse, teaduse ja kultuuri arendamise seisukohalt otsustava tähtsusega.

K o l m a n d a k s on tarvis kiiremini lahendada organisatsioonilised küsimused teadusliku uurimise asutuste, konstrueerimisbüroode, katsebaaside ning eksperimentaaltehaste võrgu

väljaarendamisel, nende profileerimisel ja juhtimise parandamisel ning nende tegevuse komplekssel koordineerimisel.»

Meie vabariigi rahvamajanduse üheks iseloomulikuks jooneks on keemiatööstuse ulatuslik ja kiire areng. Kõige suuremat tähelepanu on vabariigi ajakirjandus pööranud põlevkivi kasutamisele. Ja seda teeb ta õigusega, sest põlevkivi kasutamisega on seotud meie keemiatööstuse tulevik.

Kõik autorid, kes ajakirjanduses selle probleemi kohta on sõna võtnud, konstateerivad üksmeelselt, et põlevkiviõli ja -gaas kui põlevkivitöötlemise produktid ei suuda nende energeetilise kasutamise korral edukalt võistelda nafta ja looduslikku gaasiga. Järelikult on põlevkivitöötlemise tööstuse ainsaks perspektiivseks arenguteeks tema üleviimine keemiasaaduste tootmisele. Tänu põlevkivi termilise töötlemise produktide kõrgele ja iseloomulikule fenoolide ning aromaatsete ja küllastamatute süsivesinike sisaldusele võib temast valmistada palju hinnalisi keemiasaadusi, mille tootmine naftast ja looduslikust gaasist on keerulisem ja kallim. Selles seisab põlevkivi eelis nafta, söe ja looduslikku gaasi ees ning selles osas on ta täiesti võimeline viimastega võistlema.

Põhjalikult käsitleb põlevkivitöötlemise tööstuse perspektiive Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Valitsuse juhataja A. Kivit ajakirjas «Eesti Kommunist» nr. 6 (1960). Ta rõhutab, et põlevkivi- ja keemiatööstuse seos on kahesuunaline: põlevkivitööstus surub oma pitseri meie keemiatööstusele ja, vastupidi, põlevkivitööstus ise hakkab järjest rohkem alluma keemiatööstuse arendamise huvidele. Nende kahe tööstusharu saatus on teineteisega lahutamatult seotud.

Põlevkivist saadavate keemiatoodete omahind sõltub väga suurel määral põlevkivitööstuse tasemest, põlevkivi omahinnast. Omahinna alandamise peamiseks teeks on tehniline progress. «Rahva Hääl» ja «Sovetskaja Estonia» on pühendanud tehnilisele progressile põlevkivikaevandustes mitmeid kirjutisi. Edasiliikumise kaks peasuunda on selged: põlevkivi kaevandamisel niisugustes kohtades, kus põlevkivikihid on pinnale lähemal, on eelistatud arengusuunaks karjääriviisiline kaevandamine; sügavamal asuvate lademete puhul jääb aga endiselt peamiseks maa-alune kaevandamine. Nagu Viivikonna karjääri ja 10. kaevanduse kogemused näitavad, saab mõlema kaevandamisviisi korral töid komplekssel mehhaniseerida.

Põlevkivi töötlemisel kujuneb peamiseks uueks meetodiks põlevkivi termiline töötlemine tahke soojuskandjaga. Tööstusliku katseseadmega on Kiviõli kombinaadis saavutatud rahul-

davaid tulemusi. Selle meetodi tootmisse rakendamine võimaldaks põlevkivigaasi omahinda tunduvalt lähendada loodusliku gaasi omahinnale ning luua põlevkivigaasi baasil mitmete toodete majanduslikult tasuv suurtootmine. Sellepärast on mõistetav, miks ajakirjandus pöörab põlevkivi töötlemisele tahke soojuskandjaga erilist tähelepanu ning taotleb katsetööde kiiret ja edukat lõpuleviimist.

Selge on see, et nii kaua, kui põlevkivitöötlemise uued meetodid on uurimis- ja katsetamisjärgus, ei saa vanu meetodeid kõrvale heita. Eriti akuutselt tõusis päevakorda kamberahjudes toodetava põlevkivigaasi kasutamise probleem. Ja nimelt seoses sellega, et Leningrad kui põlevkivigaasi peamine tarbija läheb üle looduslikule gaasile.

Teatavasti kõigub meie aastane põlevkivigaasi toodang 450 miljoni kuupmeetri piires. Orienteeruvate arvestuste kohaselt on 1965. aastal võimalik vabariigi elamu- ja kommunaalmajanduses ära kasutada kuni 100 miljonit kuupmeetrit gaasi. Kuidas tarvitada ülejäänud osa? Sellele küsimusele aitab vastata H. Miili, V. Taltsi ja L. Vaigu artikkel «Põlevkivigaasi energeetilise kasutamise majanduslikust efektiivsusest tööstuses», mis ilmus ajakirjas «Eesti Kommunist» nr. 1 (1960). Autorid jõuavad järeldusele, et põlevkivigaasi energeetiline kasutamine tööstuses on käesoleval seitseaastakul rahvamajanduse seisukohalt vajalik, kuna sel ajavahemikul valitseb lääne ja loode majandusrajoonis veel loodusliku gaasi osas teatav defitsiit. Tulevikus tuleb aga muuta põlevkivigaasi kasutamise suunda, nimelt hakata seda rohkem tarbima keemiatööstuse toorainena. Küttegaasiks saame edaspidi looduslikku gaasi Leningradi gaasijuhtme kaudu.

Käesolevas artiklis on tähelepanu keskendatud ajakirjanduse osale tehnilise progressiga seotud organisatsiooniliste, planeerimise ja kaadrite küsimuste ülestõstmisel ja lahendamisele kaasaaitamisel. Artiklis ei käsitletud, milline on kaasaja masinate konstruktsioon ja nende tehnilised omadused. See ei tähenda, et vabariigi ajakirjandus niisuguseks analüüsiks materjali ei paku. Vastupidi, ajakiri «Tehnika ja Tootmine» pühendab suurema osa oma mahust just tänapäeva tehnika ja tehnoloogia kirjeldamisele. See vastab «Tehnika ja Tootmise» profiilile ja eesmärgile.

Kuid teised ajalehed ja ajakirjad näevad õigusega oma peamist ülesannet selles, et kirjutada mitte niivõrd uuest masinast ja seadmest, vaid selle loojast, mitte niivõrd uue tehnika konstruktsioonist, vaid konstruktoritest ja nende loomingu kasutamisest, mitte niivõrd uuest tehnoloogilisest protsessist, vaid selle rakendamise võimalustest ja teedest. Sellepärast on

ka organisatsioonilised, planeerimise ja kaadrite küsimused käesolevas artiklis esiplaanil.

Eespool on toodud ajakirjanduses avaldatud mitmete juhtivate töötajate, teadlaste, inseneride ja tehnikute mõtteid uue tehnika loomise ja rakendamise, tootmise spetsialiseerimise ja koopereerimise, teaduse saavutuste kasutamise ning keemiatööstuse edasiarendamise kohta. Need ei ole ühe või teise autori subjektiivsed arvamused, vaid partei poliitikast väljakasvanud ja kollektiivselt läbikaalutud seisukohad.

Ajakirjanduse mõju ei saa muidugi mõõta selle järgi, kui palju tähtsaid probleeme ta on üles tõstnud, vaid eeskätt selle järgi, kuidas ta on taotlenud nende probleemide lahendamist, kuidas ta on aidanud kaasa partei otsuste elluviimisele. Milles on avaldunud siis ajakirjanduse mõju tehnilisele progressile? Esiteks selles, et ajakirjandus on nagu ülekandemehhanism kandnud partei otsused rahva hulka. Teiseks selles, et mitmed probleemid, millest oli juttu ka käesolevas artiklis, on lahendatud. Kolmandaks selles, et paljud perspektiivsed küsimused, mis ajakirjandus üles tõstis, on praegu lahendamisel.

See ei võta aga päevakorrast ülesannet, et ajalehtede ja ajakirjade toimetused peavad järjekindlalt suurendama oma mõju praktilisele tööle. Tõsi, palju sõltub siin tehaste juhtkonnast ja tööstuse juhtivatest organitest. Kuid meile, ajakirjanikele, peab ajakirjanduse mõjukuse tõstmine tähendama eeskätt kriitika muutmist sisukamaks ja asjatundlikumaks ning ajakirjanduse mitmesuguste löövate žanride kasutamist. Praegu domineerib tehnilise progressi küsimuste käsitlemisel artikkel. Harva korraldatakse kontrollretki mahajäävatesse lõikudesse. Vähe ilmub veel tehnilise progressi teemadel olukirjeldusi ja följetone.

Tehniline progress ei ole mitte üksnes tehniliste teaduste, vaid ka ühiskonnateaduste uurimise objektiks, sest tehnilise progressiga on seotud suured sotsiaalsed protsessid ühiskonnas. Nad avalduvad kapitalistlikus ja sotsialistlikus maailmas erineval kujul. Kapitalistlikus maailmas põhjustab mehhaniseerimine ja automatiseerimine tööpuuduse kasvu ja töölisklassi ekspluateerimise suurenemist. Sotsialistlikus maailmas toob tehniline progress endaga kaasa füüsilise ja vaimse töö oluliste erinevuste järkjärgulise kadumise.

Tuleb tunnistada, et vabariigi ajakirjandus on veel vähe tähelepanu pööranud nende sotsiaalsete protsesside teoreetilisele üldistamisele. Sel teemal avaldatud kirjutisi võib sõrmede peal üles lugeda. Üheks tähelepanuväärsemaks on nende hulgas V. Plitovi artikkel «Ideoloogilises ummikus» («Eesti Kommunist» nr. 5, 1960), mis paljastab kodanliku sotsioloogia

Palju tähelepanu pühendab meie ajakirjandus ratsionaliseerijate ja leiutajate tegevusele. Siin on foto kondiitrivabriku «Kalev» ratsionaliseerijatest Valter Raspelist ja Erich Abelist.

uperpalle tehnilise progressi küsimustes. Samal ajal aga füüsilise ja vaimse töö lähenemise protsess meie ühiskonnas, mille kohta elu pakub suurepäraseid näiteid, pole leidnud väärilist käsitlemist.

Võtame näiteks automaatliinide seadistajad, töölised-leidurid, töölised-üliõpilased — neid on ju tuhandeid. Kes nad on? Töölised ja insenerid ühes isikus. Nad on tuleviku loojad. Siin on teemad, mis ootavad publitsisti sulge. Või teine näide. Kõik ajalehed ja ajakirjad kirjutavad tööprotsesside mehhaniseerimisest ja automatiseerimisest ning toovad andmeid, et selle tulemusena vabanes nii ja nii palju inimesi. Kapitalistlikus maailmas heidetakse need inimesed värava taha. Aga meil? Nad kvalifitseeruvad ümber ja leiavad rahvamajanduses hoopis paremat kasutamist. Siin on jälle suur teema ajakirjanduse jaoks, mis pole leidnud vajalikku tähelepanu.

1959. aasta 24. juunil «Rahva Hääles» ilmunud artiklis «Laiaulatuslikum teaduslik baas automaatikale» esitas B. Tamm ajakirjandusele tõsise pretensiooni, mis on jõus ka praegu. B. Tamm märkis, et vabariigi ajakirjanduses on ilmunud rida

häid kirjutisi meie kunstnike, kirjanike, heliloojate ja interpreetide loomingulistest võitudest ning tööstuse ja põllumajanduse eesrindlaste saavutustest, milles esinevad faktid ja tegelased jäävad meelde. Sedasama ei saa aga öelda tehnikat, meie tehnikainimesi ja nende tööd tutvustavate artiklite kohta.

«Kui näiteks real kultuurialadel on meie ajalehtede ja ajakirjade toimetused suutnud kaasa tõmmata laia kaastöötajate aktiivi,» kirjutas B. Tamm, «kes huvitavalt ja agaralt propageerivad oma ala saavutusi, siis ei saa seda küll öelda teaduslik-tehniliste asutuste kohta. Ei ole ju kellelegi meie vabariigis saladuseks, et Nõukogude maletajad on maailma tugevaimad ja et Paul Keres kuulub selle grupi esiridadesse või näiteks fakt, et Riiklik Akadeemiline Meeskoor on professor Gustav Ernesaksa taktikepi all saavutanud kõrge rahvusvahelise taseme. Kui palju on aga inimesi, kes teavad näiteks, et Tartu professor Gunnar Kangro üldjuhtimisel töötav grupp matemaatikuid on saavutanud tõsiseid tulemusi iteratsioonimeetodi arendamise alal, mis omavad erilist praktilist tähtsust arvutustehnika rakendamisel automaattehnikas? Nõukogude matemaatikute «meeskonda» võib aga nagu maletajaidki pidada praegu tugevaimaks maailmas.»

Ka teiste B. Tamme seisukohtadega tuleb täielikult nõustuda. Selleks et järsult tõsta laiade hulkade, eriti noorte huvi teaduse ja tehnika uute alade vastu, on tarvis tunduvalt laiendada ja muuta huvitavamaks nende alade tutvustamine. See nõuab muidugi üksikute küsimuste põhjalikumat valgustamist ja siin ei tule karta ka uusi erialaseid termineid ja probleeme, mis esialgu võivad tunduda raskesti mõistetavatena.

Ja tõepoolest, mida siin karta! Meie vabariigis töötab mitmesse tuhandesse ulatuv inseneride kaader, veel rohkem kesk- ja kesk-eriharidusega inimesi. Kõik kommunistliku töö brigaadide liikmed ja paljud eesrindlikud töölised on asunud tehnilise keskhariduse omandamisele. Nende inimeste arv, kellel on piisavaid eelteadmisi matemaatikas, füüsikas ja keemias, kasvab päev-päevalt ja nad oleksid väga tänulikud, kui nad ka ajakirjanduse kaudu saaksid laiendada oma tehnilist silmaringi.

Sellepärast on populaarne artikkel tehnika uute arengusuundade kohta igas ajalehes ja ajakirjas omal kohal. Huvi niisuguste kirjutiste vastu on suur, mida kinnitab kas või fakt, et H. Õiglase raamatu «Vestlus relatiivsusteooriast» 5000 eksemplari müüdi läbi paari päevaga. (Täit tunnustust väärib see, et ajakiri «Looming» pühendas nii H. Õiglase raamatule kui ka U. Aguri raamatule «Mõtlevad masinad» väärilist tähelepanu.) Ja ka autorid on olemas. Näiteks «Rahva Hääles» ilmus 4. jaanuaril 1960. aastal Eesti NSV Teaduste Akadeemia Füü-

sika ja Astronoomia Instituudi teadusliku töötaja A. Laisaare huvitav artikkel «Külmast valgusest ja sealt, kus seda uuritakse» luminestsentsi kohta. Järelikult oleneb kõik ajalehtede ja ajakirjade initsiatiivist taoliste kirjutiste tellimisel.

Partei on teravalt päevakorda tõstnud ülesande anda minimaalsete kuludega maksimaalne toodang. See tähendab, et meil on tarvis rakendada niisugust tehnikat ja tehnoloogiat, mille puhul majanduslik efekt on kõige suurem. Vabariigi ajakirjandus pole aga senini uue tehnika rakendamise majanduslikule efektiivsusele pööranud väärilist tähelepanu. Ometi pole siin asjad kaugeltki korras.

Teatavasti on majandusliku efektiivsuse üheks põhinäitajaks tasuvusaeg, s. o. ajavahemik, mille jooksul omahinna alandamise tulemusena saavutatud kokkuhoid katab uue tehnika rakendamiseks tehtud kulud. Kapitaalmahutused tuleb esmajärjekorras suunata nendesse tootmise kitsaskohtadesse, mille puhul tasuvusaeg on kõige lühem. See eeldab, et enne ühe või teise ürituse läbiviimist tehtaks täpseid majanduslikke arvestusi. Kui arvestused näitavad, et tasuvusaeg on kaks aastat või lühem, siis on võimalik ja otstarbekas kasutada pangalaene. Paraku on pangalaenude osa uue tehnika ja tehnoloogia rakendamisel veel väike. Siin on suur tööpõld, mida ka ajakirjandus peab aitama harida.

Ükski ajaleht ja ajakiri ei suuda haarata tehnilise progressi suurte probleemide kogu kompleksi. Kes selle poole püüab, hajutab oma jõu ega vii tavaliselt ühtegi asja sihile. Iga ajaleht ja ajakiri peab leidma tehnilise progressi otsustavates lõikudes vastavalt oma profiilile sõlmprobleemid ning taotlema sihikindlalt nende lahendamist. Seda saab teha ainult siis, kui tööd suunab läbimõeldud perspektiivplaan, mille koostamisel on aluseks partei XXII kongressi dokumendid. Plaanikindel tehnilise progressi küsimuste valgustamine aitab lahti saada kampaanialikkusest ning tõstab veelgi ajakirjanduse kui partei käealuse löögijõudu.

PÕLLUMAJANDUSE TÕUSU EEST

E. MADIS,
TPI NLKP ajaloo kateedri õppejõud

I. VOLKOV,
ajalookandidaat

NLKP Keskkomitee septembripleenumile (1953. a.) järgnenud ajajärgul on olnud ajalooline tähtsus nõukogude rahva elus. Partei juhtimisel saavutas meie maa rahvamajanduse võimsa tõusu ja nõukogude rahvas astus kommunistliku ühiskonna laiahaardelise ehitamise ajajärku. Sel perioodil töötas Kommunistlik Partei välja ja viis ellu tähtsad abinõud kõigis põllumajanduse harudes järsu tõusu saavutamiseks.

NLKP Keskkomitee septembripleenumil (1953. a.) ja järgnevatel pleenumitel toodi päevavalgele põhjused, millest olid tingitud vead ja puudused põllumajanduse juhtimises, töötati välja põllumajanduse edasiarendamise igakülgne programm. NLKP XX, XXI ja XXII kongressil kiideti tarvituselevõetud abinõud üksmeelselt heaks. Kogu nõukogude rahva aktiivsel osavõtul lahendas partei edukalt paljud põllumajanduse arendamise põhiküsimused. Tugevdati kolhooside ja sovhooside materiaalset ja tehnilist baasi, reorganiseeriti traktorijaamad, hariti üles määratul hulgal uudis- ja jäätmaid, suurendati sovhooside osatähtsust kommunistlikus ülesehitustöös, seati sisse uus planeerimise kord, taastati materiaalse huvitatuse leninlik printsiip.

Kogu selles Kommunistliku Partei poolt teostatavas suures organisatsioonilises ja poliitilises töös on tähtsal kohal kaadri valik, tundmaõppimine ja kasvatamine.

Lähtudes neist NLKP Keskkomitee pleenumite otsustest parandas vabariigi parteiorganisatsioon otsustavalt oma tööd juhtivate põllumajandustöötajate ja spetsialistide valikul, paigutamisel ja kasvatamisel.

Selle tulemusena kasvas Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi süsteemis kõrgema ja keskharidusega spetsialistide arv 1953. aasta 2240-lt 1961. aasta alguseks 7 tuhandeni, s. o. ligi kolm korda. Spetsialistide hulk kolhoosides suurenes 13

korda. Kui 1953. aastal oli vabariigis 913 kolhoosi kohta ainult üks kõrgema haridusega ja 121 keskharidusega esimeest, siis 1961. aastal töötas kolhoosides 52 kõrgema ja 239 kesk-eriharidusega esimeest.[1] Põllumajandusse saadetakse praegu igal aastal 800—850 kõrgema ja kesk-eriharidusega spetsialisti.

Juhtivate töötajate ja spetsialistide koosseisu parandamine on ainult osa, kuigi üks olulisem osa tööst kaadriga. Kaadri tõeline kujunemine ja karastumine toimub praktilises töös, võitluses raskustega.

Austav ja vastutusrikas osa võitluses põllumajanduse tõusu eest kuulub ka vabariigi ajakirjandusele.

Eelkõige oli ajakirjanduse ülesandeks laialdaselt tutvustada neid suuri eesmärke, mida partei ja valitsus põllumajanduse ette seadsid. Selleks tutvustasid ajalehed partei ja valitsuse otsuseid ja kongresside materjale, aga samuti Eestimaa KP Keskkomitee pleenumite otsuseid. Ajalehtede veergudel võtsid nendes küsimustes sõna EKP Keskkomitee, Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja Põllumajanduse Ministeeriumi juhtivad töötajad. See kõik oli põllumajandusalasele kaadrile tähtsaks ja õpetlikuks poliitilise kasvatamise kooliks. Partei ja valitsuse otsuseid õppides ning realiseerides omandasid juhtivad töötajad partei ja rahva hinnalisi kogemusi, õppisid oma tööd põhjalikult analüüsima ja kriitiliselt hindama, majandit konkreetselt juhtima.

Selle kõrval pööras ajakirjandus suurt tähelepanu eesrindlike kogemuste propageerimisele ja nende rakendamisele tootmisse, sest põllumajanduse juhtimine tähendab arendada juhtivates töötajates initsiatiivi ja iseseisvust, kasvatada kolhooside juhte nii, et nad toetaksid kõike eesrindlikku ning rakendaksid selle tootmisse. Oleneb ju edu mitte eesrindlaste üksikutest rekorditest, vaid kõigi töötajate tööviljakuse pidevast kasvust. Just sellest lähtudes nõudis NLKP Keskkomitee, et «eesrindlike kogemuste laialdane juurutamine saaks põllumajanduse juhtimise lahutamatuks osaks».[2]

V. I. Lenin omistas suurt osatähtsust ajakirjandusele eesrindlaste kogemuste tutvustamisel. Ta kirjutas, et olgu meie sadades tuhandetes ja miljonites eksemplarides levinev ajakirjandus, mis tutvustab kogu elanikkonda töö eeskujuliku korraldusega, kõige hea ja kasuliku propageerija ja reklaamija.[3] Need Lenini näpunäited on meie ajakirjanikele võitluskäsuks ka tänapäeval.

Just see uue levitamine, vabariigi põllumajanduse eesrind-

[1] ENSV Põllumajanduse Ministeeriumi andmeil.
[2] «Rahva Hääl», 13. sept. 1953.
[3] V. I. Lenin. Teosed, 27. kd., lk. 179.

like kogemuste kogumine ja üldistamine on üks iseloomulikke jooni vaadeldava perioodi ajakirjanduses. Eesrindlaste saavutuste propageerimise alusel näitasid ajalehed ilmekalt, kuidas kulges rahva võitlus põllumajanduse tõusu eest, andsid juhtivaile põllumajandustöötajatele selge ja veenva vastuse küsimusele, kuidas kolhoositootmist paremini korraldada.

Ajalehed kasutasid selleks kõiki ajakirjanduslikke žanre: juhtkirju, artikleid, korrespondentse, olukirjeldusi, samuti temaatilisi lehekülgi, rubriike pealkirja all «Eesrindlike kolhooside kogemusi», «Vennasvabariigi eesrindlaste kogemusi». Avaldati ka mitmesuguseid diagramme ja võrdlusi. Rohkearvuliselt võtsid sõna kolhoositöö eesrindlased, agronoomid, zootehnikud, sovhoosidirektorid ja kolhoosiesimehed. Sotsialistliku töö kangelaste, põllumajanduse eesrindlaste H. Marrandi, G. Võrro, A. Sarapi, R. Mannovi, V. Meistri, E. Kortsu ja teiste kohta avaldati ajalehtedes sari olukirjeldusi. Ainuüksi 1958. aasta aprillist oktoobrini ilmus «Sovetskaja Estonia» veergudel rohkem kui 15 niisugust olukirjeldust.

Ajalehtede kaudu tutvusid vabariigi põllumajandustöötajad sotsialistliku töö kangelase Maria Maalmaniga Udeva sovhoosist, kes lüpsis 1958. aastal igalt oma grupi lehmalt keskmiselt 6167 kg piima, ja Leida Vinkeliga, kes lüpsis kümneaastase laudas töötamise jooksul oma grupilt pool miljonit kilogrammi piima. Ajalehed tutvustasid lugejaile lüpsjaid, seatalitajaid, mehhanisaatoreid ja paljusid teisi vabariigi eesrindlasi.

1959. aastal võeti meie vabariigi looma- ja taimekasvatuses kasutusele palju uusi progressiivseid töömeetodeid, nagu lehmade, vasikate ja sigade vabapidamine, kunstlik seemendamine, mehhaniseeritud lüpsiplatsid, söötade sileerimine kemikaalide abil, keemiline umbrohutõrje jne. Kõik need uued töövõtted leidsid ajakirjanduse veergudel laialdast valgustamist.

1961. aastal organiseeriti ajalehtedes rubriik «Meie majakad», milles ilmuvad eredad, veenvad kirjutised kolhoosiküla paremate inimestest.

Ajalehed tõendasid konkreetsete näidete varal, et eesrindlikke kogemusi ja teaduse saavutusi rakendamata on võimatu põllumajanduslikku tootmist edasi arendada. Edu saavutatakse ainult neis kolhoosides ja sovhoosides, kus, nagu õpetas Lenin, massilises ulatuses kindlustatakse võimalus «praktiliselt korrata» teiste kogemusi ja «... vahetada neid materiaalseid jõude — ja inimjõude —, kes on end näidanud kõige paremast küljest rahvamajanduse või riigivalitsemise vastaval alal».[4]

[4] V. I. Lenin. Teosed, 27. kd., lk. 184.

Kuid eesrindlaste kogemuste propaganda ei piirdunud ainult oma vabariigi raamidega. Ikka enam ja enam võttis maad vennasvabariikide kogemuste tutvustamine. Suur osa oli selles NLKP Keskkomitee poolt korraldatud üleliidulistel ja vabariiklikel põllumajanduse eesrindlaste nõupidamistel, mis pärast septembripleenumit kujunesid traditsiooniliseks. Neil nõupidamistel tehti kokkuvõtteid põllumajandusalastest saavutustest ja puudujääkidest. Nende nõupidamiste käik ja eesrindlaste sõnavõtud leidsid ajalehtede veergudel laialdast valgustamist. Peale selle organiseerisid toimetused vestlusi vennasvabariikide eesrindlastega, kes võtsid osa Tallinnas toimunud vabariiklikest nõupidamistest, ja avaldasid need rubriigis «Millest rääkisid vennasvabariikide põllumajandustöötajad».[5]

Suur tähtsus vabariigi põllumajanduse arendamisele oli Balti liiduvabariikide põllumajandustöötajate nõupidamisel, mis kutsuti kokku NLKP Keskkomitee poolt Riias 1955. aasta juunis. Nõupidamisest võttis osa NLKP Keskkomitee esimene sekretär N. S. Hruštšov. Sellise nõupidamise kokkukutsumine ja asjaolu, et partei ja valitsuse juhid tutvusid vahetult kohapealse olukorraga ning pidasid nõu Balti liiduvabariikide põllumajandustöötajatega, avaldasid põllumajanduskaadrile suurt kasvatuslikku mõju. Ajalehed valgustasid nõupidamise käiku, avaldasid nõupidamisest osavõtjate sõnavõtte ja vastuvõetud läkituse kõikide jõudude mobiliseerimiseks NLKP Keskkomitee otsuste ennetähtaegsele täitmisele.

Tõeliseks uue taju kasvatamise kooliks sai Üleliiduline Põllumajandusnäitus, mis avati NLKP Keskkomitee septembripleenumi otsuse kohaselt 1. augustil 1954. Näitus kajastas Kommunistliku Partei poliitika võitu põllumajanduse sotsialistlikul ümberkorraldamisel ja põllumajanduse taseme tõstmiseks kavandatud abinõude elluviimise tulemusi. Kolhooside juhid ja spetsialistid leidsid näitusel palju õpetlikku. Kahe aasta jooksul (1954—1955) käis näitusel ekskursioonidega 625 000 inimest, külastajate üldarv aga ületas 16 miljonit.[6] Eesti NSV-st võttis nimetatud aastatel näitusest osa 2881 inimest, sealhulgas palju juhtivaid põllumajandustöötajaid ja eesrindlasi.[7] Igal järgmisel aastal käis vabariigi kolhoosidest, sovhoosidest, traktorijaamadest ja teadusliku uurimise asutustest näitusel üle kolme tuhande inimese.

Paljud näituse külastajaist võtsid sõna ajalehtede veergudel, jutustasid kuuldust-nähtust. Anti ka ülevaateid näitusest

[5] «Rahva Hääl», 22. märts. 1958.
[6] «Социалистическое сельское хозяйство» nr. 5, 1956, lk. 14.
[7] «Sovetskaja Estonia», 3. apr. 1955.

osavõtjate kogemuste kohta. «Rahva Hääl» pühendas Üleliidulise Põllumajandusnäituse materjalidele 1954. aasta augustis-septembris neli temaatilist lehekülge pealkirjaga: «Kasutame näitusest osavõtjate kogemusi igas majandis», «Eesti NSV paviljonist», «Üleliidulisest Põllumajandusnäitusest osavõtjad», «Suured reservid loomakasvatuse arendamiseks». «Sovetskaja Estonia» avaldas rohkesti materjale rubriigis «Eesrindlike kogemuste kool». Kõik see oli üheks tõhusamaks kogemuste propageerimise vormiks. Näitusest osavõtjate kohta toodud näidete varal veensid ajalehed põllumajanduse alal töötajaid selles, et põllumajanduse taseme järsu tõstmise programm on reaalne ja seda saab täita lühikese ajaga. Ajalehtede materjalid, mis olid pühendatud Üleliidulisest Põllumajandusnäitusest osavõtjatele, tõendasid, et kolhoositootmise järsu suurendamise ülesannet lahendavad edukalt mitte ainult tootmise novaatorid ja üksikud kolhoosid, vaid ka terved rajoonid, näiteks endine Kose rajoon Eesti NSV-s.[8]

Küllaltki levinud vormiks kogemuste vahetamisel olid niinimetatud «eesrindlaste päevad», vabariiklikud ja rajoonide põllumajandustöötajate nõupidamised, mida korraldati erialade kaupa loomakasvatajatele, põllutöölistele ja teistele. Jutustades näiteks «eesrindlaste päeva» ettevalmistamisest Harju rajoonis, tegi «Sovetskaja Estonia» ettepaneku külastada selle rajooni eesrindlikke kolhoose. Nõuanne leidis vastukaja. Harju rajooni «Tuleviku» kolhoosis toimunud eesrindlike seatalitajate kohtumisest võtsid osa Haapsalu, Keila ja teiste rajoonide kolhoosiesimehed ja spetsialistid.[9] Sellele eeskujule järgnes EKP Elva Rajoonikomitee ja organiseeris Kureküla sovhoosis ning teistes eeskujulikes majandites regulaarselt loomakasvatajate päevi. EKP Tartu Rajoonikomitee muutis parima kolhoosi — «Tuleviku» ühismajandi — omalaadseks kaadri kasvatamise kooliks.[10]

1957. aastal tulid Tapa rajooni kolhoosid piima tootmises esimesele kohale vabariigis. Seal lüpsti iga lehma kohta keskmiselt 3007 kilogrammi piima, s. o. kaks korda rohkem kui 1954. aastal. «Rahva Hääle» toimetus pöördus rajooni juhtivate töötajate poole küsimusega: «Mida teie peate oma saavutustes kõige tähtsamaks teguriks?» Vastuses, mis koosnes rajoonikomitee sekretäri, kolhoosiesimeeste, brigadiride ja teiste töötajate sõnavõttudest ning haaras terve lehekülje,[11] juhiti

[8] «Sovetskaja Estonia», 24. apr. ja 1. juul. 1955.
[9] «Sovetskaja Estonia», 15. juul. 1958.
[10] EKPA, f. 3718, nim. 9, s.-ü. 1, l. 45.
[11] «Rahva Hääl», 14. jaan. 1958.

kolhoosikaadri tähelepanu sellele, et karja produktiivsuse tõstmisel on kõige tähtsam luua kindel söödabaas, õigesti organiseerida tööd, maksta lüpsjaile-karjatalitajaile lisatasu.

Eesti NSV kolhoosikaadri tutvustamiseks eesrindlike kogemustega pakkusid suurepäraseid võimalusi ekskursioonid vennasvabariikidesse. Ajalehed avaldasid oma veergudel ekskursioonidest osavõtjate sõnavõtte. «Sovetskaja Estonia» valgustas 1958. aastal üksikasjaliselt meie maa ühe eesrindlikuma majandi, Valgevene NSV kolhoosi «Rassvet» kogemusi. Seda kolhoosi külastas grupp Tapa rajooni juhtivaid põllumajandustöötajaid ja nad jutustasid ajalehes: «Kõige tähelepanuväärsem oli meile see, et kolhoos «Rassvet», mis asub kliima ja mullastiku poolest samasugustes tingimustes nagu meiegi, varustab ühiskarja täielikult oma söötadega.»[12]

Põllumajanduse arendamisel on suur tähtsus sotsialistlikul võistlusel, mis kujutab endast kommunismi ehitamise meetodit, miljonite töötajate aktiivsuse äratamise vahendit.

Varematel aastatel oli Eesti NSV põllumajandusala töötajate vahelises sotsialistlikus võistluses veel palju bürokratismi ja kantseleilikkust. «Pravda» juhtis sellele tähelepanu, kirjutades, et Eesti NSV-s sõlmiti sotsialistliku võistluse lepinguid šablooni järgi, arvestamata rajoonide omapära. Loomulikult jäid siis ka kohustused täitmata.[13]

Pärast seda sotsialistliku võistluse organiseerimine ja võistluse käigu valgustamine paranes. «Rahva Hääle» ja «Sovetskaja Estonia» veergudel valgustati mitmekülgsemalt ning põhjalikumalt põllumajandustöötajate tööalast ja poliitilist aktiivsust, nende loovat initsiatiivi ning väärtuslikke algatusi. Ajalehed kutsusid üles hoogustama võistlust õiguse eest osa võtta Üleliidulisest Põllumajandusnäitusest, kutsusid üles täitma NLKP Keskkomitee otsused ennetähtaegselt. Palju sotsialistlikku võistlust kajastavaid materjale avaldati rubriikides «Tõstame mahajäänud kolhoosid eesrindlike tasemele», «Jõuame lähemal ajal piima ja liha tootmises ühe elaniku kohta järele USA-le» jt. Ajalehed valgustasid võistluse organiseerimise kogemusi endises Kose rajoonis, kus juba esimestel aastatel pärast septembripleenumit saavutati märkimisväärset edu. 1957. aastal võtsid rajooni kolhoosid endale loomakasvatussaaduste tootmise alal kõrgendatud kohustused ja täitsid need edukalt. Selle eest sai kogu rajoon 1958. aastal õiguse osa võtta Üleliidulisest Põllumajandusnäitusest.

Sotsialistlikku võistlust käsitlevad ajalehematerjalid õpeta-

[12] «Sovetskaja Estonia», 12. apr. 1958.
[13] «Pravda», 10. juul. 1954.

sid ühtlasi põllumajanduskaadrit võistlust õigesti organiseerima ning näitasid veenvalt sotsialistliku võistluse suurt osa kolhoosnikute mobiliseerimisel ja nende loova initsiatiivi arendamisel.

Avaldades materjale võistluse käigu kohta, tõid ajalehed võrdlusi võrdsetes tingimustes asuvate, kuid järsult erinevate majanduslike näitajatega kolhooside kohta. «Rahva Hääl» näiteks tõendas endise Räpina rajooni «Kuldvihu» kolhoosi faktide najal, et majandil on samad võimalused kui vabariigi eesrindlikul majandil — Paide rajooni «Estonia» kolhoosil.[14] «Sovetskaja Estonia» avaldas «Estonia» kolhoosi esimehe H. Marrandi sõnavõtu «Toodame iga 100 hektari kõlvikute kohta 479 tsentnerit piima», milles esimees jagas oma kolhoosi kogemusi sotsialistliku võistluse organiseerimisel ja jutustas, et kolhoos on saavutanud piimatootmises kõrge taseme just tänu sellele, et taimekasvatus on õigesti organiseeritud.[15]

Vaadeldaval perioodil ületas sotsialistlik võistlus vabariigi piirid ja muutus vabariikidevaheliseks võistluseks. Meie vabariik hakkas võistlema Läti NSV-ga, meie vabariigi rajoonid Läti NSV rajoonidega ja kolhoosid kolhoosidega. Kõike seda kajastas ja aitas süvendada vabariigi ajakirjandus, tõhustades sellega naabervabariikide töökogemuste juurutamist meie vabariigis.

Ajalehtede veergudel avaldati kahe vennasvabariigi sotsialistliku võistluse lepingud. Pärast seda aga avaldati pidevalt kokkuvõtteid võistluse käigust.

Meie ajakirjandus tõi andmeid ka sellest, missugust suurt mõju avaldas vabariikidevaheline sotsialistlik võistlus kolhoosikaadri kasvatamisele ja põllumajandusliku tootmise kasvule. Üheks iseloomulikuks näiteks on 1958. a. «Sovetskaja Estonias» avaldatud kirjutis «Meie sõprus tugevneb».[16] Selles artiklis jutustab Antsla Rajooni TSN Täitevkomitee esimees kahe naaberrajooni — Antsla (Eesti NSV) ja Aluksne (Läti NSV) põllumajandustöötajate vahelisest tugevast sõprusest.

1957. aastal käis Antsla rajooni «Edasi» kolhoosi agronoom Aluksnes põllumajandusnäitusel ja tutvus seal väga laialt levinud kultuuriga — naeriga — ning selle kasvatamise agrotehnikaga. Näituselt tõi ta kaasa naeri seemet ja seda kultuuri hakati kasvatama ka «Edasi» kolhoosis. Taim kodunes Eestis hästi ja andis kuni 600 ts haljasmassi hektarilt. Edasi jutustab autor, et Aluksne ehitajatelt õpiti valmistama saepurublokke.

---

[14] «Rahva Hääl», 7. juul. 1955.
[15] «Sovetskaja Estonia», 23. okt. 1957.
[16] «Sovetskaja Estonia», 6. nov. 1958.

Võistluse käigus vahetavad kogemusi ka loomakasvatajad. Läti kolhoosi «Pedadze» lüpsjad B. Prantskuna ja A. Zvigzdina juhendasid noort «Edasi» kolhoosi neidu A. Hõbesaart ja temast sai 1958. aastal rajooni parim lüpsja.

Samal ajal õpivad lätlased ka meie vabariigi parimate kogemustest.

Edukalt võistlevad omavahel Eesti NSV Harju ja Läti NSV Riia rajooni kolhoosnikud. Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee pleenumil jutustas sellest EKP Harju Rajoonikomitee esimene sekretär H. Ilves, kelle sõnavõtu avaldas ka ajaleht.[17]

Paljud Eesti NSV kolhoosid on valinud oma võistluspartneriks kolhoose Läti, Vene, Valgevene ja Ukraina NSV-st. Vabariigi ajakirjandus kajastas ka seda töölõiku, tutvustas vennasvabariikide kolhoositalurahva kogemusi, jutustas eesrindlaste tööst.

Vabariigi põllumajandustöötajad said ajakirjanduse kaudu teada Ukraina loomakasvatajast-mehhanisaatorist Jaroslav Tšižist ja tema töömeetodeist.

J. Tšižile järgnes esimesena meie vabariigis Põdrangu sovhoosi tubli seatalitaja Olga Evanen. Ta astus Tšižiga sotsialistlikku võistlusesse ja hakkas hooldama sigu suurtes gruppides. Oma kohustuse — anda riigile 1960. aastal 1800 ts sealiha — täitis ta edukalt.[18]

1961. aastal võttis sotsialistliku töö kangelane Olga Evanen uue kohustuse — nuumata 1700 siga ja anda riigile 170 tonni peekonit. Kuulsa seatalitaja iga tööpäev andis seega meie maale 450—500 kg sealiha.[19]

«Rahva Hääl» ja «Sovetskaja Estonia» populariseerisid laialdaselt Olga Evaneni töömeetodeid. Tänu sellele järgnesid tema algatusele paljud seakasvatajad.

Erinevate liiduvabariikide kolhoosnikute ja sovhooside töötajate vaheline sotsialistlik võistlus soodustab ühelt poolt majanduslike ülesannete edukat täitmist, teiselt poolt aga tugevdab veelgi nõukogude inimeste poliitilis-moraalset ühtsust, sõprust eestlaste, venelaste, lätlaste, ukrainlaste — kõigi meie kodumaa rahvaste vahel.

NLKP XXI kongressi eel algas sotsialistliku võistluse arengus uus etapp. Sündis uus patriootlik liikumine — kommunistliku töö liikumine, mis peagi kandus ka maale. Kommunistliku töö kollektiivi nimetust hakkasid taotlema Elva rajooni Lenini-

[17] «Sovetskaja Estonia», 26. juul. 1959.
[18] «Sovetskaja Estonia», 4. märts. 1961.
[19] «Sovetskaja Estonia», 28. märts. 1961.

nimelise ja Mäeotsa sovhoosi ning «Tõusu» kolhoosi, Viljandi rajooni «Koidu» kolhoosi jt. brigaadid. Nõukogude Eesti ajakirjandus seadis need kollektiivid oma lehekülgedel aukohale.

Peagi kasvas see liikumine massiliseks. Üksikute brigaadide järel lülitusid võistlusse terved tehaste, kolhooside ja sovhooside kollektiivid. Vabariigi põllumajanduses oli selle ala pioneeriks Rakvere rajooni Eduard Vilde nimeline ühismajand. Ed. Vilde nimelise kolhoosi kollektiiv pöördus üleskutsega kõigi vabariigi põllumajandustöötajate poole, kutsudes kõiki ühismajandeid endale järgnema ja kohustudes täitma seitseaastaku ülesanded lihatootmise alal kahe ja piimatootmise alal kolme aastaga.[20] Vabariiklik parteiaktiivi koosolek, kus tehti kokkuvõtteid NLKP erakorralise, XXI kongressi tööst, kiitis Ed. Vilde nimelise kolhoosi algatuse heaks.[21] Esimesele järgnesid teised eesrindlikud majandid, lubades samuti täita seitseaastaku ülesanded liha ja piima tootmise alal 2—3 aastaga.

Elavat vastukaja leidis Eesti kolhoosikülas V. Gaganova algatus. Tema eeskujule järgnesid põllumajanduses esimestena mehhanisaator E. Otsman, lüpsjad P. Järvekülg ja E. Räni.[22]

Vabariigi ajakirjandus seisis selle liikumise eesotsas, võideldes selle eest, et põllumajandustöötajad järgneksid Ed. Vilde nimelise kolhoosi üleskutsele ja et iga kolhoos, sovhoos ning remondi- ja tehnikajaam leiaks oma koha võitluses põllumajandussaaduste külluse loomise eest, seitseaastaku ülesannete eduka täitmise eest.

Mitmesuguseid ajakirjandusliku töö vorme kasutades populariseeris ajakirjandus tuleviku teerajajaid, avaldas materjale kommunistliku töö liikumisest osavõtvatest kollektiividest. Ajalehed avaldasid kirjutisi kommunistliku töö brigaadidest pealkirja all «Võideldes kommunistliku töö brigaadi nimetuse eest», «Neile aplodeeriti Moskvas» jt. Kommunistliku töö liikumist käsitlesid juhtkirjad «Hoida ja arendada uue ja eesrindliku võrseid!» («Sovetskaja Estonia», 24. nov. 1959), «Joonduda tuleviku teerajajate järgi» («Sovetskaja Estonia», 4. veebr. 1961), «Üks kõigi eest, kõik ühe eest!» («Rahva Hääl», 4. märts. 1961). Avaldati rohkesti kommunistliku töö lööklaste fotosid.

Üldiselt arenes meie vabariigis kommunistliku töö liikumine maal aeglasemalt kui linnas. Eestimaa KP Keskkomitee büroo, arutades 22. mail 1959. aastal küsimust kommunistliku töö kollektiivi ja lööklase nimetuse eest peetavast sotsialistlikust

[20] «Rahva Hääl», 13. veebr. 1959.

[21] EKP Keskkomitee arhiiv, Vabariikliku nõupidamise stenogramm, 1959, lk. 21.

[22] EKP Keskkomitee arhiiv, EKP Keskkomitee pleenumi stenogramm, 22.—24. juul. 1959, lk. 180.

Mais on tähelepanu keskpunktis. Seda kultuuri propageerib meie ajakirjandus sõnas ja pildis. Sellel fotol näeme traktoriste maisipõldu hooldamas.

võistlusest, juhtis sellele tähelepanu. Vastuvõetud otsuses kohustati parteiorganisatsioone igati hoogustama maal võistlust kommunistliku töö brigaadi ja lööklase nimetuse eest. Juhiti tähelepanu vajadusele arutada sotsialistlikke kohustusi ja nende täitmist kolhoosnikute üldkoosolekutel, valgustada neid küsimusi regulaarselt ajakirjanduses ja raadios.

14. oktoobril 1959. aastal toimus Tallinnas esimene vabariiklik kommunistliku töö brigaadide ja seda nimetust taotlevate kollektiivide nõupidamine. Ajalehes valgustati selle nõupidamise kulgu ja toodi ära EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu tervitus nõupidamisest osavõtjatele.[23]

Edaspidi informeerisid ajalehed põllumajandustöötajaid regulaarselt uuest liikumisest osavõtjate saavutustest, kommunistliku töö kollektiivi nimetuse andmisest. Esimeste hulgas sai selle austava nimetuse Väike-Maarja rajooni R. Pälsoni nimelise sovhoosi lüpsjate brigaad, mida juhtis Õie Lainevool,[24] Viljandi rajooni «Koidu» kolhoosi karjafarmi töötajate kollektiiv jt.

Pärast XXI ja XXII kongressi süvenes sotsialistliku võistluse valgustamine ajakirjanduses veelgi. Ajakirjandus aitas oma artiklite, korrespondentside, rubriikide, erilehekülgede ja patriootlike vastukajadega hoogustada sotsialistlikku võistlust külas, aitas avastada kasutamata reserve, tõsta tööviljakust, äratas loomingulist mõtlemist, innustas Eesti kolhoositalurahvast uutele töövõitudele.

Kõige selle tulemusena võttis 1962. aasta alguseks kommunistliku töö liikumisest maal osa 1680 noormeest ja neidu.[25]

Ajalehes avaldatud sotsialistlikku võistlust käsitlevaid materjale iseloomustab konkreetsus ja sihikindlus. Ajalehed mitte ainult ei informeerinud võistluse tulemustest, vaid olid sotsialistliku võistluse aktiivseteks organisaatoriteks. Nii «Rahva Hääl» kui ka «Sovetskaja Estonia» avaldasid üleskutseid «Müüme riigile 100 tuhat tonni liha ja 550 tuhat tonni piima», «Joonduge eesrindlaste järele» jne. Ajaleht «Rahva Hääl» pühendas 1960. aasta jaanuaris kahel korral lehekülje sotsialistliku võistluse eesrindlastele — võetud kohustuse täitjaile. Eriti õpetlik oli kirjutis sellest, kuidas Viljandi rajooni mahajäänud kolhoosides täidetakse partei otsuseid põllumajanduse järsu tõusu saavutamiseks.

1960. aasta suvel oli «Sovetskaja Estonia» mehhanisaatorite vahelise sotsialistliku võistluse organisaatoriks. Ajaleht avaldas Rakvere rajooni Roela sovhoosi maisikasvataja Jaan Järve kirja, milles ta kutsus mehhanisaatoreid üles koristama maisi lühima ajaga. Sellele üleskutsele järgnesid Elva, Viljandi, Põltsamaa ja teiste rajoonide mehhanisaatorid.

Ajalehed avaldasid mitmeid olukirjeldusi, reportaaže, jutustusi eesrindlastest, organiseerisid küla kirjasaatjate reide

---

[23] «Rahva Hääl», 15. okt. 1959.
[24] «Sovetskaja Estonia», 22. dets. 1959.
[25] «Sovetskaja Estonia», 26. jaan. 1962.

kohustuste täitmise kohta, kritiseerisid halvasti töötavaid majandeid.

Peale selle avaldus meie ajakirjanduses pärast septembripleenumit see joon, et üksikuid põllumajanduslikke põhiprobleeme hakati sügavamalt ja laiaulatuslikumalt käsitlema.

Eesti NSV põllumajanduse peamiseks haruks on loomakasvatus. Siit tuleneski võitlusülesanne — luua kindel söödabaas. Vabariigi ajakirjanduses muutub kindla söödabaasi loomise kogemuste ja võimaluste propageerimine üheks peateemaks. Suvise söödabaasi loomiseks, nagu rõhutasid ajalehed, on vaja eelkõige hoolt kanda kultuurkarjamaade rajamise eest. Sellel teemal võtsid sõna Eesti NSV Teaduste Akadeemia teaduslikud töötajad ja kolhoosiesimehed. Anti ülevaateid vabariikidevahelistest seminaridest kultuurkoplite küsimuses. Rubriigis «Kultuurkarjamaad — suvise söödabaasi vundament»[26] jutustas «Rahva Hääl» kultuurkarjamaade rajamisest Vändra katsejaamas, Jõgeva sordiaretusjaamas ning eesrindlikes kolhoosides ja sovhoosides. Ajalehtede veergudel toodud veenvad näited selle kohta, millise majandusliku efekti annavad kultuurkarjamaad,[27] sundisid paljusid kolhoosiesimehi ja spetsialiste minema sõnadelt üle konkreetsetele tegudele. Ühtlasi on vaja märkida, et kõneldes kultuurkarjamaade vajadusest võitles ajakirjandus veel puudulikult niisuguste põllumajanduse juhtidega, kes kasutasid selleks külvipinda ega rajanud kultuurkopleid karjamaadele.

Teine probleem oli talviste söötade varumise küsimus. Selles osas tegid ajalehed ulatuslikku tööd «põldude kuninganna» maisi propageerimiseks. Üldistades eesrindlaste kogemusi, selgitades maisi tähtsust karjale söödabaasi loomisel, veenis ajakirjandus juhtivaid töötajaid ja spetsialiste maisi laialdase kasvatamise vajalikkuses. Ajakirjanduses tehti kokkuvõtteid maisi kasvatamise tulemustest ja selgitati, et õige hooldamise juures annab mais ka meie tingimustes head saaki.[28] Ja just see oli kolhoosikaadrile eriti tähtis.

Muidugi ei läinud see kõik nii libedasti. Ka ajakirjanike hulgas leidus skeptikuid, kes kahtlesid maisi kasulikkuses, kuid aja jooksul saadi neist puudustest üle. Järgnevail aastail elavneb maisipropaganda veelgi. Ajalehed toovad üksikuid söödakultuure võrdlevaid tabeleid ja diagramme. 1958. aasta suvel pöördus «Sovetskaja Estonia» põllumajanduse juhtivate töötajate ja spetsialistide poole üleskutsega: «Ära unusta neid arve!

---

[26] «Rahva Hääl», 16. jaan. 1955.
[27] «Sovetskaja Estonia», 25. veebr. 1955; «Rahva Hääl», 11. juun. 1957.
[28] «Rahva Hääl» ja «Sovetskaja Estonia», 22. ja 26. veebr. 1955.

Ühe hektari kohta annab kaer 1300 söötühikut, kartul 2800, mais aga 4500 söötühikut.»[29]

Arvukalt anti sõna maisikasvatuse eesrindlastele, avaldati ülevaateid maisikasvatajate vabariiklikest nõupidamistest jne. Ainuüksi 1958. aasta viie esimese kuu jooksul avaldati «Sovetskaja Estonias» maisi kasvatamise kogemustest sellised artiklid nagu «Mais eesti mullas», «Usk maisisse on kindel», «Kuidas meie maisi kasvatame», «Eestis saab kasvatada kõrgeid maisisaake» jne.

Ajalehed veensid spetsialiste ja majandite juhte maisi väärtuslikes omadustes ning andsid ka asjalikke näpunäiteid, kuidas maisi kasvatada. Sel eesmärgil organiseerisid ajalehtede toimetused vabariigi silmapaistvate teadlaste esinemisi ajaleheveergudel ning jutustasid Nõukogude Liidu paremate maisikasvatajate töövõtetest. Märkimist väärib sel alal põllumajandusteaduste doktori J. Eichfeldi artikkel «Maisi kasvatamine tõlvikuteks», Eesti Põllumajanduse Akadeemia dotsendi H. Sutteri artikkel «Mõningatest maisi kasvatamise võtetest Eesti NSV-s» ja Dnepropetrovski oblasti kolhoosi «Tšervonõi Partisan» lülivanema, sotsialistliku töö kangelase Mark Zaozernõi artikkel «Kuidas saada kõrgeid maisisaake».[30] Eesti NSV Põllumajanduse Ministeerium avaldas ajalehes «Rahva Hääl» agrotehnilisi nõuandeid maisi külviaja ja -normide, ruutude suuruse, seemnete ja külvide hooldamise kohta.[31]

Mõnede kolhooside juhid ja spetsialistid arvasid ekslikult, et mais on kõige töömahukam kultuur. Selle arvamuse hajutamiseks esinesid ajalehtedes teaduslikud töötajad, tõestades selle seisukoha ekslikkust. Kujukalt tõendasid seda ka eesrindlike majandite kogemused.[32] Ajalehed aitasid kummutada ka skeptikute niisuguse väite, nagu annaks mais häid saake ainult Nõukogudemaa lõunapiirkondades.

Pole liialdus öelda, et ajakirjandusel oli küllalt suur osa murrangu saavutamisel suhtumises maisisse. «Kui 3—4 aastat tagasi vabariigis paljud alahindavalt (pehmelt öeldes) suhtusid maisi kasvatamisse siloks,» ütles oma kõnes NLKP XXII kongressil Eestimaa KP Keskkomitee esimene sekretär J. Käbin, «siis enam niisuguseid inimesi ei ole, need aga, kes astusid välja selle kultuuri vastu, kinnitavad nüüd, et nad on olnud maisi poolt.»[33] Kahel viimasel aastal on maisi haljasmassi keskmine hektarisaak olnud vabariigis ligi 400 tsentnerit.[34]

[29] «Sovetskaja Estonia», 7. juun. 1958.
[30] «Sovetskaja Estonia», 11. jaan., 26. veebr. ja 21. mail 1955.
[31] «Rahva Hääl» ja «Sovetskaja Estonia», 5. apr. 1955.
[32] «Rahva Hääl», 26. juul. 1958; «Sovetskaja Estonia», 16.—17. sept. 1958.
[33] «Rahva Hääl», 22. okt. 1961.
[34] Samas.

Viimasel ajal on söödabaasi käsitlevate küsimuste ring laienenud. Palju avaldatakse materjale rühvelkultuuride kasulikkusest. Näiteks avaldas «Rahva Hääl» kirjutise «Õpetlik kogemus», milles räägiti, et ühelt hektarilt kogutud suhkrupeedist võib saada 133 ts piima ja 25 ts sealiha. Samal ajal ühelt hektarilt saadud kartulist võib toota 43 tsentnerit piima ja 8 tsentnerit sealiha.[35]

Vabariigi ajakirjandus osutas suurt abi kolhoosikaadrile võitluses töötootlikkuse tõusu ja omahinna alandamise eest. NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvudes aastaiks 1959—1965 on ette nähtud tõsta tööviljakust kolhoosides 2 korda, sovhoosides aga 55—60%. Meie vabariigis peavad need näitajad olema veelgi kõrgemad.

EKP XI kongressi otsuses rõhutatakse, et «iga kolhoos ja sovhoos peab kindlustama mitte ainult võimalikult suuremat toodangu hulka neile kinnistatud maalt, vaid juhtima majandit oskuslikult, kasutades selleks kõiki võimalusi, valvama kokkuhoiurežiimi täitmist — ainult see võimaldab põllumajandustoodete hindu alandada ning parandada materiaalset heaolu».

Ainuüksi 1959. aasta esimese poole jooksul esines «Sovetskaja Estonia» veergudel neis küsimustes 15 teadlast, 34 kolhoosiesimeest ja põllumajanduse spetsialisti, 14 kolhoositootmise novaatorit, 9 partei rajoonikomitee sekretäri ja rajooni täitevkomitee juhtivat töötajat.

Ajalehed tõestasid konkreetsete näidete varal, et põllumajandussaaduste tootmise tõstmine vabariigis ja igas üksikus kolhoosis sõltub kõigepealt mehhanisaatorite tööst, et Nõukogude Liidus kergendavad masinad inimeste tööd, tõstavad tootlikkust ja alandavad toodangu omahinda.

Nii lüpsid vabariigi sovhoosides 23 lüpsjat-karjatalitajat 1959. aasta esimesel poolel igaüks oma lehmadegrupilt 50 ja enam tonni piima. See sai võimalikuks tänu komplekssele mehhaniseerimisele ja eriti masinalüpsi sisseviimisele.[36]

Artiklis «Artur Kukelt võib õppida»[37] jutustatakse Põltsamaa rajooni «Leegi» kolhoosi mehhanisaatorist Artur Kukest. Kolhoosis oli töökäsi napilt. Artur Kukk otsustas külvata ja harida oma traktoriga HTZ-7 kõiki kolhoosi põllukultuure. Selle ülesandega sai ta hästi hakkama ja tõendas, et vabariigi kolhoosides on täiesti võimalik kinnistada üksikutele mehhanisaatoritele teatav töökompleks. Nii teeb traktor kasulikku tööd terve aasta läbi.

---

[35] «Rahva Hääl», 2. juun. 1961.
[36] «Sovetskaja Estonia», 28. juul. 1959.
[37] «Sovetskaja Estonia», 13. okt. 1959.

Kompleksne mehhaniseerimine lubas järsult vähendada iga toodanguühiku saamiseks kulutatava töö hulka, alandada toodangu omahinda, kergendada kolhoosnikute ja sovhoositöötajate tööd. Ajaleht «Sovetskaja Estonia» pühendas neile küsimustele juhtkirja «Põllumajanduslik tootmine vajab komplekset mehhaniseerimist».[38] Mehhaniseeritud laudas võib karjatalitaja hooldada 4—5 korda suuremat lehmadegruppi kui muidu. Masinatekompleksi kasutades võib üks traktorist kasvatada töödnõudvaid kultuure 100—150 hektaril.

Eesti põllumajandustöötajad on viimastel aastatel andnud oma osa nn. väikemehhaniseerimiseks. Nii valmistas tolleaegne Harju remondi- ja tehnikajaama kollektiiv karjalautade jaoks universaalseid kärusid, mida on mugavam kasutada kui rippteed. Kehtna sovhoosi mehhanisaatorid ehitasid traktorilohistid ümber, nii et nendega saab vedada heinasao otse küüni. Väike-Maarja remondi- ja tehnikajaama töötajad valmistasid liikuva automaatjootja.

Mehhanisaatorite progressiivsete töömeetodite levitamine ajalehe kaudu aitas kaasa tööviljakuse tõstmisele, põllumajandussaaduste omahinna alandamisele ning kommunistliku töössesuhtumise kasvatamisele. Kolhoositalurahva paremate kogemuste rakendamine aitas aga veelgi hoogustada sotsialistlikku võistlust põllumajanduses.

Põllumajanduse järsu tõstmise ülesanded nõuavad juhtiva kaadri ja kolhoosnikute initsiatiivi igakülgset arendamist. Kommunistlik Partei tegi selles suunas väga palju. Vastavalt NLKP Keskkomitee 1955. aasta jaanuaripleenumi otsusele tühistati senikehtinud erakordselt keerukas ja eluvõõras põllumajanduse planeerimise süsteem. Kolhoosnikutele anti õigus teha põllumajandusliku artelli põhikirjas parandusi, täiendusi ja muudatusi ning lahendada kõiki kolhooside organisatsioonilise ja majandusliku tugevdamise küsimusi. Need uued õigused esitasid juhtivatele töötajatele suuri nõudmisi ja tõstsid nende vastutust.

Vabariigi ajakirjandus ulatas ka selles küsimuses oma abistava käe. Ajalehed avaldasid oma veergudel kolhooside arendamise perspektiivplaane. Need materjalid tõendasid, et kolhoosidel on olemas kõik võimalused, et täita ennetähtaegselt NLKP XX kongressi poolt põllumajanduse ette püstitatud ülesanded. Siinjuures on huvitav märkida, et üks avaldatud perspektiivplaan — Paide rajooni «9. Mai» kolhoosi kohta — ei olnud koostatud mitte eesrindliku, vaid keskmise ja veel hilja-

[38] «Sovetskaja Estonia», 12. aug. 1959.

aegu mahajäänute kirjas olnud majandi kohta, näidates seega võimalusi ja teid esiritta jõudmiseks.[39]

Paralleelselt sellega kritiseerisid ajalehed teravalt neid kolhooside juhtivaid töötajaid, kes valisid plaanide koostamisel kergema tee. Näiteks kritiseeris «Sovetskaja Estonia» printsipiaalselt endise Kose rajooni kolhooside juhte, kes olid planeerinud 1955. aastaks keskmise piimatoodangu ühe lehma kohta 254 kilogrammi võrra väiksema kui 1954. aastal tegelikult toodeti. Sama nähtus ilmnes ka Rapla rajoonis, kus loomakasvatussaaduste produktiivsuse plaanitud kasvutempo oli kasin. Näiteks kavatses eesrindlik Lenini-nimeline kolhoos suurendada 1960. aastaks keskmist väljalüpsi iga lehma kohta kõigest 100 kilogrammi võrra.[40] Kriitika mõjul vaatasid Rapla ja Kose rajooni kolhoosid oma plaanid veel kord läbi ja suurendasid tootmise kasvutempot.

1956. aasta tootmisplaanide koostamisel oli kolhoosidele suureks kasuks ajalehes «Rahva Hääl» ilmunud artikkel «Kõrvaldada puudused kolhooside majapidamise arendamise planeerimisel»[41]. Ajaleht astus välja planeerimise korra muutmise kohta käiva partei ja valitsuse ostuse väära tõlgitsuse vastu. Mõnede rajoonide juhtivad töötajad asusid planeerimisküsimustes passiivse pealtvaataja positsioonile. Sellest tuligi, et Märjamaa rajooni kolhooside poolt 1956. aastaks plaanitud lihatoodang oli 38 protsenti eelmise aasta omast väiksem. Jõhvi rajooni kolhoosides kavatseti iga emise kohta üles kasvatada neli põrsast, Otepää rajooni kolhoosides — kaks põrsast.[42] Ajakirjandus alustas võitlust selliste väärnähtuste väljajuurimiseks.

Varem rajasid üksikud kolhoosiesimehed tootmise planeerimisel oma arvestused ühel või teisel määral konjunktuurile. Ajalehed veensid neid töötajaid konkreetsete näidete varal, et uutes tingimustes, mil riiklikud varumis- ja kokkuostuhinnad on muutunud ning kolhoositurg ei etenda enam toodangu realiseerimisel endist osa, peavad kolhoosid rajama oma plaanid kindlale majanduslikule alusele, arvestades inimtöö ja materiaalsete kulude vähendamist iga tootmisühiku kohta. Ajalehed kritiseerisid teravalt ka neid juhtivaid kolhoositöötajaid, kes olid keskmiste arvude kammitsais.

Põllumajanduse taseme järsk tõstmine nõudis kolhooside kaadrilt ja spetsialistidelt põhjalikke teoreetilisi ja majandus-

---

[39] «Sovetskaja Estonia», 29. apr. 1955, 22. märts. 1956.
[40] «Sovetskaja Estonia», 15. apr. 1955.
[41] «Rahva Hääl», 7. märts. 1956.
[42] Samas.

alaseid teadmisi. N. S. Hruštšov rõhutas partei XX kongressil, et «praegustes tingimustes, kus meie ühiskond võitleb kõrge tööviljakuse eest, NSV Liidu põhilise majandusliku ülesande lahendamise eest, tõusevad esiplaanile marksismi teooria majanduslik külg, konkreetse ökonoomika küsimused».[43] 1956. aasta jaanuaris oli Eestimaa Kommunistliku Partei IX kongress. Kongressil juhiti tähelepanu tõsistele puudustele, mis esinesid juhtivate partei- ja põllumajandustöötajate majandusalases ettevalmistuses. Nende puuduste likvideerimiseks ja kaadri majandusalase hariduse parandamiseks tegid ajalehed «Rahva Hääl» ja «Sovetskaja Estonia» tõhusat tööd. Nad valgustasid laialdaselt põllumajanduse ökonoomika ringide ja seminaride töökogemusi, näitasid neid põhjalikke muudatusi, mis olid aset leidnud majandusalaste teadmiste levitamises pärast parteiharidusvõrgu ümberkorraldamist vastavalt NLKP Keskkomitee otsusele 21. augustist 1956. «Sovetskaja Estonia» tutvustas üksikasjaliselt Valga rajooni Hargla kolhoosi ja Türi rajooni «Edu» kolhoosi õpperingide kogemusi.[44] «Rahva Hääl» propageeris partei Harju, Elva ja teiste rajoonikomiteede juures tegutsevate konkreetse põllumajanduse ökonoomika seminaride tööd.[45]

Ajalehtede veergudel võtsid sõna vabariigi juhtivad töötajad, Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majandusinstituudi teaduslikud töötajad, kõrgemate koolide õppejõud ja põllumajanduse spetsialistid. Nende kirjutisi avaldati rubriigis «Majandusalastel teemadel». Konkreetsete faktidega näitasid ajalehed majandusalaste teadmiste omandamise vajalikkust.

Avaldades materjale põllumajanduse ökonoomika küsimustes, juhtisid ajalehed kaadri tähelepanu vajadusele hoolitseda pidevalt selle eest, et kolhoosnikud oleksid oma töö tulemustest materiaalselt huvitatud.

Juhtivad töötajad avaldasid ajalehtede veergudel oma arvamusi majanduslikes küsimustes. Nii ilmusid «Rahva Hääles» mõttevahetuse korras artiklid kompleksbrigaadide loomisest, kolhoosi juhtkonna töötasu korraldamisest, traktorijaamade traktoribrigaadide üleandmisest kolhoosibrigadiride käsutusse, rahalise töötasu sisseseadmisest kolhoosides jne.

Majandusalaste teadmiste propageerimine ajalehtedes avaldas viljakat mõju põllumajanduse juhtimise stiili ja meetodite täiustamisele.

---

[43] N. S. Hruštšov. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee aruanne partei XX kongressile, Tallinn, 1956, lk. 123.

[44] «Sovetskaja Estonia», 30. mail 1958.

[45] «Rahva Hääl», 24. märts. 1957, 19. veebr. 1958

NLKP XXI kongress seadis kolhooside ette ülesande parandada otsustavalt töö organiseerimist ja tasustamist.

Vastavalt sellele võtsid Eestimaa KP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu vastu otsuse «Töö normeerimise ja tasustamise ning jagamatute fondide moodustamise ja kasutamise parandamisest vabariigi kolhoosides». Selle otsuse realiseerimise kohta avaldasid ajalehed mitu kirjutist, nagu «Töö eest tasutakse uut moodi», «Rahatasu õigustab end», «Jagamatu fondi arvel» jt.

Neis materjalides propageeriti ülalnimetatud otsuse tähtsamaid põhimõtteid, innustati põllumajandustöötajaid õppima paremate kolhooside kogemustest, uuendama norme ja ümber hindama normipäeva. Nendes kolhoosides aga, kus olid olemas vastavad majanduslikud eeldused, soovitati üle minna rahatasule.

Esimestena hakkasid kolhoosnikutele rahatasu maksma Tapa rajooni «Kalevipoja» ja «Punalipu», Abja rajooni «Sädeme» jt. kolhoosid. Ajakirjandus valgustas detailselt nende majandite esimesi samme uuel teel.

Kui 1958. aasta alguses oli rahatasule üle läinud vaid 2—3 kolhoosi, siis 1959. aastal oli uus tasumaksmise meetod kanna kinnitanud enam kui sajas ja 1961. aasta algul kahes kolmandikus vabariigi ühismajanditest.[46]

Uued progressiivsed tasumaksmise meetodid suurendasid kolhoosnikute materiaalset huvitatust ühistöö vastu ning avaldasid soodsat mõju sotsialistliku võistluse hoogustumisele, töödistsipliini tugevnemisele ja kolhoosnikute kommunistliku teadlikkuse tõstmisele.

Põllumajanduse järsu tõusu programmi elluviimine nõudis ka kõrgema ja keskharidusega spetsialistide paremat ettevalmistamist. Seepärast tõid ajalehed esile vabariigi põllumajanduslike õppeasutuste töös esinevaid puudusi. Näiteks organiseeris «Rahva Hääle» toimetus Eesti Põllumajanduse Akadeemia tegevuses peituvate kitsaskohtade selgitamiseks lugejate konverentsi akadeemias. Sellest võtsid osa peale EPA professorite, õppejõudude ja üliõpilaste ka kolhooside juhtivad töötajad. Konverentsi tööd kajastavad materjalid kõnelevad, et konverentsil tehti palju ettepanekuid üliõpilaste tootmispraktika tõhustamiseks ja nende majandusalase väljaõppe parandamiseks. Tehti ettepanek valmistada akadeemias ette põllumajanduslike ettevõtete raamatupidajaid.[47] Ettepanek realisee-

---

[46] «Sovetskaja Estonia», 15. jaan. 1961.
[47] «Rahva Hääl», 10. apr. 1956.

riti, ehkki hilinemisega. 1960. aastal võeti EPA-s esmakordselt vastu üliõpilasi raamatupidamise erialale.[48]

Samuti võitles «Rahva Hääl» põllumajandustehnikumide töö parandamise eest. Toimetus organiseeris mõttevahetuse, et selgitada, mida on tarvis teha spetsialistide ettevalmistamise tõhustamiseks põllumajandustehnikumides.[49] Toimetusele saabunud kirjade ja ettepanekute avaldamine aitas kaasa õpilaste tootmispraktika kestuse pikendamisele, õppeplaanide muutmisele ja õpilasperes tehtava kasvatustöö parandamisele.

Siiski tegeles meie ajakirjandus veel vähe kaadrite ettevalmistamise küsimustega. Teatavasti on töös põllumajanduse kaadriga ka praegu veel mitmeidki puudusi. Nii näiteks tunnevad kolhoosid puudust inseneridest ja mehaanikutest, ebarahuldav on arvestusala töötajate koosseis. Brigadiridena ja ja farmijuhatajatena töötab äärmiselt vähe kõrgema ja keskharidusega spetsialiste. Nendest puudustest vabanemise teede otsimisel on ajalehtedel muidugi ees suur ja tänuväärne töö.

Ajalehtede töös on tõsiseks puuduseks, et nad on jäänud eemale põllumajandusspetsialistide ettevalmistamise planeerimisega seotud küsimuste käsitlemisest. Minevikus tegid vabariigi plaaniorganid vigu mehhanisaatorite, loomakasvatajate ja arvealatöötajate ettevalmistamise planeerimisel. Ajalehed oleksid saanud neid vigu aga aegsasti parandada. Veel praegugi täidetakse halvasti NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrust kolhooside ja sovhooside paremate noortööliste suunamisest kõrgematesse ja kesk-eriõppeasutustesse. Ka ajalehed pole sellele veel võitlevalt vahele astunud. Rohkem tahaks näha ka materjale põllumajanduslike õppeasutuste kaugõppeosakondade tööst.

Kolhooside juhtide ja spetsialistide kaadri kasvatamise parandamiseks oli tarvis igati tõhustada partei rajoonikomiteede organisaatorlikku ja poliitilist tööd. Rajoonikomiteed on kolhoositootmisele kõige lähemal ja nende kohus on kolhoosikaadriga pidevalt töötada. Seoses nende suurte ülesannetega, mis Keskkomitee pleenumite otsustes seati põllumajanduskaadri ette, pidid ka partei rajoonikomiteed oma töö sisu ja meetodeid põhjalikult muutma. Rajoonikomiteede töö täiustamisel ja ümberkorraldamisel etendasid tähtsat osa ka ajalehed.

Ajalehed valgustasid igakülgselt häid kogemusi, mida olid talletanud töös juhtiva kolhoosikaadri ja spetsialistidega partei Harju, Valga, Tapa, Kingissepa ja teised rajoonikomiteed. Erilist tähelepanu pöörasid ajalehed rajoonikomiteede uutele töö-

[48] EPA arhiiv. Tõend üliõpilaste vastuvõtu kohta 1960/61.
[49] «Rahva Hääl», 27. veebr. 1957.

meetoditele pärast NLKP XX kongressi, kui partei pidas otsustavat võitlust isikukultuse tagajärgede likvideerimise ning parteielu leninlike normide taastamise eest.

Ses suhtes olid õpetlikud EKP Harju rajoonikomitee kogemused. Ajalehed jutustasid üksikasjaliselt, kuidas partei Harju rajoonikomitee igati toetas ning suunas kolhoosikaadri initsiatiivi ja energiat, millele Keskkomitee otsused põllumajanduse alal avasid tee. Rajoonikomitee sekretärid ja instruktorid hakkasid rohkem tegelema mahajäänud kolhooside kaadriga, kusjuures seda tööd ei tehtud enam vanal viisil. Rajoonikomitee töötajad tutvusid olukorraga kohtadel ja andsid kolhooside juhtkonnale praktilist abi. Kogemustevahetamise ja abistamise eesmärgil suunas partei rajoonikomitee mahajäänud kolhooside aruande- ja valimiskoosolekutest osa võtma eesrindlike kolhooside esimehi.[50] See asjaolu, et Harju rajoonikomitee muutis oma juhtimisstiili ning hakkas kolhoosi juhtivaid töötajaid praktiliselt abistama, aitas likvideerida mitmete majanduslikult nõrkade kolhooside mahajäämuse. Heade saavutuste eest põllumajanduse arendamisel autasustati rajooni 90 töötajat ordenite ja medalitega, rajoonikomitee esimesele sekretärile H. Ilvesele, «Rahva Võidu» kolhoosi esimehele R. Mannovile ja sama kolhoosi lüpsjale A. Mikomäele omistati sotsialistliku töö kangelase austav nimetus.

Ajalehtede veergudel võtsid sõna partei rajoonikomiteede sekretärid ja instruktorid, jagades oma kogemusi töös kolhoosikaadriga. 1958. aastal esinesid «Rahva Hääles» ainuüksi ajavahemikul jaanuarist märtsini partei Tapa, Elva ja Võru rajoonikomiteede sekretärid.[51]

Ajalehed kirjutasid ka puudustest, mis esinesid rajoonikomiteede töös kaadriga, kritiseerisid neid, kes halvasti ühendasid parteipoliitilist tööd majandusalase tegevusega, neid, kes ei analüüsinud põhjalikult kolhoosides valitsevat olukorda ega abistanud kolhooside juhtkonda. Ajalehed paljastasid mõnede rajoonikomiteede väära tööstiili. Kohati lepiti ainult rajooni keskmiste näitajatega ega teatud, mis põhjusel nõrgemad kolhoosid tööga toime ei tule.

Avaldades artikleid kolhooside parteiorganisatsioonide sekretäride tööst, juhtisid toimetused alati tähelepanu sellele, et parteiorganisatsioonid liidaksid organisatsioonilise ja poliitilise töö ning kolhooside ees seisvate majanduslike ülesannete lahendamise üheks tervikuks, annaksid kolhooside juhtidele praktilist abi. Märkimisväärse tähtsusega oli rubriigi «Kolhoo-

[50] «Sovetskaja Estonia», 27. sept. 1958.
[51] «Rahva Hääl», 14. jaan., 13. veebr. ja 14. märts. 1958.

side parteiorganisatsioonid on külaelu juhid» avaldamine «Sovetskaja Estonias». Siin jutustasid oma töökogemustest vabariigi eesrindlike majandite — Tartu rajooni «Tuleviku», Tapa rajooni «Kaardiväelase» ja teiste kolhooside parteiorganisatsioonide sekretärid.[52] 1956. aasta juulis avaldatud P. Karpenko kirjutises «Kogemuste vahetamine» jutustati Läti NSV Aluksne ja Eesti NSV Antsla rajooni kolhooside partei-algorganisatsioonide sekretäride ühisest seminarist.[53] Partei-algorganisatsioonide sekretäride hulgas äratas suurt huvi V. Simbergi korrespondents, mille «Sovetskaja Estonia» avaldas rubriigis «Kirjad kolhooside parteiorganisatsioonidest».[54] «Rahva Hääl» tõi ära Viljandi rajooni «Koidu» kolhoosi partei-algorganisatsiooni sekretäri A. Sinimäe kirjutise oma töökogemustest, samuti mitu artiklit üldpealkirja all «Kolhooside partei-algorganisatsioonide sekretärid vahetavad kogemusi».[55]

Mõlemad ajalehed jutustasid põhjalikult kolhooside parteiorganisatsioonide sekretäride vabariiklikust seminarist, mis kutsuti kokku EKP Keskkomitee initsiatiivil 1958. aasta augustis. «Sovetskaja Estonia» organiseeris 1958. aastal oma veergudel kolhooside parteiorganisatsioonide sekretäride kaugõppeseminari, mis andis parteiorganisatsioonide töö parandamiseks palju häid mõtteid. Kolhooside parteiorganisatsioonid hakkasid hoolsamini kontrollima juhatuste tegevust ja õpetasid kolhoosi juhtkonda põhjalikumalt uurima majandusküsimusi.

Suurt abi andsid partei-algorganisatsioonide sekretäridele 1960. aastal «Sovetskaja Estonias» ja «Rahva Hääles» avaldatud rubriigid «Küla parteiorganisatsioonid meie päevil», «Kommunistid eesliinil», «Partei-algorganisatsioonide sekretäride tribüün» jne. Ajalehtedes oli palju huvitavaid korrespondentse partei-algorganisatsioonide kogemustest, nagu «Kommunistid juhivad» («Sovetskaja Estonia»), «Et ajaga sammu pidada», «Kolhoosnikud ütlevad: «Meie sekretär!»» («Rahva Hääl») jt.

Ehkki käesolevas artiklis pole seatud ülesandeks analüüsida spetsiaalselt küla parteiorganisatsioonide ideoloogilise töö küsimuste valgustamist ajakirjanduses, tuleb siiski rõhutada, et sellel töölõigul on suur tähtsus kolhoosikaadri kasvatamisel ja seega ka põllumajanduse ees seisvate ülesannete lahendamisel. Nagu Moskvas ideoloogilise töö küsimustes toi-

---

[52] «Sovetskaja Estonia», 12. jaan. 1956.
[53] «Sovetskaja Estonia», 14. juul. 1956.
[54] «Sovetskaja Estonia», 14. ja 18. okt. 1956.
[55] «Rahva Hääl», 7. ja 13. aug. 1958.

Et uba hästi kasvaks. Vinni sovhoosi kuivatis kontrollivad oa seemet (vasakult) sovhoosi direktor Heino Kallaste, direktori asetäitja Ilmar Laurits ja agronoom Elmar Arula.

munud üleliidulisel nõupidamisel rõhutati, saab ja tuleb ideoloogilise töö vilja kaaluda nendesamade kaaludega, millega kaalutakse meie igapäevast leiba, puuvilla, terast, malmi, liha, et tootmisalaste edusammude ja hea ideoloogilise töö vahel on olemas otsene side. Seepärast pühendabki ajakirjandus järjekindlat tähelepanu kolhoosikülas tehtavale ideoloogilisele tööle. Sellest aga, millist mõju avaldab ideoloogiline töö majanduslikele näitajatele, kirjutab EKP Kingissepa Rajoonikomitee sekretär B. Holm: «Nagu kogu ideoloogiline töö, nii ei ole ka loenguline propaganda omaette eesmärk. Seda oleme meiegi alati silmas pidanud ja allutanud selle täielikult rajooni ees seisvate majanduslike ülesannete lahendamisele. Ja kui Kingissepa rajoon sai 1961. aasta teises ja kolmandas kvartalis loomakasvatussaaduste toodangu suurendamise ning riiklike müügikohustuste eduka täitmise eest EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu rändpunalipu ja esimese preemia, siis oma osa selles on etendanud ka sihikindel loenguline töö.»[56]

1961. aastal, NLKP XXII kongressi aastal, ühendas meie ajakirjandus oma propagandistlikku tegevust veelgi tihedamalt kommunistliku ülesehitustöö aktuaalsete probleemidega, kasutades selleks mitmesuguseid materjalide esitamise vorme ja meetodeid.

Ajalehed valgustasid üksikasjaliselt NLKP XXII kongressi eelse sotsialistliku võistluse käiku. Rubriikides «NLKP XXII kongressi auks», «Töötada kommunistlikult» jne. populariseerisid ajalehed töötajate uut loomingulise aktiivsuse kasvu ja organiseerisid ühiskondlikku kontrolli võetud kohustuste täitmise üle. Ajalehed jätkasid materjalide avaldamist Eesti ja Läti kolhooside ja sovhooside vahelisest sotsialistlikust võistlusest. Nagu eelmistel aastatelgi, avaldasid nad teateid vabariigi tähtsama põllumajandusharu — loomakasvatuse arendamise käigust, tegid igas kvartalis kokkuvõtteid loomakasvatajate sotsialistlikust võistlusest.

Jutustades kolhooside ja sovhooside tugevnemisest ning võitlusest seitseaastaku kolmanda aasta ülesannete eduka täitmise eest, kasutasid ajalehed niisuguseid materjalide esitamise vorme nagu teadaanded tähtsamate tööde käigust (liha ja piima tootmisest, vasikate kokkuostmisest elanikkonnalt, külvitöödest, heina- ja viljakoristamisest, silo valmistamisest, põllumajandussaaduste müümisest riigile jne.). Avaldati olukirjeldusi, reportaaže, fotoreportaaže jne.

NLKP programmi projekti üldrahvaliku arutamise ajal, aga ka pärast NLKP XXII kongressi, tutvustasid «Rahva Hääl» ja

[56] «Eesti Kommunist» nr. 1, jaan. 1962.

«Sovetskaja Estonia» kommunistliku ülesehitustöö teoreetilisi seisukohti ja konkreetseid praktilisi ülesandeid.

Kõigis propagandistlikes artiklites oli võitlevat parteilist vaimu ja leppimatust pehkinud kodanliku ideoloogia mistahes avalduste suhtes. Need materjalid kasvatavad töölistes, kolhoosnikutes ja haritlastes kommunistlikku teadlikkust, relvastavad neid ideeliselt, peegeldavad nõukogude inimeste suurepäraseid omadusi.

Kodanlikud ideoloogid ja emigreerunud natsionalistid võltsisid Eesti põllumajanduse kollektiviseerimise kogemusi, püüdsid panna inimesi mitte uskuma seda, et Eestis võitis sotsialism ja kolhoosikord, pidasid eesti talupoja lahutamatuks omaduseks äärmist individualismi jne. See oli Nõukogude Eesti talurahva alatu laimamine, mida kõige veenvamalt kinnitab Eestis võitnud kolhoosikord. Emigrantide müüdav ajakirjandus keeb viimastel aastatel vihast, kuuldes Nõukogude Eesti sotsialistliku põllumajanduse saavutustest, ja püüab «tõestada», nagu ei tooks niisugune tootmissuhete põhjalik ümberkujundamine maal kaasa mingisugust tootlike jõudude reaalset progressi. Ajakirjandus näitas, et vabariigi kolhoositalurahvas annab oma tööga kodanlikele võltsijatele väärilise vastulöögi, paljastab nende laimupropagandat.

Põllumajanduses kasutatava energia võimsus oli 1960. aastal 982 000 hobujõudu, see on 3,4 korda suurem kui kodanlikus Eestis. Ka kvalitatiivselt on põllumajanduse energiabaas muutunud. Kodanlikus Eestis (1939. aasta 1. juuni seisuga) moodustasid mehaanilised jõumasinad 54,7 protsenti, Nõukogude Eestis oli nende erikaal aga kasvanud 1960. aastaks 95,2 protsendini.[57] 1958. aastal kasutati vabariigi põllumajanduses mitukümmend korda rohkem elektrienergiat kui kodanlikus Eestis.[58] Põllumajanduse laialdane mehhaniseerimine tõi kaasa tööviljakuse suurenemise.

Ehkki vabariigi põllumajanduses töötava elanikkonna erikaal väheneb kaks korda, on põllumajanduse kaubatoodang tublisti kasvanud. Ainuüksi viie aasta jooksul (1954—1958) suurenes Eesti NSV kolhoosides toodang ühe töövõimelise kolhoosniku kohta 40 protsenti.[59]

Nõukogude Eestis toodetakse juba tunduvalt rohkem liha, sealiha, mune, kartuleid ja köögivilja kui kodanluse võimu ajal. Ka lehmade keskmine piimatoodang on palju kõrgem kui kodanliku Eesti üksikmajapidamistes. Vabariigis toodetakse

[57] Nõukogude võimu saavutused Eestis 20 aasta jooksul. Artiklite kogumik, Tallinn, 1960, lk. 40—41.

[58] A. Müürisepp. Eesti seitseaastakul, Tallinn, 1959, lk. 61.

[59] EKP Keskkomitee arhiiv, EKP XI kongressi stenogramm, lk. 96.

ühe elaniku kohta rohkem piima ja võid kui USA-s. Mitte «taanistamine», millest kodanlikud natsionalistid omal ajal palju lärmi tegid, vaid sotsialistlik ümberkujundamine avas Eesti talurahvale tee jõukasse ja kultuursesse ellu.

Muutunud on ka eesti põllumees ise. Nõukogude Eesti kolhoosnikule on iseloomulik sügav patriotism, hool ühisvara suurendamise eest, sõprus, vastastikune abistamine ja kollektiivsustunne. «Sügav sotsialistlik künd,» ütles N. S. Hruštšov NLKP XXII kongressil, «ajas kinni üksiktalupoegade põllupeenrad ja kujundas ümber ka talupoja eraomandusliku psühholoogia.»[60]

Põllumajanduse edasine tõus on kommunistliku ülesehitustöö üheks peamiseks ja ühtlasi ka raskemaks ülesandeks. Põllumajanduse arenemise tase on rahva heaolu ja meie maal külluse loomise oluliseks määrajaks. NLKP programmis on öeldud, et «kõrvuti võimsa tööstusega on õitsva, igakülgselt arenenud ja kõrge produktiivsusega põllumajanduse loomine kommunismi ülesehitamise kohustuslik tingimus».[61]

Erakordselt suurt tähtsust omavad põllumajandussaaduste külluse loomisel NLKP Keskkomitee 1962. aasta märtsipleenumi otsused. Pleenum võttis sm. N. S. Hruštšovi ettekande põhjal vastu otsuse «Kommunistliku ülesehitustöö käesolev etapp ja partei ülesanded põllumajanduse juhtimise parandamisel». Otsuses näidatakse põllumajanduse arengus esinevad puudused ning määratakse kindlaks pakilised abinõud partei XXII kongressi ajalooliste otsuste ja NLKP uues programmis püstitatud ülesannete elluviimiseks põllumajanduse kõigis harudes.

Pleenum mõistis hukka põllumajanduse arengut pidurdava heinavälja-külvikordade süsteemi. Senine ekstensiivne maaviljeluse süsteem, milles üks kolmandik künnimaast oli heintaimede all, tagas meie vabariigi kolhoosides ja sovhoosides söötade hulga kasvu ning järelikult ka liha- ja piimatoodangu tõstmise teatava piirini. Pole juhuslik, et Eesti NSV-s jäi nende produktide tootmine ja varumine 1961. aastal põhiliselt samale tasemele mis eelmiselgi aastal.

Põllumajandussaaduste tootmise edaspidine suurendamine nõudis intensiivsema põlluharimise rakendamist. NLKP Keskkomitee märtsipleenum rõhutaski, et loomakasvatuses tuleb panna pearõhk söötade tootmise suurendamisele. Tuleb õpe-

---

[60] N. S. Hruštšov. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmist. Ettekanne Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongressile, Tallinn, 1961, lk. 32.

[61] Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn, 1961, lk. 70.

tada inimesi kasvatama suuri maisisaake, suhkrupeeti, hernest, uba, porgandeid.

Teostades üleminekut intensiivsemale maaviljeluse süsteemile, kavatsevad Eesti NSV kolhoosid ja sovhoosid suurendada käesoleval aastal teravilja külvipinda. Eelkõige pannakse rõhku kaunviljade külvipinna laiendamisele, suurendades seda umbes 4 korda; odra külvipind suureneb 32% võrra, maisi (siloks) külvipind 43% võrra, suhkrupeedi külvipind 6 korda.[62]

NLKP Keskkomitee märtsipleenum tunnistas vajalikuks teostada meie maal põllumajanduse juhtimise ümberkorraldamine ning luua oblastites, kraides ja vabariikides põllumajandusliku tootmise juhtimiseks territoriaalsed tootmisvalitsused ning asutada põllumajanduskomiteed. Luuakse samuti üleliiduline põllumajanduskomitee.

Pleenumi otsuses rõhutatakse, et parteiorganisatsioonide organiseerimistöös peab olema peamiseks töötajate kasvatamine parimate eeskujude ja eesrindlike töösaavutuste najal, teaduse saavutuste ja eesrindlike kogemuste tootmisse juurutamine. See, mida rakendavad eesrindlikud majandid kõrge tootmistaseme saavutamisel, peab muutuma jõukohaseks kõikidele kolhoosidele ja sovhoosidele.

Põllumajanduse edasine tõus ja toiduainete tootmise suurendamine on kogu partei, kogu rahva üritus. Praegu areneb laial rindel võitlus partei XXII kongressi ja märtsipleenumi otsuste elluviimise eest.

Kõik need suured muudatused, mis viimasel ajal on meie põllumajanduses toimunud, on leidnud elavat kajastamist ajakirjanduses. Ajakirjandus on igati kaasa aidanud nende muudatuste kujunemisele, meie kolhoositalurahva kasvatamisele, nende veenmisele uue võidus, nende innustamisele põllumajandussaaduste külluse loomisele. Kujukas on selles mõttes Viljandi rajooni «Paala» kolhoosi esimehe H. Uue sõnavõtt «Rahva Hääles». Ta ütleb: «Hindan ajalehes eelkõige seda osa, mis valgustab teiste kolhooside töö kogemusi. Kujutlege vaid ette, mis juhtuks, kui näiteks ajalehti enam ei ilmuks? Meie jääksime siis kui pimeduses kobavateks inimesteks, kes ei tea, mida teevad teised kolhoosid . . .»[63]

---

[62] «Rahva Hääl», 9. märts. 1962.
[63] «Rahva Hääl», 5. mail 1955.

KOMMUNISTLIKU KASVATUSE TEEMADEL

F. GRODINSKI,
ajalehe «Pärnu Kommunist» toimetaja

«... Programmi tees: kool peab arendama lastes armastust töö ja teadmiste vastu, kujundama noort põlvkonda kommunistliku teadlikkuse ja kõlbluse vaimus.

Teostamine: pedagoogide kirjutisi noore põlvkonna kommunistlikust kasvatusest; olupilte tootmisõpetuse eriklassidest tööstusettevõtete juures, samuti tööõpetuse sidumisest kooliõpingutega.

... Programmi tees: tööpäeva lühendamine ja elanikkonna elutaseme tunduv tõus loovad tingimused kõrgema või keskeerihariduse saamiseks kõigile, kes õppida soovivad.

Teostamine: fotoreportaaže neist, kes õpivad; juhtkiri õppimise vajadusest; olupilte konsultatsioonipunktidest, kaugõppijaist, keeltekoolist.

... Programmi tees: perekonna kasvatuslik mõju peab järjest orgaanilisemalt seostuma ühiskondliku kasvatusega.

Teostamine: olukirjeldus V. I. Lenini nimelise kolhoosi brigadirist sm. Jaanistest, kelle 8 last käivad kolhoosis tööl; pedagoogide sõnavõtte sel teemal.»

Need on väljavõtted ajalehe «Pärnu Kommunist» toimetuse perspektiivplaanist, mille alusel valgustame NLKP XXII kongressi otsuste elluviimist.

Perspektiivsed tulevikuplaanid on (või vähemalt peavad olema) kõigil toimetustel, alates keskajalehtedest ja lõpetades seinalehtedega, muidu kajastaksime elu ja eesmärke äärmiselt kaootiliselt ning vaeselt. Nende koostamisel on vaieldud, tehtud etteheiteid, rõõmustatud ja nõu antud. Paljud kavatsused on toimetusel juba teoks saanud, veelgi rohkem ootab aga kättevõtmist ja leheveergudele viimist.

Eespool tsiteeritud lõigud puudutavad koolielu. Kuid samasugused plaanid on teistelgi osakondadel. Sirvime ajalehe-

kausta ja vaatame, mida pärast kongressi on avaldanud näiteks kultuuriosakond. Juba pealkirjad räägivad mõndagi: «Kasva ja kasvata» (juhtkiri), «Avalik kiri noorukile, kes asub meheteele», «Nii kujuneb ilumeel», «Noored ja küla kultuurikolle (järeldusi lugeja kirjast)», «Kasvatada uut inimest», «Mis partei-algorganisatsioonil arutamata jäi», «Uued ülesanded kohustavad rohkemaks», «Tugevdada kasvatustööd sportlaskonnas».

«Pärnu Kommunistis» pole olemas erilist «kasvatustöö osakonda», ei koosseisulist ega mittekoosseisulist. Ja küllap see on ka õige, sest kasvatusprobleemidega peavad nii või teisiti tegelema kõik toimetuse osakonnad, kõik ajakirjanikud. Esmajoones küll need, kes otseselt räägivad kaasa partei elu, propaganda, kultuuri, koolide, ametiühingute, noorsoo jt. ideoloogilistel aladel, kuid eemale ei saa jääda ka majanduslikud osakonnad (tööstus-, põllumajandus-, kalandus-, kaubandus-, olustiku- jt osakonnad, kus need olemas on). Majandus ju ei arene ilma inimesteta. Parimadki konveierid, traktorid ja protsendid on surnud suurused, kui nende taga ei nähta elavat inimest. Näiteks tööstusosakonnal, kes kirjutab tehnilisest progressist, pole sugugi ükskõik, missugused on ettevõtete kollektiivid, nende poliitiline teadlikkus, kõlbeline pale, kuidas inimestes kujuneb kommunistlik töössesuhtumine. Sama maksab ka põllumajandusosakonna kohta. Ajakirjanik, kes kommunistliku kasvatuse probleemide eest põgenedes püüab lukustada end oma eriala või «profiili» kitsasse tsitadelli, on lihtsalt eksiteel.

Me kirjutame inimesest ja inimese jaoks. Tema, kõigi materiaalsete ja vaimsete hüvede looja, väärib aukohta kogu meie perioodikas, eranditult igas numbris.

Jah, väärib... Aga kas meie lehed alati ja kõikjal seda kohta talle annavad? Kui tihti loed lugu, milles inimest annab tikutulega taga otsida...

Kasvatusvahendite rikkalikus arsenalis on üheks mõjuvamaks hea eeskuju. Neid võime leida külluses igal sammul, kõikjal meie endi ümber. Parimate eeskujude ja kogemuste tutvustamine ajaleheveergudel on raske, kuid seda tänuväärsem kohustus. Sellel tööpõllul on ka «Pärnu Kommunist» püüdnud mitte maha jääda NLKP programmi nõuetest. Jutustusi — nii sõnas kui pildis — tublidest nõukogude inimestest, «majakatest», nende mõtetest ja toimingutest leiame peaaegu igast ajalehenumbrist. Sagedaseks kõneaineks on kommunistlikust võistlusest osavõtjad, tööentusiastid tehasekonveierite juurest, merelt, farmidest, laantest, rahva tervise eest hoolitsejad, sirguva põlvkonna kasvatajad.

Kas võime sellega nüüd rahule jääda? Põrmugi mitte! Kir-

jutatud on küll palju — ja siiski nii vähe! Näib paradoksina, aga ometi on see nõnda. Kitsas on meie kõnealuste ring, sageli korduvad ikka ühed ja samad nimed. Justkui polekski teisi, keda üllas eeskuju nakatab, kutsub järgnema. Kus on öeldud, et «majakatest» rääkides tohime unustada «keskmisi» töötajaid, kes päevast päeva, ilma liigse kära ja reklaamita ületavad oma kohustusi? Võib ju tänane «keskmine» töötaja homme tõusta «majakaks». Ja eks pea ajakirjanduski selleks oma osa andma.

Muidugi seavad need teemad ka ajakirjanikule endale tõsiseid nõudeid. Ajakirjast «Sovetskaja Petšatj» jäi meelde niisugune tabav mõte. Et kirjutada, ütleme, tulekahjust pilvelõhkuja 70-ndal korrusel või gangsterite tagaajamisest, selleks pole vaja kuigi suuri loomingulisi võimeid. Peab ainult oskama «ridu teha». Ent kes tahab lugejaskonnale jutustada näiteks põhjustest, mis sundisid Valentina Gaganovat astuma sammu, millest hiljem kujunes uue, erakordselt progressiivse liikumise algus, see autor peab suutma hoopis enamat. Ainult «ridade tegemise» oskusega pole siin midagi peale hakata. See ajakirjanik peab omama küpset poliitilist vaistu, oskama tungida nähtuste sisusse, inimese hingeellu.

Seesuguseid jõude meil leidub. Ja mitte üksnes toimetuse koosseisus, vaid ka ajalehe aktiivi hulgas. Kutseliste ajakirjanike kõrval on andnud meeldejäävaid jutustusi nõukogude inimestest linna komsomolikomitee töötaja Ene Tamm, Häädemeeste keskkooli õpetaja Enda Kallas, Pärnu draamateatri töötaja Koidula Soosalu, Sauga külanõukogu esimees Ilmar Mõis. Samal alal on edukalt proovinud jõudu ka kombinaadi «Viisnurk» töötajad Olev Lugus, Gunnar Holm ja Rein Aru, sporditreener Aksel Randmer, kalakonservikombinaadi tööline Osvald Taul. Peaaegu kõik nad nagu paljud teisedki on saanud oma esimesed žurnalistikaalased tarkused toimetuse juures tegutsevas kirjasaatjate koolis.

Sääraseid autoreid vajame palju, mitmekordselt rohkem, kui neid praegu on. Kuid veelgi suurem töö seisab ees kirjutajate meisterlikkuse tõstmisel. Kui tihti kohtame «Pärnu Kommunistis» (ja mitte ainult selles) kirjanduslikke portreesid, mis on kirjutatud kuivalt ja mornilt, ikka ühe ja sama stambi järgi. Ning seda nii sisus, ülesehituses kui ka ütlemisviisis. Jutustuse kangelane muudetakse mingiks ajakirjanduslikuks «masstooteks», mis paratamatult viib kirjutise kasvatusliku väärtuse järsult alla.

Ei, kõigis meie kirjutistes peab tuksuma elu. Vajame kirglikke, publitsistlikke sõnavõtte meie päevade kangelaste kohta. Sõnavõtte, mis tulevad südamest ja lähevad südamesse. Aja-

Nõukogude Eesti rajooniajalehti 1961. aastal.

lehenumber pole täisväärtuslik, kui selles puudub hea, armastusega kirjutatud olupilt või optimistlik foto meie kaasajast.

Inimesi on mitmesuguseid. Räägitakse, et ebard võib pesitseda teinekord paremaski perekonnas. Pole meie suures, paljumiljonilises pereski veel kadunud need, keda kapitalistlike

igandite koorem või kahjulikud mõjud kisuvad sügavale kuristikku. Olgu tegemist muidusööjaga, huligaaniga, joomariga, ahnitsejaga või muul viisil meie nõukogude seaduste ja moraali vastu eksijaga — ta on rahvale risuks jalus, tumestab kaaskodanike loomisrõõmu, meil on häbi tema pärast. Üldsus taunib seesuguseid igandikandjaid, teeb kõik, mis võimalik, et neid õigele teele juhtida. Ja ajakirjandusel on siin vägagi kaaluv sõna kaasa rääkida.

Tõepoolest, me kirjutame neist palju. Vähe leidub «Pärnu Kommunisti» numbreid, kus see teema nii või teisiti ei kajastuks. Võiks loetleda mitmeidki õnnestunud följetone, korrespondentse, artikleid, kriitilisi signaale, fotosüüdistusi jt. materjale, millede kaudu tuuakse sotsialistliku ühiselu reeglite rikkujad avalikkuse süüpinki. Tõhusa löögi andis igandite ja nende kandjate pihta ka meie tänavune satiirivõistlus, mis tõi toimetuse portfelli üle 100 töö. Avaldatud võistlustööde hulgast väärivad mitmedki äramärkimist. Nii sihib A. Korp oma följetonis «Ärge mind puutuge» kriitikanoole paadunud individualisti pihta. Följetonis «Tutvugem — Peeter Suurtask» naerab A. Kiil välja osava muidusööja, kelle toitepinnaks on kaaskodanike kergeusklikkus. Selle kohta, kuidas kogemuste vahetamise sildi all teinekord lihtsalt raisatakse aega ja raha joominguteks, võtab sõna A. Leinbock. Mõningaid juhtivaid töötajaid, kes mugavusest ei viitsi aktiivi kasvatamisega vaeva näha, kritiseerib A. Korp oma följetonis «Ühiskonnategelane». «Analüüs» — niisugust nimetust kannab I. Mõisa följeton, milles naerdakse välja kolhoosi etteotsa sattunud logardit. G. Ratase «Potilill» on lugu noorest inimesest, kes hõljub väikekodanlike tõekspidamiste udus . . .

Kahjuks ei pääse siingi mööda mõnest «agast».

Me kirjutame eksijast — ja unustame ta, kaotame silmist. Me ei tunne hiljem huvi, missuguseid tulemusi me oma kirjutisega saavutasime. On eksinu hakanud pärast avalikku kriitikat end parandama? Jätkab ta korrarikkumisi vanas vaimus? Või langeb ta koguni veelgi sügavamale? Kardan, et ainult vähesed toimetused on seda järjekindlalt jälginud.

Edasi. Enamasti kirjutame ikka neist, kes halvale teele libisevad, haruharva aga neist, kes heale teele tagasi tulevad, püüavad end parandada, korralikeks inimesteks muutuda. Aga need viimased on ju ajakirjandusele eriti tänuväärseks kõneaineks. Kujutab ju iga niisugune juhtum endast meie ühiskonna tähtsat võitu halva üle, tõestab kollektiivse kasvatuse ravivat mõju ning peale kõige muu võib-olla julgustab mõndagi teist tervenejat, kes omal jõul ei jaksa pahest lõplikult jagu saada. Siin peaksime sagedamini ja sügavalt mõtlema niisugusele

suurepärasele näitele, mille tõi ühes kõnes N. S. Hruštšov oma kirjavahetusest inimesega, kes oli vabanenud kinnipidamiskohast!

Niisugust tervendavat jõudu omab üksnes sotsialistlik ühiskondlik kord, kus inimene on inimesele sõber, seltsimees ja vend. Kui kontrastselt erineb sellest kapitalism, mis inimesi massiliselt tõukab hävingusse!

Kas me seda kontrasti trükisõnas küllaldaselt kajastame? Kas oskame oma kasvatustöös tugineda lugematutele teistele eelistele, mida sotsialism kõigile töötajaile pakub?

... Inimene haigestub. Talle tuleb arst koju, kui vaja — suunab polikliinikusse, haiglasse. Mõne aja pärast inimene terveneb. Teda raviti tasuta. Vähe sellest — päevade eest, millal ta töölt puudus, talle tasutakse, ehkki tema tööd pidi sel ajal tegema keegi teine. Ja inimene pöördub ajalehe poole kirjaga, mis algab sõnaga «Tänuavaldus» ...

... Treial lõpetab instituudi ja saab kätte inseneripaberid. Tema tehase juhtkonda aga noomitakse, et «vähe suunate inimesi õppima ettevõtte kulul!» ...

... Lihtne kolhoosnik valitakse Ülemnõukogu saadikuks või ta mõistab kaasistujana kohtumajas kohut ... Pensionär veedab oma vanaduspäevi muretult ... Tasulised puhkused ... Müüjateta kauplus, kus ainsaks kontrolöriks on klientuuri ausus ...

Need on tuttavad killud meie argipäevast. Tüüpilised. Kas me alati mõtleme nendele? Uus aeg on juurdunud meisse nii sügavasti, et paljut oleme hakanud pidama endastmõistetavaks. Ise kasvades ning kasvavate inimeste ja sündmuste keskel olles me vahel nagu ei märkakski neid enam.

Aga siiski. Kas me teinekord ei kipu liiga kiiresti harjuma? Artiklis «Et meie tunded ei nürineks», mis ilmus meie ajalehes NLKP XXII kongressi päevil, kirjutab Rudolf Aller:

«... On vaja, et me vahetevahel peatuksime, heidaksime pilgu oma majapidamisele, vaataksime, kui kaugele oleme jõudnud, milliseid kõrgusi vallutanud. Et me ei unustaks. Et oskaksime kõike seda hinnata, mida oleme loonud ... Säilitagem võime oma saavutuste üle uhkust tunda, neid imetluse ja vaimustusega meenutada — isegi siis veel, kui need on muutunud meie igapäevase elu koostisosaks.»

Arvan, et neid sõnu võib adresseerida mõnelegi toimetusele, vähemalt meie omale kindlasti. Ajalehe kasvatuslik mõju oleks võrratult tugevam, kui me järjekindlalt valgustaksime neid hüvesid, mis sotsialistlik kord on toonud töötegijaile ning mille nimel on võidelnud ja võitleb Kommunistlik Partei. Jutt pole üksnes materiaalsest heaolust, ehkki ka siin kasutame harva materjale tegelikkusest (näiteks ühe perekonna büdžeti

analüüs, osasaamine ühiskondlikest tarbimisfondidest jne.). Vähem tähtis pole ka inimese ühiskondliku positsiooni muutumine. Julgemini näidakem, kuidas iga nõukogude töötaja muutub aktiivseks ühiskonnategelaseks, kes räägib kaasa kaaluka sõna kommunistlikus ülesehitustöös. Ta valib või vajaduse korral kutsub ära saadikuid, kohtunikke, võib kritiseerida vastutavaid töötajaid. Aga küllap paljudel on selgesti meeles, kuidas siinsamas meie kodukohas veel mõned aastakümned tagasi käis niisuguse tööinimese käsi, kes julges kritiseerida, ütleme, vabrikanti või kellel tuli pähe hakata nõudma kohtuniku tagandamist . . .

Jah, osakem hinnata oma revolutsiooni saavutusi. Erilisel kohal on nende hulgas rahvaste sõprus. Kas pole meie tegelikkus ammendamatuks varasalveks ajakirjanikule, kes soovib näidetega tõestada, kuidas kommunismiehitaja moraalikoodeksi need printsiibid ellu juurduvad?

. . . Pärnu 1. keskkoolile saabus ühel päeval postipakk. Lähtejaam — Kasahhi NSV pealinn Alma-Ata. Kasti avamisel selgus, et selles olid suured punased õunad. Kellelt? Kellele? Põnevusega avati kaaskirja ümbrik. Saatjaks osutus lihtne kasahhi naine, vabrikutööline Barzaksõnova. Kevadel oli ta Pärnus oma puhkust veetes kohanud VI klassi õpilasi. «Tahan nendega ka edaspidi sõprust säilitada,» kirjutas ta . . .

Selle episoodiga alustab kooli direktor E. Roosna oma kirjutist «Rahvaste sõprus ja vendlus». Kui palju huvitavat on pedagoogil pajatada oma kasvandike sõprussidemeist! Rahvusvahelises pioneerilaagris Bulgaarias sai Laine Simson tuttavaks paljude kooliõpilastega sotsialismimaadest. Nüüd kirjutatakse talle Bulgaariast, Poolast, Saksa DV-st . . . XI klassi õpilane Hella Raa sai Viiburisse sõitval laeval kokku Lumumba-nimelise Rahvaste Sõpruse Ülikooli üliõpilastega. Vastastikku pigistasid kätt eesti tütarlaps, jaapanlanna, noormees ja neiu Aafrikast . . . Zoja Tohv leidis endale sõbra Ukraina pioneeride seast, Galina Lillemets Leningradist, Urve Lammet Sevastoopolist ja Ašhabadist . . . On see siis üksnes 1. keskkoolis nõnda?

« . . . Astume autobussi, poetame kassasse oma neli kopikat ja sõidame. Ning siis meenub, et selle mugava sõiduki on valmistanud Lvovi meistrite käed . . . Istume kontserdisaalis. Muusika köidab ja vaimustab meid. Teame, et selle on loonud Aram Hatšaturjan, andeka armeenia rahva poeg . . . Kogu ääretu Nõukogudemaa, kõik tema varad ja rikkused on saanud selle maa rahvaste ühiseks omandiks . . .» Need mõtted avaldas A. Korp oma kirjutises «Rahvaste sõpruse klubi». Autor jutustab Pärnu kuurordi klubist, kus kohtuvad eestlased, venelased, lätlased, leedulased, kasahhid, grusiinlased ja paljude vennas-

rahvaste esindajad. Igaüks toob siia kaasa killukese oma rahvuslikust omapärast, tavadest ja kommetest. Kuid lahkudes on ta südamesopis häid mälestusi uutest sõpradest.

Pärnu piirkonna «Kaluri» kolhoosi kalamehed Mats Koidu, Endel Adamson ja Paul Kivaste sõitsid Riia lahele järjekordsele püügiretkele. Kuid juhtus õnnetus: paadi mootor läks rikki, ankruköis purunes ja mehed jäid merehätta. Jääsupis ja tugevas tormis triivimine kestis ühtejärge peaaegu nädala. Kodurandades oldi mures. Mures olid eestlased, lätlased, venelased... Merehädaliste leidmiseks ja päästmiseks pingutasid jõudu Pärnu, Tallinn, Kingissepp, Riia, Leningrad, Salacgriva, isegi Moskva... Ja mehed päästeti õnnelikult.

Meie toimetuse töötajad külastasid neid kalureid vahetult pärast õnnelikku kojujõudmist. Üks neist, Paul Kivaste, rääkis: «Minu ja mu kaaslaste päästmiseks ei olnud nõukogude võimul ja meie parteil millestki kahju. Arvan, et kui kõik vaev ja kulud rahasse ümber arvestada, siis ei jätkuks vist küll meie kolhoosi aastasest sissetulekust...» Aga missugust summat on väärt meeste peamine päästja — rahvaste sõprus?...

Mida võib kapitalistlik ühiskond sellele vastu seada? Lintšikohut Ameerika Ühendriikides... Koonduslaagreid Lõuna-Aafrikas...

Ei, kuhu sa ka ei vaataks, kõikjal kohtad erinevusi, mille pärast iga kapitalismimaa võib meid hambaid kiristades sügavalt kadestada!

Meie aeg on ääretult rikas faktide poolest, milledes lugeja näeb sootuks enamat kui ainult «viimaseid uudiseid». See on NLKP programmi elluviimise kroonika. Igas õigesti valgustatud sündmuses peitub oma kasvatuslik tuum. Heade sõnumite üle tuntakse siirast rõõmu, need süvendavad patriootlikku uhkustunnet, sütitavad. Nad on tänuväärseks toiduks ka propagandisti, lektori, agitaatori uurivale, üldistavale mõttele, aitavad ilmestada nendegi sõnavõtte. On ju poliitharidus, loenguline propaganda, sõnaline ja näitlik agitatsioon meie partei võitlusvahendite hulgas uue, kommunistliku ühiskonna inimese kujundamisel praegu tähtsamad kui kunagi varem. Jõuliselt kõlab parteiline tõesõna brigaadides, tsehhides, vahetustes, punanurkades, loengusaalides, töötajate kodudes, tiivustades rahvahulki NLKP programmi elluviimisele.

Kuidas kajastame parteiorganisatsioonide neid töölõike ajalehes? Toimetuse partei elu osakonna laialdases vaateväljas on need teemad kesksel kohal. Leidub häid korrespondentse ja sõnumeid õppustest, loengutest, vestlustest. On antud sõna vastutavatele parteitöötajatele, algorganisatsioonide sekretäridele, propagandistidele, lektoritele. Ja nende sõnavõttude hul-

gas on mitmed paistnud silma oma kaalukuse poolest. Kuid seesuguseid autoreid ja kirjutisi vajame mitmekordselt rohkem. Meid häirib ka sisuline ühekülgsus. Enamalt jaolt on vaatluse all organisatsiooniline külg: missugused teemad olid kavas, kui palju inimesi võttis õppusest või loengust osa, arvulised võrdlused möödunud aasta olukordadega. Muidugi on ka niisugused andmed vajalikud. Ent siiski ei tohiks need varjutada sisulist analüüsi. Väga harva tungime sisusse, kontrollime kvaliteeti — mida õppus või loeng andis kuulajaskonnale uut, kuidas seoti teoreetilisi teese igapäevase töö ja eluga.

Partei teeb kasvatustööd ka arvukate teiste vahenditega, millede hulgas pole kaugeltki viimasel kohal näiteks kommunistide isiklik eeskuju, parteikoosolekud jt. üritused. Tunnistagem avameelselt, et seda tööd valgustame veel halvasti. Koosolekute kirjelduste trafaretsus on muutunud juba otse kõnekäänuks. Ent kui parteikoosolekuid õigusega nimetatakse kommunistliku kasvatuse kooliks, siis püüdkem jõuda nii kaugele, et ka meie kirjutised nende koosolekute kohta samasugusteks muutuksid!

Partei väsimatu töö tulemusena inimesed kasvavad ja karastuvad. Selle arengu loomulikuks ja loogiliseks järelduseks on NLKP ridade suurenemine, üha väljapaistvamad saavutused seitseaastaku rinnetel. Meilt, ajakirjanikelt, aga nõuab see üha kategoorilisemalt: rohkem häid kirjutisi nendel teemadel!

Aeg tormab edasi, tuues kaasa järjest uusi, kommunismiajastule iseloomulikke jooni mitte üksnes tootmises, tehnikas, teaduses, kultuuris, vaid ka inimeses endas. Kõigesse sellesse annab oma osa ka ajakirjanik, alati otsiv, mõtisklev, rahutu. Temagi kasvab koos oma kangelastega, nendega õlg õla kõrval võideldes. Kas pole see teadmine parimaks tiivustajaks ja vaevatasuks?

ÜHISELT JÕUAB RUTEM

I. OBRAM,
EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi teaduslik töötaja

«Toimetuse töö on juba kord selline, et kohtud üha uute inimestega. Igaühel neist on oma iseloom, oma elutõde ja saatus. Ühtedega katkeb side juba hüvastijätul, teisele oled tükike maad teekaaslaseks, mõnest kannad kaua endas killukest, mõni jääb aga sinuga alatiseks.»

Sellise kärpega alustab toimetuse töötaja L. Randmaa (pseudonüüm artikli all on küll liigne tagasihoidlikkus!) ümberjutustust oma vestlusest arstiga, kes oma tervist kaalule pannes päästis noore bakuulase, tuukri Georgi Aramjantsi. Napisõnaliselt, kuid erutavalt räägib autor sellest, kuidas sajad Aramjantsile võhivõõrad inimesed võitlesid tund tunni kõrval tema elu eest.

Artikkel lõpeb nii:

«Mees teisel pool lauda tõstab naeratades pea. «Nüüd on tuuker haiglas ja paraneb. Igatseb ainult jälle oma seltsimeeste järele. Bakuust aga saadeti tehasele telegramm — «Bakinski Rabotši» metallistid suruvad kätt oma eesti kolleegidel ennastsalgava käitumise eest. Head seltsimehed on meie Georgi Aramjantsil.»

Nõustud selle tagasihoidliku mehega. Äkki tajud imeselgesti — on hea, et su kõrval on sellised inimesed nagu Krassilnikov, nagu Reiner, Hallik, Maiori ja su vestluskaaslane kommunist Konstantin Rapoport. Ja neid on tuhandeid.»

Sama arvamust jagab ka artikli lugeja. Võib nõustuda ka eespool tsiteeritud mõtliku sissejuhatusega ajakirjaniku võimalustest kohata mitmesuguseid inimesi, õppida neid hindama ja õpetada seda ka lugejatele. Selles artiklis, mis on avaldatud ajalehe «Noorte Hääl» 1960. aasta esimeses numbris, räägib autor arsti kangelaslikkuse kõrval ka meie maa rahvaste sõprusest. Ja seda ilma pealetükkivuseta, sõnaühend «rahvaste

sõprus» artiklis puudub, ent ometi on see artiklit läbivaks juhtmotiiviks.

Kasvatada töötajaid rahvaste sõpruse ja proletaarse internatsionalismi vaimus, osata näha ja näidata rahvaste sõpruse viljastavat mõju mitmesugustel elualadel on meie parteitöö ja parteilise ajakirjanduse üheks põhiülesandeks. Käesolevas kirjutises on püütud vaadelda, kuidas meie ajakirjanduses on valgustatud rahvaste sõpruse probleeme viimastel aastatel. Ülevaade ei pretendeeri väga põhjalikule analüüsile, sest vaatluse all on ainult ajalehed «Rahva Hääl» ja «Noorte Hääl».

Üheks tüsedamaks teoreetiliseks artikliks meie viimase kahe aasta ajalehtedes oli E. Jaanimäe kirjutis «Sotsialistlike rahvuste edasine lähenemine ja õitseng». Autor näitab, et «sotsialismi täielik ja lõplik võit meie maal, kommunismi laiahaardeline ehitamine on ühtlasi Kommunistliku Partei poolt sihikindlalt ellu viidud leninliku rahvuspoliitika tulemus, rahvusküsimuse eduka lahendamise tulemus.

Nõukogude Liidus elab üle 120 suure ja väikese rahvuse, rahva, hõimu ja etnilise grupi. Neid kõiki seovad vankumatud sõpruse ja vennaliku koostöö sidemed, nad töötavad käsikäes, õlg õla kõrval ühise suure pere võrdõiguslike liikmetena . . .»[1] Kirjutises on räägitud sellest, kuidas sotsialismi ehitamise käigus kujunesid endised kodanlikud rahvused ümber uuteks, sotsialistlikeks rahvusteks. Avades lühidalt sotsialistlike rahvuste olemuse, rõhutab E. Jaanimägi Kommunistliku Partei osa meie maa rahvaste kasvatamisel rahvaste sõpruse vaimus.

Autor toob ilmekaid näiteid meie vabariigi sidemetest vennasvabariikidega. «Kui me kujutame endale hetkeks ette Nõukogude Liidu kaarti, millele on tõmmatud jooned, mis ühendavad Nõukogude Eestit kõigi nende punktidega, kust me saame toorainet, masinaid, sisseseadeid, kaupu ja kuhu me viime välja oma tööstuse ja põllumajanduse toodangut, siis näeme, et meie majanduspiirkond on seotud kõigi liiduvabariikidega ja peaaegu kõigi rahvamajanduse nõukogudega. Vabariigi Rahvamajanduse Nõukogu ettevõtete toodangut veetakse praegu välja 96 majanduspiirkonda. Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu ettevõtted saavad endale omakorda vajalikku toodangut teiste liiduvabariikide 93 rahvamajanduse nõukogult.»[2]

Artiklis on käsitletud veel rahvaste sõpruse avaldumist

[1] «Rahva Hääl», 8. juul. 1961.
[2] Samas.

sotsialistlikus võistluses, rahvuskultuuride vastastikuses rikastamises ning on näidatud, et sotsialistlike rahvuste lähenemise protsess haarab nõukogude inimeste elu kõiki külgi, alates ühisest loovast tööst kommunismi ehitamisel ja lõpetades perekondlike suhetega.

Suurt tähelepanu on pööratud ka vene keele tähtsusele. On alla kriipsutatud, et vene keele tundmine annab Nõukogude Liidu rahvastele võimaluse vene ja kogu maailma kultuuri rikkalike varasalvede kasutamiseks, aitab kaasa nende rahvusliku kultuuri arenemisele.

Eri artikli pühendas vene keele tähtsusele, selle õppimise ja õpetamise probleemidele NLKP programmi projekti üldrahvaliku arutluse käigus Tartu Riikliku Ülikooli Ajaloo-Keeleteaduskonna prodekaan L. Eringson. Tabava pealkirja all «Keel, mis lähendab rahvaid» propageerib autor vene keele õppimist. Kirjutises näidatakse, et vene keelt õpitakse praegu kõikjal, ja esitatakse küsimus:

«Miks seda tehakse?»

«Mitte ainult sellepärast, et vene keel on Lenini, Herzeni ja Tšernõševski, Puškini ja Tolstoi, Lomonossovi ja Mendelejevi keel, vaid veel ka sellepärast, et see on Juri Gagarini ja German Titovi keel, sellepärast, et just vene keeles sündisid sõnad «sputnik» ja «lunnik». Just vene keeles on sõna «vostok» omandanud senise ilmakaare tähenduse kõrval veel ka tsivilisatsiooni ajaloos esimeste kosmoselaevade nimetuse.»[3]

Sellest ja teistest näidetest teeb autor järelduse, et vene keelt peetakse kõikjal õigusega maailma tsivilisatsiooni keeleks.

Võideldes mõnel pool esineva vene keele õppimise vajaduse alahindamise vastu, avaldab autor arvamust, et rikkumata vabatahtlikkuse põhimõtet, tuleb samal ajal ikkagi tarvitusele võtta mõningaid ergutusabinõusid, mille tulemusena iga NSV Liidu kodanik, sõltumata oma rahvuslikust kuuluvusest, õpiks valdama vene keelt — keelt, mis aitab ehitada kommunismi, tugevdada ja arendada rahvaste sõprust, lähendada rahvusi ja vastastikku rikastada rahvuskultuure.

NLKP XXI ja XXII kongress pöörasid suurt tähelepanu sirguva põlvkonna kasvatamisele. Selle tähtsaks komponendiks on noorte kasvatamine rahvaste sõpruse ja proletaarse internatsionalismi vaimus. Mitmed artiklid ongi pühendatud nendele probleemidele.

Tartu Riikliku Ülikooli aspirandi H. Palametsa sulest aval-

---

[3] «Noorte Hääl», 6. sept. 1961.

dati möödunud aastal «Rahva Hääles» kaks analüüsivat artiklit. Esimene neist on pühendatud Tartu 2. keskkooli kogemustele.

Autor kirjutab:

«Tartu 2. keskkoolis on rahvaste sõpruse ja proletaarse internatsionalismi kasvatamisel aastate jooksul välja kujunenud kindlad traditsioonid. Koolis edukalt tegutsev võõrkeelte klubi on igal õppeaastal korraldanud rahvaste sõpruse õhtuid. Nii mõnelgi korral on nendest õhtutest osa võtnud Tartus külaskäigul viibinud rahvademokraatiamaade noored. Vahetu kontakt noortega vennasvabariikidest ja välisriikidest on andnud hoogu ja elevust nende ürituste korraldamiseks.

Käesoleval õppeaastal oli Tartu 2. keskkooli rahvaste sõpruse festival, kuhu tulid külla Bresti, Kaunase, Jelgava ja Leningradi koolide õpilased ja õpetajad. Festivalipäevad kujunesid nii külalistele kui vastuvõtjatele suureks elamuseks. Rahvaste sõpruse mõiste omandas festivalist osavõtjate juures hoopis südamlikuma ja konkreetsema sisu. Sõlmitud sõprussidemed tugevnevad pidevalt. Iga päev toob post nüüd Tartu 2. keskkooli kirju Valgevenest, Leedust, Lätist ja Leningradist.»[4]

Lõpuks teeb H. Palamets järelduse, et Tartu 2. keskkoolis on veel paljugi teha rahvaste sõpruse ja proletaarse internatsionalismi kasvatamiseks, kuid tehtugi üle võib tunda rõõmu ja rahulolu. Selles töölõigus on kool õigel teel ja läheb kindlalt edasi paremate tulemuste poole.

Sama autori teine artikkel on avaldatud rubriigis «Viime ellu NLKP XXII kongressi otsused» ja kannab pealkirja «Milliseid töövorme kasutada?» ning alapealkirja «Nõukogude patriotismi ja sotsialistliku internatsionalismi tunde kasvatamisest õpilastes».

H. Palamets kaalub selles metoodilisi probleeme, kuidas kasvavas põlvkonnas kasvatada armastust ja lugupidamist meie nõukogude kodumaa ja sotsialismileeri maade vastu ning kuidas kasutada paremini NLKP XXII kongressi materjale ja muuta nendes dokumentides kavandatud kommunismi ülesehitamise hiiglaslik plaan meie õpilastele lähedaseks ja omaseks.

«Püstitatud eesmärgi saavutamiseks tuleb alustada NLKP programmi põhiliste seisukohtade tutvustamisest, et õpilastel kujuneks perpektiivne kujutlus kommunismi ülesehitamise plaanist. Selle töö tulemusena peavad õpilased jõudma järeldusele: meie sotsialistlik kodumaa sammub praegu kogu inimkonna eesotsas, näidates kõikidele maailma rahvastele teed

[4] «Rahva Hääl», 25. mail 1961.

kommunistliku ühiskonna rajamiseks. Olla teerajaja on austav, kuid samaaegselt ka raske ülesanne. Nõukogude rahva senised saavutused aga tõendavad, et Kommunistliku Partei juhtimisel on see ülesanne meile täiesti jõukohane. Oluline on, et see järeldus kasvaks välja konkreetsest ja lastele jõukohasest faktilisest materjalist.»[5]

Artiklis on toodud näiteid geograafia ja ajaloo õpetamise valdkonnast ja juhitud tähelepanu ka klassivälisele tööle.

Mõlemad artiklid on väärtuslikud selle tõttu, et nad annavad edasi kogemusi ja kannavad oma eriala armastava autori pitserit.

Oma kooli kogemusi proletaarse internatsionalismi ja rahvaste sõpruse kasvatamisel jagab artiklis «Meie kasvatustöö põhisuund»[6] Tallinna 24. keskkooli direktor S. Vapper.

Kuna selles koolis õpivad samas vahetuses nii eesti kui ka vene õppekeelega klassid, siis tulenevad sellest kõige tihedamad sidemed eesti ja vene rahvusest õpilaste vahel. Igapäevane töö ja kõik suuremad üritused toimuvad kahes keeles. Aktused, tootmiskonverentsid, kultuurihommikud, õpilasaktiivi koosolekud ja mitmed muud üritused püütakse läbi viia nii, et õpilased kasutaksid ja kuuleksid nii eesti kui ka vene keelt.

Koolis on välja kujunenud praktika, et eesti õppekeelega klasside õpilased laulavad ja deklameerivad aktustel ja pidudel sageli vene keeles. Vene lapsed omakorda esinevad väikeste laulukeste ja deklamatsioonidega eesti keeles. Autor märgib, et just sellised aktused ja peod on eriti võitnud õpilaste poolehoiu.

Käsitledes veel mitmesuguseid koolitöö vorme, jutustab S. Vapper uudsest töövormist koolis — lahtistest kasvatustundidest, mis klassijuhatajate kaasabil viiakse läbi vanemates klassides. Lahtistesse kasvatustundidesse kutsutakse õpilasi ka teistest, nii eesti kui ka vene õppekeelega klassidest. Seal arutatakse kasvatusküsimusi, samuti nõukogude inimeste maailmavaatelisi küsimusi ja rahvusvahelisi probleeme.

Vaatamata kogemuste vähesusele jõuab autor seisukohale, et need katsed kannavad vilja ja kommunistlike noorte poolt organiseeritud lahtised kasvatustunnid muutuvad tõhusaks eesti ja vene rahvusest noorte koostöö vormiks.

S. Vapper näitab, et nõukogude patriotismi, rahvaste sõpruse ja proletaarse internatsionalismi kasvatamise küsimused on võetud ka kooli õppe- ja kasvatustöö plaani ning klassi-

---

[5] «Rahva Hääl», 22. nov. 1961.
[6] «Rahva Hääl», 28. apr. 1961.

juhatajate tööplaanidesse. Neid probleeme on arutatud ka õppenõukogus.

Rahvaste sõpruse kui ühe tähtsama sotsialismi saavutuse näiteid kohtame kõikjal meie elus. Nad on muutunud nii loomulikuks ja igapäevaseks, et me sageli ei oska neid tähelegi panna. Ometi on see vajalik. Siin saab meid abistada teravapilguline ajakirjanik. Rida kirjutisi ajalehtedes räägib kollektiividest, kus käsikäes sõbraliku perena töötavad inimesed mitmest rahvusest. Vaatleme neist mõnda.

«Töös tugevneb sõprus» — selline on L. Oja artikli pealkiri. Lugu, mis jutustab Balti Manufaktuuri korrutustsehhi noortest Ilvi Voogist ja tema töökaaslastest, on kirjutatud hoogsalt ja elavalt.

«Kui hea, kui sind abistatakse! Eks tea seda Ilvi Voog kõige paremini oma kogemuste varal. Tuli ta ju kuue aasta eest Balti Manufaktuuri korrutustsehhi tööle samuti õpilasena. Tal on selgesti meeles, kui palju aitas teda seesama Valgevenest pärit sõbralik tütarlaps Lidia Maslovskaja, kes vabrikusse tuli pärast keskkooli lõpetamist. Nüüd on ta aga juba aastaid olnud nende brigadir. Niisama kannatlikult ja heatahtlikult jagas ta oma kogemusi Ilvi Voogile, nagu tema praegu jagab neid brigaadi noorematele poolivahetajatele Valja Ivanovale, Olga Osolinile ja teistele.

Jah, nii mõnigi detail meie igapäevases elus on tänapäeval omandanud Ilvi Voogi jaoks uue mõiste, senisest sügavama tähenduse. Palju oli ta juba koolipingis kuulnud meie suure kodumaa rahvaste sõprusest, selle tunde suurest edasiviivast jõust, seltsimehelikkusest ja kollektiivsustundest. Kuid tegelikult sai ta nende sõnade tõelisest sisust aru alles siin, töötades aastaid ühtses sõbralikus kollektiivis, mis liidab erinevate iseloomude ning elulugudega ja erinevast rahvusest inimesi. Tähendab, kui oled ise töökas, aus ja tubli, siis peab ka kollektiiv sinust lugu, hindab sind, abistab ja kasvatab.»[7]

Ehitaja Heino Kruusi kompleksbrigaadist, mille 21 liikme hulgas on inimesi kuuest eri rahvusest, kirjutab M. Loodus. Autor räägib sellest, et uute hoonete müüre ehitavad sõprade käed, ja näitab, et niisuguseid sõnu, nagu kollektiivsus, seltsimehelikkus, vastastikune abistamine nii töös kui ka isiklikus elus, pole brigaadi liikmed võib-olla palju tarvitanudki, aga nende teod räägivad iseenda eest.[8]

M. Rajas, V. Kingissepa nimelise Tallinna Tselluloosi- ja Paberitööstuse Kombinaadi paberivabriku sorteerijate kommu-

[7] «Rahva Hääl», 2. veebr. 1960.
[8] «Rahva Hääl», 11. nov. 1960.

Rahvaste sõpruse üllas teema on meie ajakirjanduses alati aukohal. Siin on fotokorrespondent tabanud momendi, kus tehase «Ilmarine» tööeesrindlane Aarne Parelo (vasakul) juhendab noortöölist Hermann Dubrovi.

nistliku töö brigaadi brigadir, räägib oma kirjutises «Ühise perena», kuidas vastastikune omakasupüüdmatu abistamine on saanud nende brigaadis enesestmõistetavaks ja tavaliseks ning keegi ei kujutlegi, et see võiks olla kuidagi teisiti.

Tema brigaadis on inimesi erinevate iseloomudega, erineva tööstaažiga, erinevatest rahvustest, kes kõigile neile erinevustele vaatamata tunnevad end ühise sõbraliku perena. Sageli on nad koos ka tööst vabal ajal. Külaskäigud tekstiilivabrikusse «Punane Koit», Balti Manufaktuuri, näituste, kinode ja teatrite ühiskülastused ja nendele järgnevad arutelud, kohtumised noortega vennasvabariikidest on kõige muu hea ja kasuliku kõrval aidanud meil süvendada üksteise mõistmist, vastastikust arusaamist.[9]

Tõeliseks rahvaste sõpruse kooliks kujunesid kahe üleliidu-

[9] «Rahva Hääl», 20. juun. 1961.

lise komsomoli löökehituse — Balti Soojuselektrijaama ja tsementitehase «Punane Kunda» ehitustandrid. Seda mitte üksnes nende objektide tähtsuse poolest teiste piirkondade majandusele, vaid ka ehitustöö iseloomu poolest. Ehitajaid abistavad kümned ettevõtted mitmest vennasvabariigist ja oblastist. Paljurahvuseline ehitajate pere rakendab kogu oma jõu tööde kiiremaks lõpetamiseks.

Need löökehitused on olnud kogu aeg meie ajakirjanduse tähelepanu objektiks. «Noorte Hääl» on avaldanud pidevalt rubriiki «Komsomoli löökehitusel». Andes põgusa pildi tänapäeva Narvast, jutustab H. Arak energeetikahiiglasest Soldinos ja näitab, et meie kodumaa rahvaste sõprus avaldub selgelt ehitajate paljurahvuselises kollektiivis. Kirjutises näitab ta ka vennasvabariikide abi.

«Kuid sõprusesooned ulatuvad tuhandeid kilomeetreid ehitusplatsist kaugemale. Uraali töölised saadavad metallkonstruktsioone, rööpaid. Taganrogi tehases projekteeriti ja toodetakse spetsiaalselt põlevkiviküttel töötavaid katlaid, Karjala varustab ehitust metsamaterjalidega. Leningradi «Elektrosila» toodab meie energeetikahiiglase jaoks generaatoreid, Moskvast ja Harkovist saabuvad aga mitmesugused muud seadmed.»[10]

««Tere!» — «Zdravstvuitje!» — «Labrit!»

Nende sõnadega kohtuvad iga tööpäeva hommikul Vilhelm Mežetski kommunistliku töö brigaadi 38 liiget, kellest kolmandik kannab leninliku komsomoli märki. See sõbralik ja töökas paljurahvuseline kollektiiv võitis kommunistliku töö brigaadi nimetuse alles mõni kuu tagasi.»[11]

Selliselt algab A. Silaste kirjutis «Seltsimees ja sõber», mis räägib Lätimaalt pärit oleva V. Mežetski brigaadist ja brigadirist endast. Rahvaste sõprusest räägib ka sama autori artikkel «Ühtne kollektiiv», kus jutt on elektrijaama ehitust varustava Balti Raudbetoontoodete Tehase E. Spelge brigaadist.[12]

Südamlikult kirjutab Kundast B. Viiding. Ta räägib sellest, et ehitajate asemele on tulnud ja tulevad tsementitootjad. Tuleb aeg, millal ehitajad lahkuvad, et jätkata uute panoraamide rajamist mujal. Kuid Kundas neid ei unustata, neist jääb järele nende töökangelastegude suurepärane mälestusmärk. Meenutades Anatoli Sokolovi komsomoli- ja noortebrigaadi, kes täitis viie ja poole vahetuse töönormi kahe vahetuse jooksul, teeb autor kogu artiklist kokkuvõtte:

«Ning niisuguses töös kasvab sõprus, võimas jõud, mis lii-

---

[10] «Noorte Hääl», 27. sept. 1960.
[11] «Noorte Hääl», 29. juun. 1961.
[12] «Noorte Hääl», 28. juul. 1961.

M. I. Kalinini nimelise Elavhõbealaldajate Tehase brigaadides arutatakse tööküsimusi ikka ühiselt. Pildil on brigaadi liikmed (vasakult) H. Polevtsov, V. Baulin, M. Sutenkov ja T. Visnapuu.

dab ühtsesse perre kogu me rahva. «Punane Kunda» on nagu monument sellele sõprusele, sest tehast ehitab nii Moskva kui Tallinn, nii Leningrad kui Tartu, nii Ukraina kui Läti, nii venelane Boriss Kassimtsev, adõgeelane Kim Mazoh kui ka eestlane Arved Müürsepp.

Seepärast on uues tehases valmistatav tsement mitte harilik; vaid — sõpruse tsement.»

Loo pealkirjaks ongi «Sõpruse tsement».[13]

Lenini ordenit omava Kreenholmi Manufaktuuri, Balti Soojuselektrijaama ja teiste näidete põhjal räägib rahvaste sõprusest EKP Narva Linnakomitee sekretär D. Papanov. Artiklis meenutatakse Kreenholmi Manufaktuuri tööliste revolutsioonilisi traditsioone ja silmapaistvaid revolutsionääre, kes pühendasid oma elu võitlusele rahva õnne eest. Nende hulgas

[13] «Rahva Hääl», 1. mail 1961.

olid eestlased Vilhelm Preisman, Amalie Kreisberg ning venelased Fjodor Afanasjev ja Vassili Gerassimov. Tugev oli meie sõprus minevikus, millal eestlased ja venelased töötasid ning võitlesid külg külje kõrval, nii on see ka tänapäeval.

Kreenholmi Manufaktuur saab puuvilla Usbekistanist, Tadžikistanist, Turkmeeniast, Aserbaidžaanist, Kirgiisiast ja Kasahstanist ning tehnoloogilisi sisseseadeid kolmekümnest meie kodumaa linnast.

Omakorda saadab Kreenholm oma toodangut paljudesse meie maa paikadesse. Kedrust saadetakse näiteks kolmekümnele Vene NFSV linnale, Ukrainasse, Valgevenesse, Lätisse, Leedusse, Moldaaviasse, kokku 52-le meie maa ettevõttele. Kümnesse liiduvabariiki saadab Kreenholm oma kangaid.

Nõustume autoriga, kes ütleb: «Faktid ja elu ise on meie kodumaa rahvaste vankumatu sõpruse, töötajate internatsionaalse kasvatamise kõige paremad propagandistid.»[14]

Meie maa rahvaste sõprus ja viljakas koostöö avaldub ka ulatuslikus sotsialistlikus võistluses. Juba aastaid võistlevad edukalt omavahel Nõukogude Eesti ja Läti põllumajandustöötajad, Tallinn ja Riia, Tartu ja Kaunas, rajoonid, tööstusettevõtted ja kolhoosid, ergutades ja abistades üksteist ühiste ülesannete täitmisel. Kohtumised vennasvabariikide töötajatega on eesrindlike kogemuste kooliks, need kohtumised lähendavad rahvaid ja süvendavad sõprussidemeid.

Mõned näited sellest, kuidas see on kajastunud vaadeldavates ajalehtedes.

Kokkuvõtteid Tallinna ja Riia vahelisest sotsialistlikust võistlusest tehti Tallinna partei- ja majandusaktiivi koosolekul.

Rahvamajanduse Nõukogu Kergetööstuse Valitsuse juhataja sm. Kässer, tehase «Volta» ametiühingukomitee esimees Ignatenko ja teised sõnavõtjad rääkisid suurepärastest tulemustest, mida annab riialastega peetav võistlus, ja tööstusettevõtete kollektiivide poolt võetud kõrgetest kohustustest NLKP XXII kongressi auks.

Riia linna täitevkomitee esimees sm. Bauman andis riialaste nimel Tallinna töötajatele edasi vennaliku tervituse ning soovis neile edu võitluses seitseaastaku kolmanda aasta plaani ennetähtaegsel täitmisel. Muu hulgas rääkis kõneleja sellest, kui tähtis oli Riiale ja kogu Läti NSV-le see, et enne tähtaega ehitati valmis kõrgepingeliin Balti elektrijaamast Riiani.

Koosolekul võeti vastu Tallinna töötajate sotsialistlikud kohustused.[15]

---

[14] «Rahva Hääl», 24. sept. 1961.
[15] «Rahva Hääl», 3. märts. 1962.

Tallinna söödapärmitehas on suurim sellelaadiline tööstusettevõte Euroopas. Enne aga kui tehas käiku lasti, said tulevased töölised väljaõppe Priozerski pärmitehases. Selles linnakeses Laadoga läänekaldal sai Johannes Mäll tuttavaks Miron Hubutiaga, kes oli saabunud Priozerskisse samal eesmärgil.

Eestlase ja grusiinlase sõpruse taustal räägib M. Loodus kirjutises «Kohtumine trepil» abist, mida vennasrahvad osutavad meile oma tootmiskogemuste edasiandmisega. Hindamatu on see abi uute tööstusharude rajamisel.

Omakorda ei hoia ka Tallinna Pärmitehas oma kogemusi vaka all. Siia tullakse õppepraktikale, tehase eesrindlased on käinud abi ja nõu andmas teistes pärmitehastes. Riia «Sloka» tehase käikulaskmisel olid konsultantideks vanemkuivataja Harri Liigand ja kääritaja Valdek Mihhailov. Kümmekond pärmikasvatajat Smolenskist tutvus põhjalikult meie tehases kasutatava tehnoloogiaga. Janis Gude Riia Polütehnilisest Instituudist kogus siin materjali oma diplomitöö koostamiseks. Tehase tööga on tutvunud inimesed Tbilisist, Kiievist, Vilniusest, Moskvast. Siin on käinud külalised Rumeeniast, Saksa Demokraatlikust Vabariigist, Tšehhoslovakkiast ja Soomest.

Sageli saabub tehasesse meie kodumaa mitmesugustest paikadest kirju, milles palutakse tehnilisi üksikasju, küsitakse nõu. Tallinlased aga on saanud omakorda sõpradelt häid näpunäiteid. Kogemuste vahetamine tuleb igati kasuks.[16]

Pealkirja all «Kauged sõbrad ja võistlejad» jutustab H. Veiper, kuidas NLKP Keskkomitee detsembripleenumil kohtusid Tambovi oblasti Mitšurini rajooni Kominterni-nimelise kolhoosi esimees Jevgenia Andrejeva ja Harju rajooni Anija kolhoosi esimees Artur Sarap.

Autor räägib, kuidas Andrejeva tegi Sarapile ettepaneku hakata võistlema ja kuidas järgmisel kohtumisel, NSV Liidu Ülemnõukogu IV istungjärgul, lepiti kokku, et tambovlased saadavad siia head maisiseemet. Anija mehed aga lubasid omakorda saata Kominterni-nimelisele kolhoosile kartuliseemet «Olevik» ja «Jõgeva piklik».[17]

Samalaadne materjal üpris sarnase pealkirjaga «Sõbrad-võistlejad» kirjeldab sõbralikke suhteid kahe sõsarettevõtte — Tallinna «Marati» ja Riia «Mara» vahel. Sõnumis on juttu sellest, mida «Marati» tööliste delegatsioon riialastelt õppis, kui nad käisid naabrite juures sotsialistliku võistluse kokkuvõtet tegemas. Lõpuks märgib autor: «Ja ega ainult «Marat» pole «Maralt» õppinud. Ka «Mara» on saanud «Maratilt» palju väär-

[16] «Rahva Hääl», 14. märts. 1961.
[17] «Noorte Hääl», 12. märts. 1960.

tuslikke täiustusi. Alles hiljuti lasti «Maras» käiku kopeeritud kangapööramismasin.

Side kahe liiduvabariigi tekstiilivabriku vahel on kasvanud tugevaks sõpruseks. Korduvalt on külastanud teineteist komsomolidelegatsioonid, on vahetatud kirju, esinetud isetegevuskontsertidega.»[18]

Rahvaste sõprusest jutustavad sageli ka väga napid read. Võib ju lühiinformatsioonis peituda suur sisu. Näiteks üks teade rubriigis «Eile . . .»:

«Tartu ja Kaunase vahel valitsevad tugevad sõprussidemed. Kogemuste vahetamine ja vastastikused külaskäigud on muutunud juba heaks traditsiooniks.

Eile asus Tartust teele Kaunasesse järjekordne delegatsioon eesotsas Tartu Linna TSN Täitevkomitee esimehe asetäitja Feliks Kottaga. Delegatsioon võtab osa täna Kaunases toimuvast parteiaktiivi koosolekust, kus tehakse kokkuvõtteid möödunud aasta sotsialistliku võistluse tulemustest ja võetakse vastu kohustused seitseaastaku teiseks aastaks.»[19]

Huvitava kirjutisega «Sõsarlinnade sõprusjooni» esineb ajalehe «Valga Kommunist» toimetaja O. Uibo. Rääkides, kuidas see piirilinn oli kunagi Eesti ja Läti kodanluse tüliõunaks ja esitades andmeid Valga elanike arvu vähenemise kohta kodanliku Eesti umbsetes tingimustes, jutustab autor:

«See kõik on nüüd tagasipöördumatu minevik. Võrreldes tolleaegsega on toimunud ka selles väikelinnas suured muudatused. Need on üheks kinnituseks NLKP uue programmi projektis antud formuleeringule: «Rahvuste areng ei kulge rahvuslike vaheseinte kõvendamise, rahvusliku piiratuse ja egoismi teed mööda, nagu see toimub kapitalismi tingimustes, vaid rahvuste üksteisele lähenemise, vennaliku vastastikuse abistamise ja sõpruse teed mööda.»[20]

Tuues näiteid Valga linna uuest palgest, kirjutab O. Uibo sellest, et linna eilse ja tänase kontrasti iseloomulikuks jooneks on naabrite koostöö ja sõprus. See Oktoobrirevolutsiooni rasketel päevadel sündinud ja 1940. aasta pöördelistes sündmustes karastatud sõprus ja ühiste eesmärkide tajumine on sõjajärgsetel aastatel saanud tõeliselt nõukoguliku arenguhoo. Kahte naaberlinna ühendavad tänavad ei rohtu enam iialgi. Eesti ja Läti Nõukogude Liitu vastuvõtmise puhul 1940. aasta augustis toimunud kahe sõsarlinna töötajate ühistele rõõmumiitingutele järgnesid sõjajärgseil aastail ühised maipidustu-

[18] «Noorte Hääl», 26. aug. 1960.
[19] «Rahva Hääl», 10. veebr. 1960.
[20] «Rahva Hääl», 19. sept. 1961.

sed, revolutsiooniaastapäevade tähistamised, vastastikune osavõtt põllumajandusnäitustest, eesrindlaste kokkutulekuist, laulupidudest, järgnes võistlus tänase ja homse külluse nimel. Sotsialistlik võistlus põllumajanduses on mõlemale poolele kasulik olnud.

Eriti tänuväärt on ajakirjanduse töö siis, kui ta rahvaste sõpruse idee propageerimise kõrval täidab ka selles lõigus oma kollektiivse organisaatori funktsiooni. «Rahva Häälel» on see õnnestunud mitmel korral. Nii avaldati 1960. aasta kevadel Väike-Maarja rajooni Põdrangu sovhoosi seatalitaja, sotsialistliku töö kangelase Olga Evaneni kiri kuulsale seakasvatajale Jaroslav Tšižile[21] ja J. Tšiži vastus.[22]

Ajaleht oli vahendajaks ka Riia ja Tallinna kahe töömehe sõprussidemete loomisel. Ühise pealkirja all «Hakkame võistlema!» on avaldatud kaks kirja, millest alljärgnevalt mõned katkendid. Lukksepp Voldemar Buš, sotsialistliku töö kangelane Riiast, kirjutab:

«Tallinn, tehas «Punane Ret», sm. Harry Tomingas.

Kallis sõber!

Meie elame toredal ajal. Kõikjalt üle meie suure kodumaa saabub iga päev rõõmustavaid sõnumeid uutest edusammudest seitseaastaku plaani ennetähtaegsel täitmisel. See paneb meid kõiki uhkust tundma oma kodumaa üle, oma rahva üle, innustab paremini töötama.

Teadaanne NLKP XXII kongressi kokkukutsumisest kutsus kogu maal, sealhulgas ka meie tehases «VEF», esile suure töövaimustuse. Tehase kollektiiv alustas kongressi auks võistlust kommunistliku töö tehase nimetuse saamiseks.»

Edasi kirjutab sm. Buš «VEF-i» kollektiivi kavatsustest, teeb ettepaneku sotsialistliku võistluse alustamiseks ja esitab omapoolsed kohustused.

Tehase «Punane Ret» mehaanikute brigadir Harry Tomingas vastas sellele:

«Kallis seltsimees Voldemar Buš!

Rõõmsa üllatusega lugesin Teie kirja, m i l l e s a i n a j a l e h e «R a h v a H ä ä l» k a u d u. (Minu sõrendus. I. O.) Lugesin selle ette meie jaoskonna mehaanikute koosolekul. Kõik kaastöötajad olid nõus ja toetasid palavalt mõtet asuda sotsialistlikku võistlusse Teie kollektiiviga.»

Ja peale omapoolsete kohustuste tutvustamist sm. Tomingas lõpetab:

«Loodan, et sotsialistlik võistlus meie kollektiivide vahel

---

[21] «Rahva Hääl», 13. apr. 1960.
[22] «Rahva Hääl», 27 apr. 1960.

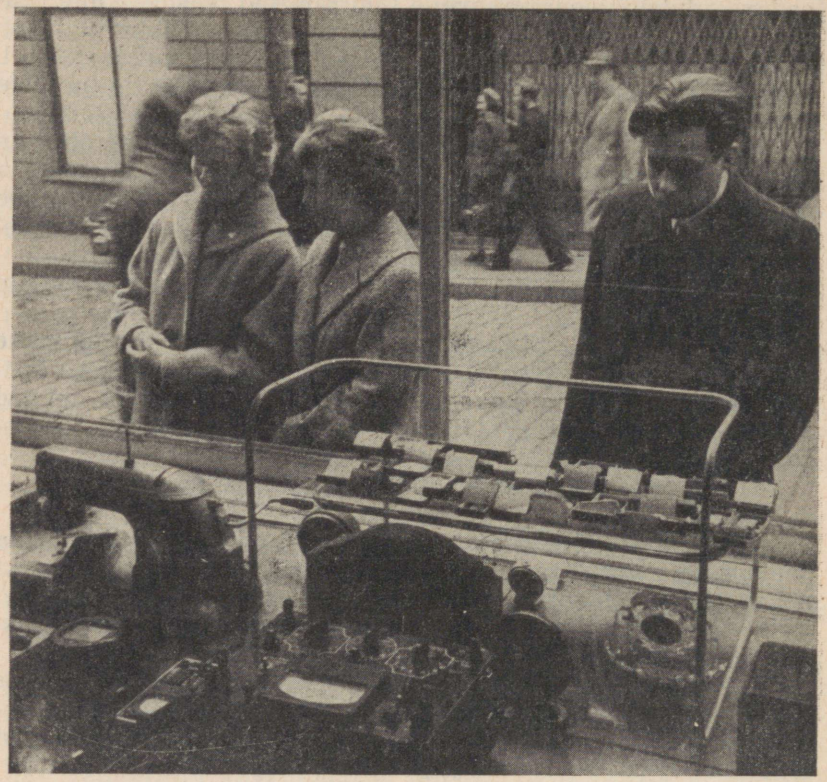

Meie tarbijaile saabub kaupu kõikidest vennasvabariikidest. Üksnes sellel vaateaknal on kaupu mitmest liiduvabariigist.

innustab ja haarab kaasa ka meie tehaste teisi kollektiive, aitab seega tugevdada sõprussidemeid vennasvabariikide ettevõtete töötajatega.»[23]

Rahvaste sõpruse eredaks näiteks on sotsialistlike rahvaste koostöö, mis toimub iga liiduvabariigi ja kogu NSV Liidu kui terviku huvides. Ilmekalt avaldub see vennasvabariikide omakasupüüdmatus majanduslikus abis. Majanduslikele sidemetele ja kõigi nõukogude rahvaste, eeskätt suure vene rahva vennalikule abile on ajalehed pühendanud korduvalt tähelepanu.

---

[23] «Rahva Hääl», 26. apr. 1961.

Rida fakte on toodud «Noorte Hääle» pühadeartiklis «Iga päev ja igal sammul», mis kannab alapealkirja «Majanduslikest sidemetest vennasvabariikidega». Rõõmustab ka kirjutise leidlik algus. Tsiteerin:

«Õpilane kirjutab kirjandit. Teemaks on rahvaste sõprus. On juba kirjas palju eredaid näiteid vastastikustest sidemetest, vennalikust omakasupüüdmata abist. Ent veel tahaks kirjutatule midagi lisada. Kirjutaja mõtleb, pilk suunatud kaugusse. Ja nii jääbki tähele panemata, et täitesulepea, mida ta käes hoiab, on valmistanud moskvalase käed, et paber, millele ta kirjutab, on pärit metsaderohkest Karjalast.

Sidemed vennasvabariikidega, ilma et me seda alati märkaksimegi, põimuvad meil elust ja tööst läbi iga päev ja igal sammul. Võtame või tänase pühadelaua. Proovime maitsvaid küpsiseid, kooke, ja ei ole kiidusõnadega kitsid. Nisu, millest perenaine koogid ja küpsised tegi, on aga pärit Kasahhi NSV-st . . .»[24]

Mitmel korral on kirjutanud majanduslikest sidemetest ja Eesti NSV kaubavahetusest teiste liiduvabariikidega majandusteaduste kandidaat L. Tulp.[25] Autor näitab meie vabariigi kaubavahetuse tohutut kasvu sõjajärgsel perioodil. L. Tulp märgib, et aastail 1945—1948 ületas Eesti sisseveo maht väljaveo mahu väärtuse järgi rohkem kui 1,7-kordselt. Alates 1955. aastast sisse- ja väljavedu tasakaalustus.

Esimesena viidatud kirjutises on rõhutatud, et vennasvabariikide suureulatuslik ühepoolne abi sõjajärgsel perioodil ei toonud Eestile kaasa mingit allutatud seisundit ega tema rahvamajanduse sunnitult ühekülgset arenemist, nagu see esineb kapitalismi tingimustes. Vastupidi, Eestile antav abi teenis otseselt vabariigi rahvamajanduse sotsialistliku ülesehitustöö huve, et muuta Eesti võrdvõimeliseks lüliks Nõukogude Liidu üldises territoriaalses tööjaotuse süsteemis.

Mõlema artikli juhtmõte on kätketud esimese artikli alapealkirja «Sõprus ja tihe majanduslik koostöö vennasvabariikidega kiirendavad meie edusamme».

Reportaaži «Vennalik koostöö» lõpetab H. Treial Kopli Kaubajaamas.

«Kaust, kuhu registreeritakse kõik kaubarongidega Tallinna saabunud kaubad, saatja jaama ning kaubasaaja nimi, on küllaltki mahukas. Iga ööpäev täidetakse siin uute sissekannetega üle kümne lehekülje.

---

[24] «Noorte Hääl», 1. mail 1960.

[25] «Rahva Hääl», 2. juun. 1960 ja 31. dets. 1960.

Sirvime registreerimisraamatust ühe päeva sissekandeid. Mida huvitavat tõid kaubarongid sel päeval meie vabariigi pealinna?

Tervelt kuus vagunit saabus Lvovi oblastist suhkrut. Naabervabariigist Läti NSV-st tuli neli vagunit eterniitplaate, Minskist aga kolm vagunit jalgrattaid. Gorki autotehasest jõudsid kohale 14 sõiduautot «Volga». Kahe õmblusmasinaid sisaldava vaguni lähtekohaks oli Podolsk. Jelgava, Traktornaja, Kiievi ja veel kümnete teiste linnade nimesid võime lugeda selle raamatu sissekirjutustest . . .

See kõik on Nõukogudemaa ja sotsialismileeri maade vennaliku koostöö kehastus. Hoogne töörütm ning uue elu ehitamine on kõige tihedamalt seotud vennasrahvaste, nende igapäevase töö ja saavutustega.»[26]

Püüdsin ülalpool esitada rea näiteid rahvaste sõpruse mitmekülgsest valgustamisest ajalehtedes. Võimatu on muidugi refereerida kõiki avaldatud materjale. Kitsalt on võetud ka küsimuste ring. Võrdlematult kitsamalt, kui see esineb elus, ja märksa kitsamalt, kui sellest on olnud juttu ajalehtedes. Puudutamata on materjalid, mis avaldati mitmesugustel tähtpäevadel, nagu kodusõja ja Suure Isamaasõja aastapäeval, vennasvabariikide juubeliaastapäevadel, rahvaste sõpruse nädala puhul jne. Käsitlemata on ka kirjutised, mis kajastavad sõpruse ja koostöö avaldusi vennalike sotsialismileeri maadega. Kõigest sellest aga on ajalehed avaldanud palju huvitavaid kirjutisi.

Tahaksin veel põgusalt peatuda ühe ühise ajalehenumbri juures, mille koostasid vabariiklike ajalehtede «Tiesa» (Leedu NSV), «Sovetskaja Litva», «Cīna» (Läti NSV), «Sovetskaja Latvija», «Rahva Hääl» ja «Sovetskaja Estonia» toimetused.

Kogu see NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste-eelne ajalehenumber on pühendatud rahvaste sõprusele, mida rõhutab üle esikülje antud loosung «Nõukogude rahvaste vennalikus sõprusliidus rajame helget kommunismihoonet». Juba artiklite ja luuletuste pealkirjad on iseloomulikud: «Meie sõprus on kindel ja vankumatu», «Ühiste jõududega», «Ood sõprusele», «Käsikäes», «Meil on ühine ülesanne», «Selles võitluses võidavad kõik», «Rahu ja töö meri», «Su seltsimees on kõikjal», «Tere hommikust, Moskva»[27].

Antud lühiülevaates pole seatud eesmärgiks anda analüüsi ajalehežanride kaupa. Enamik materjale on nimetatud lihtsalt

---

[26] «Rahva Hääl», 1. mail 1961.
[27] «Rahva Hääl», 14. märts. 1962.

artikliteks, kä siis, kui neid žanritunnuste järgi peaks liigitama korrespondentsiks või olukirjelduseks. Seda enam, et mitmed neist asetsevad korrespondentsi ja olukirjelduse piirimail.

Võrreldes kahte ajalehte tuleb märkida, et rahvaste sõprusest on rohkem ja sisukamalt kirjutatud «Rahva Hääles».

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmis seatud ülesande — tugevdada rahvaste sõprust kui üht tähtsamat sotsialismi saavutust — täitmisel on meie vabariigi ajakirjandusel suur osa. Nagu sõprus rikastab meie elu, nii tema kajastus teeb väärtuslikumaks ja sisukamaks ajalehed.

NOORE PÕLVKONNA KASVATAJA

Noorsoo kommunistliku kasvatamise küsimused vabariigi ajakirjanduses

V. LINDSTRÖM,

«Noorte Hääle» propagandaosakonna juhataja

Noorsoole «kuulub tulevik, tal tuleb üles ehitada kommunistlik ühiskond ja seda täiustada».[1] See NLKP XXII kongressi poolt püstitatud ülesanne kinnitab, kui suuri ja tõsiseid tegusid ootab partei noortelt.

Partei juhtimisel suureneb pidevalt Kommunistliku Noorsooühingu osatähtsus meie ühiskonnas. Ajalugu kinnitab, et Kommunistlikule Noorsooühingule on täiesti jõukohane niisuguste ülesannete lahendamine, mis on kaalukaks panuseks kommunismiehitamise ühisesse varasalve. Meenutagem kas või kõige lähedasemat minevikku — uudismaade ülesharimist või komsomoli löökehitusi — kõik need kinnitavad meie noorsoo töökust, tema vankumatut tahet täita partei poolt seatud ülesanded.

Kommunistliku Noorsooühingu ees on konkreetsed ja selged eesmärgid: aidata parteil kasvatada noori kommunismi vaimus, mobiliseerida neid uue ühiskonna praktilisele ehitamisele, ette valmistada igakülgselt arenenud inimeste sugupõlve, kes hakkavad elama, töötama ja ühiskonda juhtima kommunismi tingimustes. NLKP programmis on öeldud: «Partei suhtub noorsoosse kui loovasse, ülesehitavasse jõusse nõukogude rahva võitluses kommunismi eest.»[2]

Tähendab, noorsooajakirjandusel, mis sammub noore põlvkonna kommunistliku kasvatamise eesliinil, on nüüd täita tõsised ülesanded. Tema mobiliseeriv jõud peab suurenema, tööpõld piiritult laienema. Tõepoolest, ei ole ideoloogilisi, eetilisi või moraaliprobleeme, mida meie vabariigi noorsooväljaanded ei käsitleks.

[1] Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongressi resolutsioon NLKP Keskkomitee aruande põhjal, Tallinn, lk. 27.

[2] Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn, 1961, lk. 99.

Noorsooajakirjanduse kesksek teemaks on uue inimese teema. Jutt on eelkõige inimestest, kellele aus töö ühiskonna heaks on saanud elumõtteks. Esmakordselt inimkonna ajaloos muutus meie maal töösse suhtumine inimese moraalse palge kriteeriumiks. On ju meie noorsoo deviisiks saanud V. I. Lenini sõnad: «Ainult töötades koos tööliste ja talupoegadega võib saada tõeliseks kommunistiks.»[3] Ajalehed «Noorte Hääl» ja «Molodjož Estonii» on korduvalt sellele motole üles ehitanud olukirjelduste seeriaid, reportaaže. «Noorte Hääl» pühendas 1960. aastal mitmel korral sellele teemale terved ajaleheküljed. Ajakirjanike kõrval võtsid sõna noored ise, kes jutustasid, kuidas ühises töös ja tegevuses sünnib elu mõte. Veel enam. Noorte elukäigud kinnitavad, et just ennastsalgav töö on esimene tõeline poliitilise ja ideelise kindluse eksam, printsipiaalsuse ja karastuse näitaja, nagu jutustavad sellest O. Luhar ja A. Silaste reportaažis «Töö toob õnne». Ei ole ajalehe või ajakirja numbrit, kus poleks juttu lihtsast ja tavalisest inimesest. Lihtne ja tavaline, ent ometi kangelane, sest ta töötab kodumaa hüvanguks, inimeste õnne nimel. Need on keevitajad, kellest kirjutab H. Arak «Helesinise leegi peremeestes» («Noorte Hääl» nr. 238, 1960), ehitajad, kellele on pühendatud J. Kaljuste olukirjeldus «Neid on seitseteist» («Noorte Hääl» nr. 77, 1960), aga ka üliõpilased puldankindais («Noorus» nr. 9, 1961, M. Viiding «Paar puldankindaid»).

Tööga luuakse kõik, mida on tarvis inimeste eluks, tööks ja arenemiseks. Kommunism ja töö on üksteisest lahutamatud. Seepärast rõhutati partei XXII kongressil eriti, et inimese kasvatamine tööks, inimeste töökarastus, armastuse ja austuse kasvatamine töösse on kommunistliku kasvatuse tuumaks.

Vabariigi noorsooajakirjandus on püüdnud seda partei juhendit täita. Ja täita eelkõige just parimate tööeeskujude näitamisega, nende töökangelastegude motiivide avamisega. Parimate eeskujude näitamisega püütakse igas noores südames süüdata loominguline tuli, soov sarnaneda V. Gaganovaga, N. Mamaiga, K. Kärberiga, E. Otsmaniga, L. Krongiga ja paljude teistega, keda võiks iseloomustada ajakirjanik S. Kiige sõnadega, kes jutustab Tallinna Tekstiili-galanterii Vabriku kudumistsehhi meistrist Lehti Tammerist: «Niisugune ta on. Üks meie hulgast, kes armastab oma vabriku kiiret rütmi ja oskab elultki nõuda avarust, rikkust, kiiret voolu, kuhu saab kogu südamega sekka lüüa.»[4]

---

[3] V. I. Lenin. Teosed, 31. kd., lk. 266.
[4] «Noorte Hääl», 1. jaan. 1960.

M. Kits räägib kirjutises «Mis te täna tegite?»[5] paljudest inimestest. Need on trammijuht Aime Paas, mehhanisaator Otto Ladoga, kirurg Nodar Tšolokava, sepp Jevgraf Otstavel, keemik Vilve Maremäe, seatalitaja Rosalie Pander. Kõik tavalised inimesed oma igapäevaste tegudega.

Autor küsib:

«Ja kes nad siis on?» ning vastab:

«Meie sõbrad, töökaaslased, tuttavad ja sugulased, kõik, kes armastavad oma tööd, kelle töö teenib sotsialistliku kodumaa hüvangut, kes ei säästa jõudu kommunismi ehitamisel.

Nad kõik on meie tavalistes päevades. Kui neilt küsida: kas täna midagi huvitavat juhtus?, mis te täna tegite?, siis võivad nad vastata õlakehitusega, öelda, et ei midagi erilist.

Kuid nad kõik võiksid ka vastata: «Kommunismi ehitasin!»

Just niisugustele inimestele on meie noorsooväljaannetes pühendatud kõige südamlikumad read. Just nende elavate eeskujude najal kujuneb meie noortes soov töötada üldiseks hüveks, rahva heaks, ühiskonna heaks.

Ajakirjas «Noorus» nr. 5 1961 on kirjutis «Kas valel kohal?». Jutt on lüpsja Toivo Ustalist ja traktorist Maimu Kuhist. Nende kohta märgib autor:

«Kuidas Toivost sai lüpsja?»

«Lüpsjaid oli vaja,» vastab Toivo ise.

«Kord tuli karjafarmis söödast puudus. Maimu lõi oma masinale hääled sisse ja sõitis kuhja juurde, laadis ise peale, ise tõi kohale.

Ah, et keegi ei käskinud või? Kes see siis alati käskima peab? Loomadel kõhud tühjad!...»

Ja nad on, üks Kohtla-Järvel, teine Abjas. Aga omakandi parimad on nad mõlemad.

Taoliste inimeste tegudest ja töödest jutustavad ajalehed «Noorte Hääl» ja «Molodjož Estonii» rubriikides «Minna sinna, kuhu vaja», «Südame soovil, kodumaa kutsel», «Uudismaadele sovhoose ehitama» jpt. Neis rubriikides avaldatakse peamiselt noorte kirju, milles nad jutustavad oma mõtetest ja tunnetest, oma pürgimustest. Enne partei XXII kongressi ilmus noorsooajalehtedes ELKNÜ Keskkomitee sekretäri L. Šišovi kirjutis «Uudismaa uusehitustele», kus ta märgib:

«Uudismaa on komsomoli uhkus ja meie noormeeste ning neidude tööentusiasmi suurepärane väljendus.

Uudismaa puhkeb õitsema. Iga aastaga laienevad tema põllud ja ta annab kodumaa salvedesse tohutu palju vilja. Kuid

[5] «Noorte Hääl», 1. sept. 1961.

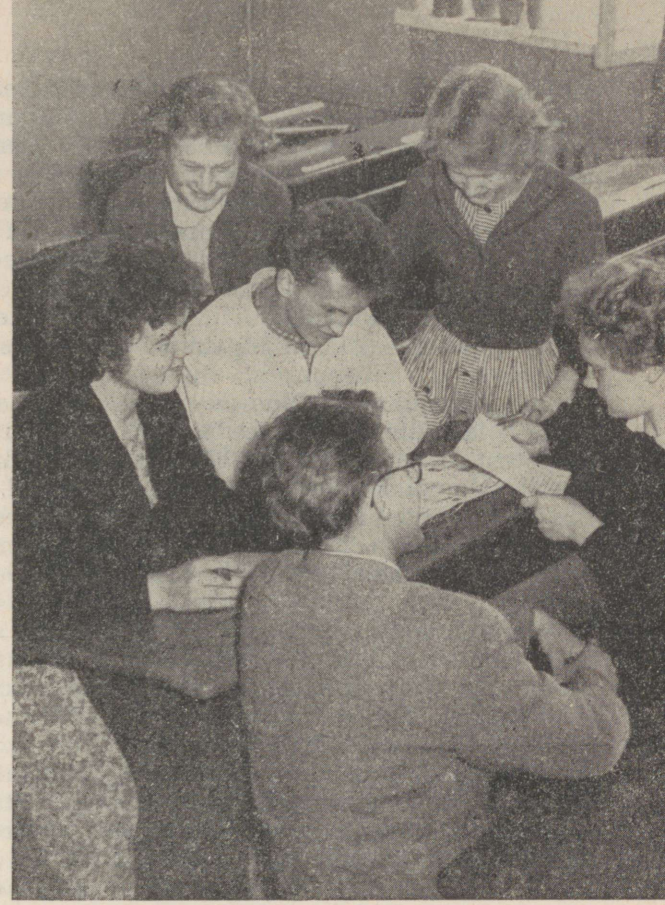

Mis saab edasi? Turba keskkooli lõpuklassi õpilased peavad nõu, kuhu tööle minna.

nüüd peab uudismaa saama ka liha, piima, villa ja teiste karjasaaduste tootmise keskuseks . . .

Partei kutsus nõukogude noorsugu jälle suurtele tegudele. Uudismaadele on vaja vilunud ehitajaid.»[6]

Vastuseks partei kutsele algas sõitasoovijate avalduste tulv. Ajalehed toovad üksikasjaliselt sõnumeid, kuidas Kohtla-Järve ja Tartu noored teatavad: «Meie koht on seal.» Narvast kirju-

[6] «Noorte Hääl», 27. apr. 1961.

tatakse: «Narvas sai 13 meistrimeest sõiduloa», Tallinna Peapostkontori laadijate brigadir ütleb: «Sõidan koos sõbraga», Valgast on vastus: «Ants Hiller sõidab kommunistliku noorena», Tallinnast aga: «Aleksandra Maspanova Tallinna Kaubamajast tahab vahetada kassiiritöö ehitaja eriala vastu» jne. See on entusiasm, millele noorsooajalehed alati soojalt kaasa elavad, mille nad laiadesse noorsoohulkadesse kannavad ja millega tuhandeid noori uutele kangelastegudele innustatakse.

M. Vahtra olukirjeldus «Lihtsalt ei saa teisiti»[7] on pühendatud äsjasele keskkoolilõpetanule, kes asus oma isa ja ema tööd jätkama. Niisuguseid olukirjeldusi on aga noorsooajalehtedes ja ajakirjas «Noorus» palju. Oma isa ja ema tegevust edasi viia, küla või tehase tublima eeskuju järgida, nendest innustust saada — need probleemid on ja jäävad kõige kindlamaks vahendiks uue inimese kasvatamisel. Töö romantika, tõelise töörõõmu kujutamine, maatöö poetiseerimine — see on olukirjelduste ja muude materjalide iseloomustavamaks jooneks. Seda romantikat ei ole vaja välja mõelda. See on elus endas.

Meie sajand on kommunismi sajand. Ja see sajand nõuab meie noorsoolt kommunistlikku tööd. Töökasvatus ongi eelkõige uue, kommunistliku töössesuhtumise kujundamine.

Vaatleme lähemalt, kuidas on käsitlenud seda probleemi ajaleht «Noorte Hääl».

Kommunistliku töö liikumisele pühendatud ühe ajalehenumbri motoks on V. I. Lenini hinnang: «Otse hiiglaslik tähtsus selles suhtes on *kommunistlikel laupäevakutel*, mida töölised korraldavad omaenda algatusel. Nähtavasti on see alles algus, kuid see on erakordselt suure tähtsusega algus. See on niisuguse pöörde algus, mis on raskem, olulisem, põhjalikum, otsustavam kui kodanluse kukutamine, sest see on võit omaenda inertsuse, lõtvuse, väikekodanliku egoismi üle, nende harjumuste üle, mis neetud kapitalism on jätnud päranduseks töölisele ja talupojale.»[8]

Need Lenini sõnad, mis ta lausus üle neljakümne aasta tagasi, on ka täna lipukirjaks meie maa paljumiljonilisele rahvale, neile, kes otsustasid õppida töötama ja elama kommunistlikult. Ajaleht nimetab neid lipukandjateks ja pühendab neile pidevalt terveid ajalehenumbreid ja lehekülgi, nagu «Tavalised inimesed», «Lipukandjad», «Nende järgi joondume», «Au ja kuulsus tööle» jne.

Mis siis iseloomustab uut liikumist, millele ajaleht õigus-

---

[7] «Noorte Hääl», 26. apr. 1961.
[8] V. I. Lenin. Teosed, 29. kd., lk. 379.

tatult nii palju ruumi annab. Sellest pajatavad kõige paremini need inimesed ise, selle liikumise pioneerid.

Roman Merisalu, tehase «Punane Ret» monteerijate kommunistliku töö brigaadi brigadir kirjutab:

«Kommunistliku töö eesrindlaste iga tegu on kantud siirast soovist tuua kollektiivselt kasu oma tehasele, kogu ühiskonnale.

Niisama nagu inimese organismis on lahutamatult seotud süda ning aju, luu ja liha, nii ei saa uues liikumises lahutada kaht mõistet — kommunistlik töössesuhtumine ja kommunistlik ellusuhtumine.»[9]

Tartu Lihakombinaadi tööline N. Paluteder jutustab:

«Ei olnud ju need väljavalitud mehed ja naised, kes võtsid kohustuse hakata elama ja töötama paremini. Olid oma tugevate ja nõrkade külgedega, nagu inimesed ikka. Võisteldes suure eesmärgi nimel, kasvas ja tugevnes kõik hea neis kiiresti, halva aga aitas kollektiiv maha lihvida.»[10]

V. Trikubova, R. Pälsoni nimelise sovhoosi lüpsja, kommunistliku töö brigaadi liikme mõte on järgmine: «Aasta kommunistlikku tööd on süvendanud usku oma jõusse ja võimetesse. Mullu sain oma grupilt üle 100 tonni piima. Käesoleval aastal on kindel nõu läheneda juba 200 tonni piirile.»[11]

Kui sotsialistlik võistlus oli ja on võimas töökasvatuse vahend kommunismi materiaalse tehnilise baasi loomisel, siis lisaks sellele kommunistliku töö liikumine kujundab uut inimest, uut suhtumist töösse, kollektiivi, ühiskonda. Ajaleht ei piirdu selle liikumise näitamisega üksnes materiaalse tootmise sfääris, vaid ka nende töös, kelle töötulemusi ei saa mõõta mõõdulindi ega kaalude abil.

Meid rõõmustab see, et inimesed õpivad. Rõõmustab eeskätt see, et õpitakse kindla eesmärgi nimel töötada tulevikus paremini. Sellistele ja paljudele uutele suhetele elus on pühendatud olukirjelduste sari «Inimesi meie ajastu näojoontega» ja «Inimesed kommunismiehitaja südamega». Niisugused inimesed on agronoom Mai Sepandi, traktorist Aleksei Peskov, insener Holm ja paljud, paljud teised, sest «üks brigaad, üks tehas, kolhoos, sovhoos või üks rajoon ei saa üksikult jõuda kommunismi. Kommunismi kõrgused vallutame üksnes ühiselt, üksnes üldrahvaliku võitluse arendamise laial rindel.»[12]

---

[9] «Noorte Hääl», 31. mail 1960.

[10] «Noorte Hääl», 23. jaan. 1960.

[11] «Noorte Hääl», 15. apr. 1960.

[12] Tugevdada rahuüritust loova tööga, tagada võit majanduslikus võitluses kapitalismiga. «Rahva Hääl», 29. mail 1960.

Uue võrsed, mis täna sünnivad ja mis peavad tugevnema ja kasvama, ei paista alati silma. Neid on vaja märgata ja toetada, et kõik uus kommunistlike töö brigaadide elus muutuks miljonite ühisvaraks. Seepärast on kommunistliku töö liikumise probleemid, kommunistlikult töösse ja ellu suhtumise küsimused noorsooajakirjanduses aukohal.

«Ma olen seltsimees, ma vastutan,»[13] pani S. Kuulpak oma olukirjelduse pealkirjaks. See väljendab «Ilmarise» tööliste tõeliselt uut suhtumist igasse pisidetaili. Eks ole see homse sünd tänases. Suhtumine töösse on palju kaugemale ulatuvama tähendusega, kui seda on otsesed tööülesanded ja nende täpne täitmine.

NLKP programmis on öeldud:

«Partei peab kasvatustöö keskseks ülesandeks arendada kõigis ühiskonna liikmetes kommunistlikku töössesuhtumist. Töö ühiskonna hüvanguks on iga inimese püha kohus. Igasugune töö ühiskonna kasuks — nii füüsiline kui ka vaimne töö — väärib lugupidamist ja austust.»[14]

Meie põlvkond ei ole läbi teinud seda karmi revolutsioonilise võitluse kooli ning karastust ega tea alati neid raskusi, mis langesid vanema põlvkonna õlgadele. Seepärast on osa meie noorsoost, hästi tundes oma õigusi, unustanud oma kohustused. Võttes ühiskonnalt palju, annavad nad vastu aga vähe. Veel enam. Niisugused inimesed suhtuvad töösse sageli halvustavalt, eriti kolhoosnikute ja tööliste töösse. See nõuab õige arusaamise kasvatamist meie rahva võitlusest, püüdlusest töökangelastegudele. Need aga, kes ei tee tööd, tuleb avalikkuse kohtu alla anda. Avalikuks kohtumõistjaks on loomulikult ka ajaleht või ajakiri ise. Muidusööjate, tööd mitte-armastavate, oma isade või emade turjal elavate noorte taunimine on üheks selliseks võimaluseks. Följetonid, kriitilised olukirjeldused ja artiklid neil teemadel on noorsooväljaannetes sagedased.

«Noorte Hääles» kannab terve seeria materjale pealkirja «Kasvataja märkmeid». Need puudutavad eeskätt näiteid, kuidas noorukid töökaaslaste ja sõprade, kollektiivi abil sirguvad täisväärtuslikeks Nõukogude kodanikeks. Avalikkuse osa ja vastutust noore põlvkonna kasvatamisel käsitlevad ka kirjutised «Valulävi» (16. veebr. 1961), «Et noorukid ei tallaks umbradu» (25. veebr. 1961), «Pea kinni, Galina» (25. mail 1961).

Teravat reageerimist muidusööjate vastu on vaja just seetõttu, et NLKP uut programmi saab täita ainult tööga, tööga

[13] «Noorte Hääl», 6. nov. 1960.
[14] Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, lk. 109.

ja veel kord tööga. Meie noorsugu võttis need N. S. Hruštšovi poolt kongressitribüünilt lausutud sõnad vastu vaimustusega ja lubas: «Oleme valmis!» Algas hoogne liikumine — suure kommunismiprogrammi esimesed tulemused, esimesed võidud olgu saavutatud noorte käte, energia ja mõistusega. Noorsooajakirjandus on selle liikumise hoovaks ja innustajaks. Seepärast on vaja iga päev ikka selgepiirilisemalt avada selles võitluses ilmnevaid meie ajastu, nõukogude inimeste kauneid näojooni, nende moraalseid omadusi, neid võite, milleni ei küüni ükski teine maa maailmas.

Kommunistlik Noorsooühing on andnud tiivad meie noorsoo kõigile tänastele tegudele.

Olla ÜLKNÜ liige — see on igale noorele suur au. Olla kommunistlik noor — see tähendab minna koos kommunistidega, olla partei ürituse eest võitlejate esimestes ridades. Leninliku komsomoli ridadesse astudes saavad noormehed ja neiud veel suuremad võimalused oma poliitiliseks ja vaimseks kasvuks, aktiivseks osavõtuks uue ühiskonna ehitamisest. Seda kinnitavad noorsooajalehtedes väga paljud ja paljud kirjutised. «Noorte Hääl» pühendas sellele teemale terve ajalehenumbri pealkirjaga «Mina, kommunistlik noor — mõistuse, südame, hingega!». Ajalehes võtavad sel puhul sõna mitmed endised kommunistlikud noored, praegused tunnustatud inimesed, nagu endise EKP Väike-Maarja Rajoonikomitee esimene sekretär R. Keer, Võru rajooni TSN Täitevkomitee esimees F. Pärtelpoeg jt. Üks lehekülg kannab aga pealkirja «Viljad ühest puust». Jutustatakse Tallinna Masinaehitustehase komsomoliorganisatsioonis kasvanud inimestest, kellele rahvas ütleb tänusõnu üle kogu maa. Just komsomoliorganisatsioonid kasvatavad oma tegevusega kogu noorsoo kõrget ideelisust ja ustavust kommunismile, kasvatavad noori kommunistliku moraali printsiipidest ja normidest range kinnipidamise vaimus, kujundavad nende maailmavaadet.

Tänapäeva ideelist võitlejat iseloomustab ennekõike see, et tema mõistuses ja südames on kristalliseerunud arusaamad ja tõed, mis on ammutatud marksismi-leninismi klassikute töödest, partei kongresside ja pleenumite dokumentidest, filosoofiast, kunstiteostest... Seepärast on marksismi-leninismi teooria propaganda noorsoole omases populaarses vormis saanud noorsooajakirjandusele seaduspäraseks. Veendumus ei kujune ju kindlate teadmisteta. Teadmiste ja sügava ideelise veendumuse ühtsus viib tervikliku maailmavaate kujunemisele.

«Teadus muutub tootlikuks jõuks» — sellise materjali autoriks «Noorte Hääles» nr. 197 (20. aug. 1961) on Eesti NSV Teaduste Akadeemia asepresident G. Naan. Vastuseks noorte

küsimustele väga mitmesugustes filosoofilistes probleemides võtab korduvalt sõna professor O. Stein. Rohkelt on kasutatud küsimuste-vastuste vormi, kus noored saavad neid erutavatele küsimustele asjatundlikke vastuseid teadlastelt, ühiskonnategelastelt, vanadelt revolutsionääridelt.

Teaduslikke ja tehnilisi teadmisi propageerib hästi ajakiri «Noorus». Ajalehes «Molodjož Estonii» ilmub eraldi nurk «Seitseaastaku novaator». «Noorte Hääle» toimetus korraldab pidevalt foorumeid, kus noori huvitavatele probleemidele ja küsimustele vastavad väljapaistvad ühiskonna- ja poliitikategelased, tuntud teadlased jt.

Sotsialistliku korra materiaalne ja vaimne progress kinnitab igal sammul meie mõõtmatut üleolekut kapitalismist. Endisest töötatöölisest või vabrikante orjavast töölisest, higiga hallparuni põllumaad niisutavast sulasest on saanud oma maa ja varade täieõiguslik peremees, on saanud aktiivne osavõtja ühiskondlikust elust. Võtame kas või L. Luukase kirjutise «Udo Nõmmani aktiva». Taksojuhist on saanud riigivalitseja. Sellisest teemast ei saa unistada ükski kodanlik noorsooväljaanne. Meie Nõukogude Eesti edusammudest jutustab ka «Noorte Hääle» toimetuse poolt enne Eesti NSV XX aastapäeva korraldatud poolteisekuune reportaažimatk mööda vabariiki. Tegemist polnud hariliku reportaažiga. Ajakirjanikke huvitas ennekõike see, mille üle võib uhke olla meie noormees ja neiu oma vabariigi kahekümnendal sünnipäeval. Need on olukirjeldused uuest ja vabast Narvast, tema tööinimestest, Kohtla-Järve kaevuritest, kolhoosiküla inimestest, kes teevad kõik, et sotsialistliku kultuuri pulss lööks kodukülas võimsamalt, sest selleta polevat õiget elu; jutustatakse Niina Happonenist ja tema sõbrataridest, kes on pärit Lõuna-Eestist ja kelle uus kodu on nüüd põhjarannikul — komsomoli löökehitusel jne. Siin on arvestusi ja analüüse perekonna sissetulekutest ja väljaminekutest nüüd ja 20 aastat tagasi, siin tehakse juttu kõigest sellest uuest, millest minevikus ei osatud unistadagi. Iga olukirjeldus on otsekui hümn kodumaale, tänu tema hoolitsusele. Sellise olukirjelduste sarja peamiseks vooruseks on see, et ta õpetab põhjani nägema eilse maailma silmakirjalikkust ning mõistma kõike seda uut ja perspektiivirikast, mille avas eesti rahvale ta oma võim — nõukogude võim. Ja lõpuks kasvab välja mõte: sotsialistlik ühiskond on nagu kõikvõimas skulptor, kes voolib vaimult tugevaid ja hingelt õilsaid ning harmoonilisi inimesi, kes on enda kätte saanud elu igavese tõe — vaba töö edasiviiva jõu.

Tsiteerigem ühte neist, F. Feodorovi olukirjeldust «Kolm korda kodukülas» (jutt on Mehikoormast Peipsi kaldal).

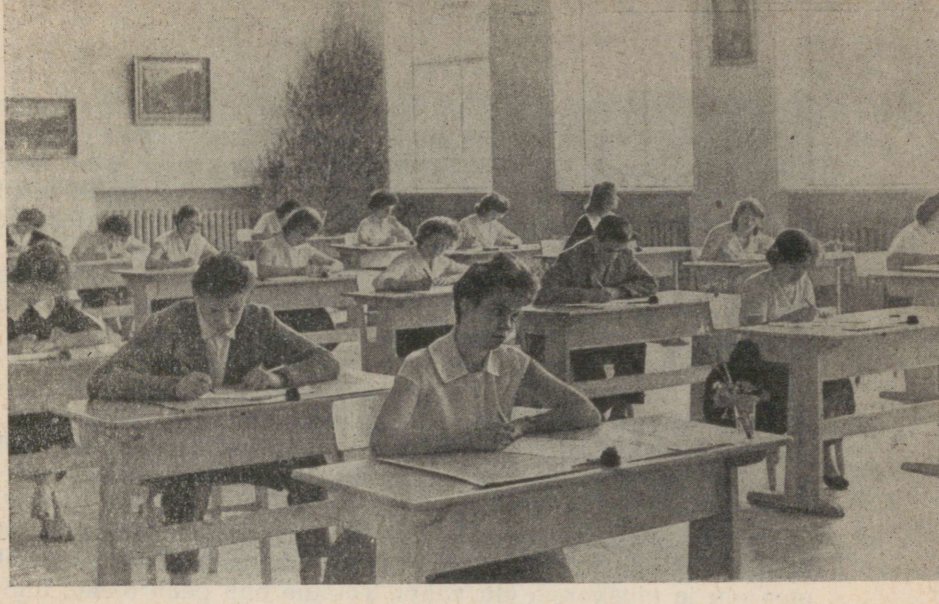

Tallinna 42. keskkooli lõpuklassi õpilased küpsuseksamil.

«Nüüd käibki Peeter mööda kilukaukidest ülekülvatud randa, pikad kummisäärikud jalas. Valutab südant, närveerib. Ei, teda pole sundinud seda tegema saagiahnus. Ta tunneb, et temast ja tema taolistest töömeestest oleneb kolhoosi, iga perekonna ja kogu riigi heaolu ning käekäik. Tema, kunagine rannapoiss, kellel polnud inimõigusi, on uue elu peremees, selle elu ehitaja ja kaunistaja. Ning ta tunneb vastutust sellepärast mitte üksnes oma seltsimeeste, külarahva, vaid ka oma südametunnistuse ees. Need on kommunistliku ellusuhtumise võrsed, mis iga päeva ning kuuga meie elus aina laienevad . . .

Kui palju suudab inimene, kui teda ei seo eluniidid oma kapsaaia, oma paadi, oma põhjaõngede ja võrgulinaga! Peetrist on saanud brigadir. Eugen juhib üht ehitusorganisatsiooni. Nikolai on kalamees, mina ajakirjanik. Aga kunagi oli meil ainukeseks mõõdupuuks elus sent, hall pühapäevaülikond, jalgratas ja sada grammi liikvat. Rohkemast ei saanud tol ajal üks rannapoiss mõeldagi.»[15]

Suurt mõju avaldab lugeja tunnetele ja mõtetele ka «Noorte Hääles» avaldatud lehekülg pealkirja all «Kui gümnaasium oli

[15] «Noorte Hääl», 9. juun. 1960.

seljataga».[16] Selles on ära toodud noore tütarlapse kirjad oma sõbratarile. Kuidas too tütarlaps otsis tööd, tahtis edasi õppida! Täna on leivapaluke, kuid homme öeldakse: «Mine, sind pole vaja!» Lootusetu, perspektiivitu — selline oli kodanlik Eesti keskharidusega tütarlapsele. Mida tähendas tollele tütarlapsele nõukogude võim — ta on nüüd meditsiinikandidaat!

Lühiintervjuude seeria «Olgem selle üle uhked!»[17] kõneleb kõige veenvamalt, kuidas hoolitsetakse meie maal inimeste eest, miks me oleme uhked oma kommunismi ehitava kodumaa üle. Väike Rita on lastesõimes peaaegu täielikult riigi ülalpidamisel. Riik kulutab ta peale 449 rubla aastas, Paap Kõlari lasteaia aasta maksab 430 rubla, Indrek Toome keskkooliharidus 1340 rubla, Anne Nuudi ülikooliharidus aastas üle 800 rubla, kunstiüliõpilase Riho Kulla «maksumus» oleks aga keskmiselt 146 rubla kuus.

Need arvud otse sunnivad, et noorsooväljaanded astuksid kohtumõistjaks, kui inimesed tahavad tõmmata südames joont oma elu ja ühiskonna elu vahel. Tõeline õnn peab olema üheaegselt ühiskondlik ja isiklik. Ja seda õnne tuleb luua koos teistega. Siis on ka elu täisvereline, siis me saame ütelda, et oleme oma suure ajastu väärilised. Nn. «oma kapsaaia varju» pugemise probleem on igati taunimist leidnud, et avalikkuse tähelepanu tõmmata meie elu sabassõrkijatele, tagasikiskujatele.

Mitte vähem oluline pole ses suhtes ateistlik propaganda. Koos sellega tuleb uusi traditsioone toetada ja populariseerida. Suvepäevad, meie noorukite täisikka jõudmise tähistamise päevad on leidnud tuhandeid toetajaid. Noorsooajakirjandus on suvepäevade propageerimise kõrval seadnud praegu ülesande, kuidas veelgi paremini korraldada ka perekondlikke sündmusi, et kirikud jääksid noortest päris tühjaks.

Noorsooajakirjandus pühendab suurt tähelepanu noorsoo moraali- ja eetikaprobleemidele. Ajakirjandus võitleb selle eest, et meie noormeeste ja neidude vääramatuteks elureegliteks saaksid kommunismiehitaja moraalikoodeksi kõlbelised printsiibid, mis on fikseeritud NLKP programmis. Et noored avaldaksid oma seisukohti, vahetaksid mõtteid ja arutaksid mitmesuguseid moraaliprobleeme, siis on olukirjelduste, artiklite ja teiste materjalide kõrval saanud traditsiooniks mitmesugused mõttevahetused, diskussioonid. «Noorte Hääle» toimetus pani aluse lahtistele komsomolikoosolekutele. Ühel neist arutati toimetusse saabunud kirja, milles lugeja ütleb: «Tahan

[16] «Noorte Hääl», 30. juun. 1960.
[17] «Noorte Hääl», 5. dets. 1961.

elada õiget, täisverelist elu. Nüüd olen aga ummikus ja südames pakitseb valu, kibedus ning solvumistunne. See pole tekkinud ühel hoobil, vaid sadestunud tilkhaaval . . .» Ajalehe poolt organiseeritud lahtisel komsomolikoosolekul ei piirdutud loomulikult ainult ühte inimest puudutava küsimusega, vaid probleemi lahati hoopis ulatuslikumalt. Teise lahtise komsomolikoosoleku teemaks oli «Sinu koht elus». Küsimus oli püstitatud väga konkreetselt: «Millega mina aitan kaasa maa, riigi ja rahva edasiminekule?» Noorukiea probleemide kohta võeti «Noorte Hääles» sõna rubriigis «Kui noorukist saab mees». Märkimist väärib ka see, et toimetus korraldab mingil teemal komsomolikoosoleku otse tehases või vabrikus, et aidata kaasa küsimuse lahendamisele ja anda lugejatele asjatundlik ning mõteterohke materjal. Nii organiseeris «Noorte Hääle» toimetus Tartu Kammivabrikus komsomolikoosoleku vaba aja veetmise kohta, sellest, et aeg on antud elada ja igaüks peab ise tegema oma elu sisukaks ning huvitavaks. Hiljem arenes ajalehes sel teemal sisukas mõttevahetus.

Tänu rahvaste sõprusele ja vennasvabariikide abile on Eestist saanud industriaalmaa. Igapäevased sõprusniidid aga on veelgi tähelepandavamad. Kõrvuti otsese majandusliku abi, majanduslike sidemete jne. valgustamisega on noorsooajakirjandus püüdnud leida sõpruse ja internatsionalismi kasvatamiseks eredaid detaile igapäevasest kolhoosikülast või tehasest. Nii kirjutabki A. Ustal oma kirjutises «Kolme venna kohtumismail», kui tavaliseks ja kui suure tähendusega väljendiks on saanud rahvaste sõprus Missos, Eesti, Läti ja Vene NFSV piirimail. Samasugustest detailidest on rikas ka A. Sarapiku olukirjeldus «Ühe vene perekonna elutee».[18] Rahvaste sõpruse ja vendluse üllastest põhimõtetest kõnelevad kõige kirkamalt aga meie noorte tööpäevad komsomoli löökehitustel — Kundas ja Balti Soojuselektrijaama ehitusel, uudismaa viljaväljadel ja ehitustel. Noorsooväljaannete toimetustel endil aga on tihedad sidemed mitmete vennasrahvaste noorsooväljaannetega, mistõttu on saanud traditsiooniks perioodiliselt vahetada lehekülgi vennasrahvaste noorte elust, sellest, kuidas nad lahendavad seitseaastaku konkreetseid ülesandeid. Nii on eesti lugejad saanud viimase aasta jooksul ajaleheveergudel tuttavaks Gruusia ja Armeenia, Leedu ja Läti ning Moldaavia noortega.

Ka nõukogude patriotismi kasvatamisel on oluline see, kuivõrd erutavaid detaile leitakse meie endi keskelt.

«Noorte Hääle» toimetus avaldas olukirjelduse «Partisan

[18] «Noorte Hääl», 20. okt. 1960.

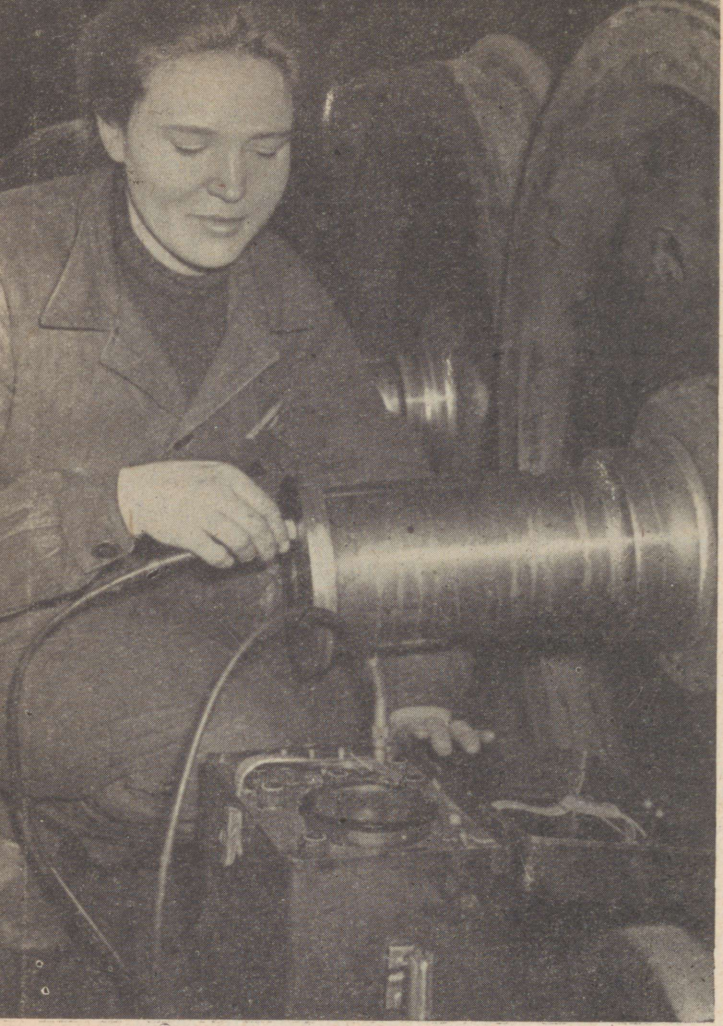

Valga Vagunidepoo katlatsehhi komsomoli-algorganisatsiooni sekretär Nadežda Dobrovolskaja oli ELKNÜ XI kongressi delegaat.

Lembit». Selles jutustati kommunistlikust noorest Lembit Sinijärvest, kes Suure Isamaasõja puhkemisel jäi vaenlase tagalasse ja organiseeris Lõuna-Eesti metsades tegutseva partisanisalga. Partisanid tekitasid fašistidele tõsist kahju. Kuid ühel päeval langes Lembit Sinijärv hitlerlaste kätte. Teda piinati fašistide

piinakambreis, kuid kaaslasi ta ei reetnud. Ta suri kangelassurma.

Pärast olukirjelduse avaldamist sai toimetus Põlva rajooni «Partisan Lembitu» kolhoosi noortelt kirja. Nad kirjutasid:

«Partisan Lembitu mälestus on meile püha. Me tahame kõiges järgida tema eeskuju. Me tahame olla niisama mehised, kui oli tema, niisama julged, kui oli tema. Me lubame, et töötame oma kolhoosipõldudel niisama ennastsalgavalt, nagu võitles tema meie kodumaa vabaduse eest.»

NLKP uue programmi projekti avaldamisega langes noorsooajakirjandusele uus tõsine ülesanne: põhjalikult selgitada ajastu tõde, relvastada iga noor kommunismi võidu eest peetava suure plaaniga, mobiliseerida noorsugu partei uue programmi elluviimisele.

Vabariigi noorsooajakirjanduses võtsid programmi projekti selgitamiseks sõna tuntud teadlased, vanad revolutsionäärid ja noored ise. See jätkub suurema hooga eriti pärast NLKP XXII kongressi materjalide ja dokumentide avaldamist. Ajaleht «Molodjož Estonii» avaldas temaatilised leheküljed noorte arvamustest, nagu «Minu tee on kommunism» (nr. 226, 1961), «Töös karastub noorus» (nr. 232, 1961), «Meil tuleb ehitada kommunismi, meil tuleb elada kommunismis» (nr. 243, 1961), «Inimese saatus on rahva saatus» (nr. 255, 1961) jt.

Kõrvuti sellega meenutati revolutsioonilise võitluse käiku, vanad kommunistid jutustasid oma mälestusi partei esimesest ja teisest programmist.

Erilist rõhku panevad noorsooväljaanded NLKP XXII kongressil avaldatud uute teoreetiliste seisukohtade ja meie rahva ees seisvate konkreetsete ülesannete valgustamisele. Nii hakkas «Noorte Hääle» toimetus avaldama lehekülgi pealkirjaga «Jutustus suurest programmist», kus antakse vastus küsimustele, milliseks kujuneb meie maa 20 aasta pärast.

Kui vabariigi noorsooajalehed jutustasid Krasnodari krai Galtšinski rajooni Kalinini-nimelise kolhoosi komsomoliperes sündinud toredast mõttest — koostada oma majandile perspektiivne arenguplaan kahekümne aasta peale —, haarasid sellest kinni paljud vabariigi kolhooside komsomoliorganisatsioonid.

NLKP programmis öeldakse: «Iga inimese käitumises, iga kollektiivi ja iga organisatsiooni tegevuses peavad kommunistlikud ideed orgaaniliselt ühinema kommunistlike tegudega.»[19] Kommunism ei tule iseenesest. Selle ehitab rahvas. See oleneb ka iga noore tööst ja elust. Kas noored mõistavad, mida nad kommunismi heaks teevad — sellise küsimusega

[19] NLKP programm, lk. 109.

pöördusid noorsooajalehed sadade ja sadade noorte poole. Kuidas noored määravad kindlaks oma konkreetsed ülesanded, sellest on avaldatud rohkelt reportaaže, intervjuusid, artikleid. Loomulikult ei ole see ühe või paari kuu ülesanne. Lisaks eeltoodule leiavad kasutamist paljud teisedki vormid. Näiteks korraldas «Noorte Hääle» toimetus tehasenoortele ankeedi: milline on noorte osa NLKP programmi elluviimisel?

Tähtis osa NLKP uue programmi elluviimisel on uue inimese, tema moraalsete ja eetiliste põhimõtete kujunemisel. Neid põhimõtteid propageerisid uued olukirjelduste sarjad «Inimesed kommunismiehitaja südamega», kus ajakirjanikud kujutasid meie elus ja inimeste vahel valitsevaid uusi suhteid, kirjeldasid inimeste hingesuurust, nende ilu igapäevases töös, kommunismihoone rajamisel. Inimese, tema töö ja tegevuse poetiseerimine — see iseloomustab kõige rohkem olukirjeldusi noortest, kellele on omaseks saanud kommunismiehitaja moraalikoodeksi üllad põhimõtted.

On oluline, et laieneks ideoloogilise rinde võitlusjoon, tema mõjujõud igas punktis. «Nooruses» nr. 8 (1961) kirjutab A. Siig: «Puka kultuurimaja raamatukogu on pigem staap, kust kultuur Velona ülemjuhatusel ründab inimeste mõistust ja südameid, viies sinna võitjana teadlikkuse ja optimismi.» Selliste staapide loomise eest käibki võitlus ajakirjanduses.

Rääkides meie maa suurtest plaanidest, kogu sotsialismileeri võidukäigust (nii «Noorte Hääl» kui ka «Molodjož Estonii» pühendavad sellele teemale mitmeid erilehekülgi), paljastab noorsooajakirjandus samaaegselt imperialismi, eriti Ameerika imperialismi agressiivset iseloomu, mis on suunatud sotsialismileeri vastu. Imperialismi näidatakse kui vabaduse ja demokraatia lämmatajat, mis kõikjal jätab veriseid purustamise ja kägistamise jälgi.

Võitlus uue inimese eest iseloomustab iga noorsooväljaannet, iga tema esinemist. Viitasime ainult mõningatele üksikasjadele. Meie kaasaegne kommunismiehitaja kujuneb elus. Kahjuks ei oska me veel sügavalt avada uue inimese kasvamise protsessi, lahendada sellega kaasnevaid konflikte. Eks seepärast juhtugi, et alati ei ole kirjutistes sügavaid kunstilisi kujusid, kirjeldatavad sündmused on hallid, inimestevahelised suhted rabedad, ehkki iga noorsooajakirjaniku püüdeks on anda oma parim. Noorsooajakirjandusel on täita tõsine ülesanne: kõnelda uuest inimesest kaasakiskuvalt, elavalt. Kui me oskuslikult näitame loomingulise töö ilu ja romantikat, veenvalt ja kirglikult propageerime kommunismi ideaale noorte seas, siis me õigustame nõukogude ajakirjaniku kõrget nime.

Pahatihti kipub minevik meie noorsooajakirjanduses näima romantilisemana kui kaasaeg. Seda seepärast, et meie noormeeste ja neidude tänaste tööde kujutamiseks ei jätku meil veel küllalt värve, võimust võtavad arvud, ankeediandmed.

Noorsooajakirjandusel on omamoodi aedniku osa. N. S. Hruštšov ütles NLKP XXII kongressil: «Partei ja rahvas on üles kasvatanud suurepärase põlvkonna ennastsalgavaid sotsialismiehitajaid ja kangelaslikke kodumaa kaitsjaid, kelle kuulsus püsib sajandeid. Nüüd me valmistame inimesi ette eluks kommunistlikus ühiskonnas. Kommunismi põlvkonda tuleb kujundada lapseeast alates, hoida ja karastada teda nooruses, jälgida hoolikalt, et meil ei oleks moraalseid värdjaid — vale kasvatuse ja halva eeskuju ohvreid. Kui noored viljapuuistikud saavad ühel või teisel määral viga, siis tuleb palju tööd teha, et nad sirguksid ja kasvaksid, ja alati ei lähegi see korda. Niisamuti on ka noore põlvkonna inimestega.»[20] Noorsooajakirjandus võib ja saab palju ära teha, et kõik «viljapuuistikud» hästi sirguksid.

[20] N. S. Hruštšov. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmist, Tallinn, 1961, lk. 70.

KUS PALJU PÄID, SEAL PALJU MÕTTEID, KUS PALJU KÄSI, SEAL PALJU TÖÖD

T. RAIAS,

«Rahva Hääle» kirjadeosakonna juhataja

Igal tööpäeval saabub meie vabariigi ajalehtede ja ajakirjade toimetustesse mahukas post. Ümbrikule löödud postitemplid kannavad kõige mitmesugusemaid nimetusi vabariigi lähematest ja kaugetest paikadest. Saabuvad kirjad näitavad, et ajalehtede ja ajakirjade lugejad on toimetustega tihedalt seotud. Töötajad informeerivad ajakirjandust parematest inimestest, järgimist väärivatest eeskujudest, töökangelastegudest, mis iga päev sünnivad tehastes ja ehitustel, kaevandustes ja kolhoosipõldudel. Samuti juhitakse tähelepanu veel esinevatele puudustele ning näidatakse teed ja võimalused nende lünkade kõrvaldamiseks. Mõnes ümbrikus aga saabuvad read, mis küsivad toimetuselt nõu ka puhtisiklikes küsimustes, nii nagu küsib sõber nõu sõbralt.

Meie inimeste tihe side oma ajakirjandusega on täiesti mõistetav. Näevad nad ju Nõukogudemaa ajalehtedes ja ajakirjades partei ühte tõhusat abilist nende ülesannete elluviimisel, mis viib meid vääramatult kommunismi säravate kõrguste poole. Samuti on iga meie töötaja peremees oma riigis ja on huvitatud, et meil elu jõudsamini edasi liiguks, kiiremini edeneks kommunismi materiaalse tehnilise baasi ehitamine.

Nõukogudemaa ajalehti ja ajakirju antakse välja töötajate jaoks ning töötajad ise aitavad neid valmistada. Seepärast pole ükski meie ajaleht ega ajakiri mõeldav ilma laialdase autorite ja kirjasaatjate võrguta. Mida tugevamad on ajalehe sidemed rahvahulkadega, seda paremini tunneb ta elu, seda suurem on tema mõju rahvahulkadele.

Lähtudes neist põhimõtetest laiendavad toimetused oma töös järjest rohkem ühiskondlikke aluseid, nad kannavad väsimatult hoolt nii oma aktiivi ridade suurendamise kui ka autorite ja kirjasaatjate juhendamise ning õpetamise eest. Ega

rahvatarkus ütle asjata, et kus rohkem päid, seal rohkem mõtteid, ja kus palju käsi, seal palju tööd!

NLKP XXII kongressi maailmaajaloolised otsused innustavad kõiki Nõukogudemaa rahvaid töötama enneolematu entusiasmiga. Meie töötajad rakendavad kogu oma jõu ja oskused selleks, et viia ellu inimkonna helgeim unistus — püstitada kaunis kommunismihoone. Selle ülla eesmärgi saavutamisele aitab kaasa ka nõukogude ajakirjandus.

Oma aktiivi õpetamiseks ja juhendamiseks kasutavad toimetused mitmesuguseid vorme. Üheks oluliseks viisiks on autorite ja kirjasaatjatega töötamine individuaalses korras, kusjuures neile antakse juhtnööre kirjutise põhimõtte, aspekti ja pikkuse kohta.

Säärane töö aga ei saa hõlmata kõiki ajalehežanre. Seetõttu on toimetustes võitnud täie eluõiguse kirjasaatjate koolid. Neid on meie vabariigis organiseeritud enamiku toimetuste juures. Nii näiteks töötab säärane kool juba aastaid «Õhtulehe» toimetuse juures.

Tartu ajalehe «Edasi» toimetuses moodustati 1958. aastal kirjasaatjate kool, mis koosneb kahest astmest, nii-öelda «alg-» ja «keskkoolist». Kooli esimeses astmes võetakse läbi ajakirjanduse mitmesugused lihtsamad žanrid, nagu informatsioon, artikkel, korrespondents, ja tehakse ka praktilisi töid, kirjutatakse reportaaže, informatsioone, mis siis ühiselt läbi arutatakse.

Teises astmes tutvuvad kirjasaatjad ajakirjanduse raskemate žanride — följetoni ja olukirjeldusega, millele kaasneb samuti praktiline töö. Paraku on aga viimasel ajal teisest astmest osavõtjate arv jäänud kasinaks, mistõttu see tänavu isegi ära jäi.

Õppeajaks on talvised kuud ja kevadel antakse kooli lõpetajaile pidulikult kätte vastavad tunnistused. Nii kasvatab toimetus endale oskuslikku aktiivi.

Peale selle on praktiseeritud mitmetes toimetustes temaatikate ja juhendite väljaandmist. «Edasi» toimetuses ilmus taoline brošüür «Abiks kirjasaatjale» 1958. aastal. Selles brošüüris jagavad kutselised ajakirjanikud oma kogemusi ja näpunäiteid.

Aktiivsete kirjasaatjate hulgast on välja kasvanud mitmeid inimesi, kes on üle läinud elukutseliste ajakirjanike ridadesse.

Nõukogude ajakirjandusel on palju väärtuslikke kogemusi, kuidas mobiliseerida laiu rahvahulki partei poolt seatud ülesannete lahendamisele. Need töövormid ja abinõud arenevad pidevalt, nagu kogu meie elu ise. Nii on kommunismi laiahaardelise ülesehitamise ajastu toonud endaga kaasa uut ka aja-

Eesti NSV ajakirjanike II kongress.

kirjanduslikus töös. Nende uute vormide peamine eesmärk, peamine sisu nõuab veelgi tugevamat sidet eluga, rahvahulkadega.

Kuidas seda saavutada?

Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei näitas selles osas ajalehtede ja ajakirjade toimetustele kätte vajaliku tee,

1960. aasta alguses märkis NLKP Keskkomitee oma otsuses «Parteipropaganda ülesandeist tänapäeva tingimustes» nõukogude ajakirjanduse praeguse peamise ülesande. Otsuses öeldi, et on vaja pidevalt tõsta ajalehtede ja ajakirjade ideelist taset ning kasutada neid oskuslikult kommunistliku ülesehitustöö pakiliste ülesannete lahendamiseks. Selliste eesmärkide saavutamise üheks olulisemaks vahendiks aga on ajakirjanduses ühiskondlike aluste edasiarendamine.

See NLKP Keskkomitee nõue sai kogu meie ajakirjanduse võitlusülesandeks. Kõikides toimetustes suurendati tähelepanu töölis- ja maakirjasaatjate võrgu laiendamisele. Samaaegselt kerkis päevakorda vajadus tõmmata toimetuste tööle kaasa mitmesuguseid spetsialiste. Elu nõudis, et toimetustesse loodaks mittekoosseisulised osakonnad.

Elva rajooni ajalehe juures loodi näiteks seitse mittekoosseisulist osakonda. Need moodustati propaganda, põllumajanduse, koduloo-uurimise, tervishoiu, kooperatiivide, kirjasaatjatega tehtava töö ja noorsoo kasvatamise küsimuste alal. Praegu ei leidu meie vabariigis ajalehte või ajakirja, kus poleks mittekoosseisulisi osakondi. Säärane ühiskondlike aluste edasiarendamise vorm leidis rakendamist ka vabariigi raadio- ja televisioonikomitees.

Pidevalt on näha vastavate osakondade tõhusat abi rajooniajalehtede veergudel. Regulaarselt antakse välja erilehekülgi, mis kannavad allkirja «Lehekülje on koostanud toimetuse mittekoosseisuline osakond». Märkigem, et näiteks Haapsalu rajooni ajalehes «Töörahva Lipp» on mittekoosseisuline põllumajanduse mehhaniseerimise osakond andnud juba aasta jooksul üle kümne erilehekülje.

Arusaadavalt sõltub mittekoosseisuliste osakondade arv ja nimetus kohalikest vajadustest, asjaolust, missugust eluala tuleb ühes või teises linnas ja rajoonis kõige laiemalt ning sügavamalt valgustada. Nii on mõnes rajoonis organiseeritud mittekoosseisuline tööstusosakond, teisal jällegi kalandusosakond jne.

Mittekoosseisulised osakonnad komplekteeriti oma ala parematest asjatundjatest. Peab ütlema, et toimetuste juures pidevalt kasvab selliste spetsialistide arv. Kui 1961. aasta kevadel oli neid vabariigi ajakirjanduses 1343 inimest, siis 1962. aasta aprilliks tõusis see näitaja juba 2000-le. Seegi arv ei ole jäänud piiriks, vaid näitab pidevat kasvutendentsi.

«Rahva Hääle» toimetus on pannud alati suurt rõhku sellele, et ajalehte tehtaks laialdase aktiivi kaasabil. Toimetusel on praegu 5642 autorit ja kirjasaatjat. Ligi 2400 inimest võib neist lugeda aktiivsete kaastööliste hulka, kes järjekindlalt informee-

rivad toimetust kõigist vabariigis toimuvatest tähtsamatest sündmustest ja võitlevad innukalt meie rahvamajanduse, kultuuri, hariduse, teaduse jne. progressi eest.

Toimetuse üheks suuremaks ürituseks oli 1960. aastal läbiviidud kontrollretk kaubaladudesse ja ettevõtetesse, et selgitada, kas rahvatarbekaubad on kvaliteetsed ja nägusad. Kõne all olev kontrollretk organiseeriti koos ajalehe «Pravda» toimetusega ja kestis 30. märtsist kuni 30. aprillini. Üritusest võttis osa ligi 1300 ametiühingu- ja nõukogude aktivisti. Nende kaasabil ilmus sel ajavahemikul «Rahva Hääles» 12 vastavasisulist kirjutist. Kokkuvõte kontrollretkest ilmus ajalehtedes «Pravda» ja «Rahva Hääl».

Kontrollretked on üheks ajalehe aktiivi massilise kasutamise vormiks. Seepärast on «Rahva Hääl» rakendanud niisugust moodust ka ehitustööde käigu ja kvaliteedi kontrollimiseks ehitusplatsidel, kalatööstuse ettevõtetes, koolihoonete ja lasteaedade ehitustel, vanametalli varumise käigu selgitamiseks jne.

Oma aktiivi kasutab toimetus veel kontrollpostide organiseerimiseks seitseaastaku tähtsamatel ehitustel, vabariigi paremate töötajate eesrindlike kogemuste propageerimiseks, külvining viljakoristustööde käigu valgustamiseks jne.

Uut hoogu ja jõudu ühiskondlike aluste laiendamiseks sai «Rahva Hääl» NLKP Keskkomitee otsusest «Ühiskondlike aluste edasiarendamisest nõukogude ajakirjanduses ja raadios». Sellest lähtudes kinnitati toimetuses 1960. aasta detsembris ja 1961. aasta alguses seitse mittekoosseisulist toimetuse kolleegiumi liiget. Toimetuse kolleegium kui kollektiivse juhtimise organ sai uut jõudu juurde inimeste näol, kes on oma ala head asjatundjad.

Kes need on? Need on Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu esimehe asetäitja V. Käo, EKP Paide Rajoonikomitee esimene sekretär A. Madik, Harju rajooni «Rahva Võidu» kolhoosi esimees R. Mannov, Tallinna Polütehnilise Instituudi rektor A. Aarna, Eesti NSV Kirjanike Liidu juhatuse vastutav sekretär P. Kuusberg, vabariigi prokurör V. Raudsalu ja endine Tallinna 22. keskkooli õppealajuhataja R. Aulas. Nagu loetletust nähtub, esindavad nimetatud seltsimehed väga erinevaid elualasid. Seda aga toimetusel tarvis ongi.

Ka kõige kvalifitseeritum ajakirjanik ei tunne elu nii mitmekülgselt nagu vaja. Siin peavad talle appi asuma spetsialistid. Säärasel põhimõttel loodigi toimetuse osakondade juures nii autorite nõukogud kui ka mittekoosseisulised osakonnad. Esimesi loodi arvult kaheksa, teisi — kümme.

Autorite nõukogud organiseeriti toimetuses propaganda,

Et pilt saaks nägus. «Rahva Hääle» mittekoosseisulised fotokorrespondendid seminaril.

partei elu, nõukogude töö, tööstuse, põllumajanduse, kultuuri, kirjanduse ja kunsti ning kirjade osakonna juurde 7—10-liikmelises koosseisus.

Ühiskondlike aluste edasiarendamine aga nõudis veelgi laialdasemat spetsialistide koondamist toimetuse ümber. Nii tekkisidki osakondade juurde 4—7-liikmelised mittekoosseisulised osakonnad. Mittekoosseisulised osakonnad hakkasid aktiivselt abi osutama ja kaasa aitama materjalide hankimiseks rahvusvahelise elu, teaduslik-ateistliku propaganda, ametiühingute töö, kaubanduse, ehituse, kommunistliku kasvatustöö, kriitika ja bibliograafia, kunsti, muusika ning kehakultuuri ja spordi alal.

Ka needki organisatsioonilised vormid ei ammendanud veel toimetuse vajadusi. Ajalehe ees seisvad ülesanded dikteerisid mittekoosseisuliste korrespondentide ja fotokorrespondentide võrgu loomise maarajoonides ja linnades, kus ajalehel puudusid koosseisulised korrespondendid.

Milles seisab autorite nõukogu töö ja abi?

Eelkõige selles, et ühiselt arutatakse, millised tähtsamad teemad peaks toimetuse vastav osakond lülitama oma järgmisse kuu- või perspektiivplaani. Seejuures lepitakse kokku, kes aitab kaasa ühe või teise probleemi valgustamiseks.

Nõukogu liikmetele saadetakse eelnevalt tutvumiseks ja seisukoha võtmiseks vastutusrikkamad materjalid, mis sisaldavad vaieldavaid küsimusi.

Tõhusat abi saab toimetus nõukogude liikmetelt, kui nad annavad oma hinnangu juba ilmunud materjalide kohta. Ilmunud materjalide analüüs aitab edaspidi tõsta kirjutiste kvaliteeti, muuta need asjatundlikumaks, sisukamaks.

Samale põhimõttele on rajatud ka mittekoosseisuliste osakondade töö.

Nii autorite nõukogude kui ka mittekoosseisuliste osakondade esimeseks ülesandeks oli tööplaanide koostamine NLKP XXII kongressi eelseks perioodiks. Pärast kongressi aga tuli ühisel jõul ja nõul kavandada perspektiivsed plaanid kommunismiehitajate kongressil vastuvõetud otsuste tutvustamiseks ja propageerimiseks ning rahvahulkade mobiliseerimiseks kongressi otsuste täitmisele.

Kavandatud tööplaanide realiseerimisel on toimetuse mitmel autorite nõukogul ja mittekoosseisulisel osakonnal juba üsnagi häid kogemusi. Näitena võib rääkida nõukogude töö osakonna juures töötavast mittekoosseisulisest kaubandusosakonnast. Juba 1960. aasta 28. detsembril ilmus selle osakonna juhataja sm. Hommiku kirjutis «Hindadest kolhoositurgudel». Nimelt olid tol ajal lõpukorral ettevalmistused vana raha vahetamiseks uue vastu ja uue hindade mastaabi kehtestamiseks.

Mittekoosseisuline kaubandusosakond tegi rahavahetamise perioodil tõhusat tööd. Ta jälgis, kas hinnad on õigesti arvestatud, kas vahetusraha on küllaldaselt, kuidas peetakse kinni kaubanduseeskirjadest jne. Kõik need küsimused leidsid ajalehes pidevat valgustamist.

Samal ajal korraldas osakond 1961. aasta jaanuaris kontrollretke vabariigi tähtsamatesse keskustesse küsimuses, kuidas varustatakse elanikkonda talvekaupadega. Mittekoosseisulise osakonna liikmete kõrval võtsid sellest reidist osa ka mittekoosseisulised korrespondendid ja aktiiv kaubandustöötajate hulgast. Kontrollretke tulemuste kohta ilmus «Rahva Hääles» kirjutis, mille arutas läbi Eesti NSV Kaubandusministeeriumi kolleegium. Nii ministeerium kui ka mitmed kohalikud kaubandusorganisatsioonid informeerisid toimetust abinõudest, mis võeti tarvitusele esinenud puuduste kõrvaldamiseks. Kevadel tegi osakond kontrollretki ülevaate saamiseks ettevalmistustest kevad-suviseks kaubandushooajaks.

Peab ütlema, et mittekoosseisulise kaubandusosakonna töö aitas kaasa kaubanduse paremale korraldamisele vabariigis. Tõsteti üles mitmeid probleeme, kus käsitleti kaubanduslike ruumide projekteerimist, uusi müügivorme jne.

Tõhusat abi saab toimetus teisteltki mittekoosseisulistelt osakondadelt. Nad annavad häid materjale, retsenseerivad ulatuslikumaid problemaatilisi kirjutisi, leiavad autoreid analüüsivate artiklite jaoks ja juhivad toimetuse osakondade tähelepanu aktuaalsetele probleemidele.

Suurt abi on andnud toimetuse tööle mittekoosseisulised korrespondendid. Kui «Rahva Hääl» avaldas vabariigi põllumajandustöötajate kohustusi, siis organiseerisid mittekoosseisulised korrespondendid enamiku kirjutisi nende materjalide juurde.

Mittekoosseisulistele korrespondentidele tutvustatakse toimetuse perspektiivplaane, neile saadetakse kontrollimiseks toimetusele saabuvaid kaebusi, neid kutsutakse toimetusse nõupidamistele.

Mittekoosseisulised fotokorrespondendid saavad samuti toimetuselt juhendeid ja viibivad praktikal toimetuse fotolaboratooriumis.

Muidugi ei saa öelda, et toimetus kasutab oma mittekoosseisulisi abilisi täiel määral. Senise töö kokkuvõtted aga näitavad, et ühiskondlike aluste laiendamine end igati õigustab, et aktiivsem toetumine laiale üldsusele on selleks hoovaks, mis aitab teha ajalehte sisukamaks, võitlevamaks, rahvapärasemaks, tõeliseks võitlejaks kommunismi eest.

TUGINEDES AKTIIVILE

O. UULITS,

Jõgeva rajooni ajalehe «Kolhoosnik» toimetaja

See oli paar aastat tagasi, kui ajalehes «Kolhoosnik» ilmus parteiharidustööst lehekülg pealkirja all «Uuel õppeaastal» ja selle all märge «Lehekülje koostas ühiskondlik propagandaosakond». Lugejaile tundus see algul võõrana, kuid esimesele järgnes teine, teisele kolmas. Leheküljele lisandusid kirjutised, mille all võis lugeda ridu: kontrollretkest võtsid osa ühiskondliku osakonna töötajad. Peagi muutus see tavaliseks, et toimetuse praktilisest tööst võtavad osa inimesed oma põhitöö kõrval, kulutavad osa oma vabast ajast loominguliseks tööks toimetuses.

Meie toimetuses töötab praegu juba 5 taolist osakonda. Ja see uus suund toimetuse töös autorite aktiiviga ja kirjasaatjatega on otsene vastukaja NLKP Keskkomitee otsusele «Ühiskondlike aluste edasiarendamisest nõukogude ajakirjanduses ja raadios», mis nõudis ühiskondlike osakondade moodustamist kõigi ajalehtede toimetuste juurde.

Jõgeva rajooni ajalehe «Kolhoosnik» toimetuses oli esimeseks ühiskondlikel alustel töötavaks osakonnaks propagandaosakond. Esialgu oli meil muidugi teatavaid kasvuraskusi. Puudusid vastavad kogemused, ka polnud lõplikult välja kujunenud selle osakonna funktsioonid. Vabariigi ajakirjanike peres oli palju erinevaid arvamusi ja iga toimetus lahendas asja vastavalt kohalikule olukorrale. Luues ühiskondliku propagandaosakonna, pidasime silmas, et see haaraks võimalikult palju kommunistliku kasvatuse küsimusi. Osakonna koosseisu komplekteerimisel lähtusime sellest, et sinna kuuluksid selle ala parimad asjatundjad. Nii kujuneski, et osakonna tööst võtavad aktiivselt osa mitmed partei rajoonikomitee töötajad. Samuti kuuluvad selle koosseisu rajooni täitevkomitee haridus- ja kultuuriosakonna juhataja, rajooni prokurör, «Sädeme» kol-

hoosi partei-algorganisatsiooni sekretär jt. Osakonna juhtimise võttis enda kätte EKP Jõgeva Rajoonikomitee sekretär sm. E. Randrüüt.

Teiseks ühiskondlikuks osakonnaks oli meie toimetuses põllumajandusosakond. Rajooniajalehe toimetuses on küll koosseisuline põllumajandusosakond, kuid ühes isikus — osakonnajuhataja. Meie rajoon on aga oma tootmisprofiililt põllumajanduslik. Ja et põllumajandusküsimusi paremini valgustada, siis tekkis pakiline vajadus ka vastava ühiskondliku osakonna järele. See on oma koosseisult kõige arvukam. Sinna kuulub inimesi mitmelt elualalt: näidiskatsesovhoosi töötajaid, kolhooside ja sovhooside spetsialiste, teaduslikke töötajaid, koondise «Eesti Põllumajandustehnika» rajooniosakonna mehhanisaatoreid jne. Üks staažikamaid rajooniajalehe kirjasaatjaid, Eesti NSV Ülemnõukogu saadik sm. A. Kottisse sai selle osakonna juhatajaks.

Rajoonis areneb kohalik tööstus, toimub hoogne ehitustegevus, laieneb tarbijate kooperatiivi võrk. Ka need küsimused peavad leidma rajooniajalehes valgustamist. Toimetuses aga vastavad osakonnad puuduvad. Siingi leidsime väljapääsu ühiskondliku osakonna moodustamises.

Siiani kajastusid kommunistlike noorte elu küsimused ja noorsoo kasvatamise probleemid meie ajalehe veergudel juhuslikult. Elu nõudis, et ka selles liinis töö paraneks. Käesoleva aasta jaanuarikuus võis näha teiste ühiskondlike osakondade tööplaanide kõrval ka kommunistlike noorte elu ühiskondliku osakonna poolt plaanitud üritusi.

Rajooniajalehe juurde on koondunud rajooni koduloo-uurijad. Nende kaasabil ilmub regulaarselt eriväljaanne «Meie Kodu», mille toimetuse eesotsas on selle ala entusiast, Torma 8-kl. kooli õppealajuhataja, ajalehe aktiivne kirjasaatja sm. A. Viigi.

Elu on näidanud, et loodud osakonnad suudavad palju kaasa aidata ajalehe sisukamaks muutmisele, parandavad kujundust ja tugevdavad sidet toimetuse ja rahvahulkade vahel.

Osakondade praktiline abi toimetusele seisab eelkõige selles, et nende osakondade liikmed juhivad toimetuse tähelepanu aktuaalsetele probleemidele, aitavad koostada tööplaane ja varustavad toimetust vajaliku kaastööga, korraldavad mitmesuguseid üritusi — kontrollretki, mõttevahetusi, ringküsitlusi jne.

Peatuksime kõigepealt esimese ja kogenuma ühiskondliku osakonna — propagandaosakonna tööl.

Osakonna abiga andsime välja erilehekülgi kommunistliku kasvatuse teemadel. Esimesed leheküljed selles küsimuses olid

pühendatud peaasjalikult kommunistliku kasvatusega tegelevate ühiskondlike organisatsioonide tööle.

Analüüsides oma töökoosolekul kommunistliku kasvatustöö küsimuste valgustamist ajalehes, leidis ühiskondlik propagandaosakond, et toimetus valgustab veel halvasti kommunistliku töö liikumist. Samas valmis ka tööplaan ning osakonna abiga hakkas ilmuma lehekülg «Uut moodi, kommunistlikult». Osakonna liikmed võtsid ise sule ja kirjutasid sellest, mis südamel.

Häid mõtteid andsid osakonna liikmed toimetusele ka NLKP XXII kongressi eel ja kongressijärgsel perioodil. Osakonna initsiatiivil ilmus õnnestunud kirjutiste sari kommunistide avangardsest osast seitseaastaku ülesannete täitmisel. Tore oli see, et nende lugude kirjutamisel proovisid oma jõudu ka mittekoosseisulise osakonna liikmed, kelle hulgas aktiivsemaks oli sm. S. Noormägi. Osakonna liige, poliithariduskabineti juhataja sm. A. Sirotina koostas erilehekülje, kus võtsid sõna poliitringide kuulajad. Käesoleva aasta jaanuaris ilmus osakonna liikme, partei rajoonikomitee instruktori sm. J. Uulitsa poolt koostatud lehekülg «Partei ideed rahva sekka». Propagandistid ja poliitringide kuulajad kirjutasid siin oma mõtetest NLKP XXII kongressi materjalide tundmaõppimise kohta. Veebruaris ilmus ühiskondlikult propagandaosakonnalt jällegi lehekülg, kus Suurest Isamaasõjast osavõtnud jutustasid oma tööst rahurindel.

Ühiskondlik propagandaosakond on oma tööplaani võtnud seeria lehekülgi kommunismiehitaja moraalikoodeksist. Mõned neist ongi juba trükimusta näinud. Esimese lehekülje pühendasime nõukogude inimeste tööle. Esikohal oli juttu inimestest, kellele töö on saanud naudinguks, eluliseks vajaduseks. Samas võttis sõna ka osakonna juhataja sm. E. Randrüüt, kes kritiseeris muidusööjaid. Teine lehekülg käsitles moraalikoodeksi printsiipi — üksteisest lugupidamine perekonnas, hoolitsus laste kasvatamise eest. Valmimisel on lehekülg rahvaste sõprusest.

Osakond on teinud ka tõsist organisatsioonilist tööd. Nii kontrollis grupp osakonna liikmeid, kuidas Sadala külanõukogus täidetakse NLKP Keskkomitee otsust «Parteipropaganda ülesandeist tänapäeva tingimustes». Kontrollretke tulemused avaldati ajalehes. Veebruaris organiseeris toimetuse mittekoosseisuline osakond kontrollretke agitpunktidesse, mille tulemusena ilmus ajalehes kirjutis «On head, on halba».

Ühiskondlik põllumajandusosakond on õige hoo saanud pärast partei XXII kongressi. Osakond pidas vajalikuks, et ajaleht peab rohkem abistama majandeid kindla söödabaasi loo-

misel. Lähtuti põhimõttest: põllumajandussaaduste külluse loomiseks tuleb kõigepealt luua söötade küllus. Ajalehe veergudel avati mõttevahetus «Kuidas luua söötade küllus?». Osakonna iga liige võttis endale ühe konkreetse ülesande kas ise kirjutada või organiseerida plaanis ettenähtud kirjutis ajalehte.

Nimetatud mõttevahetus sai väga populaarseks. Alguse tegi Jõgeva Sordiaretusjaama teaduslik töötaja sm. H. Küüts kaaluka artikliga «Odra kasvatamise võimalused pole ammendatud». Järgmises lehes võttis sõna brigadir sm. J. Poom, kes rääkis maa õigest harimisest kõrgete saakide kindlustamiseks. Huvitava ja põhjalikult analüüsiva lehekülje koostas mõttevahetuse korras osakonna liige, endine rajooni riikliku kokkuostu inspektor sm. V. Kottisse. Tema artikkel «Arvestada kõiki tegureid» paigutati toimetuse autahvlile «Meie parim materjal».

Ükski lugeja ei jää erapooletuks, lugedes «Bolševiku» kolhoosi aedniku sm. J. Raidjõe kirjutist maisist. Osakonna liige, Ausi sovhoosi Järve osakonna juhataja sm. O. Kiudsoo aga valmistas lehekülje teemal «Suhkrupeet — tugev söödatrump». Valge pärl Ausi sovhoosi Järve osakonnas pani nii mõnegi põllumehe mõtlema — saadi ju hektarisaagiks 685 ts juurikaid ja 562 ts pealseid.

«Uue Elu» kolhoosi agronoomi sm. E. Leesmendi ja «Ühistöö» kolhoosi agronoomi sm. V. Pallumi kirjutis teemal «Hernekasvatus aukohale» annab veenva ülevaate hernekasvatuse kasulikkusest. Mõttevahetus jätkub.

Jaanuaris algas rajoonis väetiste varumise hoogtöökuu. Osakond aitas kaasa ka selle ürituse pidevale valgustamisele. Sõna võtsid tolleaegse riikliku kokkuostu inspektsiooni peainspektor sm. R. Beier, Heidemanni-nimelise kolhoosi agronoom sm. N. Arras ja «Uue Tee» kolhoosi agronoom sm. Kurg.

Osakonna liikmed aitasid koostada ka NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste eelset rubriiki «Valimistest valimisteni». Konkreetsete faktide najal näitas «Estonia» kolhoosi esimees sm. H. Laur oma kirjutises seda suurt kasu, mis majand sai traktorite ostmisega.

Iga lugeja on pannud tähele materjale kontrollretkedest linna tänavatele ja teenustöökodadesse, kaubandusvõrku ja mujale. Seda kõike teeb meie toimetuse ühiskondlik tööstusosakond. Nendest kontrollretkedest võtab osa laialdane aktiiv. Näiteks kontrollretkest Jõgeva linna tänavaile, mis korraldati möödunud aastal, võtsid osa rahvasaadikud, miilitsatöötajad, majavalitsuse esindajad jt. Ajalehes avaldatud kriitika mõjul hakkas linna tänavate ja majade ümbruse ilme peagi muutuma.

Muidugi ei avaldata kõiki tööstusosakonna kontrollretkede tulemusi ajalehes. Tihti arutatakse kontrollmaterjalid läbi vastavates asutustes ja ettevõtetes. Tehtud kriitiliste märkuste ja ettepanekute alusel asutakse ettevõttes esinevaid puudusi kõrvaldama.

Koduloo-uurijate eriväljaande «Meie Kodu» toimetus tegi rajooni kooliõpilastele ettepaneku hakata uurima kodukolhoosi minevikku. Korraldati ringküsitlus. Praegu üldistatakse neid materjale ja avaldatakse «Meie Kodu» veergudel. Seoses V. I. Lenini nimelise Üleliidulise Pioneerиorganisatsiooni 40. aastapäevaga pöördus koduloo-uurijate toimkond ajalehe kaudu rajooni kõigi koolide pioneerimalevate, õpetajate ja endiste pioneeride poole palvega aidata koostada rajooni pioneeriorganisatsiooni ajalugu. Kogemused kinnitavad, et tugeva aktiivi abiga saab ajaleht teha väga suurt tööd rajooni ajaloo uurimisel, revolutsioonilise mineviku valgustamisel.

Sellest, et toimetuse ümber on koondunud arvukalt kirjasaatjaid ja ühiskondlikku aktiivi, räägivad ilmekalt järgmised andmed: 1961. aasta jaanuarikuus sai toimetus 117 kaastööd, 1962. aasta jaanuaris aga 160. Üle 100 rajooni töötaja on ajalehe aktiivsed kaastöölised. Umbes 85% kirjasaatjate kaastöödest avaldatakse ajalehes.

Seoses sellega tekkis toimetusel pakiline vajadus õpetada ühiskondlikule aktiivile ajakirjanduslikke oskusi. Möödunud aastal pidasime vajalikuks näha pisut vaeva kooliõpilaste õpetamisega. Mustvee ja Jõgeva keskkooli õpilastele, kes tundsid huvi ajakirjanduse vastu, viisime läbi loengutetsükli. Rääkisime nõukogude ajakirjanduse põhiprintsiipidest, faktide valikust ja kasutamisest kaastöö tegemisel, ajalehe keelest ja stiilist. Peale selle organiseerisime ajakirjanduse päeva puhul «lahtiste uste» päeva. Sel puhul tutvus toimetuse ja trükikoja tööga üle 100 õpilase.

Tänavu moodustasime mittekoosseisuliste osakondade töötajate ajakirjandusliku meisterlikkuse tõstmiseks kirjasaatjate kooli. Õppused koolis toimuvad üks kord kuus 3—4 tundi. Kooli õppekava kinnitati partei rajoonikomitee bürool. Kooli kuulajaile esinevad loengutega toimetuse töötajad. Õppeplaani koostamisel lähtusime vajadusest anda aktiivile rohkem praktilist abi kaastöö tegemisel. Nii saidki kirjasaatjad esimesel õppusel ülesande kirjutada üks konkreetne sõnum, mida siis ühiselt analüüsiti.

Sellest üritusest oli toimetusel suur kasu. Kui meil varem oli lühiinformatsioonist nappus, siis paari nädala jooksul oli see lünk täidetud. Mõnele kirjasaatja informatsioonile anti väga hea hinnang.

Teisel õppusel anti igale kirjasaatjate kooli kuulajale kodune ülesanne teksti redigeerida. Vestluses, kas käsikiri on trükivalmis, tehti redigeeritud teksti analüüs.

Ajakirjandusliku meisterlikkuse tõstmiseks otsustasid osakondade liikmed oma töid ühiselt analüüsida. Häid kogemusi on sel alal propagandaosakonnal. Selle osakonna liige, haridusosakonna juhataja sm. E. Trull analüüsis möödunud aastal kirjutisi kommunistliku kasvatustöö kohta. Ta tegi väärtuslikke ettepanekuid, mida toimetus kahel käel vastu võttis. Ühel koosolekul kuulasid osakonna liikmed kutselise ajakirjaniku arvamusi nende tööde kohta.

Põllumajandusosakonna liikmed tegid möödunud aasta algul kokkuvõtte sotsialistliku võistluse käigu valgustamisest rajooniajalehes 1960. aastal. Selle ümber tekkis elav mõttevahetus. Kindlasti oli see ka üheks abinõuks, et 1961. aastal valgustas ajaleht sotsialistlikku võistlust põllumajanduses juba hoopis paremini.

Koostöö ja tihe kontakt kutseliste ajakirjanikega on aidanud märgatavalt tõsta ühiskondlike osakondade liikmete meisterlikkust. Vaevalt jättis ükski rajooniajalehe tellija läbi lugemata «Eesti Põllumajandustehnika» Jõgeva osakonna ehitusala peainseneri sm. K. Kiljaku kirjutise «Ämbrite aeg on läbi». See kaastöö esitati üksmeelselt toimetuse autahvlile.

Pidevat arengut on tunda propagandaosakonna liikme sm. R. Michelsoni juures. Käesoleva aasta jaanuarikuus ilmus tema sulest kaks pikemat kirjutist «Õpetajad-lektorid» ning «Hoolikalt ja põhjalikult». Viimases jagas ta elavalt ja kaasakiskuvalt oma kogemusi propagandistina. Alati midagi uut, värsket on tunda sm-te A. ja V. Kottisse materjalides. Neid kaastöötajaid iseloomustab sügav analüüsivõime.

Mitmed meie kirjasaatjad on olnud ja on praegugi aktiivseteks kaastöölisteks oma asutuse või majandi seinalehele. Sellepärast on rajooniajalehe toimetuse üheks kohuseks pidevalt õpetada ja abistada oma «nooremaid vendi», seinalehtede toimetusi. Ajalehe «Kolhoosnik» toimetus on abistanud rajooni asutuste, ettevõtete ja kolhooside väljaannete kolleegiume nii nõu kui ka jõuga. Koos haridusosakonnaga oleme korraldanud ülerajoonilisi koolide seinalehtede ülevaatusi. Käesoleva aasta algul oli Jõgeva linna asutuste ja ettevõtete seinalehtede ülevaatus ning nende toimetuste liikmete nõupidamine. Tavaliselt analüüsib nendel nõupidamistel seinalehti rajooniajalehe töötaja. Ülevaatusel parimaks tunnistatud seinalehe toimetusele oleme teinud väikesi kingitusi.

Seni oli meie ajalehes vähe fotosid ja needki halva kvaliteediga. Olukorra parandamiseks otsustasime 1. veebruarist

välja kuulutada fotovõistluse. Moodustasime toimetuse juurde fotosektsiooni. Tulemused ei lasknud end kaua oodata. Ajalehes võib juba näha tööteemalisi ja meie kodurajooni kaunist loodust kajastavaid fotosid allkirjaga — võistlusfoto. Rajooni fotoamatööridele jagavad oma kogemusi meie vabariigi kogenud fotograafid, Eesti NSV Ajakirjanike Liidu fotosektsiooni liikmed.

Tänapäeval, kommunismi laiahaardelise ülesehitamise perioodil, tõuseb veelgi meie ajakirjanduse osatähtsus. See aga tähendab, et laieneb kirjasaatjate tööpõld. Ka rajooniajalehe toimetusel on tarvis senisest rohkem ühiskondlikku aktiivi ja kaastöölisi. Sellepärast on meie üheks tähtsamaks ülesandeks ühiskondlike töövormide ulatuslikum rakendamine toimetuse töös.

SISUKORD

50 aastat „Pravda" jälgedes. Sissejuhatuseks 5

E. Kaup, **Esimesed vaod.** Revolutsioonilise töölisajakirjanduse tekke- ja arenguküsimusi Eestis käesoleva sajandi algul (1901—1911) . . 14

E. Laul, **J. Anvelt „Kiire" toimetajana** (1912—1914) 37

H. Ereb, **„Kiir" talurahva olukorrast Eestis** 59

K. Tarmisto, **„Kiir" 1917. aastal** 72

E. Mattisen, **Optimistlik võitlushääl.** Kommunistlik ajakirjandus välismaise interventsiooni ja kodusõja perioodil 85

J. Saat, **Eestimaa Kommunistliku Partei illegaalne ajakirjandus kodanliku diktatuuri perioodil** 116

A. Nikolajev, **Nii trükkisime „Kommunisti"** 141

A. Tolk, **„Kommunist" töölisklassi ühisrinde elluviimisel ning rahvarinde ettevalmistamisel** (1933—1940) 150

L. Randmets, A. Liebman, O. Kuuli, **Legaalne revolutsiooniline töölisajakirjandus kodanlikus Eestis** 167

K. Martinson, **Vabaduse ja õnne eest.** Illegaalne kommunistlik noorsooajakirjandus kodanlikus Eestis 229

J. Kalits, **Noorsugu, ühine!** Legaalne proletaarne noorsooajakirjandus kodanlikus Eestis 245

V. Riis, **Põranda alt rahvahulkadesse** 262

A. Vaarandi, **Raja tagant.** Skandinaavias trükiti eestikeelset revolutsioonilist kirjandust 279

M. Teder, **Pärast „vaikivat olukorda"** 292

G. Reitsak, **Võidule innustaja.** Nõukogude Eesti ajakirjandus Suure Isamaasõja aastail 314

K. Koger, **Õppida töötama ja elama kommunistlikult.** Ajakirjandus kommunistliku töö liikumise propageerijana ja organiseerijana . . 334

P. Jürjo, **Tehnilise progressi eesliinil** 353

E. Madis, I. Volkov, **Põllumajanduse tõusu eest** 370

F. Grodinski, **Kommunistliku kasvatuse teemadel** 396
I. Obram, **Ühiselt jõuab rutem** 405
V. Lindström, **Noore põlvkonna kasvataja.** Noorsoo kommunistliku kasvatamise küsimused vabariigi ajakirjanduses 422
T. Raias, **Kus palju päid, seal palju mõtteid, kus palju käsi, seal palju tööd** 438
O. Uulits, **Tuginedes aktiivile** 446

НА ПЕРЕДОВОЙ ЛИНИИ
50 лет за «Правдой»
Статьи и воспоминания
На эстонском языке
Обложка Х. Керсна

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

*

Toimetaja F. Soha

Kunstiline toimetaja R. Tungla

Tehniline toimetaja A. Tõnisson

Korrektorid M. Pedajas ja L. Kukk

Ladumisele antud 12. IV 1962. Trükkimisele antud 18. IV 1962. Paber 60×90, 1/16. Trükipoognaid 28,5. Arvutuspoognaid 29,14. Trükiarv 2500. MB-03903. Tellimise nr. 996. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk t. 54/58.

Hind 82 kop.

1—9

Trükivigu

Lk.	Rida	On trükitud	Peab olema
78	23. ülalt	jäjekindlamalt	järjekindlamalt
96	15. ülalt	vahelesegamist	mittevahelesegamist
223	1. alt	nr.	nim.
385	20. ülalt	ostuse	otsuse
408	5. alt	perpektiivne	perspektiivne

62 kop.
Hind 20 kop.
134.
XIII
NA 594
III